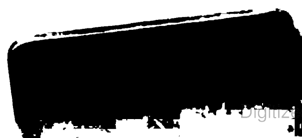

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Dr. Dimitrija Demeter.**

Br. 1. U Zagrebu 5. siečnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

POZIV.

Zabavni i poučni tjednik **„Hrvatski sokol“** izlazi u nakladi Lavoslava Hartmána svake sriede po jedan tabak u osmini i bit će izključivo beletristične naravi. Donosit će samo zabavnih i poučnih članaka. Medju prve brojimo kratke romane, novele, pripoviesti, anekdote, dosjetke, liričke pjesme svake vrste, balade, poetične pripovjedke, priče, basne, manje dramatične šale i uobće drame, zagonietke itd., medju posljednje pako sastavke o odhranjivanju osobito ženskoga spola, kojemu je taj list ponajprije posvećen, zatim crtice iz prirodne historije, zemljopisa, putnih opisa, dogodovštine ponajprije naše i srodnih nam naroda, biografije glasovitih muževa i žena domaćih i inostranih te iz svakoga područja; ali i ti članci bit će što lakše i zabavnije pisani sasvim razgovietnim i popularnim slogom, jer nam je geslo: **Utile dulci!**

Osobito nastojat ćemo, da nam bude jezik obćenito razumljiv, uklanjat ćemo se što pomnjivije svim silovito skovanim a i onim riečim i izrazom, koji se, bili baš i u kojem kutu i u ustih naroda, s obćenito poznatimi zamieniti ili inače opisati mogu, dà dat ćemo pred njimi i istim inostranim riečim prednost, ako su u našu konverzaciju uvedene i barem kod izobraženijih razreda razumljive; takvimi se riečmi nekvari jezik, ako se samo po našem duhu upotrebljuju, ta to rade svi civilizovani narodi; za cielo se pako čini uštrb običnomu čitatelju, kada svaki čas naidje na koje kakve nepoznate rieči i neobične fraze, koje mu misao smetaju i zabavu kvare.

To je po našoj misli jedan od najbitnijih uzroka, što nam je čitateljstvo liepe literature još sveudilj malobrojno i što osobito naš liepi spol voli iz inostranih knjiga i časopisa crpiti svoju duševnu

hranu. Nastojat ćemo dakle svimi silamí, da tomu zlu što većma doskočimo i volimo, da, bilo samo za zrnce, u tom pravcu napredujemo, nego da se hvastamo kojekakvim bogatstvom jezika i težimo za taštim pleskom njekih učenjaka, nemareć za većinu čitateljstva.

Naš list je namjenjen najširemu krugu hrvatskoga obćinstva, i zato mora biti i sredstvo, kojim ćemo š njim obćiti, shodno toj svrsi t. j. mora mu jezik biti sasvim pristupan, što ništa nemanje neizključuje ni elegancije, ni pravilnosti, ni sloga udešena prema duhu našega naroda, zato molimo onu štovanu rodoljubivu gospodu, koji su tako prijazni bili, te su nam obećali sudjelovati kod našega lista, — a ima ih dovoljno tako iz kruga naših zaslužnih veterana, kano i darovite, oduševljene naše omladine, — da svoje cienjene prinesske polag načela gore razvita prirediti blagoizvole.

Ujedno pozivamo najuljudnije i sve ostale naše cienjene spisatelje, da nam blagohotno u pomoć priskoče, jer za cielo nitko posumnjati neće, da je svrha toga lista koristonosna po našu stvar, jer ćemo sokolovim okom nastojati, da, što god zanimiva ugledamo na poljanah evropejske liepe literature tako stare kao i nove, saobćimo našemu milomu čitateljstvu a i uberemo koje zrnce plodna sjemena koristonosne pouke i uz zabavu mu ga pružimo, pa ujedno potrazimo i krepkih domaćih sila, koje bi izvornimi proizvodi našoj omladini dušu i srdce uznieti mogle, na sve veći napredak.

Kratke viesti o nepolitičkih dogadjajih i stvarih, koje bi naše štovano čitateljstvo zanimati mogle, saobćivat ćemo mu takodjer po mogućnosti, a osobito bi željeli, da ga neprekidno izvešćujemo o izašlih ili izaći imajućih, ne samo hrvatskih i srbskih, već i slovenskih i bugarskih knjiga i časopisa, umotvorina itd., no da to uživotvoriti uzmognemo, molimo sve jugoslavenske izdavatelje takovih djela, da bi dobrotu imali, da nam u vrieme naslove istih blagoizvole poslati, koje ćemo neodvlačno svojemu obćinstvu saobćivati, ako pako prijavi dodadu i jedan eksemplar svojega djela, nećemo kasniti, da po okolnostih o njem napišemo i nepristranu kritiku.

Preporučujemo svoj list što toplje blagonaklonu učešću štovanoga obćinstva i obričemo, da ćemo sve učiniti, što stoji u naših silah. Čim broj p. n. predplatnika najnuždnije troškove za izdavanje lista pokrije, nakitit ćemo ga i shodnimi ilustracijami.

Predbraja se na svih poštah ili neposredno u knjižarnici Lavsl.

Hartmána u Zagrebu, kamo neka i gg. suradnici izvole franko poslati i svoje cienjene prineske.

Izvrstni članci nagradjivat će se po naročito izraženoj želji dotičnoga spisatelja polag naših okolnosti, no doknadno mjesec dana po njihovu oglašenju u listu. Rukopisi se nevraćaju.

Listu je godišnja ciena 5 for., no može se predbrojiti i na pó godine.

Slavnim uredničtvom jugoslavenskih novina i časopisa šiljat će se uz ponudu mienbe svakom po jedan eksemplar, koja nudeć svakom kolegijalnom ponudom, molimo, da u svojih cienjenih listovih izvole prijazno javiti pojav „Hrvatskoga sokola."

U Zagrebu dne 5. siečnja 1870.

Dr. Dimitrija Demeter,
urednik.

Iz sbirke pjesama Milana Vučkovića.

I.

Dan i noć.

Dan i noćca ljubljahu se nježno,
On mladjahan, smedj, božanski mladić,
Ona liepa crnokosa djeva.
Srdačna je bila njina ljubav. —
Iznenâda mladić bieži ljubu,
Zaljubi se u sunašce zlatno
I te ljubve zora bjaše plod. —
Tad obuzme djevu „noćcu" jad
I u crno odie nježne ude,
Te kad spava tašti mladić već,
S neba sidje puna sreće hude,
Obmotava brda, doli, polja
U duboku jada crnu boju.
Tisućljeća tako obilazi
Sáma, mučeć, ljubeći tek jad. —
Kad otvori zora danu vrata
A otac joj sidje sa iztoka,
Noć srebrne plače rose kapi,
Koje onda milosrdno sunce
Vatrenimi poljubci osuši.

II.

Tvoje oči.

Ah čudne, divne oči,
Što dade tebi bog!
Ti spusti blage zviezde
U ponor srca mog.

Sad gori mi u mozgu,
U žilah krv mi vri,
Ja ćutim, da u srcu
Počiva sunce mi.

Vi drage neba zviezde
I topli vaš taj žar,
O sunce srca moga,
Netrn'te nikadar!

III.

Ljube smrt.

Umrla je ljuba,
Košto lahor prestaje,
Bog ju k sebi pozva,
Tam ju vidjet htio je.

Posjećam joj stanak
S tihim jadom danak svak,
Sada sliči jednoj školjki,
Kôj oteše biserak.

IV.

Nebesko cvieće

Kad ti ljuba umre,
U bližini duh je joj,
Sjati vidiš zviezde
Na visini nebeskoj.

Ovo nisu zviezde,
Kako uči mnogi spis,
Već je ljubve cvieće,
Što ti siplje s neba vis'!

Putne uspomene.

jednoga pokojnika.

Uvod.

U svojoj mladosti snivao sam jednom, da stojim na njekom prekrasnom brdašcu iznad veličanstvenoga Rima i da gledam njeke čudne spomenike sa sgradami neobične veličine, sa slikami predmeta starih više tisuća godina, sabranih iz krajeva svega svieta. Gledao sam u snu, kako se počeše nizati predamnom kubeta i zvonici, kretati kipovi bogova i svetaca, careva, vitezova, mudraca i umjetnika; gledah kako se valjahu po zemlji obaline i ruševine hramova i pilova, slavoluka i piramida, a napokon slušah žuboriti glas iz mutna dna žutoga Tevra: „Dodji bliže, da se diviš životu i smrti prošlih vjekova."

Njekoliko godina zabavljao me taj san. Kad postadoh mužem, razplodi se u mojih grudih sve to veća težnja, da pohodim Rim i da razgledam mirove toga viečnoga grada, s njegovimi hramovi i dvorovi, s njegovimi zavodi i ogromnimi sbirkami tvorova uma i duha ljudskoga.

Napokon pretvorih davni san u živu istinu. Dao sam se na put onamo, gdje se njegda krojila sudba svega svieta. Ja se odpremih put Rima.

Neudarih ravnom cestom u Italiju, jer tad nebijaše jošte željeznicâ ni od Ljublane do Trsta, kamo li po Hrvatskoj. Htjedoh da pri opetovanom posjetu Italije uljezem u nju na njezina najjužnija vrata, i tako ju zaokružih prieko hrvatske krajine i prieko dalmatinskoga, arbanskoga i grčkoga primorja, dok u Brindižu ne pozdravih talijansku zemlju.

Što sam na tom putu u svom dnevniku crtimice bilježio, to predajem ovdje na uspomenu riedkih svojih prijatelja, a navlastito na dar onim, koji su spremni pratiti putnika, na njegovom trudnom plandovanju, na kojem je našao njeki barem melem i liek za one bolesti, koje spremahu već tada smrt životu i težnjam njegove duše i njegovih ćuti.

I.

Odlazak iz Zagreba. Karlovac. Dubovac. Kamensko.

Dne 6. rujna 1856, poslje težka oproštaja sa svojom obitelju, ostavih Zagreb na vlastitih koli, te udarih put Karlovca. Moja pratnja bijaše njeko sumorno nezadovoljstvo i duboka bol duše. Uz ovu neugodnu pratnju pri-

druži se sladjahna hlepnja za nepoznatimi zemljami i ljudmi, za odkrićem zakopanoga duševnoga bogatstva naših umnih pradjedova, za traženjem sakrivenih izvora naše davne prošlosti.

Još prije njekoliko godina dobivao je u Hrvatskoj svaki od gospode, koj nije imao vlastitih konja, seljačku predpregu. Takovom predpregom, sastojećom iz dva malena konjica, odvezoh se dosta hitro nizbrdice iz gornjega u dolnji zagrebački grad; ali kad doletih do savske ulice, počeše moji konjici sve laganije koracati i tad opazih na viečnom klimanju glavurine jednoga konjica, da taj na moju veliku žalost hrama; tako sam dakle u pravom smislu dohramao do Rakova Potoka, gdje uzeh poštarske konje, te dodjoh u večer izvanrednom poštom u Karlovac, odsjednuv u gostioni kod Zagreba grada.

Karlovac bijaše njegda veoma veseo grad. I mene obkružiše, netom što dodjoh onamo, sama vesela lica; ali radostni ples, uz pretanko i veoma lošo sviranje flaute, koj bijaše onu večer meštar plesa Eichler priredio za svoje učenike, nije mogao pobuditi u meni nimalo vesela uzhićenja, premda je trajao uz neprestanu huku i buku do 11. ure u noći, brineći se blago za trudne prihodnike, da ih ne svlada prerano san na štetu gostionika, koj nikad nemari na trošak tudjega sna puniti vlastite žepove.

Sutradan načinih s historičkim načelnikom Karlovca grada g. O. i s drugim O., kapetanom upraviteljstva, iza dubokoga poduljega mudrovanja, taktičnu osnovu kojom stranom, kakovom li četveronožnom pomoćju da provalim kroz junačku krajinu do sinjega mora. U tajnom našem triumviralskom vieću zaključeno bje, da imam uzeti put prieko Slunja, Zavalja i Otočca u Senj. U smislu ove osnove pisalo se odmah slunjskoj i otočkoj regimenti za potrebitu predpregu, uz točno vojničko signaliziranje ure i dana, kad ću doći i otići. Pri izradjivanju osnove i dotičnih naloga sudjelova medjutim kano živo kretalo nemalo duh našega bana Jelačića, jer sam od njega imao otvoreno preporučno pismo.

Ljubitelj starina i ljepote naravi, polazi rado uzvišena brda, nakićena starimi gradovi, s toga je za moga boravljenja u Karlovcu i mene potaknula želja, da posjetim opetovano stari grad Dubovac, što od Karlovca $^1/_4$ ure iznad sela Dubovca čitavu okolicu straži. S njegova brda vidiš plodnu ravninu medju Kupom i Savom sa svojimi seli, crkvami i dvorovi, a zapinje ti oko u ozaljske, žumberske, okičke, zagrebačke i slunjske gore. Podugački grad sagradjen je na četiri ugla, te ima četiri tornja, od kojih je najveći prema iztoku četverouglast, dočim su ostala tri okrugla. Staromu maršalu grofu Lavalu Nugentu, osobitu ljubitelju starina, imamo zahvaliti, da je i ovaj frankapanski grad s nova popravljen i od propasti sačuvan. Naprema gradu stoji još zapuštena kapela sv. Mihalja, sagradjena na šest ugala u slogu romanskom s oblimi prozori i svodom poput kubeta. Odkad je ova znamenita crkvica g. 1740. popravljena, zaboraviše na nju nemarni potomci onih junaka, koji su ju zajedno s gradom proti Turkom često junački branili i obranili.

Prije nego ostavih Karlovac posjetih još jedinoga našega umnijega slikara iz civilne Hrvatske. Vjekoslava Karasa, koj u svojoj siromašnoj sobici dogotavljaše uprav svoju najnoviju sliku: „Odlazak Šerežana u rat", sastavljenu i izradjenu velikom pomnjom.

Taj duhoviti mladić, kojega vile umjetnice prigrliše u svoje čarobno kolo, bavio se tada slikanjem, pjevanjem, sviranjem flaute i skladanjem napjevâ. Njegova duša bijaše jur tada bolestna, njegovo lice sumorno, njegova zabava ili u tihoj samoći ili u bučnom družtvu veselih momaka. Da je Karas po sreći pripadao drugomu narodu nego li hrvatskomu, bio bi mogao postati čovjekom na glasu, ali kao čestit Hrvat, kubureći u žalostnih okolnostih svoga naroda, nadje napokon svojevoljnu smrt u valovih Kupe.

Na 8. rujna kao na dan male gospe svetkovao je moj stari suučenik Š. S., župnik na Kamenskom, svoj svečani uvod. Onamo pozvaše i mene njeki Karlovčani i ja se odpremih s gradskim načelnikom prieko Rakovca, Svarče, Udbinje, Mostanja i Križanić-Turna u Kamensko. Kod Mostanja prevalismo Mrežnicu, koja kod Orašinova mlina utiče u Koranu Izpod Turna bieli se pod jednim brdašcem kapela sv. Jelene, iza koje leži tako zvano logorišće, gdje se običavaju sastajati obližnji krajišnici u logorih. Za Turnom vidi se na jednome brdu šanac, što su ga g. 1809. načinili Francezi.

Zemlja od Karlovca do Kamenskoga, koju presieca Kupa, Korana i Mrežnica sa više potočića, mogla bi postati plodonosnom i bogatom, da ima više ruku i više uma. Dosta zlo obradjena polja izprekrštena su pustoselinami, na kojih ne raste drugo do papruta, grmlja i šikare, sa nješto malo šumice. Marvu, ovce i svinje pasu tude ponajviše djevojke, a i na polju rade većom stranom žene. Jačega muževnoga duha, višjega umovanja ili težnje za udobnošću nemožeš razabrati nigdje, ili ti gledao stroj kuća, ili pazio uredjivanje dvorišta, vrtova i voćnjaka, ili bacao svoje oči po širokih poljih i livadah.

U Kamenskom nadjosmo mnogo svieta iz Karlovca, Mekušja, Rečice i pobližnje okolice, što leži s obe strane Kupe. Seljaci imadu ovdje obično panonsko-hrvatsku nošnju. Nose biele gaće i košulju, ječermu tamnu ili modru, surinu boje tmaste, okrugao poveći šešir i torbu prieko ledja, na noguh opanke ili čizme. Žene imadu biele podugačke košulje, prepasane svilenim pasom, crne poprsnike s nakitom od svilenih vezova, na glavi crvene poculice s bielom pečom, koju sad već njeke zamienjuju šarenimi rubci, što ih kupuju od skitajućih se kramara. Na noguh biele bječve ili podkolenke i crne cipele. Djevojke imadu crvene cipele a kosa im visi u kitah prepletenih šarenimi svilenimi vrpcami.

Budući da je crkvena svečanost bila skopčana s uvodom župnikovim to je veoma dugo trajala. Nemogavši dulje podnieti velike sparine, odoh sa svojim suputnikom i kapetanom Tomašićem na bližnju Bučelićevu ledinu, kiselica zvanu, na kojoj pod brdašcem Njijom, usred blata i bare izvire voda slana, koja zaudara ujedno i po sumporu, te je veoma zdrava za ljude i za marvu.

Kod ručka sastadosmo se kod župnika u njegdašnjem starom samostanu Pavlinâ, kojemu su u novije doba gornji sprat obili pa iz dobivena gradiva

sagradili žitnice. Oko gostoljubiva župnika sakupi se liepa kita gostiu iz vojničkoga, svećeničkoga i gradjanskoga stališa. Družtvo bijaše po starom običaju živahno i veselo. Napitnicam izkusna stolaravnitelja, Nike Batušića, nebijaše kraja ni konca. Narodne pjesme orile se neprestano, a medju njimi čula se i pogdjekoja latinska iz staropavlinskih vremena, kao n. pr.:

Haec sunt vera et sincera
Caritatis vincula,
Quae nec solvunt, nec dissolvunt
Ulta teli jacula.

Si afflictum derelictum
Aliquem conspicimus,
Mox solamen et juvamen
Ferre non desistimus.

Vivat ergo semper prosper
Hic N. N. carus noster,
Qui amore et honore
Est dignissimus.

Tekar šestom urom doručasmo, i ja se odvezoh sa svojim suputnikom O., jednim kadetom i jednim fratrom natrag u Karlovac. Dodjosmo onamo bez najmanje nezgode, premda po predsudi običnoga svieta svaki fratar sa sobom nesreću nosi onomu, s kim se vozi ili hoda, ili koga na putu sretne. Ova predsuda ima valjda svoj začetak u tamnih vremenih rimske inkvižicije, kad su fratri kao inkvižitori doista ljudem nosili pune vreće grozne nesreće.

(Dalje će sliediti.)

Hladnokrvnoj djevojci.

Kažu ljudi usred mora sinjeg
Ima jedna privlačljiva gora,
Svaka ladja, koja kraj nje plovi,
Njenom njedru zajadriti mora.

I čim dodje do opasne stiene,
Tad ko munja na nju se zaleti,
Zvizne kamen, raznese se ladja
I u ponor strmoglavi kleti.

Moje srce jadno i čemerno
Po ljubavnom moru plovilo je,
Vukla ga je silna sila k tebi,
Vuklo ga je, draga, srce tvoje.

Ah kako se, dušo, ustrmilo,
Kako ti je na srdašce palo!
Al na tvojem njedru ledenome
Smrvilo se jadno i propalo.

Pak gle, draga ko propala ladja
Plovi uvjek tužno srce moje,
A ko stiena i tvrdo kamenje
Stoji uvjek hladno srce tvoje.

V. Gjorgjević.

Sieda tetka.

Humoreska.

Moja tetka zvala se Ružičić Lena. Ona imadijaše novaca. Ja ju nasljedio nisam, ali ipak gorko plakah, kad je u ljesu ležala. Koliko godina moja tetka imadijaše, nemogu služiti. U pogledu njene starosti nikad govorila nije, a kad je bilo govora o njenom krstnom listu, znadijaše vavjek o njekakovoj vatri pripoviedati, u kojoj je njezin krstni list izgorio. Nu svejedno. Uzmimo, da je poslje izvršenih sedamdeset i šest godina u grob legla.

Ona je nosila sivu opravu, siv suncobran, pred i iza ušiu sive vitice, a u desnici strahovitu torbu od kože. Sieda tetka, koju staro i mlado tako nazivahu, vodila je najpravilniji život od svieta. S kokošmi ustajaše, s kokošmi ležaše. Kad je četvrtu kavu progutala, čitaše novine od A do Z; onda je sliedila šetnja okolo vratnica, onda objed, onda kratko odpočivanje i onda, što je najglavnije: kava u družtvu. Zato je čeznula tetka Lena; u družtvu pri kavi topilo joj se srce. Pak kako se u tom razumjevala! Šest dana u tjednu i jedna nedjelja čini po Adama Rize-a točnom računu sedam dana; dakle imala je Ružičić Lena sedam prijateljica, dobivala je dakle dan na dan po jednu pozivnicu na kavu. Tako je živila od godine do godine, a kada umre, dogodi se nješto čudnovatoga: one sedam prijateljice nemogahu sedam dana kave piti. Ja ću se obkladiti, da se riedko za kakovu pokojnicu tako žali.

Sieda tetka mrzila je željeznice i poštarska kola — zašto? Jer je u obće mrzila putovati. Koliko je putih mojoj ženi govorila: „Diete moje, ako uzputuješ, ušetat će ti se nesreća u kuću, muž će ti postat neuredan, djeca ti neće imati matere i postat će skitalice. Ja nikad putovala nisam, pak i neću putovati, jer uredna žena ima važnijih posala, nego da putuje!

Ali, ali, trenutak dodje, u kom i tetka Lena, koja nikad granice gradske neprekorači, na udivlenje cjeloga grada odputovati morade.

Kako se to dogodilo i šta se prije i poslje odputovanja njenoga sbilo, pripovjedat ću odmah na dlaku.

Ova povjest netreba samo da zabavlja; ja ju pišem višjoj svrsi za ljubav; ona neka bude prinesak u naravnoj povjesti starih neudatih djevica.

Dakle dogodilo se, da tetka bolovati započme; poče se i kolebati, te tek težkom silom mogaše posjećivati svoje prijateljice pri kavi. Ja sam ju molio, da liečnika dozove.

Liečnik dodje te reče: „Gospodično Ružičićeva, ja ću vam žilu opipati,“
On izbroji udarce po uri, i — nereče ništa.
Lena probljedi te zablebeće: „Je li — samnom zlo?

„Nije“ — odgovori on poslje kratka mučanja — „Vi ćete na skoro ozdraviti, ako me poslušate.“

„Štogod želite, sve ću učiniti!“

„Dobro. Spremite si stvari. Morate odputovati u Osjek.“

„Od—pu—to—va—ti?! — Nikad!

On slegne rameni. „Ako nećete, nejamčim za posljedice.“

Ona podigne ruke. „U Osjek? O, to je strašno daleko!“

Jedva 20 milja, sladka tetice“, dodam ja.

Liečnik preuzme iznova rieč. „Promjenu zraka držim za najbolji liek. Osjek leži iztočnije od Zagreba, zrak je tamo blaži, u ostalom činite kako Vam je volja.“

Ožalošćena pogleda Bielku i Miciku, svoje dvie mačke, koje na sofi ležeći svjet prezirahu. Onda upravi svoj pogled na cvieće, koje stajaše na prozoru, te podigav glavu sklopljenim rukama reče tiho, sasvim tiho: „S Bielkom, Micikom i cviećem razstati se, te odputovati — nomogu — nemogu.“

„Ali ljubezna tetice —“ započnem svoj prigovor.

Ali me liečnik prekine, uzevši šešir i štap, te stupi k vratima. „Gospodično Ružičićeva, ja ću i sutra doći; donda si promislite. Kao što rekoh, ako se na odputovanje neodlučite, ja za posljedice jamčiti nemogu.“

Sutradan pozdravi liečnika strina sa „hoću!“

Alah ti je melanholično zvonilo to „hoću!“

Ona, koja putovanje kao grieh mrzi, ona sprema se na put. Bielku i Miciku namjeri strpati u njekakovu torbu i na taj način sa sobom ponieti; cvieće pak htjela je mojoj suprugi ostaviti. Više od sto putih uvjeravala je moju suprugu, da će ona samo radi toga odputovati, što inače liečnik neće da jamči za posljedice. Ona se do duše neboji smrti, ali još nesmije umrieti, jer njena misija na ovoj zemlji još se izpunila nije.

Takova ohola razgovora nije baš trebalo. Ružičić Lena neimadijaše nikakovih misija obavljati. Ruku na srce: Zašto se na putovanje odlučila i zašto po njenom mnjenju nesmjede još umrieti? Bijaše to pak misao na sedam drugarica pri kavi, koja njenom mudrovanju kraj učini.

Stvar je gotova. Spremajmo se za putovanje u Osjek. Ali polako, to neide baš tako brzo. Naravna povjest starih usjelica počimlje bojaznom i praznovjerstvom.

Ja pokucam na vratih strine Lene. Nema odgovora. U sobi čujem šaputanje. Ja pogledam kroz ključanicu. Što sam čuo i vidio nalići na kakav prizor iz romana Tromlićeva.

Na stolu tinjajuća svietlost, okolo svieće oprljane karte kao njekakav vienac. Za stolom stara, stara babetina još zamazanija, nego su zamazane karte.

Tri koraka udaljena sjedila je tetka Lena čekajućih očiuh.

Kartara započme: „Šta želite gospodično?“

„Ja bih vam rada tri pitanja staviti.“

„Koja su ta pitanja?“

„Je li za Bielku i Miciku promjena zraka od nužde, ili je bolje, da ostanu ovdje, gdje su?"

Orakul proglasi: „Neka ostanu, gdje su."

„Isus i Marija!" — poviče Lena — „Kako ću to preboljeti! Pak žašto da ostanu?"

„U Osjeku ima sila pasa, koji nisu najuljudniji."

„Ah to je užasno! Ja ću ih ostaviti momu nećaku."

(Svršit će se.)

O odhranjivanju ženskoga spola.

Od Julije Burove.

Kad sam bila mlada, nije bilo većma preporučenih knjiga od odgojnih pisama od Campe-a, Jakobsa, Spickera i Glatza i čitah očinski savjet za moju kćer, umjetnost postati dobrom djevojkom, dobrom kućanicom, suprugom i materom i Rozalijinu ostavštinu i Hersilijino jutro života istom pozornošću i pobožnošću, kako se može samo Bramin udubiti u Vedine dubljine.

Čudno mi se činjaše, da su mi svete knjige nesamo kadikad prilično dosadjivale, već da me nisu ni najmanje mogle ganuti ili u mojem okorjelom mladjahnom srcu probuditi žclju, da učinim ono, što čitah.

Od onda prošlo je godinâ, one pripovjesti utonule su u rieku vremenâ, onih mudrih savjeta i nauka nečitaše nitko više. Druge stvari postaše modom. Ali što je dobro, pravo i istinito, nemože da je podvrženo nikakovoj modi, proiztok je božanstva, i mi ga svojim napredujućim obrazovanjem možemo samo bolje dokučiti.

U tom osvjedočenju čitah one knjige opet, nadajuć se, da ću ih sada moći bolje uvažiti i u istinu to mogoh, t. j. mogoh razsuditi, zašto sam vazda studenom kod njih ostala.

Ili im je falila sva istina i priroda, ili pako izlazile su sa stanovišta, kojega nemože zauzeti nikakova misleća i ćuteća žena.

Mužki ih napisaše; mužki, koji su osvjedočeni bili, da ženski spol neima druge svrhe života od one, da u braku suprugu snimi terete kućne radnje, da dakle neima čovječanskoga već samo spolovnoga poziva za ženu.

Da se tim nazorom žena stavlja pod životinju, dà pod sád, koji svi izvan spolovnoga imaju i individualno opredieljenje, nepade ovoj gospodi tvorbe ni najmanje na um, i radostno i uzvišeno je znamenje sadanjega vremena, što počimlje i u ženi upoznavati člana ljudskoga roda, t. j. samostalnoga duha, pozvana k sreći vlastitoga oplemenjenja.

Čovječanstvo, kao velika cielina, napreduje malo po malo iz noći na svietlost, iz tamnosti sna na jasnost sviesti, kao svatko pojedini iz djetinstva na mladost, na zreliji razvoj. Providnost ga pri tom rukovodi, što opaža pozorni motritelj, s divljenja vriednom mudrošću i iste vidne bludnje čovječanskoga roda sredstva su za ovu veliku svrhu i potvrdjuju se u tečaju vjekova kao takva.

Križarske vojne, ratovi, parnice o vješticah, sni i prevare alkimis'â razoriše u svojem vrenju znanja, sile i znanosti, koje razjašnjene i očišćene kasnijemu potomstvu, nam, dolaze u prilog i tako će buduće vrieme žnjeti plod od onoga, što je sadanje čovječanstvo bludeć ali težeć sijalo.

Bog odhranjuje ukupno čovječanstvo, pojedine odhranjuju roditelji i učitelji i odhranjenje mladeži od njekada je predmetom razmišljavanja, učenja, borbe za ljude učene i neučene.

Nije jošte mnogo godina, što su se strukovni odhranitelji dielili u dva osobita tabora, koji su se žestoko medju sobom borili. Mislim, da su se zvali humanisti i filantropi, a na čelu posljednjih stajaše Basedov.

Humanisti zahtievahu obćenito čovječje obrazovanje djeteta, prije nego ga pustiše, da se izobrazi za kakov gradjanski poziv.

Posljednji nasuprot zahtievahu, da se diete odmah od prvoga trenutka svoje eksistencije počme odhranjivati samo za svoj gradjanski poziv i da se iz kruga njegova mišljenja i znanja izključi sve ono, što nestoji u neposrednjem odnošaju s prvim.

Odhranjivanje ženskoga spola smatrali su vazda i inače mudri i milostivi ljudi s toga gledišta i rukovodila ga,

Istina bog drugdje se nego kod muža, gradjanski poziv ženske slaže sa spolovnim većom stranom, budući — s riedkìmi iznimkami — žena s državom stoji u odnošaju samo kao kći, supruga i mati; ali žena pripada ljudskomu rodu, njegova ciela polovina je žena, i smije i ima bit vlastna, da bude kao i mužke glave izobražena.

Zašto, to je lahko dokučiti.

Kao što je god svet i uzvišen gradjanski i družtveni poziv žene a naročito dostojanstvo matere, potiče ipak svaki gradjanski odnošaj po prirodi najprije iz čisto ljudske naravi. A niti je sve žene opredielila priroda, da postanu suprugami i majkami, sve pako bez razlike pripadaju čovječažskomu rodu i nose u sebi iskru božju samosviestne duše.

Bilo je praznovjerje mnogih godina, da žena s obrazovanim duhom mora poslove svojega gradjanskoga poziva nalaziti, da su malenkostni, i opravljat ih bez ljubavi i učešća,

Napredujuće vrieme, koje i nam od decenija do decenija sve više krči put do hrama upoznavanja, to je istinabog, prilično oprovrgnulo i dokazalo, da žene, koje kao članovi ljudskoga roda stoje na najvišjem stupnju, svoje stanovište izpunjuju najdostojnije kao supruge i matere.

Budući pako, da žena neima kao muž izabirati medju raznimi pozivnimi putevi, već samo smije stupiti na jedan, koj joj je priroda sama dala, ni kojega joj družtvo nemože nikako oteti, bit će pravcem svega ženskoga odhranjenja jednostručno to načelo:

Daj ženi, što je više moguće najveće čovječansko dostojanstvo i učini ju usprkos tomu, ili bolje rekuć uprav time podpunoma kadrom i za njezin gradjanski poziv.

(Nastavit će se).

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.
Preveo iz francezkoga Robert Franković.

Julijo Frejus, slikar, nije se nikad natjecao u rimskoj školi liepih umjetnosti za nagradu; nije u slikanju učen nikojim umjetnikom na glasu; nije pripadao nikakovoj koteriji; nije još primio nikad nikakova naloga od ministarstva, a nije nikad okusio ni one poznate juhe s lukom, od koje bi mu se um razbistrio, kako-no se bistri francezkim mladićem u zavodih. Ali nemojte ipak misliti, da je Julijo Frejus bio prieko svake mjere čovjek prazna duha i možda neprijatelj svake škole, pače on se nije smatrao „gojencem naravi", jer mu se je taj naslov za njegovu čednost vidio previsok. Još valja i to primjetiti, da Frejus nije bježao družtva, ali je ljubio samo manje bučna i ograničena na iskrene prijatelje. On nije dizao svoga glasa proti akademičkim razsudam i porotam izložbenim, premda su mu često slike zabacivale, no sám se ipak nije poništovao, scieneći, da ima talenta, kao što ga je sbilja i imao. Ljudi od ukusa odlikovahu ga a ozbilniji ljubitelji slikarske umjetnosti uzvisivahu ga do zviezda. On je bio portretni slikar.

Frejusu taj pridjevak bijaše mu nadjenut od jedne anekdote iz Frejusa, koju je on veoma rado pripoviedao, kad je mlad kao kaplja i pun naivnosti došao iz seoske okolice. Pravo zvaše se Courtade iz Gaskonje, premda se je čednošću pače bezbrižljivošću za sebe samoga znatno razlikovao od svojih poštovanih zemljaka.

Courtade ili da bolje rečemo Frejus, bijaše jedva u 30. godini, dakle jošte mlad, a ugodne spoljašnosti i visoka stasa i uzrasta; njegova majka htjede od njega imati velika gospodina, zato ga opredieli stališu odvjetničkom, iz kojega je put otvoren do svih najviših časti. I zato Frejus izuči prava, a kao pravnik branijaše jednom pred sudom njekoga prevejanca, koj je svomu majstoru ukrao ono malo novaca, što si je prištedio. Sred branitbena govora razjaren učinom, koj mu je dokazao duboku očevidnu nezahvalnost štićenikovu spram svoga gospodara, te veliku pokvarenost srca, kliknu vriedni Courtade, da neće zlo djelo da izpriča, te reče, da ga i on osudjuje, čim dakako zabezeknu porotu, sud i slušaoce. Njegov štićenik bude osudjen na kazan po zakonu najveću a on kao branilac dobi ukor, što ga po dužnosti, koju mu zakon nalaže, nije nastojao braniti.

„Ali moja savjest", reče Courtade.

„Savjest vaša nema tù ništa govoriti", odvrati mu Battonier. „Vam je naloženo bilo braniti onoga nesretnika, dakle moradoste ga braniti.

„Ali moja savjest!" doda opet odvjetnik.

„Neima tù savjesti", reče opet Battonier. „Gdje nalaže dužnost, mora da savjest sluša."

Premda je to načelo bilo tu izrečeno sa svom uglednošću znanja i obćenite porabe, nije ipak moglo prodrieti u debelu glavu mlada odvjetnika; on se dade iz odvjetničkoga imenika izbrisati i ode u Pariz, da postane slikarom.

Dosadašnje njegovo umjetničko obrazovanje u slikarstvu bijaše slabo, jer zapušteno, ali nutarnji mu nagon k slikarstvu nadvlada svaku zaprieku, da uzmogne u slikarenju napredovati. U školi slikao bi obraze svojih drugova na knjigah, a karikature ovoga ili onoga profesora po stienah. Kad je službovao kod sudišta crtaše obtuženike i zlikovce prema naravi i sastavi tako galeriju zločinaca, dostojnu gledanja, koji su tečajem triu godina sjedili na klupi pred porotnim sudom. Po nesreći bilo se pročulo, da se je u tu galeriju uvuko — i nesamo jedan — lik po kojega sudca ili branitelja odvjetnika. Bez sumnje bijaše to samo potvora, ali kao što od klevetanja uvjek nješto zaostaje, tako jednom ostane na odvjetničkoj klupi nacrt obraza jednoga tata, kojega je sud osudio na zatvor od pet godina. U držanju i odielu tat te tat, reko bi oživit će, kako je sjedio na zločinačkoj klupi, ali potez lica — na moju dušu kazao bi svaki zdravih očiju: to nije nitko drugi, nego — Battonier. Taj nacrt olovom, kažu, neostade bez posljedica; kako što vidjesmo, uvriedjena revnost sudčeva ukori kasnije mlada odvjetnika radi zanemarivanja i preziranja odvjetničke dužnosti.

Od sudione do Frejusova ateliera bijaše samo njekoliko koračaja. Jedva se Frejus primaknuo slikarskomu stalku, ali ga netom spopadne njeki strah i dvojba. Da sliedi narav, da slika sliku onim mišicam i vratu, onim crtam lica, onima ustima i očima da dade život, kretanja i misao — ne, to bi djelo bilo za slikarske gorostase! Frejus skorim uvidi, da ono što se je u kolegiju naučio sa strane, o matematičnoj diobi obraza i tiela, o cielom držanju figure itd. nije jedanput nadmašilo ni prva počela slikarske umjetnosti. On bi ih možebiti bio i bolje svojom kredom ili perom nacrtao, kao što je obično i vrlo dobro činio na svakom komadiću papira, koji mu je do ruku došao! Ovdje se je barem pokazivala njeka originalnost humora i „same masti“, reče jednom prijatelj njegova otca i ljubitelj starih mjedoreza. Otac mu sapunar u Marselju, divio se u veliko, što se dade u slici ili da bolje rečemo, u nacrtu kredom ili samo perom, opaziti mast; on je treso plećima kao čovjek, osvjedočen, da u moždjanih njegova prijatelja nije baš sve u redu; jedan kotač u glavi da ima ili odviše ili premalo. Prijatelj taj bijaše uljar i nadje se tom otčevom primjetbom tako uvriedjen, da su prestali isti poslovni odnošaji izmed obiju kuća.

Može-li se kojemu sapunaru roditi sin umjetnik? To je zagonietka, koju treba da nam rieši učeni profesor, kojemu je bio predan, da mu pronikne u glavu, u srce i da nam odkrije tajnosti nasljednoga prava. Julijo. prošav kao odvjetnik zlo, neosjećaše nikakve volje više za marseljski sopun, ali nebijaše ipak tako poparen, da bi sasvim klonuo duhom, te jer nije ništa znao, odvaži se, da se sve i svašta uči. Svoju paletu stavi opet u ormar, a kartun pod pazuh i krene put Saint Michele-a.

U to doba življaše tamo u zakadjenoj sobi, u koju se je ulazilo kroz jednu uzku sobicu, čovjek srednje dobe; zvao se je Ravestain; poznavahu ga svi, koji su od g. 1835. do 1848. u Parizu obraćali pažnju na risanje. Njeki veljahu, da je to Davidov učenik, drugi, da ga je David rabio za model u

njekom poslu. A sbilja nisi vidio prikladnijega čovjeka za model, nego što je bio on, a to nije mala stvar, jer tko se je učio u akademiji, zna, da svatko neumije biti modelom.

Frejus prekorači prag hrama „Bucefala" i „Torusa" te posadiv se na jednu klupu, koju mu je ponudio njeki svećenik, poče odvažno slikati onaj živì model, koj je svoje mišice razsirio sred umjetničkoga ateliera na jednoj estradi.

(Nastavit će se.)

Gospoja pl. Krudener.

Životopisna crta.

Spisao dr. L. S.

I.

Medju plemenitimi, bogatimi plemeni na baltičkom moru cvjetaše i pleme baruna od Wittinghoffa, od kojih potiče više meštara njemačkoga reda. No jedan ogranak toga plemena steče sredinom osamnaestoga stoljeća sretnimi poduzeći ogroman imetak, što mu dopusti, izmjenice živjeti u njegovih palačah u Petrogradu i Rigi i na njegovih u Liflandiji razsijanih dobrih. U Rigi izdržavao je dapače i jedno kazalište, koje je poslje gradu predao. Supruga mu je bila kći glasovitoga maršala Muniha, koja je od svojega otca ljubav na radinost i sve kućne krieposti nasliedila, no k tomu i nagnuće k sjaju. Njihov brak bio je blagoslovljen sa petero djece, od koje druga kći postigne njeku čudnu glasovitost, tako da se njezin život i sada jošte čini poučan.

Barbara Julija rodi se 21. studenoga 1764 u Rigi, nauči rano francezki i njemački, dočim joj je ostalo obrazovanje sasvim zanemareno bilo, posjeti u 13. godini svoje dobe sa svojimi roditelji Pariz, gdje je prebivala sa sjajnim družtvom vojvodinje la Vallière, i gdje ju je prvi majstor plesanja — Vertris — poučavao u umjetnosti plesa. Na to proleti Inglezku i njemačke kopelji, bez velika duševna dobitka, i imala je već u 16. godini svoje dobe poći za njekoga liflandskoga plemića. Nagnuće joj bijaše proti tomu, oboli i o udatbi nebijaše više govora.

Dvie godine zatim prosio je za njezinu ruku barun Alexis Konstandin pl. Krudener. On se u Njemačkoj osobito u Lipsku izobrazi, gdi je bio veoma za Gellerta zauzet, a zatim bio je već sa dvie žene razstavljen i imao je kćer od osam godina, kad je zapazio gospodičnu Wittinghoff. Ova odvrati na prvo obćenito pitanje, da li bi se mogla odvažiti, da uda: Da bi mi dali muža, koga ljubim, ili koga bi mogla ljnbiti ili barem takova, na kojega moje srce nesmjera, no kojim bi mogla svoj razum zabavljati i svoju taštinu zadvoljiti na uštrb srca.

Ove želje mogle su se spojenjem s Krudenerom i lahko u podpunoj smjeri zadovoljiti, zato su se brzo porazumjeli, brak se sklopi. Krudener

odvede svoju mladu ženu najprije u Petrograd, gdje vidi dvor carice Katarine u najvećem sjaju, a zatim otidje š njim na njegovo poslaničko mjesto u Mletke. Sada stopram razviju se njezine tjelesne dražesti i njezin duh živahnim učešćem i upravom njezinoga supruga savršeno, i skoro postane središtem najviših družtva, u kojih sjaše oštrinom razuma, družtvenom spretnošću, a poimence svojim darom za ples i kazalištne predstave. Takve i slične zabave, čitanje najboljih spisatelja francezkih i njemačkih, zabavne vožnje po moru i po kopnu u kratko neprestana promjena duševnih i ćutnih uživanja nedopusti mladoj gospoji da o sebi misli, i mišljaše, da svojega muža, kojemu imadijaše zahvaliti sva svoja uživanja, srdačno ljubi, premda bijaše dvadeset godina stariji od nje i ona puna zahvalnoga priznanja napisa jednom o njem: „Skopčana sam s najplemenitijim mužem, koj se samo skrbi za moju sreću. Jedva znam, što da prije na njem ljubim, čemu da se većma divim, njegovoj plemenitoj prilici, ili njegovu duhu, koj je visokoobrazovan, sjedinjuje fantaziju neizmjernim znanjem i najboljim srcem. Želim, da mu postanem sve, dà,nemožete si misliti, kako ga ljubim i nastojim, da mu omilim.“

Kod njezine velike razdraženosti pako zahtievala je vazda novih užitaka i lahko je pomislila, da joj se ljubav dovoljno neodvraća, budući da se je njezin suprug morao posvećivati i službenim poslovom i jer je njezinu strastvenu podanost samo mirno odvraćao. Jednom očekivaše ga u njekom razkošnom dvoru do kasne noći i njezin nemir rastijaše, budući da se pojavi strašna oluja, odveze mu se na susret, odkud moradijaše doći; nadje ga i padne mu iznemogla u naručaj; on pako ukori ju nježno zbog njezinoga nepotrebnoga nemira. To joj se učini kao hladnost, i njezina plamteća ljubav stane od toga časa u istinu malo po malo hladniti.

Uprav onda zaljubi se Krudenerov tajnik, Aleksander Stakiev u nju veoma žestoko, no tu svoju strast potlačivaše silovito, jerbo uklanjaše se i najtišemu očitovanju, koje bi mu moglo odati srce. Činjaše se kao da ona to ni neopaža.

Poslje osamnaest mjeseci dobi Krudener poziv na poslanstvo u Kodanj (Kopenhagen); prije nego se krene na svoje mjesto odputuje sa svojom suprugom u Firencu, Rim i Napulj i uputi se prieko Genove na mjesto svojega novoga opredieljenja, gdi je shodno svojemu položaju, još više od prije trošiti morao. Oficiri ruske flote, koja onda ležaše u Zundu, objedovahu svaki dan kod njegova stola; po grofu Fridriku Leopoldu Stolbergu, oldenbužkomu punomoćniku kod danskoga dvora, pobudi se veselje za kazalištnim predstavam iz nova i zabava sliedijaše za zabavom. Gospoja Krudenerova nastojaše, da se pri tom svim pokaže ugodnom i ljubeznom, i puna strastne težnje za idealom podanosti i nježnosti, što nenadje kod svojega muža, strmoglavi se navlaš u divji vrtolog razstrešenja. Ali sva veselja i sva pohvala puste joj dušu praznu. Nenadje nigdje mira ni zadovoljstva. Mirne kućne sreće nije nikada upoznala!

(Nastavit će se).

LISTAK.

Književne viesti.

Bugarski rodoljubi u Romaniji podignuše ne davno „Bugarsko književno družtvo“, koje ima već sada znamenitu glavnicu, sakupljenu dobrovoljnimi prinesci u svrhu izdavanja bugarskih knjiga, a uz to posjeduje poveću sbirku knjiga, rukopisa, starih pjeneneza, krajobraza i drugih stvari.

U Brajili, gdje mu je sjedište izlaze takodjer dva časopisa „Narodnost“ i „Dunavska zora“, vjestnik za b'lgarski raboti“ a u Bukareštu poče ne davno izlaziti vjestnik „Svoboda“ pod uredničtvom G. L. Karavelova. Taj list ima veoma zanimivih dopisa sa svih strana Bugarske, priobćuje pripovjedke i priče iz narodnoga života, statističke vjesti o Bugarih, historičke članke, kritike i biblografiju bugarsku.

Od strane književnoga družtva bugarskoga bavi se sada u Napulju g. M. Drinov, predsjednik djelujućih članova rečenoga družtva, te priobćuje u Dunavskoj zori: kako mu je pošlo za rukom u knjižnici napuljskoga muzea, medju ostalimi: nadje jedno neizdano pismo Gavrila arhiepiskopa bugarskoga u Ohridi i njekoliko neizdanih pisama patriarka Fotija. U velikom Arkivu napuljskom namjerio se na dopise njekojega bugarskoga cara sa napuljskimi vladari kuće anžujske.

Zajedno s Drinovim bavi se u Napulju i ruski književnik gosp. Makušev, poznat i nam u Zagrebu, koj kroz godinu dana posjeti sve arkive i knjižnice u Mletcih, Milanu, Turinu, Genovi i Fiorenciji, tražeći podatke za povjestnicu južnih Slavena. Medju inimi predmeti nadje i jedan traktat bugarskoga cara Jvana Asjena s bizantinskim carem Balduinom.

Bugarska mlada spisateljica Olga Popovićeva u Brajili prevodi iz englezkoga na bugarski jezik djelo: „Turci, Grci i Slavjani“, Putovanje po slavenskih zemljah u europejskoj Turskoj, sastavljeno i izdano god. 1867. u Londonu od dvie sestre gospodje Makenze, što su g. 1864. putovale po Srbiji, Bugarskoj i Hrvatskoj.

J. Dobrovski u Brajili predaje iz ruskoga na bugarski jezik Hilferdingova istorička djela: 1. Istoriju Hrvatah i Srbah; 2. O Kirilu i Metodu; 3. Pogled na česku istoriju.

G. V. Stojanov, tajnik bugarskoga književnoga družtva drži poput naših književnika u Zagrebu javna predavanja. Nedavna čitao je u Brajili svoju razpravu „O razprostranjenju i bogatstvu bugarskoga jezika od najstarijih vremena do danas.“

U Brajili utemeljiše Bugari filharmoničko družtvo pod naslovom „Muza“, koje dava koncerte na korist bugarske književnosti, crkve itd. Nedavno igrao je na takovom jednom koncertu J. Petraka Solo na guslah vrhu motiva iz bugarskih narodnih pjesama, a mladi Bugarin J. V. Mihailidi više komada na glasoviru i na guslah. (Nastavit će se.)

Narodno kazalište.

Do sada imali smo već prieko 60 predstava u ovoj sesoni, koja je pod predsjedničtvom presv. g. Žigrovića i novim odborom započela dne 3. listopada pr. g. s Halmovim „Sinom pustinje“ u prevodu g. J. T—ga. Navest ćemo poimence sve komade tako stare kao i nove, koji su tečajem toga vremena predstavljeni bili, i napomenut ćemo u kratko, koji su uspjeh postigli, i tim načinom nastavit ćemo naša izvješća o komadih predstavljenih prije pojava našega lista, a kada dostignemo tekući broj predstava, gledat ćemo, da obširniji sud barem o novih komadih izrečemo.

No prije nego se toga posla latimo, držimo si za dužnost, da zametnemo njeka predbježna razmatranja, jer želeći da budemo pravedni u svojem razsudjivanju, moramo prije svega ustanoviti stanovište, koje odgovara našim okolnostim, jer nemogućnosti zahtievati, nepravedno je i bez svake svrhe.

Narodna kazališta u strogom smislu rieči zovu se takova, na kojih se izključivo predstavljaju komadi, koji pripadaju narodu (dakle ne prevodi), kao što je Théatre français u Parizu i kao što su barem njekad bila kazališta Conventgarden i Drurylane u Londonu, koja dakle tako ovimi komadi kao i načinom predstavljanja zastupaju značaj dotičnoga naroda i dosljedno služe za ugled svim ostalim kazalištem odnosne zemlje. Njemačka, koja ima toli ogromnu izvornu dramatičnu literaturu a i toliko kazališta obskrbljnih godišnjom podporom od tolikih hiljada te toliku množinu izvrstnih predstavljača i predstavljačica, nije usprkos svim svojim naporom sve dosada mogla utemeljit takovih kazališta.

Što su inače tamo nazivali i jošte nazivlju narodnimi kazališti, kao kazališta u Beču, Berlinu, Mannhajmu, Braunšvajgu, Frankfurtu itd., bila su i jesu samo njemačka kazališta, t. j. takova, u kojih se njemački igra, ako baš ne izvorno.

Nebi li bilo precerano i nepraktično, da bi tko od našega inokosnoga kazališta, koje jedva njekoliko godina kukavno životari i u kukavnih se okolnostih prema tolikim njemačkim zavodom nalazi, ono već sada zahtievao, što Njemci poslje tristogodišnje radnje i tolikih ogromnih troškova postići nemogoše? A malne čini se, sudeći od prekorednih zahtjeva njekih naših književnika, od vjekovitih težnja za narodnimi izvornimi komadi i od neprestanih nasrta na prevedene komade, zanešeni valjda imenovanjem našega kazališta, da im, doista naivno, po svoj prilici takovo narodno kazalište pred očima hlebdi, kao što smo gore opisali, kakova izvan théatre français-a u svoj Evropi nema, ili možebiti, da im krivo neučinimo, da im se nečini pravo, što se uz prevode barem toliko originala nepredstavlja kao na boljih njemačkih kazalištih, no i to je neumjestno i znači jošte za sada tražiti nemogućnosti. (Nastaviti će se).

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Dr. Dimitrija Demeter.**

Br. 2. U Zagrebu 12. siečnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Iz književne ostavštine Henrika Heine-a.

Preveo dr. Dimitrija Demeter.

Pjesma.

Mlado srce kada gine,
Smiju mu se zviezde gore,
Smiju mu se pa mu zbore
Dol' sa modre tam' visine.

Ubogi se ljudi ljube
Istina bog punom dušom,
No se bore i zlom tmušom,
A i život koj put gube.

Ta nas ljubav neoprli
Nikad jošte, što tu doli
Ljudem radja tolke boli:
Mi smo dakle neumrli.

Opomena.

Nemoj vriedjat hladnim činom
Mladca, koji dodje k tebi,
Da l' mu pomoć htio nebi?
Možebit je božim sinom.

Kad sa sjajem oko glave
On pred tebe opet stane
I s oka mu vatra plane,
Osliepit ćeš s njeg've slave!

Dobar savjet.

Tek imenuj tvoje stvore
U tvih basnah kak' se zovu,
Drugač će ti ići gore,
Jer na sliku tovarovu
Javit će se tucet duha —
„To su moja duga uha",
Viče svaki, „Ha ta vika

Mom je glasu prava slika!
Ja sam tovar! I ne zvan —
Njemački me pozna stan,
Svaki Njemac na me zija
Ja sam tovar — i ja, i ja!" —
Htjeh poštedit jednu blunu,
Tucet ih me sada kunu!" —

K „Lazaru."

Ure, dani, ljeta, vieki,
Ko u pužâ njim su tjeki;
Gle, te velje samo puže,
Kako roge dalko pruže.

Kadkad pustoj u praznini,
Kadkad praznoj u maglini,
Sjaje svietlost sladka, blaga,
Ko kad gleda moja draga.

No te ginu odmah slasti,
Opet mrak me hvata tmasti,
Ostaje mi samo bjeda,
Puna boli, puna jeda.

Gdje?

Gdje će jednom moju tugu
Crne zemlje kriti sjen?
Izpod pomâ tam na jugu,
Izpod lipâ, gdi je Ren?

Da l' ću ležat sred pustinje,
Gdje me tudjin ukopa,
Il uz more gdje se sinje
Pruža ravna obala?

Sve je jedno! Mene kruži
Bože nebo tam i tu,
Noćju zviezde za me tuže,
Krase moju grobnicu!

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak).

II.

Odlazak iz Karlovca. Veljun. Bližnje starine. Pád Slunjčice. Grad Frankopanov. Slunj.

Drugi dan iza kamenskoga puta ostavih u jutro oko sedme ure Karlovac i udarih s graničarskom predpregom put Slunja. Kiša je padala, magla pokrivala površine gora, sumorna lica krajišnika, što ih sastajah pješke i na koli, a k tomu i nezgoda, što je kočijaš zaboravio u Karlovcu moje svjetiljke

od kočije, na koje moradoh u jednoj prostoj udbinjskoj krčmi čitavu uru medju zlovoljnimi krajišnici čekati, sve to probudi i u meni njeku turobnu ćut, kojoj se često ljudi živahne ćudi otresti nemogu.

Prieko Udbine, Mostanja, Turna sve do Martinjaka vozih se na liepoj i dobroj cesti, ali uz sama skoro zapuštena polja, posuta korovom i šikarom. Dalje od Martinjaka na desno, otvorenije je polje i bolje obradjeno, na njem se vidi župna crkva sv. Vida. Iza pravoslavna sela Tušlovića ostavih veliki drum, što vodi u Vojnić i udarih desno u selo Budačko s pravoslavnom crkvom. Tu stajaše njegda grad Budački medju vodom Radonjom i Trabuškom, ali sad neima više kamena na kamenu, premda ga naši oko god. 1680. čitava od Turaka oteše i popraviše onako, kako nam ga Valvazor u bakroreznoj slici prikaza. Grad ovaj zapusti pokraj stotine inih krajiško poglavarstvo, a kamenjem od zidova sagradiše častničke kuće i potaracaše javne drumove. Kuda se vozih, vidih po polju ponješto kukuruze, sirka i proje, to drugo sve je sama šikara, grmlje, korov, dračje, borovina i zemlja pusta. Uz put vijuga se bujna vinjaga ili vinika, ali vinske ogradjene loze nemožeš opaziti, a ni istoga koruna, ili krumpira neima, odkad mu se sjeme u okolici zatrlo. Što se dalje od Budačkoga i prieko Krnjaka voziš, vidiš predjel brdovitu, kuće raztrešene, uredjenih sela skoro ni neima. Stanovnici su većom stranom pravoslavni, naseljeni ovamo u vrieme turskih ratova. Na čitavom putu do Veljuna, gdje je kapetanska štacija, nevidjah cestom nijednoga čovjeka, samo pod Veljunom u jednoj jarugi stajaše jedna ciganska koliba, odtuda poteče jedan ciganin kroz kamenje i dračje u grmlje, a njekoliko ciganske djece izbulji oči na moja kola.

U Veljunu odsjedoh pri kapetanovom stanu, da mienjam konje, ali gostoljubiva kapetanica, sestra našega književnika A. T. B. pozove me po naredbi svoga supruga M. koj morade uprav taj dan otići po carskom poslu u svoju kuću, da me ručkom podvori. U njezinom i jednoga nadporučnika družtvu sprovedoh njekoliko ura ugodnim razgovorom. Kapetanica osobita je ljubiteljica starina, koje sakuplja za svoga brata. Vidio sam kod nje stari srbski Psaltir, tiskan kod Ginama u Mletcih i Službenik Božidara Vukovića od god. 1514 Pripoviedala mi, medju ostalim, da za Veljunom pol ure hoda, kod kuće graničara Petrovića u alvajskoj kosi ima njeka razvalina, od koje se nezna da li bijaše grad ili samostan, a poldrugi sat od Veljuna leži gradina Skrad, podobro sačuvana, kod koje kapetan Molinari nadje razno posudje, srpove, gvoždje itd. Tri četvrti ure od veljunske ceste stoji takodjer prastari grad Blagaj, u kom se vidi još stara kapela, a uz Blagaj nedaleko starinska opatija Lisac, sada u razvalini.

Žao mi je bilo, što radi kratka vremena i poradi čekanja predprežnih konja nemogoh posjetiti stari blagajski grad, što jur 600 godina na visokom brdu iznad Korane, počamši od vremena Babe, kneza od Vodice, koj tu sagradivši grad, oko god, 1249. sjedjaše poput ponosita sokola, sve do onoga vremena, kad su Turci osvojili grad i knezove blagajske od plemena Babonićah prisilili da ostave Hrvastku i da se presele u Kranjsku Niti ovaj grad

nerazruši tudja ruka neprijateljska, nego maćuhinjska nebrižljivost njemačko-krajiške uprave.

U Veljunu vidih prvi vinograd i čudih se narodnomu običaju naših pravoslavnih, koji, kad im tko u kući umre, po tri, četiri, i do osam dana gologlavi hodaju, nepazeći ni na kišu, ni na sunce, nì na snieg, ni na led.

Jedva oko 4. ure poslje podne mogoh otići iz Veljuna, te dodjoh prieko sela Lapovca, Cvijanović-brda, iza kojega izvire velika Glina, zatim prieko male Gline ili Glinice s riekom istoga imena, koja se tu s velikom sastaje, ostavivši s lieva selo Kremen s gradinom istoga imena, do Cvitović-sela, te se popeh odtuda na brdo, odkuda zagledah na dalekom bieli Slunj izpod visokih gora, u liepoj okolici. Pod Slunjom teče Korana, u koju pada ovdje na više mjesta iz visoka pjeneća se Slunjčica, a njezini slapovi biele se iz daleka kao pršeći labudovi.

Kada putnik bliže do vode dodje, pa dole duboko u Koranu i oko sebe na širom pogleda, ima što i viditi. Po stienah i hridih raztočila se tu silna voda, strmoglavice bacajući se u vrlet, bučeći, šumeći i žuboreći s bliza i daleka u raznih glasovih. U visini tjera ona kolesa nebrojenih vodenica, stupa i žličarica, a u nižini nosi kamenje, drvlje, šibje, lišće i kojekakav drobiš. Obliće na okrug nebrojene otočiće, djeleći se na više potočića, dok se niz strme klisure neprobije u Koranu rieku, koja ju hladno guta i dalje pod svojim imenom k još većoj rieci nosi. Dva drvena mosta razapela se umjetno prieko Korane i Slunjčice, a kad pogledaš na lievo uzbrdice, zamrkne ti pred očima siva razvalina grada slunjskih Frankapana, što na kamenitoj stieni počiva. Da si ga vidio prije 50 ili sto godina, kako nam ga slike prikazuju, jedva bi ga upoznao, osakaćena i ogrebena ljudskom zlovoljnom rukom, a ogrižena i razderana zubom vremena nemila. Potomci silnih knezova krčkih ugnjezdiše tu svoje stanje i gospodstvo za više vjekova, dok im ga lukavo t njemačka, pod izlikom sile turske, neugrabi i pod svojom vojničkom upravom nepredade zapuštena i razsuta za stan orlovom, šišmišem, zmijam i gušterom.

Bijaše jur noćni mrak podobro prihvatio svu okolicu, kada uljezoh u mjesto Slunj gdje odsjedoh kod mjestnoga župnika i kanonika Plešla, vriedna gostoljuba, a još vriednija domoljuba. Istu još večer razgledasmo župnu crkvu Sv. Trojice, koja pripadaše njegda fratrom, dok su župljani imali još svoju crkvu Sv. Magdalene, ponajprije porušenu od Turaka, a zatim obraćenu u kapelu. Crkva je sagradjena u novijem slogu na tri razdjela, neima znatnih umotvorina osim liepe slike glavnoga oltara Sv. Trojice, koja bijaše njegda u staroj crkvi. Slikarija od Hamerlica nevalja mnogo. Grobni spomenik njekojega Frankapana, razlupan je, te mu se sačuva samo komad napisa: IACET IN TUMBA MAGNIFICUS. Znamenita je stara krajiška zastava, s orlom austrijskim i trofejami vezenimi zlatom i svilom, što se u crkvi čuva. Čudan je na njoj napis: RETRACTATA NITESCUNT — IOVIANI HERCULIANI.

Što će da reče ovaj napis? Dali se htjelo reći, da li zaboravljeni u carstvu austrijskom Hrvati, svojom vrlinom i junačtvom u tmini i zabiti popovljenom slavom sjaju, poput starih rimsko-ilirskih pretorijana, koji toliko-

puta branjahu i spasiše rimske careve i rimsko carstvo, kao i naši granigraničari, koji toliko puta spasiše Austriju? —

Moguće je, da su austrijski Njemci, koji graničarom ovu zastavu darovaše, takova šta napomenuti htjeli, ali su i s narodom u krajini uprav tako postupali kao i Rim sa starími Iliri, o čem sam ja prije njekoliko godina ovako pjevao:

Čim to Rim zahvali
sinu ilirskomu?
Tim, što ga učini
robom u svom Domu.

Još ima župna crkva slunjska jednu znamenitost, a to je u zvoniku staro zvono od g. 1422.

III.

Odlazak iz Slunja, Ladjevac, Slunjćica, Brdjanac i pravaslavno groblje, Rakovica, sloboda i službohlepje, Drežnik, Šerežanin, Lukavac, turska Hrvatska, kordun, Zavalje, Bihač.

Sutra dan oko sedme ure u jutro ostavih Slunj. Praćen prijatnim župnikom i njegovim pomoćnikom, razgledah s njimi pobliže staru frankapansku gradinu, i udarih putem Zavalja. Na visokom brdu bieli se s lieve strane na daleko crkva Sv. Petke, u kojoj ima, kako mi kazivahu, više starih cirilskih knjiga. Napred leži selo Ladjevac sa crkvom Sv. Jurja. Drumom vozeći se opazih da žene rimskoga zakona imadu skoro istu nošnju, kakova je i u provincijalu; pravoslavne sačuvaše svoju iztočnu nošnju, te se odlikuju liepom crnom kosom, dočim su one od rimskoga zakona sve skoro plavokose. Na drumu prvo je selo Popovac, a s desna vidi se nadalje selo Slušnica ili Slunjčica, gdje se nalazi vrelo Slunjčice. Prieko te vode bijaše negda raštel s dvimi tvrdjicami i velikimi šancevi, dok su ovdje još Turci vladali.

Dalje na brdu vidi se pravoslavno selo Brdjanac, uz koje se vide iz daleka dva do tri hvata visoki krstovi mjestnoga groblja, njeki od njih urešeni su na šiljku prozračnimi nakiti, te se čarobno blieśte, kad se trakovi sunca u njih upiru. Oko toga sela pokriven je opet veliki dio zemlje korovom i golim kamenom. Uz drum zasadiše s obe strane topoliće, ali se deseti nije prihvatio. U bližnoj rakovičkoj satniji imade opet nasadjena polja i plodne dobro obradjene zemlje, raste ponajviše proja, kukuruz i heljda. Kod sela Rakovice medjaši slunjska s ogulinskom regimentom, no sama Rakovica pripada posljednjoj regimenti. Budući da je avizo za moju predpregu glasio na jučerašnji dan, to sam tri ure čekati morao na konje, imajući priliku upoznati se s njekimi ondešnjimi ljudmi. Poručnik od administracije imao je uprav važna posla izpitivanjem mlada čovjeka od 19 godina, koji je ubio sjekirom čovjeka zato, što je ovaj branio svoga sina, kojega mati ubojice radi nječesa izpsova. Predstavio mi se tu i njeki V. izučivši prava i bogoslovje u Zagrebu, Gradcu i u Pešti. Stade mudrovati o narodnosti, o ljudskoj nezahvalnosti, o nesreći naroda i nesposobnosti banovoj, o slobodi i napredku naroda itd. itd. Njegov razgovor dosadio mi je do zla boga, jer nebjeh raz-

položen politizirati, čekajući jedva konje da idem napred, kad napokon konac politiziranja umnoga nezadovoljnika bijaše služba. Rado bi se veoma zaslužni taj i slobodoumni čovjek bio dočepao, budi kakove carske ili obćinske službe, jer nemože da po svojoj volji živi u divjoj granici, premda na račun krajišnika špekulaciju vodi, te svoj mili narod sisa kolikogod može.

Jedva se oprostih politizirajućega službohlepca tim, što se odvažih posjetiti mjestnoga župnika, koj me veoma radostno primi i htjede da me kod objeda zadrži, koju prijateljsku ponudu medjutim neprimih. Vrativ se k svojim kolim, dovuče se k meni njeki graničar D. i držeći me za kapetana od banove pratnje, jer je čuo da me je ban preporučio otvorenim pismom, stade mi preporučati svoga sina kaporala, koj u Zagrebu kod general-komande piše, a želi da dodje kući, u što ipak on kao otac, neće da privoli. Čuvši da čekam na konje, odvaži se odmah dati svoje konje, te odtrči kući s obećanjem, da će me veoma hitro voziti, ali do toga dodju za predpregu naručeni konji i ja odoh prije, nego-li se moj novi poznanik povrati.

(Nastavit će se).

Sieda tetka.

Humoreska.

(Svršetak.)

Sad razrvi Lena čitav voz kukanja i lelekanja, te ih namjeni svojim ljubimcem. Poslje toga jedva se osviesti, te predloži drugo pitanje:

„Hoću li se voziti poštom ili ću najmiti obična kola?“

„Odgovor: „Obična kola.“

„Dobro. Uredit će se u svoje vrieme. A sad treće: „Kada mi valja odputovati?

Ovaj put potraja priličan časak, dokle karte odluku stvoriše. Lukava baba, na priličan dobitak računajuć, koristila se slabošću tetkinom. U desnici crvenoga kralja, u levici tikvenoga keca držeći, odskoči od stolice i uzvišenim glasom poviče: „Točno poslje sedam dana, dakle osmi dan moraš se gradom razstati!“

„Krasno, krasno“, poviče djevica Lena, poskačući i doturajući se do stola, od kuda jedan svjetli talir izvadi, te ga pokloni divnom orakulu. Kako je dobro udesio bog udes!

Točno poslje sedam dana! Eto odgonietke: sedam prijateljica — Sedam družtva pri kavi u ime sretna puta.

Orakul prebaci maramu, te izčezne prieko stepenčića tiho i lagano. Drugoga dana eto ti sluge tetkinoga s nalogom, da odmah njojzi dodjem.

Kao vjetar pohitim tamo. Ona sjedi na sofi. Na licu leži joj neobična svečanost. Pokaže mi rukom, da mogu sjesti; to učinim, te očekivam čudesa nevidjena, koja sad sliediti imaju.

Najposlje evo ih sljeduju. Zapečaćeno pismo ležaše na stolu, tetka Lena

udaraše prstmi po tom pismu kao po kakvom glasoviru, onda započme najsvečanijim glasom:

„Dragi nječače! Nemožemo ono znati, što sadržava knjiga sudbine. Pošto ću ja za njekoliko dana velik put preduzeti, to sam za dobro smatrala, moju posljednju volju napisati, koju evo u tvoje ruke polažem. Uzhtje li se nebu, da me odzove, pošto još u Osjeku budem, to imaš pravo, moju oporuku odpečatiti. Ali, da nebi ti se uvrzle kakove iluzije u glavu, držim si za dužnost, da te obaviestim o sadržaju ove oporuke. Ti si čovjek, koji radit znade, sebi, ženi i djeci kruh zaslužiti može; tvoja su djeca mužkarci, koji će danas, sutra muževi postati, pak će raditi, te će sebe i obitelj od glada čuvati; a i tvoju suprugu, ako te preživi, neće ostaviti u nuždi. Bilo bi dakle suvišno, da ti moju malenu imovinu nasliediš, nasliedit će ju dakle glasom oporuke sirotinska kuća, sramežljive sirotice i zavod za malu djecu."

Poslje ove najnovije filosofije kako sam lice krivio, to n znam, ali da sam sirotinsku kuću, sramežljive sirotice i zavod za malu djecu do vraga prokleo, to neka mi nitko ne zamjeri.

Najposlje da bi me o podpunoj tetičinoj ljubavi osvjedočila, izvadi tetka Lena iz njekakve torbe dvie grdne mačke, Bielku i Miciku, te mi ih na čuvanje povjeri.

Podpunu uru trajale su inštrukcije za Bielku i Miciku. Bielka i Micika netrpe propuh. Bielka i Micika ljube svjež zrak. Ležište Bielke i Micike mora biti mehko; pak im škodi meso, pak im škodi, kad se više od jedne ure šeću. Ta nebih skoro svršio da pripoviedim poredu sve ono, što mi je u pogledu Bielke i Micike naložila.

Slična imadijaše moja supruga da podnese. U posjedu moje tetke stajahu šest bokora cvieća, radi kojih je ona šest putih dolazila, to jest, svaki cviet doniela je zasebice. Cvieće se smije zalievati samo poslje zahoda sunca. A kad tko pati od zubobolje ili revmatizma pod nikakovim uvjetom nesmiju se zalievati. A kad tko oskvrni cvieće, taj i Boga skvrni, jer cvieće su božja djeca. I tako dalje i tako dalje. Dosta s otim, da bijasmo od muke do skrajnosti došli.

O sreće, neizmjerne sreće! Jedva dodje trenutak odputovanja! Nebo plavetno, zrak topao i sunčan, hiljadu ptica poju. Tek što ura s varoške kuće devetu uru prije podne izbi, već stade kočija pred vrati. Sedam prijateljica izadju na vidik, te se postiraju na obadvie strane od kola. Tetka pregleda još jedan put svoje stvari. Zatim budu kovčeg i kovčežić, škrinja i škrinjica, svežanj i svežanjčić u koli i na koli natovareni.

Od tuge i žalosti jedva je tetka Lena govorila.

Jedva s najkrajnjim naprezanjem izusti: „Dragi nječače, evo ti jedan talir za kočijaša. Neka samo lagano, vrlo lagano vozi i da me za boga! ne izvrne. Ah mogla bi ruku ili nogu slomiti, ili ledja poremetiti.

A sad? Čitalelju i čitateljice, pokrite si glave — jer se uzima s bogom!

S bogom Bielko i Micke! S bogom sedam prijateljica, hodite da se srdačno izljubimo — na to se vražki kočijaš nasmije.

Sieda tetka kupa se u suzah; sedam prijateljica cvile, da se kamenje razpada.

Popnite se — zatvaraj — napred!

Jedva mi se duša umiri. Iz grudi mi izleti uzdah: hvala bogu!

Sad ću pustit zastor, nu opet ću ga podignut, da vidite zaključni tableau. Dakle u četvrtak bijaše odputovala teta Lena. Poslje dvie nedjelje uprav kad htjedoh mojega nemirnoga stariega sina da počastim jednom zaušnicom, poviče moj mladji nestaško: „Stani otče! njetko dolazi!“

„Očekuješ li danas posjetâ?“ zapita moja supruga.

„Neočekujem“, odgovorim ja.

„Njetko kuca“, poviču djeca.

„Tko li će to biti?“ zapita moja žena.

„Slobodno!“ povičem ja.

Vrata se otvore — muž, žena i djeca upropašćeni stoje. Duh?!

Ali ne, po sto puta ne — ta je osoba od mesa i krvi. O grom i pakao! ta to je — — — sieda tetka.

Grudi joj se dižu, zabuktila je kao kuhan rak. Umorena svalì se na jedan stolac.

„Teta, teta, šta si nam doniela?“ poviču jednoglasno moja djeca.

„Ah, djeco moja! — Ah nećače moj! — Ah nećakinjo moja! — Ah! Ah!

Ali, draga tetice, šta se s vami sbilo, vi ni dvie nedjelje nebijaste u Osjeku! Nepojmim — — —“

„Jest, ni dvie nedjelje! Prije svega dajte mi čašu sećerne vode. Djeco, što sam ja zaoto vrieme pretrpila, to se neda opisati. Poslušajte. Pošto sam dakle odputovala, naidjem na putu na lievoj strani na njekakve ovce. Vì znate, da ovce na ljevoj strani znače strašnu nesreću. Mislila sam, da ću poluditi, i jedva sam došla k sebi. Molim vas još za jednu čašu sećerne vode. Dodjosmo do Kutine i baš što prodjosmo zadnju kuću, sjetim se, da nješto grdno pogrieših. Jeli zdrava Bielka i Micika? Ja sam u hitrini zaboravila kazati vam, da Bielka i Micika vode samo onda piju, had se pomješa s mliekom; drugač bi jim škodilo. Htjedoh da se povratim, da vam to kažem, ali se promislim i nastavim putovanje dalje. Jednoga jutra uvezem se u Osjek. Kakav je to čudan grad! Zrak nečist, ulice krive. Pa kakav sviet? O liečnik me strašno prevario! Da, sad sve providjam. On je mislio, da ću tamo skoro umrieti, pak da će me on nasliediti, i zaoto i samo zaoto poslao me u Osjek. Ali neće se tih slasti naužívati. Ljutit će se kao zvier, dok čuje, da sam se povratila i to bez revmatizma; kostobolje i glavobolje. Sad ću tek dugo živjet, te izvršiti misiju, koju mi sam Bog namienio. Smijem li zamoliti za još jednu čašu sećerne vode?“

Sutradan reče mi liečnik, da je moja tetka stara tvrdoglavka i da za posljedice jamčiti nemože.

Skoro dodje vrieme i Lena uvidi, da liečnik nije varalica i da od svete misije neće ništa biti. Ona sasvim osuši i jedva se vukla do prijateljica

pri kavi. Ali naskoro i zadnje sile popustiše, smrt nepitaše za njenu svetu misiju. Posljednji joj pogled pade na sedam prijateljica.

Draga čitateljko! Ti znaš da je siedu tetku naslјedio nisam, ali ipak gorko plakah, kad je mrtva u ljesu ležala. Je li, da imam sbilja dobro srce. *K. N. L.*

O odhranjivanju ženskoga spola.

Od Julije Burove.

(Nastavak.)

Sad se pita:

U čem se sastoji pravo čovječansko dostojanstvo?

Po svoj prilici bitno u onom, čim se uzvisuje nad svojimi manjimi drugari na zemlji, nad životinjom.

U poznavanju boga u njegovih djelih.

U razvitoj duševnoj sili, da može razlučiti pravo od nepravde.

U jakosti, da ono, što je čovjek za pravo pripoznao, izabere a da ga obzir na njegovo materialno dobro neprisili, da protivno učini, dakle u moralnoj slobodi.

Svako znanje, koje si čovjek može steći, za njega je koračaj napried k poznavanju boga.

To zvoni možebiti neobično, budući da se čini, da su si učenjaci našega vremena uzeli za svrhu, da nadćutnost izključe iz prirode i čovječanskoga života.

Čini mi se, da nam svojimi dokazi ništa drugo nedokazuju, nego da svojimi ćutmi možemo opažati materialni dio tvorbe a to nije nikakva novost. Ali svakim koračajem napried u poznavanju materijalnoga diela vidimo ljepotu, pravilnost, shodnost i prije svega sviestnu providnost, kojom je i najmanji dio velike cjeline priredjen, koj zovemo sada svošću, sada tvorbom, sada M a t e r i j o m za se, koje ipak nije ništa drugo, nego jedini izticaj onoga najvišega bića, čim ga jedino upoznajemo i kojega moje srdce čovječansko voli zvati O t c e m n a š i m, kao načelom i organizmom vasionoga svieta.

Neka učenost našega vremena nalazi veselja u tom, da stare milo zvučeće rieči iz svojega kruga progna, njihove p o j m o v e razjasnjuje nam od dana na dan sve većma i većma, jerbo duboko i nepomično leži u srdcu čovjeka, koj ljubeć obuzimlje maleni sviet, u koj je sam pozvan da djeluje, osvjedočenje viečna, puna ljubavi uzroka svoga bivovanja. Ovaj se može samo razjasniti upoznanjem očitovanja istoga, ako nam dodju do sviesti kao znanje prirode, čovječanske težnje u povjestnici čovječanstva s njegovimi bludnjami i njihovimi posljedicami i izravnjivanji.

Dajte dakle ženi prije svega znanja, znanja prirode, jerbo postat će svjedočbom za mudrost i dobrotu božju. Znanja povjesti, jerbo postat će svjedočbom za viečno čudnovato upravljanje čovječanskoga roda na dobro i liepo. Ali neumrtvite vlastito osjećanje boga u mladoj grudi djeteta mlitavim, nvehlim

učenjem rieči na izust, s kojimi diete nije podnipošto kadro skopčati nikakova pojma.

Majko! uvaži izreku apoštola: Bog koj je stvorio sviet i sve što je na njem, nestanuje samo u hramovih načinjenih rukami.

Prije majko, ljubavi puna, nego svoje diete predaš javnoj nastavi, učvrsti u njem s vjernim nastojanjem najveće blago čovječanskih grudi, vlastito osjećanje boga.

Odvedi ga napolje u talasajuće se klasje i pokaži mu u sadu nastajućem iz umirućega zrna svemogućnost, u jednostrukih koljencih, koji podupiru travu, mudrost, u punom klasju, koje daje svietu hljeba jedne godine, blagosivljajuću dobrotu boga.

Odvedi ga napolje na cestu i pokaži mu haljinicu od kadife, kojom ljubeći otac svih stvorova štiti rani pupoljak vrbe, topole, jaseni i jasike od noćne studeni oštroga ožujka.

Odvedi ga napolje, u šumu i pokaži mu rumoneće vrelo, koje izviruć iz hridi napaja korenje zelenih gorostasa, da se uzmognu vitka stabla podići put nebesa i vijućimi svojimi kičicami štite svojega hranitelja od zraka sunca, koje bi ga inače povukle k sebi, da kao koprena od oblakâ pokrije zemlju.

Genij sreće, prave ljudske sreće, vreba smiešeć se u kaležu svakoga šarenoga cvieta, trepeće leptirovimi krili vrh svake zelene svrži, počiva driemajuć na mekanoj postelji od kadife šumske mahovine.

Jerbo prava čovječanska sreća je žudnja za viečnim, za upoznanjem viečnoga. Sva je priroda njim napunjena. Majko! uči svoje diete to dokučivati i pamtiti!

Pripadala kojoj ti drago konfesiji, kojemu li drago izvanjskomu vjeroizpoviedanju, ljubezna majko, ti ćeš svoje diete samo onda dostojno pripraviti, da se pouči u onih izvanjskih vjerozakonskih formah, koje je škola dužna, da nanj prenese.

Diete, koje se je u naravi upoznalo s bogom, izreć će sa strahopoštovanjem stavku:

„Vjerujem u boga svemogućega otca, tvorca neba i zemlje," ako stotina druge djece ino u njem nevide, nego jedanput jedan, što je natiskano na posljednjem listu katekizma.

Pobudjivanju i podupiranju upoznavanja boga u djetetu smatranjem prirode priključuje se upoznavanje onoga, što je pravo i dobro.

Bog stvoritelj, uzdržavatelj i reditelj liepe svosti, ako se uzme s drugoga gledišta, nije ništa, nego prauzrok svega, što je pravo i dobro.

Upoznati, što je pravo znači upoznati ideju tvorca.

Filozofi svih vremena trudili su se, da nam raztumače što je pravo i dobro; medjutim nemože čovječansko srce nikada postići njihovih duhovitih razjašnjenja.

Na svu sreću pako netreba ovo u svoj čistoći tih razjašnjenja. Što je dobro i pravo napisano je razgovietno u njegovih mirnih dubljinah, od onud zvoni, glasba duhova, u vis, kad nam se doglase dobra djela drugih, ako nas

same udes stavi na razkršću medju zlim i dobrim, kad poslje vlastite bludnje pokajanje kaplje gorući balsam u ranu naše sviesti.

Pravo i dobro nije vazda, što je svim koristno ili što bi svim služiti moglo pravilom za njihovo postupanje.

Ima nješto, što nas ostavlja u podpunom skladu s našim osjećanjem boga.

U nas leži zakon. Uzrok da ga sliedimo, mora biti izvan nas. I sebičnost može upoznati, što je pravo i izabrati ga, ali ona ga izabire, s obzirom na sebe samu.

(Nastavit će se.)

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.

Preveo iz francezkoga Robert Franković.

(Nastavak).

Težko je opisati nutarnjost toga umjetničkoga ateliera; koga zanima da sazna, kako je unutri, treba da unj unidje medju onu vrevu bradatih i golobradih umjetnika, pa će vidjeti, kako se u tmini kraj kadeće svietiljke, krese oči budućih Rubens-a, udisat će dosta i prieko volje gusta i oparna zraka, a onda će si pravo moći predstaviti riedko ono svetište, na kom se je umjetnost udomila i gdje svoju kulturu njeguje i širi Naravi tako osjetljive, kao što je Frejus bio, moradijaše se i te kako ljutiti i žalostiti u takovu družtvu, dok mu nije priviknuo; visoko bijaše njegovo zvanje, ali ga stojaše mnogo truda, dok se je nadvladao; krotki mu značaj i revnost, kojom je prijanjao uz rad, još više razdraživahu njegove sudruge, koji su ga bockali.

No ako kaplje vode i mogu izdubsti diamant, čelik ga ipak nemože razrezati. Nakon šest nedjelja dana trajujuće kivnje i reć bi tvrdjavne obsade, bude ta tvrdja napokon proglašena nepredobitnom, te strašni oni i spram Julija okrutni pitomci Saint Michel-skoga zavoda okrenuše svoje oružje proti drugoj strani.

Poslje kojekakvih nevolja i nepogoda bijaše Juliju napokon dozvoljeno, da za svoju svrhu sakupi sve svoje sile — i tako prije nego minu šest mjesecı, postade on i bude uobće motren kao najbolji slikar Ravenstainove škole.

Julijo više nije dugo oklevao, da prihvati svoju paletu, čim u sebi osjeti onoliiko snage, da po modelu načini lubanju, da ju pokrije mišicami i mesom te krasnom kožicom, kan da se steže, a obrve kan da trepete, a nosnice kan da se izdišuć i udišuć svježi zrak miču i giblju. Njegov kist pogodi skoro svaki put pravi ton, on prvim potezom razstavlja da netrebaš bolje tajnosti kolorita i sastavi divnu svjetlost. Njeki mladići njegova zvanja, s kojimi je prijateljevao, u veliko su se čudili njegovu napredku savjetujući mu, da stupi u atelier kojega velikoga umjetnika.

„Zašto?“ odvrati on.

Pa sbilja zašto? Što bi ga mogli sadanji umjetnici još naučiti, česa on već nije proučio, i što možda i bolje od njih nebi znao. Učio se on u školah

majstora Renbrandta, Titiana, Rubensa — a Corregio bijaše mu par excellence — učitelj Štogod bi mu od posala preostajalo vremena, probavljaše on bez kista, palete i slikarskoga stalka u Louvru, á ne kao većina njegovih takmaca i drugova, koji su si mislili pribaviti tajnosti glasovitih umjetnika time, ako im budu snimali slike; on poduprv se o naslon i pruživ vrat prieko njega upiraše oba oka u jednu od ondješnjih umotvorina, pa kad je se, što-no vele, sit nagledà, istom poslje tri, četiri — li sata nakon duboka promatranja, ostavljaše ju i tad samo zato, jer više čuvar nìje htio dulje da čeka. Koliko puta stajaše on tako zadubljen pred kojom god umotvorinom! On je ine pohodnike tim mnogi put razljutio, jer često se je dogodilo, da su htjeli da razgledavaju onu sliku, pa su morali doći drugi dan, jer, onda ju je imao pred sobom Julijo.

Medjutim nije ni njega malo truda stajalo to postajanje pred slikami u Louvru. Doduše na preporuku njeke visoke osobe bješe mu se otvorila muzejska vrata, ali kad se razgovaraše s dotičnom muzejskom gospodom, upitaše ga posve ozbiljno, koju sliku želi preslikati.

„Nikoju“, odgovori.

I ode uprav k razdjelu Corregijevu. Nesrećom desio se tù njeki slikar, koji je „en mìniature“ Antiopu preslikavao na porcelan na dnu jednoga tanjura, Julijo bijaše mu sakrio izgled umotvora; slikar se s toga potuži i naš prijatelj bje prisiljen poći dalje, da motri čudesno djelo talijanskoga kista. Skoro nijednoga umotvora nije bilo moguće vidjeti sbog slikarskih stalaka, paleta i kopista obojega spola. Julijo napokon nadje nemajući boljih slika jednu drugoga reda i poče ju izpitivati isto onakvom opreznošću, kojom se je bio naumio posvetiti nauku Antiope. I minu jedva jedan sat, što se je namjestio i pomno gledao, eto ti čuvara, gdje ga durne u ruku i reče:

„A gospodine, vi ste valjda samo posjetitelj?“

„Ne, ja sam umjetnik.“

„Izvolite mi pokazati svoju ulaznicu.“

Julijo priučen redu, pokaže svoju izkaznicu.

„Dobro, u redu je“, nastavi čuvar, ali koju sliku preslikujete?

„Nijednu.“

„E, gospodine, pa si izaberite koju, te ju preslikajte.“

„Ali neću da preslikam ni jedne, ja sam ovamo došao, da se učim a ne da preslikavam.“

„Što, to vi učenjem zovete, kad po više sati stojite pred jednom slikom?“

„Jest, to je u mene učiti se.“

„Ali gospodine, to nemože tako i nadalje biti, da pred jednom slikom stojite a ništa neradite.“

„Ali gospodine vidite, da radim.“

„Čudnovat način radnje.“

„Jest, ali to je moj i mislim dobar način.“

„Budi vaš i budi kako mu drago dobar, no u muzeju primite se, molim vas, drugoga načina.“

„Nemogu“, reče Julijo.

Nasloniv se opet na naslon zadubi se u svaku i najmanju crticu slike. Čuvar tim nezadovoljan ode k ravnatelju, a ovaj mu dakako dade pravo. Julijo pozvan pred ravnatelja, kako je bio krotak ali tvrdokoran, nije se dao naprosto iz muzeja odpraviti, nego opravda svoje djelovanje. Činovnik taj nije bio bez duha, shvati i odobri opravdanje Julijevo, a čuvaru naloži, da odsele nesmeta ni tomu, ni drugomu nikojemu slikaru, koji se motreći slike, uči u muzeju.

Odsada mogaše se Julijo bez zaprieka i udobno posvetiti posvema crpljenju tajne palete i kolorita, i većom ih siguraošću razvijati. Danas ga već vidimo kao jedinca u tom načinu kao slikara od prave vriednosti, koj od svih naših živućih slikara najvjernije slika prama naravi.

Vidi se, da to nije neznatna osoba, koju ovdje iznosimo pred javnost; nije to prosti umjetnik, s kojim gospoja de Verigny želi da se upozna.

II.

Gospojom de Varigny zavlada od njekoga vremena želja, da se dade naslikati, pa budući gospoja od ukusa, htjede, da bude djelo od prave umjetne vriednosti. Bijaše ona u dobi, gdjeno cvatuća ljepota, uz vješto vladanje njezinih kretanja crpi novu svjetlost i neodoljivu snagu; dà nehtjede ona da se slikarom od mode preda kao lutka. Ona bijaše model od neprocienjive vriednosti za prava slikara; jedan od onih obraza, koji su puni žara i strasti, u kojem se vatra izpod dugih trepavica sakriva, ozbiljna ali ipak nježna ljepota, duboka a ipak ljubka, pravilna a ipak puna kapriciozne volje. Da je ona živila u ono vrieme, kad je Guèrini oba prva stiha druge knjige Eneide u boje preveo, on bi bio naslikao kraljicu od Kartage s potezi markize i u mjesto pikantne crnomanjke, dao bi joj one zlato-smedje vlasi, štono se prieko dražestna oka poput svjetla talasa prelievaju.

(Nastavit će se).

Gospoja pl. Krudener.

Životopisna crta.

Spisao dr. L. S.

I.

(Nastavak).

Ob to vrieme udalji se Aleksander Stakiev, nemoguć svladati svoja čuvstva, ali kao čovjek od poštenja nebivši kadar varati i zavoditi ili zlouporabljavati poklonjeno mu pouzdanje, u potaji od svojega poslanika i priobći mu pismeno očito razloge svojega udaljenja a Krudener dade pismo svojoj ženi. Ova pomisli sada najedanput, da je u liepom bjeguncu našla ideal, za kojim je tako dugo zaludu težila, i koj je sama od sebe odagnala studeno i nehajno.

U svojoj strastvenosti predavala se sad bezutješnoj melankoliji i zavodila se u sne, sad se bacala nanovo u rieku zabavâ, težila opet posvuda za veseljem, hotjela da posvud pobudi Ljubav i samoga svojega supruga ljubomornošću da razdraži na veću ljubav; ali zatim utone nezadovoljna veseljem i pohvalom sve većma u se, i bol i kajanje mučijahu joj dušu. Težak porod razori joj zdravje, liečnici svjetovahu joj, da otidje stanovati pod blaže podnebje i Krudener, koj se je poslje njezinoga odlazka lakše stegnuti mogao, dade na to odmah svoje privoljenje. Uputi se u svibnju 1789 sa svojom djecom, sa svojom pastorkom i njezinom učiteljicom, s jednim privatnim tajnikom svojega muža i s potrebnom službinčadi u Pariz.

Ovdje je gledala sa svom živahnošću svojega duha, da svlada ogromno područje umjetnosti i literature, njezina žedja za znanjem bila je nenasitna, no isto toliko bilo je i nagnuće k raz-ipnosti, i dočim se je u svojih pismih hvalila, da je posred blagovanja i taštih zabava vazda ostala jednostavnom, istinitom i vjernom prirodi uze iz njekojega glasovitoga kitničarskoga dućana za dvadeset hiljada pomodnih stvarî unutar tri mjeseca.

Od Pariza odputuje u južnu Francezku, u berežkih kupeljih držahu ju kraljicom modâ i održala je to gospodstvo za svega svojega prebivanja tamo bez prigovora Nosila se i živjela je sasvim po svojoj fantaziji. Jednom prodje mimo njeke trgovine od svile, opazi liepu maramu, kupi i saveže ju nemarno oko glave i odmah učini to za njom vas liepi spol, tako da je trgovac unutar dva dana prodao sve svoje svilene marame. Ovdje se zabavljaše i sliepom igrom i omiliše joj kojekakve čudne noćne vožnje, zbog čega su ju korile sve ćudoredne gospoje. Ali ona nije na to mnogo pazila i govorila je: Zašto da hajem za predsude i mnienja, koja s inimi nedielim? Ja imam neodoljivu potrebu, da budem istinita i pravedna.

Već je namjeravala vratit se u Daniju, kad se u Montpellier-u upozna s grofom Fregeville-om, s mladim, liepimh usarskim oficirom, kojega lahki, prijazni načini sasvim ju osvojiše. Malo zatim pratio ju je neprestano, napokon usudi se odkrit joj svoju strast i ona neimadijaše sile odoljet joj. Tako ostane prieko zime u Montpellier-u a kad napokon uvidi, da je potrebno, da se spremi na odlazak, to neučini dosta brzo i potajno, kao što poštena odluka zahtieva, nego stane polagano pripravljat se na to i grof joj umije tako živahno opisati opasnosti, što ju čekaju na putu, da mu dopusti, da ju i nadalje prati, i da š njom otidje u Pariz. I opet odgodi svoj povratak svojemu mužu od dana na dan, od mjeseca do mjeseca.

Ali savjest stroga je sudinja, koja se neda podmititi, ni prevariti; skoro osjeti sve muke pokajanja i gledaše kadikad da se podigne iz propasti, u koju je pala. To se vidi iz jednoga pisma na njeku prijateljicu, kojoj piše: „Hoću da se vratim kućnom ognjištu, da odgajam svoju dječicu i ako uzmognem, da si srdce, koje nema mira, prisilim, i odsele da skrbi za Krudenerovu sreću i život."

Ali nemože se razstaviti sa čovjekom, kojega ljubi uprkos njegovoj žestini i neuljudnosti i tako se koleba medju željom, da se vrati u Kodanj, kamo ju

njezin suprug zove, i medju planom, da ostane u Parizu Napokon odputuje, ali Fregoville prati ju kao sluga, da pod tom preobukom izmakne narodu, koj je tada proti svemu plemstvu biesnio. Što se većma približavaše svrsi svojega puta, tim se većma uztezaše, tim osjećaše veći nemir. Jer je svojega supruga obsjenila i prevarila i neprestano opisivala mu grofa kao čovjeka od čista vitežkoga značaja, koj joj je naputu izbavio život. U Hamburgu imala je napokon š njim se razstati. Ali toga nemogaše. Kod sebe zadrži grofa do obale baltičkoga mora, gdje se s Krudenerom sastane, sve mu prizna, i zaište razstanak. Krudener nepristana to, no dozvoli joj, da otidje svojoj materi u Rigu Fregeville proprati ju do Berlina a zatim povrati se u Francezku.

Obhodeć sa svojimi roditelji i uživajuć slobodnu prirodu umiri joj se strastveno razdražena duša, osjeti svoju nepravdu i obreče s nova, da će živjeti za svoju djecu i za svojega supruga i da će mu poljepšati život. Tada ju ugleda Alaksander Strakiev opet, koju je toli obožavao! Ideal njegove duše bio je okaljan i razlupan; nije se mogao uztegnuti da neproplače, kada ju opazi! Smrt njezinoga otca, kojega je iz Rige u Petrograd dopratila, uzdrma ju duboko i skrši joj ponos. Sada se osjećaše inokosna i zapuštena i željaše pomoćnu, jaku ruku, koja bi ju podići mogla. No uprav onda življaše joj muž u Petrogradu. Kad sada sazna, da je težko obolio, dodje k njemu, klekne pred njega, zamoli ga za oproštenje i očitova se, da je pripravna sliedit ga posvuda, samo ne u Kodanj. I Krudener oprosti joj, sasvim se š njom pomiri i opredieli, da si za oporavljenje svojega zdravlja izabere Berlin za obitavalište. Onamo se uputi u veljači 1792 i odvaži se živjeti sasvim usamljena. Kad toga nemogaše zamoli si supruga, da ju odvede u Lipsko. Ovdje je stanovala u liepoj kući s velikom baščom; ali skorom ju opet otjera otâle unutarnji nemir; ojačano joj zdravlje zahtievaše žestoka kretanja, pusti se iznovice, da ju sviet sa svimi svojimi dražestmi i ludostmi nadvlada i ona proputuje pod raznimi čudnimi sgodami njemačke provincije težuć samo za uživanjem i pri tom tužeć se sveudilj, da je nitko nerazumije, da praznine njezine duše ništa neizpunjuje! Prema koncu godine 1796 poduzme razveseljenja radi novo putovanje po Njemačkoj.

Napokon potraži samoću Švajcarske. No u Lausanni nadje ugodno družvo, pusti, da joj se dive, i razvije ovdje traženom umjetnošću vas svoj talenat, sve svoje zavedne dražesti; kad joj se napokon balovi i svečanosti ogade, uteče u Ginevru. Igrajuć ovdje dobru ženu, omili joj gradjansko družtvo. Ali skoro vrati se opet u Lausannu, da nanovo sjaje i da joj se sviet divi, što joj osobito majstorijom u šalovnom plesu za rukom podje, u kojem je umjela razviti sve gracije. Stopram godine 1798. ostavi Švajcarsku, praćena po njekom bjeguncu, francezkom Abeé-u, skojim se je već u Lipsku upoznala bila. Bavila se zatim na Bodenskom jezeru, provede dojduću zimu u Monakovu, ljeto u kupejih i sjedini se napokon opet sa svojim mužem, koj je godine 1800. imenovan bio poslanikom u Berlinu.

(Nastavit će se).

LISTAK.

Narodno kazalište.

(Nastavak.)

Naša izvorna dramatička literatura ima do veoma malene kolicine komada, od kojih je već s raznim uspjehom većina odigrana, jošte tako malo životne snage, da nikako nebi zahtjevom našega obćinstva, koje je priviklo boljoj inostranoj hrani, zadovoljiti mogla; nemože se dakle nikako kazalištnom odboru zamjeriti, da se je toj literaturi dosad tako riedko utjecao, a da je sva prilika, da će tako jošte dugo ostati, dovoljnim nam je žalibože dokazom to, što se u posljednje vrieme baš nitko od naših spisatelja nije odazvao na opetovane pozive, razpisane za nagrade izvornih komada. Ili su bile te nagrade možebiti premalene? Tu treba svaki domorodac da pomisli: ultra posse nemo tenetur, pa opet neće razpisujuće nadležnosti ukoriti moći.

U ostalom, koliko je umotvora drugdje na svietlo izašlo, kojim baš nikakova materijalna korist nije u dio pala. Odviše cienimo naš junački narod, da bi mogli vjerovati da nema toli plemenitih srdaca i u nas, da nam je samo došla i za to hora, jer po koja iznimka neobara pravila.

Počekajmo dakle dok ta hora dodje. Kad bude dovoljna broja izvornih dramatičnih djela i u našem jeziku, stojećih na visini inostrane umjetnosti, pa ako tada uprava kazalištna ostane kod sadanje svoje taktike, na koju je nepovoljnimi okolnostmi prisiljena dosad bila, onda ju korimo, onda zahtjevamo, da se boljom zamjeni. Sada nismo na to vlastni.

Tko inače postupa, taj kule gradi po zraku, i radi na propast zavoda, koj je za našu budućnost od tolike koristi, ozlovoljujuć obćinstvo, otimajuć visokoj vladi volju sve većma podupirati ga a predstavljačem samosviest, s kojom se jedino mogu osavršivat u svojoj težkoj umjetnosti, i kojoj su iskreno govoreć ipak već mnogi prilično vješti a obećaju i veći napredak, ako ih samo u njihovu nastojanju prerano neuplašimo.

Zadovoljimo se za sada samo s talentom, a taj nemože udarit nego utrtom stazom; nove škole utemeljuje samo genio, no taj treba, ma kakvim pravcem izobražena talenta, da svoju misao uzmogne izvesti; talenat je dakle potreban, neprezirite ga već ohrabrujte ga, ako se i zaveo za inostranim idealom; ostavit će ga, čim mu se domaći pokaže, to je njegova narav, jer za onim teži, što za bolje nadje, a da za narodnim narodnjak voli težit, naravno je, a on po svoj prilici onamo već i teži, ali dok genio stazu činotvorno nepokaže, usprkos mu svim naporom nemože naći žudjene tajne.

Taj genio doći će, kad se posvud razlije narodni život: dotle prerano je tražit u najstrožem smislo rieči u nas narodno kazalište, već zadovoljimo se samo kazalištem u hrvatskom jeziku i to shodnim našim silam. To je jedini put, kojim ćemo s vremenom prispjeti k narodnomu. — Festina lente. (Nastavit će se.)

Književne viesti.

(Nastavak).

Družtvo prijatelja ruske slovesnosti kod moskotskoga universiteta primivši „Rad jugoslavenske akademije" i devetu knjigu Arkiva izdana troškom družtva za povjestnicu i starine, odlučilo je g. Bogišiću za njegov članak „O narodnom običajnom pravu" i g. Ivanu Kukuljeviću-Sakcinskomu, za po njemu napisan život slavnoga Jurja Križanića, poslati sve knjige po rečenom družtvu izdane.

U Ljubljani izašo je istranski, narodni i poučni koledar za godinu 1870. pod naslavom „Istran", i sadržaje izvan posvete Istrom u slihovih i obćega vremenoslova: Rodoslovje naše prejasne vladajuće kuće i popularno pisane članke: 1) Nješto o zemlji, suncu i mjesecu. 2) Naše rane. 3) Sloga od boga, a nesloga od vraga. 4) Kako da ravnamo s vinom. 5) Narodne pjesme kastavske, a napokon: Naznačenje sajmova u Istri. Radostan pojav, koj pozdravljamo iskrenom dobrodošlicom, jer mu je sadržaj veoma koristonosan za čitateljstvo, kojemu je namjenjen.

U Zagrebu izašli su hrvatski kolendari za godinu 1870. a) „Dragoljub", hrvatski kalendar, tečaj VII., ka kojemu za radoš dobiva svaki kupac krasno izradjenu sliku: „Mlada Krajišnica" po izvornoj slici u ulju od Karasa. Izašao nakladom knjižare Lav. Hartmána pod uredničtvom Gj. Stj. Deželića. Dodatak „Književni dar" veoma je zanimiv. — b) „Jeftini pučki hrvatski kalendar", tečaj II., takodjer nakladom knjižare Lav. Hartmána. — c) „Koledar i ljetopis" družtva svetojeronimskoga. Na sviet izdalo družtvo sv. Jelolima. Napokon d) „Novi zagrebački koledar za puk" s dodatkom poučno-zabavnim ili tako zvani „Novi zagrebački šostar" (četvrti tečaj). Nakladom knjižare Lav. Hartmána. Nakladom iste knjižare izádjoše prošaste godine kao „Pripovjednika" sbirke što izvornih, što iz evropejskih jezika prevedenih romana, novela, pripoviesti itd. II. tečaj, III. svezak „Vražje lutke." Prvi dio: „Perina Engalvanka." Parižki noćolik iz druge polovine prošloga stoljeća. (Nastavak Gitane). Francezki napisa Xavier Montepin. Svezak VI. u hrvatskom prevodu.

Isto tako nedavno izadje u Zagrebu: „Pučka knjižica", izdavana družtvom svetojeronimskim, knjiga I. „Pijanac" od Mijata Stojanovića. — Zatim 4. svezak I. djela onoga njemačko-hrvatskoga riečnika, što izlazi nakladom knjižare Lavoslava Hartmána. (Nastavit će se.)

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Dr. Dimitrija Demeter.**

Br. 3. U Zagrebu 18. siečnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Iz sbirke pjesama Milovana Vučkovića.

(Nastavak.)

V.

Molitva.

Noć dodje sa čudesi vjekôvitog,
Jedan angjeljak razkrije zaklade
Nebesâ, zviezde, sunčana mora,
Viečno cvijeće na njeg'vu plaštu.

K obećanoj gor' zemlji ja pogledam
I rečem: Duše svieta uslišaj me!
Omilih ženi, kôj sve dade,
Božice posjed mi osiguraj.

VI.

Stranstvenik i njegova ljuba.

On:

Poljub' me, zlato moje,
I utri suzice!

Ona:

Što drhćem, radost to je,
To kvasi očice.

On:

Kako je išlo tebi,
Netrplje l' možda zla?

Ona:

Bog uze majku k sebi,
Već leži ljeta dva.
Za tebe molila je
Svu zadnju noćicu,
Tad dodje angjel k njojzi,
Pak smijat vidjeh ju.
Radovat otac će se,
Sa bolju bori se,
Putovat nećeš s nova,
Veôma ljubim te.

VII.

Na maršu.

Na ravnini, miljâ duge puste,
Gdje neima zelenog drveća,
Duva vihor i olûje biesne,
Ništ nevidim u pustoši praznoj,
Nego vrevu trudnih bojnih druga,
Tek ortake pogibelji, boli.
U daljinu viri trudno oko,
Gdje sred vihra crni oblak plovi
I proždire modri neba krajak,
Koj kao jasan u proljeću otok

Iz sinjega sja oblakâ mora.
Ah kak' tašta slava je vojnika!
Svedj ga tjera vladajući udes,
Svedjer bludi na života moru,
Nema doma, ognjišta ni krova,
Tek za tudju svojinu se bori.
Neprestanom promjenom razmažen,
Nezna slasti kućevnosti tihe,
Ćud slučaja samo š njim gospodi,
Bere cvieće, koje on mu pruža.

VIII.

Oko i srce.

U oku se jezero svieti
Ko dan,
Kristâlan imâde tam vila
Svoj stan.
Što zemaljskog, nebeskog ona
Tek zri,
Kad jad ju obuzme i slašću
Krv vri,
Priobćuje radost i tuži
Bol hudi
Sa smieškom i skrblju srdašcu
U grudi.

Srdašce sadržaje slasti
I jad,
Pa pateć prišapćuje vili
Kadkad:
„Pust' jezero teći u suzah
Ko liek."
Vil nebeska tješi srdašce
I bdi
Te vraća s' u nebo, spasenja.
Kad nij.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak).

Prieko sela Irnova, ostaviv desno Selišće, kod kojega vodi cesta u Zabarsku, dodjoh za jedan sat u Drežnik, satničko i župničko mjesto sa starim dobr sačuvanim gradom, koj ima tri kule i u kojem tada stanova kapetan. Tu dobih veoma dobre konje i to one iste, što su prije njekoliko godina vozili kralja saksonskoga, kako mi vlastnik konjâ njekim ponosom tajinstveno priobći. S kočijašem dodje i šerežan Nikola G., čovjek liep i ogromna stasa, ali po kretanju i po oku sudeći, kao da je mali ajdučić. U razgovoru samnom upita me, šta radi Košut. Ja mu odgovorih: Neka ga bog znade ali kako čujem igra se njegdje u Turskoj po zelenoj travi s glavami onih graničara koji su u Ugarskoj zaludo izgubili glave, pjevajući da će se igrati s Košutovom glavom. To mu nebijaše milo, ali prizna, da su Hrvati mnogo griešili kad su išli u Ugarsku. Kasnije me upita, da li nisam kod banove kancelarije? Ja mu odgovorih da nisam baš daleko. On to shvati tako, kao da ja banovom pisarnom upravljam, i stade me pitati o kojekakovih tužbah poznatih mu graničara; ali ga najviše zanimaše tužba o njekih u turskoj ukradjenih volovih, koju stvar mi srdačno preporuči, davši mi razumjeti, da je u toj kradji i on svoje ruke imao. Da svoju preporuku tim bolje podkriepi, odprati me iz čiste ljubavi i privrženosti do prve štacije, sjedeći uz kočijaša i pripovjedajući mi svašta, te sam se čestokrat sladko nasmijao njegovim oštrim dosjetkam. diveći se njegovom duhovitomu umu, odvažnoj volji i slobodnoj misli; nu prevejana hitrost i lukavost virila mu uvjek iz očijuh.

Od Drežnika vodi cesta preko Sadilovca, gornjeg i dolnjeg Vaganca i Rešetara do bližnje štacije Petrova sela. Na tom putu vidi se iz ceste u turskoj Hrvatskoj za Koranom, medju ostalimi selo Čerkezovac, a daleko od traga gora Bugar, zatim gradina i mjesto Izačić, straga na visokom brdu kula Bisovac, brdo Brekovica, Hrgar, Prolišće, a s daleka u modrini gore Gomile, Založje, Ljutač, Strpci, u kojih leže gradovi

Cazin i Ostrožač, za kojim opet starohrvatski grad Krupa na Uni. Vidi se još i gora Klokot, što se nad Bišcem diže. S ove strane, odmah iza Sadilovca, leži s desna Smoljanac i Arapovdol a slieva na kordunu Gavranić Unka, gdje je kordunska straža. Mali mostić preko Korane dieli tu na dvoje malenu rieku i dva velika carstva, a jedan te isti nesretan narod. Graničarski kordunski stražar počivao je uprav na zemlji u hladu, činilo se iz daleka kao da je mirno driemao, snivajući možebiti o vremenih budućih, kad Hrvat neće više prisiljen biti da brani tudje gospodstvo naprema svom bratu, i da čuva vodu od neprijatelja, koja blago kvasi zemlju jednoga imena i jednoga naroda.

Iz Petrova sela vodi izpod brda Lišca i gore Plješevice jednaka dobra cesta sve do Zavalja. Tu vidiš uz turski kordun, okolicu većom stranom pustu. Grmlje i šikara pokriva crnu i plodnu zemlju, kojoj netreba ni gnoja. S lieve podiže se oficirska straža Obdić brdo, gdi je svake sriede sajam, na koj dolaze ljudi iz čitave turske Hrvatske, a naši iz trih krajiških pukovnija. Prodaje se skoro samo žito i marva. Kraj ceste ima i brdo Babina greda, na njem rastu same jele, a u kamenu i pećini roje se pčele. Uz cestu vidio sam posvuda kako djevojke pletu cipele, uz starije žene, koje predu.

Jur bijaše dan na domaku, kada dospjeh u Zavalje, zadnje poveće mjestance civiliziranoga svieta prema propalom iztoku. Visoke gore zatvoriše to mjesto prema jugu i zapadu. Od hrvatsko-turskoga iztoka dieli ga otvoreno Biško polje uz hladnu Unu, a jedina mala cesta, koja se kod Petrova sela dieli od glavnoga druma, veže ga s europejskom kulturom.

Odsjedoh kod vriedna župnika Dedijanovića rodom iz murske Lendave, koji me prijateljskim gostoljubjem primi. Posjetih odmah i zapovjednika kordunskoga majora Rebraču, moleći ga da me odvede u Bihać, ali on se izpriča, da je jur prekasno, jer bi morali po mraku kući. Odosmo dakle pogledati taj negdašnji glavni grad planinske prieko velebitske Hrvatske sa Zavaljskoga brda. Na otvorenom liepom polju pruža se podobro daleko uz Unu taj starinski grad, za kojega su se Hrvati sa susjednimi Turci kroz dvie sto godina otimali, ali ga uzdržati nemogoše, iza kako ga g. 1592 zapovjednik njemačke posade Josip Lamberg turskomu paši Hasanu kukavno prvikrat predade. Sadašnji grad sastoji iz varoši i tvrdje. Negda bijaše čitava varoš jakim platnom i kulami utvrdjena, sada je samo još nutarnji grad opasan Unom riekom, utvrdjen četverouglastimi kulami, od kojih je jedna drvenim zdanjem pokrivena, a na drugoj, bez krova, poveći je prostor, na kom se mogu namjestiti topovi. Tu se vije i turski barjak. Djamija nabrojio sam sedam. Jedna poveća u tvrdji bijaše negda crkva S. Antuna, i sačuva svoju staru sliku, samo što je na mjesto zvonika postavljen minaret. Negda bijaše u Bišcu pet crkava, po imenu Sv. Antun, Sv. Jakov, Sv. Duh, Sv. Lucija i Sv. Marija Magdalena. U tvrdji imadu Turci učionu tursko-arapsku i kasarnu. Prieko Une ima dva mosta, od kojih je jedan posut s turskimi dućani. Do vremena Omerpašina bijaše grad Bihać vlastničtvo porodice Bišćevića, a u tvrdji stanovahu sami bosanski Turci, ali Omer paša protjera Bišćevića i odvede po-

glavicu obitelji u carigradsko progonstvo, a u tvrdji ponamjesti same vojnike i Osmanlije činovnike. Izpred Bišća stoji nova kuća katoličkoga župnika, dobro ogradjena drvenom ogradom. Ovo je zemljište kupila turska vlada, te je dopustila, kako mi pripoviedahu, da se i crkva gradi, za dokaz novo turske tolerancije.

U Zavalju ima više dosta liepih kuća, tu su i zgrade za kontumaciju, tridesetnicu i raštel. Kod svoga domaćina bio sam vrlo dobro namješćen, ali nehotice obuze me gorka tuga, kad pomislih na žalostne sgode svoje razciepljene domovine, kad osjetih, što će to reći, biti potisnut na kraj kulturnoga svieta, i u susjedstvo najdivljega naroda, pak tu neslušati o ničem nego o nevolji, siromaštvu i razbojničtvu.

Večerni dugotrajni razgovor sa župnikom vrtio se ponajviše oko običaja i života ondašnjega naroda. Raštel i sajmovi, svadbe i crkveni blagdani, proljetne i ljetne poljske svečanosti i zimska sjela itd. to su jedine zabave tamošnjih žitelja, a hajdučtvo i siromaštvo, to su obćenite nevolje, koje uz pomanjkanje ljekara, priljepljive pošasti kadikad silno povećavaju, kao što bijaše koljena koja su prošaste godine u toj okolici strahovito patila.

IV.

Petrovo selo, izgled, Priboj, Kieskovac, Prošćonsko jezero. Babin potok, čudnovati krčmar. Vrhovina. Gadsko polje.

Dne 11. rujna ranim jutrom krenuh iz Zavalja, namjerom da posjetim glasovita divna plešivička jezera. Radi toga povedoh sa sobom šeražana Matu, da me prati na samotnom putu. Došavši do Petrova sela, koje ima prieko 1200 žitelja, mienjah konje, nasladjivajući se medjutim krasnim pogledom na Izdačićko i bihaćko polje, žalostno pozorište mnogobrojnih bitaka ugarsko- i austrijsko-hrvatskih četa sa čopori tursko-hrvatskimi. Neima kamena ni drva, pokraj kojega nije tu tekla hrvatska krv. Kad me stisnuta u kut svojih kola novi konji dalje povedoše, obletavaše me turobne misli na tužno stanje hrvatske domovine, koje jur mnogo vjekova traje, te nemože do kraja doći.

Iz ovih misli prene me kao iza sna, na putu prema Priboju, njeki nasip, što ga slučajno ugledah. Kakav je to nasip? upitah moga šerežana. Ono je šanac gospodine, što ga naši sagradiše proti Turkom! odgovori hladnokrvno šerežanin. „Tako, tako, šancevi i obkopi, gradine i grobovi, to su zaostavši spomenici zemlje ove," odgovorih sam sebi, a u isto doba obazriv se, ugledah selo Izdačić s kulom, s porušenimi zidovi i ogradami oko te kule. Izpred Bisovca, uzduž našega korduna, biele se zidane graničarske kuće, što ih carski erar posagradi, pošto prvašnje kuće Turci prije njekoliko godina popališe.

Na putu u Priboj i Drežnik, kroz malu Kapelu vidjeh mnogo liepe glogovine veoma rodne, sretoh i množinu graničara, što se na malenih koli vožahu na vašar u Abdićkulu: medju ostalimi vozio je jedan graničar Turčina,

pa su obadva poredice mirno spavala, kao da medj graničarom i turčinom nikada nebijaše ni najmanje kavge." „Il u boju il u snu, naći ćeš vazda i braću njihovu", rekoh sam sebi. Radnja duševna, koja izobraženi sviet napried tjera, malo je poznata s ove i s one strane Une. Sretoh u vožnji i popa iz Petrova sela, kojeg kod kuće zaludu tražih. Izmienismo njekoliko riečih, on mi obeća, da će mi poslati njekakovu staru ćirilsku knjigu, koju ni sam njegov vladika čitati neumie. Crkva ju, reče, već oddavna pomno čuva, poslat ću vam ju." Reče, ali i poreče

Kad se uspjeh na vrh brda blizu Priboja, gledah, s lieva visoku Plešivicu, a s desna Plitvičke gore, izpod kojih leže čarobna jezera plitvička. Selo Priboj ima novu pravoslavnu crkvu, što je sagradjena pod pukovnikom Maštrovićem, tu nadjoh mnogo graničara sa svojimi konji, čekajućih generala Simbšena, koj naumi sutradan posjetiti plitvička jezera. Ljudi bijahu zlovoljni, što moradijahu čitav dan badava vrieme tratiti i novac trošiti čekajući gospodu, koja bi se mogla voziti na šetnju i sa svojimi ili naimljenimi konji. Neslušajući tužbe, uzeo sam još jedna kola, da mogu na njih otići do jezera, jer mi kazahu da bi se moja kočija na loših ondašnjih putevih lasno polomiti mogla. Vozeći se iz Priboja po šumi do lugara, kod čijega stana imao bi bio na graničarskih koli zaokrenuti na desno prema jezerom, zaoblači se nebo i crne magljušine iz daleka javljahu silnu kišu. Upitah lugara, bili još danas mogao stići u Otočac, kad bi pošao na jezera? Odgovori mi on, da nebi nipošto, jer ako i nebude kiše, da ću potratit tri debele ure vozeći se onamo i natrag. Bijaše već jutro odmaknulo blizu do poldana, oko mene sve sama šuma, a gore na nebu jedrili su crni oblaci sve bliže. Samoga bez družtva mine me volja nasladjivati se ljepotom i divotom naravi, te ja odgodih naumljeni posjet plitvičkih jezera na bolja vremena, kad ih budem u kakovom god družtvu posjetiti mogao. Pošaljem dakle natrag graničarska kola i odvezem se dalje put Otočca. Od Priboja do Babina potoka pruža se sve sama šuma i gora, pokrivena tankom i visokom jelovinom i granatom bukovinom. Cesta nova i dobra, prije 10—12 godina gradjena vodi uz opasne duboke prolome, ali neima žalibože ograde, što je tim opasnije, jer graničar neobičaje do skrajnje nužde niz brdice zatvarati kolo. U jednoj dolini usred gore leži novo selo Lieskovac s liepom piljenicom Delićevom. Tu se stiče Crna rieka i potok Lieskovac te oba čine prvo plitvičko jezero, zvano Prošćansko ili Prošće. Ovo najvišje i najveće jezero, izmedju ostalih deset, ima 1340 hvata u dužini, 270 u širini a 22 u dubljini, te se baca iz visine od $9\frac{1}{2}$ hvata u drugo jezero Čiginovac. Obična je rieč, da ima samo sedam plitvićkih jezera, ali u istinu ima ih svih ukupno jedanaest, po imenu: 1 Prošćansko ili Prošće 2. Čiginovac, 3. Okrugljak (mal:) 4. Bakovinac, 5. Crno (malo) 6. Galovac, 7. veliki okrugljak ili gradinsko jezero. 8. Kozjak, 9. Milanovo, 10. Kaludjerovo i 11. Novakovića brod. Kod gradinskoga jezera vide se njeke još neiztražene gradine, a kadkad ima i u jezeru zidina i ruševina. Kaludjerovo utiče u Plitvicu i Koranu rieku. (Nastavit će se.)

Katastrofa u ulici Nicaise.

Iz uspomene jednoga staroga franceza.

Bijah tako sretan, dobih izgleda na imenovanje kod inštituta i odputovah u tu svrhu god. 1800 u Pariz Htjedoh se svojemu budućemu predpostavljeniku da predstavim; pošto je pako velika uzrujanost u glavnom gradu vladala, odložim taj svečani čin za njekoliko dana. Uzrok ove uzrujanosti bijaše od Topineau-a, Lebrun-a, Apena i Ceraeni-a preduzeti pokušaj umorstva proti prvom konsulu, kojega u loži u velikoj operi htjedoše da probodu. Mnienje u Parizu i položaj ljudi napram prvomu konzulu bijahu čudnovate vrste. Kolebahu se medju raznimi željami i mišlenji.

Rojalisti rado bi bili Bonapartu odstranili te kakovoga Bourbonca na priestol uzvisili, ali znadijahu, da bi ta igra bila opasna, jer kad bi Bonaparte nestalo, onda bi lako stari revolucionarci dobili prevagu, a od toga izgleda treptijahu svi prijatelji ljerâ.

Oni dakle izabraše od dva zla manje, jer se u svojoj lakovjernosti nadahu, da će prvi konsul za Ljudevita osamnajstoga igrati ulogu Monka.

Republikanska stranka pako uvidjala je još od 18. Brumaire-a u Bonaparti samo golога tirana, koji sve slobodne ideje ognjem i mačem uništit nastoji, da bi tim načinom Bourbonce na priestol povratio. Oni smatrahu svakoga čovjeka, koji bi se preselio u tabor Bonaparte, za neprijatelja republike; ali ni ovi nebijahu odvažni za umorstvo prvoga konsula, dapače govorilo se, da je onaj u loži u operi projektirani napadaj umorstva od policije Fouchè-a ako ne posve izmišljen, ali za cielo za veći i važniji izvikan, nego što je sbilja bio. Prvi je konsul tu priliku dobro prihvatio, i htjede se ne samo neprijatelja od republikanske stranke osloboditi, nego i od rojalistâ, koji ga neprekidno podkopavahu.

Dosta s otim — dogodjaj u operi izazove velik žubor i podigne znatno konsulovu popularnost, a cieli sviet promišljavaše. „Šta bi se dogodilo, da nema ovoga znatnoga muža na kormilu vlade. Revolucija se bojala rojalistâ, rojalisti pako republikanaca. Kod ovakovih okolnosti nebijaše Pariz veseo i samo izgled na masne službe zadržavaše u njemu mlade ljude. Ja sam od svojih rodjaka ponio raznih preporuka. Na mene je taj sjajan i veliki grad učinio čudan utisak i pošto se usljed toga utiska osvjestih, počeh u svojem stanu u ulici Vieux Augustins premetati u listnici, u kojoj bijaše biljeta, karta i kratkih bilježaka. Tu nadjem preporuku na gosp. Patla, bravara, na gosp. Carateau-a, prvog doglavnika ministarstva financija; na gospoju Melin, kitničarku i vlastnicu jednog Magazina na Quai-u Voltaire. Tražeć još dalje nadjem sličnih rekomandacija na officiante, fabrikante, mjeničare a jedan mo je dapaće rodjak za svaki slučaj preporučio Lecoku, koji je za bolnicu Dieu zelja pribavljao. Nikomu se od ovih ljudi nemogoh približiti, bijahu bez sumnje to dobri i pošteni ljudi, ali mi se nečinjahu dosta interesantni, ta već u njihovom zanimanju ležaše njekakvo praznilo, zato mišljah, kao što misle obično i mnogi

drugi mladići moje dobe, da će se dovoljno rano moja dužnost obaviti ako karte i za tri nedjelje dana na dotičnom mjestu predadem. Tek što htjedoh listnicu opet da sklopim, kad mi padne pogled na jedan fini biljet na koj davno zaboravih, da ga imadem. Ja ga dobro promotrim i primietim cifrasti rukopis njekakve poznate mi gospodje iz Remsa, moje kume. Adresa ovoga maloga pisma glasila je: „Vrlo plemenitoj dami Blanche Ciré stanujućoj u ulici de la Corderie Nr. 19. Otvorih pismo i čitah: Vrlo draga i visokoštovana, milostiva gospodično! Podpisana, koja se osobitom naklonošću vaše poštovane obitelji, kad još u Bordeau življaše, udostojavala, moli Vas, da donosnika ovoga pisma, mladoga Jules Lemaître-a milostivo i prijateljski dočekate. Njegova je obitelj izvrstna, sam pako vriedan je i marljiv mladić, koji izgleda imade, da liepu službu dobije kod inštituta. Vi ćete valjda pitati, šta me je na to nanukalo, da ovoga mladića preporučim? Jer želim da mi kumče nauči fino obhodjenje u družtvih, koje su žalibože od nesretne dobe tako zvane slobode sasvim iz svieta prognali. Od silnih zala, koje donesoše oni užasni dani nije svakako najmanja ni ta neprilika, što mladići poprimiše listom maniere Jakobinaca, to jest: neznaju se u dobru družtvu fino ni da kreću. Dopustite mladomu Lemaître-u, da vašu kuću posjećavati smije. Bit će mu od koristi. Pozdravljajući gospodičnu Aimée-u, molim boga, da Vas primi u svoju svetu zaštitu. Vaša vjerna Augustina de Lapalaye, rod. Riom. P. S. Danas je dan svetoga Severa; ja ću i danas, kao što jednom u vašoj kući u Bordeaux-u bivaše, u slavu ovoga dana pietla da pečem. Živio kralj!"

(Nastavit će se).

O odhranjivanju ženskoga spola.

Od Julije Burove.

(Nastavak.)

Tko je upoznao boga u njegovih djelih, on je upoznao sladku nit, koja cielinu, univerz skapča. Mi ljudi zovemo ga ljubav. Ljubi boga nada sve a tvojega iskrnjega kao samoga sebe, u tom se sadržaju sve zapoviedi, i svaki moralni zakon može se najposlje svesti na taj prvotni uzrok ćudorednosti.

Majko, uči ljubiti svoje diete i neće više trebati za da upozna, što je pravo, neće više trebati zakona i proroka.

Narav, t. j. bog neposredno metnuo je ljubav u naše srce. Ona je kao struja električnoga fluiduma, koj su učenjaci sada našli živačke niti stavljajuć u gibanje, u vazda djelajućoj radinosti. Samo je neubi, mudra majko, ostavi da mirno djeluje u mladih grudih i gledaj da ju očistiš, da ju ojačaš.

Vjernost dužnosti, ovaj tvrdi pojam, koj se čini, da je čovječanskoj duši težećoj za srećom kao lanac privezan, razjašnjuje i prosvećava se ljubavju k najuzvišenijem, što si čovjek misliti i sanjati može, k moralnoj slobodi.

Jer ljubav je, ljubav k bogu i čovječanstvu, koja uztrajnost u pravu, koja je volja božja i sreća cjelokupnosti, čini vlastitom potrebom, vlastitom prešnom

željom, vlastitom podpunom blaženošću. Samo ljubeće čovječansko srce može slobodno, bez straha, samosviestno dati prednost boli pred uživanjem, smrti pred životom, jer osjeća, da se kao dio cielosti rešava, da je proiztok boga, koj se opet bogu povratiti mora.

Član ljudskoga roda — bio muž ili žena — na to je kadar, mora dakle upravljanjem i odhranjivanjem sve većma kadrjim postajati.

Dotle mogu i moraju sve razlike prestati u odhranjivanju spolova.

Urešena znanostmi, koje pobožnost razprostranjuju, očišćena do mudra razlikovanja prava od neprava i učinjena moralno-slobodnom po ljubavi, ide žena svojemu zemaljskomu opredieljenju nasusret, koje joj se onda neće činiti malenkostno i nedojstojno, već će joj se pokazati u svoj svojoj čisto-čovječanskoj uzvišenosti.

Dječaka, kojega posvećujete kakovom gradjanskom pozivu, dajete u nauku; škole pravâ, liečničtva itd. takodjer su samo naučne godine za budućega pravnika liečnika itd.

Buduća kućanica i mati sprovodi svoje naučno vrieme u svojem odnošaju kao kći. Otčinska je kuća i škola, koja ju ima usposobiti, da uzmogne jednom mudro upravljati svojom vlastitom kućom.

Gledajte dakle, da otčinska kuća postane kćeri viežbalištem za sve kućne krieposti.

Prva od njih je marljivost. Samo onaj čovjek, koj je priviko marljivosti, može na svietu što proizvoditi, a svi ljudi, koji su se popeli na znatan stupanj u družtvenom životu, bili su radini. To uči dogodovština svih vremena i naroda. Ženi je pako marljivost osobito potrebna, jerbo ženska radinost, premda je za kuću i dakle za sviet istina bog neobhodno nuždna, ipak se čini, da se neznatnimi stvarmi zabavlja i da neznatna proizvodi.

Ona je pravo rekuć sasvim ona radinost.
„Za vječnosti što gradi,
No zrnom tek do zrna.“

Ženske radnje naliče onim bezkrajno malim stvorom, o kojih nam pripovieda Ehrenberg. Milijuni od njih zatvoreni su u jednom kubičnom palcu kamenja, što ga sačinjavaju, a ipak sastoji se veći dio površja naše zemlje uprav od ovoga kamenja. Množina mora donieti, poslovica je onih trgovaca, koji en detail rade, i kod nas običavaju uzimati za svoj cimer košnicu. Žensko djelovanje sastoji se iz bezbrojnih malenih radnja i iz neprestane pozornosti na ono, što je najbližje i najmanje. Radina žena može svaku sekundu svojega dana upotrebiti i mora ga upotrebiti.

Što se novaca tiče, malo je stekla, jer ženska radnja nemože se plaćati razmjerno kao mužka. Ne zato možebiti, što manje koristi, već jer se treba u tolikoj množini, da vas novac, što čovjek steći može, nebi dovoljan bio ni za polovicu njegovih potreba, da bi sve ženske radnje, koje treba, plaćao po onom mjerilu, polag kojega se plaćaju njegove radnje.

Ženske radnje su po svojoj naravi djela ljubavi, i treba ih, kao takva shvatiti i opravljati.

Žena se može svojom radnjom samo veoma kukavno hraniti, ako je na samu sebe upućena, ali može svojti prostrieti mekan sag od sreće i kućne udobnosti, ako njezina djelatnost njezinoj obitelji dolazi u prilog i ako je njezina vlastita eksistencija ljubavju i marljivošću otca, brata ili supruga osigurana.

Urednost i čistoća, drugarice i podpore onoga, što je ljepo, zatim su prve krieposti, u kojih se žena što brižnije uviežbati mora. Marljivost i red idu zajedno s rukom pod ruku. Jerbo red i čistoća u kući može se samo ženskom marljivošću postići, nasuprot bit će sva ženska marljivost kući bez koristi, ako ju red i čistoća neuredjuju i nepodupiru. Gdi je oboje u skladu, tamo se nalazi kućna povoljština.

Neka mi se dopusti, da uvrstim ovdje njekoliko rieči, koje će biti po svoj prilici na svojem mjestu, da nebudem zlo razumljena.

Nisam te misli, da je svrha svega ljudskoga djelovanja vlastito dobrostanje i povoljština; no mislim, da razprostranjivanje sreće, sijanje iste uz oplemenjenje svoje duše ili dapače istim, mora biti dovoljan uzrok i posljednja svrha svega čovječanskoga djelovanja. Kod radinosti ženskoga spola udara to osobito jasno u oči. Svaka ženska radnja ima neposredno sreću i povoljštinu onih za svrhu, koji našem srcu najbliže stoje i doprinieti će bitno k našem oplemenjenju, ako se jasno sjećajuć te svrhe ozbiljno potrudimo, da ju opravimo što izvrstnije i što savršenije.

Tko si truda daje kod kakove god radnje, bila ona i najneznatnija, taj radi vazda na svojem vlastitom oplemenjenju, jer vježba i oštri svoju duševnu i tjelesnu silu, dočim samosviest da smo drugim koristni, osigura nam štovanje samoga sebe.

Veća strana naopakosti ženskoga odhranjenja proizlazi iz nejasna nazora o ženskom spolu, o djelatnosti njegova vlastitoga poziva.

Kuhati i mesti, šiti i krpati, prati i peglati svakako su, uzemši stvar samu za sebe, malenkostna zanimanja, ali u svojoj cjelokupnosti sačinjavaju, i ako se obavljaju pravim duhom, temelj sve obiteljske sreće.

Obitelj je pako temelj državne sveze, i sva sila i ljepota čovječanstva cvate iz njezinoga krila.

Žena dakle, premda izključena od sve javne djelatnosti, polaže temelj sreće i nemože ovu životnu zadaću držati za premalu, čim je o tom samosviestna.

Žena smije misliti i ima misliti, jer pripada čovječanskomu rodu! Cielost čovječanstva, cielost univerza smije i mora žena isto tako proučiti kao čovjek, ali neka uči time isto tako, da pravo uvaži i podpunoma izpuni mjesto, koje joj je priroda i državno družtvo opredielilo.

Za ovu zadaću potrebno je ne malo znanja, ne malo krieposti, i savršena žena je za cielo isto tako uzvišen stvor, kao savršen muž, kao što i težnja za svrhom savršena ženskoga dostojanstva stoji isto toliko borbâ, razvija isto toliko krieposti, ohrabruje isto tako srce, kao težnja k svrsi savršena mužkoga dostojanstva.

Priroda je sama drugimi čuvstvenimi i ustrojnimi svojstvi različni položaj spolova u gradjanskom družtvu uvjetovala. Muž i žena su kao pozitivni i negativni elektricitet, upiruće se posebne sile, ali u svom spoju sačinjavaju kao one luč svieta, najveću silu što pretvara zemlju, silu čovječanstva.

U ostalom prava ženska djelatnost nije sapeta u krugu radnja, koje običajemo napose zvati ženskimi radnjami. Znanosti i umjetnosti ženi su pristup ne kao mužu, no i u umjetnosti ženska je djelatnost shodno njezinoj naravi različna od mužke.

(Nastavit će se).

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.

Preveo iz francezkoga Robert Franković.

(Nastavak).

Mnogo ima gospoja od ukusa, koje u svom izboru nebi tako stroge bile, kao što gospoja de Varigny, zato ju nevalja niti hvaliti niti kuditi, ali kako rekoh, valja priznati, da je markiza bila od ukusa, pa je zato i željela imati pravi umotvor,

„Pribavite mi dakle dobra slikara“, reče ona svojim prijateljem i znancem.

Predložiše joj do petdeset, a medju timi bijahu i najglasovitiji.

Gospoja de Varigny nije bila tako neuljudna, da bi bez temeljita razloga bila one velike umjetnike odbila.

„Zar vi mislite“, reče ona koketno, „da bi jedan od ove gospode htio da slika jednu ridjoglavku, kao što sam ja?“

I pravo je kazala, njezina fizionomija nije bila prikladna za kist naših glasovitih umjetnika. Trebalo je mlade duše, trebalo je umjetnika, koj je umio uvažiti sličan model.

Jednoga dana dodje k markizi doktor Vignon, njezin najvjerniji štovalac s jednim okvirom pod pazuhom.

„Ja mislim“, reče on, „da sam vam po volji našao slikara, evo pogledajte ga.“

Slika, koju je donio na ugled markizici bijaše jednostavna glava, poticava izraza, neznatne ljepote, umne posve originalne vrste, što se je iz tamna svjetlo-smedjega temelja podizala.

„To je u istinu nješta divna“, reče markizica poslje njekoliko časova pomna razmatranja.

Gospoju de Varigny nebijaše lako podmititi, ona imadijaše veoma obrazovanu estetiku, pa se nije svakoj slici divila. U nje bijahu utisci odviše duboki, a njezina razsuda bijaše u salonih sa svim autoritetom priznana.

„Kako se zove sačinitelj ove slike?“ nastavi ona.

„Frejus, ako se nevaram.“

„Frejus! ta to je ime jednoga grada. Svejedno, kažite Frejusu, da ga želim vidjeti, neka bi došao.“

„Ah, to je upravo težko“, odvrati prijatelj markizičin. Gospodin je Frejus original, kapriciozan umjetnik, te se jako bojim . . .“

„Da neće doći? Dakle idem ja sama k njemu.“

„Mislite-li, da je tako lako moći doći k gospodinu Frejusu?“

„Zar je dakle vaš slikar tvrdja?“

„Skoro; buduć da imadem na trgu nješto posla, moći ćemo naposljedku k njemu. Ali je to tek polovica od onoga, što nam treba.“

„Doista, vi podicate moju ljubopitnost.“

„Frejus neslika svaku osobu. Prije svega je razlogom nepristupan.“

„Zar mrzi novce? Čudnovato, vaš je slikar kamen mudrosti. Što valja dakle onomu činiti, koj želi, da si pribavi čast, da ga naslika gosp. Frejus?“

„Zavesti ga.“

„No to je ozbiljna stvar, ali ipak nije nemoguća.“

„To bi možebiti, milostiva gospojo, bila uvrieda za me; no kad ste to izustili, dodajem, da je zavedenje težko.“

„Gdje bi ostala zasluga, da tomu nije tako, u ostalom ja predmnievam, da nisam prva, a glava, što ju držite, nečini mi se tako liepa.“

„To niste sigurni, Vi ćete nadvladati. Medjutim moram vam kazati, da u mojega sikara, kadšto ljepota gubi svoje pravo. Gospodin Frejus hoće nješto drugoga, a srećom vi to imate.“

„Ah! mislite-li doktore“, reče gospoja de Varigny krenuć glavom, puna bezkrajne miline, kao da je htjela, da doktorove rieči obistini jednim pokusom.

„Hajdmo“, nastavi ona, „gledajte, da naskoro dodjem k vašemu zaštićeniku.“

Za njekoliko dana, dobije gospoja de Varigny viest, da će joj se sutradan otvoriti vrata od ateliera Frejusova. Markizica nebi bila žena, da nije ovaj trenutak s njekom nestrpljivošću očekivala. Njezina ljubopitnost bijaše riečmi doktorovimi na neobičan način podoštrena, što još više, takodjer njezino samoljubje bijaše na kocku stavljeno, bijaše to borba, koju je valjalo zametnuti, jer pobjeda bijaše sigurna. Gospoja de Varigny nije jamačno na to mislila, da će kod gospodina Frejusa novu pobjedu održati, ona je samo htjela da pokaže svoju snagu, da njekim načinom kapriciozna i fanatična umjetnika prisili, da svoje poštovanje izkaže njezinoj ljepoti, i to u ime umjetnosti, što ju tjera. Nada sve u jedne gospoje, koja vladaše svietom, gdje joj svaki uspjeh bijaše lahak i gdje nebijaše navikla naići na odpor, kojim joj se pretijaše opravdano je to slavohliepje.

Prije započete navale priredi markiza svoje oružje, to jest, obuče se na način, koji bi najprikladniji bio, da predstavi u pravoj luči svoju ljepotu, i da na um buntovnoga slikara učini željeni utisak. Ona je naličila slici Ticianovoj, kad je otišla. Putem pripoviedaše joj doktor tisuću anekdota o fantastičnom slikaru, kako se je ustručavao, da nacrta njeku sliku, jer mu se je lice činilo bez utiska. U kratko, gosp. Frejus bijaše strog sudac, a još više

protivnik nego li sudac, i kao što njeki tvrdjahu, više neprijatelj nego li protivnik. Pokus bijaše opasan, ali nije uplašio markizice, već sama ju misao razveseli i obodri tako, da doktor, pruživ joj, izlazećoj iz karuce ruku, nemogaše na ino, nego divit joj se. Nikada mu se nije prikazala tako liepa.

Usljed svoje tvrdoglavosti, koje bi se mogao okaniti radi udobnosti svojih posjetitelja, naš slikar premjestio je svoj atelier iz sredine Pariza, na najudaljenije mjesto boulevard Saint Jaques. On je tamo obitavao u malenoj neznatnoj kući, u koju se je išlo kroz hladnik od vinike, što je ljeti bilo veoma liepo viditi, ali zimi pružalo je tužan pogled.

Doktor pokuca na vratih, iznenada otvori se jedna zasovnica, dva crna oka motrahu jedan čas oba posjetitelja, te ih zatim njetko zapita: „Tko ste?"

Doktor imenuje svoje i markizino ime, na što se zasovnica zatvori.

„Što, doktore", rekne markiza, „kazaste mi, da je atelier vašega slikara tvrdja, varate se, tamnica je."

Medjutim se ipak čulo, kako se ključ u ključanici vrti, vrata se otvoriše škripajuć, a jedan čovjek crnih očiu odvede posjetitelje u taman triem, gdje no se na drugom kraju triema sjaše trak svietlosti.

„Doktore, ja sam se prevarila", zamrmlja markiza, „nije to tamnica, već grob. Ja bih se obkladila, da ovdje uz zidine stoje poredane okostnice."

„Dapače mislim, da se tresu i da bruse lance", primeti doktor.

Brusivo lanaca bjaše jedno gadno malo pseto, jedan bastard od mopsa i vučjega psa, što je u tmini karikom od ogrljaka treslo.

„Neujeda li vaš bastard?" upita doktor poslužnika.

„Oprostite gospodine", odvrati ovaj, „kadšto ujeda, ali nelaje nikada."

Ovom izjavom na pó umiren, otisne doktor svojim štapom ovu grdnu zvier na stranu i zatvori vrata, što se bijahu na drugom kraju triema otvorila. Markiza i doktor stupe u atelier neznatne veličine, napunjen slikarskimi stalki svake ruke. Na svakom bijaše raztegnjeno platno ili prevrnjena slika Pred jednim od ovih slikarskih stalaka stajaše jedan zguren čovjek, s lakti na koljenih držeći nacrt, smatrajuć neizrečivom pozornošću platno, na kojem nebijaše ino, do pet ili šest poteza od kista. Bjaše to slikar. Julijo podigne svoje oči na obie osobe, što uljezoše, tad se digne i podje im na susret.

„Gospodine", reče markiza svojim najčarobnijim držanjem i najdražestnijim glasom, što je samo mogla: „Moj prijatelj, doktor Vignon, pokaza mi jednu od vaših slika, te je time u meni potaknuo najveću želju, da posjetim vaš atelier."

Julijo se naprasno pokloni i neodgovorivši ništa na pohvalu markize, reče: „Evo, to je sve, što u ovaj čas posjedujem", pokazujuć rukom na prevrnjene slike, što na slikarskih stalkih bjahu namještene.

„Ja se nadam", reče doktor, „da ćete nam dozvoliti, da ih pogledamo."

„Ah, gledajte ih, gledajte, premda nije na njih ništa vidjeti."

„Ja znam", primetne gospoja de Varigny, „da imadete novih umotvora."

„Za cielo", odvrati slikar tresuć glavom, „da su to svi umotvori. Ta ja sam k tomu odsudjen, da od jutra do večera slušam te rieči: Umotvori! — Tko dan danas tvori umotvora?"

„Vi bez dvojbe“, usudi se doktor kazati.

„Julijo trzne s rameni i vrati se natrag svojemu slikarskomu stalku. Jedva je pogledao markizu, što ju veoma uvriedi. Da svoju srčbu sakrije, ode markiza od jednoga slikarskoga stalka do drugoga, te okrene sve slike.

„Ah!“ zavapi ona, eto gospoje B... posve je pogodjena. Dobro je pogodjena takodjer i gospodična J... ta je divna! Nemanje i gospoja L..., tko ju je samo jedanput vidio sa njezinom šiljastom bradom i njezinimi napried viručima očima, upoznati će ju medju tisućami. Gledajte doktore, ovo je mladi Armand de S... duše mi, nečini li se, kao da mu je ludorija na jeziku, posve je prema naravi naslikan. A grofica de F..., gledajte doktore, njezin kiseli smieh. Doista gospodine Frejusu, vi ste glasoviti slikar, vì nepogadjate samo izraza, već i samu misao i prodirete do srca.

Slikar, nepomično držeć se zguren, neodgovori ni rieči. Doktor stane pred jednu sliku, koja je bila nješto veća od drugih.

„Ah! milostiva gospo, ovaj put imadem nješto, za čim sam ovlašćen. Ovo je moj drug, doktor C. L... zaista, to je nješto divnoga, još nikad nisam vidio što ljepšega i savršenijega!“

„Liepšega i savršenijega!“ zamrmlja slikar.

„Gledajte, milostiva gospojo, ova usta“, nastavi doktor, „nečini li se, kao da bi govorila, a i govore. Ovaj oštri pogled pun duha i misli, krasota. Ovo čelo, zaodieveno brigami od znanosti i od duševna napora, lišeno vlasi. Ovo, od noćna bdjenja upalo lice. Nikada u svom životu, nisam šta tako liepoga i savršenoga vidio.

(Nastavit će se).

Gospoja pl. Krudener.

Životopisna crta.

Spisao dr. L. S.

I.

(Nastavak).

Ovamo dodje za njim i misli, da je tom žrtvom sve svoje pogreške izpravila. U Berlinu počimlje joj život spisateljski. Poznata načela La Rochefaucoulta dražahu ju, da što slična napiše i skoro izadjoše „Misli jedne žene“ izpod tiska. Onda si iznova preduzme, da živi u buduće u tihoj samoći. Opet dobi naklonost svojega muža, sretna je toga radi i piše: „Želim da ga vidim sretna i pokušat ću, ako budem dosta jaka, da izvršim svoju dužnost“. Ali skoro nadje se sa svih strana stešnjena, sjeti se na slobodan, nesvezan život u kupeljih i zaželi si natrag ta vremena. I tako ode u kolovozu svojoj materi u Rigu, zatim na selo, prisluškuje pjevanju slavuljâ, koje si je pribavila u Rigi i spominje se pri tom na liepe dane, koje je proživila na Lemaničkom jezeru i sanjari u sladkih a kako misli, i u religioznih čuvstvih. No da izpuni svoju dužnost kao supruga i mati, na to ni nemisli! I na njoj

vidjet je uprav očito, koliko je mnogo lakše sladko sanjariti, nego kriepko raditi i uztezati svoje strasti.

Kad se vrati u Berlin, opazi skoro, kako se krug njezinih štovatelja umaljiva; cviet njezinih godina prodje, zaludu traži umjetnošću, da naknadi dražesti mladosti i naravi; kaže se u družtvih puna duha, ali često jedko dosjetljiva, prekoredno ćudljiva i sve većma od nje uzmiču Život u Berlinu postaja joj sve nesnosnijim, iznenadna smrt ruskoga cara Pavla, neizvjestni izgled Krudenerov u budućnost i potreba, da svoje troškove uztegne, sve to daje joj dobrodošao povod, da u proljeću 1801 otide u Toplice, gdje si umije urediti život sasvim po svojoj ćudi. Sad se kreće opet kao u svojem življu i razvija iznovice sve dražesti i sva sredstva, da dobije u svoje mreže mužke glave. Sada sjaje u družtvih na njekom dobrovoljačkom kazalištu svojimi predstavami i s bolju gleda, kako joj se jesen približuje i onaj trenutak, kad se mora povratiti u Berlin. Ali liečnici su joj prijazni, zimu mora provesti pod blažijem podnebju, u južnoj Švajcarskoj. To piše svojemu suprugu, moli za njegovo privoljenje, no odputuje prije, nego bi to prispjeti moglo.

Gospodin Krudener bio je o tom duboko zabrinut i predstavi joj ozbiljnimi riečmi, „da je potrebno, da se neodvlačno vrati, i naglasi osobito, da njegovi dohodci nedostaju za dva kućanstva i akó se je neopozivno odlučila, da ostavi njegovu kuću, zašto mu je to stopram sada dala na znanje? Neka zbog svoje djece sama pomisli, šta radi!“

Ali nepošluša nikakove opomene, sliedila je samo svoju tvrdokornost. U Ginevri nadje ugodno družtvo i obhodeć s gospojom de Staël nasladjivala se u uživanju, koje joj je pružala francezka literatura. Najnovija knjiga „Duh kršćanstva“ od Chateaubrianda, pobudila je sve njezino divljenje; ali hoće da samoga sastavitelja vidi i da se šnjim porazgovori, da ga uzmogne sasvim razumjeti. Zato odputuje mjeseca prosinca u Pariz i nadje se skoro sasvim sretnom u obhodu s liepimi dusi svake vrste.

Neprestano mienjajuć duševne sa ćutnimi užitci prolaze joj dani i mjeseci, no posred tih radostnih dana dobije viest o smrti svojega supruga, koj iznenada preminu dne 14. lipnja 1802.

Kako često i kakve plane snovaše, da se k njemu vrati, da mu pokaže svoje kajanje, da mu posveti svoju nježnu skrb i da mu bude ljubećom suprugom, a sada bilo je sve prekasno!

II.

Udovica preda se najdubljoj boli, zatvori se u svoju sobu i htjede sám Pariz da ostavi, da uzmogne sasvim živjeti svojoj žalosti. Poslje dva mjeseca otidje u Ginevru. Ali skoro zaželi se družtva; Lion pružaše svakojakih dražesti i zato se preseli onamo. Pri tom imala je namjeru, da svoju kćer uvede u velik sviet i da joj pribavi sjajnu sreću. Njezino opet oporavljeno zdravlje draži ju, da se još jedanput pojavi kao kraljica mode, i da žanje svojim dražestnim duha punim zabavljanjem i šalovnim plesom na novo plesak i divljenje. Te

sjaše u turskom i persijskom kostumu, obasutim ćipkami i diamanti. Ali to su bile posljedjne lovorike, kojimi je kitila svoju uvehlu ljepotu. Sada je težila za drugimi, koje bi imale dulje trajati

Htjede, da sjaje kao spisateljica. Dulje vremena radila je na romanu, koj joj je imao obezbiediti neumrlost. Ali on je morao izaći u Parizu, tamo su se najprije morali za stvar predobiti svi ljepi duhovi i svi časopisi, da ga sviet pozdravi kao novu zviezdu literaturnoga neba, da se posvuda razprostrani, da bude čitan i da mu se slava obezbiedi. Morala je dakle ići u Pariz i gorjela je od želje, da se onamo vrati. Ali njezina taština htjela je, da ju onamo pozovu, da ju tamo žele, da nemogu bez nje biti I ona počme i zato uzdržavaše živahno dopisivanje s onim gradom, dok nedodje sretno, za nju odavna ožidano vrieme. Otidje u Pariz i odmah počme priprave, da svoj roman uvede u sviet pod najsjajnijimi auspicijami. I „Valerija“ izadje izpod štampe u prosincu 1803. Svi njezini mnogobrojni prijatelji pozdraviše knjigu, kao riedak, izvanredan pojav, malne svi listovi ju hvaljahu i nebijaše časopisa, koj se nezanimaše u prijateljskom ili neprijateljskom smislu s gospojom Krudenerovom i njezinom knjigom.

Ali htjede, da steče jošte veće slavje i da postane sama telalom svoje dike. K tomu su joj morale njenje prijateljice djelom pomoći. I sada počme nepoznata ići od sjajna dućana do dućana pomodne robe od Pariza i pitati za šarpami, vrbcami i perjanicami â la Valérie. Gledahu ju pitajuć, ona opetovaše svoj zahtjev; smijahu se i zanijekavahu, ali jedva što se udalji, dodje jedna od njezinih prijateljicâ i stavi ista pitanja; za njom sljedijaše treća, četvrta. Kako? Ništa á la Valérie? Po junakinji glasovitoga romana pl. gospoje Krudener? I tako dodje skoro ta knjiga na sve ličnje najvećih gospojâ i u ruke svih prodavačicâ. Primaše čednim licem pohvale od velikih i malih, nasmijaše se u potaji i govoraše rugajuć se: U Parizu nema ništa bez šarlatanerije. Knjiga načinila je huku, spisateljičin plan podje za rukom, njezina se želja zadovolji. Ali utisak brzo izčeznu.

Htjede da odpočine na svojih lovorikah, vrati se svojoj materi u Liflandiju i preda se na svojem dobru opet svojim sanjarijam i sladkoj melankoliji.

Tamo se dogodi jednom, kad je sa prozora gledala, da njeki plemić mimo prodje, pozdravi ju a zatim neposredno mrtav pade. Kod toga pogleda ukoči se, oniemi i uzdrma se do dna duše. Misao, da bi i ona tako umrieti mogla, progonila ju je dan i noć. Grozničavo razdražena preživi više nedjelâ dana i njezinomu zdravlju pretijaše najveća opasnost. U tom duševnom razpoloženju jedva se usudi pogledati, s kim moradijaše govoriti. Jedan dan učini pozvat njekakova postolara, da mu nješto naloži Na njezino pitanje, kako mu ide, odgovori on srdačnim glasom i veselim licem: O meni ide dobro, sretan sam čovjek.

(Nastavit će se).

LISTAK.

Narodno kazalište.

(Nastavak.)

Uslied onoga, što rekosmo o sadašnjih okolnostih našega kazališta, nemože nitko od njega za sada jošte pravednim načinom više zahtievati nego:

a) da mu bude repertoir sastavljen iz komada, koji imaju barem kazalištnoga efekta, koji su na inostranih kazalištih stekli odobrenje obćinstva i jošte se vazda pleskom prikazuju a svrha im nije nećudoredna i neshodna za naš narodni živalj;

b) da nam predstavljačko družtvo sve većma napreduje u kazalištnoj routini;

c) da isto teži svedj za boljim izgovorom i poznavanjem književnoga hrvatskoga jezika;

d) da budu predstavljani komadi što pravilnije i u duhu našega jezika pisani, ali naravno s potrebnim obzirom na ovdašnje obćinstvo;

e) da bude sceniranje po mogućnosti pristojno i odgovarajuće intenciji pjesnikovoj i

f) da se izabrani komadi onim redom predstave, koj je potreban da nenastane nikakva monotonija, dakle da se komadi jedne vrste uzastopce nedavaju, da opetovanje novih komada nebiva na istovjetnih danih, na kojih su prvi put predstavljeni bili, jer, budući da su dvie stranke posjetitelja loža, od kojih svaka drugi dan izmjenice kazalište posjećati može, biva nepravo jednoj od njih, kao što je obćenita tužba, da uslied toga obie stranke sve nove komade vidile nisu; zatim da budu uloge shodno razdieljene t. j. najbolje kako ih je moći razdieljiti medju sadašnje družtvo; da se drži dovoljan broj probâ od svakoga novoga komada, i da se predstava neoglasi, dokle igrajući članovi barem ne nauče točno svoje uloge na izust.

To su neobhodno potrebni uvjeti, da budu predstave zabavne i zahtievat ćemo i mislimo sasvim pravo, da budu točno obdržavani, jer ih nije nemoguće izpuniti, ako se samo prouči od dotičnoga mjesta shodan način, kako da se opredieli red predstavâ, da se savjestno i vješto razdiele uloge i predstavljačem dozvoli dovoljno vrieme i držanje potrebnih probâ, jer više nego jedan put osvjedočili smo se, da je naše predstavljačko družtvo već uobće tako uvježbano, da je kadro svojom igrom naše obćinstvo i u važnijih zadaćah zadovoljiti, ako mu se samo pruži mogućnost, da uzmogne razviti valjano svoje sile. I najbolje voće neprija, ako ga nezrelo ponudiš; vrtljarova je dakle dužnost, neka ga neubere i neponudi, dok nedozreli a vještina mu je umjeti da prosudi, kad je zrelo.

Da odgovorimo na uvjet a) valja nam navesti tako stare kao i nove komade, koji su ove saisone u šestdeset i tri predstave, što su dosad odigrane, predstavljeni bili. Evo ih:

Stari: Vikont Letourier; Mejrima; Laža i njegov sin; Branković Gjuradj; Nije ljubomoran; Veseli djaci; Mletački trgovac; Suprug pred vrati; Blebetuša saragoska; Sol braka; Deset djevojaka a za nijednu muža; Hoće da vraguje; Put u Meku; Put kroz prozor; Plod odhranjenja; Čvrčak; Namišljeni bolestnik; Čaša vode; Pozvat ću si kapetana; Žigica medju iskrami; Sva su sredstva dozvoljena; Banditi; Razbojnici; Bieli Otelo; Partija piketa; Visoki C; Monsieur et Madame Denis; Angjelo, okrutnik padovanski; Ljubav ih mori; Mali parižki potepuh; Prababa.

Novi: Sin pustinje; Mentor u škripcu; Marija i Mortimir; Skupac; Moj muž čita; Puff; Iznašao je prah; Neigrajte se ognjem; Valerija; Savojardi; Stol je prostrt; Okovi; U čekaonici prvoga reda; Nadripisar; Clavigo; Put u Kinu i Romeo i Julija.

(Nastavit će se.)

Književne viesti.

(Nastavak.)

Od grčkih kao i latinskih klasika u hrvatskom prevodu, što no nakladom knjižare Lav. Hartmána u Zagrebu pod uredničtvom J. V. Kostića izlaze, izašao je tako od jednoga kao od drugoga djela prvi svezčič i to od prvoga od Demosthenovih spisa Olynthski govor 1., 2., 3., a od drugih od Livijevih spisa poviesti knjiga I.

Pokusna fizika za pučke učitelje izadje na svietlo u Zagrebu nakladom Sigmunda Mitlbacha 1869.

Kratak sveobći zemljopis. Za mladež narodnih učionah sastavio Vjenceslav Zaboj Maršík. Drugo izpravljeno i povećano izdanje. Izadje u Zagrebu troškom spisateljevim.

Prošle godine izadje u hrvatskom jeziku u Zagrebu i Encyklopaedije pravo- i državoslovnih znanosti dio prvi, koju sastavi dr. Mirko Mikulčić, bilježnik sl. i kr. grada Zagreba i namjestni učitelj na ovdašnjoj kr. pravoslavnoj akademiji, kao i drugi dio hrvatsko-njemačkoga pučkoga listara za sva odnošenja gradjanskoga života, sastavljen i hrvatski izradjen po Mijatu Stojanoviću, te izdan nakladom knjižare Lavoslava Hartmáana.

U Beču izlazi od 1. siečnja o. g. slovenski beletristični list „Zvon.“ Uredjuje ga g. J. Stritar, a ciena mu 3 for.

Nedavno je izpod tiska izašao „Rad jugoslovenske akademije umjetnosti“, knjiga IX. Ciena je 1 for. 25 novč

Arkiv za povjestnicu jugoslavensku. Knj. X., str. 368.

U Petrogradu izdaje Elizabeta Nikolajevna Ahmatova „Sobranije inostranih romanov.“

U Moskvi kod Salavea mogu se dobiti „Sočinenija J. S. Turgenjeva. Ciena 10 rub.

Od „Zapiski imperatorskoj akademiji nauk“ u Sanktpeterburgu izišao je petnaesti Tom. Sadržaje ponajviše fizičko-matematičkih razprava. (Nastavit će se.)

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Dr. Dimitrija Demeter.**

Br. 4. U Zagrebu 26. siečnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Ružice.

Pjesme Velimira Gjorgjevića.

1. Bezuspješna nada.

Ko što nježan cvietak mio
Na tvom sam se suncu grio,
Dok me rosa, ljubav tva,
U ufanju hrabrila,
Da ćeš biti moja mila
Za života cieloga.

Ali biser-rose male,
Što me ljubko pokapale,
Popi tvoga sunca žar;
Pak sad cvieće srca moga
Bez rosice srca tvoga
Uvehnut će za svagdar.

2. Djevojka na potoku.

Kraj potoka djeva mila
U vienac je cvieće vila,
Smijući se cvieće vila,
Radostna joj duša bila.

Al eto ti kraj potoka
Mlada momka lahka skoka,
Na licu mu ruža cvati,
Ah slast ga je pogledati!

Djeva glednu — ah nesreće —
U potok joj padne cvieće;
Gorka muka, sladka nada,
Uništena iznenada!

Nu gle momak hvata cvieće,
Na grudi ga svoj meće,
Miluje ga te ga ljubi
Duša mu se u slast gubi,

Od veselja dieva skoči
Te utire suzne oči,
I rukama lice krije,
Pak se sladko, sladko smije.

3. Čudna promjena.

Kada me je slučaj nano,
Da ti vidim lice milo,
Tada mi je zasvietlilo
Kano sunce ogrijano,
Ah kako mi kucnu grud —
Kad te glednuh — postah lud!

Bludih tada u ludilu
Tražeć tvoju sliku milu,
I gle opet sladka nada,
Doleti mi iznenada:
Ti zasvietli — ode san,
S nova postah — pametan.

Misli i dosjetke.

Iz književne ostavštine Henrika Heine-a.

Misao je nevidiva, narav vidiva misao.

* * *

Mnogi si preduze, da opsuje crkvu i da je neprijateljski napadne a promjeni iznenada svoju misao, pa klekne i pokloni joj se. Mnogomu se dogodi kao Bileamu, Boerovu sinu, koj je nakanio bio, da prokune Izraela, a blagoslovi ga proti svojoj volji. Zašto? Pa ipak je čuo samo magarčev glas.

* * *

Budite sasvim tolerantni ili ni najmanje, idite dobrim ili zlim putem, da na razkršću stanete ustručavajuć se, zato ste preslabi — to nemogaše ni Herkul, i on se je morao za jedan od dva puta odlučiti.

* * *

Židi, kad su dobri, bolji su, a kad su zli, gori su od Kršćana.

* * *

U Njemačkoj su bogoslovi, koji boga skončavaju — on n'est jamais trahi, que par les siens.

* * *

Svaka religija tješi na svoj način u nesreći. Kod Žida nadom: „U robstvu smo, Jehova gnjevi se na nas, ali poslat će nam spasitelja." Kod Mahomedanaca fatalizmom: „Nitko neuteče svojoj sudbini, gore stoji pisano na kamenitih tabla, nosimo što je odlučeno strpljivo. Allah il Allah!" Kod Kršćana spiritualističkim preziranjem ugodnosti i radosti, boli punom žudnjom za nebom, napastovanjem zloga na zemlji, nagradjivanjem tamo gore. — Što nam pruža nova vjera?

* * *

Knjiga treba svoje vrieme kao diete. Sve brzo u njekoliko nedjelja dana napisane knjige pobudjuju kod mene njeku predsudu proti njihovu sastavitelju. Čestita žena nedonosi svoje diete pred devetim mjesecom na sviet.

* * *

U umjetnosti forma je sve, gradja nevriedi ništa. Staub računa za frak, koj je nabavio bez sukna, istu cienu, kao da je dobio sukna Daje si platiti fasonu gradju poklanja.

* * *

Daguerreotypija svjedoči proti krivu nazoru, da je umjetnost imitacija naravi. — Narav je sama dokazala, kako malo od umjetnosti razumije, kako kukavno uspieva, kad se bavi s umjetnošću.

* * *

Hvale dramatičkoga pjesnika, koj umije, da izvabi suzâ. — Taj talenat ima i najkukavniji luk, s ovim dieli svoju slavu.

* * *

Sjetno potlačeno vrieme, kojemu je bilo zabranjeno sve, što je glasno, i koje se je toga bajalo, koje je muklo ćutilo, mislilo i šaptalo, nalazilo je u

toj mukloj poeziji svoju muklu radost. Smatralo je stare porušene tornjeve sjetno i smiešilo se nad cvrčkom, koj je u njih cvrkutao.

* * *

U dobi romantike ljubili su u cvieću samo miris — u našem vriemenu ljube u njem ničući plod. Zato nagnuće na praktičnost, na prozu, na domaće.

* * *

U poetičnom svietu nije tiers état koristan već škodljiv.

* * *

Nezna se zašto naši vladari tako dugo žive — boje se umrieti, boje se, da nebi na drugom svietu opet našli Napoleona.

* * *

Gdje žena prestaje, počimlje loši muž.

* * *

Da je Ksantipin suprug postao tolikim filozofom, to je čudno. Ni nemisleć na tolike kavge! No pisati nije umio, to je bilo nemoguće: Sokrates nije za sobom ostavio ni jedne knjige!

* * *

Svatko, koj se ženi, jest kao dužda, koj se vienča s jadranskim morem — nezna, što je u moru, nezna, što uzima: blago, biser, strašila, nepoznane oluje.

* * *

Kraj svakih jasala, gdje na sviet dodje spasitelj, ideja, koja ima spasiti sviet, stoji i vol, koj mirno ždere.

* * *

Nedokučujemo podrtina prije, nego dok sami nepostanemo podrtinami.

* * *

Čovječansko srce je veće od svih piramida, od Himalaje, od svih šuma i mora — veleliepnije je od sunca i mjeseca, većma sjajuće i cvatuće od svih zviezda — bezkrajno je u svojoj ljubavi, bezkrajno kao božanstvo!

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak).

Od Lieskovca vodi uz brdo cesta do brezovačkoga polja, na kraju kojega stoji izpod brda Visibabe selo Babinpotok, gdje moradoh opet mienjati konje. U gostioni Gece Delića, mlada i liepa graničara, naručih objed. Donio mi je dobre janjetine, jaja na maslu, crna vina i kruha koliko sam htio; kada hljedoh da platim, reče mi uljudno: „Gospodine! a što bi vi plaćali za ovo malo hrane, vi idete na daleki put, tu treba dosta novaca, a putujete u narodnom poslu, treba dakle da i vas narodni ljudi časte, kako mogu, Žao mi je, da nemogu više dati, nego što sam dao.“ Kada htjedoh iznovice na silu da platim, odvrati mi turobno. „Ta nevredjajte me gospodine, još niesam tako osiromašio, da tražim darove za ono, čim koga počastim.“ Začudjen

odustah ga nuditi novci i sjetih se na starinski običaj Slovinaca, koji svakoga stranca dočekivahu veselo i častijahu kao božja poslanika. Da moj mladi graničar nebijaše krčmar, ili kako mi rekoše, birtaš, nebi se toliko ni čudio bio; ali toga na svih mojih putovanjih još doživio nisam, da bi me bio koj krčmar jelom i pilom podvorio, pa se onda još zahvalio, da sam se kod njega navratio, kao što učini ovaj pošteni Hrvat. Stisnuv mu srdačno ruku, oprostih se prijateljski š njime, nećuvši nikada više glasa o njem. Na putu prema Vrhovini stigne me silna kiša, koja jur kod Lieskovca škropiti poče, i pokvari podobro drum. Kad iz lieva ostavih Turjansko selo, kod kojega stoje na polju dvie razvaljene kule, a s desna na brdu stara gradina Perušić, ugledah s napreda brdo Jurišina metla zvano, koje dobi ime od slavnoga junaka Juriše Senjanina, kojega njeki drže da potiće od plemena Balovića a drugi od Vladkovića. Prieko sela Vlast dodjoh napokon do nove štacije u Vrhovinu, gdi je stan kapetana i njekih nižih častnika, kao i župnika pravoslavne crkve. Porazgovoriv se kratko vrieme sa dva častnika, odjurih po veoma dobroj cesti, sve pod noge, uz krševine dalje prieko sela Založnice, gdi je prilično stara pravoslavna crkva. Provaliv njeko polje, vidjoh izlieva cestu koja vodi u Sinac, Perušić i Gospić te dodjoh na krasno polje gadsko, okruženo od otočkih i prozorskih brda. Ovo polje dobi ime od rieke Gadske ili Gacke, o kojoj govori narod da se zove tako, jer nosi mnogo gada, te je voda škodljiva ljudem i marvi; stoga je nastala i poslovica: „Ttogod pije vodu gadsku, pripravljaj mu odmah dasku.“ Ono je tim čudnovatije, što je za vrieme Valvazora, (a valjda i danas) ova voda hranila množinu pasterva, štuka, jegulja i rakah koji se love pod zelenom travom, kojim je pokriveno čitavo dno gadskoga korita.

Prema jugu diže se iz daleka, nebu pod oblake, visoki Velebita pod brdi biele se pitoma sela Sinac, Lešće, Bovići i Prozor, iznad kojega diže se ponosito gradina prozorska. Na drugom brdu vire iznad zemlje opet druge ruševine katunske, a dole na podnozju šire se na daleko i široko ostanci velikoga njegda rimskoga grada Vitlja ili Vitala. Tu ugledah prvi put opet žice brzojavne, na što mi srce od radosti kucati poće, jer ćutih da sam opet u bližem savezu s porodicom i sa Zagrebom, kao i sa čitavim izobraženim svietom. Preletiv kraj njeke crkvine, što kraj druma stoji i kraj rimskih stupova sa znakovi miljarine, koje izkopaše u Vitlju, dodjoh napokon u Otočac, glavno miesto otočke regimente.

V.

Otočac, crkva sv. Trojstva. Prozor. Vitalj. Starine Liepota djevojka. Sinac, Lešće.

Otočac dobi ime od svoga položaja, jer ovo trgovišće bijaše njegda obtočeno od rieke gadske, koja ovuda teče, a stari otočki kasteo još danas obtiće. Miesto je maleno, jer ima jedva 70 kuća sa 550 duša. Kuće su većom stranom priproste, osim njekoliko erarskih i župnikov stan, kraj kojega stoji liepa velika katolička crkva. U Otoćcu neima ni 50 žitelja grčkoga

vjeroizpovjedanja, koji ipak svoju malenu crkvicu imadu. Odsjedoh u gostioni Janka Bulana, rodom Čeha, koj me podobrano namjesti. Prvi moj hod bijaše k župniku i arcidjakonu Mažuraniću. On me htjede nastaniti kod sebe, ali kad mu se zahvalih na ponudi, zadrža me na silu kod večere. Bijasmo u najboljem razgovoru, kada župnikova nećakinja dotrči u sobu sa žalostnom viesti, da mesar neda mesa, rekavši da danas ima samo za soldate mesa, a ne za župnika, premda nebijaše petak, nego četvrtak. Ovaj slučaj dade povoda zametnuti razgovor o sistemi vojničke krajine, gdje još prije njekoliko godina vojnik bijaše sve, a drugo žiteljstvo malo ili upravo ništa.

Kod večere dodje govor i na starine, što se nalaze u okolici otočkoj. Župnik mi pripovjeda o gornjem i dolnjem Kosinju, gdje se nalaze mnoge starine, u gornjem Kosinju ima i jedna kapela sv Vida, što su ju sagradili knezovi krćki i modruški oko g. 1230 (?). U Basarici blizu Kosinja izkopaše mnogo zidina, opeka (valjda rimskih), razbijenih i izdubljenih kamenica, ploča s napisi grčkimi i drugimi pismeni, što ih ljudi čitati neznadu, liesova itd. Isti oltar crkve u Dolnjem Kosinju sastoji iz grobnice izkopane u Basarici. *) Medju Kosinjem, Lipovim poljem i Jablancem na Velebitu, nalaze se tragovi rimske ceste i ruševine grada Bočaja ili Počaja. Kod Bunarina, kao i medju Merkopoljem i Novim ima gradina i solarina. Jednom riečju, čitava okolica sve do mora posuta je ostanci starih vremena, za koje se u Krajini malo tko brini. Napokon napomenu mi župnik ♦ vitaljske ruševine, koje naumismo sutradan razgledati.

Sliedeći dan, iza kako sam kod kapetana od administracije naručio konje za moje dalnje putovanje u Senj, odoh odmah k župniku, s kojim posjetih ponajprije župnu crkvu sv. Trojstva. Ova liepa i prostrana crkva začeta je god. 1684. a dovršena pod Marijom Teresijom 1774. Ima sedam oltara s pjevalištem podignutim g. 1807. troškom nadvojvode Ljudovika. Svetilišće urešeno je slikami prekrasno izvedenimi Ivanom Pittinom, po svoj prilici Mlietčaninom. Oltarnu sliku sv. Pavla pustinjaka načini Fortunat Bergant, koj se pisao takodjer Wergant, te je običavao podpisivati se glagolskimi pismeni, kao što i na ovoj slici, na kojoj ima sliedeći glagolski napis: „Malovana est ova figura po Fortunatu Bergantu v ljet 1751.“ Pri popravljanju pokvarena je žalibože ova slika novim lošim bojadisanjem. Odozgo na oltaru je druga slika sv. Ane od istoga umjetnika. Liepa oltarna slika sv. trijuh Kralja od nepoznatoga slikara ima napis: „Liberalitate Peril. D. Wolfgangi Kollakovich de Tygrenberg regii Capitaneifulget ope piorum haeredum reparandum (tako) die 7. Decemb. 1747.“ Oltarna slika sv. Antuna načinjena je od Karla Wartha 1845 U dolnjoj sakristani čuva se krasna slika sv. Magdalene, iz mletačke škole. U gornjoj sakristani nalazi se liepa malena slika. „Došastje sv. duha“ i veliki iz drva izrezani grb Andrije Gušića od god. 1657., kojega su, kao kapetana otočkoga, sa 250 Otočana Turci god. 1655. na gadskom polju u bieg načerali. Za velikim oltarom stoji u crkvi grobni spomenik generala Millera. iz biela mramora s grbom i napisom:

*) Toga miesta neima u Sabljarevom riečniku.

CASIMIRI GENERALIS A MILLER COMMUNI IN NERROTOPO XI. FEBR. MDCCLXXXI TERRAE MANDATI. Sliedi zatim: EXVVIAE A PIO HAEREDE CASIMIRO A DEGORIZIA F. PAR (valjda Praefecto) INNUMERIS EGENORVM LACRYMIS PERFVSAE. AN MDCCCIII. IV. MART. AD ARAM, QVAM VIVENS POSVIT, CONDITAE.

Sa strane izrezan je na ploči vojnik, koj kraj topa u trublju trubi, a s kraja vidi se njeka tvrdjava.

Slieve strane velikoga altara stoji na podu u kamenu napis: MUNERE THERESAE. JOSEPH CORREGE. JOANNE PRAESULE. TEMPLA KLEFELD FACTA. REGENTE MICANT. PROMARESCHALLUS VELLA, MILLERGVE TRIBUNUS. VINKELMANN PERAGENS IN LEGIONE VICES. ANREITER PRIMUS MAIOR. WUKASSOVICH ALTER. ZOTTONIQVE ARCHIPAROCHUS. ANNUS ERAT AN. 1774.

Izvana na pročelju crkve, stoji jošte sliedeći napis: Narrentur justitiae et Clementia in Fortes. Israel Judicum Cap. 5. Vers 11. O Regina Orbis et pietate regens. Prima reformatrix Ilyrorum, magna Theresia! Tu perfecisti, quod nequiere Viri. Prima doces artem bellandi, prima Croatas legibus emendas et pietate trahis. Martem Lex, legem pietas attemperat, armis corpora, lege manus, cor pietate domas. Templum hoc prima sacras, in quo tibi jure perrenni grati Ilyri sacrant corpora, corda, manus. Anno Domini 1774.

Razgledav crkvu odvezoh se sa župnikom i njegovim kapelanom Čvrljugom na polje gadsko, da razvidim razvaline vitaljske. Izvan mjesta sretosmo čitav otočki regiment koj se vraćao kući iz jesenskoga vježbanja. Mi se navratismo ponajprije u selo Prozor k župniku Vladkoviću, iz čijega prozora gledao sam na očnik gradinu Prozorsku, od koje nepreosta drugo, do četverouglaste polu-porušene zidine. O župnika dobih njekoliko starih u Vitlju izkopanih pjenezah, medju inimi od Konstantina i Konstansa. Bijaše tu negda i kamen s napisom Marcus Livius Lucius C. R. O. (civis Romanus optimus) ali je sad izgubljen. Bilo je i više žara, od kojih jedna razlomljena na župnikovu dvorištu leži.

Katastrofa u ulici Nicaise.

Iz uspomene jednoga staroga franceza.

(Nastavak.)

Ovo originalno preporučno pismo gospoje Lapalaye učini na mene neobičan utisak; bijaše bo nješto različno od običnih pisama, i nesrdeći se radi primjetbe o mojoj tournuri, mislio sam, da joj unapred blagodariti mogu za preporuku kod gospojah Cicè. Tko su ove gospoje? Fantazija mi naslika dvie mlade gospoje, koje valjda jednom de Lapalaye kao malu diecu na krilu držaše.

Ja se nesiećah, da sam ikad što o ovom imenu čuo. Od svih pisama činilo mi se ovo najinteresantnije, a adresatkinje pako najznamenitije; da

prinadležahu stranci rojalistà o tom nebijaše sumnje, ali u ono doba već prestajahu velike razlike medju pristašami raznovrstnih političkih vjerozakona i moglo se primjetiti, da medjusobno obće.

Pošto poslom još nebijah obterećen, odlučim drugoga dana, da ću dame posjetiti, računajuć unapred, da će me svojski primiti. Oko poldne nacifram se kako najbolje mogoh, te se opremim na put. Ulica corderie, koja se u Marais-u nalazi, leži izmedju dvie ulice blizu crkvene kule, koja jednom bijaše zatvorom nesretnomu Ludvigu XVI. i obitelji mu. Ovaj je kraj bio usamljen. Primjetim na prozorih starih kuća mnogo ljudi, koi se isto tako stari činjahu kao i stanovi im.

Ovdje stanovahu umirovljeni činovnici prošlih vriemena, koji na zapovjed prvoga konsula opet plaću stekoše, nadalje njekoliko gospoja, kojih eksistencije od revolucije oslabljene bijahu i koje od zaostatka njegdašnjega velikoga prihoda ovdje usamljeno življahu.

Kuća Br. 19. u ulici korderie, bijaše po zidarskom štilu sudeći, arhitektonični ostatak iz vriemena Ludviga XIII. Imadijaše predsobje, kojemu se sredstvom dvanajst stepenâ pristupiti mogaše. Pošto za zvonilo povučem, moradoh prilično dugo još čekati, dok mi se ukaza njekakva ostarjela služavka, koja me zapita, šta želim. Ja joj predam svoje pismo. Opet pauza — opet slika stare služavke s odlukom: neka izvolim unutar. Preko drvenih stepena dodjem najprije u njekakvo preddvorje, a zatim u predsobu. Na želju služavke ostanem tamo čekajući, dok me gospoje Cicé pozdraviše. Soba bijaše jednostâvno ali vrlo ukusno namještena. Na zidovih visijahu njekoliko slika grada Bodeauxa. Jedva se otvore vrata, kroz kojih unidjoše gospoje Cicé, moglo se primjetiti da su jedne obitelji, jer ih zato izdavaše obadviju sličnost, premda bijaše jedna plava a druga crnomanjasta.

One nestajahu baš u najmladjoj dobi, ali ipak izgledahu još prilične, a u njihovom držanju pako vidila se finoća i gracija. Odmah uvidim, da me je gospoja de Lapalaye osobam preporučila, od kojih se zbilja okretnosti u družtvu naučiti daje.

„Vi nam donosite gospodine," reče starija gospoja" pismo od cienjene nam gospoje de Lapalaye, mi ćemo dragovoljno njenoj želji zadovoljiti; ne znamo, da li će vam se kod nas dopasti."

Na uljudan poziv gospoje Blanche siednem na stolicu." Milostiva gospojo rekuem joj zatim „neka vam ta okolnost, što od mnogih drugih preporuka najprije na vas upravljenu poprimih, jamči, u koliko si držim za osobitu čast vaše poznanstvo ponajprije da učinim. Gospoja se Blanche pokloni, a sestra joj se Aimeé zadovoljno nasmjehnu.

„Vi će te uredovati kod inštituta?" zapita Blanche pozorno.

Barem ima izgleda, daću tamo uredovati."

„Pak kakve preporuke posjedujete za to mjesto?"

„Želja, koju je moj otac napram gospodinu Carnatu izrazio, i koju je gospodin Sieyés podupirao, razčistimi put, da k njoj dospijem."

„Obadva su velika privrženika republike," doda Aimeé pazljivo. „Protekoše

već ta vremena, kada se pri imenovanju činovnikâ gledalo na odlučnu privrženost za republiku. Prvi konsul imenuje činovnike, nepazeć na njihovu političnu prošlost, samo ako imaju talenta."

„Imate pravo, prvi je konsul muževan čovjek; neka ga bog poživi. Nu ipak neimate u svem pravo. Kad kad se prave iznimke i to počamši od onoga časa, od kad počiniše zlikovci pokušaj umorstva u operi. Gospodin se Fouche trudi, da te zlikovce medju rojalistih nadje."

„Mislite li?"

„Za cielo. Prvi je konsul drugoga mnjenja, jer traži svoje zaklete tajne neprijatelje medju njegdašnih Jakobincih, ali to ništa nepomaže, jer je gospodin Fouche svesilan, zato se moraju rojaliste da sakrivaju od straha, da nepadnu u sudbenu iztragu."

Pošto primjetim, da je damam ovaj razgovor neugodan, prekinem ga i zametnem daljnja pitanja o domovini i gospoji de Lapalaye. Kod ove prilike doznadem, da mi kuma jednom u kući obitelji Cicè učiteljicom njeke poko ne najmladje sestre bijaše i da se sada nalazim u družtvu sestara predjašnjega nadbiskupa od Bordeauxa i potonjega exministra pravosudja. Gospoje primjete, da me ova izjava prekomjerno iznenadi, koju tim ublažiše, što me pozvaše da kod njih objedujem.

Aimeè reče: „Premda niste baš odlučan i pretjeran prijatelj Robespierre-a to će vam juva dobrih rojalistkinjah sigurno ići u tek. „Ciela zabava ovih dražestnih sestara zauze me tako, da obećah, da ću kod njih obiedovati."

„Dakle" reče Blanche „za jedan časak biti će sve u redu Donda si prikratite vreme motrenjem ovih malih spomena i relikvia, koje jedva izbavismo iz talasâ strašne dobe. Uprav i to imamo zahvaliti prvom konsulu, da ih smijemo javno na ugled stavljati." Poslje još njekoliko neznatnih rieči ostave me i otidu, da objed priprave, koji morade na svaki način danas bolji izpasti, nego obično. Ostadoh u maloj ali vrlo ukusno nakićenoj sobi u amljen. Namještaj pokazivaše eleganciju vriemena Ludviga XVI. bijaše smjesa rococo i antike. Tu bijahu ogledala sa okvirom od vienaca od pozlaćenih lištića. stolice iz bjelolakiranoga drveta, kojih nožice resijahu kipovi od bronca, ure od oblika atičnih stubova, svetiljaka sa kristalnimi zastori, i još svakojakih drugih uresa. Osobito me zanimahu portreti, koji na zidu visijahu.

Kralj Ludvig šestnajsti, Marija Antoinetha i mnoga gospoda i gospoje, što jednom sačinjavahu dvorjanstvo, gledahu s zida. Nad jednim malim ali ukusno urešenim stolom visio je portret nadbiskupa Cicé, ja ga poznadoh po obliku sestarâ mu. Motrih na dalje množinu dražestnih miniatura, na kojih polovica XVIII. stoljeća vrlo bogata bijaše. Izmedju tih slika opazim jednu pastellnimi bojami izradjenu. Predstavljaše muža u uniformiratom nošivu. Lice pokazivaše veliku odvažnost. Imadijaše debeo nos, oštro pritisnute usnice, drzko zavinjene obrve, prkos izražavajuće oči, širok jak vrat, na njemu debela glava, kratke crne kose, koje okolnosti na gledaoca ako ne neugodan ali za cielo dostojanstven utisak izazivahu. Desnica držaše balčak od sablje, ljevica pak sgrčena bijaše u šaku. Progledam još njeke druge stvari, ali mi pogled uvjek u ovu sliku

zapinjaše. Medjutim započe u bližnjoj sobi žurno bivati. Začuh zveketanje noževa, kašika i vilica a odmah se zatim ukaza Aimeé. Premda me je našla, da sam glavu slici približijo, opazih, da se nješto zasrtašila.

„Koga predstavlja ova slika?“ zapitam hladnokrvno.

(Nastavit će se).

O odhranjivanju ženskogā spola.

Od Julije Burove.

(Nastavak.)

Premda bi žena, kao iznimka proti naravi, pjevati mogla kakvu bas-ariju, ipak imamo ženskoga pjevanja i u njegovu položaju glasa okrepa je uhu i srcu.

Slično, ako i ne tako zamjerno na prvi trenutak je sa svimi inimi ženskimi radnjami. Žena ima i pjevat će u velikom koncertu čovječanskoga života vazda samo ženski glas. Privikli smo ovaj višim, gornjim glasom zvati i u tom leži nješta veoma označujućega. Što žena pravo po ženski radi, misli, ćuti, vazda je srdačnije i mekanije, manje sebično, nego odgavarajući čin muža, i veoma oštroumno navodi Mojsija u svojoj povjestnici o tvorbi, u kojoj posvud savršenije i potrebitije biće sliedi za manje savršenim i za manje potrebitim, stvorenje žene kao posljednu božju radnju.

Žena u svojoj savršenosti sigurno je najviši stvor svosti, ali svost morat će najvišu savršenost stopram onda postići, kad proizvede savršenu ženu.

Sa svakim decenijem, u kojem civilizacija svieta napreduje, mienja i poboljšava se položaj žene u gradjanskom družtvu, koj zauzima ženski spol; kad što se i obrazovanje pojedinoga muža daje upoznati sa stanovišta, koje daje ženi, pripadajućoj svojemu obiteljskomu krugu, dapače iz suda, koje izriče o ženskom spolu uobće.

Papui Australije smatraju ženu kao lovinu. Obaraju izabranicu udarcem tojage natle i postupaju š njom zatim kao svojom osobnom imovinom.

Lovskim narodom Amerike žena je tovarnom marvom, koju kupuju i upotrebljuju na svoju korist.

Razkošnomu iztočnjaku, utonulu u tromost, žene su igračke njegova plandovanja, kojih se dapače malko i stidi. Turčin negovori o svojem saraju i drži da bi bilo nepristojno, ako bi ga tko zapitao, kako se njegove žene nalaze.

Španjolac smatra svoju ženu kao lutku, koju kiti i miluje.

Francez diže ju središtem družtva.

Njemci i Inglezi približuju se po svoj prilici svakako najvećma stanovištu najviše civilizacije i u njih se žena stavlja najbliže njezinomu uzvišenomu opredieljenju. Jer supruga je ovdje pomoćnicom muža, njegovom drugaricom i prijateljicom, ona dieli, osobito u Ingleza, sve njegove težnje i pokazuje se, da inglezke žene stoje i u čovječanskom obrazovanju svakako na najvišem stupnju.

Barem pokazuju spisi inglezkih žena toliko dozrela duha, tako zdravih i istinitih nazora o životu, i toliko sile, kao što bi ih zajedno kod Njemice i Francezkinje jedva naći mogli.

Poslje te duge zastrane, vraćam se k svojoj themi i mislim, da neposredno ovamo spada, da obratim pozornost na jednu falingu, koja se kod odhranjivanja ženskoga spola sve većma i većma razprostire i uprav ovdje za sobom vuče neizmjerno žalostnih posljedica. Mislim težnju ženskomu spolu davati privid duševnoga obrazovanja. Obrazovanje ženskoga spola, štovati i uspješivati, bitan je korak napried na stazi čovječanskoga oplemenjenja, ali pravo obrazovanje podkapa se težnjom kazat se kao da smo tobož izobraženi.

Neka mi se ovdje dozvoli ponješto trivialna prispodoba. Tko posjeduje čitavu košulju i dobru haljinu a ima prieko toga jošte i nješto novaca, neka si u ime božje kupi svilenu kecelu a po okolnostih i zlatan lanac. No tko s rupom u haljini misli, da će ju pokriti pomodnom kecelicom, taj čini zlo.

Isto tako zlo i još gore čini onaj, koj bi umjetnostmi i vještinami, koje samo služe za ures i igru, htio, da pokrije nestašicu onih znanja, koja su neobhodno potrebna za duševno i tjelesno dobrostanje pojedinca i obitelji.

Ženska neka ponajprije privikne realno misliti — to je najvažniji, najpotrebniji dio čovječanskoga izobraženja, onda neka uči one koristne radnje, koje su za njezino gradjansko zvanje potrebne. To je čitava i pristojna haljina. Onda neka upotrebi ostalo preostalo joj vrieme na umjetnosti, koje život k te i razveseljuju, kao što su to one tisuće malih vještina u vezenju i sličnih stvarih, nadalje glasba, slikanje, poezija.

O bogatstvu, kojim ih je narav darovala, visit će pri tom, da li će duševni ures, koj na se metnu, biti umjetan cvietić od kriva ili prava draga kamenja genija. Ovo pravilo valja bez svake iznimke.

Nikakvo sjajno priradjeno svojstvo, nikakav ma ikako u oči udarajući talenat nesmije to pravilo da obidje. Najveća umjetnica budi najprije član čovječanstva, zatim žena a onda stopram umjetnica. I mislim, ista pravila imala bi valjati i kod odhranjivanja mužkoga spola.

Mnogi pokvareni geniji, koji poplavljuju sviet, zanemareni su većom stranom u svojem čisto čovječjem i gradjanskom odhranjenju i okoluju, te se tuže, da sviet neće da prizna sjaja i ljepote njihova nakita, nemisleć, da crvena šarpa na njihovoj haljini karakteriše cigana i lacarona.

Prelazim sada k onom dielu ženskoga odhranjivanja, koj mnogi drže možebiti za najvažniji, i koj je to takodjer u njekom smislu.

Ima njeka kriepost, koja se prije svega kod ženskoga spola zove kriepošću — čistoća.

Mati nemože nikad dosta brižljivo bditi nad tim svetim dobrom svoje kćeri; pri tom neka se dvoje nezaboravi:

1. Žena, koja si svoju čistoću upisuje u zaslugu, izgubila je već svoj najčišći sjaj.

2. Kriepost i neznanstvo dvie su sestre, i često sjedinjene, ali nisu jedno

i isto, i dolazi doba u životu žene, gdje ju mora ostaviti neznanstvo; dočim joj sveta nedužnost ima ostati pratiljom do konca njezinoga zemaljskoga bivovanja.

(Nastavit će se).

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.

Preveo iz francezkoga Robert Franković.

(Nastavak).

Uslied ovoga razgovora, digne se slikar i stupi za oba posjetitelja. Za svakom riečju doktorom izbekelji se, obrve mu se stisnuše i činilo se, da se silom uzdržavao, da unj nenavali.

„Odvažno gospodine“, nastavi doktor, okrenuvši se prama Juliju. „Vi ste prvi portretni slikar, što ga Francezka sada posjeduje.“

„To ja i sám mislim“, primieti živahno umjetnik, „ali što vi govorite, nevriedi mnogo. Za sada nemamo ni jednoga dobroga portreta.“

„Što, niti jednoga?“

„Niti jednoga, ni ja ni tko drugi.“

„Ali ovo je dovoljno, što vaše rieči pobija“, reče nježno markeza.

„Zar i vi gospojo, držite kao sveto evangjelje, što vam ovaj gospodin kaže?“ Nu pogledajte ovaj nos bez reliefa, ove nozdrve bez oduha, ovo sliepo oko bez udaranja žila , ove naporom razpregnute mišice, ovo meso bez života i prozirnosti. Ja priznajem, da su oči i čelo dobro načinjene, ali usta su nepravilna, držanje glave nespretno, vrat ukočen, mast tamna, a ciela slika nesavršena.“

„Jednom riečju, vi držite svoju sliku gadnom. Vi dajete time umjetničkomu svietu, gospodine, riedak primjer čednosti.“

„Što ćete, ja sam iskren i znam veoma dobro, da nitko neumije načiniti takov portret, koji bi svomu originalu naličio, zato nije istina, da je ova slika umotvor, kao što hoćete, da gospoji markizi dokažete.“

„Dobro dakle, moj gospodine“, reče gospoja de Varigny, „takova kakova jest, ova slika posve je prema mojem ukusu i zadovoljuje mojemu častohlepju. Hoćete li da naslikate moj obraz, gospodine Frejusu?“

Markiza, ovako govoreć, stavi se pred slikara, naproti sunčanim trakom, što razsvietljivahu atelier. Njezine na pó otvorene, smiešeće ustne pokazaše malene biele zube, oči joj se skresiše od obiesti i straha, krilo od nosa treptaše, krv je tekla grimizno po prozirnih žila, a svietlo, štono se iz ovoga čarobnoga obraza prelievaše, davaše mu neobičnu sjajnost. Slikar bje zasjenut, kad ju pogleda. Jedan čas postane miran i nepomičan, kao da je već začeo izpitivati svoj model. Izražaj njegova pogleda nemogaše jedna žena krivo shvatiti. Markeza osiećaše njeku tajstvenu radost nad udivljenjem, štono se je pokazivalo u očijuh umjetnika; nebi bila žena, da nebi osiećala, da joj to laska.

„Izvolite skinuti šešir“, reče napokou slikar.

Gospoja de Varigny požuri se uslišati ga i u svojoj naglosti razkuštra si vlasi, što no se dugačko niz ramena vijahu. Htjela je da ih opet pribode, ali slikar stavi smielo svoju ruku na njezinu i zavapi:

„Nedirajte, pustite ih kako stoje. Eto gospodine, nije li to divni model?“

Po svoj prilici je markizi nad ovom lakoničkom pohvalom srce od veselja raslo.

Na jedanput svi troje zanieme. Isti doktor, premda ga je hvatala muka od žudnje, da svojoj obvezanosti zadovolji, sudjaše, da svaki njegov naklon, pred slikarevom izjavom, bijaše suhoparan.

Ovaj izmjeri markizu ozbilnjom opreznosti od pete do glave. Markiza od svoje strane predade se drage volje ovomu izpitu, pače je zahtjevu slikarevu predusrela, pošto mu je dala predmnievati svoju ljubkost i savršenost. Medjutim je ona prva prekinula mnienje.

„Dakle“, reče, „nalazite me dostojnom svojega kista? Hoćete li dakle da me slikate?“

„Dašto, da hoću, da vas slikam! Izvolite sjesti, možemo odmah početi.“

„Odmah! kako to? bez priprave.“

„Kakove priprave?“

„Ali... ja neznam... mislila sam ... hoće li ova toiletta biti valjana?“

„Ova toiletta nevalja. Mi ćemo ju morati po svoj prilici promjeniti Ja jošte neznam, što ću činiti. Medjutim, ako li hoćete, da na onaj fotelj sjednete, mi ćemo o tom zajednički razmišljavati.“

Gospoja de Varigny nije žalila, što je ovako nepripravna sjela. Sjedne i okrene se prema doktoru.

„Nećete se ljutiti, doktore, što vašu uslugu i vrieme naopako upotrebljujem.“

Doktor izvuče svoj sat i reče:

„Madame, imadem jošte dva sata vriemena, da vam budem na uslugu.“

„Dva sata!“ klikne markeza, okrenuv se prema Juliju. „Vi me gospodine nećete pridržati ovdje dva sata, jel de?“

„Zar ste umorni od sedenja?“ zamrmlja ovaj naprasito.

„Ne, gospodine, k tomu jošte nisam imala vriemena. Vidite, neću vas više pitati, gledat ću da se namjestim Sjedim li vam avako dobro?“

Slikar neodgovori ništa, već se primakne k markizi, razstavi joj ruke, jednu ruku raztegne, drugu podigne, čelo podigne, glavu okrene; sve to učini a nepregovori rieči, kao da se je radilo o kakovoj lutki njegova ateliera, Markiza nije mislila na nikakovo protivljenje, najviše mislila je u sebi, da je način gosp. Frejusa nješto originalan. Ali originalnost imade svoju povlasticu, a gospoja de Varigny bijaše ovaj čas posljednja, kojoj pravo na originalnost pripadaše.

Kad je Julijo mislio, da je svojemu modelu našao povoljan položaj, mašio se je neposredno kistom na razpeto platno, pred kojim su ga posjetitelji, kad su ušli, uzhićeno vidjeli stajati.

„Vi se valjda neplašite, da ču vam tajnost vašega načina odkriti", reče doktor, približiv se slikaru.

„Ja nemam ni načina ni tajnosti", odvrati ovaj. „Ja se samo toga plašim, da ćete stajati, ili pako po atelieru hodati, kad budemo ja i gospoja zabavljeni, To nas smeta. Sjednite tamo u kut na fotelj, naći ćete na stolu zadnji broj „Revue Contemporaine", što će vas veoma zanimati."

Doktor se namrgodi ali posluhne. Julio pako od svoje strane poče sa svom revnošću raditi, prateć poteze svoga kista uzklici, što je ušima markizinim veoma ugodno godilo. Slikari, kojim zlatosmedji vlasi stoje na razpolaganje, neprestaju pripovjedat o svojoj sreći.

„Zar je zbilja istina", zavapi markiza, da vam se tako jako mile?"

„Ja neznam, što mi se bolje mili, vaš obraz ili vlasi, ali to znam za cielo, da nisam nikada slične liepote vidio."

„Gospodine Frejusu, budite na oprezu, ja ću od vas lošo misliti. Vi odviše laskate svojemu modelu, to je običaj slikara, koji nemadu talenta."

„Ah, gospojo, rad bi da vam mogu laskati, ali umjetnost nije kadra, stanovite naravi predstavljati, i bojim se, da k toj pripadate. Medjutim pokušat ćemo, ali nećemo klonuti duhom. Takodjer je poduzeće odviše liepo, nego da ga nepokušamo. Imade mnogo slikara, koji su pokušali slikati Isukrsta. To je smionstvo, koje nisam nikada mogo shvatiti, a vi gospojo?"

„Dušemi, nikada nisam nato mislila — možebiti, zaista je to prevelika drzovitost. Što se angjela tiče, jošte bi moglo biti."

(Nastavit će se).

Gospoja pl. Krudener.

Životopisna crta.

Spisao dr. L. S.

(Nastavak).

Ovaj odgovor, naglasak, i veselje na njegovu licu načiniše dubok utisak na nju.

Bez sna provede noć i opetovaše: On je sretan a ja sam najnesretnije stvorenje! Sliedeći dan opitala se pobliže o svih okolnosti toga čovjeka i sazna, da pripada moravskoj bratovčini. Posjeti ga, upozna se s više članova istoga družtva, vidi njihov jednostruk, umjeren život i osvjedoči se, da je molitva i tiho pouzdanje u boga izvor njihova veselja i njihove hrabrosti u svih nepogodah i patnjah.

I skrušena obrati se u molitvi k bogu, odreče se dosadašnjega taštoga života a i spisateljstva, udubi se sasvim u čitanje svetoga pisma i osjeti se zvanom i stane gorit od želje, da i drugim pokaže put k spasu, koj je poslje mnogih godina našla. Čudnovato veselje obuzme ju, ali zdravlje joj je od patnja posljednjega vriemena i posljedica prijašnjega života bilo poremećeno, liečnici ju savjetovahu, da ide u njemačke kupelji.

Jeseni god. 1806. odputuje, sastane se u Königsbergu s kraljicom pruskom Luizom, u kojoj propast pruske monarkije pobudi i učini sjati tim većma njenu pravu duševnu veličinu. Š njom pohadjaše bolnice i tješila i krepila je bolestnike. Da li je pako na visoku gospoju učinila velik upliv, moramo po svoj prilici sumnjati

Zatim se uputi u Draždjane i pohadjaše odovud obćine moravske braće, čitaše i molijaše š njimi te započe djelovanje svoje misije kod njeke mlade udovice, pa joj podje za rukom utješit ju o smrti njezinoga muža. Onda otidje u Karlsruhu, osobito namjeravajuć, da se upozna s Jung-stillingom i tamo nastavi svoja pobožna djela, pohadjaše siromake i bolestnike u najudaljenijih i najnečistijih kutovih i donašaše im pomoći i utjehe. Ujedno ostane u živahnom pismenom i ustmenom obćenju s principom de Ligne, kojega je zvala starim griešnikom a on nju milosrdnom ljubeznom sestrom, zatim s raznimi državljani i dvorjani, s gospojom de Stael, te laskaše joj, da kraljica Holandezka Hortenzija potraži u njoj spisateljicu Valerije.

Udioničtvovaše živahno i kod čitanja legendá srednjega vieka, koje su se za probudjenje religioznoga čuvstva iz praha knjižnica tada razpačale medju puk i stane pisati sama nov roman „Othilda", u kojem opisuje sgode njeke grofice, koja je sedam godina morala čamiti u njekoj podzemnoj tamnici i pouzdanjem u boga nije klonula duhom. Taj roman čitala je kraljici Hortenziji i steče zato veliku pohvalu. Nu osta neštampan.

Njezin život u Karlsruhu bio je dosad jednostruk i veseo; ali skoro nije joj to više dovoljno bilo i ona se je takovoj djelatnosti posvetila, koja je morala probuditi obću pozornost. Činjaše se, kao da joj je i osobito do toga stalo bilo. Prije svega htjela je da pogleda u carstvo duhova i da stupi u obćenje s preminulimi. Zato se pridruži Jung-stillingu; zatim pokaza sanjarsko religiozno oduševljenje i sklopi svesrdnu svezu s pastorom Fontainom, prijateljem virtemberžke seljakinje Marije Kummrin, koja je u svojih ekstaza tvrdila, da vidi angjele, i da dobiva od njih nalogâ. U jednoj od svojih ekstazah navjesti pohod Krudenerove, i govoraše u takovih izrazih o djelu, na koje je zvana, da se je ljubopitnost i očekivanje svih prisutnih popela na najviši stupanj.

Malo dana zatim dodje Krudener k Fontainu, koj ju je očekivao na vratih svoje obćine i pozdravio riečmi: Jesi-li ti ona, koja ima doći, ili imamo li drugu očekivati? Krudenerova bila je sasvim zapanjena tim pozdravom, raztumačiše ga joj, i Fontain opomene ju gorljivo, neka gospodinova poziva neodbije, koj ju je izabrao, da utemelji njegovo carstvo na zemlji, da sviet obrati."

Odsele pusti se Krudenerova sasvim voditi po pastoru, premda je skoro uviditi morala, da taj čovjek ni kao suprug i otac, ni kao svećenik neizpunjuje svoje dužnosti. No držala ga je kao da je razsvietljen i činila se je, da nedvoji, na istini razkrićâ, koja joj je Marija Kummrin neprestano saobćivala!

I odsada nalazila je i u najneznatnijoj sgodi providnost božju, i ona i

njezin životopisać pripoviedaju, da joj je često uprav na čudan način dolazila pomoć u novčanih neprilikah.

Bistrovidja nagovori takodjer Krudenerovu, da si u Virtenbergu god. 1809. kupi posjedstvo i na njem utemelji naselbinu, jer na njoj počivat će, kako tvrdijaše, blagoslov božji. Ali tu nije vidjela bistro. Jerbo kralj Fridrik I. dade Krudeneričinu kuću žandarmi obkoliti, bistrovidju odvesti u tamnicu a gospoja Krudener dobi zapovjed, da unutar dvadeset i četiri ure, ostavi kraljevstvo. Morala je posluhnuti, no dvor od Karlruhe skoro ju utješi u obziru kraljeve strogosti. Ali sada pribavi joj nepristojno postupanje Fontaina i njegove obitelji mnogu nepriliku. Već se je na sva usta korilo čudno gospodstvo njezine kuće i postupanje njezinih prijatelja; ali ona je podnosila sud svieta velikim pokojem i kazala se je ravnodušnom prema pohvali i plesku za kojim je prije tako gorljivo težila. Samo to ju je boljelo, što je bila i njezina mati proti njezinomu životu i nije joj pisala, a poznato joj je bilo, da je težko oboljela.

Zato ostavi Karlsruhu dne 29. srpnja 1810 i vrati se u Liflandiju; dne 29. siečnja 1811. umre joj mati; u njezinoj ostavštini nadje Gospoja Krudener osobito za nju ostavljenih deset hiljada talira, točno onu svotu, koju je niekojemu židu u Karlsruhi dugovala i ona prizna i hvalijaše milostivo vladanje providnosti.

U studenom iste godine vrati se u Baden, kamo ju pozovu orakuli Marije Kuummrin. I sad započne svoja putovanja, svoje govore na narod, svoja pobožna vježbanja posvud, kamogod dodje; u Baden-Badenu, u Štrasburgu, u Bazelu, posvud je predikala evangjelij i nagovarala sviet na poboljšanje. No na njezinu najbližu okolinu, osobito na Fontaina čini se, da nije mogla uspješno djelovati. Premda je licumjerstvo i podlo koristoljubje obće poznato bilo i njezin odnošaj prema njemu njezinoj djeci postalo sablaznom, nije mogla ili htjela ipak, dugo vrieme da se š njim razstavi.

U Ginevri upozna se s drugim pastorom — pod imenom Empaytaz — i njegovom obitelju, kojega malo zatim k sebi pozove i njezin provod naličio je na skoro karvanu i posvuda je pobudio veliku pozornost, tim većma, što je posred ondašnjega obćega kretanja i ratne buke govorila rieči mira.

No sva srca bijahu ono vrieme duboko ganuta. Ta dogodi se najveće čudo: Napoleon pade, prognaše ga na Elbu, dodje nov red stvarî Krudenerova vrati se napokon opet u Karlsruhu nadje kod dvora prijašnji prijazna doček a u Jelisavi, supruzi cara Aleksandra u nesretnoj švedskoj kraljici, kraljici Hortenziji i velikoj vojvodkinji Stefaniji istinite udioničtvujuće prijateljice, koje su u njoj upoznale izabrano orudje božje. Ali htjede, da dalje radi, da dobije istoga cara Aleksandra za svoje djelo.

(Nastavit će se).

LISTAK.

Narodno kazalište.

(Nastavak.)

Nepojmimo, da ima ljudih, koji gore navedene komade za ostarjele držati mogu, ta medju njimi ima ih od Shakespeara, Moliera, Šillera. Goethe-a, Halma i Grillparzera, koji su još uvjek svakomu dobrodošli, koj ima čuvstva za poeziju i žalostno bi bilo, da im je vriednost samo efemerna, pa i svi ostali, ako i nisu klasični, imaju toliko kazališnoga efekta, da su jošte uvjek i na njemačkih kazalištih i prvoga reda rado vidjeni i jedva mislimo, da je do dva tri jednoaktna komada ikoj od njih već u zabitost pao, to je fakt, o kojem se svatko osvjedočiti može, koj pročita dva, tri godišta repertoira od kojega većega njemačkoga kazališta. Mi se s timi kuditelji nikako slagati nemožemo, jer u njihovu nemilom tvrdjenju nenalazimo istine, ni razloga, već očitujemo očito svoje zadovoljstvo s tim repertoirom a nismo ni proti Branković Gjuradju iz Madjarskoga i Madeloni iz Českoga, jer su omiljeli svaki svom narodu, a nisu bez poetične vriednosti, sliedstveno zaslužuju, da se uzdrže i u našem repertoiru.

Za nas novih komada sadržaje repertoir, kako se vidi iz prije navedenoga njegova popisa 17. Svakako više nego dovoljno. Mnogo veliko kazalište, koje svaki dan prikazuje, jedva ih toliko daje svu godinu, jer čestitim zavodom vazda je više stalo do toga, da se čim savršenije, nego čim više novih komada prikazuje, a to treba vremena. Toga načela bi se i uprava našega kazališta držati morala. Dosta je svake nedjelje dana i jedan komad, pa bio tek i od jednoga akta, no samo da se valjano odigra.

No i mi smo na vlastite uši slušali vikati, da se je ove sesone igralo odviš malo novih komada, i da je občinstvo uvjek isto te isto gledati moralo.

Toga dokučit nemožemo i mislimo, da je tomu korenju to jedino povoda dati moralo, što nisu ti novi komadi porazmjerno predstavljeni bili, već s početka odviš često jedan za drugim, a zatim više nedjelja dana opet nikakov — i tako se je povod dao vikačem, koji slabo pamte na stvari, koje idu njihovim protivnikom u prilog, da dadu svojim klevetam prividan temelj i tako im podje za rukom, da zavedu množinu. Mislimo da su svake nedjelje dana samo jedan jedini novi komad uredno prikazivali, nebi se nitko tužio na nestašicu novosti kao sada, gdi ih je više predstavljeno bilo, ali bez reda.

No ako občinstvo možebiti ipak bezuvjetno zahtieva više novosti, to bi se njegovoj želji samo tako u buduće zadovoljiti moglo, da bi se naši predstavljači u mrtvoj sesoni, to jest, kada se neprikazuje, pridržali, da njekoliko komada pred svakom igrajućom sesonom nauče, što se dosad nije činilo, možebiti zato, što u tih mjesecih družtvo nije dobivalo podpunu platu, budući pako, da je pod sadanjim predsjednikom, koj je već svojimi razboritimi naredbami i inače za ovaj naš zavod stekao liepih zasluga, ukinuta ta anomalija, bez svake težkoće bi se to izvesti moglo, no podnipošto, da bi se za igrajuće sesone više novih komada u jednom tjednu htjelo da nauče, jer je to za umjetnost opasno i vodi napokon pravim sablaznim, kako ih nalazimo kod kukavnih skitajućih se družtva. (Nastavit će se).

Književne viesti.

(Nastavak.)

Družtvo prijatelja ruske slovesnosti u Moskvi izdalo je do sada sedam svezaka „Pjesni sobrannija P. V. Kirjevskim.“ Ovo je sbirka najstarijih ruskih narodnih pjesama. Počimlje od vremena Vladimirova pak ide do cara Petra I. Sadržaj je ponajviše istorički. Isto tako družtvo izdalo je jur prije veliku zbirku ruskih poslovica, pod naslovom: „Poslovici ruskago naroda.“ Sbornik poslovic, pogovora, rečenji, prislovji, čistogovorok, priblutok, zagadek, povjerji i proč. Sabrao V. Dalja.

Poznati ruski učenjak A. Gilferding izdao je prvi tom svojih sabranih djela pod naslovom: „Sobranije Sočinjeni A. Gilferdinga. I. Isiorija Srbov i Bolgar. II. Kirill i Metodij. III. Obzor češkoj istorij.“ Osim toga izdao je isti pisac: „Drevnjeišij period istorij Slavjan“ i „Starinnij Sbornik srbskih poslovic.“ Ove poslovice nadje izdavatelj u Dubrovniku u knjižnici fratarskoj, u jednom rukopisu od g. 1697. pod naslovom; „Proričja slovinska“, te se mogu smatrati upravo za starohrvatske poslovice.

U Moskvi izašlo je „Opisanie bita Bolgar naseljajuščih Makedoniju.“ sočinenje Štefana Verkovića. Isto tako u Moskvi izdao je Nikola Popov djelo: „Rusija i Srbija“ u dvie knjige, u kojih razpravlja povjestnicu Srbije za posljednjih 50 god. (od 1806—1856).

Od „Glasnika srpskog učenog družtva“ izašla je knjiga VIII. po starom 25 svezka. Sadržaje 1. Uredjenje srpskog učenog družtva od 3. Jan. 1869. 2. Poslovnik srpskog učenog družtva. 3. Prilozi k istoriji srpske književnosti. 4. Zapisnik iz ovčarskih i kablarskih manastira od P. S. Srećkovića. 5. Šturmova teorema, napisao Dim. Stojanović. 6. Finamije srpskog kraljevstva. Piše Čed. Mijatović. 7. O psihološkoj metodi u Inglezkoj, Francuskoj i Germaniji, od A. Vasiljevića. 8, Tri hrisovulje u Hilendaru od kap. Nevostrujeva. 9. Proskomidija iz zografskog monastira u sv. Gori. Prievod bugarsko-slovinski patrijarha Jeftinija. 10. Pismo sv. Save od 1193 godine. 11. Srpska sablja kod kneza S. G. Golicina. 12. Pregled radnje i stanja srpskog učenog družtva. 13. Radnja s. u. dr.

(Nastavit će se.)

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Dr. Dimitrija Demeter.**

Br. 5. U Zagrebu 3. veljače 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Bitka na kosovom polju.

Spjevao Milovan Vučković.

Robski lanci priete srbskom rodu,
Na oružje pozva ga poštenje,
Da krv braće u Konji osveti. —
Šlje glasnike Lazar, srbski care,
Od susjeda pomoć tražeć silno,
Šlje glasnike na ugarskog kralja:
„Šilji pomoć, Sigismunde kralju,
Kano oblak ide Murad care,
Kano bura i oluja s gradom.“
Šlje glasnike kralju Bosne ravne:
„Šilji pomoć, Tvrdko, kralju Bosne,
Bez broja su čete Osmanlijâ,
Guste su ti kano bieli piesak,
Bieli piesak na obali morskoj.“
Šlje glasnike bugarskomu kralju:
„Šilji pomoć, Šišmane moj pobro —
Idu Turci poput guste kiše,
Poplavit će svekolike zemlje.“
Šilje brze glasnike Poljakom:
„Bezbrojni su kano zviezde Turci,
Na nas past će sa zviezdami nebo.“
Šilje brze glasnike u Epir:
„Šilji pomoć Kastriote Gjuro,
Bez broja su čete Osmanlija,
Kano lišće u proljeća dobi.“
Šlje glasnike k rumunjskom vladaru:
„Šilji pomoć rumunjski vladaru,
Bez broja su čete Osmanlijâ
Kô valovi velikoga mora.“
Sokolovi nelete hitrije,
Nego knezi na kosovo polje. —
Klikovanje, divje davorije,
Srbske pjesme po taboru grme.
Množ junaka bjaše u Turaka:
Carevići Bajazid i Jakub,
Ajnebože, karamanski vladar,
Evraime, stari arslan puste,
Vratio se sa puta u Meku,
Popljačkao kamile i blaga.
Arapine nadvisuje silni
Konjanike stojeći na nogu.
Srbskog cara stupiše u čador.
Šišman, Tvrdko i Nikola Gara,
Kastriota, kojeg glas se ori
Sve od Save do Ohridskog blata,
Vlad Vuković, Brankoviću Vuče,
Carev nećak Vuk u bojnom sjaju,
Tragoš Provič rumunjski vojvoda,
Pa zet carev Miloš Obiliću,
A uz bok mu ljuba Vukosava,
Koju zvahu samo bielom ružom.
Da bi Miloš vazduh uhvatio,
Koj joj blago nježna lica ljubi,
Palošem bi ubio ga svojim.
Puni čaše Vukosava vinom,
Nazdravljuju hrišćanski junaci.
Srbski car se laća pune čaše:
„Pij Milošu, nevjera li nisi!“
Skoči Miloš na noge lagane,
Rikne da se uplašiše Turci,
Sedam ljudi držaše mu ruke,
Sav raztužen ostavi skupštinu.
  Pokrivaše crni oblak zviezde,
Oštar vjetar žestoko duvaše,
Nebo sjaše vatrenim strielami.
Noć odleti, crna ptica kobna,
Uplaši ju bistar bliesak jutra.
Prva zraka kad ostavi nebo,
Već stajaše srbska vojska redom,
Pred vojnici svi jezdjahu knezi,

Očinski ih učeć da vojuju,
Svaka rana radja novu pjesmu! —
Liepa bje ti Milošu odora!
Umjetnićkom rukom izvedene,
Kazahu se na njoj slike paša,
Što u boju srbski junak smaknu. —
Košto voda gine u rešetu,
Prve nesta navale Turaka.
Bojak bije Gjuro s Arapinom;
Dugo biju jedan se sa drugim
Ko dvie munje u oblacih crnih.
Onda reče Turčin srbskom vodji:
„Odmor'mo se hrišćanski viteže!"
Sram te bilo, garavi Turčine,
Zar da misle, da se dvije babe
Savjetuju, kako da se liče?
I laća se težkog buzdovâna
Pa obali Ture sa zelenka,
Uzme konja i oružje liepo.
Stari Evrajm bije boj sa Garom —
„Stoj junaku", rikne lav pustinje,
„Neće više grijat te sunašće,
Ko sirotu grijati bez krova,
Nećeš ljubit robkinjice biele,
Neostarit, da te mladež štuje,
Tako m' boga i sablje junačke!"
Borahu se pešću od čelika,
Najedared prope se konj Garin
I okrene kopita pram nebu,
Sa zelenka obori se jahač,
Nedirne se Evrajm nesretnika. — —
Vlad Vuković u zlu prodre Turad,
Kosio je krivošijom sabljom,
Da ko lale letijahu glave,
Kad ih dječak obarati stane.
Tvrdko, Tragoš udare na dundar,
A sa strane čarkaju Kumani,
Vreva bitke zamrsak je strašan!
Na Sitnici, srebrnom potoku
Sbori Miloš tako svojoj sluzi:
„Budimire, moja vjerna slugo,
Daj napoji moga konja Ticu,
Ostaj kod njeg, dokle ja nedodjem;
Vukosavi reci, ako padnem,
Da ju ljubih čak do tamna groba."
Na to srne u bitku se gnjevan,
Protura se kroz spahijnske straže,
Kroz Čauše i sve tako dalje,
Dok ne dodje do turskog tabora.
Sultan Murad migne srbskom vodji,
Miloš klekne na zemljicu crnu,
Da mu skute smjereno poljubi,
No brzo ga s jastuka potegne
I ubode handžar mu u drobac.
„Držite ga — držte — ko lav skače,
Miloš hoće, da s' iz vreve spasi,
Kosi ciele šerege pred sobom.
Bjež' Milošu! — sto konjika napred! —
I ko leteć zuji kroz ravnicu.
Probije se jurve tri put junak,
Veće hrže Tica mu na susret —
Primi, konju — nestrašiva na se!
No tisuće ubiše ga jurve,
U nebesa odleti mu duša!
Vuk Branković predje k protivniku,
Izdajica — vučjim mliekom gojen —
Uspomeni njegovoj sramota!
Nemoj zemljo u svoj skut ga primit'
Blage bi ti uništio klice,
Odkud niču sadovi i cvieće;
Čisti zraci, nenadahnite ga,
Nerodjom bi bog kaznio zemlju,
Nad kojom bi pršili za time.
Na blatan ga brieg izbaci vodo,
Izdajica da te neotruje!
Za slobodu boreć s' umre Srbin,
Za svoj narod sveti Lazar care!

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak).

Izpod sela Prozora počimlju jur zidine staroga grada, kojega narod nazva Vitljom. Mi hodasmo preko pol ure od zapada prema istoku, sve do sela Čovića, po tragu dužine otieh zidina i nedodjosmo do kraja. U širini protezao se stari grad takodjer dobre pol ure hoda. Tu izkopaše osim rimskih opeka i liepih kamenitih ploča, takodjer babke (stare pjeneze) od Galbe, Kostantina, Konstansa itd. zatim mramorne stupove, liepo izvajane glavice, nadvratnice,

žare i više kamenitih spomenika, medju inimi kip Herkula, kako dere lava, i boga Priapa. Našlo se i njekoliko napisa, koji spominju C. Julia Rufa Nervu, Marka Aurelia, Hadriana itd. Ima tu i tragova rimskim cestam što su vodile na lievo iz Senja u Sisak, a ravno preko Kvartah i Kosinja u Jablanac. Narod pripovieda da su i na prozorskom brdu kao i u selu Čoviću stajali njegda poganski hramovi, a starine što su u Vitlju izkopane, da su većom stranom propale kad su gradili prvu cestu iz Otočca, i kad su zidali erarske zgrade u Otočcu, Sincu, Lešću itd. Ja sàm vidjoh u tih mjestih ploča, stupova, nadvratnica itd. razbacanih kojekuda, ili uzidanih u kućah, stajah itd. Kad mi ondešnji pismeni ljudi kazivaše, da je na mjestu sadašnjih vitaljskih ruševina stajao rimski grad Vitellia ili Vitellium, nehtjedoh da povjerujem toj bajci, kasnije se uvjerih iz starorimskih krajobraza, da mjesta podobnoga imena nijedan Itinerarium poznavao nije, nu dodjoh na misao da je tu ili Avèndum (takodjer Vendum zvan) ili Arupium stojati morao, jer ove gradove spominju stari rimski klasici i zemljovidi uprav u toj okolici. Tu se dakle borijahu i hrabri Japodci, kao i čete panonske pod Batom i Pinezom proti Rimljanom za svoju slobodu i otačbinu. Da car Vitellio u ilirskih pokrajinah nikakove naselbine osnovao nije, znamo iz povjestnice, a da uspomenu ovoga razuzdanoga cara ilirski puci hraniti uzroka imali nisu, sviedoči nam učin, što su nprav ilirske i germanske legije toga cara ne samo prezirale i sa carstva proćerale nego u razjarenosti i ubile.

Plandujući po gadskom polju, tražeći starine, sretosmo kod sela Čovića na polju jedan kup žnjača veselo pjevajućih i smijućih se; pitasmo i njih za starine, oni nam rekoše da nalaze često stare pjeneze, ali da ih običavaju baciti, ili djeci na igranje darovati, budući da neimaju vriednosti. Mi ih podučismo što imadu raditi u napred, ako štogod nadju. U to vrieme nauka stade nas pazljivo slušati djevojčica od 16 godina, koja je do toga marljivo žnjela. Bijaše u licu biela kao mramor, crna vatrena i bistra oka, crnih kosa, a haljine na njoj biele kao snieg. Njezinom neobičnom liepotom mogla bi služiti svakomu slikaru za uzor, kad hoće da slika Madonu, Magdalenu, ili trojansku liepu Jelenu, jer se uprav i zvala Jela. Pomislih, kolika to razlika ne samo u govoru nego i u licu medju ovdešnjimi pravimi Hrvaticami i ženskimi žitelji okolice zagrebačke, koje jezikom i licem siećaju stroga motritelja više na hunsko ili avarsko podrieklo, nego li bud na hrvatsko, bud na obće slovjensko.

Znojni i umoreni odosmo na objed u Sinac k župniku, kod kojega nadjosmo maleno družtvo. Poslje podne posjetismo kapetana Dujmovića, razgledavši njegovu zbirku slika njegovih predjah, što su došli iz Bosne. Crkva u Sincu povećana g. 1750 ima izvana uzidanih vitaljskih pločica s čudnovatimi slikami, a na glavnom oltaru Sv. Ilije sliku ovoga svetca od Berganta, popravljenu i pokvarenu od Wartha g. 1846.

Pod večer navratismo se u Lešće opet k župniku, koj mi ponajprije, na moju prošnju pokaza crkvu. Tu je glavni oltar sv. Marije od rožarija slikan od Villa, slikarija po stienami na liepu od Ivana Pittina g. 1845. Oltarne

slike Sv. Josipa i Antuna čini se da su od Berganta. U zidu crkve i u kući Mate Sladovića, kao i u Sincu kod Dujmovića, našo sam opet ploče, stupove i glavice rimske, izkopane u Vitlju. Jedna slomljena ploča lešćanske crkve ima i napis, ali ga u mraku nemogoh pročitati. Sprovodivši veselo večerno doba kod župnika, vratismo se po mjesečini u Otočac, gdje se srdačno oprostih od mojih putnih drugovah, koji me toli prijazno pratiše kod mojih iztraživanja.

VI.

Kompolje i kompoljsko polje, Brlog, Gradina, Gušića polje i Gušića grad, Žutolokva, Brinje, Crkva i gotička kapela, Sokolac grad, dobra vožnja, Vratnik po tamnoj noći.

Iz Otočca do Brloga, kapetanske štacije, ima dvie ure. Velika cesta onamo vodi preko Orovca i Kompolja. Široko i od starine veoma rodno polje kompoljsko okruženo je brdi, izpod kojih biele se graničarske kuće raztrešene po starohrvatskom običaju. Na drumu sastao sam više crno obučenih žena, što je u Hrvatskoj s ove strane Velebita velika riedkost. U Brlogu odsjedoh kod svoje rodjakinje kapetanice K. koja dodje ovamo iz zagorskih predjela kao cvatuća ruža, ali ju oštar ovdješnji zrak popari kao mrazom. Ona probliedi i posuši se, a kratko vrieme iza moga posjeta nestade je iz ovoga svieta. Njezin stan u kući seoskoga učitelja bijaše dosta priprost; družtva na koje bijaše u Zagorju od djetinstva naučena, neimaše ovdje nikakova; pa ipak bijaše posve zadovoljna kraj svoje djece i supruga. Suglasje ljubećih se ljudi, koji se medju sobom razumiju, mir duše i zadovoljetvo srca, pretvara pustoš u raj, čini zaboravljat družtvo i sviet i sve ono što raskošni ljudi najvećom srećom nazivlju. — Dok je brižna gospodarica spremala za mene doručak, odoh na brdašce gdje stojaše njegda stari grad Brlog, iznad rieke gadske. Taj grad bijaše čitav jošte prije njekoliko godina, a u njemu stanovaše satnički kapetan, sad je sa zemljom sravnjen, a iz gradiva mu sagradiše novi kapetanski stan.

Tu se i opet obistini ono, što sam ja njegdje kazao, da je vojnička uprava više razorila i opustošila starih gradjevinskih spomenika u gornjoj Hrvatskoj, negolì Turci i svi ratovi, što su se vodili po našoj zemlji. Mjesto Brlog ima i dvie crkve, rimsku, skoro sasvim podrtu, i grčku, koju uprav popravljahu.

Kad se jednu uru kasnije oprostih sa svojom gazdaricom, nisam ni pomislio, da je to posljednji oproštaj s ovom mladom gospojicom, kojoj nemile Sudice prerezoše nabrzo nít sladjahna života. Došav na Gušića polje, vidjeh na Siminovcu brdu stari grad Gusića porušen i obrašćen drvljem i grmljem. Njegova slava propade, kao što se u Hrvatskoj zatrlo njegovo pleme, koje se slavno spominjalo kroz više vjekova u povjestnici hrvatskoj, dok nekrenu ledja svojoj djedovini i neode, po Turci prisiljeno, tražit utočište u susjednu slovensku zemlju. Uz Gušićevo polje leže raztrešene kuće, a na samom polju, gdje se tolika proli krv hrvatska i turska, pojedu svake treće godine njeki crvi sve, što ljudska ruka posadi. Izpod grada Gušićeva stoji

granicu otočke i ogulinske regimente. Za njom nestaje polja i počimlje Rapajin dol. Za mala dodjoh i do Žutelokve na Josipovu cestu, što vodi iz Karlovca u Senj. Poradi Brinja zaokrenuh tu na desno, da razgledam stari grad i gotičku kapelu brinjsku. Dodjoh za jednu uru kroz Prokike u Brinj. Ostaviv kola u gostioni, odoh odmah k župniku, kod kojega se čuvaju ključevi od kapele. Župnik Trinajstić, vriedni starac, pokojna mu duša, primi me veoma ljubezljivo, naloživši kapelanu, da me povede u župnu crkvu i u gradsku kapelu Crkva župna pripadala je njegda redu Augustinaca, kojim god. 1476. podieli Ivan Frankapan, knez krčki i brinjski, njeke osobite povlastice. U toj crkvi zakopan je Ivanov otac Bartol, ali sada neima traga ovomu grobu, budući da je crkva sasvim s nova popravljena prvašnjega vieka, i god. 1713. s nova posvećena po senjskom biskupu grofu Adamu Ratkaju, kako hrvatski napis, stavljen u istoj crkvi, svjedoči. Ima grobni spomenik Davida baruna Verneka, kapetana senjskoga i podkapetana brinjskoga, od god. 1732., zatim poveći latinski napis iznad oltara sv. Ivana Nep., kojega podignu pobožni puk brinjski za vrieme generala Šercera god. 1752 Isto tako poveći napis latinski na zvoniku iz vana, od vremena biskupa senjskoga Ivana Ježića. U crkvi nisam htio da se dugo bavim, jer sam jedva čekao, da vidim staru Frankapansku kapelu brinjskoga grada.

Grad brinjski nosi ime Sokolac, jer stari grad ili Staro Brinje leži sad jur od davna u razvalina, ter odstoji dalje od sadašnjega Brinja, iznad sela Lućanah. Sokolac grad sačuvan je priiično dobro, bješe sagradjen oko XV. vieka i popravljen god. 1553. i 1653. Ima dva četverouglasta tornja polurazorena i glavna vrata sa svodom na krst gradjenim u gotičkom šiljastom slogu. Isto tako šiljasti su i prozori iz nutarnje strane, dočim su vanjski četverouglasti. Ograda ili platno gradsko bijaše utvrdjeno oblimi tornjevi, a pred ulazom kod četverouglasta tornja stajaše diživi most. Gradska kapela stoji na južnoj strani, te se njegda samo iz grada ulazilo u nju; no odkad vojnička uprava zapusti grad, otvori ona za narod ulaz iz vana, podignuvši do njega drvene priprostc stube, s drvenim triemom izpred ulaza. Kad gledaš izvana kapelu, mislio bi, da su dva stopljena šestokutna tornja. S nutra sastoji zgrada iz tri šestokutna broda, ili iz tri male kapele i jedne sakristane Kad unidješ, neznaš koja je glavna strana, jer medju sobom priliče sve jedna na drugu. Spredniji brod urešen je, ili da bolje rečem, pogrdjen je iznad ulaznih vrata galerijom, kojom probušiše pód, da se po drvenih liestvica mogu ljudi gore penjati. Svod ove kapele dvostruko je svodjen na krst, kojega rebra počivaju na jednom nosilu, budući da su drugi u novije doba izsječeni. Srednji kamen na svodu urešen je izvajanom zmijom, što njeki drže za grb. Prvašnji visoki i tanki šiljasti prozor sazidan je sada kao što i prvašnja ulazna vrata, te se samo izvan a vidi njihov liepi njegdašnji gotički lik. Drugi, sriednji brod kapele, svodjen je takodjer na krst, nu rebra od svoda počivaju na polupilovih, urešenih poluglavicami. Srednji ili vezni kamen na ovom svodu neima osobita znaka, a visokomu šiljastomu prozoru fale obični gotički zapleteni uresi. Treća kapela sv. Marije od sedam žalosti ima tako-

djer dvostruki svod na krst, kojega svoda rebra počivaju na polupilovih. Njegda bijahu tu dva šiljasta prozora, ali je sada jedan od njih sazidan. Dva vezna kamena svodna urešena su golim štitom i zmijom. — Od tuda ulazi se kroz malena vratašca u sakristanu, koja bijaše njegda urešena sa slikama na liepu. Sriednji brod kapele bijaše takodjer na zidovih urešen slikama Bartola i Nikole Frankapana, slikanih na liepu, ali ove slike vriednih utemeljitelja kapele, dade surovi njeki župnik krečom pomazati. Isto tako propadaše prozorna stakla sa starimi slikami, te ih zamieniše obična biela stakla. Jedini iz drva umno izrezani oltar Sv. Antuna sačuvan je iz starih vremena, ali bi trebalo da ga poprave. Izpod ove kapele ima još jedna dolnja podzemna kapela, ili kripta bez prozora, iste veličine kao i gornja, s dvostrukim svodom na krst, urešenim s rozetami, grbovi i polupilovi, ali njezin ulaz je zidovljem i šljunkom tako zasipan, da se prieko njega nemože unići. U gornjoj kapeli nalaze se dva hrvatska napisa nad oltarom sv. Trojstva: „U ime svetoga Trojstva Amen. S pomochiom Svegha posstovanoga puka 1653.“ a nad oltarom sv. Marije: „Na 8. Decembra letta 1663. bi pozlachena ova Palla.“ Još ima na podu grobni kamen s izvajanim mačem i mjesecom. Čini se, da je bio tu i njekakav napis, ali se pročitati nemože. Pred ulazom kapele stoji poveći hrvatski napis od god. 1653., káda su kapelu popravljali i pogrdjivali. Medju zabilježenimi imeni suvremenika stoji i njeki Meštar Raste ili Rastenić, zatim Porkulab brinjski Vincenco Davanza, vojvoda knez Vuk Rajković, zastavnik knez Vuk Holjevac, desetinar Marko Perković, desetnjak Nikola Medarić i kastald Jerko Fumić.

Razgledav ovaj znameniti spomenik gradjevine sriednjega vieka, kakovih Hrvatska veoma malo imade, pak ipak u veoma oštećenom stanju, bez svake brige, zanemarena ostavlja; nasladjivah se sa zidina gradskih krasnim pogledom na okolicu brinjsku, koju biela cesta Josipova prosieca. Gledah u duhu ljute borbe, što su naši predji medju sobom i s Turci tude vodili; gledah čete Derenčina i Bota bana, koji tu Frankapane najvećom razjarenošću obsjedjahu. Gledah čopore Uskoka, koji bježeći iz Senja pred okrutnošću Rabate i drugih njemačkih generala tude utočište tražijahu. A u gustoj magli prošlosti prikazivahu mi se uredjene ponosite čete rimske, što nedaleko od Brinja, na Humcu, svoju naselbinu ustrojiše, te im se još danas u zidina i ruševina nalazi trag.

Vrativ se u gostionu, nadjoh kaprala, koj mi nabavi konje, u ljutoj kavgi sa novim kočijašem od predprege, koj nehtede voziti, izpričavajući se da neima vremena. Kapral, komu dosadi prepiranje, zamoli me da sednem na kola, na što on džipi na kočijaševo mjesto, prihvati uzde i potjera konje napred; ali ga kočijaš skokom dostigne, moleći ga da mu predade konje, našto me sam odvede čestito do Žutelokve. Ovdje me već čekahu drugi konji, ali kakovi! Iz prva nemogoh s njimi ni s miesta, zatim kad kočiaš iz kolah skoči, i bičem lupati stane, opet nikamo; napokon sam i ja svoju batinu na konjih polamao, ali sve badava; kasaše njeko vrieme polagano napried, zatim opet korakom, a kočijaš uz njih pješice. Prolazio sam kroz samu šumu i pustoš. Noć bijaše

se primakla, a kada dodjosmo kod sela **Melnika** na **Vratnik**, sakrije se sunce i mrak nas obuhvati. Cesta, što vodi preko Vratnika u Senj, sagradjena je veoma umno od majora **Knežića**, ali vodi iznad ponorah i niz golema dugačka brda. Tko ima dobre i jake konje, netreba mu zatvarati kola, ali jao meni sa kukavnimi konji, posred tavne noći. K tomu je duvala bura, pijani graničari vraćali se s praznimi koli iz Senja, spavajući ili vičući, nehtijući se ugibati sa sriedine ceste. Neprilikâ dosta! ali mi koracasmo lagano dole s paočenim kolom. Najedanput pukne nešta podamnom, na njekom mostu. Kočijaš pogleda i digne prelomljeno železo s kolnim zatvorom (coklom). Nemogoh više zatvoriti kola, a imao sam se voziti još jednu uru nizbrdice. Novih nevolja! kukavni moji konji tjerani od kolah, stadoše bježati, jedva ih ustavismo. Dadem napokon nekako svezati zatvor i koračah opet po malo u Senj, kamo napokon ob 10 uri po noći dodjoh. Bio sam naumio odsesti kod biskupa, ali nehtjedoh uznemirivati po noći njegove ljude, te odsjedoh kod zlatne zvieżde, koja bijaše za mene doista spasonosna zvieżda u toj nevoljnoj noći.

(Nastavit će se).

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.

Preveo iz francezkoga Robert Franković.

(Nastavak).

„Da, glede angjela slažem se posve s vami, jer na posljedku moći je angjela u svom životu sresti. — Gospojo, nepromienite svojega pogleda, jer se upravo bavim s vašima očima.“

„U istinu“, reče markiza, neosvrćuć se na zadnje rieči Julijove. „Mislite li, da imade na ovom pokvarenom svietu angjela? Valjda ste ih sreli?“

Slikar, stegnuv obrve i metnuv paletu na stranu, digne se nenadano i reče:

„Danas neću više slikati.“

„Dakle me ostavljate? Kada mogu opet doći?“

„Ako vas je vólja sutra u isto vrieme. Ovaj čas nemam ništa raditi, moj kist je bez posla.“

„Nu zašto ste s izborom vašega modela tako tvrdokorni?“

„Ne tako jako, kao što vidite“, reče slikar, kazivajuć sve okvire, što bijahu na slikarskih stalkih namješteni.

„Kada ćete moj portret izložiti u vašoj galeriji?“ reče koketno markiza.

„Ako Bog da, nikada. Vi gospojo“, primieti živahno, „vi ste jedan model, što ga nije moći svaki dan vidjeti, jedna od onih ljepota, o kojih slikari snivaju, kada im se mozak pjesničkom maštom očara.“

„Vi ste dakle snivali o meni?“

„Zar sam ja pjesnik?“ reče Julijo gorkim posmjehom.

„Imademo razloga misliti si to, gospodine Frejusu“, odvrati doktor,

dignuv se i pošav oprezno, stavivši si naočale na nos. „Dozvolite da pogledam “

„Danas ne“, reče slikar, preokrenuvši nenadano okvir. „Ja nekažem rado svoje djelo prije, dok nije dovršeno. Dodjite opet za osam dana, gospodine doktore, pa ako bude jošte štogod vidjeti na ovom platnu, pokazati ću vam.“ Ali kao što je to slobodno izustio, isto tako je turobnim licem i porušenim glasom primietio: „Veoma se bojim, da će se ovaj okvir u isti onaj položaj vratiti, u kojem se je nalazio, kad ste došli.“

„Kako to“, klikne živahno markiza, „namjeravate li da opet izbrišete, što ste upravo naslikali?“

„Ne gospojo, jošte neću, ali sutra...“

„Sutra isto tako, ko što danas, nadam se.“

„Tko zna? Prodjimo se tih misli, iste su mi vazda nesreću doniele. Sutra gospojo, sutra!“

„Sbilja, s vašim odielom nisam zadovoljan. Rad bi vas vidio u bielom odielu.“

„Nemogu doći u bielom odielu.“

„Zatim neljubim haljinu takova kroja, kô što ju danas nosite. Rado bi ju nješto širu.“

„Znam kamo smjerate, rado bi starinsku kakovu draperiju.“

„Bože nas sačuvaj od starinskih draperija. Od njekoga vremena nevidi se ništa, do same starine, tako na kipovih kao i kazalištih. Ne, ne, nikakvih starinskih draperija. Mislilo bi se, da sam od te škole, pa budući mi jošte nema trideset godina, slutilo bi se dalje, da hoću da se natjecam za cienu u Rimu.“

Slikar se ugrije kod ovih rieči, a glas mu zaori neobičnim naglaskom

„Pa onda, zašto starine? U vas nema ništa starinskoga, vi ste gospojo sasvim po modi. Najviše sižete do renesansa, u vas ima ljubkosti, živahne boje, mladjahne gorljivosti. Vi niste hladnokrvni i tihi kô što starine. Pripadate školi Ticianovoj ili još bolje Correggiovoj a ne Phidiasovoj. Vi niste za nagužvano sravnjivanje grčkoga kista, već za sjevajuću mast talijanskoga slikarstva stvoreni. Za vas je mjesto u Parizu ili u zlatnom dvoru velikoga kanala u Mlietcih, a ne u peristilu akropoličkomu.“

Julijo bi bio mogao jošte dalje poći, da markiza nije pronašla za probitačno, da ga obustavi.

„E dobro“, reče ona ljubkim glasom, kojim je ujedno jasno označila, da je Julijo dosta kazao, da ju uvjeri, — „e dobro, ja ću vam dakle poslati svoju bielu odjeću, pa ćemo naći ovdje sobu, gdje ću se moći preobući. Dozvolite mi samo osam dana vremena, da si mogu prirediti toiletu, koja će vam biti po ćudi.“

„Dakle, sutra nećete sjediti?“ klikne ljutito slikar.

„Čemu?“ reče markiza „zar nemožete glavu dalje slikati?“

„Glavu, glavu! dakako da mogu, ali portret nesastoji samo iz same glave, već iz vrata, ramena, ruku, što ti ja znam.“

„Sve to možete kašnje načiniti“, reče doktor.

„Biesa, gospodine doktore“, klikne Julijo, rado bi znao, da li svoje bolestnike na komade liečite?“

Markiza i doktor stanu se smijati, te se ovako, davši si na sutradan rendez-vous, u miru razidju.

„Moram priznati“, reče markiza, nasloniv se o rame doktorovo, da stupi u karucu“, moram priznati, da ste me k jednomu veoma originalnomu slikaru doveli.“

„Kažite, k jednomu ludjaku, gospojo, k jednomu ludjaku.“

Dočim su se kola prema pregradju Saint Honoré kretala, mučaše gospoja de Varigny, a doktor nije se usudio prekinut to mučanje.

„Znate li za cielo, da je ovaj mlad čovjek ludjak?“ upita markiza nenadano.

Doktor, prije nego li je odgovorio, pogleda ju oprezno.

„Ne, gospojo“, reče napokon, „ali ima mnogo sposobnosti, to postati.“

Markiza se nasmieši i kola stanu.

III.

Gospoja de Varigny pripadaše najfinijemu parižkomu družtvu, ne pako k onomu pokvarenomu družtvu, kako nam ga pisci romana u svojih djelih opisuju, već pravomu družtvu, koje je na dobru glasu i gdje se duh i milina uz prostodušni život nepokazuju nesnosnim, dapače gdje se milina duha neoprašta sa moralom. Ovaj sviet je mnogo jednostavniji i naravniji, nego što si ga predstavljaju oni, koji ga nisu nikada vidjeli, riedko kada daje tko primjer romantičnosti, i ako se slučajno pokaže, krenu mu vazda ledja, koji su mu ga dali.

Markiza ljubila je umjetnosti i znanosti, ali ih je ona cienila radi njihove realne vriednosti, kao ćudorednu polugu napredujuće civilzacije i kao uzvišen izražaj pjesničkoga čuvstva inteligentna naroda.

Mi neopisujemo ovdje ćudoredan portret gospoje de Varigny, mi ćemo samo štiocu da pustimo, da predmnieva, da u gospoji de Varigny neće naći ni razuzdanosti ni romantičkoga junačtva. Gospoja de Varigny nije pretrpjela nikakovu pustolovinu, njezin duh nebijaše stvoren za visoka kretanja srdačne povjesti. Ona imadijaše u ostalom izvrstna muža, koga je ljubila, možebiti i jošte više štovala, pa da si u svietu najdostojnije i najčestitije mjesto pridrži, nije joj trebalo svojemu nagnuću nametnuti nasilje, već samo sliediti poticanje svoga nagona.

Kad se je gospoja de Varigny kući vratila, reče svojoj sobarici:

„Ivano, potražite medju mojimi bielimi haljinami onu, koja mi najbolje stoji.“

Ivana, mlada i prilično budna djevojka, nasmije se fino svojoj gospodarici, i donese joj tri najljepše haljine. Markiza, koja nije htjela da izgubi vrieme, obukla je sve tri haljine, ali sve tri bijahu zabačene kao nedostatne i neodgovarajuće programu, sastavljenu po Frejusu.

„Idite“, reče, „rado bi si bila prištedila ovaj trošak, ali vidim, da mi ino nepreostaje. Da ću tako luda biti, pa da ću si dati načiniti novu haljinu za jedan portret, to nebi bila mislila.“

„Milostiva gospoja dati će se dakle slikati?“ primieti Ivana. „Ah, sada razumijem.“

„Što razumijete gospodično?“ upita markiza.

„Ništa, milostiva gospojo, već da imate pravo, i da se za jednu sliku valja najljepše obući. Slika ostane za uvjek.“

„Jest“, ponovi markiza, „slika ostane, dočim ljepota prodje.“

„Nisam vam to kazala“, prihvati djevojka, „o ne, ta milostiva gospojo vi znate sama, da ste liepa i da vaša ljepota u mjesto da prodje . . .“

„Mučite Ivano“, reče živahno gospoja de Varigny, „vi znate, da mrzim laskanje.“

„Ah! mogu vas gospojo uvjeriti, da sam posve tako govorila, kô što sam mislila.“

„Što na me spadaju vaše misli. Dajte zapreći kočiju, hoću da idem k svojoj modistici.“

Premda nebijaše tašta, ipak se je gospoja de Varigny zaplela u modu, ona, koja bijaše u svojoj toileti najčednija i najstrožija žena, eto, tako se sada svojom gorderobom više bavi, nego li je to činila od onoga dana, kad se je udala. Bijaše li dakle za nju slika od tolike ciene? Mi moramo vjerovati, pošto već osam dana samo za musulin, čipke i pantlike življaše. Dosljedna svomu obećanju, privoljela je da slikaru jošte jedan put sjedi. Činilo se markizi, da se je slikar pod gospodstvom njezine ljepote ukrotio, jednom rieči, da je vuk postao pitomniji. Koja bi se ženska bila protivila kušnji, da sličnu metamorfozu dovrši? Čim teži joj se pričinio posao, tim više je nastojala izpuniti ga. Njezin ju je ozbiljan duh na to bodrio. Da bi se ona bila, kao što većina gospoja, bavila stvarmi, što više na vanjsku stranu i na ljepotu djeljuju, tada bi se bila bez dvojbe čuvala, da što takova poduzme, a za njezinu žensku taštinu bilo bi od neznatne zanimivosti, da ovakovu vrstu divljaka ukroti, pače činilo bi joj se smiešno, da uzme na svoja slavodobitna kola jednoga pobjedjenika od tako malene zanimivosti. Ali u gospoje de Varigny, koja imadijaše najplemenitije namjere, nebijaše straha, nije joj bilo ni kraj pameti, da omili Juliju, samo zahtievaše, kako bi izvršivala na njega njeku vrstu patronata. Ovi pokusi kad što nisu bez pogibelji. Ljubav k dobročinstvu je više nego jednu Evinu kćer upropastila. (Nastavit će se).

Gospoja pl. Krudener.

Životopisna crta.

Spisao dr. L. S.

(Svršetak).

U jednom pismu na gospodičnu Sturdzu, koja je pripadala caričinoj pratnji, pisala je dne 24. listopada 1814, u veličanstveno-mistično-proročanskom slogu o svakojakih velikih promjenah i sgodah, koje će doći, i nago-

vještavala je ujedno, da ima caru mnogo kazati, i da znade već odavno, da će joj gospodar učiniti veselje, te ju pustit pred sebe. Neka ga vječni vodi i blagoslovi, kojega je pozvao na veliko djelo!

Gospodična Sturdza priobći pismo caru, koj na to reče, da veoma želi upoznat se s Krudenerovom, tim većma, što su tada o njoj sve novine donosile izvješća. Njezin život i njezino djelovanje bilo je u istinu takovo, da su veliki i mali na nju upravljali svoje oči. Gdje god je bila sa svojom pratnjom, držala je molitve, kod kojih su vazda mnogi účestvovali. U Baden-Baden opetovala je ove molitve svaku treću uru; kad se je sa svojim družtvom po visinah šetala, čitali su na glas Davidove psalme, pjevali su crkvene pjesme i molili su se bogu, da obrati nevjernike i učini, da se sjedine svi kršćani.

Dne 4. veljače 1815 pisala je opet gospodični Sturdzi:

„Govorila sam u svojem posljednjem pismu, da se duboko divim caru. Njegova velika misija opet mi se je s nova i to tako očito odkrila, da bi bila nepravda o tom dvojiti. Klanjam se svemogućemu, koj je tako blagoslovio orudje svojega milosrdja.

O da sviet tako malo znade, što ga očekuje, kada posvećena politika kormilo primi i sunce pravednosti odkrije se najsliepljemu. Dà, ljubezna moja prijateljice, osvjedočena sam, da mu imam neizmjernih stvari kazati, i premda vladar tmine sve poduzima, da ga preprieči i one od njega udalji, koji mu mogu govoriti o božanskih stvari. No bog je jači!"

Medjutim vladao je na bečkom kongresu mnogokretan život, koj se je medju veseljem i diplomatičkimi razpravami promicao, dok najprije nenasta zlovolja, a zatim se pojave sve ozbiljniji zamršaji, koji prietijahu ne samo, da će svezu velikih sila razdriešiti, već da će rat medju nje zametnuti. No nenadano izkrcanje Napoleona u Francezkoj pomiri razdvojene, stari savez ponovi i učvrsti se, vojske kretahu se opet sa svih strana put Francezke.

Krudenerova tvrdila je, da je sve to unapried vidila, no u njezinih pismih tražimo zalud za očitimi takovimi očitovanji. U to vrieme uputi se usljed sbivšega joj se odkrića u vodenicu blizu kod Šluhterna u Heskoj, držaše ovdje javna pobožna vježbanja, razdieljivaše obilnih milostinja, i sa sviuh strana, osobito po nedjeljah, vrvjahu seljaci pojuć crkvene pjesme k njoj, i pod vedrim nebom držahu religioznih skupština. No i dopisivala je s gospodičnom Sturdzom neprestano i pisala joj je dne 18. svibnja: „Srdce mi drhće, kada gledam čudesa i pisma, koja od mene zahtievaju duhovni savjet i navieštuju mi napredke crkve. O što sam sve saznala, odkada ste me ostavili, kakve stvari su se izpunile, o kojih sviet nesumnja više. Kako želim, da govorim s vami o našem ljubljenom caru i o velikih opredieljenjih svieta! Dà, nesumnjam, da je gospod htio, da mene, siromaško, nevriedno stvorenje poduči. Molite za izabranika gospodinova, molite i za svoju siromašku prijateljicu."

III.

Tako dugo gojena želja Krudenerove imala se napokon izpuniti. Car Aleksander ostavi Beč, presit dugačkih političkih razprava i duševnih i putenih

užitaka, koje je možni car i liepi čovjek kao cvieće i plodove mogao brati i s ganutim srcem o neizvjestnom izlazku započete borbe. Uputi se k svojoj vojsci na Renu i uklanjaše se na putu onamo, koliko je više moguće bilo, svim opredieljenim mu odlikovanjem, no nemogaše prepriečiti, da mu virtenberžki kralj u Heilbronu nepripravi velikih svetkovina. No kad noć nastane, povuče se u svoje sobe natrag, zabrinut radi najbliže budućnosti. U tom sumornom položaju zaželi se živahno udioničtvujuće duše; sjeti se pisama gospoje pl. Krudener i njezinih otajstvenih nagovieštanja, i zaželi, da se š njom sastane. U istom trenutku javi knez Volkonski caru, da gospoja pl. Krudener zahtieva prešno, da ju pusti pred sebe. Aleksander začudi se i učini mu se, da u tom dogodjaju vidi božji prst i dozvoli gospoji, da unidje.

Ona dodje i odkrije sa malo rieči koprenu s njegova prošastoga života, pokaže mu stanje njegove unutarnjosti, ukori njegovu lahkoumnost, njegovu raskošnost, kao i njegovu oholost i objest, da nije nikad ozbiljno mislio, da se obrati i prozbori medju tim rieči utjehe s tolikom svečanošću, da ju je car uzrujan slušao i zaište, — kad je, kao da se tobože stopram sada spominje komu govori, stala izpričavati svoju slobodu, i kad ga zamoli, da joj oprosti — samo neka nastavi svoj govor, jer da su njezine rieči muzikom za njegovu dušu. Tri ure trajaše razgovor, tako dugo očekivan i po njoj, kako se iz njenih pisama vidi, navlaš pripravljen.

Kod razstanka zahvali joj se car i izrazi se, da ju želi još više puta čuti. Zato podje za njim uslied njegova opetovana poziva sa svojom kćerju, svojim budućim zetom barunom Berkheimom i pastorom Empaytaz-om u Heidelberg dne 9. lipnja, najmi blizu grada malenu seljačku kuću i dočekivaše ovdje svaki drugi večer potajno cara, koj se je tamo više puta do jutra bavio. Veća strana vremena bila je posvećena čitanju i tumačenju svetoga pisma i molitvi. To su bile ure odmora za Aleksandra.

Skoro se razprostrani glas o tih otajnstvenih sastancih i razno se glasalo o tom. No car se je uklanjao svakomu razgovoru u tom obziru, i sa samim svojim njegdašnjim odhranjiteljem Laharpe-om, pobiti na viest o bitki kod Vaterloo-a u Francezku i pozove Krudenerovu, da dodje za njim u Pariz. Pod raznimi pogibeljmi proputova one provincije i prispje napokon u Pariz, gdje ju je car jošte onaj večer posjetio, i kao u Heidelbergu nastavio pobožna vježbanja.

Pri tom umjela je Krudenerova finim čuvstvom uzdržati se u zauzetom položaju prema njemu kao samodržcu svih Rusa i sada vjernomu kršćanu, i pohodi trajahu neprestano, na veliko čudo Parižana, koji su vidjeli možnoga cara i gospoju Krudener, da su prije, polag sasvim drugih nazora i nagnuća živjeli. Njihov sadašnji odnošaj činio se nerazriešiva zagonietka, i malne nitko nije htio da vjeruje, da se je njihovo obćenje stezalo samo na čitanje svetih knjiga i uzajemno budjenje pobožnosti, tako da je njeki diplomat dapače savjetovao, da cara uplivu Krudenerove tim uklone, da ga opet u družtva dražestnih gospoja uvedu.

Ali Aleksander živio je neprestano osamljen i tolika bijaše njegova

iskrenost ili njezina duševna sila vrhu njega, da je Krudenerova mogla pisati: „Poznajem svaku pojedinost, dà mogla bi reći, svaku misao njegova života. On dolazi uredno k meni i duševna sveza, koju bog skopča, učvršćuje se sve većma i većma. Neposjeća nikakova kazališta, nikakova bala, i nemože dokučiti, kako može biti ljudi, koji se takovimi stvarmi mogu razveseljivati.“

Sàm car umio je oštrim pogledom odmah razlučiti pravu pobožnost od licumjerstva i prevare. Iznenada dodje Fontaine s Marijom Kummrin kod Krudenerove; seljakinja pade u ekstazu i reče, da će dojdućega dana opet bistro vidjeti i naznači uru, kada car obično običaje dolaziti. Kad dodje Aleksander, ležala je seljakinja na sofi u predsobi. Fontain ga zamoli, nek ostane njekoliko trenutaka, da mu ima proročica saobćit jedan božji nalog. Car sjedne a ona počme tobože svetim uznešenjem govoriti a zaključi tim, da zaište novaca za utemeljenje kršćanske obćine blizu Vajnsberga. Tu se digne car i reče dolazećoj i izpričajućoj se Krudenerovoj: Ovi ljudi hoće, da se okoriste mojim religioznim čuvstvom.

U tom pobožnom razpoloženju bilo je, da se je očitovao proti razkomadanju Francezke, koje je već bilo odlučeno, da se tako revolucionarni duh barem oslabi. Da su se osobito na Krudenerovu za zagovaranje kod cara obraćali, i to u najrazličitijih poslovih, bilo je naravno: nisu tražili u njoj pobožnu ženu, već mogućnu prijateljicu samodržca, i mogla je u istinu pisati:“ Vidim nehotice vojvodkinje i služkinje, privrženike svih stranaka.“ Ali dodaje k tomu, „kažem svim: Poznajem samo jedno sredstvo za vas — ljubav spasitelja.“

Onda porodi se u caru misao, da utemelji sveti savez, da cielomu svietu — vladarom i vladanikom — pokaže, da država samo obstojati i cvasti može, ako se podigne na načelih evangjelja. Najbolji ustav bio bi, ako bi živo pouzdanje u boga i životvorna ljubav sve napunjavala i ublaživala. To saobći Krudenerovoj i reče: „Ostavit ću Francezku za koj dan, no prije hoću da se zahvalim bogu otcu, sinu i duhu svetomu za zaštitu, koju mi je pružio, i pozvat ću narode, da poslušaju evangjelje. Želim, da se gospodari Austrije i Pruske samnom sjedine u jednakom klanjanju, da uvidi sviet, da mi poput trojice iztočnih mudraca priznajemo veličinu spasitelja.“

Preda joj nacrt svetoga saveza, olovkom napisana svojom vlastitom rukom. I sklopljen bio je savez, kojega načela počivaju na vječnih istinah kršćanstva Kod svojega odlazka pozove car Krudenerovu, da dodje za njim u Petrograd No ona je htjela, da prije posjeti jošte Švajcarsku, ostavi Pariz dne 22. listopada i sad počimlje dugačko stranstvovanje puno sgoda, religiozne podanosti, policijskoga progonstva a za cielo i tašta slavohlepja. Svigdje, kamo dodje, davala je milostinjâ, držala je javnih, pobožnih vježbanja, na koja je sve većma vrvila veća množina svieta, i policijska oblast u Berni naznačila je Krudenerovoj, da ostavi kanton, odkud se je uputila u Basileju. Tamo su došli mnogi za njom, drugi sakupljahu se na putu okolo nje, a kad je poslje svojega došašća u Basileju, u gostioni kod „divjega čovjeka“ u prosincu oglasila molitvene ure, nalego je puk iz grada i njegove okolice u tolikom broju, da nije ni

ista velika dvorana mogla u se primiti svu množinu i da su čete vrvile pred vrati i prozori.

Skoro vidila se oblast prinukana, da odstrani Krudenerovu. Njezino odputovanje otezalo se, jerbo je bila opet u novčanoj neprilici i gostioniku dugovala je tisuću talira. Njeki nepoznani čovjek ponudi se, da joj tu svotu bez kamata uzajmi. Na to pristane, no naseli se blizu Basileje, a množina dodje za njom, ne samo duševne utjehe radi, nego osobito, da joj u dio pade darežljivost njene ruke. Jer već se pojavi gladna godina 1816. sa svimi svojimi strahotami i siromasi, bolestnici i umirući od glada nadjoše u njoj milosrdnu prijateljicu.

Prodade svoje čipke i svoj nakit, da uzmogne doći do novaca, da kupi hljeba i juhe za siromake; njena kuća postala je pravim špitalom, i nema sumnje, da je mnoge spasila, da nisu umrli od glada. No glas o ovoj dobrotvorki doveo je skoro ciele čete prosjaka i čeljadi bez postojine iz svih okolica onamo i zato bila je odpravljena i dapače pojedine obćine pretijahu joj, da će ju kamenovati, ako se brzo sa svojom pratnjom neudalji Tako je vladajući glad otupio čovječansko srce.

Tako su Krudenerovu za god. 1816—1818 od mjesta do mjesta, od kantona do kontona tjerali i opet tjerali, dočim je ona sa svojimi pratioci pjevala svetih pjesama i ćutila se uzvišenom nad klevetanjem i porugom. I kamogod dodje, govoraše narodu, napominjaše ga na pokajanje, i mnogi poslušaše njene rieči, i njezin životopisac Eynard pripovieda: mlade djevojke zarekoše se, da će se ostaviti svih svietskih radosti, lihvari darovahu siromake, neznabožci priznavahu kršćanstvo. Ona sama o sebi pohvalno navodi: „U Curihu trpjeli su me samo 24 ure, bojeći se, da se nesakupi prevelika množina siromaka i ljubopitnika. Ja sam govorila shodno svojoj misiji, bila je prisutna neizmjerna množina svieta, i nemožete si predstaviti, kakov sam učinila utisak. Svećenici i djaci, koji su me čuli, kazahu: „Nije moguće progoniti te žene!"

Njekojemu reformovanu svećeniku pako kazala je: „Mogla bi vam dokazati svoju misiju svim tim, što je gospod učinio, da ju posveti. Dopusti mi, da proričem sgodâ, koje su se točno slučile, bolestnici neizliečivimi očitovani, ozdraviše mojom molitvom. Sa osamnaest hljebova i neznatom količinom juhe nasitila sam deset stotina ohladnjelih. Izčatih molitvu i božji blagoslov prodrie jela, da su dostajala.

No kotarskim oblastim nije bila sa svojom velikom pratnjom nigdje dobrodošla, u nijednom kantonu i nijednom gradu nisu je dugo trpjeli; iz Švajcarske prognali su ju napokon u Francezku natrag, a odovuda u Baden.

U Freiburgu u Breisgau-u dozvoljeli su joj, da se njekoliko dana odpočine i ovdje dobi zapoviest velikoga kneza, da se razstavi sa svojom pratnjom i samo dvie ili tri osobe da ju prate u Rusiju. Morala je posluhnuti višju volju i što brže prieko Virtenberge i Bavarske pohititi u Sasku, gdje su joj kod jedne obćine moravske braće dozvoljeli nješta mira.

Ali kad god joj je moguće bilo, govorila je na putu k množini, koju je većom stranom samo ljubomornost nukala, da ju vide. Najposlje jošte na

njemačkoj zemlji obrati se na pruske soldate, opomene ih na molitvu, na pouzdanje u boga, i da vrate svoj duh k sebi i očitova takodjer: Car ruskí reče mi sàm, da je onda stopram otvorio oči istini, kad se uplaši, da će mu carstvo razpasti na komade. Najposlje proricala im je, da će se jošte s Turci boriti. I tako se u njoj kaže smiesa od visokoga religioziteta, velikoga čuvstva za dobročinstvo i isto tolike taštine, tako da njeno postupanje i njenu patnju smatramo s pravim sažaljenjem.

Kad dodje u Rusiju, opet su ju razstavili s njezinom pratnjom, koja se je za posljednjega vremena k njoj pridružila, dok car Aleksander doznav to postupanje, dozvoli, da ju njeke osobe u Rigu i na njezina dobra smiju sliediti.

Ali medjutim promjeni se sasvim njezin odnošaj prema caru. Jošte prije nego je otišao iz Pariza, načinio je na njega pojav Fortainov neugodan utisak, no po svojem povratku u Rusiju podupirao je posvud biblička družtva i religiozne zadruge. No malo po malo postane triezan na mjesto uzhićen, i napokon zabrani biblička družtva na silenje ruskoga svećenstva a po svoj prilici i zato, jerbo su se demokrati za postignuće svojih prevratnih planova služili ovimi družtvi.

O bavljenju i životu Krudenerove u Švajcarskoj očitovaše s početka samo: „Bojim se, da je na zlu putu.“ Ali rastućim nepogodovanjem slušao je dalja izvješća o njoj, o njezinom neprestanom odnošaju prema Fontainu, o njegovih dugovih na njezino ime, o njezinom taštom i nečednom hvastanju s njegovim imenom i kako je tako malo udostojavati znala njegovo prijašnje pouzdanje.

Zato je sada živjela kao u progonstvu u Rigi predavajuć se svojim sanjarijam i svojim razmatranjem. Stopram poslje dvie godine, 1821, dobila je dozvolu, da se uputi u Petrograd k svojoj kćeri. Ali odmah započme ovdje isti život, koj je morao pobuditi buku. Veliki i mali pohadjali su ju, opet posta središtem religioznih družtva, u kojih je takodjer s uzhitom govorila o velikom opredieljenju, na koje su Rusija i njezin car u sadašnjem trenutku pozvani, jerbo se je radilo o slobodi Grkâ. Njena preša postajaše sve veća, rieči tekle su joj s ustnica bez umjerenosti i mudrosti, bilo je, kao da je htjela, da prisili Aleksandra na dioničtvovanje kod grčke stvari, probudjujuć nezadovoljstvo nad njegovim kašnjenjem.

I samodržac svih Rusa udostoji ju, da joj u vlastitu pismu raztumači razloge, zašto se nemože zauzeti za Grke. Ovo pismo imao je njegov adjutant pred njom pročitati i vratit mu ga opet natrag. Ujedno opomenu ju prijazno da nečini njegovoj vladi nikakve neprilike, i neka neda povoda nikakvim nemirom i neka ih negoji. Njezino prebivanje u glavnom gradu može se samo onda trpjeti, ako se mirno zadržavala bude. Na to ostavi Petrograd jošte prema koncu iste godine i uputi se na svoja dobra, gdi je sliedeće godine osamljena od malne svakoga družtva provela.

Da svoje slabo zdravje, koje je sjeverno podnebje poremetilo, sliedila je godine 1824 poziv knjeginje Galicin u Krim, gdje su se imale utemeljiti njemačke i švajcarske naselbine. Tamo u Karafu-pazaru preminu dne 25 prosinca iste godine.

LISTAK.

Narodno kazalište.

(Nastavak.)

Izvan operetta, jer je svakoj od njih vazdan dozvoljen dovoljan broj proba, budući da je od vajkada mezimče i ljubimče kazalištnoga odbora, za koje ne štedi on nikad truda i troška, samo da ga čestito ukrašena i dobro izučena dovede pred obćinstvo, pošlo je i njekim dramam i komedijam, s kojimi se žalibože u mnogom obziru, kao s pastorčadi postupa, ako ih nije slučajno uprav Shakespeare ili tobož drugi koj velikan spisao, a preveo tko izmedju onih osobnosti, koje imaju rieč u kaptolu, da steku zadovoljstvo u višjem stupnju, što se prestave tiče, a ti su prije svega: „Vikont Letouriere“, u kojem odlikovahu se osobito svojom živahnom, pikantnom i efektnom igrom gospodje Perisova (u naslovnoj ulozi), Sajevićeva (Grevenova Genoveva) i naš velezaslužni vještak i redatelj g. Freudenreich (Desperieres), a uz nje stajao je g. Sajević, mladjahan, veoma mnogo obečajući talenat, kao barun Tibul, veoma pristojno. Taj komad će se na malo provincijalnih kazalištih i prvoga reda, tako dobro predstavljati, kao što je ovaj večer u nas predstavljen bio. — Istu pohvalu zaslužuje i igra g. Branoga i gospoje Sajevićeve u prekrasnoj veseloj igri „Sol braka“ a posljednja vriedi da bude još većma odlikovana, kao „Margita“ u veseloj igri „Plod odhranjenja“, koje osobito druga predstava bila je jedna od najboljih u ovoj sesoni, jer ta darovita mladjahna predstavljačica stavila je u toj ulozi pred nas tako dražestnu, tako životnu tvorbu, da je obćinstvo uprav radostno zatekla, koje ju je veoma laskavim pleskom odlikovalo. U „Čvrčku“ sjaše opet naša izvrstna, simpatična gospodična Perisova u naslovnoj ulozi i podpunoma je zaslužila ona izvanredna odlikovanja, koja joj u dio padoše. G. Sajavić igrao je kao Landri bolje, nego što smo ga ikad jošte dosad igrati vidjeli i dopao se je izvanredno. S ovom ulogom nastaje nova doba njegova umjetničkoga djelovanja. Čvrčak gospodične Perisove kao i mali parižki potepuh gospoje Sajevićke stare su slavodobiti ovih dviju ljubimica našega obćinstva, kojimi se naš mladjahni zavod uprav ponositi može.

„Parižki potepuh“ bio je i ljetos živahnimi aklamacijami primljen, no ne samo gja. Sajevićka, nego i svi ostali sudjelujući članovi zaslužuju podpunu pohvalu, a sudjelovahu gg. Plemenčić, Sajević, zatim gospodične Bajza, Ružička, a prije svega gosp. Freudenreich, koj je uprav izvrstno prikazao staroga Napoleonova generala Morina. Od starijih s uspjehom predstavljenih komada, navodimo jošte i „Magelonu“, u kojoj se je gćna. Bajza, u naslovnoj ulozi pokezala kao misleća, vješta i dobro uvježbana predstavljačica i živahnim je pleskom odlikovana bila. Taj komad je u našem saobćenom popisu repertoira pogrješno izostao, što se tim izpravlja. (Nastavit će se).

Književne viesti.

(Nastavak.)

M. Živojnović izdao je u Beogradu: „Smrt Vukašina kralja“, dramu u pet radnja. Gospodjica Sofija V. Stefanovićeva izdala je u Somboru kod Vagnera svoje pjesme, pod naslovom: „Ravijole prvi let“. Njezin otac Gjorgje Kosanov Stefanović izdaje u Somboru prvi dio „Srpskih narodnih pripovjedaka. — S. M. Milojević, sekretar suda u Beogradu poziva na upisivanje na knjigu: „Običaji Veliko-Rusa u 16. i 17. vieku od J. J. Kostomarova. — Andr. Stefanović u Beogradu poziva na predplatu za djelo: „Crkvenska istorija Jevsevija Pamfila“ u 10 knjiga.

Professor Lepski u Lavovu izdaje na ruskom jeziku: Pregled ruske litarature od uvedenja vjere Isusove do navale tatarske.

Od časopisa matice moravske 1869. izašao je svezak IV. s razpravom o moravskom plemstvu od Brandla i o slovjenskom instrumentalu od Bartoša. Od Palackijeve Dejini nar. českeho izišo je 1. Sv. T. III.

Matica slovenska u Banjskoj Bistrici izdala je od svoga Ljetopisa: ročnik VI. svezok II. Sadržaje 1. Načrtky miestopisne malého Hontu. 2. Narod slovensky tekovského Pohronia od Andreja Trenkusa. 3. Niešo o výžive človeka a zvierat. 4. Thrakovia boli Slovania od J. Sasinka. 5. Historičke bliskavice, a) Ban Miko; b) Pravda Varadinska od P. Ž. Hostinskeho. 6. Geto-Daci boli Slovania od F. Sasinka. 7. Župa a župani od Sasinka. 9. Listináren od P. Križka.

Josef Perwolf, arhivar českoga muzea, izdao je važno djelce: „Uhry a vyhodni otázka.“ V Praze, Pospišil. 1869.

Slovački pisac Jan Munskay, dao je na svietlo: „Vitazstvo svateho križa v Skalici. Tiskom matice slovenske. 1869.

Od hrvatskoga novoga Rječnika Jvana Filipovića, Deželića i Modca izašao je kod Hartmána svezak V.

U Beču kod Gerolda tiskano je djelce: Das Fürstenthum Serbien. Geogr.-militär. dargestellt von Heinrich Filek v. Wittinghausen, k. k. Major. 8. str. 60 sa zemljovidom.

Od družtva českih matematikah izašla je: „Prvni zpráva jednoty českých mathematiků v Praze“ a od „Vojenske biblioteke.“ Ed. Rüffera izišo je svezak drugi.

U Lipsiji kod Velhagena i Klasinga izašlo je djelo: „Geschichte der evangelischen Kirche in Böhmen. Nach den Quellen bearbeitet von Bernhard Czervenka. Band I. 8. str. 420.

X.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Dr. Dimitrija Demeter.**

Br. 6. U Zagrebu 9. veljače 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Noćas.

Od Homjakova.

Noć bijaše noćas tako svjetla,
Od zviezda sva je plamtila
Tako jasno!
Po lugu svud' tišina, mir,
Od žara neba voda sjaji, blista,
Pomislim živiti na svietu čudâ
O kako krasno!
Prekrasni talasi, pustare daleke,
Prekrasno po šumi se lišće zeleni;
Neuvehli ljubavi vienac prekrasan,
Pobratimstva zviezda viečnom u sjaju
I pjesama uzhit na čelu,
I slava!
Pogledam na nebo — zagledam tam' luč;
Sve više se diže i više
Nad bezdnom;
Na nebu o koliko zviezda u svjetlu!—
I prodje mi grudi čuvstvo djetinsko,
Pomislim: još ljepše je u toj tišini
Nadzviezdnoj.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak).

VII.

Biskup Ožegović. njegov dvor. Podpukovnik Karger. Glagolsko-hrvatsko crkveno pienje. Socijalni život u Senju. Kazalište. Misli o braku. Važnost grada Senja. Senjski gradjevni spomenici. Put po moru u Bašku. Sv. Lucija. Pratari glagolski napis.

Pokojni bi kup senjski Mirko baron Ožegović čuvši sutra an o mom došašću, pozva me odmah na objed i na stan u svoj dvor. Budući da sam sve svoje stvari iz sanduka jur izvadio i kojekuda pometao bio, odoh do bi kupa. izpričajući se da nemogu za danas primiti njegov prijatelski poziv, ali da ću sutra svakako doći. Medjutim moradoh kod njega ostati na ručku. Gostoljubivi taj starac koji je već tada imao blizu do 90 godinah, bijaše jedan izmedju najvriednijih plemića podravske Hrvatske. Poznavao sam ga još iz svoga djetinstva, kad sam imao deset do dvanaest godina i kad sam polazivši prve latinske učione, živio pod njegovom upravom u zagr. plemićkom odhranilištu Premda sam spadao u red najživahnijih tadašnjih pitomaca, ukori me on, kad bi štogod sakrivio, uvjek blago i strpljivo, te me odlikova kroz sav svoj život svojom ljubavju i naklonošću. Čestiti starac Mirko zaslužio je kao plemić, kao svećenik i kao rodoljub da mu se uspomena u Hrvatskoj vjekovita čuva. Ako je i imao mahnu mnogih značajnih ljudih, da je bio preko mjere svoje glave, braneći tvrdokorno svoje misli i svoja načela, to je ipak istom tvrdokornošću branio junački i prava svoga naroda i svoje crkve, pismom, govorom i činom, kad god mu se desila prilika. Magjari i Njemci, a i srodni Srblji počutiše višekrat silnu njegovu žestinu, koju čestoputa u svojoj srdžbi htjedoše načiniti smiešnom, ali im sreća neposluži, jer uz Mirkovu žestinu stojaše svagda jaki stražar, oštar njegov um i sveta istina.

U biskupovom dvoru spoznah se sa tri mlada i umna svećenika, koji stajahu tada u biskupovoj službi. Prvi bijaše F e r d o B a b i ć, biskupov tajnik, drugi J. F i a m i n iz Volovske u Istri, a treći pokojni Zdravko Nemčić iz križevačke županije, rodjak biskupov. Sva ova tri svećenika zabavljahu se i hrvatskom knjigom, pišući pjesme, historičke razprave, poučne stvari itd. Što je starac biskup takove mladiće znao kupiti oko sebe, pokazuje s nova plemenitu njegovu ćud i onaj višji pravac života, kojega mu je podjelivao njegov um

Kod ručka bijahu, osim rečenih mladih svećenika, prisutna jos trojica povećih vojnih častnika. Podpukovnik K a r g e r bijaše rodjen Varašdinac, kojemu sreća posluži da je ugarsku krunu sv. Stjepana, zakopanu po Košutu g. 1849, na obali dunavskoj slučajno opet pronašao, te iz crne zemlje na vidjelo izneo. Tim činom steče on u austriji veliki glas, bivši nagradjen ordeni i velikim imetkom. On otvori Ugarskoj nova vrata budućnosti, ali se još nezna dali sretnoj ili nesretnoj. Prije nego K a r g e r slučajnom srećom svoje ime za njeki časak proslavi, vidjevao sam ga čestokrat u Varašdinu i u

Zagrebu u čitaonica. Bijaše uvjek ozbiljan i zamišljen, riedko je govorio, ali razborito i prijazno. U Senj bijaše poslan od vrhovnoga zapovjedničtva armade da razvidi djelovanje tadašnjega i prijašnih gradskih poglavarstva; zato mu se u Senju sve klanjalo. Karger premda je imao za tetku veoma pobožnu glavaricu duvnah samostana varaždinskoga, koja ga od djetinstva podupirala, bijaše ipak, što se vjere tiče, veoma slobodouman. Čitao je rado Feuerbacha i najnovije naravoslovne knjige, baveći se i magnetiznom. Inače bijaše slavohljepan, kadkad i tašt, držeći ujedno mnogo do vojničke časti. Malo godina iza našeg senjskog sastanka, umre bez glasa i slave. Sad mu riedko tko ime spominje. Drugi častnik uz Kargera bijaše major F. pravi starinski prothotyp njemačko-austrijskoga vojnika. Osor i nesnosan, držaše mnogo do sebe i do svoje časti, a k tomu preziraše Hrvate, medju kojimi je živio. Treći u duržtvu major B. rodjen u Krajini, činio mi se dobričak, a napisao je povjestnicu svoje regimente na njemačkom jeziku.

Po ručku bijaše u stolnoj crkvi senjskoj večernica. Kazivaše mi, da će se tu pjevati hrvatski po glagolskom obredu. Stoga pohitih odmah u crkvu da slušam prvikrat u životu poveće crkveno-glagolsko pojanje. Kanonici i mladi svećenički pitomci pojahu upravo psalme kad umdjoh u crkvu. Meni se pričini u taj tren, da sam stupio u crkvu grčko-iztočnu. Ali čim dalje slušah pienje, uvidjoh, da je u taj staroslovenski napjev upleo se nevidimo napredni duh zapadne umjetnosti, razpršivši onu monotoniju bizantinsku, koju slušamo još u napjevih iztočne crkve. Pienje bijaše veličanstveno, u srce dirajuće. Prispodabljajući ga s ruskim koje sam često slušao, morao sam ovomu glagolskomu svakako podati priednost. Onomu umnomu mienjanju glasova, onoj žalosti što leži u glasovih mola, onomu dubokomu oduševljenju, kojim znadu naši hrvatski crkveni pojci izražavati narodni glas pobožne svoje ćuti, ima u drugih crkvah i narodah malo primjera. Crkva bijaše puna ljudstva, a ovo pristajalo bi kadkad uz pienje i zaronilo bi se povišenim glasom, dopiručim, do neba, u duboke glasove svojih svećenikah. Dà, u pravom smislu svojih i narodnih, jer narod razumije što pjevaju i što mole. Zato je primorski puk pobožan i marljiv, te mu je milija i crkva i škola i radnja, nego li ostalomu narodu rimske crkve, koj razumije svoga svečenika samo onda, kad hoće ovaj da ga podučava ili kara; nu kada treba da se š njim Višnjemu pomoli i utjehu za njegove tuge i njegove brige od neba da prosi, onda sluša puk od svoga svećenika rimski glas tudji i vazda neprijatelski svemu narodu slovinskomu. — Izadjoh tronut iz crkve, a u mojih ušijh zujaše još dugo vremena crkveno-glagolsko pienje, kao glas iz davne starine pradjedovah moga naroda.

Posjetiv njeku bogatu i uglednu porodicu senjsku, osviedočih se s nova, kolika je nesreća kad čestit Hrvat uzme za ženu tudjinku, odgojenu po tudjih nazorih i običajih. Nenašav gospodara kod kuće, primi me veoma prijazno njegova žena, rodom Njemica. Bijaše mu druga supruga i rodi mu petero djetce, ali sva govorahu njemački i taljanski, jedva koju rieč hrvatski. Gospodja, premda nebijaše u prvom cvietu mladosti, imala je živahno oko i veoma okretan jezik. Govaraše rado o zabavah i o vojnicih. Višji njeki častnik bješe

kućni prijatelj. Njegovo ime uplela bi ona čestokrat u govor. Prem da bjeh stran u kući, nagadjao sam svašta o tom i o onom i o svačemu. Padne rieč i na kazalište. Ona me pozove na večer u svoju ložu. Začudih se, da u Senju ima kazališta, a još k tomu i ložah. Kad udari sedma ura, prem da je kiša lievala i bura puhala, eto mene u kazalištu, to jest u dvorani gostione kod austrijskoga cara Prostor razi zemlie bijaše dosta prostran i dugačak, iz galerije načiniše otvorene lože, razdielene na dvie i dvie, stiene bijahu urešene podobrom slikarijom. Stolice u ložah liepe i ukusne, nu pozorište bijaše maleno, čemu se nisam ni čudio kod toli provizornoga kazališta, kao što je senjsko. Došavši u ložu moje poznanke, nadjoh ju u živahnom razgovoru s onim častnikom, o kojem mi je toliko pripovjedala, i koj slučajno uprav do nje ložu najmijo. Ja stadoh misliti i govoriti o svačemu, dok podignuti zastor pozorišta moja usta nezačepi. Malo talijansko družtvance iz Lombardije predstavljalo je „Sirotu od Geneve“, ali takom žestinom i hitrošću, kakovom tadašnja njemaćka družtva u Zagrebu nikada igrala nisu. Pretjerana deklamacija, dakako da je daleko zaostajala za izvrstnom mimikom, ali to je poznato da su Talijani u obće bolji mimici, nego li deklamatori. Jedva što se prvi čin svrši, oprostih se s mojom živahnom gospodjom i odoh u drugu ložu do jedne starije gospodje, s kojom se i umnije i naravnije razgovarati mogoh. U povratku iz kazal šta duvaše silna bura uz pljusak kiše. Senj, zaonda barem, nije još imao ni uljenih svetiljaka, kamo li od plina, moradoh dakle po največoj tmini, turan burom od zida do zida, tumarati po blatu i po mlakah, dok napokon probijenimi lakti i nakvašenimi nogami dodjoh do svoga stana.

(Nastavit će se).

O odhranjivanju ženskoga spola.

Od Julije Burove.

(Svršetak.)

Nesmijem i nemogu upustit se u pobliže tumačenje ovih stavaka, svaka mati neka ih tumači polag svojih izkustva i nazora.

Da bi morala odgovarati na pitanje: Kako se odhranjuje žena najbolje na čistoću, i što joj usadjuje najveće strahopoštovanje pred čistoćom, mogla bi samo kazati:

Pokazujuć joj rano, kako je ženski spol neograničeno kukavan, kako je vriedan doboka sažaljenja uprav ženski spol nestašicom ove krieposti.

No ovom poukom otimamo ženskomu spolu sre:no neznanstvo, bezazlenu sestru nevinosti

Ali osvjedočena sam, da to mora biti bitnim dielom prava ženskoga odhranjivanja. Saviestno čuvanje neznanstva vazda je vrsta prevare i mislim da je vjerno uvedenje u carstvo istine i zbilja potrebnim temeljem svega onoga, što je pravo i dobro, dà, da mora biti glavnim stupom istoga.

Tko bi me nasuprot zapitao: Zašto da ima žena upoznati tu noćnu stranu čovječanskoga bivovanja uobće? Tomu bi odgovorila: Ne samo, jer je

upoznavanje s istom najbolje zaštitno sredstvo proti njoj samoj — mnoge, dà većina sretnih ženskoga spola jesu, bogu hvala, tako namještene, da takova sredstva jedva trebaju — već poglavito, jerbo ih to znanje može stopram učiniti kadrimi, da prepriečujuć i savjetujuć uzmognu postupati na polju čovječanske nesavršenosti, na kojem je tako neizrečeno potrebna i vriedna, da bude željena njihova pomoć i milosrdnost.

Ovo, što je gore kazano, bilo bi od prilike sve, što bi umjela naznačiti o duševnom odhranjivanju svojega spola. Rado podvrgavam svoj napor izpitu svake matere, i radovala bi se, da bi joj omilio, da bi ta i ona rieč pobudila vlastito razmišljavanje nadležnih odhranitelja i odhraniteljica, da postane zrnom sjemena za ono, što je dobro i liepo.

Preostaje mi još samo da opomenem, da od tjelesna zdravja neima potrebe veće za čovjeka, bio to muž, bila žena, hoće li da bude sposoban vršit dužnosti svoje naprema sebi samu i drugim.

Kod svakoga odgojivanja dakle imade se poglavito onamo pozornost obratiti, da ovo dragocieno blago djetetu bude obezbiedjeno

Čudnovato je dosta, no čini se, da odgojivanje ženske djetce našega vremena upravo hotomice onamo smiera, da to blago razori.

Bljedobolja, bolest ova, koja od desetka godina do desetka sve to više po svietu mah preotimlje; neizmjerno množtvo nakrivih i kržljavih djevojčica, ran gubitak zuba i kose u ženskoga spola, eto ti posljedica naših tiesnih, tamnih djevojačkih učiona i lude manije, najraniju djevojačku mladež silit već da sjedeć radi u uzkih haljinah, koje ju tište.

Neznam uobće, jesu li škole za djevojke, osobito za mladje od 12 godina od potrebe. Zadovoljit ću se ipak, ako me uvjere matere, da doista nemogu da smognu vremena potrebna, da svojoj kćeri pribave prvih znanja, kanoti čitanje, pisanje itd. — štono se u početnih učionah predaju.

Velika odviše kućanstva zahtievaju mnogo vremena i pazke. Ta imade matera, kojim nebijaše dosta vremena makar da samo doje svoju djecu sáme, već bijahu prisiljene, da ovu toli svetu dužnost prenesu na najmljeno žensko stvorenje dvojbene ćudorednosti.

Budi mi ovdje dozvoljeno, da prozborim rieč o početnih učiona uobće

Većina matera šalje si dječicu onamo, da se oslobodi pazke nad njom tečajem poslom zapremljenih ura prije podneva. „Nauče tamo, da mirno sjede", eto rieči, koja mi potrese srdcem, čim ju čujem. Nemože li nijedna od onih matera, koje osudjuju svoju drobnu, veselu, leptiru ili libeli u ljepoti i živahnosti podobnu djetčicu na muke toga nauka, da se dosjeti koli su ogromne muke ove?

Moja sretna pamet dosiže posvema do tmina onoga vremena i jasno se sjećam, neuztrpljivosti, kojom bi na stolčicu svom sjedila, dugočasja bez kraja i konca, kojim bi buljila u ona četiri pobieljena zida gospodične Paleske, one ćuti vruća i goruća čeznuća, koje bi mi radjala u duši zraka sunčana, štono bi dugačka i sjajna prodirala izmedju krovova susjednih kuća u prozorčić i pomicala se po daskah poda.

A ja sam još imala svoj posó — i to kako sladak, kad mi je samo dozvoljen bio — slikala bi na svojoj tablici, izmišljavala bi svakojakih čudnovatih stvari — kad bi bila gotova sa svojom velikom dužnošću napunit ju crtami slova. E, ter dobila dozvolu, da ju smijem na svoju zabavu upotrebit. — Razni ravni i osovljeni potezi bijahu livade i drveće na njih, a polag njih kuća sa studenci, oko kojih čeprkaju kokoši. A drugi put bi druge crte predstavljale stol u očinskoj kući, s razsvjetljenom božićnicom i tisuć liepih stvari po njem razasutih.

Moja fantazija slikala bi već tada grmke od ruža po stienah tamnice, u koju me život zatvaraše.

Ali čemu da su u obće tamnice ove?

Nesamo da su nepotrebite, već upravo štetne u najvećoj mjeri.

Neću ni da govorim o tom, kako upoznaju mladu dušu s dugočasjem, strahovitim bratom bezposlice, kako potamnjuju i kržljave najradostnije vrieme bića našega na zemlji, već ću samo pozor onamo da obratim, da djetinjemu tielu sgureno i mirno sjedjenje u uzkih zatvorenih prostorih mora da nanaša štetu, koje odmjerit ni moguće nije.

Na ovih u dugih redovih stojećih stolčićih imaš tražit uzrok raznu sgurenju hrbtenjače, nejednakim polam tjelesnim i prekratkim nogam, s kojimi sada toliko ljudi vas viek svoj propatit moraju.

Da muka, koju siromašna djeca kod svojih nauka sjedeć pate, uobće ostavlja za sobom gorjih posljedica kod djevojčica, zato će se naći razlog u dvih okolnostih.

Prvo je okostnica ženskoga tiela već sama po sebi mekša, finija i s toga se dade lakše pomiesti nego li u mužkarca; zatim je pak odieća dječaka mnogo shodnija i nepriečí tieka krvi i slobodna disanja toliko, koliko uzke haljine djevojačke, koje osobito tište oko srdca i želudca.

Osim toga imade — što je još više — matera, koje su tako lude, da već u najnježnijoj dobi kćeri si sapinju u korsete, da jim tako hotomice svinu nježne kosti, i tako rekuć podvežu mlade žile pune bujne krvi.

Neimam ništa proti tomu, da odrasle žene nose korset Čini se dapače, da je koristno i za ljepotu i za držanje tiela, vidi se naime, da žene na zapadu, koje se služe ovom podporom mnogo duže sačuvaju ljepotu, okruglost i krepkost stasa od onih na iztoku, gdje ta nošnja poznata nije.

Nu nošnja korseta nije još sapinjanje. Ako je ta odjeća, koja tielo i grije, jer ga obavija, tielu prikladna, ter nigdje netišti nit nesmeta, tad je dapače shodno služit se njome.

Nu diete sapeti svakako je škodljivo. Korset, koji je danas primjeren tielu, izraslo mu je diete za osam dana, ter ga već tišti, a mala nepozornost kod sapinjanja, makar se samo tri dana opetovala, može postat mekaničnim razlogom, da se hrbtenjača svine.

Dugotrajno sjedjenje u uzkih opravah i u zatvorenih sobah glavni je razlog i onomu zlu, koje sada tako grozno mah preotimlje, bljedobolji naime.

Nečist zrak neima dosta kiselika u sebi, da orumeni krv onih, koji u

njem dišu, stisnuta pluća nemogu, da vrše svojih funkcija, uviek sapeta utroba gine.

Mladu djevojčicu, bujni taj pupoljak cvieta čovječanstva, eto taknu prst truleži, i bolest joj neriedko prelazi u sušicu, koja ju bez pomoći smrti u susret vodi.

Da učini dakle svaka mati barem pokus, da prve nauke sama kćeri si udieli! — U djece do osme godine dovoljno će bit pol ure, u one do desete ciela ura, da si pribave sve znanje, koje trebaju, da mogu stupit u višu učionu. Ostalo vrieme probavit će diete mnogo bolje igrajuć se, skačuć i poskakivajuć, nego bezposleno sjedeć.

Pravilo odgojivanja, koje nemogu dosta da položim na dušu svakoj materi, jest:

Privikni si rano diete, da pazi na sva, što oko sebe ugleda, i da o tom razmišlja.

Svako je diete rodjen motritelj i svaki prostor sadržaje dovoljno toga, da oštri razmišljanje djetinje.

U sobi su zidovi, peć, prozori, stol, stolci, cvieće, knjige, slike, vrata s ključevi i kvakami.

Čemu je svaka od tih stvari? — Tko ju je načinio? — Od česa je načinjena? — Kad je načinjena?

Eto pitanja, koja svako diete i nepozvano onim koji ga okružavaju stavlja. Ova pitanja, podpuno odgovorena, otvaraju djetetu uvid u čitavo biće ljudsko i podaju mu dosta gradiva za razmišljanje i radnju.

A tekar vani! Snieg i mraz, vjetar i kiša, suton, zviezde, mjesec, cvieće i drveće, rieka s ladjami, lûk mosta, izpod kojega malen čunac pliva, valovi ràži na njivi, poljsko cvieće, potok s ljubicami, žaba skačuća, ptica na grančici, sve to su predmeti za promatranje djetinje, predmeti za nauk materin.

Diete nauči za četvrt ure, koju je prošetalo više, nego li za četernaest dana u tamnih prostorih učione za drobnu dietčicu.

Ako li je pak doista nemoguće, da većina matera prvi ovaj nauk naravni djeci si sáma pruži, tad valja ozbiljno na to paziti, da bude u osobah odredjenih, da njom upravljaju, dovoljno razbora, izobraženja i ljubavi, da budu dorasle važnoj si zadaći.

Scienim, da su Fröbelovi vrtovi za djecu početak ozbiljnoj i posvemašnjoj reformi u ovoj struci odgojenja. Zadovoljuju barem najbitnijim zahtjevom, koje moramo činit u ime djetinjega svieta, dajuć malenim velik prostor i priliku kretat se, a obećavajuć raznih predmeta za promatranje i nauk.

Jednako važna je hrana prva za zdravlje dietinje, kao i prvi nauk.

Moda držati si dojilja nije više, hvala Bogu, tako razprostranjena, kao pred dvadeset godina. Mnoge se matere stide, da budu gorje od svoje domaće mačke, pak si daju truda, da vrše ovu prvu od svih materinjih dužnosti.

Žalibože pokvari rana nošnja korseta nebrojenim djevojkam tako prsa, da jim je dojenje sbilja tegotno.

Većinom će poznat matere pogrješku svojih prsiu, koja jim je dojenje toli mučnim učinila,

Neka tu pogriješku odstrane kod svojih kćerih, pružajuć priliku mladim njedram, da se razviju naravno. — A mati, koja sbilja nemore, da si sama diete doji, neka se prije odluči povjerit si ga dobroćudnoj zdravoj dojilji, nego li da odhranjuje diete pitajuć ga.

Čim je diete dojiljino mladje, tim je svakako zdravije njezino mlieko za novorodjeno diete. Može li da bude ikako, neka barem prvih šest tjedanja svaka mati odhrani diete o vlastitu mlieku. Prvo materinje mlieko nije samo najbolja hrana za novorodjeno djetešce, već upravo liek, pripravljen mu od naravi, koji moraš, nepružiš li mu ga, zamienit umietnom pravom ljekarijom.

Mati, koja istina nemože sama da doji, ali imade dosta vremena, da si točno pripazi na diete, a i volje, da vrši ovu svetu dužnost materinju, učinit će dobro, ako si odabere za dojilju mladu kozu.

Poznavala sam obitelj, u kojoj su djeca, petero njih na broju, rodjena od matere boležljive a odhranjena o mlieku kozjem, sva zdrava, vesela i cvatuća bila.

Zviere priviklo je veoma brzo svojim gojenčetom, ter je bio krasan prizor, kako bi se sve više i više razvijena djeca igrala sa svojom odgojiteljicom.

Bitan dio tielesna odgojenja je kupanje. Gdje je to ikako moguće, kupaj diete svaki dan. U drobne djetce ćeš tim dapače i vremena prištedit, jer se malo tielce u svih čestih svojih mnogo prije i pomnije očisti u banji, nego li pukim umivanjem na krilu. Osim toga priuče se dječica veoma lahko kupanju, pak su pri tom živahna i vesela, dočim kod umivanja drečanjem svojim svu kuću uzbune.

Kupelj za drobno diete mora da bude tako mláka, da nećutiš ni da je voda topla ni studena, kad umočiš lakat. Nezaboravi nikada pomno umit glavicu sapunom, a kad je već djetešcu prieko četvrt godine, riedkim češljem kosicu od čela k tjemenu pročešljati. Tom ćeš pomnjom občuvat glavicu od smrada a i od jedne od najpogibeljnijih djetinjih bolesti.

Djecu od prieko godine dana, priuči pomalo studenim kupeljim, i pusti jih, bude li to ikako moguće, da se najmanje svakoga tjednja dvaputa okuplju, i to ljeti u tekućoj vodi, a zimi u banji. Voda mora u potonjem slučaju bit tako topla, kao sunčana toplina tekuće vode ljeti.

Postelja djetinja do navršene prve godine sastoji se — najbolje je — od štramca, plahte, dva mehka vanjkuša i perine kao pokrivala. Tekar kad diete bude sasvim čisto, možeš mu dat štramac od konjske strune.

Neće bit nikad prerano, da priučiš djevojčice, da se bave svojimi drobnijimi sestrami i braćom, da jih dvore, na njih pripaze, po silah jih svojih podučavaju. Obično imadu same djevojčice volje k tomu i nalaze u tom svoje veselje.

O igračkah rekla bih dvoje.

Nedaj da priviknu dragocienim igračkam, a nepodaj jim nit preružnih stvari u ruke, da se njimi igraju.

Najbolje ti igračke pruža narav.

Zimi je vlažan piesak krasna igračka. Djevojčice kuhaju njim i peku, a

dječaci grade tim jednostavnim gradivom. Ljeti imade množtvo predmeta, od kojih si dietca umiju svorit igračku.

Od razna cvieća dade se načinit veoma nježnih igrački. Valja samo, da djecu na njeke od tih sitnih stvari pozornom učiniš, sáma će si tad naći i iznaći naskoro još više. Narav pruža djetetu toliko gradiva za njegovu igru, koliko i odraslu za posao, a igra je najbolje sredstvo za djetinje izobraženje, kano i posao najbolje za izobraženje odrasla čovjeka.

Nedozvoli nikad, da djetca šta razore bez svrhe.

Djetca su rodjeni anatomi. Rado gledaju u unutarnjost svake stvari. Nagon ovaj je jedan od najpoglavitijih, na koje se može oslonit odgojenje i obuka, s druge pak strane jedan od onih, koji mogu diete k propasti dovesti.

Hoće li diete da štogod načini, dozvoli mu tad slobodno, da si sve gradivo, koje si u naravi izabere u toliko pretvori, da zadobije sličnosti onoj stvari, koju predstavit imade — barem u vlastitih djetinjih očiu. — To nije razor, to je stvaranje.

Hoće li diete, da vidi unutarnjost lista, ploda ili cvieta, spomeni ga tada, da list, plod i cviet imadu život svoj, i da u njekom obziru pate, kad se unište. No kad onda ipak naravnu ljubopitnost djetinju zasitiš, razstrojiv mu ovakav živ stvor, tad nepropusti ove prilike, a da ga nesietiš ljepote i nuždnosti svakoga pojedinoga diela.

Dolazim ovdje do točke, za koju scienim, da je osobito važna u ženskom odhranjivanju.

Poznavanje naravi mora, da bude glavnom podlogom svakoga ženskoga izobraženja, ne samo jer je ono, kako gore rekoh, najbliži put, da spoznamo Boga, već i s toga, jer je ženi kao materi i kućnoj gospodarici od prieke potrebe.

U obće je put k Bogu uviek isti, koj i put dužnosti, a ovaj put je i ravan i jedini, dapače i najugodniji put k sreći, činio se on kadikad i strm i trnjem posut.

Nebudi nikada premekana prigodom bolih, kojih diete, bilo ono makar tako čuvano i gledano, kadikad podnieti imade. Svaka bol postaje dvostrukom, deseterostrukom po boli fantazije, koja se sastoji u predhodnu strahu i naknadnu o sjećanju boli.

Ovu potonju bol gledaj da prikratiš, koliko je moguće. Nežali bolna djeteta odviše, već mu gledaj ulit hrabrosti, da čvrsto podnese neizbježivu bol, budeć mu ponos.

Malu priliku da tako postupa, imade svaka mati prigodom mienjanja zuba, svoje djece. Svaki zub mora da bude iztrgnut prije nego počne sasvim klimati, jer će inače ili opet učvrstit se, ter tim dat povoda dvostruku zubu, ili barem svakako priečit nov zub u svom razvitku, ter isti može tad postati kriv. Najbolje je da si zubiće trgaju djeca kad zaklimaju, sáma. Pokaži jim to kod prvoga zuba hrabro i dobro, netrpi da plaču kod ove operacije i postupaj s njom tako, kano da to mora da bude,

Svaka rana, koju si diete samo zadade, prilika je ujedno, da mu pokažeš, kojim načinom da valja upotriebit nož ili iglu, ili da mu spomeneš, kako valja, da se miče kod hoda, trčanja, skakanja ili penjanja, a da se neozliedi.

Djevojke, da priučiš rano gledat rane, prat jih i ovijat Neka nauče poznavat domaćih ljekovah, koji služe kod uvakovih malih ozljedah, a netrpi mehka odvraćanja pogleda od neugodna prizora.

Uvjek spominjaj jim, da pravo milosrdje mora da pomaže, i da nemožeš bolnu dobro pomoći, ako nisi kadar boli njegove da gledaš i da je se primeš.

Druga vrsta ozleda mora u ženskoga spola da bude predmetom osobite pazke materinje. Mislim tako česte ozlede oprava, bilo to kad se razderu ili oprljaju. Djevojke mora da se nauče rano, tako rano, kako je samo moguće, da pomno postupaju svojom odjećom, a da ta pomnja nepostane ipak slična bojazljivoj pedanteriji. Razderana odjeća nije malenkost, jer je to ujedno i proderana kesa, a ova je, kako je poznato, jako ćutljiva u većine obiteljih.

Najbolja je kazan za proderanu haljinu, da ju djevojčica sama i pomno mora zakrpati.

Častan izvanjski izgled mnogo je važniji za ženski spol, nego li za mužki. Mužu genijalnu oprostit će se razderan kaput, mrlja na ovratniku košulje, ali ženi, ma bila ona duhovita kao George Sand ili znanstveno izobražena kao Miss Herschel, neopraštaju se slične vanjske nepomnje nikada.

Zašto? Muž nemože, da si sam okrpa svoga kaputa, da si sám opere svoga ovratnika, nu žena dužna je, da to kao žena umije, a neumije li toga, kad bude nuždno, tad se čini, da je ili manjkavo izobražena ili liena. Častan izvanjski izgled obitelji, bila ona bogata ili siromašna, razlog je većim dielom onomu štovanju, štono ga u okolišu uživa; a svagda imadu u to baš ženski članovi obitelji poštenje svoje ulagati. Čisto rubje, dobro popravljene i sačuvane haljine svjedočanstva su neprovrziva za marljivost i pazku matere i kćeri koje obitelji, a manjkajući putac na ječermi suprugovoj istinitije pripovieda od svih susjednih brbljavih služkinja, da je domaćica nepomna.

Kao svim kriepostim, tako je i kriepostí pomnje za izvanjski izgled jako srodna, odgovarajuća joj mana — težnja za kićenjem.

Jako pomne ženske upadaju u tu manu ipak redje od nepomnih. Prvo treba pomna žena mnogo manje novaca za svoju odjeću od nepomne, a drugo pomnja poradja ukus i razmišljanje o toj točki. Dobro obući se, umjetnost je i neoboriv dokaz njekoga unutarnjega sklada. Ženi, koja se rada kiti manjka pako harmonija ta morda još više, nego li onoj, koja je nepomna.

Mana, o kojoj govorimo, uvjek je dokaz njeke unutarnje praznine i izčeznut će sve više i više, čim bude više napredovalo izobraženje pojedine žene i ženskoga spola uobće.

Čim koj narod niže stoji, tim mu se žena radje kiti. Crnka prodaje sina si za niz gmiza, djevojčura poštenje za šaru haljinu, a Cornelija kazuje hvalisavoj susjedi na sinove svoje, kao na najveći si ures.

Neukazuje nam poviest nijedne žene velikim duhom obdarene, koja bi se bila rado kitila, a materi neće bit od potrebe, da kćerku si opominje pred

tim jazom, ako joj samo izobrazuje duh i srdce, jačeć joj ponos i štovanje sama sebe. Vrieme i novac, ove dvie važne stvari, izobražena žena umije bolje upotriebit, nego da tim pozlaćuje prah. A šta je drugo ovaj dio zemaljskih potrieba, štono odjećom nazivljemo?

Svršila sam! Sve što sam u ovih listovih rekla, htjela bih još da skupim u kratku izreku.

Glasi:

Majko uči si kćer raditi, ljubiti i moliti i osigurala si joj čast čovječansku, nepovriediv joj nijedne ženske ćuti.

Mati, koja odhrani čestitu kćer, položila je tim temelj sreći obitelji. Goethe, Kant, Klopstock — većina, dà svi veliki muževi svih vjekova i naroda imadu zahvalit uplivu svoga života obiteljskoga, što su toliki postali i istomu spasitelju daje nauk kršćanski mudru, ljubeću, čovječansku mater.

Razloga dosta, da nam postane jasna i časti dostojna uzvišenost dužnosti ženskih.

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.

Preveo iz francezkoga Robert Franković.

(Nastavak).

Poslje dovršenoga sjedjenja, umoli gospoja de Varigny Julija, da buduću subotu dodje k njoj na objed. Ona je htjela, da mu pokaže svoju novu toiletu prije nego stupi u atelier. Trebalo je takodjer predstaviti g. Frejusa markiju. Umjetnik neimadijaše proti tomu ništa, pače kazao je, da ga ovaj poziv veoma veseli, što je markizi veliko povjerenje dalo.

„Znate li“, reče ona nehajno, „da ćemo posve medju sobom biti, moj muž doktor, vi i ja.

„Tim bolje,“ odvrati slikar, radeć temelj svojoj slici, imati ćemo tada više vremena.“

Markiza pogleda slikara, kao da bi u njegovih potezih tražila tumačenje ovih rieči. Ona nije ništa inoga odkrila, nego da je napetom pozornošću radio; premda je pravo mislila, da nije izprva smisao onih rieči razumiela, ipak se nije usudila za tumačenje istih umoliti. Ona osjećaše strah, te ju usljed toga obuzevša zabuna još više ćutljivom učini. Pošto se je bolje promislila, reče sama sebi, da je njezin strah ludorija, i da valja odvažno upravo na sablast navaliti, da je nestane.

„Jest,“ reče ona nakon kratka mučanja, „imat ćemo više vremena govoriti vrhu mojega portreta i izpitati pojedine okolnosti k njegovu priredjenju.

„Bez dvojbe,“ odvrati slikar, ali tomu je dovoljan jedan pogled moga oka, nisam hotio da to kažem.

Markiza se okrene.

„Gospojo,“ reče on, nemičite se, ja radim vaša usta. Vi ste već izražaj

vašega smieha promienili, upravo bijaše jošte sladak i povjerljiv, a sada je nemiran i uzbunjen "

Gospoja de Varigny plašila se je, da je svoje misli izdala, napinjanje, kojim nastojaše izbaviti se iz svoje zabune, još ju je više zabunilo. Ovaj put imala je zaista straha, potezi joj bijahu zamršeni, lice pokrito rumenilom, čelo sagnuto, da svoj strah sakrije, okrene se prema doktoru, koji čitaše u kutu.

„Sjedjenje jest svršeno," klikne slikar. „Gospojo, vi sjediti danas zločesto to je šteta, jer bijah upravo dobro razpoložen i ništa tako nedjeljuje, kao dobra volja, da se načini dobar portret. Jamačno neću danas izbrisati vaš portret."

„Zar se nebi smielo na njega baciti pogled?" upita plašljivo doktor.

„Ne gospodine," odgovori Julijo, „danas jošte manje negoli jučer. Što ćete? Mi svi slikari imademo svoju narav. Moja narav sastoji u tom, da je u mene lasno moći primietbami upliv steći. Kritike me popure a pohvale odviše mi povećaju povjerenje. Ili oštetim svoju sliku ili ju pustim nedovršenu, kako se dogodi, ili ju uništim ili izpravim."

Doktor morao se je ovim izjavljenjem zadovoljiti, te narav na koju se je umjetnik tužio, drugomu simptomu dodati, što ga je već primietio vrhu onoga, što je držao budalaštinom slikarovom.

Pred objedom bijaše još jedno ili bolje dvoje sjedjenje, ako li se naime uzme sastanak od pò sata, uz koje vrieme Julijo nije se bavio niti s paletom, niti s potrebom, već po svom starom običaju od museja, to jest, izpitivaše od temelja svoj model, i bijaše posve uznešen svakom novo iznašastom ili već jedanput vidjenom ljepotom. Netreba misliti, da se ovaj način radnje nije bolje dopao, nego li onaj, kojim je njezin portret dogotavljao. Najpametnija žena nije savršena.

IV.

U subotu, upravo u šest sati, predstavio se Julijo u dvorovih gospoje Markize. Gospoja Varigny primi ga kao muža od ugleda sa svom udvornošću, koja bijaše prosta od forma protekcije i pouzdanosti. Premda se Julijo obično na strani držao, ipak stajaše sa markijem u dobru prijateljstvu. On je naime čuo, da je g. Varigny velik ljubitelj starih kamena, pa da posjeduje liepu sbirku od njih. Jedva što bje markizu pozdravio, kad na jedanput okrene se prema markiju:

„Smijem li gospodine pogledati vašu sbirku?"

„Vi dakle znate, da imam liepu sbirku?"

„Čuo sam to svuda, i pošto gospoja markiza imadijaše dobrotu pozvati me u obitelj, vi ćete mi po objedu pokazati vaše blago. Mi ćemo imati tada vremena diviti mu se."

Markiza stisne ustne.

„Zaisto", prihvati marki, „po objedu moći ćemo ga po svojoj volji gledati. S takovim vještakom, kao što ste vi, biti će mi to prava svečanost."

„Meni takodjer, gospodine markiju."

Vanredna ova pripavnost, kojom se je Julijo pozivu odazvao, bijaše samo vještačko pitanje slikara, na koje gospoja de Varigny nemogaše odgovoriti. Nebijaše li veliko divljenje, što je njezina ljepota na umjetnika prouzročila, dugotrajno? Nebijaše li častohlepje u gospoje de Varigny samo obsjena? Nebijaše li živa umjetnost od mrtve nadvladana? Gospoja de Varigny držala se je za cielo kao umotvorina, ali umotvorina djelajuća, umujuća i osjećajuća. Predstavimo si jedan trenutak, da bi sva umjetna djela u nas oživila i naše strasti uzela, tada bi doživjeli riedki prizor ljubopitnosti, mržnje, dobića i poraza.

Osim doktora sjedijaše za stolom jedna k obitelji nespadajuća osoba, mlada djevojka, visoka, vitka, blieda, crnih, velikih, upalih i tamnih očiu. Ona nebijaše liepa, ali njezin turobni, nježni pogled bijaše zanimiv, s toga njezino izrazno, melankolično i čedno lice probudi simpatiju. Prije nego se je išlo u blagovanu, stajaše u sutonu i nije kod konverzacije učestvovala. Kod objeda morala je na pitanje markize odgovarati, milozvučnim njezinim glasom pobudjeni Julijo, koji se je ovaj čas više vilicom nego li toilettom markizinom bavio, podigao je svoju glavu. Julijo vidio je mladu djevojku prvi put, pogleda ju časak, kao da je htio da prouči tajnost njezina života, i odkrije njezinu bol. Zatim vrati se k svojemu tanjuru tako očevidnim razmišljavanjem, da markiza nije mogla na ino, nego da to opazi.

Kod kuće za svojim stolom bijaše markiza sigurna tako, da mogaše bez napora cielu svoju ljubkost i snagu razviti.

„Na koje djelo mislite, g. Frejusu?“ reče ona, „vi se činite tako raztrešen.“

„Na jedno milosrdno djelo, milostivo gospojo“, odvrati Julijo.

„Jeste li bili danas kod pripoviedi?“ upita mlada gospoja šaljivim glasom.

„Nisam, milostiva gospojo“. odgovori mladi čovjek, „ja sam ušao u trag boli jedne osobe, za kojom mi je duša opojena.“

Doktor izvadi listnicu i nješta zabilježi.

„Što radite ovdje doktore?“ upita markiza.

„Izpitujem simptome.“

Julijo, koji nije zaboravio na to postupanje i odgovor doktorov, okrene se prema njemu i reče:

„Doktore, prištedite si tolik trud, ja ću vam pomoći i u pero kazivati, pišite: Julijo Frejus, pretjeran slikar, koji u sredini devetnajstoga stoljeća traži umjetnost i svoj zanat ozbiljno da tjera, nepolazi nikada burzu, nebrine se ništa za novce, izabire svoj model, pravi portrete, ako mu se osobe dopadaju, badava, bježi dosadne osobe, mrzi ljubopitne, podnosi ludjake, ljubi slabe, prašta zlobnikom, nečini nikomu zla, živi kao dobar dječak, ali pomamno; evo vam poteza slike. Što se tiče potankosti, sliedite svoju fantaziju, koja neće nikada izumiti takovu budalaštinu. Jeste li sada zadovoljni, moj slikaru?“

„Do bjesa, ta moram ipak“, odvrati duktor, turiv svoju listnicu u žep.

„Ali što“, doda markiza, „čini mi se, da vi gospodine Frejusu onim ukusom kao što Bayère i Correggio slikate. Što mislite gospodično Dupuis?“

Gospodična Dupuis bijaše mlada, velika, blieda djevojka; što sa bielom, modrom i ružičastom markizom sačinjavaše velik kontrast. Kojoj kušnji gospoja de Varigny, kad je ubogu mladu djevojku glasno i po imenu pozvala, popusti.

Gospodična Dupuis podigne svoje velike oči na markizu, kao da je htjela, da u nje milost izprosi. Markiza bi bila imala bez dvojbe pomilovanja, ali mlada djevojka, u svojoj nevinosti baci pogled na Julija. Kojim pravom? pomisli gospoja de Varigny i činilo joj se je, kao da mora taj pogled da na red pozove.

„E dobro, gospodično, kažite mu svoju misao?“

Milozvučan glas markize, ove dobre i ljubezne gospoje, postao je čudnovatim. Mlada djevojka smotrivši to, reče nježno:

„Ja neznam, nemogu svoju osudu vrhu te stvari izreći, jer nisam nikada vidila slike gospodinove.“

„To bi se dalo vjerovati glede Correggia, ali glede Bryère-a?“ reče markiza.

„Moja prijateljice“, primieti marki, pritekav mladoj djevojci u pomoć, „vi stavljate gospodičnu Dupuis u nepriliku. Ona nepozna Correggia a još manje Bryère-a. Pitajte doktora, koji moraliste često posjeća i kad nema druga posla, i sam malo moralizira.“

„Kod stola držim Brillat-Savarina za moga najboljega moralistu, dozvolite mi dakle gospojo markizo, da se ovaj čas neposredno s njime zabavim.“

Gospodična Dupuis, koja sjedijaše kraj doktora, baci na njega pogled pun zahvalnosti. Ona mu nebi mogla biti zahvalnija, da ju je od najveće pogibelji izbavio, nego što ju je od zlobe gospoje de Varigny zaštitio.

Po objedu ustane markiza, primiv Julija za ruku i reče:

„Kada ćemo započeti naš portret?“

„Kada vas je volja, milostiva gospojo“, odvrati slikar, „ako izvolite, prekosutra.“

„Dakle, prekosutra da vam pošaljem ovu haljinu?“

Kad unidjoše u sobu, markiza spusti ruku Julijovu.

Slikar ju pogleda pomno i promotrivši ju, reče:

„Ovu haljinu ili jednu drugu.“

„Kako, ja sam ju dala načiniti samo za portret.“

„Nije to bila moja, već vaša želja, doista, vi ste najkapriciozniji slikar na svietu.“

„Gospojo, to je možebiti moja najveća zasluga.“

„To je bez dvojbe šala.“

„Ja se nikada nešalim s takvimi delikatnimi stvarmi.“

„Dakle bi bilo zalud, da vam ovu haljinu pošaljem?“

Glas markize prihvatio je naglasak negodovanja, što ga je uzalud nastojala smješeći se sakriti.

„Ja nisam ništa slična kazao", odvrati hladno slikar, „ako mi tu haljinu pošaljete. mi ćemo ju po mogućnosti dobro upotriebiti."

„Zar niste niti najmanje zadovoljni?

„Nijedan umjetnik, dostojan toga imena, nemože se zadovoljiti haljinom koja više manje milinu i ljepotu njegova modela okrnjava.

Markiza odahne i njezin pogled postane bistrijim.

„Medjutim morat ćemo ipak odlučiti", reče ona plašljivo, igrajuća se vezanim okrajkom od svoga žepnoga rubca, „hoćete li dovršiti moj portret?"

„Hoćete li dovršiti?" klikne slikar. „Najljepša stvar, što sam ju u svom životu načinio. Prekrasan je, svetao, smion i slobodan portret. s tako prozračnim licem, zlatnimi vlasi i azurno modrimi očima. Zatim kakova finoća u potezih, kakova nježnost u nozdrvih, kakova čistoća u zarezu trepavica, u risanju obrva, oči i crvene usne, toli fino izradjene, ovi bieli zubi, ova ljubko okružena bradica, ovaj čarobni vrat, ovaj . . . "

„Tiho, tiho", prekine mu govor markiza, malko zabunjena izbrajanjem ovih njezinih dražesti, ali veoma usrećena toplimi izrazi, što ih je umjetnik u svoje rieči ulio, „pričuvajte ova odkrića za svoju paletu."

„Nije to odkriće, milostiva gospojo, već nesmotrenost."

„Ah vi laskate, gosp. Frejusu", reče markiza, kojoj se u podpunoj ljepoti razcvalo lice, bje zarumenilo magičkim pogledom. „Vjerujte mi, da najljepše poštovanje, što mi ga možete izkazat, jest ono, što ga vaš kist podieljuje."

„Vi dakle razlučivate umjetnika od obična čovjeka?"

Pitanje bijaše izravno i prieko točke delikatnosti stavljeno.

Markiza se ugne jednomu i drugomu.

„Ja si predstavljam umjetnika kao osobitu vrstu čovjeka", odvrati markiza, „i to u njekom obziru uzvišena nad inimi ljudmi."

„A u drugom obziru?"

„Nješto malo nad inimi ljudmi stojećega."

Zatim prekinuvši časak zabavu, što se je pogibeljnom kazala i kod kave započela, kaže:

„Idite, gosp. markiju, on vas čeka, da vam pokaže svoje kameje."

Markiza je sve svoje sile napela i njezina ljepota održa sjajnu pobjedu. Živa umotvorina nebijaše zavidna mrtvoj.

Doktor sliedijaše ljubitelje kameja, dočim je gospoja de Varigny ostala sama sa gospodičnom Dupuis.

(Nastavit će se).

LISTAK.

Narodno kazalište.

(Nastavak.)

Od novih komada podjoše u svih svojih djelovih, po našem mnienju, jedino predstave veselih igara „Neigrajte se ognjem“, „Valerija“ i „Stol je prostrt“ podobro za rukom; od ostalih bijahu samo pojedinosti na zadovoljstvo izvedene, tako nam predočiše gg. Freudenreich u Molierovu „Škupcu“ i u „Nadripisaru“ u naslovnoj ulozi a, Plemenčić, taj obćeniti ljubimac našega obćinstva, kao Adam u istom komadu, zatim u „Okovih“ u glavnoj ulozi gčna Perisova igja Sajevićeva u „Čekaonici prvoga reda“ a u velikih zadaćah poetičnih drama „Sin pustinje“ i „Romeo i Julija“ u pojedinostih, tako što deklamacije tiče, kao i višjega shvaćenja naša mladjahna veoma darovita predstavljačića gdčn. Ružička a osobito naš proučen gospodin Brani pokazaše, da im uzleta i duha nefali, potrebna za izvedenje takovih uloga. Posljednjoj manjka jošte izpravan izgovor i gdjekoje kretanje odaje ju početnicom; no kod njene marljivosti izravnat će se to u kratko vrieme.

I gospodinu Sajeviću podje za rukom uprav za čudo slikanje težkoga karaktera Merkucija u „Romeo i Julija“, što za neobično usposobljenje za kazalište ovoga mladića govori, koj je ove sesone ogromnu djelatnost razvio, on je izim novih operetta malne svaki večer na pozorištu bio u znatnih ulogah i većom stranom takovih, koje nikada nije dosad predstavljao, te tako što se predtsavljanja, kao i čistoga hrvatskoga izgovora tiče, većinom zadovoljio obćinstvu.

G. Stefanović, koj je imao stariju struku g. Mandrovića, koj nas je žalibože ostavio, zamieniti, nastojao je svoju zadaću po mogućnosti izpuniti, i ako i nije svojega predšastnika dostigao, ipak priznati moramo, da je darovit, i da je liepih napredaka načinio, a osobito, što se čistoga izgovora tiče.

G. Ban mladji takodjer je pun talenta, samo je riedko kad shodno upotrebljen bio. Ima sposobnosti za starije karakseristične uloge, premda je još mlad i liepe spoljašnosti, no za ljubovnike nema dosta ugladjenosti, a glas mu je za tu struku prekriepak i nije dosta umiljat. U „Nadripisaru“ predstavljao je staroga vladnoga savjetnika sasvim pohvale vriedno, a i po koju drugu ulogu u toj struci.

G. Telečki od novosadskoga pozorišta gostovao je u početku sesone tri puta i dopao se osobito kao „Trgovac mletački.“ On je inteligentan predstavljač, s liepimi sredstvi i prilično uvježban. Taj čovjek bi jedini kadar bio možebiti zamienit našega nezaboravnoga Mandrovića.

Mnogo nesretnije gostovao je g. Ban stariji. Ima liepu spoljašnost i rutine, no govori odviše nerazgovietno i nepravilno, dà, čini se koji put, kao da penta, tako da će trebati mnogo napora i vremena, dok odstrani tu mahnu. Glas mu je za pjevanje ugodan i dost obsežan, no pjevanje bilo mu je vazda nesigurno, a nesreća je htjela, da nijedanput nije imao čista glasa. On je opet angažovan kod našega zavoda, no da mu bude od koristi, savjetujemo mu izvanrednu marljivost. Šillerovi „Razbojnici“ podjoše mu dobro za rukom, jer je tu ulogu od njegda već točno na izust znao. Da nije u toj ulozi nješto odviš prećerivao i da mu nije plastika odviš prisiljena bila, i kritika bi ga u zaštitu uzela, kao što je taj večer učinilo obćinstvo, koje mu je mnogo pleskalo i mnogo puta izazivalo ga.

Do baritona Kašmana i tenora Grbića, svi ostali novi engagementi zlo i naopako pošli su za rukom, stoje mnogo novaca a nisu se pokazali od nikakove baš ni najmanje koristi. Napokon će ih sve odpustiti morati, pošto su se na njih toliko mjeseci zabadava silni novci trošili.

Gg. Kašman i Grbić dobri su pjevači sa zvućnimi glasovi, ali samo za veliku operu, jer su im sredstva prevelika za operettu, a jošte nemaju onu okretnost u igri, koja je neobhodno potrebno za tu struku — dakle čini nam se, da je i njihovo angažovanje prenagljeno.

U ostalom nismo nikada bili za hrvatsku operu. Ona stoji toliko a za razvitak narodne dramatičke umjetnosti tako je nepotrebna, da oživotvorenju toga kazalištnoga i muzikalnoga luksusa, koj se samo u bogatih prestolnicah uzdržati može, gledimo pravim strahom nasusret za budućnost našega narodnoga kazališta.

Bolje bi bilo i koristonosnije po našu umjetnost, da se sve moguće učini, da se za naše kazalište pričuvaju inteligenti takovim zrelim znanjem jezika i izgovora i toli ljepimi dari obskrbljeni izškolani mladići, kao što je bio g. Gjorgjević, koj je tako sretno debutovao kao „Branković Gjuradj“, u tragediji istoga imena, no poslje kratkoga vremena proti svojemu nagnuću prisiljen bio, ostaviti propriŝte svojega izbora.

(Konac će sliediti).

Svašta.

Gospodična Emma Vizjak, rodjena Zagrebkinja, sjaje na kazalištih taljanskih prvoga reda u pravom smislu rieči. Sada pjeva u Turinu a prije toga nalazila se u Milanu, gdi je za nju kompozitor kavalier Petrella, napisao novu operu pod naslovom: „Promessi sposi“, u kojoj se je naša umjetnica tako izvanredno dopala, da će na viečnu uspomenu u tremu toga kazališta podić se dvie kamene buste, predstavljajuća jedna kompozitorovu a druga umjetničinu sliku. Sva moguća odlikovanja padoše joj u dio kod njezinoga prijma.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Dr. Dimitrija Demeter.**

Br. 7. U Zagrebu 16. veljače 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Iz sbirke pjesama Milovana Vučkovića.

IX.

Toerzburg *).

U staro vrieme bje taj grad
Na hridi dignut veljoj toj,
I kako što se vidi sad',
Uzdrži dosad čvrst si stroj.

Još stoje vitežki sad svodi
Most, tamnica i tornjevi,
No vitezi tam već nehode,
Nezvuče roga glasovi.

Poginuše jur svi junaci,
U krvav nitko nejde rat,
Ti miri jasni su nam znaci,
Da udari tom rodu sat.

Tek grad taj sám iz tmine viri
Romantičkog tog vremena,
Ništênje svaki dan se širi,
Jer nitko nepopravlja ga.

Zamolih te, sa starih mira
Daj oklop mi i kacigu,
Gdje drevni prah se razprostira,
Da sličim starom vitezu.

Ti ružična bje poput dana
I učini me zaklet se,
Da hoću, ma bez kakvih mana,
Do tamnog groba ljubit te.

Sad svrši sve, ah prodje vrieme,
Ništ' starcu već neostaje,
No suza grozna, sjetnje breme,
Dalêko kano zvônjenje!

X.

Na Velebitu.

Dodjoh posred jedne doli,
Koju kam' tek resi goli,
Kojoj fali zelen, grm,
Vis se k nebu diže strm.

Hrid zijeva strašno toli.
Podzemna ju moć razkoli,
Da putnika hvaća strâ
Vrh uzâsna ponora.

*) U Erdelju.

Bujica se baca s gore,
Klisure se š njome bore,
Koje silno mrvi, tre,
I sa sobom vuče je.

Tam' pečine gdjeno vise,
Tajna kupelj nalazi se
A pred žarom sunca hrid
Branila me kano štit.

U zelenu legnuv travu
Kraljevića čitah slavu,
Dok mi romon bujice
Nezatvori zjenice.

Nadamnome stiena gola
I klicanje orla hola
A na nebu oblak lâk
Drži svečan prolazak.

XI.

Oko i suza.

Kada tište dušu hude boli
I nemože da im već odoli,
Kada rieč te netješi već drûga,
No te muči nemilostna tuga,
Otvara ti oko vrata tad,
Da izteče nepodnosni jad

Kad u srcu velja radost gori,
Jezik jurve nemože da zbori,
Tada ona udari žestôko
Na to nježno, milostivo oko,
Koja odmah odpre vrata joj,
Da u suzi sine biseraej!

XII.

Dramatičnoj umjetnici.

(Kod njenoga oproštaja).

Sve, što u tom prostranome svietu
Duh u viečnoj svojoj radnji tvori,
Što božanskog u srcu nam gori,
Silne strasti, ljubav, mržnju kletu,
Nevinosti duševnu vedrìnu,
Uznosito čistih ženâ zvanje,
Dostojanstvo, blagost i uzdânje,
Sve to kažeš u tvoru i činu.

Grudi ljudske mnoge boli kriju,
Mnoge u njih skrivaju se kine,
Ali odmah sva nevolja gine,
Kad se čari igre tvê razviju.
Svedj plovljaše srce nam u slasti,
Glas vlastitih boli to bijaše,
Sladka poviest bolne duše naše,
Ko sobstvene da nam zbore strasti.

Plesak buči ko bura sred valâ,
Slušaoci radostno se kreću,
U gibanje sve se ruke meću,
No „oskudna“ ipak to je „hvala.“
Sa svih strana na te cvieće leti,
Prošla jesen nije ga obrala,
Da ćeš doći ona bo je znala,
Blagi cviete opet nas se sjeti.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak).

Došav kući, stadoh razmišljavati o sreći i nesreći bračnoj. Mlad čovjek, pomislih sam u sebi, tumarajući kadikad bez cilja i kormila po svietu, zaljubi se višekrat, ali se često i izlieči od namišljene ljubavi. Najedankrat nadje djevojku, uz koju mu se zavrti mozak, te si tada zapili u glavu, da bez ote djevojke nikako živiti nemože. U takvom slučaju gleda riedko otvorenim okom, riedko razmišlja bistrim umóm, jer žestoka ljubav prikriva obično um i oči debelom koprenom. U djevojci, koju želimo mladi da uzmemo za ženu, nadamo se uobće naći sve dobrote, koje smo našli i nenašli u svih drugih djevojaka, što ih igda poznavasmo. Mlado srce željno je da stoji uz drugo srodno srce. Često misli u slučajnom drúgu naći prava prijatelja, a kad se prevari u jednom, traži drugoga, dok se i opet neprevari i u njem. Tada se probudi jošte žešća požuda za vjernom i viečnom prijateljicom. Mladić se doskora oženi. Sretno li? nesretno li? tko će to znati! Ali ja bi iz izkustva reko, da današnji sviet broji tisućputa više nesretnih brakova, nego li sretnih. Težko se i riedko slože dvie duše u jednoj misli, ali još teže biju vazda složno dvoja srca u dva tiesno i za uvjek svezana čovjeka. Različnost ćudi, krvi i odgojenja; različna težnja duha i puti, razlika kućnih običaja i životnih zahtievanja, mogu li stvarati skladnu harmoniju? Mogu li donositi trajno blaženstvo i mirno zadovoljstvo? Mogu! Ali se hoće velikih žrtva duševnih; a koliko ima mužkaraca, koji su po svojoj prirodjenoj ćudi i po svom odgojenju kadri i skloni na žrtve prema ženam? Koliko li ima opet žena, osobito boljega roda i odgojenja, koje nezahtievaju silno i postojano ove žrtve od svojih muževa? Pa onda hoće kršćanski sviet da ima sretnih i vjernih i dosmrtnih brakova! Sljeparija, ništa nego sljeparija! — Do toga zaključka dodjoh, kad na svoju današnju poznanku pomislih i svoje misli u putni dnevnik zapisah.

Senj je mala varošica, al je ovo mjesto za Hrvatsku njegda bilo od velike važnosti, pogledom na trgovinu, politiku i strategiju. Odkad mu na zaljevu jadranskom njegdašnja neznatna senjska Rieka prvašnji glas poplavi, a vojnička ga uprava u verige okovà, nemogu se žitelji senjski onako ponosito i odvažno kretati, kao što se kretahu stari Senjani, upoznavši ime svoga grada s Italijom i dalekim iztokom. Ali i u današnjih Senjana ima dosta uma i poduzetnosti, kojom bi mogli čudesa tvoriti za Hrvatsku, kad im nebi postojano priečila puteve zlokobna za svu Hrvatsku, Rieka, okaljena tudjimi kalužinami, natepena smradom svega svieta i napojena nenaravnom mržnjom onoga naroda, kojemu po krvi i jeziku veća strana riečkih žitelјah pripada, koj narod gradu prvi temelj postavi, davši mu ime od rieke, kad još stanovnici niesu ni razumili šta će reći rieč fiume.

Senj ima i njekoliko crkvenih i privatnih gradjevnih spomenika od XII. i XIII. vieka. Medju ovimi je zvonik stolne crkve iz XII. vieka. Stolna crkva sagradjena u slici basilike od XIII. vieka; ostanci kapele Sv.

Martina od g. 1303. s glagolskim napisom. Gradski kastel od god. 1340. ponovljen od Matije Korvina oko 1480. Kuća Lavrićeva od god. 1425. Kuća njekoga popa Gržana pravednika od g. 1483. Kuća Dominika Silića od god. 1487., kad je pripadala meštru Martinu Živkoviću zlataru. Crkvica sv. Jurja od g. 1540. Sve ove sgrade s glagolskim napisom. Crkva otaca male braće od god. 1552. Tvrdjica Nehaj od god. 1508. Iz istoga vieka je i crkva sv. Jurja i velika kuća Vranicanova, njegda porodice Basana Sakcinskih od god. 1565. U obće može se reći, da nijedan grad sadašnje Hrvatske neima toliko starih gradjevnih spomenika, koliko upravo Senj. Osim toga ima i mnogo što glagolskih, što latinskih napisa i grobnih spomenika, počamši od XIV. vieka, prem da su jur mnogi s vremenom i nehajstvom propali.

Kad već govorim o napisih, valja mi spomenuti, kako, desivši se u Senju, nisam mogao pregorjeti da neposjetim opetovano crkvu sv. Lucije kod Baške na bližnjem otoku Krku, gdje sam prije njekoliko godina na velikoj kamenitoj ploči našao prastari glagolski napis, kojega uz sav svoj trud nisam umio potanko prepisati, jer je kamen znatno izgažen i izjeden. Isto se zgadjalo i njekim drugim učenjakom, koji su na moju molbu otaj napis prepisivali. Dne 16. rujna oko 4 ure poslje podne spremih se dakle s pokojnim profesorom Manom Sladovićem i svećenikom I. Fiaminom na jednoj filupi sa 6 vesala put Baške. Mi se vozismo po moru dobre dvie ure i nasmijasmo se od srca dosjetlivim šalam pokojnoga Sladovića. Njegove pripoviedke i pričice izmienismo kadikad veselim pjevanjem, jer onda pjevahu još hrvatski rodoljubi svakom prilikom, po kopnu i po vodi, prem da politično stanje domovine kukavno bijaše; al im nebijaše tada jošte ujela plamteće za rod srce objest, opačina i strast vlastitih zemljaka. Na moru susretosmo veliko jato ptica crtinka, što bijahu pobjegle ovamo pred jugom, tražeći utočište po otocih i grebenih morskih.

Bijaše se jur prihvatio mrak, kada dodjosmo u Bašku; pohitismo odmah u sv. Luciju. U crkvi vladaše jur gusta tmina. Mi upalismo voštene svieće, što nam ih čuvar crkve dragovoljno donese, te polegosmo oko golema kamena, učvršćena u pločniku, stavši razglabati pismo za pismom. Ali nam se doskora svima u glavi zavrti, jer uz sav naš golemi trud, nemogosmo izvaditi ikakova smisla. Samo gdjekoje rieči pročitasmo na sreću, kao „opat“, „svetu Luciju“, „župan“ itd. Sad stadoh prepisivati pismo za pismom, te napisah čitav list četvrtine. Ali kad bi trebalo da pročitamo napisano, opet nikud nikamo, jer medju poznatimi glagolskimi pismeni, bijaše njekih nepoznatih, njekih izlizanih ili zamazanih, a njekih krivo izrezanih ili zubom vremena izgrebenih. Tekar kasnije nagadjah iz pisma da će biti napis iz XI. ili XII. vieka, dakle najstariji hrvatski što ga imamo. Po nagadjanju Črnčićevom, prispodabljajući njegov prepis, priobćen u „Književniku“ s mojim velikim odtiskom na mokroj hartiji i novijom fotografijom, mogao bi se napis njekako ovako pročitati:

1. a. r. g. (možebiti 1104. ili ako je z. 1107.) v imje otca i sina i svetago duha. Az otac
2. opat držih(na) pisah se (privi) (?) ledije t'da k'
3. da Z'v'nim'r kral, hr'vat'sk'i
4. dni svoe i svetu luciu isvrši . . .
5. Mi župan desimir *) . . . . djevjem
6. g. jetrb' nee blag'slovi v'ni
7. togje dni že' to poreče klni i bo. i b. a. i g. (4) e =
8. vanjelisti i svetaja lucija. Amn. Da iže, djel
9. t' moli za nje boga, a az opat držih . . . vl
10. djeh' grjeh' . . . i sit i svoe . . , d. . . dev
11. eti n v' dni kneza kosma . . . . oblad-
12. ajušćega v su krainu i bješe v te dni m-
13. ikula od otočca (?) v svetu luciu voveden.

Dvie debele ure potrošismo čitanjem i prepisivanjem toga napisa, a medjutim zaokružiše nas seljaci, koji vidivši u crkvi neobičnu svjetlost i čuvši za došašće njekih stranaca, pohitiše u crkvu, da vide što se tu radi. Njeki od njih dodjoše na misao, da li mi netražimo blaga tu zakopana, jer naš prosti sviet tako je žalibože praznovjeran, da pod svakim starim kamenom kamo li napisom, njuši sakriveno blago. S toga i propada od pohlepne ruke i uzavriela mozga toliko množtvo naše starine. Sladović stane se šaliti sa seljaci, i oni prihvatiše šalu, ali njeki od njih zametnuše i odveć krupnu, dok ih naš ozbiljni razgovor nesvrne na ozbilnije misli.

Prije nego se vratismo u Bašku, razgledah još potanje crkvu sv. Lucije. Ona je sagradjena u romanskom slogu, oblimi, uzkimi prozori, mjesto svoda ima nebo od drvenih gredah, a samo jedan brod, iz kojega je prodrt prema iztoku zid u kapelu, sagradjenu god. 1489. u gotičkom šiljastom slogu. Zvonik je četverouglast, urešen na podnožju grbom hrvatskim i gotičkim napisom: „Magister Andreas me fecit." Znamenit je u crkvi drveni oltar sa slikom sv. Marije od ružarija, pod kojom je načinjena čitava porodica Frankapanska Na jednoj pločici pred oltarom nadjoh rimski napis:

Q. KARLO . . IVL. PIAE KARIAE
MAXIMO . . M . . POSTVME.

Ima još jedna mala ploča s glagolskim napisom: „Knez Ivan Frankapana krčki i modr. 1465." Ima tu i još jedan kamen s glagolskim napisom, na kom se nemože ino pročitati nego „i sna mikula." To je dakle po svoj prilici grobni kamen Ivana ili Marka kneza krčkoga, koji su koncem XIV. i početkom XV. vieka imali sina Nikolu. Izvan crkve kod groblja stoji rimski poveći kamen s izvajanim poprsjem njekoga Rimljana. Ima i poveći napis, ali ga u tmini nemogoh točno pročitati.

Po tmini udarismo prieko polja stazom u Bašku natrag. Meni se putem vijahu po glavi svakojake misli o čudnovatom slučaju, koj na jednom mjestu

*) Znamenito je, da za vrieme Zvonimira doista Desimir, župan krbavski, življaše.

osamljena otoka strpa prastare spomenike rimske i hrvatske, koji bi kadri bili opet koju luč podati tmini prošlosti naše, kad nebi zlobna kob naroda našega i ove spomenike toli nemilostivo oskvrnula bila.

U Baški pritisne Sladovića glad, nu i ja se nebi bio branio od dobre večere. Ali u Baški, kao u obće na otocih jadranskih, neima krčme, kamo li gostione u boljem smislu. Sladović se sjeti na njekoga poznanoga popa. Mi se navratismo dakle k njemu, i nadjosmo kod njega još dva gosta, na ime Sparožića, župnika iz Maljevca u slunjskoj regimenti i jednoga morskoga kapetana iz Lošinja. Poveselismo se na dobru večeru. Ali siromah pop bijaše u smetnji, kako da počasti svoje prvašnje goste, kamo li da nas večerom podvori. Nu Sladović izvuče ga iz neprilike, jer nadje u njekom kutu sira i jaja, a pomalo takodjer kruha i vina. Na sreću bijasmo i mi iz Senja ponieli vina, te kad ga jedan od naših veslara postavi na stol, razgrijaše se svijuh srca, dok nije došlo i do pjevanja. Stoprv oko jedanaeste ure po noći potražismo našu filupu, da se vratimo u Senj. Sjednuv u brod, opazih da neimam svoga očnika, kojega bjeh ponio sa sobom, da razaberem laglje pismena na kamenu sv. Lucije. Morao sam ga dakle ostaviti u crkvi. Eto nove neprilike. Bez očnika nehtjedoh dalje, jer mi ga trebaše na mom daljem putovanju. Krmanjoš filupe ode dakle s jednim veslarom natrag u sv. Luciju, da traži očnik. Nakon jedne ure vrate se stoprv izaslanici, i to na moju veliku radost s očnikom, koj doista u crkvi nadjoše. Vesljaci zamaknuše sad vesla i odtisnuše ladju, koja poslušna odpravi se prema sjeveru, premda je od tuda protivna nam bura zibrila. Mi polegosmo u koritu ladje i zaspasmo doskora složno i sladko, dok se u Senju neprobudismo, kamo dospjesmo stoprv oko četvrte ure u jutro, jer nam bura nije dala veslati jednakim pravcem.

VIII.

Književne i umotvorne znamenitosti grada Senja.

Čekajući u Senju na parobrod, koji je imao doći za Dalmaciju iz Trsta, imao sam vremena razgledati sav grad i njegove znamenitosti. Od znanstvenih sbirka najznamenitija je biskupova knjižnica i biskupski arkiv. Knjižnicu umnoži znatno biskup Ožegović, premda se je i njegov predšastnik biskup Ježić marljivo trudio pomnožiti ju, bivši i sám književnik, pišući povjestnicu svoje biskupije. Arkiv biskupski bogat je na pismih novijega vremena, ali starijii spomenici propali su većom stranom. Više njih ima kaptolski arkiv koj sahraniše u stolnu crkvu, gdje se čuvaju i znamenitije povelje grada Senja. Za čudo je, što grad Senj neima nijedne tiskarne, premda jupočetkom XVI. vieka (1507—8), prije nego svi ostali hrvatski gradovi podigao bio prvu glagolsku tiskarnu pod upravom vlastitoga gradjanina Jurja Senjanina.

Medju senjskimi crkvami ide prvo mjesto stolnu crkvu. Sagradjena je u XIII. ili početkom XVI. vieka u slici Basilike. Razdieljena je na tri broda, od kojih je sriednji višji i širji od dvajuh pobočnih. Svetilišće na šest kuta, sa oblim svodom, razdieljeno je od sriednjega broda šiljastim, gotičkim lukom, što svjedoči, da je taj luk iz kasnijih vremena. Brodove medju sobom

diele obli luci (arkade). Njih ima sa svake strane četiri. Počivaju na šestih debelih prosto stojećih pilovih (Standpfeiler) i na četirih pobočnih polupilovih. Ovi četverouglasti pilovi zidani su, a počivaju na kamenitom podnožju. Iznad arkada stoje u sriednjem brodu obli prozori i arkadami dižu se od tla crkve sve do arkitrava tanki polupilovi ili sliepi pilovi. Sriednji brod pokriven je ravnim zidom (valjda u kasnije doba), dočim pobočni brodovi obli svod imadu, kojega dvostruka rebra sastaju se u šiljastih kutovih. Svaki od pobočnih brodova ima četiri kapele s oltari, koje kapele diele medju sobom obli lukovi; s desne strane svetilišća vode četverouglasta vrata u sakristanu, koju dade sagraditi god. 1497. senjski biskup Andrija od Mutine, kako latinski napis iznad vrata svjedoči. S lieve strane svetilišća prizidana je stara biskupija, sada porušena. Iz njezina gradiva načinjen je stan gradskoga župnika. Stolna crkva ima dvoja vrata, za čudo, četverouglasta, koja su po svoj prilici kod popravljanja zamienjena s prvašnjimi oblimi. Crkveni zvonik stoji po starinskom ukusu osamljen naprama crkvi sa zapadne strane i popravljen je god. 1828., kad skinuše starinski napis, te u novom napomenuše samo da je gradjen u XII vieku.

Stolna crkva senjska čuva znameniti grobni spomenik svoga biskupa Ivana de Cardinalibus, koj godine 1392. dade načinit njegov nećak i nasljednik biskup Leonardo.

Crkva sv. Franje zidana je god. 1552. za vrieme senjskoga kapetana i generala Ivana Lenkovića. Ima sliku basilike, i krasno pročelje s okruglim prozorom (oknom), liepom rezarijom urešenim. Medju grbovi, hoji rese pročelje ima i jedan Frankapanski. Zvonik s lieve strane sagradjen je kasnije. Glavna vrata crkve urešena su stupovi iz izdjelana kamena. Unutra ima crkva tri broda, od kojih je sriednji višji i širji, poput stolne crkve. I tu diele brodove sa svake strane obli lukovi, koji počivaju na dvostrukih polupilovih. Nad lukovi ima u sriednjem brodu sa svake strane šest četverouglastih prozora, što su po svoj prilici kasnije načinjeni radi veće svjetlosti. Pobočni brodovi imadu po tri obla prozora. Svetilišće šestokutno dieli od sriednjega broda obli luk, počivajući na polupilovih. Ova crkva ima njekoliko krasnih slika talijanske škole, i mnogo grobnih ploča s grbovi i napisi iz XVI. do XVIII. vieka.

Medju znamenitije spomenike sriednjega vieka, što se čuvaju u senjskoj stolnoj crkvi pripada srebrni dobro pozlaćeni pastoral njekojega biskupa na gotičko izradjen i raznimi figurami urešen, zatim starinski ključ grada Klisa, koj sahraniše tu Senjani, kad je rečeni grad g. 1596. u turske ruke pao.

(Nastavit će se).

Katastrofa u ulici Nicaise.

Iz uspomene jednoga staroga Franceza.

(Nastavak).

„Ta je slika uspomena prošlih, nemilih vremena“, odvrati ona. U Vendée-i ima dosta zakopanih, koji prijateljstvo slike životom platiše.“ Zatim

metne polahko ruku na moje rame i zače mi po redu imenovati gospodu i gospoje, kojih slike na zidu visijahu — ja opazim, kako se trudijaše, da mi pogled od one slike odvrati. Pošto još u najdubljem razgovoru glede slika bijasmo, ukaže se Blanche, pozvav nas na objed.

Udjosmo u salu, koje se namještaj iz plavetne svile sastojaše. Na zidu visijahu razne slike od velike vriednosti i finoga ukusa. Na sriedi je bio prostrt stol. Najljepši porcelan i najskupocienije srebro ležaše na stolu.

Dame se prije svega pomole bogu, onda Blanche zazvoni, služavka na to dodje i tako započme jednostavan, ali vrlo krasno pripravljen objed. Živahan razgovor uljepša još ovu zabavu, a pri svršetku objeda podigne Aimée punu čašu te reče:

„Gospodine Lemaître, u ime sreće vašega imenovanja; u ime zdravlja prvoga konzula, koga neka bog poživi!"

Mi izpijemo u to ime. U tome času otvore se vrata i služavka stupi unutra s njekakvom liepom djevojkom od osamnajst godina.

„Ah — pogledajte — naša mala Jeanne", poviče Blanche digav se od stola.

Premda pogled na došavšu ljepoticu upravih, ipak primjetih, da dame djevojci namignuše i dobro opazim, kako Aimée na ustne prst pritisne, te tom pantomimom djevojci, koja nješto kazati htjede, naznači, da ima mučati.

„Ti si došla po vino i jelo, da otcu odneseš", reče Aimée, „dobro — vrlo dobro, diete moje, mi baš imamo gosta iz Rhemsa i zato izpada danas bolje objed, nego obično."

„Ah, milostiva, vi ste uvjek dobra, a vaš je objed svakoga dana krasan", odvrati djevojka, pogledav polak sramežljivo, polak vragoljasto.

Blanche pokupi razne ostatke od objeda, koje zajedno s vinom i kruhom u lonce utrpa, koje je djevojka u ruci držala

„Ovo je kći njekoga vriednoga čovjeka", reče Aimée, „kojemu je žalostnoga trinajstoga Vendemiaire-a tane ruku ozledilo, da je sada za težke poslove nesposoban. Imade više njih, koje mi živežem podpomažemo."

Ja ustadoh — ta stvar mi se nečinjaše sasvim čista, kradom pogledam Blanche-u, i djevojku i premda prividno slušah anekdotu o Mirabeau-u, koju mi Aimée pripoviedaše, ipak primjetih, da je djevojčica u ruku Blanche-e njekakov papir utisnula. Ova htjede sestri nješto naznačiti, jer poče očima migati; primjetih to, htjedoh im stvar olakšati.

„Želio bi, da još jedan put pogledam Lamballin portret, ako mi dopustite."

„Izvolite, mi se radujemo, kad tko toj mučenici pažnju poklanja", reče Aimée.

Zatim otidem u salu. Ja sam za sobom vrata zatvorio, ali ipak sam čuo njeko šaptanje; da se ovdje nješta izvanredna dogovara, o tom bijah čvrsto osvjedočen. Otidem opet pred isti portret, koj i prije gledah i okrenuv ga na drugu stranu pročitam ove rieči: „Za uspomenu Georges Cadoudal-a"; pročitav okrenem sliku, kako i prije bijaše. Doznadoh dakle, koga predstavlja taj original.

Dame Cicé, koje prvoga konzula obožavaju, stajahu dakle u odnošaju s najodlučnijim neprijateljem Bonaparte, jedinoga, koj svako sporazumljenje odbijaše i kojega rojalisti za glavnoga poticatelja zavjerâ pretjeranika držahu. Ja se više nesjećam od kuda mi ta misao dodje, da ovu djevojku, što se u drugoj sobi sa sestrami razgovaraše, s Cadoudalom u svezu dovedem, i oćutih — možebiti kao budući činovnik inštituta — njekakav nemir u sebi, od kad saznadoh, da onaj portret Cadoudala predstavlja.

Neimadoh vremena, da još dalje o tom predmetu promišljavam, jer uprav čim djevojčica otide, stupe sestre u salu. Razgovarasmo se još za kratko vrieme, onda reknem:

„Prevelika hvala na vašu dobrotu — ovo je prvi ugodan dan, što ga u Parizu provedoh."

„Mi se nadamo, da ćemo vas češće ovdje vidjeti", odgovori Blanche.

„Ja ću doći."

„Dopustite, da vas više puta pozovemo", doda Aimée, „jer se dogadja, da kadkad posjete činimo. Stari se prijatelji sastaju u Parizu — s novimi se upoznajemo."

„Kako god zapoviedate; ja stanujem evo", rekav to, izvadim kartu, na kojoj stajaše napisano moje ime i stan.

„Valjda nećete kao član inštituta i zakriljenik gospodina Carnota rojaliste sasvim zanemarit", doda Blanche smijuć se.

„Podnipošto, milostiva. Molim vas, smatrajte me kao čovjeka vam odana. Vi ste primietile, da me ove slike ugodno zanimahu, a sigurno bi obratno bilo, da sam saveznik Marata. Pravim republikancem nebi ni smjeli ove portrete pokazati."

„O, znamo mi, koga u kuću uvadjamo", reče Aimée. „Uzprkos ovim već uredjenim okolnostim, nevjerujemo ipak svakomu. Za vas jamči pismo gospoje de Lapaey-e."

Kod ovih rieči — tako mi se čini — pogledala je sliku Cadoudala. Pošto se rukovasmo, preporučim se i za kratko vrieme bijah na ulici.

Bilo je već mračno, lampe se ukazahu kroz maglu i bacahu slabu svjetlost na tarac.

U mislih zadubljen išao sam kroz ulicu Corderie. Uprav htjedoh u ulicu Temple, da zakrenem, kad se s njekim družtvom sastojećim od tri čovjeka i jedne ženske sastanem i pošto je na uglu lampa sjala, opazim i spoznam onu djevojčicu, koja je danas bila u posjeti kod sestara Cicé. Naprotiv ona mene, nije spoznala i nastavljaše svoj živahni govor, te dobro začuh, da jedan od mužkaraca reče:

„Dobro dakle — ja ću se danas još jedanput porazgovoriti — odnesi kotaricu Benediktinkam. To neka bude za večeras."

Ovaj, koj je govorio, bijaše povisoka stasa, imadijaše na sebi haljinu zagasite boje, okrugao šešir i visoke čizme; činilo mi se, da mu obraz bijaše bradom zarašćen. Njegovi drugovi, koji stojahu do njega, sprovadjahu ga u ulicu Corderie.

Moja se ljubopitnost probudi; promislim cielu današnju zabavu i uvjerim se, da nije ovaj čovjek za težke radnje nesposoban. Nikako nije taj čovjek onaj isti, za koga danas jelo i piće djevojka odnese; da je pako s „razgovori“ u svezi s damami Cicé stajao, o tom nisam ni časa posumnjao.

Pričekam njekoliko časova, onda se uputim u ulicu Corderie natrag. Držeći se pored kućâ, dodjem do kuće gospojâ Cicé i opazim ona tri čovjeka, da pred vratnicami stoje. Onaj visoki povuče za zvonilo, vrata se otvore i dočim se ostala dva udalje, unidje ovaj unutra i zatvori za sobom vrata. Sad bijah siguran, da je ovaj stranac k sestram otišao. Povratim se nazad, i kad htjedoh uprav da okrenem za ugal, dodju mi na susret dva čovjeka, koja od „Temple-a“ dolažahu; jedan od njih zastane i stupi pred mene: „Gradjanine“, zapita me učtivo, „odgovorite mi na pitanje. Vi dolazite upravo iz ulice Corderie; nevidjeste li tamo tri mužkarca i jednu djevojku?“

Ustrašim se do duše na ovo pitanje, ali ipak hladnokrvno odgovorim, da sam ih vidio. Taj čovjek otide natrag, a na mjesto njega približi mi se njegov drug. „Gdje ostadoše oni ljudi?“ zapita ovaj kratkim ali zapovjedajućim glasom.

Sad bijah bolje pripravan. „Otidjoše brzo u ulicu Corderie“, odgovorim mu, „te se izgubiše — tamo dolje.“

„To su oni“, šapne prvi.

„Hvala vam“, reče mi drugi, zatim se udalje.

Da ovi Jeanne-u i njene drugove gonjahu, bijaše mi jasno; ali nebijah odlučan, što da učinim. Da se povratim i taj dogadjaj sestram javim? Valjda bi dirnuo u tajnu, koju oni vjerno htjedoše da sačuvaju. Ili je valjda ciela stvar nedužne naravi. Ali jedan od gonitelja reče: „To su oni“, — Jeanne odnese kotaricu s jelom u monastir Benediktinka. Tko su ove? Opatice. Ali u ono doba nebijaše monastira, pobožne sestre bijahu proćerane, njihov red ukinut i zabranjen. Ja se nalažah u sried velikih i malih zagonietaka i počeh o pismu Lapalaye-inom suditi, da mi neće probitačno biti. U mislih zadubljen otidem u svoj stan.

Kod kuće nadjem domačicu, koja mi uruči pismo s pečatom republike. Otvorih ga i čitah:

„Gradjanin Lemaitre pozivlje se, da sutra u 10 ura prije podne dodje u bureau inštituta. Podp. Dermonville.“

Jerbo sam mislio, da se ovaj poziv moga imenovanja tiče, zaboravih na današnje dogadjaje. Sutradan sakupiv svoje svjedočbe, uputim se u Louvre, koj u ovo doba bijaše bureau-om inštituta, i u kojem članovi držahu sjednice.

Pošto se Dermonville-u predstavih, budem pred gospodina Carnota odveden, koj me ljubezno predusretne, obećavajuć mi mjesto tajnika u bureau-a odjelenju za matematiku i fiziku, ali ujedno primjeti, da se do januara strpim, jer će onda prvi konzul promjenu osoblja da preduzme. Carnot mi potvrdi obećanje pismeno, i sad mogoh čistom savješću otići Carateau-u, da se predstavim.

Čitav Louvre obidjem pitajuć činovnike, koje bi doba bila najpriklad-

nije, da se doglavniku predstavim. Kod te prilike opazim njekakav žubor medju ljudmi, koji stajahu na galerijah bureau-a. Zatim vidjeh, da prieko stepena njeka gospoda dolažahu, pred kojimi se svi, mjesta praveći, poklanjahu Uprav onda stajah kod prozora.

Prolazeći mimo mene, pogleda me jedan od te gospode oštrim pogledom i činjaše mi se, da je malo u hodu zaostao. Ja ga poznadoh, to je bio onaj isti čovjek, koj me je sinoć kod Templa pitao: „Gdje ostadoše oni ljudi?“ i koj mi se je na odgovor uljudno zahvalio.

Čim toga gospodina kroz najbližja vrata nestane, zapitam jednoga od prisutnika: „Kažite mi, koj je taj gospodin?“

„Zar ga nepoznajete? To je policajni ministar Fouché“, odgovori zapitani.

Kod ovih rieči strah me obuze, jer se ime toga čovjeka posvuda s užasom spominjaše.

Sad mi postane jasno, da ona tri mužkarca i Jeannu policija proganja, ili barem na njih pazi — i mora biti, da su važne osobnosti, kad im sam Fouché tragove uhadja — pak ovi ljudi stoje u prijateljstvu prama gospojam Cicé! Zaključim, da ću u pogledu te stvari bolja izviešća potražiti, otidjem zatim gospodinu Carateau-u, koj me prijazno dočeka i zadrži u razgovoru do večera. Kad se s doglavnikom razstanem, udarim ulicom Boucherie i za njekoliko koračaja opazim cimer, na kojem stajaše napisano: „Gabriel Le Cocq.“ To je sigurno onaj gospodin, pomislim u sebi, za kojega imam preporuku; zaključim dakle, da ga posjetim ili bar upitam, kad bi mogao svoje podvorenje da učinim.

Gospodin Le Cocq bio je slučajno u dućanu. Primio me uljudno i odmah primietim, da je trgovac od glave do pete. Prije svega mi pokaza svoje skladište raznih stvari i pripovjedi mi kod ove prilike, kako je kao siromašan kalfa došao u Pariz, i kako je republikansku vojsku s hranom snabdievao. Njegov mi je govor dugo trajao, zato gledah, da ga se što prije otresem.

„E, dakako moj mladi prijatelju i zemljače“, reče Le Cocq, „nesmijete prije otići, dok nevidite sve, što imadem u skladištu. — Hej, jeste li čuli?“ poviče njekojemu mladiću, „hej Nikola, odvedi ovoga mladoga gradjanina u podrum, on želi našu trgovinu da upozna. — Idite s Nikolom, vidit ćete, kako se tamo radi. Vidit ćete bačava, lagvića i još svakojakih drugih stvari.“

Nemogoh tog poziva odbiti i otidjem s Nikolom u prostrano skladište. Ovdje su mnogi radnici radili; njeki stovarivahu vože i drvene posude, njeki okivahu malu i veliku burad.

„Ove su bačve naručene za Afriku i Ameriku“, reče mi Nikola oholo. „Cio sviet kupuje od nas drvenih posuda — pogledajte ih, kako su krasne.“ Okrenuv se, prekine razgovor samnom i reče: „Sigurno ste gospodine došli da naručbu vidite, eno samo oko nje još rade, ona će biti skoro gotova.“

Ove rieči bijahu na njekojega čovjeka upravljene, koj se medju radnici ovamo i tamo šetaše. Iznenadjen i začudjen stanem tik do toga čovjeka. On bijaše onaj isti, kojega u družtvu Jeanne-e i dva druga posljednjega večera

u ulici Corderie vidjeh i kojega Fouché proganjaše. Bijaše isto onako obučen kao onoga večera. Taj stranac otidje sa Nikolom u stražnji dio djelaonice, gdje pred jednoga radnika stanu. Opazim kašnije, kako je pozorno jedno veliko bure gledao, obruče opipavao i kroz rupu za čep ruku uturivao. Za kratko vrieme ostaviv nas, izčezne.

„Poznajete li toga gospodina?“ zapitam Nikolu.

„Natoliko, kao i da ga nepoznajem. Sve što znam, jest, da trguje s vinom i da je rodom iz Bordeoux-a. Mi za njega burad radimo. Poznat je pod imenom Milly. Ono je bure tamo po njegovom vlastitom planu napravljeno, u njemu će se moći i šampanjac voziti, jer je rupa za čep tako ustrojena.“

Moradoh se ovom izjavom zadovoljiti. Povrativ se natrag u skladište, nenadjem više Le Cocqa i premda već kasno bijaše, uputim se kući ostaviv pozdrav za gospodina Le Cocqa.

Dogadjaji posljednjih trenutaka zabavljahu me neprestance; ja se bojah, da dame Cicé u opasnoj svezi stoje, koju ja dokučiti nemogoh. Znadijahu li one, što o opasnom položaju onoga stranca? Da li su one dionice kakva poduzeća, koje tajnom biti mora? — Preduzmem si, da ovu zagonietku razriešim, a da to postignem, bijaše mi prijateljstvo od gospojâ Cicé od prieke nužde

Poslje njekoliko dana odpravim se u ulicu Corderie, i mišljah, da ću dobro učiniti, ako one dame za rana opomenem, da se opasnih osoba čuvaju.

Kad otvorih vrata od kuće, ukaže mi se lice služavke, koje neobično začudjeno izgledaše, poče mi nješta izvijati i previjati, ali nehtjedoh ništa razumjeti, nego nastavim svoj put prieko stepena. Na pragu sobe naidjem na Aimée-u, koja se u velikoj neprilici vidje, kad me opazi, nu ja time tu nepriliku zamažem, što počeh veleважnim načinom pripoviedati, kako sam naimenovan kod inštituta. (Nastavit će se).

Pripoviedka jedne sobarice.

Premda bi se sva imena i podatci sliedeće pripoviedke točno naznačiti mogli, ipak se čini radi živućih osoba shodnije, upotrebiti samo početna slova mjestâ, vremena i istih učestnika.

Medju 1850. i 1860. godinom dodju njeku toplu noć mjeseca lipnja knez i kneginja M., ruska obitelj iz Londona, u Pariz; u njihovoj pratnji nalazila se sobarica, rodjena Njemica, Virtemberžkinja.

Odsjeli su u hotèlu B., malne u središtu grada okolo jedanaest sati na večer. U Parizu sticaše se onda kao god. 1867. množina inostranaca. I isti obični ruski gosti hotèla B. nadjoše se prisiljeni zadovoljiti se s jednom sobom u drugom katu. Skoroteča gledao je, da se smjesti za prvu noć u drugoj kojoj gostionici ili u privatnoj kakvoj kući, samo za sobaricu obeća gostionik na naročitu želju kneginje, da će se jošte u samom hotèlu postarati za kakvo mjesto. Medjutim stovari ona kovčege i putne torbe i ostavi svoju gospodaricu stopram oko jedne ure, pošto je ova legla u krevet. Konobar joj

zatim prijavi, da se je našao za nju stan, i na njezino začudjenje odvede ju u prekrasnu sobu sa dva prozora na pijacu V. Odmah reče mu sobarica, vješta putovanju, da se čudi, zašto nisu onu liepu sobu mjesto njoj dali kneginji; konobar odvrati, da se stopram od jednoga sata soba izprazni, pošto su knez i kneginja već nastanjeni bili i doda uljudnim posmjehom: „Gospodična može, kako mislim, bez svake grižnje savjeti koristit se tom prigodom."

Njemica Klara nadje napokon, da konobar nema krivo i pobiti, da si potraži žudjeni noćni pokoj na elegantnom krevetu sa zastori. Zatvori iznutra vrata ključem, pomoli se bogu, legne i ugasi svieću.

Odsele pustit ću ju samu u prvoj osobi dalje govoriti. Nije jošte davno tomu, da sam tu pripoviedku čuo iz ustiu ove žene, kojoj su sada četrdeset i dvie godine, i ona ju je već toliko puta morala pripoviedati Inglezom, Francezom i Rusom, da moram samo vjerno opetovati njezine rieči, da proizvedem velik utisak. Govoraše, kako sliedi:

„Neznam, jesam li bila zaspala, jesam li sanjala, ili sam sve to vidjela očima svojega tiela i na javi; mišljah i mislim posljednje. No do toga nije stalo. Iznenada otvore se vrata, koja vode iz hodnika, i njeki gospodin uuidje sa sviećom u ruci. Bio je francezki pomorski oficir u uniformi škuro modre boje, sa bluzom, velikom uglastom jakom itd. Činjaše se, kao da se za njim vrata od samoga sebe zatvoriše. Već od toga časa ukočim se od straha, nisam bila kadra ganut se, ni proizvesti glaska; sve moje biće koncentriralo se u vidu i sluhu; nalazila sam se očevidno u sasvim abnormalnom stanju. Gospodin stavi svieću na malen stolak do moje postelje. Na fotelju, pri nogama istoga ležahu moje haljine. Nisam vidila, kamo su pale haljine, nego samo da je rinuo fotelj u sred sobe. Sada stane uzrujan hodat gore, dolje, gestikulacije bile su mu žestoke, nemogoh odvratiti oka od njega. Bio je vitak, mlad čovjek, crnomajnasta lica, sa malimi, slabo markiranimi crtami, no sjajne, živahne oči i obilata crna kosa odlikovahu ga. Jošte vidim, kako si je turio ruku u zavojke, da se je činilo, kao da mu se vlasi spuštaju na čelo. Govorio je nješto bez saveza, brzo i muklo; iz toga mrmljanja razumjeh samo sliedeće rieči: „Vieux plus vivre, peux plus vivre" (nemogu, neću, da dulje živim). Najedanput baci se na naslonjaču, izvuče pištolj iz njedara i napne mu vuk. Vrhunaravno oštre ukažu mi se oči u tom nemirnom času, jer opazim, da je nješto zamjerno zavinuto i nabojadisano bilo na vuku od pištolja. Poslje veoma kratka pomišljavanja ustrieli se u usta. Čula sam oštar prašak i njeki stropot u sobi, bilo mi je, kao da mi njetko u uho šaptne: „Dites un ave pour mois" (molite za me „Zdrava budi"). Onda sve potamni u sobi i samo jedan fenjer pijace V. razprostranjivaše nesigurnu slabu svjetlost kroz zatvorene zastore.

Vrieme bje za mene prestalo; činilo mi se, da je bio dan, ili da je odmah svanulo, i začujem na vratih svoje sobe kucati i govoriti više mužkih glava na hodniku. Nemogućа se krenuti i odgovoriti, slušala sam, što su vani govorili. Skoro začujem glas kneginje.

„Je li to zaista soba, koju ste sinoć doznačili mojoj sobarici?" zapita uzrujena.

„Za cielo!“

„Otvorite dakle silom.“

Glavni ključevi bijahu bez koristi, budući da je iznutra u ključanici bio ključ, bravar je dakle svu ključanicu obio i unutra nasrnuše knez i kneginja, pazikuća, konobar i zanatlije. Kneginja dotrči k mojoj postelji i vidi me, kako ležah s ukočenima očima poput kakve mrtve. Pošto mi je ruke i lice popipila, zavikne: „Što je? Klaro, jeste li bolestna?“

Njemački jezik, topla ruka, poznato lice, njezin nemir rieši moj grč i vrati mi govor.

„Dajte samo odnieti mrtvaca“, zaviknem grozeć se — „inače nemogu ustati.“

„Za ime božje“, zavapi kneginja po ruski, „poludjela je!“

Kasnije reče mi, da su moje crte bile tako izopačene, da me nije bilo moguće spoznati.

„Umirite se“, vikne, „pohitite po liečnika!“

Poslje njekoliko minuta dodjoše dva liečnika; nalazila sam se u stanju, koje je liečnike stavilo u čudo, i stopram poslje mnoge molbe i mnogih ublažujućih rieči od njihove strane, podje mi za rukom, da im priobćim gornju pripoviedku sa svimi potankostmi, no ni najmanje kao kakav uznemirujući san, nego kao nješto, što se je bez svake sumnje sinoć pred mojima očima slučilo.

Liečnici bili su dosta oprezni, da mi neprotuslove, osobito, budući da mi je bilo naznačivalo nenaravno razdraženo stanje. Dà jedan izmedju liečnika dirnut sigurnošću i točnosti moje pripoviedke pomisli, da me je u istini noćju njetko htio, da uplaši, i želio je, da se porazgovori s gostionikom. Taj dodje i poslje njekoliko rieči, koje su medju sobom na tiho govorili, izadju knez, obadva liečnika i gostionik iz sobe.

Ja nepustih medjutim ruke i haljine kneginjine i dugo me je morala nagovarati, dok se usudih, da se po sobi ogledam; ustrieljenika nebijaše u sobi.

„Dakle su morali, da su ga jutros odnieli, kada su bili vrata obili“, rekoh, jer mi je nemoguće bilo pomisliti, da je to bila vizija.

Gostionik odgovori, po saobćenju liečnika, na to blied i uzrujan: „Tu viri carstvo duhova u svagdanji sviet, da ga je moguće rukama pipati. Preksinoć od prilike onaj sat, kad je sinoć sobarica legla u postelju, ustrielio se pomorski oficir M. R. u ovoj sobi. Možete si misliti, kako su gostionikom neugodni takovi dogadjaji; već prije nego je svanulo, dadoh udaljiti mrtvaca, jerbo je prasak pištolja čuo njeki konobar. Samo malo mojih ljudi znalo je, što se je dogodilo, i njim sam naravno zapoviedio, da muče. Pošto sam dao brižno očistiti sobu, doznačio sam ju sinoć sobarici kneginje, buduć da je posljednja željela, da joj se službenica smjesti u tom istom hotèlu.“

Četvorica gospode odvezoše se put mrtvačke komore. Tamo je visjela uniforma, opisana po meni; pištolj imao je konštrukciju, različnu od obične forme, lice samoubojice jedva je bilo moguće spoznati, no obilata crna kosa

podpunoma je bila shodna mojemu opisu. M. R., kojega je porodica u taj par živjela u Bretanji, bio je rodjen Kreol. Od onoga vremena čini mi se, da oblik kreolskoga lica ima u sebi nješta sablastnoga, osobito njihove sjajuće se oči. M. R. ustrielio se radi njekakova ženskoga poznanstva u Parizu. Mene su onaj isti dan jošte premjestili u tišiju kuću, rue du R., gdje si je kneginja najimila stan. Više nedjelja dana nisu me smjeli na zapoviest ljekara ni danju ni noćju, ni trenutka ostaviti samu. Moji su živci bili strašno uzdrmani. Bilo je časova, osobito po noći, u kojih sam tek najskrajnijim naporom sve svoje volje, koj put plačući i moleći se bogu, mogla ostati pri pameti; da se nisam protivila, lahko bi bila izgubila silu nad svojimi divjimi i smetenimi misli i bila bi za cielo poludjela. Zamolila sam milosrdnu sestru, da mi u u onih časovih kolebanja medju razumom i bezumjem vikne: „Pomislite na svoju mater, koju morate podupirati svojom radnjom." Ta je opomena pomogla i misao na nuždu i skrb, koje bi nasrnule na ubogu majku, da poludim, ojači me malo po malo i tako se oporavim.

Milosrdna sestra saobći medjutim jednomu katoličkomu svećeniku izreku, koju sam mislila one noći, da sam čula: „Dites un ave pour moi!" Jednom dodjoše dva svećenika k meni, kad mi se činilo, da sam već ozdravila, da se, kako rekoše, sami osvjedoče o istini te činjenice. Kad im saobćim svoju pripoviedku i k tomu dodam, da nisam one noći jošte ni znala, što će reći „ave", pomisle, da ove rieči, koje sam čula, sadržaju prešan zahtjev, da predjem na katoličku vjeru, a da su za njih dragociena potvrda djelatnosti poziva blažene djevice Marije. Bili su veoma prijazni prema meni, no nisam prešla na katoličku vjeru. Ah, jedan te gospode svršio je tragično, možebiti strašnije nego onaj samobojica u hotèlu B., ubio ga zlotvor kod oltara njegove crkve. I ondašnjemu pomorskomu ministru i njegovoj maloj plavokosoj supruzi morala sam ono vrieme, u njihovoj palači na trgu konkordije pripoviedati pripoviedku one strašne noći. Svim, koji su više ili manje kod toga dogadjaja udioničtvovali, a osobito meni samoj, ostao je od onda neutrnjiv učinak na duševni i duhovni život, i jošte dan danas dira me mučno i duboko, kad se na onaj dogadjaj živahno sjetim, pripoviedajuć ga slučajno opet. Primite dakle ovo saobćenje kao prijateljsku žrtvu od moje strane."

Zahvalih se govornici i nehtjeći da izrečem sud o onom, što se je dogodilo, ili da pokušam, da ikako to raztumačim, saobćih tu pripoviedku od rieči do rieči polag svojih bilježaka, odmah učinjenih. Možebiti imalo bi se jošte dodati, da junakinja pripoviedanoga dogadjaja proizlazi od materinske strane od mistika Mihajila Hahna, da je u Kornthalu dobro odgojena bila i da sada opet živi u svojem virtemberžkom zavičaju.

LISTAK.

Narodno kazalište.

(Konac.)

Što smo o napredku uobće njekih predstavljača kazali, može nam dovoljnim dokazom služiti, da su ove sesone i u izgovaranju prilično napredovali, i radujemo se, da možemo i kazalištnu upravu pohvaliti, da je i ona u tom pravcu pokazala mnogo revnosti i dobre volje, izposlovavši, da se njeki poznati literati odvažiše, da će kazalištnomu družtvu izmienice držati prelekcija o čistom izgovoru hrvatskoga jezika. Kolo tih prelekcija već je započeo g. Marković. To poduzeće zaslužuje sve priznanje tako dotičnoj gospodi literatom, kao i kazalištnom odboru; koj je k tomu po svoj prilici povoda dao i želimo mu što sretniji uspjeh, no bojimo se, da će možebiti te prelekcije odviš teoretične i učene za većinu naših predstavljača biti, kojim predbježne nauke k tomu žalibože fale, i da bi se sigurnije željena svrha stekla, da se jedan učitelj postavi, ali čovjek nesamo učenjak, već i rodjen štokavac, jer može čovjek savršen spisatelj biti, no ipak lošo izgovarati. Taj bi imao probam prisustvovati i praktično izpravljati svaku zlo izgovorenu rieč i uz to priobćivati pravila na način,koj mogu shvatiti i ljudi, koji nemaju teoretičnih znanja jezika. Takav praktičan učitelj morao bi se plaćati, da bude odgovoran a i mogao bi se sada, što prije nije moguće bilo, lahko plaćati, jer se je h ala vriednomu i energičnomu postupanju gospodina predsjednika kazalištnoga odbora malne jošte za jedanput povećala dotacija teatralna, čim je uprav ime steko u povjestnici toga zavoda.

Što se prevoda tiče, svakako su u posljednje vrieme bolji, nego su prošastih godina bili; to dokazuju već imena veće strane sadašnjih prevoditelja, a ako nailazimo i kod njih kadikad na kakove provincijalizme, to su očito koncesije spisatelja obćinstvu i po našemu mnienju sasvim umjestne u to prelazno vrieme, jer čim točnijim razumievanjem postaje mu duh djela pristupnijim, a to je glavna stvar.

Što se sceniranja, odjeće i ukrašivanja prizora tiče, može se strogo uzemši, još sve uvjek, kao što smo već gore napomenuli, reći, da se naprema operetti, s recitirajućom dramom prilično ma uhinski postupa, no ipak se je za njeka djela nješto novoga, ako baš i ne sasvim ukusnoga kostuma pribavilo, i da su bile dvie tri dekoracije i za dramu naslikane, no to se može kao iznimka smatrati, ništa nemanje hoćemo da primimo i to kao znak bolje budućnosti i nadamo se, da će i u tom obziru s vremenom bolje biti.

Napokon u obziru onih točaka, koje naznačismo u posljednjem našem zahtjevu pod f) nemožemo se nikako zadovoljnimi izraziti s rukovanjem, koje smo u tom pravcu opaziti priliku imali. To je peta Akilova našega kazališta. Obće je poznato nezadovoljstvo posjednika loža, potaknuto zlo proračunanim redom sljedovanja novih komadâ, gdje jedna stranka njih mnogi novi komad ni vidjela nije, i malo se je pazilo na to, da se ozbiljni s veselimi komadi porazmjerno mienjaju. U tom obziru trebalo bi više sisteme: zatim riedkokrat bile su uloge razdieljene, kako bi uprav u redu bilo, osobito udari nam i oči, da g. Freudenreich, bez sumnje naš prvi predstavljač, nije u nijednom ozbiljnom klasičkom komadu, koje navedosmo kao takove, da su u ovoj sesoni kao prvi put prikazani bili, upotrebljen bio, a što je još gore, da su pravi umotvori na pô zreli zbog nedostatka proba do predstave došli, ta članovi, koji su inače poznati, da točno na izust uče, ako im se dovoljno vremena za učenje dozvoli, često nisu ni svoje uloge na pamet umjeli, a i u najvećoj promuklosti prisiljeni bili, ogromne uloge igrati, dà i to se zna, da su i poslje dvie, tri površne probe prikazani bili komadi od klasične vriednosti! Tako se neizobrazuju umjetnici! Mi te mane neupisujemo uprav u grieh tehničkomu ravnatelju, znamo da ima pieteta za dobre komade i da znade, da dvie, tri probe nisu dovoljne, da se dobro predstave, no moraju biti njeke okolnosti kod kazališta, koje nadmašuju njegovu silu; zato pozorna na to činimo našega energičnoga g. predsjednika, koj je već toliko zasluga steko za naše kazalište, da se svojski zauzme i za tu stranu uprave, te gleda, da se malo po malo i te mane, koliko je više moguće odstrane, jer tek onda, kad se to učini, može se o pravom napredku našega kazališta govoriti, svakako zrele predstave više su vriedne, nego li nove! D.

Gosp. Ivan pl. Zajc, skladatelj i učitelj za opere i operette, upravljao je u četvrtak 24. veljače prvi put u ovdašnjem kazalištu. Čim ga obćinstvo u orkestru spoznalo, zagrmila je dubkom puna kuća gromovitim živio. Prije nego zauze ravnanje, predade mu za tu svečanost izabran odbor njegovih prijatelja krasnu od tvrda drveta i srebra načinjenu palicu za ravnanje (Taktirstab). Kod te prilike podigne se opetovano uzvišeno oduševljenje i pleskanje, a s galerije letijahu mnogobrojni iztisci pjesme, koju je jedan štovatelj spjevao u slavu g. Zajca. Toga večera se predstavljala nova operetta „Mjesečnica“ i „Momci na brod!“ Već pri svršetku uverture operette „Mjesečnica“ orijaše se mnogokratno živio, koje trajaše do svršetka predstave.

U gosp. Zajcu dobio je zavod izvrstna umjetnika, pjevači i orkestar sposobna učitelja, a narod svojega sina. Čestitamo odboru na takav izbor, ovaj se put nije prevario — a gosp. Zajcu velimo srdačno: Dobro nam došo! V.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Dr. Dimitrija Demeter.**

Br. 8. U Zagrebu 23. veljače 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Odlomak Zedlitzovih „Smrtnih vienaca"

prevedenih po Ljudevitu Vukotinoviću.

„Sanjarčiću!" nješto zborit stane.
Kako dignem zaplakane oči,
Duh orjaški pruža neizmierne
Ude svoje, grud mi se ukoči.
„Tko si, duše, koj preda me svane?"
„Duh iz groba!" Tako mi odvrne —
„Evo dodjoh sve do zemlje crne,
Da te vodim, gdje ludjaci gnjiju,
Koji njekoč poput tebe sniše,
Dok podovi njim se nesrušiše
I grudi im prestaše, da biju.
Vatra sama stroši svoje sile,
Koje su joj njekoč hranom bile."

„Na njih grobu pitat ću te tada,
Tu ležećim da li sad zavidiš?
Ti si zvao s gorko sladkom boli
Imena im, niti se ih stidiš;
Nuder ti ćeš pravo kazat sada:
Bjahu žalbe il' navisti toli
Vriedni prije, oni što su doli,
Koji eno trunu pokopani!
Kako znadeš sjajne lovorike
Vidih na njih čelu u znak dike,
Dok bijahu žićem podužgâni!
Ajde samnom! Gledaj sám pa kaži:
Tvoje ćuti zbilje l' su il laži."

To izusti tere me ovine
Oberučke, prosuv oko mene
Širok plašt svoj, obilujuć bori,
Koj nas pokri! I ko brod kad krene
Put valova, tak mi u modrine!
Sve to dalje pod oblake gori,
Gdje se nama sunčan put ostvori
I zret mogoh silne izpod mene
Njive, rieke, moste, polja, šume,
Hume, zemlje, posvuda zelene
I napokon brdine goleme,
Gdje granići staro česko pleme.

U ravnici tam, gdje zelen-pruga
Od busena dieli zlatne klase,
Sa planine ondjeka se lije
— Radostno se oko tamo pase —
Laba te se ko zmija vijuga
I o starih gradovih se bije.
U dolini tamo viditi je
Tvrdju Ičin, koja ponosita
Po Taborcih, što za kalež slavno
Borahu se, bje sazdana davno
I u prostor gleda kan da pita:
Što ste stranci došli pod zidine
Narušavat jade udovine?

Jerbo ona s peharom pepela
Sahranjiva žāru sa prašinom
Onog muža, kog u samosviesti
Njekoč vidi junačkom brzinom
Jezdit k slavi odvažna i smjela.
Kartuzjanski tamo stan ćeš sresti,
On ga dade njekoč tu uvesti.
Gdje pobožni, krotki kaludjeri
Mjesto rieči, plah si pozdrav nose:
„Misli na smrt!" Tu zbi umorstvo se,
Te se truplo zemlji tu povjeri.
Upravo smo polag groba bili,
Kad su pokrov dusi otvorili.

(Konac odlomka će sliediti).

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak).

IX.

Put u Novi. Sv. Jelena. Ledenice. Lopar. Znamenitosti grada Novoga.

Hrvatsko primorje medju Riekom i Senjom bijah pohodio jur višekrat ali kopnom od Senja do Novoga nisam se još nijedankrat vozio, s toga prihvatih radostno ponudu biskupovu, nebi li se htio, pošto sam jur sav Senj razgledao bio, odvesti na njegovih kolih do Novoga.

Cesta u Novi vodi većom stranom uzduž mora, prieko kamenitih brda uz provale i ponore, i riedko se kolami rabi. Ja nisam barem više nego dvoja kola sve do Novoga sastao. Prvi znamenitiji predmet, koj pada u oči, bijahu ruševine pavlinskoga samostana sv. Jelene, koj pol ure od Senja udaljen na jednom brdašcu leži.

Crkvica sv. Jelene je pokraj njekoliko kuća sačuvana, a ne daleko od nje stoji klanac sv. Josipa, možebit na tužnu uspomenu Josipa cara, koji je pokraj mnogih inih i taj samostan digo. Red pavlinski imao je uobće u Hrvatskoj, a napose u senjsko-modruškoj biskupiji znameniti broj samostana. Bijaše njih u Brinju, u Gvozdu, kod sv. Jelene, u Novom, u Crikvenici itd. Ovi samostani čuvahu mnogu hrvatsku starinu, ponapóse glagolske rukopise i listine. Osim ovih posljednjih, propalo je sve ostalo blago ovih monastira.

Mala sela Copina s kapelom sv. Ilije, Kozica, Smokvica, Sveti Jakov, Klenovica, Žrnovnica leže stranom na brdu, stranom uz more i pripadaju sva ogulinskoj regimenti. Osim ovih sela vidiš na tom putu sve pusto, sam goli kamen, kus i ponješto trave. Kad prodješ kraj malene luke, Porta tepla zvane, gdje izkrcavaju drva i uglevlje, vidiš na brdu razvaline frankapanskoga grada Ledenice, pod kojim leži župno mjesto istoga imena. Gradina je podobro velika, na četiri ugla te ima na okolo platno, koje njegda okružavaše čitavo mjesto. U staro doba bijaše i selo mnogo veće, al sada stoje mnoge kuće zapuštene.

Iza sela Povelja sliede opet razvaline prastaroga grada Lopara, o kojem tvrde njeki, da je tu stojala rimska Lopsica, dočim drugi hoće, da je tu bila rimska štacija „Ad turres." Budući da sam imao samo četvrt ure do Novoga grada, koj uprav radi ovoga staroga grada svoje ime dobi, razgledah ga pobliže. Taj grad bijaše na šest sjeka ili kuta sagradjen, imao je dva vrlo debela bedema ili platna. Bijaše učvršćen podpornimi stupovi i četverouglastimi tornjevi, a izvan dvostrukih bedema, bijaše još treća novija ograda sa mnogo tanjim zidom. Svi su zidovi većom stranom podrovani, jer ovamo dolažahu ljudi sa svih strana kopati blaga, ali nadjoše mjesto njega, kao obično, muku i žuljeve. Naprema gradu stoji maleni pusti otok Golić, na kom je kapelica, kraj koje tuninu love. Na tom se otočiću trga takodjer liepi bieli i šareni mramor.

U Loparu ima i dvie crkve: Majka božja i sv. Ivan. O prvoj pripovjeda narod, da je na istom mjestu, gdje je sada crkva, u staro doba veliko drvo raslo, na kom su opazili jednoč udubljeni kip matere božje. Obližnji puk odluči dakle, naravno po naputku svećenika, da će sagraditi na istom mjestu veliku crkvu. Ali kad temelju poveći zid podigoše, nadjoše ga kroz noć razvaljena, pa tako isto po drugi i treći krat. Napokon ostade kamenjem naznačen mnogo manji prostor, nego što ga bijahu zidari zidom zaokružili. Sad uvidjoše, da treba manju crkvu graditi, jer je mati božja dobro znala, da tamošnji siromašni puk neima baš toliko novca, da gradi velike crkve, i tako sazidaše crkvicu bez ikakove neprilike, a u nju postaviše onaj kip matere božje, što bijaše na drvu izrezan, te tako je čudotvorni taj kip i nebeske koristi nosio a ponješto i nječije žepove punio.

Crkvica sv. Ivana ima znamenitih stvari, srebrnih i pozlaćenih kaleža, čaša, patena, križa itd., što je po svoj prilici nasliedila iz kojegagodj samostana pavlinskoga. Medju ostalim ima umjetno izradjenu pločicu, lievanu iz bakra sa slikom sv. Sevastijana, stojećega u hramu, na kojega podnožju stoji napis:

MTR. PETRO SIBENC. GAS.
M̊. SEBASTI. BERNOVIC
ET M̊. ZVANE MARSIC.
PROQATORI. MDLXI.

Za četvrt ure vožnje dodjoh sretno u Novi i odsjedoh kod tadašnjega predstojnika crkve senjske, kanonika Agrikole Kargačina, koj me sa svojim otcem, starcem od 83 godine, veoma prijazno primi, ali oba posljednji krat u svom životu, jer za malo godina zatim umreše oba. Prvi moj hod bijaše u crkvu zbornu, koja je u XIII. ili XIV. vieku sagradjena u romanskom slogu. Ima tri broda, od kojih je srednji višji od drugih dvajuh. Od ovih dieli srednji šest oblih lukova, počivajućih na konzolih ili glavicah od četverouglastih stupova. Iznad lukova ili arkada stoje sa svake strane tri podugačka odozgo obla poluprozora, a u pobočnih prozorih ima isto toliko četverokutnih prozora, koji bijahu njegda, po svoj prilici, takodjer obli. Svetilišće dieli od sriednjega broda obli luk sa rebri, a prima svjetlost kroz tri obla prozora. Svod je tu okrugao poput kube, dočim je srednji brod ravnim stukom (Sturzboden) pokriven, pobočni pako brodovi svodjeni su na oblo. U sakristanu vode dvoja vrata, jedna iz svetilišća, druga iz desnoga broda crkve. pročelje crkveno ima troja vrata, srednja velika na oblo svodjena, a uz bok dvoja četverokutna, valjda kasnije načinjena. Do srednjih vode visoke kamenite stube. Crkva je posvećena sv. Filipu i Jakovu, te ima na glavnom oltaru liepu sliku otih svetaca iz mletačke škole. Liep je umotvor takodjer oltarna slika sv. Ivana Nep. Pred velikim oltarom stoji grobna kamenita ploča sa izvajanim likom modruškoga biskupa, koj god. 1493 pred Turci ovamo pobježe

i za njekoliko godina umre. Njegov nećak, Feliks Plianko Dubrovčanin, stavi mu na istoj ploči god. 1717. sliedeći napis:

X̄TOPHORO EPISCOPO MODRVSIENSI FELIX
PLIANCVS DE RAGUSIO PATRVO F. OB AMOREM
PIENTISSIME POSVIT. MDXVII.

Sa svake strane velikoga oltara stoje mramorne grobne ploče senjskih biskupa Kabalina i Ježića. Zatim s desna starinska biskupova stolica iz lipova drva umno rezana i grbom, kako kažu biskupa Kristofora, urešena. S vana na svetilišću urezana je godina I5XX, a glagolski ⱍ. ⱇ. ⰽ. (1520), kad je svetilišće popravljeno. Na pročelju crkve diže se iznad srednjih vrata liepi zvonik u visini na dva poda. Ima tri obla tanka prozora, poduprt je sa strane pobočnimi zidovi, pokriven šiljastim krovom.

U sakristani čuva se veoma ukusno u gotičkom slogu tankimi žicami i pločicami izradjena srebrna i dobro pozlaćena monstranca, donešena ovamo koncem XV. vieka iz Modruša po biskupu Kristoforu. Isto tako ima još od njegovih vremena Moći sv. Uršule, dvie srebrne glave s moćmi njekih svetaca, srebrni krst s komadićem drveta od Isusova križa i stupalom sv. Jakova. Barem se tako od starine pripovieda, pa tko će u 19. vieku da posumnja o čistoj istini toga pripoviedanja!

Osim sborne crkve ima Novi još tri stare crkvene sgrade u gotičkom slogu. Prva je kapela sv. Trojstva. Njezino pročelje nalići običnim našim primorskim crkvam, s malim probušenim zvonikom, u kojem zvonovi prosto vise i s oblim prozorom u slici deteljina lista. Vrata ima šiljasta, a u jedinom brodu dva prozora, takodjer šiljasta. Apsis dieli od broda šiljasti luk, a svod je na oblo sveden, bez ikakovih rebara.

(Nastavit će se).

Čudna poviest.

Pripoviedka od Ivana Turgèneva.

I.

„Pred petnaest godina od prilike“ — počme g. H. — „prisile me službeni poslovi, da jedanput njekoliko dana provedem u gubernialnom gradu O. Odsjednem u prilično dobroj gostionici, koju je prije pô godine dana pred mojim dolazkom sagradio njeki obogatjeli židovski krojač Kako kažu, nije dugo cvietala, što je kod nas nješto veoma običnoga, ali ja sam ju našao jošte u njezinom podpunom sjaju: nove pokućine praskahu po noći kao da tko iz pištolja puca, posteljina, stolnjaci i salvete zaudarahu po sopunu a namazane daske od poda po firnisu, što je u ostalom po mnienju konobara, veoma fina, premda ne sasvim čista čovjeka, prepriečivalo razprostranjivanje gada. Ovaj poslužitelj, njekadašnji sobar kneza Z., odlikovaše se neprisiljenosti postupanja i svojom samosviesti. Nosio je vazda frak, koj je već bio na drugih ramenih, i imao je izgažeuih cipelja, salvetu na ruci i množinu aspe na licih i držao je, dočim je znojnima rukama neustručavajuć se gestikulirao, kratke ali energične govore. On mi je izkazivao kao čovjeku, koj bi bio u stanju, da uvaži njegovo obrazovanje i poznavanje svieta, njeku vrstu protekcije. Zvao se je Ardalion.

II.

Imao sam njeke gradske činovnike pohoditi. Isti Ardalion priskrbio mi je kola i slugu, ona tako zapuštena i izlizana, kao što je bio i on; ali sluga imao je livreju a kola resili su grbovi. Pošto sam sve službene pohode obavio, odvezem se njekom zemaljskom gospodaru, staru poznancu moje porodice, koj se je već odavno naselio u gradu O. Nisam ga već dvadeset godina vidio; od tada se je oženio, dobio je mnogobrojnu porodicu, postao je udovcem i bogatim čovjekom. Špekulirao je zakupljivanjem rakije, to jest, uzajmljivao je zakupnikom kaucije, uz velike procente. Stavljati na kocku, stvar je plemićeva *)! U ostalom bilo je u tom i malo pogibelji. Tečajem razgovora stupi neodvažnim ali lahkim korakom, kao na prstih od nogu, vitka i suva djevojka od sedamnaest godina od prilike. Evo — reče moj poznanac k meni — moje najstarije kćeri Sofije, koju imam čast, da vam ju predstavim; nadomjestila mi je moju pokojnu, vodi gospodarstvo u kući i nadgleda svoju braću i svoje sestre. Naklonim se po drugi put prema unišavšoj djevojci, koja se je medjutim mučke sjela na jednu stolicu, i pomislim, da je malo nalik na gospodaricu i odgojiteljicu. Lice joj je bilo sasvim djetinje, okruglo i s malimi ugodnimi, no negibivimi crtami; modre oči pod visokimi, takodjer negibivimi, nejednakimi obrvami gledahu pozorno, malne kao da su u čudu, kao da su štogod opazile, čega nisu se očekivale; rastuća usta sa zavrnutom gornjom ustnicom ne samo da nisu se smiešila, već su se činila, kao da i neznaju, što će reći smiešit se! Na obrazih stajaše ružična krv u nježnih, podugačkih vazda jednakih pjegah pod finom kožicom. Svoju finu smedju kosu nosaše u gustih zavojcih s obie strane svojega maloga lica. Prsa disahu mirno i ruke pritiskahu nespretno i ukočno vitku figuru Modra haljina na kockah padala je bez borâ, kao u djeca na male nožice. Sav utisak, koj učini djevojka na mene, nebijaše toliko bolješljiv, koliko zagonietan. Nevidjeh priproste, plašljive, provincijalne gospodične pred sobom, već biće s osobitim za me nejasnim biljegom. Nije me ni k sebi vukla, ni odbijala: neshvaćah ju podpunoma, samo osjećah, da nisam jošte nikad sreo iskrenije duše. Milosrdje — dà, milosrdje potaknu u meni ovaj mladi, ozbiljni, uznemireni život, bog zna zašto. „Nije od toga svieta“, pomislim u sebi, premda pravo rekuć nije ništa „idealnoga“ bilo na njezinom licu i premda je gospodična Sofija očevidno došla u sobu, da predstavlja kućanicu, kao što ju je otac bio nagoviештio.

III.

Počeo je govoriti o životu u gradu O., o družtvenih zabavah i ugodnostih, koje je grad pružao. „U nas je tiho“, opazi on. „Gubernator je melankolik a plemićki maršal neoženjen. U ostalom sutra je u plemićkoj resurzi velik bal. Savjetujem vas, da otidjete tamo, ovdje ima dosta ljepotica, a vi ćete támo vidjeti i svu našu inteligenciju.“

Moj poznanac, kao čovjek, koj je njekoč učio na sveučilištu, rado se je učeno izražavao. On je to činio ironijom, no i rešpektom. U ostalom je poznato, da špekulacija zakupljivanjem rakije u čovjeku ujedno sa soliditetom razvija i nagnuće k filizofiji.

„Dozvolite mi, da vas zapitam: hoćete li i vi doći na bal?“ Tim sam se obratio na kćer mojega poznanca. Htio sam da čujem zvuk njezinoga glasa.

„Otac hoće da ide onamo“, odgovori, „i ja ću š njim.“

„U tom slučaju dopustite mi, da vas za prvu kadrilu zamolim.“ Zaklima glavom u znak porazumljenja; ali i sada nenasmieši se.

*) Ruska poslovica.

Skoro se udaljim i sjećam se, da mi se pogled njezinih na me čvrsto upravljenih očiu učini tako čudan, da sam kao nehotice prieko svojih ramena pogledao, da li ikoga ili išta za mojimi ledji nevidi.

IV.

Vrativ se u gostionicu i blagovav k objedu vjekovitu juhu à la Julienne, kotlet s graškom i osušenu jarebicu, sjednem na sofu i predam se svojim mislim. Predmet im je bila Sofija, ona zagonietna kći mojega poznanca, ali Ardalion, koj je bio razkrio stol, raztumači moju sanjariju na svoj način. On ju pripiše dosadi.

„U nas u gradu ima veoma malo zabava za gospodu prolaznike", počme svojom obćinom neprisiljenom nizhodnošću, dočim ujedno nastavi zamazanom salvetom naslone stolice čibukati — tò čibukanje stolica vlastito je, kao što je poznato, samo manjini obrazovanih konobara; „imamo veoma malo koncertâ i teatrâ (Ardalion bio je putovao sa svojim gospodarom po inozemstvu, možebit došao je dapače i do Pariza. Znao je veoma dobro da samo seljak veli Keater), tu neima na primjer ni večernih zabava s plesom, ni večernih konverzacija medju gospodom plemići, sve to neobstoji." (Prestane na časak, po svoj prilici, da me učini opaziti eleganciju njegova izraza).

„Ovdješnji stanovnici riedkokrat se sastaju. A posljedica je tomu, da prispjeli inostranci koj put neznaju, što da započmu.

Ardalion pogleda me sa strane.

„U ostalom — možebiti —" nastavi pentajući, „ako bi možebiti imali volje —" opet me pogleda — no možebiti neopazi kod mene potrebne volje.

Fini konobar otidje k vratima, promisli se, vrati se opet, stane časak neodvažno, prigne se k mojemu uhu i reče s lahkim posmjehom:

„Bi li rado vidjeli kojega svojega preminula poznanca?"

V.

Pogledam ga zapanjen.

„Dà", nastavi sada šapćuć, „ovdje ima takov čovjek. Mal je gradjanin, koj neumije ni čitati ali radi čudnovatih stvari. Da se na primjer obratite nanj i zaištete, da pred vas dovede kojega premiloga poznanca, dovest će ga vam."

„Na kakav način?"

„To je njegova tajna. Jer premda je čovjek, koj neumije čitati, dà, možemo uprav kazati, koj neumije ni govoriti, ipak je jak u nebeskih stvarih. Najviše poštuju ga trgovci."

„A jel' to svim u gradu poznato?"

„Svatko ga zna, komu je do toga stalo. I skrbljeno je zato, da mu policija nemože ništa učiniti — jer, reko tko, što mu je drago, ipak su to zabranjene stvari, koje mogu prostoga čovjeka zavesti. Kao što je poznato, prosti čovjek vazda je pripravan, da se uteče pesnici."

„Je li vam pokazao kakova pokojnika?" zapitam Ardaliona. Nisam se mogao odlučiti, da takovu obrazovanu čovjeku kažem ti.

Ardalion zaklima glavom. „Dà, on mi je roditelja pokazao, kao što je živio."

Pogledam Ardaliona. Smiešio se i igrao se salvetom i pogleda me nizhodno, no čvrsto.

„To je veoma čudno", zaviknem napokon. „Mogu li se s tim čovjekom kako upoznati?"

„S njim neposredno ne; već valja postupati posredstvom njegove gespoje

matere. To je stara, veoma štovanja vriedna gospoja Trguje na mostu s trulimi jabukami; ako zapoviedate, zapitat ću ju."

„Tim ćete mi učiniti veliku ljubav."

Ardalion zakašlja u ruku. „I poklon, koj hoćete da date — razumijeva se neznatan, morate takodjer starici uručiti. A ja ću joj od svoje strane reći da se nema ništa bojati, da ste inostranac i kavalir — nu ta dokučujete, da je to tajna — i da joj nećete u nikakovom slučaju, učiniti neprilika."

Ardalion uzme tacu u jednu ruku i blalancirajuć graciozno sa svojom vlastitom hrtenjačom i tacom, obrati se k vratima.

„Mogu se dakle na vas nasloniti?" viknem za njim.

„Budite osvjedočeni", odvrati svojim samosvjestnim glasom. „Govorit ćemo s mamicom i donieti vam odgovor."

VI.

Neću da se o tom obširnije izrazim, kakve je misli u mene proizvela činjenica, koju mi je saobćio Ardalion, ali moram priznati? da sam obećani odgovor nestrpljivo čekao. Kasno u večer dodje Ardalion k meni i saobći mi svoju nevolju, da nije staricu mogao naći. Uzprkos tomu utisnem mu u ruku, da ga podbodem na veću gorljivost, cedulju od tri rublja. Dojdućega jutra dodje opet u moju sobu — lice mu je sjalo od radosti. Starica je privoljela na to — da me vidi.

„Oj diete" vikne Ardalion u hodnik, moj dobri radniče, dodji ovamo." Dodje diete od pet godina, kao mlad mačak, sasvim oprljan čadjom, ošišane glave u oderanoj spavaćoj haljini i s velikimi cipeljami na golih nogu. Ti ćeš gospodina voditi, znaš kuda", reče Ardalion, obrativši se „dobromu radniku" i pokazavši na me. „A vi gospodine imate samo, kad dodjete onamo, popitati za Mastridijom Karpovnom."

Dječko zakrešti promuklim glasom, mi krenemo na put.

VII.

Išli smo prilično dugo po netaracanih ulicah grada O. U jednoj od njih, malne u najsajnotnijoj i najžalostnijoj, stane napokon moj vodja pred jednom dvokatnom kućom — i pošto si je nos obrisao cielim rukavom svoje spavaće haljine, reće: „Tu idite na desno." Stupim prieko prednjih stuba u triem i zakucam desno; nizka vrata zaškripaju na hrdjavih stožerih i ugledam debelu, staru ženu u kašavojki boje od korice i postavljenoj zecevom kožom a šarenom maramom okolo glave pred sobom.

„Mastridija Karpovna?" zapitam.

„Tako je", odgovori starica oštrim glasom. „Molim, izvolite sjesti.

Soba, u koju me uvede starica, bila je svakojakom ropotarijom, krpami, jastuci, blazinami i vrećami tako natrpana, da je skoro nemoguće bilo okrenut se u njoj. Svjetlost sunca prodirala je jedva kroz dva zaprašena prozorića. U jednom uglu za hrpom košara nagomilanih jedna na drugoj, stenjalo i jaukalo je nješto, što je bilo, nije se moglo doznati. Moglo je biti malo bolestno diete, moglo je biti i kakvo mlado psetance. Sjednem na stolicu a starica osovi se pred mene. Lice joj je bilo žuto, poluprozirno kao da je od voska; ustnice su se tako sticale, da su medju množinom ostalih bora sačinjavale poprieko tekuću liniju, nješto bielih vlasi virilo je izpod marame okolo glave, ali užgane sive oči gledahu izpod čela lukavo i prodiruć, a šiljasti nos štrčio je poput šila i njušio u zrak kao da je htio, da kaže: „Ja sam ipak pravi lukavac!" Nu, ti za cielo umiješ u nišan pogoditi!" pomislim u sebi.

Pri tom zaudarala je po rakiji.

Razjasnim joj uzrok mojega posjeta, koj joj u ostalom, kako primjetih, već morao biti poznat . . . posluša me, dočim očima titraše i nos joj sve šiljastijim postajaše, kao da hoće, da njim štogod ubode.

„Dà, dà“ reče napokon „Ardalion Matvejić pripoviedali su nam o tom, da trebate umjetnost mojega sina Vasinke; samo smo u sumnji, gospodine... “

„Zbog čega?“ prekinem joj govor. „Mene radi možete biti podpunoma mirni. Ja nisam denunciant.“

„Ah, svemogući bože!“ brzo primjeti starica. „Na što mislite? Kako da se usudimo, da o Vašem Visokorodju tako šta pomislimo! A zašto, da nas tko denuncira? Radimo-li možebiti štogod grješnoga? Ne, ljubezni gospodine, takav nije moj sinčić, da bi štogod nečista poduzimao, ili da se upušta u vrzino kolo . . . sačuvaj bože i presveta bogorodice djevo! Na to se starica tri puta prekrsti.

„On je u cieloj guberniji prvi postilac i bogomoljac, prvi, ljubezni moj gospodine, vaše visokorodje! Ali to je istina — velika milost pala mu je u dio, što? to nije stvar njegovih ruku, to moj golube, dolazi s neba.“

„Vi ste se dakle porazumieli?“ zapitam ja. „Kada mogu vidjeti vašega sina?“

Starica metne ruku na svoj obraz. „Ah gospodine moj, gospodine moj, mi smo u sumnji . . .“ „Dopustite mi, Mastridija Kapovno, da vam to uručim“ prekinem ju i dadem joj cedulju od petnaest rubalja.

Starica prihvati ju odmah svojimi natečenimi krivimi prstí, koji su opominjali na mesnate pandje sove, turi ju u rukav, stade nješto misliti, a zatim, kao da se je na nješto odlučila, udari sa oba dlana o stegna.

„Dodji večeras amo o osam sati“ reče ne svojim običnim već drugim svečanim i tišjim glasom: „ali ne u tu sobu — već otidji upravo u drugi kat — i ti ćeš naći vrata na lievo i otvori ova vrata — i stupit ćeš, vaše visokorodje, u prazno sobu i u toj sobi naći ćeš jednu stolicu; sjedni na tu stolicu i čekaj, i vidio što mu drago, neprogovori ni rieči i neučini ništa i negovori ni sa mojim sinkom, jer je jošte mlad i ima padavicu; lahko ga je uplašiti. Odmah stane drhtati, drhtati uprav kao kakvo pile . . . Bogu je plakat!“

„Pogledam Mastridiju.“ Kažete, da je mlad, ali ako je vaš sin . . .

„U duhu, baćuško, u duhu. Imam mnogo sirotica kod sebe! . . . doda k tomu dočim glavom u pravcu onoga ugla pokaže, odkud dolažahu oni jadikujući glasovi. „O gospodi bože, sveta bogorodice! A vi, baćuško, vaše visoko blagorodje, prije nego dodjete ovamo, imajte dobrotu čestito promisliti: koga od svojih pokojnih srodnika ili poznanaca — carstvo nebesko palo im u dio — želite vidjeti. Pregledajte svoje poznance u misli i kad jednog izaberete, zadržite si ga u pameti, dok dodje moj sinčić.“

„A da nekažem vašemu sinu, kog sam . . .“

„Ne, ne, baćuško, nekažite mu ni rieči. On će sám čitati u vašlih mislih, što treba . . . A vi zadržite samo svojega poznanca dobro u pameti; po objedu pako popijte dvie tri čaše vina; vino nikada neškodi. Starica se nasmije, obliže si ustnice jezikom, povuče ruku prieko ustiu — i uzdahne.

„Dakle o polak osam?“ zapitam ustajuć sa stolice.

„O polag osam, baćuško, vaše visokorodje.“

VIII.

Oprostim se sa staricom i vratim se u gostionicu. Nedvojih, da će me izsmijati, ali na kakav način? — to je potaknulo moju ljubopitnost. S Ardalionom progovorio sam sve u svemu dvie, tri rieči. „Je-li privoljela?“ zapita me, stisnuv obrve — i na moj potvrdjujući odgovor vikne: „Ta je žena ministar!“ Stanem uslied savjeta toga ministra po redu prebrajati svoje pokoj-

nike. Po prilično dugu kolebanju stanem napokon kod jednoga već odavno preminuloga starca, Franceza, koj je bio moj odgojitelj. Ja ga neizabrah zato, buduć da mi je bio osobito omilio; no ciela njegova figura bila je tako originalna, tako malo današnjim pojavom slična, da mi se je sasvim nemogućè činilo imitirat ju nevidivši je. Imao je veliku glavu, gustu, bielu uzvratno počešljanu kosu, guste crne obrve, orlov nos i dvie velike bradavke ljubičaste boje posred čela; nosio je zelen frak s bakrenimi, gladkimi puceti, ječermu sa stojećom jakom, prednjom košuljicom i manšetami.

„Ako mi pokaže mojega staroga Déssore-a, pomislim, morat ću priznati, da je čarobnik.“

Po objedu popijem, kako me je starica savjetovala, flašu Lafitte prve sorte — po tvrdjenju Ardaliona — no zaudarao je po sažganom čepu i s gustim talogom od plute na dnu svake čaše.

IX.

Točno o po osam sati nalažah se pred kućom, u kojoj sam se zabavljao sa štovanja vriednom Mastridijom Karpovnom. Svi kapci prozorâ bijahu zatvoreni, no vrata bila su otvorena. Stupim u kuću, popnem se po kolebajućih se stubah u drugi kat — i otvorim vrata na lievo. Nalažah se kao što mi je starica unapried kazala bila u podpunoma praznoj, prilično prostranoj sobi; lojena svieća, koja je bila postavljena na daski od prozora, razprostranjivaše sumornu svjetlost, uz stienu naprema vratima, stajaše slamnata stolica. Osjeknem svieću, koja je jako tamno gorjela, i sjednem na stolicu te počmem čekati.

Prvi deset minuta prodje prilično brzo; u samoj sobi nije bilo odlučno ništa, što bi moglo moju pozornost na se povuči — no dočim sam na svaki štropot pazio, gledao sam pozorno na zatvorena vrata . . . . srce mi kucaše. Za prvih deset minuta sliedijahu druge. Prodje pó sata, prodju tri četvrta sata — no baš ništa se nije na okolo ni maklo. Zakašljam njekoliko puta, da podam znak mojega prisutsva, pograbi me dosada, razljutim se; na takav način da budem izsmijan, nisam naravno očekivao. Već sam bio naumio da ustanem i htio sam da uzmem svieću s prozora i da sadjem . . . Pogledam na stranu fitilj se opet razgorio, da bi svieću trebalo osjeknuti — no kad svoj pogled obratim od prozora na vrata, prenem se nehotice. Na vratih naslonjen stajaše čovjek. Tako je spretno unišao, da nisam ništa čuo.

X.

Nosio je jednostruku modru haljinu, bio je srednje veličine i prilično krupan. S rukama na ledjih i oborenom glavom izbulji oči na mene. Kod mutna sjaja svjetlosti nisam mogao dobro razlučiti crte njegova lica; samo opezim gustu kosu, koja mu je kuštrava padala na čelo, debele grbavo zavite ustnice i bjelkaste oči. Htio sam da š njim progovorim, no sjetio sam se Mastridijinoga propisa i ugrizem u ustrice. Unišavši čovjek gledao je neprestano na me, ja gledah takodjer na njega i čudno! u isto vrieme osjetih nješto kao strah i počmem malne kao na zapoviest misliti na svojega staroga odhranitelja. Onaj stajao je neprestano kod vrata i disao je naporno, kao da se penja na kakvo brdo ili da diže kakov teret — činjaše se, da mu se oč; šire, da mi se približuju i uznemirim se pod njihovim ukočenim, težkim i prietećim pogledom. Od vremena do vremena plamtijaše iz njegovih očiu njeka čudna unutarnja vatra; takvu vatru vidio sam kod hrtova, kad opaze zeca i poput hrta sliedio me je onaj sasvim tako svojim pogledom, da sam izne nâda pokušao, da od njega odvratim svoje oči.

XI.

Prodje — neznam koliko vremena — mogao je jedan minut, mogao je jedan četvert biti. — Neprestano gledao je na mene. Osjećah neprestano njekakav nemir i strah i mišljah na svojega Franceza. Dva puta pokušah, da sám sebi rečem: „Kakovo bezumje, kakova komedija!“ pokušah se smijati — sleći rameni... zabadova! Svaka odluka smrznu odmah u meni... neznam naći druge rieči; morah priznati, da sam se njekako ukočio... Iznenâda opazim, da se je već od vrata udaljio, i da mi je jedan ili dva koraka bliže stajao... onda poskoči malko obima nogama zajedno — i stajaše mi jošte bliže... onda opet — i njegove prieteće oči upraviše se ukočeno na moje cielo lice — a ruke ostaše na ledjih i široka prsa disahu s naporom. Ovo skakutanje učini mi se smiešno — ali i grozilo mi se, što nemogoh nikako dokučiti: najedanput postanem pospan. Sklope mi se vedje... kosmata prilika s bjelkastimi očima u modroj haljini — podvostruči se predamnom — i sasvim izčezne iznenâda... Oporavim se... stajao je opet medju vrati i menom — ali već znatno bliže... zatim izčezne opet — kao da magla predje prieko njega; opet se pokaže... izčezne opet ... pokaže se opet ... i sve bliže... već mi se učini, da hripajuće njegovo disanje osjećam na svojem licu, opet se pomakne magla ovamo i iznenâda stupi iz ove magle, od biele uzvraćene kose počemši, preda me razgovietno glava — staroga Dessére-a! Dà, evo njegovih bradavicâ, njegovih crnih, gustih obrvâ, njegova nosa! Evo i zelenoga fraka s bakrenimi puceti i prugastom ječernom i prednjom košuljicom ... zaviknem, dignem se... starca nestane — a na njegovu mjestu ugledam opet čovjeka u modroj haljini, otidje kolebajuć se k stieni upre se obima rukama proti njoj i hrpajuć kao konj, koga su odviš tjerali, izrine promuklim glasom napolje: „Čaja!“ Mastridija, koja najedanput svane, priskoči mu veleći: „Vasinko, Vasinko! Obriše mu znoj, koj je sa njegove kose i s njegova lica samo tako dolje curio. Htio sam, da mu se približim, ali ona mi vikne tako osvjedočujućim i tako dirajućim glasom: „Vaše visokorodje! Milostivi otče! — nepočinite nikakve nesreće, idite za! ime božje — naravno da sam ju posluhnuo; a ona se opet obrati svojemu sinku. — „Diete, golube moj, hranitelju moj“, umirivaše ga. „Ti ćeš odmah čaja dobiti, odmah. — A vi baćuško, izpijte i vi kod kuće čašu čaja!“ vikne zamnom.

XII.

Došav kući, posluhnu Mastridiju i učinih mi dati čaja; osjetih se trudnim, dà slabim. — „Nu kako je?“ zapita Ardalion; „jeste li bili tamo? Jeste li vidjeli?“

„On mi je u istinuto nješto pokazao... što nisam, priznajem, očekivao“ odgovorim.

„Veoma mudar čovjek?“ primjeti Ardalion, noseć napolje samovar, „osobito kod trgovaca stoji u veliiku štovanju!“

Kad se legnem u postelju i stanem misliti o stvari, koja mi se slučila, učini mi se, da sam joj našao raztumačenje. Ovaj čovjek imao je bez sumnje znatnu magnetičnu silu; dočim je — na način svakako za mene nedokučiv — na moje živče djelovao, pobudio je u meni sliku starca, na kojega sam mislio, tako jasno, tako izvjestno, da mi se napokon učini, da ga vidim pred svojima očima ... Znanosti su slične metasteze, prijenosi osjećanjâ poznati .... veoma liepo; ali sila, koja je kadra, da proizvede takove učinke, ostaje uvjek nješto čudnoga i tajnstvenoga. — Rekli što mu drago, pomislim, ja sam svojima očima ipak vidio svojega pokojnoga ućitelja.

XIII.

Sljedećega dana bio je bal u plemićkoj resurzi. Sofijin otac dodje k meni i opomene me na poziv, koj sam učinio njegovoj kćeri. Okolo deset sati

stajah već š njom u sredini sale razsvietljene množinom bakrenih lampa i započmem izvoditi netežke korake francezke kadrile pod zlozvučnimi glasovi militarske orkestre. Sala je bila puna; osobito bijaše mnogo dama — i veoma ljepušastih — ali vienac medju njimi bez sumnje zaslužila bi bila moja plesačica, da joj nije bio pogled ponješto čudan i ujedno plašljiv. Opazim, da je veoma riedko očima treptjela; nesumnjiv izraz iskrenosti u njezinih očih nije nadvažio ono, što je u njih bilo neobičnoga. No bila je dražestno uzraštena i gibaše se graciozno, premda iješta plašljivo. Kad je valcala i kad je iješto natrag potegnula svoju figuru, vitki vrat prignula na desno rame, kao da hoće da se udalji od svojega plesača, nije si čovjek mogao predstaviti ništa srdačnije mladjahnjega i čistijega. Bila je sasvim u bielo obučena s krstom od turkiza na crnoj vrpci o vratu.

Ja ju pozvah na Mazurku i nastojah, da ju prinukam govoriti. — No odgovaraše malo i nerado i prisluškivaše pozorno s istim izrazom promišljavajućega čudjenja, koje me kad ju prvi put vidjeh, zateče. Ni sjene koketerije u njezinih godinah, kod njezine spoljašnjosti, neprisutnost svakoga smiešenja, i ove oči, koje su bile upravljene neprestano i upravo na oči onoga, koj je š njom govorio! . . . Ove oči, koje se činjahu u isto vrieme, da nješto drugo vide, da se s nječim drugim zanimahu . . . kakvo čudno stvorenje! Budući da nisam napokon ništa znao, čim bi ju zabaviti mogao, pade mi na pamet, da joj pripoviedim, što sam sinoć doživio.

XIV.

Ona me je do konca poslušala sa vidivom ljubopitnošću. — No, što nisam očekivao, nije se čudila pripovjedki, samo zapita me „da li se taj čovjek nezove Vasili?“ Sjetim se, da je ga starica u mojoj prisutnosti zvala Vasinkom. — „Da ime mu je Vasili,“ odgovorim, „poznajete li ga možebiti?“

„Ovdje je njeki blaženi čovjek, koj se zove Vasili“ reče; „mišljah, nije li možebiti on?“

„Blaženost neima s tim nikakova posla,“ primjetim ja; „to nije ništa nego učinak magnetizma — zanimiv študium za doktore i prirodoslovce. — Nastojao sam da joj svoje nazore o ovoj osobitoj sili, koju zovemo magnetizam, o mogućnosti, volju jednoga čovjeka, volji drugoga podvrći i o sličnih stvari raztumačim. — No moja u istinu nješto nesigurna razjašnjenja ne učiniše, kao što se je činilo, nikakova utiska na nju; Sofija slušala je, spustila je prekrštene ruke s lepezom, koja je nepomično u njih ležala — nije njom igrala, nije uobće gibala prstâ — na koljeno i ja počutim, da su sve moje rieči od nje odskakivale, kao od kakova kamena kipa. — Razumievala ih je, ali imala je svojih vlastitih neuzdrmljivih i neiztrgljivih osvjedočenja.

„Valjda nevjerujete u čudesa?“

„Svakako vjerujem u njih,“ reče mirno „i kako bi bilo moguće, da u njih nevjerujemo? Zar nestoji li u vangjelju pisano, tko samo gorušično sjeme vjere ima — taj može premjestiti gorâ. Tko ima vjere — taj vjeruje u čudesa!“

„Svakako ih ima — to vidite sami. Ne, vjera nije izumrla u našem vremenu; no razlog vjere . . . .“

„Razlog mudrosti — strah je božji,“ odgovorim ja.

„Razlog vjere,“ nastavi Sofija nesmutivši se ni najmanje „zatajenje je samoga sebe, sniženje.“

„Kako isto sniženje“ zapitam ja.

„Dà, čovječanski ponos, čovječanska oholost, to je, što bi trebalo do posljednje žilice izkorieniti . . . Govoriste o volji . . . uprav nju moramo uništiti.“

Bacim svoj pogled prieko svekolike slike mlade djevojke, koja je takove rieči izrekla . . . ovo dietc se nešali!" pomislim u sebi.

„Jeste li to pokušali?" zapitam ju.

„Svatko je dužan, da učini, što mu se čini, da je istina" odgovori ona s njekim dogmatičnim tonom.

„Dopustite mi, da vas zapitam", započmem za kratkim mučanjem, „vjerujete li, da je moguće mrtve pozivati?"

Sofija zaklima tiho glavom. „Neima mrtvih."

„Kako?"

„Neima mrtvih duša; one su neumrle — i mogu se uvjek pokazati — gdje god hoće . . . one nas okružuju neprestano."

„Kako? Vi mislite, da n. pr. polag toga obsadnoga majora sa crvenim nosom u tom trenutku boravi neumrla duša?"

„Zašto ne? — Luč sunca svietli i njega i njegov nos — a nije li možebiti luč sunca od boga? A što je spoljašnjost? Za čistoga nema ništa nečišta! Treba, da si nadjemo samo učitelja! da si nadjemo samo vodju!"

Priznajem, da mi se učini takav razgovor na balu nješto ekscentričan i upotrebih poziv ovoje dame na jednu figuru mazurke — da svoga quasi — teologičnoga disputata neponovimo opet.

Jedan četvrt sata kosnije odveo sam gospodičnu Sofiju k njezinom otcu. — Dva dana kasnije ostavio sam grad O. i slika djevojke s djetinjim licem, s neprobušivom, reko bi s kamenom dušom, utrne se skoro u mojoj pameti.

XV.

Prodju dvie godine — i ta slika imala se je opet pokazati predamnom pod sliedećimi okolnostmi: Zabavljao sam se s njekim kolegom, koj se je s njekoga puta iz južne Rusije vratio. On je njeko vrieme proveo u gradu O — i saobćio mi je njeke viesti o tamošnjem družtvu. „Sbilja!" rekne, „Ta ti si dobro poznat s V. G. B.?"

„Dà, to jesam."

„I ti poznaješ njegovu kćer Sofiju?"

„Vidio sam ju dva, tri puta."

„Predstavi si: ona je uskočila."

„Kako to?"

„U istinu! Već su tri mjeseca, odkad je izčeznula bez traga. A čudnovato je, da nitko nemože kazati s kim. Predstavi si: nikakova predmnjeva, ni najmanja sumnja! Sve je prosce odbila — B. je, kao što ti je poznato, bogat; ona baštinica! A vladanje joj je bilo najčednije! Dà, te tihe i pobožne, to su mi prave! Sablazan je u gubernije neizmjerna. B. je u sdvojenju . . . A kakov razlog mogla je imati da uskoči? Otac je u svemu po njezinoj volji radio! — A što se najmanje dokučiti može jest, da od svih gizdelina gubernije nitko nefali!"

„I dosad nisu ju našli?"

„Kažem ti, nestalo ju je, kao kaplje u vodi. — Jedne bogate zaručnice ima na svietu manje — to je neugodno."

Ova viest zapanjila me je; nije se ni najmanje slagala s uspomenom, koju sam imao o gospodični B. — Ali što se sve nedogadja na tom širokom svietu?

XVI.

Jeseni iste godine baci me sudbina opet u službenih poslovih u T.'sku guberniju, koja, kako je poznato, graniči s O.'skom gubernijom. Vrieme je bilo kišovito i hladno; izmučeni poštanski konji jedva vukoše moj lahki tarantas kroz omekšanu crnu zemlju carskoga druma. Sjećam se jedan dan

bio je osobito nesretan; tri puta zagreznuo sam u blato do ose; postiljon vozio je n prestano iz jednoga koloteka napolje i vukao se sa „hi hotc“ u drugi; ali tu nije išlo bolje; jednom riečju: prema večeru bio sam tako umoran, da sam došavši na štaciju zaključio, da prenoćim u krčmi. Dadoše mi sobu s drvenom izglodanom sofom, krivimi daskami i razderanimi tapetami na stienah: zaudaralo je po kvasu (vrsta piva), kiselom mlieku, luku, što više i po terpentinu, a muhâ sjedjelo je posvud jatomice; no mogao sam se zakloniti od nevremena a kiša se je — kako se kaže — barem na dvadeset i četiri sata pripravila. Dao sam si donieti samovar a kad sjednem na sofu, podam se onim neugodnim putnim mislim, koje su putnikom u Rusiji tako poznate.

Prekine ih njeki težki štropot, koj je iz obće sobe dolazio, od koje je moja soba bila razdieljena tankom pretinom.

Taj štropot pratijaše zveket kao od lanaca, — iznenâda zavikne grubi mužki glas: „Bože blagoslovi sve, koji su u ovoj kući.... bože ih blagoslovi. Amin! Amin! Digni se odavlje!“ ponovi glas, posljednju slovku svake rieči prekoredno i čudno razvlačuć... začuje se lahak uzdisaj, i njeko težko tielo spusti se s istim zveketom na klupu.

„Alkulino! službenica božja, dodji ovamo!“ reče opet ovaj glas „Gle, kako nago, kako razriešeno.., hahahaha! pi; — Gospod bože; Gospod bože!“ zapoji glas kao pjevčika u pjevnici, „gospodi pomiluj! Care mojega života, pogledaj na moju nevolju .... Ohò — ho! hehe! A ovoj kući blagoslov u sedmoj uri!“

„Tko je to?“ zapitam radinu krčmaricu, koja unidje k meni sa samovarom.

„Ljubezni gospodine“, odgovori mi naglo šapćući. „To je jedan Jurodivi (vrsta fanatika), božji čovjek, nedavno pokazao se je u ovih okolicah i sada nam je dao čast. U tom vremenu! — A lance da vidite, koje nosi — to je strašno!“

„Bog vas blagoslovio! Bog vas blagoslovio!“ zamni opet glas. „Akulino! Ali Akulino! A gdje nam je raj? Prekrasni raj? Raj... raj... A toj kući... U početku ovoga vremena... budi veliko veselje... O—o!..“ Glas mrmljaše nerazumljivo, i iznenada poslje duga zievanja opet zaori promuklo smijanje.

„Ah! zašto nema ovdje Stefanića... to je prava nevolja!“ reče krčmarica, koja je sa svimi znaci najdublje pozornosti stala do vrata, za se. Kazat će mu kakvu spasonosnu rieč — a ja siromašna žena nemogu ju dokučiti!“ — Hitno izadje iz sobe.

XVII.

U pretinu moje sobe bila je dugačka pukolina; metnem na nju oko. Svetac sjedio je na klupi, okrenut ledji prema meni. Vidjeh samo njegovu grivastu glavu veliku kao bure od piva — i široka prignuta ledja pod mokrimi krpami, kojimi je bio odieven. Pred njim na golom podu klečale je slabahna ženska u staru takodjer mokru zobuncu sa tamnom do očiu povučenom maramom. Trudila se, da s noge svetca izvuće jednu čizmu — prsti su joj se smicali po zamazanoj, masnoj koži. Krčmarica stajaše prekrštenima rukama pokraj nje i gledaše pobožno na božjega čovjeka. On mrmljaše kao prije nerazumljivih reči. Napokon podje za rukom ženi u zobuncu svući čizmu, — malo da vije natražke pala — no opet se uporavi i počme razmatati obojke svetca i na hrbtu noge pokaže se rana. — Ja se odvratim.

„Izvolite, da vam predstavim čašu čaja, prijatelju?“ reče smierno glas krčmarice.

„Što misliš?“ odgovori svetac. „Grješno tielo maziti.., oho — ho! Smrvit mu sve kosti — a ona — čaja! Ah, ah vriedna mamice, sotona je

jak u nas! Njemu glad, njemu studen, njemu dažd s nebesa, a sve mu nečini ništa — on živi! Pomisli na dan zagovora matere božje! Ti ćeš imati, ti ćeš mnogo imati."

Krčmarica izrine od čuda lahak uzklik.

„Stari neprijatelj, jak kao demant, ko demant, demon, nečastivi, nečastivi, neča—a—astivi!" opetova njekoliko puta svetac škripajuć zubmi. „Stara zmija, zmija, ali bog će ustati! Bog će ustati i razsut će se njegovi neprijatelji! Pozvat ću sve mrtve! Nasrnut će na njegove neprijatelje! Ho, ha, ha!"

„Neimate li malko ulja?" reče drugi jedva razumljivi glas. „Dajte mi ga, da ga metnem na ranu... čistih krpâ imam."

Ja pogledam opet kroz pukotinu: ženska u zobuncu zabavljaše se još svejednako bolestnom nogom svetca... Magdalena pomislim.

„Odmah, odmah, moja ljubezna", reče krčmarica — i uzme došavši u moju sobu, žlicu ulja iz kandila, koje je gorjelo pred ikonom.

„Tko ga njeguje?" zapitam.

„Neznamo, baćuško, tko je; i ona je na putu spasa, možebiti pokoru čini za svoje griehe. Ali kakav je morao biti to griešnik!"

„Akulinice, moje dietešce, moja ljubezna kćerko", reče medjutim svetac — i počme na jedanput stenjati. — Ženska, koja je pred njim klečala upravi svoje oči na njega... Bože moj, gdje sam vidio ove oči?

Krčmarica dodje sa žlicom ulja k njoj ... ona svrši svoju operaciju i dignuv se s poda, zapita, da li nema gdiegod kakva sobica i nješto siena. „Vasili Nikitić rado spava na sienu", doda k tomu.

„Za cielo", odgovori krčmarica. „Budite tako dobri, ljubezni", obrati se svetcu. „Osuši se, odmori se!" taj uzdahne, digne se polagano s klupe — njegovi lanci zazvekeću opet i obrativši lice k meni i tražeći očima ikone, počme metanisati.

Odmah ga spoznah: bio je isti Vasili, koj mi njekoč pokazao mojega pokojnoga odgojitelja. — Crte njegova lica malo su se promienile, samo bile su još neobičnije, groznije... dolnji dio njegova naduvenoga lica bio je obrašćen oštrom bradom. Razdrpan, oprljan, odivljao — ulivao mi je više groze nêgo li straha. Prestao je metanisat se, no nastavi pogledom bez misli sad po kutovih, sad po tlih gledati — kao da što očekuje.

Iznenâda digne glavu u vis i okrene se — zatim popikne se i zakoleba se... Njegova drugarica priskoči odmah k njemu i prihvati ga za ruku. Polag njezinoga glasa i njezine figure sudeći, činjaše se, da je jošte mlada ženska; lica joj vidjeti, bilo je malne nemoguće.

„Akulinice — prijateljice", reče još jedanput svetac uzdrmajućim glasom i otvorivši na širom usta i udarajuć se pestnicom na prsa, stane stenjati. Obadvoje ostavi sobu.

Legnem se na svoju tvrdu sofu i promišljavao sam dugo o tom, što sam vidio. Moj magnetizèr postao je dakle podpuuoma jurodivim. Dotle ga je dakle doniela sila, koju mu nije nitko odreći mogao.

XVIII.

Dojdući dan krenem se na put. Kiša lievaše kao jučer, ali nemogoh dulje čekati. — Na licu mojega sluge, koj mi za umivanje donese vode, kazaše se čudan posmjeh, koj nastojaše da uguši. Razumievao sam taj posmjeh dobro; značio je, da je moj sluga na račun svoje gospoštine saznao nješto uštrbnoga dà sablaznoga. Gorio je očevidno od nestrpljivosti, da mi to saobći.

„Nu, što je?" zapitam ga napokon.

„Jesu li dostojali vidjeti jučerašnjega Jurodiva?" započne odmah moj sluga.

„Vidio sam ga, što dalje?"

„Jeste li i njegovu družicu vidjeli?"
„Jesam."
„Ona je gospodična od plemićkoga koljena."
„Kako?"
„Kažem vam istinu. Trgovci iz O. proputovali su ovuda — spoznali su ju, dapače imenovali su i njezino ime; no ja sam ga zaboravio."
Bilo mi je, kao da me razsvietla munja. „Je li svetac jošte ovdje — ili je već otišo?" zapitam ja.
„Nemislim da je već otišo. Nedavno sjedio je pri vratima i ponašao se je tako čudnovato, da ga nije bilo moguće shvatiti. Od sala pobiesni pas, kao što se kaže, prieko toga — nalazi u tom svoj probitak!"
Moj sluga spadao je onoj kategoriji sluga, kao Ardalion.
„A je li gospodična kod njega?"
„Ona ima kod njega dnevnu službu."

IXX.

Stupim napolje na prednje stube — i zagledam s uma sivšega. Sjedio je pred vrati na klupi i, dočim se je obima rukama na nju naslanjao, nihao se je prignutom glavom na lievo i na desno — uprav kao divja zvier u gajbi. Guste grive rudaste kose pokrivahu mu oči i gibahu se s jedne strane na drugu, isto tako, ko viseće ustrice . . . Čudno malne nečovječje mrmljanje proizlazilo je iz njih. Njegova družica umila se je uprav u kotlu visećem o motki, i nedošavši jošte do toga, da si baci maramu okolo glave, vraćala se po uzkoj daski, koju su prieko mrkih mlaka nečista dvorišta metnuli, k vratima natrag. Pogledam sada na ovu glavu nepokrivenu sa svih strana i sklopim ruke nehotice od udivljenja... Imao sam Sofiju B. predamnom.
Brzo se okrene i upravi svoje modre, kao prije negibive oči na me. Bila je veoma osušila; koža joj od sunca ocrnjela i ogrubjela, nos je postao većma šiljast, a ustnice pooštriše se... no neposta ružnom, nego s njezinim prijašnjim mislećim začudjenim izrazom sdruži se odlučnije, malne smion koncentrirano-uzhićen izraz. Od djetinjega izraza nije na tom licu ni traga više bilo.
Približim joj se, „Sofijo, Sofijo Vladimirova", viknem, „jeste li vi? U toj haljini, u tom družtvu?..."
Prene se, pogleda me jošte oštrije, kao da je želila saznati, tko š njom govori — i neodgovori mi ni rieči, već uteče svojemu drugu.
„Akulinice", zapenta duboko uzdišući... „naši grjehovi, naši grjehovi!",
„Vasilije Nikitiću, hoćemo da idemo — odmah . . . čujete li? odmah odmah", reče, pošto je jednom rukom povukla maramu prieko čela a njega drugom pod pazuh prihvatila. „Hajdemo Vasilije Nikitiću, ovdje je pogibeljno."
„Idem ljubezna, idem", odgovori pokorno s uma sišavši i pošto se je cielim tielom prignuo, ustane s klupe. „Samo mili lančić — moramo jošte metnuti..."
Pristupim jošte jedanput Sofiji; imenujem se i počmem ju moliti, da me usliša, da mi reče samo jednu rieč; pokažem na kišu, koja je ljevala kao iz kabla, molio sam ju, da štedi vlastito i svojega druga zdravje, opomenuo sam ju na njezinoga otca. Ali njeka neprijateljska i osorna razdraženost vlada njom. Neodgovorivši mi ni rieči, stisne zubi i težko dišuć, tjeraše polujasnim glasom, kratkim zapoviedajućimi riečmi nesretnoga s uma sišavšega, opaše ga, metne na njega lanac, metne mu na glavu suknenu dječinsku kapu sa slomljenim šildom, utisne mu u ruku jedan štap, baci samoj sebi na ramena jednu vreću i izadje s njime na vrata napolje na ulicu... Sa silom zadržati ju nisam imao prava — a nebi ni ništa koristilo; na moj posljednji očajani uzklik nije se

ni okrenula. Božjeg čovjeka pod rukom vodeć koracaše brzo po crnom, uličnom blatu — i u njekoliko trenutaka pokažu se kroz sumornu jutarnu maglu, kroz gustu mrežu padajuće kiše — posljednji put obie slike svetca i Sofije pradamnom — zavrnu se oko ugla jedne predstojeće kolibe i izčeznu za uvjek.

XX.

Vratim se u moju sobu; počmem razmišljavati i neshvaćah ništa; neshvaćah, kako tako dobro odgojena mlada bogata djevojka sve i sva ostaviti može, kako se očinskoj kući, porodici, poznancem, svim običajem, svem komfortu života odreći može — A zašto? Da polupoludjela skitalicu sliedi, da bude robkinjom? Ni časak nije nitko ni pomisliti mogao, da bi povod k takvoj odluci moglo biti, ako i na opako nagnuće srca, ljubav i strast. Da se čovjek o nemogućnosti toga osvjedoči, treba samo da pomisli na gadnu sliku blaženoga... Ne, Sofija je bila čista i kao što je jednom kazala, za nju nema ništa nečistoga. Neshvatih koraka Sofijinoga; ali ja neosudjivah, kao i kasnije nisam drugih djevojaka osudjivao, koje su se isto tako onomu žrtvovale, što su držale za istinu, u čem vide svoje zvanje. Nemogoh na ino nego da žalim, da je Sofija, tim putem udarila — ali nisam joj mogao odreći svoje divljenje — kažem više — ni moje štovanje. Nije mi badava jednom govorila o žrtvovanju same sebe, o sniženju... Kod nje bijaše rieč i djelo jedno. Tražila je učitelja, vodju... i našla ga je u komu, bože moj?!

U kasnije vrieme prispješe mi vjesti, da je porodici napokon pošlo za rukom izgubljenu ovcu naći i dovesti kući; ali nije kod kuće dugo živjela — već je umrla neprogovorivši s nikim ni rieči,

Pokoj tvojemu srcu, siromašno zagonietno biće!

Vasilija Nikić nastavlja svoj zanat po svoj prilici sve dosad; željeznom zdravlju takovih ljudi mora se čovjek u istinu čuditi. Ako ga nije slomila padavica.

LISTAK.

Narodno kazalište.

U nedjelju 6. ožujka odigrana je na korist predstavljačice gđne. **R u ž i č k e** „Jadviga, kraljica poljska“, drama u 5 čina od Dornheima, preveo ju Josip Eugen Tomić.

Ovaj je komad slaboga sadržaja i izuzam dva bolja prizora, sasvim nezanimiv. Jadviga, junakinja te drame, neodlikuje se nikakovom vrlinom i pokazuju se kao slab ženski stvor, koj s jedne strane traži spasa u vjeri, s druge strane ju gazi i ruši. Cio komad nalik je na dramatičan zaostatak kakvoga poljskoga fratra. Mnogo je dakako uštrba predstavi učinila i ta okolnost, što nebijahu uloge točno naučene, te se kadikad pauze pravljahu, koje efekt znatno raslabljahu. Ova se primjetba tiče ponajviše g.Brani-a (Jagjello).

Koristnica (Jadviga) bila je od mnogobrojnoga obćinstva uljudno pozdravljena i dobila je od svojih štovatelja krasnu kitu cvieća. Ovaj put niti njoj nepodje za rukom, da svoju zadaću dobro rieši, što se dakako više autora u zlo upisati mora, nego njenoj igri.

U nedjelju će se igrati na korist gje. **S a j c e v i ć e v e** nov komad „Dobričine seljaci“ od Sardau-a, preveo iz francezkoga gosp. August Šenoa. Ovaj si je komad već na svih francezkih i njemačkih pozorištih stekao veliku dopadnost, zato obraćamo nanj pažnju našega obćinstva u toliko više, što gja. Sajcevićeva spada medju najrevnije i nejdarovitije članove našega kazalištnoga družtva, pak se nadamo, da će ju počastiti s mnogobrojnim posjetom. V.

Umjetnost i književnost.

Troškom Lav. Hartmána u Zagrebu izašao je krasopis po Drag. Stipetiću izradjeni i shodnimi slikami i nakiti u raznih bojah prekrasno urešeni pozdrav blažene djevice Marije u hrvartkom jeziku, koj je tako za rukom pošo, da je sposoban svakomu stanu za pravi ures služiti. Prodaje se u knjižari g. nakladitelja. Ciena joj 1 for. 20 novč.

Izpravci. U 5. broju našega lista str. 79 s početka posljednjega odsjeka životopisa „Gospoja pl. Krudener“ ima se medju riečmi *da* i *svoje* uvrstit rieč o p o r a v i; zatim u br. 6. str. 96. u članku „Narodno kazalište“ redku 12. poslje stavke „Čekaonice prvoga reda“ valja umetnuti rieči *liepih slikâ*, koje pogrješno izostaše. Napokon u br. 7. u pjesmi „Toerzburg“ ima treći stih druge strofe glasiti: *No vitez tamo već nehodi.* Te pogrješke naznačiti držimo se dužni, jer smetaju smislu i molimo da se izprave. Ured.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Dr. Dimitrija Demeter.**

Br. 9. U Zagrebu 2. ožujka 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Odlomak Zedlitzovih „Smrtnih vienaca“

prevedenih po

Ljudevitu Vukotinoviću.

(Svršetak.)

„Gledaj sada ovu trulu glavu!“ —
Duh mi reče: „Muž taj bje veličan,
Ćij te kosti duh oživljavaše.
Kralj ne, ipak put kraljeva dičan;
On na zemlji carsku držà slavu.
Kam svoj pogled prieteć upravljaše,
Sve nijemo i tiho bijaše,
Trijest tisuć vojnika zašuti.
Svi junaci što se mriet neboje,
Pred njegovim drhćuć okom stoje,
Kad srdito proti njim s' uputi! —
Tak s' ukaže ko luč krvna žara,
Sama što se visi i obara.“

„Sin oružja, rodjen prem dalèko,
Stupi jednom iz zibke zabite,
U cesarsku uzmožnu dvoranu,
Samo mač ga i pobjede kite!
Padšem stiegu novu diku steko,
Uzvišiv ga usprkos dušmanu,
Da mu svuda slava opet svanu,
Te da sám se svojim bljeskom hvali;
Kad on zovne, vojska se sakupi
I ko burnim krocima nahrupi
I od stadâ vltavskih provali
Od sudetâ ledenih sljemena,
Tja do Belta môra osoljena!“

Svak bi kralj se grbu poklonio,
Koj na štitu nepaženom sjaje
I nepoznam visi na zidima;
Svaki knez za milost njegvu haje.
Škripeć zubmi, pred njim niem bi bio,
Jerbo mnozim vladar darovima
Vjek rukama odprtima
Gospodskomu sluzi milost dieli.
Plašt kneževski veće ga nevabi,
Jer htje jošte više da zagrabi,
Te za krunom posegne presmjeli!
Al' kad hotje krunu da uhvati
Morà život i š njim krunu da uhvati!“

„Vidjet hoćeš, što ti nebo kaže,
Izpituješ, znakâ vid i kruge,
Motriš kuda tvoja zviezda hodi;
Zalud bližnje, ure već su druge!
Neznaš, da što čitaš, zar nelaže?
Ruka, udes koja ljudski vodi,
Jasnim plodom nikad nam nerodi,
Niti nitko znade, što će biti,
Tekar, kad se izpunilo, znamo! —
Ogledaj se, vidiš bodež tamo,
Već je najmljen, on će udariti
Smrtnu ranu skoro u njedra tvoja!
Zna l' to zviezda, sanjaru, ikoja?“ —

„Tako pade slave sin gizdavi,
Kog ni gvoždje namože da rani,
Nit u bitkah zrna da obore!
Kako hitro dodje izabrani,
Da u ime udesa ga stravi!
Medj dušmani, vjek što mu s' pokore,
Bez junačtva a i bez odore
Svoje sreće sajne u ponoći
Mora pasti na pobjede stazi,
Ubojice treba, da ga sramno srazi.
Jedva tužen, mora sudac doći,
Baš ko onaj, koji čin izvede,
Bude kažnjen, jer to morda — htjede!"

„Knez Fridlandski! Jeste, njega nesta;
Jedin koj to nosijaše ime,
Što zajedno š njime se razsulo:
Nesmje da se prozove slavnime,
Za budućnost nema više mjesta,
Nit u njegvoj bi se djeci čulo!"
„Ali pjesmom ipak osvanulo,
Da ga „viknem" stvori neumrlim!
Nek proslave glasi pjesnikovi,
Što nam sumnja o njem krivo slovi,
Dvostruk svjetlim čini ga i vrlim!
Doć će vrieme, gdje će poviest tada,
Izvinut ga, ko što pjesnik sada! —"

Bje li sretan? — Ne, to nebih reko!
Kratki časak slave, koju steče,
Kupio je za veliku cienu:
Pokoja se zato svog odreče!
Gnjev i zavist od svuda je steko.
Ko na zvierad divljim' psi gonjenu
Izdajničtvo nekad prot njem krenu.
Ko baština da ga stopom sliedi;
Vlastiti ga tako plami pale,
Tudja bura nosi ga odtâle
Treba da ga ni smrt nepoštedi.
On oprosti — mir mu neka bude! —
Pokrij lies! Let'mo hajd odtude!

Katastrofa u ulici Nicaise.

Iz uspomene jednoga staroga Franceza.

(Nastavak).

Aimée mi razsijanimi riečmi čestita — ali se njekoliko puta obazre, a kad iz druge sobe nadodje Blanche, činjaše mi se, da se uplašila — sestre trudijahu se, da me dostojno pozdrave, ali jim to nepodje za rukom, zato si preduzeh truda, da stvari u trag udjem — i ostadoh u sobi čekajući da-li će se što neobično sbiti. Pogledi mi letijahu po sobi tražeć kakav dokaz moje sumnje, i sbilja se nisam prevario; na stolici ležaše trobojnom pantlikom porubljeni mužki šešir — ja ga poznadoh — bijaše taj šešir onoga stranca — dakle bijaše bez sumnje u ovoj kući.

„Ah, oprostite", rečem brzo „vi imate posjeta — nesmijem vam smetati — bijah doista nespretan, što vas tako iznenadih." Pošto se sestre u brzini nekoliko puta pogledaše, reče Blanche: „Molim, molim — ni najmanje — vi nam nesmetate. Izvolite, gospodine Lemaître, mi ćemo zajedno južinati. Ljubopitljiv bijah, da vidim, da li će se ovaj stranac ikojim načinom predamnom sakriti, ili će mi ga dame predstaviti. Zato primim ponudu, da š njimi

južinam. Gospodine Lemaître! „podigne Blanche glas ozbiljno i svečano“ vi ste mladjahan, pun ćuti. Vaša je preporuka od pouzdane prijateljice naše obitelji. Da vas pustimo da odete, lahko bi posumnjali, da imamo sakrivena gosta, dokaza k tomu daje vam onaj šešir na stolici. Mi bi vas mogle obmahnuti, da je taj stranac naš ujak ili stric, ali mi želimo kumu gospoje de Lapalaye iskreni da budemo — moramo da vam dakle tu tajnu povjerimo.

Čovjek, kojega ćete kod nas sastati biegunac je rojalista, i jedan od najvažnijih boraca Georga Cadoudala, a poznato će vam biti, da Fouché na ovakove ljude najvećma vreba.

Gospodin Boiffeuil — tako se zove taj bjegunac -- zadržava se u Parizu sakriven, jer mu nisu papiri u redu, pak je opasno da nepadne u ruke Fouché-a. Nadamo se, da će ga prvi konsul skoro pomilovati.“

„Ja se zahvalim na tolikom povjerenju, ali u potaji sumnjah o istinosti te tajne. Ili taj stranac igra dvie uloge, ili pako dame Cicé mišljahu, da me zavaraju. Nemoguće mi se činjaše, da čovjek, koga Fouché gonjaše, u tvornicah Le Cocqa burad kupuje i to sasvim slobodno i javno. Poslje njekoliko trenutaka predstave mi stranca. Poznadoh ga i začudih se, da ga ovdje krste Boiffeuil-om, pošto je kod Le Cocqua za Milly-a figurirao. Kad me opazi, promjeni mu se lice, sigurno radi toga, što se je sjetio na naš sastanak kod Le Cocqa. Gje. Cicé primjete tu nepriliku te se trudijahu dokazati, da mi se može povjeriti svaka tajna i da za sve njihove odnošaje već znadem. Boiffeuil bijaše čovjek ugodna uzrasta i finih manira, ali mu oči letijahu nesigurno i plašljivo. Više puta me je pogledao oštro izpod oka a kašnje se umiri, jer možebit mišljaše, da ga nisam spoznao.

Njekoliko puta mislio sam, da damam pripoviedam, kako sam Boiffeuila kod Le Cocqa vidio, ali se uvjek uztručavah, bojeć se strogih pogleda njegovih.

Pri polazku mojem od gje. Cicé zapitam Aimée-u „Molim vas odgovorite mi istinu, da-li je g. Boifleuil u Parizu još pod kakvim imenom poznat; bilo bi nuždno, da to znadem, ako se š njime gdjegod sastanem.“

Zadajem vam poštenu rieč, da ga samo pod istinim obiteljskim imenom poznamo, i da smo čvrsto uvjerene, da s nikim drugim neobći, nego s onim, koga mu mi preporučujemo. Sa svojimi prijatelji nikad se nesastaje i samo dopisuje š njimi. Na ove rieči bijah uvjeren, da taj emigrant dame ljuto vara. „A čija-li je mala Jeanne?“ zapitam dalje — „Njegova sestra, koja je š njime odbjegla.“ S otim se je za sada svršio moj razgovor. Poslje njekoliko dana imao sam prilike, da više puta s Boiffeuil-om govorim. Njegova me srdačnost tako zauze, da mišljah, da sam krivo sudio, što ga držah za izdajicu. Možda ležaše uzrok tomu mišljenju u poznanstvu, koje učinih s njegovom sestrom. Ali bijaše to stvor krasan! Više puta ju vidjeh u kući gjâ. Cicé i njena krasota obuze me tako, da skoro stojah na putu, da se zaljubim. Mnogo sam ugodnih trenutaka u njenom družtvu sproveo, i bio bi se sigurno još u veće priateljstvo upustijo, ali to su priečili uvjek strogi pogledi Boiffeuil-ovi. Čudnovato mi bijaše, da ju nikad nesmjedoh dalje sprovadjati, nego do ulice crvis-

sant, a odande ju vidjeh otići kroz ulicu Montmartre, i kroz Barriere u predgradje — sigurno tamo stanovaše. Nehtjedoh ju dalje uhoditi.

Već bijaše nastupio mjesec prosinac, vrieme bijaše ugodno a promenada puna šetaocâ. Sastanem se s novoupoznatimi mladimi ljudmi i šetah se š njîmi razgovarajuć se o prvom konsulu, kojega svi očekivahu, da se iz tuilerija kroz tiesnu ulicu Nicaise proveze.

Mî stajasmo na uglu ulice Honoré, od kuda mogosmo prvoga konsula najbolje vidjeti i pozdraviti.

Od toga dana išao sam svaki put na isto mjesto i svaki dan nadjoh ista lica a medju njimî dva sumnjiva čovjeka. Jedan stajaše blizu trga Carrousel a drugi na uglu ulice Nicaise. Kad god dolažahu kola prvoga konsula davaše ovaj prvi znak, na koj onaj drùgi u ulicu Nicaise na stanovito mjesto odtrči. Taj se manevar opetovao svakî dan.

Nebih dalje niti pazio na ove ljude, da se nisu uvjek poslje toga manevra s poznatim Boiffeuil-om sastajali i živo, ali tajno govorili.

Kad se sa Jeanne-om opet kod damâ Cicé sastanem, pomislim na to, da od nje tajnu saznadem, premda u potaji ljubav sprovodismo; mišljah, da će me u mojoj namjeri ljubav podupirati, a prilika mi se pri tom dobro ukazala jer mi Jeanne dopusti, da ju mogu sprovoditi. Na putu ju zapitah: „Jeanne, uvidjate li u meni prijatelja?“

„Podpuno sam o tom osvjedočena“, odgovori ona.

„Kad je tako, a vi mi odkrite, da li ima vaš brat u Parizu poznanstva?“ Na te rieči zastane Jeanne-a njekoliko sekunda, pogleda me začudjenima očima i odgovori nedužnim glasom: „Meni je samo prijateljstvo dama Cicé poznato — osim ovih ljudi, koji —“ ovdje umukne.

„Nu koji?“ zapitam zapetom ljubopitnošću.

„Koji nam daju utočišta.“

„Neću da vam ulazim u tajne, ali —“ kod ove rieči stisnem joj ruku — „me obuzima njekakva neznana bojazan — jer vaš brat stoji u opasnoj svezi s ljudmi, o kojih sam taji pripoviedati.“

„Vi mene plašite — zaklinjem se, da o tome neznam ni slovca. On kadkad odlazi od kuće, ali uvjek sam dolazi.“

„Vi nješto tajite. Ja vas već vidjeh s bratom u družtvu od još dva čovjeka.“

„Nu kad baš želite znati, neka vam bude — ima još njekoliko Vendé-aca, koji se s bratom savjetuju o tome, kako bi rehabilitiranje postignuli, ali ti ljudi nebijahu nikad kod nas u stanu.“

„Vi se morate sakrivati — pred očima Fouché-a.“

„Moj je brat zlo kompromitiran.“

„Ali vi — zašto neostanete kod dama Cicé. Nemogu bratu vam oprostiti, da vas, mlado stvorenje, drži u zatvoru emigranta.“

„Vi se varate, gospodine Lemaître, ja sam sasvim slobodna — mi ne živimo u zatvoru.“

„Govorite li istinu? Stoji li to, što rekoste?“

Jeanne me uhvati za ruku: „Znam da ste nam prijatelj, za to ću vam

pokazati mjesto, gdje stanujemo. Hodite!" Mučeć sljedio sam ju kroz ulicu Montmartre, dok dodjosmo u predgradje. Odavde nas vodio put pored vrtova i taraba do ulice Grande Bar, gdje stanemo. — „Mi smo na mjestu", reče Jeanne", zakunite se, da me nećete izdati."

Ja joj pružim ruku. Kroz velika vrata stupismo u malu baštu, u kojoj stajaše jednokatna kuća. Jeanne otvori vrata, kroz koja prvo u jednu onda u drugu sobu stupimo. Kad je svjeću zapalila, opazim, da sam u maloj, čisto namještenoj sobici.

„Ovdje stanujem ja — tamo moj brat — a onamo naši prijatelji." Kod ove rieči razvije Janne zavjesu na njekih vratih od stakla, i ja vidjeh sliku, koje ljepotu nikad nemogu da zaboravim. Oko stola sjede pet opatica u redovničkom odjelu sestara svetoga Benedikta. Činjaše mi se, da drže večernju molitvu. Svaka imadijaše pred sobom veliku knjigu, iz koje sklopljenimi rukami pobožno čitaše. To bijahu zadnji zaostatci, koje je bura revolucije odvejala u tu samoću. Jeanne pusti zastor šapčuć: „Ovdje nadjosmo utočišta, vidite dakle, da nisam u zatvoru emigranta, nego u pobožnom družtvu."

Ja joj pritisnem srdačno ruke i opremih se za povratak kući. Duboka tišina vladaše oko mene. Jeanne mi otvori vrata — ja joj pogledah još jedan put u krasne oči i pritisnem joj na čelo poljubac — bijaše prvi — i posljednji.

Bijah sretan, što Briffeuil nije opasan čovjek, jer hrdjavi ljudi ne žive medju pobožnimi ljudmi, medju opaticami. On valjda nesretan bijaše, zločest pako nikako. U takovih mislih zadubljen podjem kući — nu izza Barrière pristupi mi njeki čovjek — Briffeuil: „Uprav dolazim od gospojâ Cicé, tamo doznadoh, da ste Jeanne-u kući sproveli — nu ovaj put sprovodiste ju dalje, nego obično." Rekav ovo sievne srdito očima.

„Gospodine", odgovorim mu, „sproveo ju ja makar kako daleko, sbog toga će ipak vaša tajna ostat moja."

Sada me čvrsto za ruku stisnuo „Vi nješto znate? Vi ste Jeanne-u prevarili? Ona vam je brbljala —" Na to mu htjedoh mirno odgovoriti, ali se on od mene okrene i pobjegne na drugu stranu ulice. Zablenut stojah, neznajuć, što to znamenuje i vidjeh dva čovjeka, kako za Briffeuillom bježahu. Jedva me bojazan ostavi, te podjem opet svojim putem, ali mi tri čovjeka put preprieče.

„Vaše ime, vaš stan, gradjanine?" zapita me jedan od te trojice.

Kad na to pitanje odgovorim, reče mi opet: „Idite s ovim mladićem." Redarnik bijaše taj mladić. Sprovede me do stana i zabilježiv nješto na papir, ostavi me i otide svojim putem.

U 9 satih u jutro pokucka njetko na moja vrata, i kad ih otvorih, stupi unutra sekretar gospodina Dermonville-a pozvav me, da s mjesta idem u Louvre. Strah me spopadne. Kad pred Dermonville-a stupim, neimadjaše ovaj za mene nikakovih rieči, nego otvori vrata od susjedne sobe. Njeki gospodin stupi — i ja stojah pred Fouché-om.

Ministar mi namigne, da stupim bliže. „Ištem istinu od vas — gospo-

đina Carnota preporuka priečila je vaše uhitjenje. Poznajem vaše ime i stališ Od kud dolazite vi, koj tražite službu kod inštituta republike u družtvu njenih neprijateljâ?“

„Neznam, šta time kazati hoćete, gradjanin ministre“, odgovorim na to.

„Možete li tajiti, da ste noćas u ulici Montmartre bili u dubokom razgovoru s njekim čovjekom.“

„Nemogu tajiti, gradjanin Ministre, tako je, kao što kažete.“

(Svršit će se.)

Prevarani.

Jesenska pripoviedka.

Bijaše liep jesenski dan. Na južnoj promenadi sviraše muzika i razveseljivaše umilnimi zvuci mlade zagrebkinje, koje se amo i tamo šećahu. Mladići pako praćahu pozornim okom svaku ljepoticu i započinjahu opasnu šalu, što u pokladah kaniše da izvrše. Tu bijaše mnogo zlatnih kula u zraku sazidano, mnogo sjajnih budućnosti skovano, mnogo pametnih misli snovano, koje se poslje izkazaše, da bijahu budalaštine. Takav je mlad sviet, u mislih mu sjaje sunce a u djelu i njegovih posljedicâ počiva crna noć.

Na lievoj strani od promenade na zadnjoj klupi sjedio je njeki mladić, rujna lica, plavih očijuh i crne kose. Na licu mu ležaše strast i nebi se čovjek prevario, kad bi sudio, da je zaljubljen. Ovu sumnju podkriepljava još i ta okolnost, što drži u ruci veliku kitu cvieća, pozorno na sve strane motri kao da njekoga čeka, komu tu kitu povjeriti ili pokloniti misli. Odielo mu je ukusno, i čini se, da je diete dobroga roda. Poslje njekoliko časova pogleda na uru i duboko uzdahne; zatim izvadi iz žepa jedan papirić i pročitav ga zamrmlja radostno.

„O radovat će se, radovat će se — —.“

Siromah mladić, kakve-li nade sada goji, kakva-li mu radost i tuga izmjenice probija srce? hoće-li se ikada ono izvršiti, što sada želi? Sladki su sni nevješte mladosti. — Na kuli sv. Marka izbije 6. ura. Mladić se trgne i zažarenim licem i ognjevitim očima podje oštrim korakom, nu na skoro stane poglednuv se još jedanput, da-li mu je oprava u redu, da-li je šešir gizdelinski namješten. On bi još dugo bio motrio svoje haljine, da ga nije iz te sanjarije probudio njegov iz dolnjega grada dolazeći prijatelj. I ovaj je svečano udešen, i ovaj imade kitu cvieća u ruci. Obadva su jednaka uzrasta i dobe i jednako obučena. Mislio bi čovjek, da su braća.

„Zdravo Milane!“ reče pridošli „nješto si se ljepo namodio, valjda nećeš u svatove?“ — „Ti Ivane sbijaš šale, ali sbilja i ti si se danas udesio, kao da ćeš na kakvu svečanost.“ — Imaš pravo, današnji je dan za mene od velike važnosti, možebiti, da ću postati sretnijim čovjekom.“ —

„Pak radi toga si tako veseo?“

„A tko nebi veseo bio, da je na mojem mjestu.“

„Zar mi nećeš o tvojoj sreći ništa povjeriti? ti znaš, da smo si dobri prijatelji.“

„O, zašto nebi hoću, prijatelju. Prije svega, reče mladić, kojega zovemo Ivanom“ pogledaj me od pete do glave, pogledaj ovu kitu cvieća, pak ondame poslušaj. Ima više od pó godine dana, odkad zapazih plavo kosu djevojku. Iz prva maha činjaše mi se, da je ova djevojka kao što su i druge, da je liepa, jer je mlada; da je ljubezna, jer je prevejana itd., ali naskoro opazim u svome srcu promjenu. Kadgod kraj nje prodjoh, moradoh ju pogledati; kadgod ju pogledah, drhtaše mi srce; a kadgod zadrhta srce, nehotice mi izleti sto uzdaha. Najposlje se probudi u meni uvjerenje, da ova djevojka nije kao običan ženski stvor, nego da je nješto uzvišenije, da je angjeosko ili ti božje biće. Sto noći proveo sam u nespavanju promišljajući na način, kojim do nje dospjeti mogao, sto puta mi zasvjetli ljubo jutro sladkih misli, da ću do nje doći, i sto puta mi zacrni hladna noć strašne slutnje, da ju neću nikada vidjeti. O dragi prijatelju! Ta promjena izmedju nadanja i nenadanja zadaje čovjeku ljute boli; čas mu zasvjeti žarko sunašce, čas mu jutro utone u ponore neizmjerne tamne pučine. Ove velike muke trpio sam do sada, a danas ih mislim ukinuti za uvjek. Ta djevojka. o kojoj ti pripovjedah, slavi svoj rodjeni dan. Ova mi se prilika vidi prikladna, da svoju od davna u srcu počivajuću želju izvršim.

Doznao sam njekim tajnim načinom, da će danas s ocem šetati na promenadi; i premda me starac, njen otac, poznaje, pridružit ću im se i skupivši sve sile zaprosit ću za njenu ruku. Otac me poznaje; znade da sam marljiv čovjek, a valja da mu je i to poznato, da sam nasljedio svoju bogatu tetku. To su ti, brate, okolnosti, koje će moju molbu kriepko podupirati, da neostane bez uspjeha. I djevojka će na svaki način na udatbu privoljeti, jer mislim, da na meni neima baš velikih mana, a pri tom sam još i vješt muzici, koju Milica strastveno ljubi.

„Gledaj ti čudne sgode!“ poviče drugi mladić, koj se zove Milan, „dakle se zove tvoj ideal Milica? Čudno, čudno.“

„Zašto da je čudno, prijatelju?“

„Pobratime vrlo čudno.“ Zatim doda sasvim tiho“ i moje se zlato zove Milica.“ — Sbilja? Pak dobro. Ja te pozivljem, da mi pri vjenčanju kumuješ; mislim, da mi nećeš odbiti molbu. — Evo junačke desnice; razumjeva se da ćeš mi istu uslugu istoga dana vratiti.“ — „Prekrasno! vrlo fina misao, evo dakle tvrde vjere, mi ćemo se jednoga dana oženiti za jednake imenjakinje, živilo prijateljstvo!“ — Ali gledaj simpatije, mi smo baš u svačem jednake sreće. Milica se zove i moja i tvoja sudjenica, na današnji dan obadva zaprositi mislimo, svak od nas pripravio je sličan struk cvieća i samo u tom se razlikujemo, što sam ja osim toga mojem idealu i pjesmu spjevao. — Varaš se! „poviče Ivan“ imam ja pjesmu, koju, našav ju na ulici i primjetiv u prvom redku sladko ime Milica, prepisah — evo ju!“ Rekav ove rieči, mahnu Ivan za papir, koj preda svojem prijatelju s riečmi; „evo, pak se osvjedoči.“ Milan preleti očima prieko papira i zače se grohotom smijati: Evo nova čuda Ivane, ovu sam pjesmu ja spjevao svojoj Milici, a ti si ju našao i prisvojio, no to je svejedno. Ali pripoviedaj mi sada sve okolnosti o tvojoj Milici. Tko

joj je otac, mati, sestre, braća i u kratko sve, što se nje tiče. Dragovoljno ću ti poslje o svojoj ljubi sve pripoviedati.

„Dobro reče „Ivan“, sjednimo na onu klupu, pak ću ti želju izpunit. Kad na klupu sjednu, počme Ivan pripovjedati na sljedeći način:

„Otac moje Milice zove se Svetislav Ognjanović, on je pukovnik u miru.“

Na ove rieči probljedi Milan. „Šta ti je Milane ti bliediš? — „Ništa, ništa, pripoviedaj samo dalje.“

„Njen je brat pao četrdeset i osme godine za slobodu kod bitke — — ali ti si, prijatelju, jako uznemiren, tebi je zlo?„

„O, kamo sreće, da me niti nema na svietu! Milica, koju obožavaš i ljubiš, i ja obožavam i ljubim — mi ljubimo jednu te istu osobu — o, to je užasno.“

„Šta, ti ljubiš Milicu Ognjanovićevu? To nemože da bude, ti se moraš nje da odrečeš!“

„Prije ću glavu izgubiti, nego to da učinim.“

„Ali ti moraš, pak makar te mač na to prisilio.“

„Dobro, neka odluči mač, ali ti to kažem, da nikako dopustiti nemogu, da se ti s tom kitom cvieća predstaviš i pjesmu predaš, koju si tako rekuć od mene ukrao.“

„Gospodine, to je bezobrazno, ako se nemoderirate, onda ću biti prisiljen druga sredstva da preuzmem — jeste-li čuli vi bezobrazniče!“

„Ako je tkogod od nas bezobrazan, onda ste vi; vi gospodine, koj ste se tudjom mukom koristit namislili, vi, koj u mjesto da svoju pogrješku izpravite, bjesno i oholo vičete na javnom mjestu. Gospodine! ja vam zapoviedam, da ukradenu pjesmu s mjesta razderete, a ostalo će mač odlučiti.“

Ova se dva mladića tako razpališe, da skoro opasno bijaše, da će se za prsa pograbiti. Na njihovu viku postadoše ljudi pozorni, a njeki im se i približavahu iz želje da saznadu, što se je dogodilo.

Izmedju tih oblizo idući šetaoca, doleti brzim korakom njeki plavi povisoki mladić! Lik mu bijaše na smjeh razvučen. Oči mu sjevahu na sve strane, gibko i okretno tielo bijahu dokazom, da je ovaj mladić izvanredan čovjek, da je štono kažu velik vrag. Da ovo ime u podpunom smislu zaslužuje, o tom ćemo se odmah osvjedočiti. Čim vikačem na hlizu dodje, skine šešir i graciozno se pokloni, ali je ovaj komplimenat bio tako pretjeran, da izgledaše kao podsmjeh.

„Gospodo!“ reće došavši „vi odviš jasno konverzirate, da niste dobri prijatelji, mislio bi, da se svadite.“

„Prijatelju, tko se nebi razpalio na takovu bezobraznost, koju počini ovaj gospodin, kojega od danas nesmatram više za poštena čovjeka, nego za varalicu i za najgorega nepoštenjaka. — Milan se od ljutine tresaše a glas mu drhtaše kao iznemogli uzdasi ranjenoga lava.“

„Gospodine — mir ili ću se zaboraviti — bezobrazniče“ zagrmi Ivan.“

„No, no, prijatelji, nemojte se tako ljutiti, pomislite, da ste na promenadi. Nu što vas je dovelo do ove svadje, — kažite mi — valjda će se dati što popraviti.“

„Popraviti se neće nikad i samo će mač odlučiti, tko je vjera a tko-li nevjera.“

Milan pripovjedi sve po redu, kako se svadja porodila i grozijaše se opetovano, da će Ivana ubiti ili sam pasti — i na svaki način da se krv proliti mora.

Miloš, tako se je zvao mladić, kojemu se Milan tužaše — slušao je pozorno, što mu ovaj kazivaše, a kad pripoviest dovrši, činjaše se, da mu čudan smjeh lice preleti. Nakon kratkoga dubokoga mučanja primi obadva prijatelja za ruke te jim važnim i ozbiljnim glasom reče: Prijatelji! Vrlo mi je žao ,što se je ovaj neugodan slučaj desio, ali kad već druge pomoći nema, onda poprimite sredstvo, kojim se gentlemani služe, kad pogaženo poštenje peru. Jedno mi pak dopustite, da vam savjetujem: nemojte izabrati za dvoboj niti pištoljâ niti mača, jer to oružje čovjeka dugo muči, nego se poslužite otrovom — ciankali brzo život gasi —.“

„Ja sam s predlogom zadovoljan.“

„I ja — samo tko će nam dobaviti ciankali?“

„Dobavit ću vam ga ja. Ostanite medjutim ovdje i pričekajte me, a ja idem, da vam ga donesem.“

Miloš otide po ciankali, a Milan i Ivan sjednu na klupu i promišljavahu o strašnom dvoboju. Kadkad bacahu jedan drugomu mrzkih pogleda. Za četvrt ure od prilike povratio se Miloš, kako veljaše, iz apoteke.

„Evo me gospodo — donesoh vam ciankali“, rekav ove rieči, pokaže dvie pilule, „u jednoj od ovih pilula ima ciankali, a u drugoj šećer — birajte.“ Metnuv pilule u šešir, pruži ga prije Milanu onda Ivanu i nastavi: „Jedan će odputovati u Osjek, a drugi u Varaždin. Na dan 24. Kolovoza progutat ćete pilule, a koj živ ostane, onoga će biti Milica. U Zagrebu nesmijete radi toga dvoboj da dielite, jer bi bio od zlih posljedica za dobar glas Milice, a takav škandal u stranom gradu neće škoditi njezinom imenu.“

„Razumijem, razumijem“, reče Milan, „nebih ju htio uvredit ni kao mrtav — odmah ću odputovati u Osjek.“

„Pristajete li vi na taj predlog?“

„Pristajem — ja ću u Varaždin još danas odputovati“, odvrati Ivan.

Stvar je dakle uredjena. Gospodo, ove kite cvieća ostavite kod mene — pak onaj, koj ostane živ, neka mi telegrafira, a ja ću ga u njegovo ime predati Milici i pripoviedati ću joj slučaj na promenadi; razumijeva se po sebi, da ću ujedno zaprositi za njenu ruku — uspjeh nemože izostati.“

„I na to pristajem“, reče Milan, „evo ti još i pjesme, koju ćeš s kitom zajedno predati, umrem li pako, a ti zadrži te stvari kao uspomenu od nesretnoga prijatelja.“

I Ivan ponudi pjesmu u tu istu svrhu, zatim se prijateljski s Milošem zagrli i izljubi i ostavi oštrim korakom promenadu misleć misli svakojake.

Milan je dugo mučeć za njim gledao i najposlje uzdahnuv, pruži ruku Milošu govoreći: „S bogom prijatelju — Moli se bogu za moju grješnu dušu, ako smrtnu pilulu progutnem, sjeti se kadkad na nesretnoga Milana, ostanem.

li pako živ i uzmem li krasnu Milicu za ženu, to znaj, da ćeš mi biti najmiliji gost na svatbi — ja ću ti biti za cieloga života najzahvalniji drug — naše prijateljstvo nikad potamniti neće — s bogom!" —

Izljubiv se s Milošem, podje duboko zamišljen Miloš je sio na klupu. Iz prva maha bijaše nješto zamišljen, ali na skoro mu se lice razvedri, te uzede svojeobičan značaj. Držao je sliedeći monolog:

„Milica je krasno, predivno djevojče — ni malo se nečudim, što na nju ljudi život na kocku stavljaju, osobito ljudi ove vrsti. — Obadva su mladića iz dobre kuće, poštena, marljiva, dapače i prijazna — oni bi se izmrcvarila, ubila — a ovako da — da — dobro sam učinio! Ha, ha, predivna misao — izvrstna šala! — Nu kako bi bilo, da pokušam sreću, nebi li medjutim ja — o, to bi tek bila dobra dosietka — dà hoću, pokušat ću još ovoga časa ha, ha, ha! fina dosjetka. Živila svaka izvrsna misao!" Miloš se opet zamisli, može biti, da će zbilja što i izmisliti....

(Svršit će se.)

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.

Preveo iz francezkoga Robert Franković.

(Nastavak).

V.

Tko je pako gdična. Dupuis? Ovo pitanje, što ga štioci punim pravom na nas stavljaju, upravio je Julijo na doktora, prihvativ ga prijazno za ruku, kad je ulazio u markizin kabinet.

„Gospodična Dupuis, odvrati doktor, sirota je bez otca i majke, koja bijaše izobiljno odgojena, i nesrećom prisiljena svoj talenat upotrebiti, da uzmogne živjeti, što je ona s velikom odvažnošću i zaslužnom resignacijom učinila. Obitavaše kod svoje tetke, koja je isto tako uboga bila kao i ona, i skrbila je po mogućnosti za nju. Gpja. de Varigny, koje otac njegda obvezan bijaše otcu gdične. Dupuis za njeke izkazane mu usluge, zanimala se je za njegovu kćer, koja bijaše ovdje skoro kao kod kuće. Kad je markiza u kupelj ili na selo putovala, riedko se je dogodilo, da nije gdičnu. Dupuis, koju je više za prijateljicu negoli družicu smatrala, sobom povela.

„Jesteli vi posve sigurni, da je markiza u istinu nagnuta mladoj djevojci?"

„Ona joj o tom daje svaki dan dokazâ."

Medjutim uboga djevojka je veoma snudjena, čini mi se da se markiza raduje, kad ju može mučiti:

„To su reče doktor, mušice i fantazije, što samo časak traju. Ako se vratite u salon, okladit ću se, da ćete gpju. de Varigny naći zadubljenu, kako da otare utisak, što ga je na nju nehotice proizvela. Marki otvori svoj ormar, i razastre pred oči Julijeve svoje dragocienosti, koj skoro na ništa

više nije mislio, niti na markizu niti na gpdičnu. Dupuis. I sbirka bijaše doista vrlo liepa i u .velikom broju. Trebalo je više od jedne ure da ju uzmognu napriečac pregledati.

Što se je uz to vrieme sbilo u salonu?

Doktor imadijaše pravo. Jedva što se markiza nalazila sama sa svojom zaštitnicom, dosjeti se, da se je zavela zlom voljom. Možebiti da se je prvi put u svom životu stidila, te upravo zato, što je važnost svoje' pogrješke vrlo dobro cienila, nije ju htjela obširno priznati. Tihim afektiranim glasom pristupi k mladoj djevojci i metnuv obe ruke na njezine reče:

„Netužite se moje diete vrhu maloga nasilja, što sam ga vašoj čednosti htjela da učinim."

Cecilija Dupuis pogleda markiza neobičnom oštrinom.

„Bijaše-li u istinu moja čednost, milostiva gpjo., odvrati ona jednostavno, ili pako više moja oholost, što ste ju bili napali."

„Vaša oholost, Cecilijo? Ja nikada nisam u vas oholosti opazila."

„Ipak me držaste kadšto, da sam ohola, naime onda, kada sam mislila, da me ljubite."

„Nevjerujte više moje diete."

„Ja neznam, smijem-li. Upravo za stolom, kad me zapitaste, pričini mi se vaš glas neobičan tako, da me je po cielom tielu groza hvatala. Osjetih njeku studen, koja mi je do srdca doprla bila; sva dobročinstva, što mi izkazaste kano i ukori, pobudiše se u mojoj pameti. Što sam dakle uradila, gpjo. markizo, da sam iz vaše milosti pala, o milostiva gospojo, vi me nećete sada mrziti."

„Mrziti vas, Cecilijo, kako možete što takova misliti. Što sam vam od svoje strane uradila, da mi to predbacujete. Zar vi toliku važnost stavljate u tu šalu?"

„Šala bijaše na vaših ustih, možete li pako zanijekati, da u vašem toli plemenitom srdcu, koje ja veoma dobro poznajem, nješto bijaše što nisam mogla primiti za šalu, i što se je neugodno kosnulo srdca moga?"

Gospoja de Varigny priznavala je nepravdu, što je Ceciliji učinila, ona je duboko u dušu markize posegla. Finoća gospoje od svieta iznikla je pred naivnim nagonom mlade djevojke.

Druga gospoja nebi bila nikada oprostila ovu očevidnu iskrenost, kao što gospoja de Varigny, ali mi smo već dovoljno značaj markize razvili, da moramo dokučiti, da joj srdce bijaše isto tako plemenito kao i duh. Prihvativ mladu djevojku za ruku, pritisnula ju je tronutim ganućem na svoje grudi.

„Oprostite, reče ona, oprostite milo diete! ja sam vam nepravdu učinila, i to veliku nepravdu, koju si nemožete niti misliti.

Cecilija, čija duša na to čekaše, da otvori svoje srdce, rado se predala sladkom ovom ogrljaju i odgovori suznim očima na milovanje svoje zaštitnice:

„Mi smo žene čudnovate. Kadšto nam se vrte u glavi riedke dosjetke, pa onda pustimo i onim, koje najviše ljubimo, trpiti naše hire. Cecilija, zaboravite moju pakost, nemojte više izustiti onu strašnu rieč, kojom ste me

upravo srazili. Vas mrziti, vas, moje diete, što vas ljubim kao da ste mi kći.“ — Cecilija se nasloni na ledja markize, a oči joj se napune suzami. U ovom muklom grljenju ležaše više milovanja nego li bijaše od potrebe, da u mlade djevojke izbriše mučni utisak, što ga je upravo osjetila.

Markiza sjedne na kanape, kraj kamina i povuče Ceciliju k sebi.

„Pošto je sada mir svršen, te se nalazimo sami, hoćemo milo diete, da govorimo o onom, što vas zanima. E dobro, jeste li dobili viesti od njega?“

„Jesam gospojo markizo.“

„Bojim se zločestih.“

„Doista, gospojo markizo, zločestih, barem u onom smislu, kako vi razumievate, jer što se mene tiče, neznam zaista, da li je velika nesreća neudati se za jednoga čovjeka, koj u ženitbi traži korist.“

„Što kaže on za svoje izpričavanje?“

„Što se obično u sličnih prigodah kaže. Njegovoj obitelji nebi bilo povoljno, da bi uzeo djevojku, koja neima imetka. Ovako barem glasi njegov list„ koji je tako vješto sastavljen, da nemože uvriediti.“

„Medjutim, mislim da je prije svoga odlazka pristao na velike obveznosti.“

„Čini mi se, da me g. Thibault ljubi, kazao mi je to pred mojom tetkom i to je sve.“

„Bilo bi to dovoljno za jednoga čestitoga čovjeka, i ja vam od svoje strane čestitam, da liepi predlozi vaše tetke nisu uspjeli. Vi zaslužujete iskreniju ljubav.“

„Mislim, da bi odviše strogo bilo, kad bi se ovako o njem sudilo. On se je prevario sam sobom, te se bez dvojbe držao za jačega nego li što je.“

„Bilo kako mu drago, mi ćemo naći drugoga, to će biti moja briga.“

„Vi ste zaista dobri, gospojo markizo, vrlo sam vam zahvalna, reče gospodična Dupuis živahno, stisnuv nježno ruke markezi. Ali se ipak usudjujem zamoliti vas, da odustanete od svoje nakane. Moja nakana je od sada mnogo čednija, odrekla sam se svakoga slavohlepja.“

„Zar je dakle za jednu djevojku od dvadeset i dvie godine, slavohlepje ludorija? Htjeti da se uda?

Doista, ako li djevojka neima imetka. U ostalom neima mi dvadeset i dvie, već dvadeset i pet godina.

„Dvadeset i pet godina, velike li nesreće. Meni imade trideset godina, meni, dočim ovo govorim, ali nisam sigurana, nisam li dvie ili tri godine u mojem računu zaboravila.“

„Vi ste mlada gospoja, odvrati gospodična Dupuis hrabro, a ja sam već stara djevojka. Dvie su se već za me ženitbe razvrgle, to me neće omladiti. Već me to posve iz reda djevojaka za udaju izključuje, što čestito od mojega ručnoga djela živim. Bijaše mi prije na to misliti.“

„Mnogo leži gorkosti u vaših riečih.“

„Gorkosti, ne, već tuge. Promislite si položaj uboge djevojke, u koje se, kao što u mene, jur od djetinstva nastojalo razviti nježnija čuvstva i finiji ukus, da danas dodje u sukob s potištenim životom i sa svimi prostimi in-

teresi. Sjajno moje odgojenje, što me živo sjeća iz nanešene mi pogrde, postalo je najokrutnijim sredstvom moje kazni. Obrazovanost moga duha, služi mi samo kao mierilo, koliko je manjka onim, kojim sam svojim zvanjem obvezana, da si stečem njihovu dobrohotnost; i ako me slučajno u snu sanjarije sretnije budućnosti obsiplju, tada ih moram silom od sebe odtisnuti, ako li se u mojoj duši probudi čežnja i uzdahnuće za mladošću i srećom, tada sam prisiljena očitovati, da mi čežnja i uzdahnuće nije dopušteno.“

„Vam je danas sve crno pred očima, moje diete, reče markiza, kad bih vas htjela za rieč primiti, tada bi se možebiti sutra vrhu toga ljutili. Pustîte mi sanak, koga se kanite odreći, da ga na svoju korist snivate. Nade, što ih više slobodno gojiti nemislite, prepustite ih meni. Ja shvaćam klonuće vašega duha poslje ovoga novoga pokusa, ali si ja nebi nikada oprostila, kad bi se meni šta takova dogodilo. Dajte svojemu srcu i duhu počinak. Vaš se položaj nije podnipošto promienio, što vas jedan čovjek, koji vam je na posljedku više budalaštinom nego-li krivnjom najveću nepravdu počinio, tako jako ljubiti neće, da vam svoju sreću povjeri. Vi svojih dvadeset i pet godina uvažujete odviše, a neosvrcate se na svoja plemenita svojstva, na znanost i talenat, što posjedujete. Vi ste puni talenta, pa nećete da se njim služite, a u toj točki nemate pravo. Koliko ih imade, koje bi liep glas u svietu stekle, kad bi umjele tako pjevati kao što vi; vi bi mogli uspjeti, ali prokleta vaša čednost sve pokvari.“

„Moja čednost nije tolika, kao što mislite gospojo markizo, nije ona mojoj nevolji kriva, možebiti da me je na to zavela moja oholost. Moj govor će vas zateći, jer je to zaista prvi put, što ovako govorim; ali dužna sam da vam se povjerim. Vi mi kažete, da kriepošću mojega talenta zauzmem kakvo mjesto na svietu, ali kakovo mjesto, i pod kojim naslovom? Tužan položaj, u kojem se sada nalazim, nedopušta mi, da zauzmem mjesto, koje bi mojoj oholosti zadovoljilo. Ja neprezirem umjetničkoga striliša, ali nisam odgojena da postanem umjetnicom, niti sam ikada mislila postati umjetnicom, bar ne u onom smislu, kako vi mislite. Kad bi moja narav sve i bila pripravna izpuniti težke uvjete toga zvanja, ipak bi joj bila sjajna spoljašnja afektacija neugodna. Niti posao, niti trud, niti samo pokorivanje nebi me plašilo, no staviti me na scenu, toga se plašim. Ja bi se vještačkomu nauku bez štednje posvetila, ali se za slavom nebi otimala, pače mnijem, da bi patila, kad bi me nesreća snašla, da postignem ono, što se zove slava.“

„Pravo imate, Cecilijo, vi ste oholiji, nego sam i mislila, vaša čednost zaista krije veliku oholost, reče markiza klimajući glavom. Medjutim ta oholost proizlazi iz odviše uzvišena čuvstva vašega dostojanstva, nego da bi se joj odreći mogli. Mnogi ljudi stavljaju svoju oholost na izvanjske stvari, vi se pako š njom služite na nježniji način; bože sačuvaj, da bi vam to predbacivala; svojstvo ćutljivosti, što ga u tako velikoj mjeri posjedujete, bez dvojbe je najodabraniji dar, što vam ga bog udieli, ali će vam u vašem sadanjem čednom položaju, štetu nanieti. Možebiti imate vi pravo, da se vaša javna karièra ima kano svršena smatrati i vi morate svoje nade odbiti od

sebe kano opasan i tašt sanak. Kad je markiza ove rieči izustila, zvonio joj je glas turobno i pokazivao je, da joj je duh duboko klonuo.

No za čas udari opet šaljivim kano svojim običnim glasom, koji je označivao čuvstvo nutarnje zadovoljštine. Iznenada dosjeti se njekoj dobroj misli pa se razveseli.

„Draga Cecilijo, vidjeti ćete moj portret kako je liep, prava umotvorina, kako je nije moći tako lahko naći. Jeste-li ikada bili slikani, moje diete?"

„Ja? nikada, a što bi mi to koristilo?"

„G. Thibault na primjer mogao bi bio to željeti."

„On je u istinu i želio, ali ja nisam htjela na to privoljiti, što mi je dan danas veoma žao."

„E dobro, Cecilijo, nješto mi je palo na um, naime, dati ću vas slikati za mene."

„Za vas? vi ćete biti tako dobri . . . . !"

„Da imam kod kuće jednu dobru sliku više liep portret, prijatne poteze, doista, biti ću tako dobra, kao što kažete gospodično. A vi, hoćete-li biti opet tako dobri, da se stavite pred mojega slikara?"

„Ali . . . ta on je tako strog u izbiranju svojih modela! Po svoj prilici neće htjeti."

To bi se veoma čudila, reče markiza, gledajuć pozorno mladu djevojku. Dakle neka ostane kod toga moja draga, vaš portret moram imati.

VI.

U ovaj par vrati se marki sa svojimi gosti u salon.

„E dobro, gospodine Frejusu, reče markiza, što mislite o kamejah moga supruga."

„Milostiva gospojo, zaista su veoma liepe, osobito jedna, štono prikazuje glavu minerve u velikom slogu i od riedke je savršenosti, probudi u meni pravo divljenje."

„Ah, znam. Kažu da je nalik na me, što velite na to?"

Slikar uze svjetiljku i približiv se k obrazu markize, počeo ju je pomno smatrati.

„E dobro, kažite vašu misao, ponovi gospoja de Varigny."

Umjetnik stavi svjetiljku opet na ono mjesto, odkud ju je bio uzeo, i ode prema kaminu, na koj se bio naslonio negovoreći ni rieči. Markiza nije klonula duhom već reče:

„Vi mučite, nećete da nam kažete svoju misao!"

„Svoju misao, svoju misao, zamrmlja Julijo. Milostiva gospojo, oni, koji su tu naliku našli, nemaju zdrava razuma."

„Ah, čujete-li, g. supruže, to je kamen iz vašega vrta, reče markiza, zatim okrenuv se prema Juliju: Gospodine Frejusu, moj suprug bijaše, koji imadijaše tu riedku misao."

Očevidno htjede markiza da svoga slikara stavi u nepriliku, ali jošte nije znala s kim ima posla.

„Doista čudnovato, odvrati on tiho: Nalika je mal ne tolika, kolika je medju vami i gospodičnom.“

„I pokaza na gospodičnu Dupuis, koja se je opet na strani držala. Zatim lupi se o čelo, kao da se je na jedanput dosjetio njeke zaboravljene misli.“

„Gospodično .... Gospodično Dupuis, nadam se, da ćete ovamo doći?“

Mlada djevojka pogleda zapanjena markizu, činilo se kao da ju pita, što joj valja činiti .Gospoja de Varigny dade joj glavom znak. Cecilija se digne i stupi smijuć se k slikaru, bijaše to prvi put, što ju je Julijo vidio smijati se.“

„Okrenite se malo lievo, reče slikar, dobro je. Sada otvorite malko usta, dobro, nemičite se.“

„Namjeravate-li gospodičnu Dupuis slikati? zapita markiza.“

„Zašto ne?“ reče Julijo. Ja znam dobro, da se glava gospodične Dupuisove neće svakomu dopasti, ali se meni dopada, ima liep izraz, velik efekt, otajstvenu milotu, dubok i melankoličan čar, koji toliko nenavlačuje, kao što žarka ljepota, ali je tim većma simpatičan. Ha, ha, ha nasmije se markiza, kako ste došli u vatru g. Frejusu! Znate-li, da ste za ozbiljna slikara odviše vjetrenjast? Dosad sam ja bila a sad je opet gospodična Dupuis. Ali strpite se bar, dok dogotovite moj portret, onda možete svoj novi model preduzeti.“

„Vjetrenjast! zašto i kako? Ove glave nisu jedna na drugu nalik, ni nestoje u ikakvu odnošenju jedna prema drugoj. Vjetrenjast, to je nepravedno, takovo ime nisam zaslužio i nije slobodno zvati me više tim imenom. Mogu-li si dvie različite stvari, kao što su ove glave štetu nanieti i natjecat se za prednost? Jedna, naime vaša milostivna gospojo, nediše ino nego radost, život, sreću, ona se blišti, sjaje i svietli, ona je zviezda, što vlastitom svojom svjetlošću sviet razsvjetljuje. Druga, — naime vaša gospodično, — nemojte biti ljubomorna, ah! druga izražuje tajnu njegu, sakritu i duboku tajnost, ona je takodjer zviezda, ali krotka, melankolička zviezda, štono svoju svjetlost od druge dobiva. Obe htjeti prispodobiti, značilo bi sravniti noć sa danom,“

„To jest, zavapi markiza smijuć se — to jest, gospodična Dupuis je mjesec, ja sam pako sunce.“

„Tako je, reče Julijo, nedavši se smesti.“

„Smijem-li zapitati, kojoj dajete prednost?“

„Ja obe veoma ljubim, premda s njekom razlikom.“

„Ah, dakle se nalazi njeka razlika?“

„Dakako, i to znatna.“

Pošto je Julijo, negovoreć ni rieči, opet svoje mjesto pored kamina zauzeo, gospoja de Varigny zaište, da joj umjetnik protumači razliku medju obe zviezde. Doktor htjede reći, da je ta razlika jednostavna kao dan i noć, ali si je za dobe promislio, da bi njegova opazka mogla dati povoda pikantnu tumačenju, te je pohitio, da opazku zlovoljnim kašljanjem zataji, što se srećom nije čulo.

(Nastavit će se).

LISTAK.

Smiešice.

(*Predavanja za gospoje.*) Gosp. Pavić počeo je 4. ovoga mjeseca predavanja za ženski spol s uvodom o drami. Govorio je ponajprije o kinezkoj i o drami starih naroda, zatim je prešao na razvijanje drame kod Franzceza, Njemaca, Talijana itd. Predavanje g. Pavića vrlo je zanimivo i vidi se, da je stvar temeljito i marljivo proučio. Idući put 18. o. m. nastavit će svoje čitanje i govorit će osobito o drami dubrovačkoj, što će na svaki način zanimati slušaoce.

(*Iz Milana u mjesecu siečnju*). Nova Torelliova vesela igra „Supruga" prikazana prvi put u onom gradu po družtvu Bellotti-Bon imala je liep uspjeh. Prvi, drugi i peti čin primljeni su bili velikim pleskom, ne tako treći i četvrti, koji su se manje dopali. Pjesnik pokazao je da je majstor dialoga i podpunoma vješt kazalištnomu efektu.

(*Princesa Trebisondska*). Nova komična operetta majstora Offenbacha „Princesa Trebisondska" s tekstom Heylacha i Halévy-a, imala je istinit uspjeh na parižkom kazalištu: Buffes Parisiens. Parižko obćinstvo izreko je sud, da je nova muzika izvrstnoga skladatelja bolja od muzike „Liepe Heléne" i velike kneginje od Gerolštajna, što se uzleta i fantazije tiče, kojom obiluje i koja će ju načiniti popularnom ne samo u Francezkoj, već i u inozemstvu.

(*Čudnovato oslobodjenje.*) Kad je cesar Karlo VI. u Trstu galiote izpitivao o njihovih zločinstvih, svaki se je izpričavao i tvrdio, da je nedužan na svoju kazan osudjen bio, samo jedan priznа, da je radi svojih zločinstva zaslužio svoju kazan. Na to mu reče cesar: „Zlotvore! Udalji se odovud i idi kud ti je drago, da ostale nedužnike nezavedeš."

(*Vjeran pas.*) Njeki plemić, kojega se dobra nalažahu blizu grada Lublina u kraljevstvu poljskom, jezdio je na susjedni konjski vašar. Vraćajuć se kući izgubi kesu sa 50 dukata. Namigne svomu psu, neka se vrati po nju. Pas nadje kesu i pohiti svojemu gospodaru. No skoro sretne drugoga plemića, koj uprav s njekoliko lovaca i pasa podje u lov. Taj zaustavi psa, i povede ga novcem kući. Pas se ponašaše kao da je zadovoljan s novim gospodarom; ali kada isti poslje devet mjeseci htjaše da odjezdi na njeki konjski vašar i u tu svrhu jednu kesu sa 150 dukata na stol metne, stane ga pas vrebati, ščepa, dočim plemić ode u drugu sobu, kesu i trči svojemu staromu gospodaru, kojemu laskajuć k nogama kesu položi. Poslje njekoliko dana sastanu se taj plemić s drugim na trećem mjestu i saobći mu, što se je dogodilo. Posljednji zaište svojih 150 dukata, a taj ga prituži sudu, koj drugoga kazni sa njekoliko stotina dukata, što je psa obustavio i s novci nezakoni o osvojio ga.

(*I narav pravi razlike.*) Kod ptica je uvjek samac ljepši nego ženka i više i ljepše pjeva; kod čovjeka je naopako. Ženske su liepi spol, pjevaju više i viču više. Naravno ima medju ovim liepim spolom takodjer i ružnih, ali te čine iznimku od pravila, i povišuju dražesti drugih.

(*Kazan laže.*) Cesar Claudio nehtjaše da dopusti, da Panfilia, njekojega Rimljanina, zakopaju, jer kažu, da nije nikada govorio istine, dapače i njegovu ženu i djece protjerali su po njegovoj zapoviedi sramotno iz grada, porušili su mu kuću i uzaptili imetak, da se uništi uspomena njegova imena.

(*Štatistika željeznica cieloga svieta*). Dužina željeznica iznosi u pet strana svieta, kako sliedi: U Europi: u Velikoj Britaniji 27.775 kilometara; u Francezkoj 16.376; u Španjolskoj 5486, u Portugalskoj 803; Švajcarskoj 1435; u Talijanskoj 6575; u Rimskoj državi 446; u Njemačkoj poldnevnoj 4290; u Austriji 7087; u Belgiji 3725; u Holandiji 1410; u Švedskoj 1910; u Norvegiji 71; u Danskoj 641; u Ruskoj 6907; u Turskoj 160. Sve skupa 92.184 kilometra.

U Americi: U sjedinjenih država 67.593 kilometra; u Onteriju 2251; u Kvebeku 920; u Novom Brunsviku 361; u Novoj Škockiji 432; u Meksiku 323; u Kubi 689; u Jamajki 44; u Kolumbiji 97; Venezuoli 51, u Guani englezkoj 72; u Braziliji 820; u Paraguaji 74; u Perù-u 121; u Kili-u 630; u Republici Argentinskoj 370. Sve skupa 74.626 kilometara.

U Aziji: U Turskoj 229 kilometara; u Perziji 160; u Englezkih Indijah 6147; u Javi 163; u Ceylonu 60. Sve skupa 6759 kilometara.

U Australiji: u Viktoriji 654 kilometra; u Novom Galesu poludnevnom 278: u Kvenslandiji 163; u Australiji poludnevnoj 189; u Novoj Zelandiji 27. Sve skupa 1261 kilometar. Sve strane svieta zajedno 175.902 kilometra.

Narodne zagonietke.

1. Rogom ije, rogom pije,
   Rogom bogu slavu daje.

2. Nit ti velim, Nit ti kažem,
   Samo ti se kaže.

3. Tamo polje nemjereno,
   Po njem ovce nebrojene,
   Pred njima je ogran čoban
   Za njima je lasak pasak.

4. Krava riče iza Like,
   Tele sasre iza Bosne,
   Muze Mara iz kotara.

5. Puna ljesa prosa,
   Nit se proso posiplje,
   Nit se ljesa ugiblje.

V.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje Dr. Dimitrija Demeter.

Br. 10. U Zagrebu 9. ožujka 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Ulomak

iz I. spjeva Byronova „Don Juana.“

— — — — — Milina slušati
Na moru, kada mjesec sja, po noći
Jadranskog gondolira pjevati,
I vesla zvuk po vodi se razlegat;
Milina izlaz večernjače viditi;
Milina čut kad vjetrić s listići
Žamori; milina kada dúga
U more roni, kao nebo duga.

Milina slušati kad pas zalaje
Pozdravljuć nas, kad domu jesmo blizu;
Milina, kad tam oko za nas haje,
I vidit unj, došavši, treptit suzu:
Milina, kada ševe nas probude,
Il vode romon kada nas zadriemlje,
Kad pčele zuje, pticâ pievanje,
Djevojke glas, djeteta prvo zievanje.

Milina je u berbi kada grožđje
Izoblju u bujnom teče na tla
Kao rieka rumena; milina je
Uteći gradu na veselja sela:
Milina skupcu pare, koje sjaju,
Milina otcu prvo diete. Mila
Jest osveta, navlaš ženam; vojniku
Plien je mio, a šićar brat mornaru.

Milina je šta baštinit, i milo
Kad umre stara koja teta iz nenâda,
Il stric, kom sedamdeset lieta bilo,
Koi pušta našu mladost čekat sada
Predugo spajluk, il na blago gotovo;
Polagano izmičuć s ovog svieta.
Bar neće više mienice lihvarâ
Na muke stavljat novog gospodara.

Milina steć, budj kako, lovorâ,
To krvju bilo ili tintom; milo
Jest svršit kavgu; jer zavada
I kadšto mila, ah, s drúgom baš i bilo;
Milina staro vino, pivo u boca,
Nam mio nevin stvor, koj branimo
Prot svietu. Nam djeiinstva mjesto milo,
Što pamtimo, kad sve nas već ostavilo.

Al milije nad sve na ovom svietu
Jest prva ljubav strastna. — — —
— — — — — — — —

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak).

Druga je zapuštena crkva u Novom razvaljenoga sada monastira pavlinskoga. Njezino pročelje sa probušenim šiljastim zvonikom naliči kapeli sv. Trojstva, samo što su na ovoj crkvi četverouglasta vrata i odozgo tri četverouglasta prozora. Nad vratih stoji frankapanski grb. S nutra je crkva dosta prostrana, premda ima samo jedan brod. Svodjena je na krst, a rebra od svoda počivaju na osam polupilovâ, kojih glavice urešene su lišćem i figurami. U svetilišću vide se s obiju strana iznad velike oble uložnice dva sliepa šiljasta prozora, koje dieli zidni polustup, urešen na šiljku lavskom glavom. U brodu ima šest četverokutnih prozora, koji su valjda, kao i oni na pročelju, zajedno s vratami, prilikom popravljanja, mjesto šiljastih načinjeni, budući da neodgovaraju ni vremenu gradjenja (XV. viek), ni slogu crkve. Čitava crkva zajedno s kapelom, koja je s južne strane prizidana, bijaše njegda urešena slikarijom na ljepu, ali se sada vide samo tragovi. Sa sjeverne strane crkve pružao se njegda veliki samostan pavlinski. Usred njegovih porušenih zidova stoji sada novljansko groblje. Medju novijimi zapamtio sam grob otca Mažuranića, koj umre 1844. u 72. godini.

Treća gotička crkvica SS. Fabijana i Sevastijana sagradjena je godine 1511., kako njezin glagolski napis svjedoči. Budući da bijaše zatvorena, nemogoh ju razgledati.

Znamenit je u Novom stari polurazoreni grad frankapanski, jer je on upravo zametak čitavomu mjestu, kojemu ime podà. Bijaše sagradjen na četiri ugla u dva poda. Na iztočnom kutu nalazilo se branišće sa visokom četverouglastom kulom. Odtuda prolazilo se na poveći okrugli prostor, gdje bijaše drugo veće branišće, ogradjeno debelim zidom s puškaricami. Zapadna i sjeverna strana grada, gdje stojaše njegda kapela, od koje se vidi još jedan gotički prozor, porušena je skoro sasvim. Južna i iztočna strana grada sačuvana je još i priredjena za stanove i pisarne ureda tridesetnice i obćine. Tu je takodjer obćinska učiona. Prije bijahu manje skaline sa zapadne strane, a velike sa juga, koje vodjahu u velike dvorane. Sada stoje male skaline s iztočne strane. U sredini grada bijaše prostrano dvorišće. S nutra imao je grad sa sjevera i iztoka četverouglaste visoke tornjeve, od kojih je iztočni jošte sačuvan i gustim, bujnim bršljanom obrašćen. U taj toranj zatvarahu njegda prestupnike i sužnje. Na iztočno-južnom uglu, kod glavnoga ulaza, stoji visoki okrugli toranj, od zdola širji, od zgora užji, dobro sačuvan. Okolo grada bijaše brana ili platno, utvrdjeno na sve četiri strane malimi okruglimi tornjići. Prema jugu bijaše izlazak na more.

U Novom ima takodjer nješto starih privatnih kuća, medju kojimi pokazivahu mi dvorove Jankovića bribirskih.

Pod večer istoga dana vratio sam se iz Novoga u Senj i nadjoh moga starca biskupa kod večere na mene čekajuć. Na razna pitanja sliedjahu odgovori, i razgovor se razmakne do kasne noći, kad je starac kućegazda jur sladko zaspao.

X.

Odlazak iz Senja u Dalmaciju. — Grad Rab, njegovi umotvori i znamenitosti.

Dne 19. rujna imao je doći parobrod iz Trsta za Dalmaciju, s toga bio sam jur u jutro rano spreman na put. Budući da se dan prije pojavilo vrieme južno, bijaše mi prva briga da vidim kako stoji nebo i more. Pogled kroz prozor obistini moju slutnju, da po moru neću imati baš gladka puta. Sivi oblaci sa juga jedrjahu prema planinam senjskim i riečkim, a more poskakivaše u valovih, kao da se sprema na veličanstvenu vodometnu igru. Bijaše jur sedma ura, ali parobrodu nebijaše traga. Starac biskup došavši u moju sobu, da me zove na zajutrak, stane dvojiti da li će po takom lošom vremenu doploviti moći parobrod. Svi u biskupovom dvoru dielijahu istu sumnju: kad eto u devetoj uri doplovi velikim naporom parobrod „Kübeck“ pred Senj uz pucnjavu mužara. Poslje njekoliko trenutaka oprostih se od čestitoga starca, moga ljubežljiva kućegazde, na viečna vremena, jer kasnije sve do njegove smrti nevidjeh ga više.

Na parobrodu bijaše kapetan Burger rodom iz Fužina, a podkapetan Surić iz Dubrovnika. I stari krmanjoš Dabović, s kojim sam se prije dvie godine vozio u Dalmaciju, krmanio je opet brodom. Kao putnike našao sam njekoga talijanskoga trgovca, koji je trgujući u Senju i po Dalmaciji dobro naučio hrvatski, zatim gospoju J. rodjenu Dr. iz Šibenika, koje pokojnu

sestru poznavao sam vrlo dobro. Još bijaše njeka gospodja iz Gospića, rodjakinja generala Mamule. Čitavo putničko družtvo nebijaše baš veliko, ali nebijaše ni veselo uz neugodno duvanje juga i silno kolebanje broda.

Kad ostavimo za ledji užinu senjsku i bašku, nadjosmo još veće more i veći vjetar, pred kojim brod jedva napred mogaše. Obična vožnja od Senja do Raba od 4. ure produlji se na šest, i mi stigosmo jedva poslje treće ure po podne u kamporsku luku izvan Raba, izpod monastira sv. Fumije. Tu nam priobći kapetan, da radi zla vremena nemožemo dalje i da ćemo prenočiti u luci.

Ja se poveselih na tu vjest, jer bijah željan da posjetim opetovano bogati starinami grad Rab, iz kojega bijaše došlo više uglednih putnika najkraćim putem morskim na parobrod.

Poslje objeda oglasi podkapetan, da ide na kajiću u Rab, nebi li se tko godj od putnika odvažio, da podje š njim. Medju putnici bio sam samotret, koj se nisam plašio mora, misleći da ćemo odmah preseći luku, poput na novo došavših putnika, te se izkrcati na očigled parobroda na suho. Nu podkapetan imajući u Rabu predati njeke bačve i ostalu robu, udari napred u veliko more oko zidina svega grada. Ali se je kajao doskora i sám, našavši more, u największoj borbi s biesnimi valovi, koje podjedno odtiskivahu hladne i tvrde gradske zidine. Neprestanim presjecanjem valova dodjosmo sretno do zidnoga kuta, ali kada tu zavinusmo na lievo, odbije nas vietar i val daleko natrag, i mi trebasmo jake pol ure, dok se probismo kroz visoke valove do obale ili rive rabske. Ovo bijaše jur drugikrat, što sam se kod Raba imao boriti sa bjesnilom morskim, povjerivajući šivot svoj njekoličini malenih dasaka.

U Rabu posjetih ponajprije kanonika i mjestnoga župnika Nimirića, staroga svoga znanca, kojega zamolih, da me vodi po gradu i u znamenitije crkve.

Grad Rab stajaše jur za vrieme Rimljana, kako svjedoče Plinio i našaste starine s napisi Za vrieme narodnih vladara hrvatskih podignuta bje u Rabu stolica biskupije, koju kraljevi Kresimir Petar i Zvonimir znatno povećaše. Jur onda i sve do šestnaestoga vieka bijaše Rab mjesto postaje svih putnika koji iz sjeverne Italije, južne Njemačke i slovinskih pokrajinâ putovahu po moru u Grčku, u svetu zemlju i u iztočne strane. Grad Rab bijaše tada bogat i ugledań, urešen velikoliepnimi crkvami i oholimi umno izvedenimi zgradami. Sriedinom XV vieka opustoši grad smrtonosna kuga, ali se doskora oporavi, premda njeke strane grada puste ostadoše. Kasnije borbe s Turci i zla sreća mletačke vlade bijahu uzrokom, da žiteljstvo rabsko spane brojem i bogatstvom, te da mnoge krasne kuće, urešene umotvornimi nakiti, ponositimi grbovi, mramornimi stubami i doksadi stoje sada ili zanemarene ili puste. Krasna negdašnja palača De Dominisa (Gospodnetića) pripada sada porodici Nimirića. Urešena je mramornimi grbovi i starom slikariom na drvenih

vrati, gdje je prikazan i hrvatskii vojnik sa sabljom, puškom i samokresom iz XVI. vieka. Ima Rab i više starih kuća iz XIII. do XVI. vieka, s grbovi i napisi.

(Nastavit će se.)

Katastrofa u ulici Nicaise.

Iz uspomene jednoga staroga Franceza.

(Svršetak.)

„Tko je onaj čovjek? odgovorite istinu."

„Toga čovjeka u toliko poznam, što znadem da je trgovac i da se zove Milly."

Fouché me oštro pogleda. Održah taj pogled, jer govorih istinu.

„Odkud poznate vi toga čovjeka?"

Sad bijah u škripcu, jer se pobojah, da svojim očitovanjem dame Cicé ne kompromitiram, ali se ipak odlučim, da mu istinu kažem.

„Upoznah se s tim čovjekom kod damâ Cicé, kod kojih sam preporučen od njeke dame iz Remsa", odgovorim mu.

„Ah, rojalistkinje!" reče Fouché čudnovato smijući se. „Dobro je."

Ove sam rieči tumačio, da je ministra moje očitovanje ublažilo.

„Nemate li vi nikakovih drugih odnošaja s onim čovjekom."

„Nemam."

„Možete li to zakletvom potvrditi?"

„Mogu, gradjanine ministre."

„Valjda nam možete pobliže okolnosti naznačiti — ako n. p. pazite na njega — ako zapamtite, što se neobično s damami Cicé razgovara?" zapita Fouché pazljivo.

„Nemam za takav posao dovoljnih sposobnosti, gradjanine ministre", odgovorim osorno.

„Eh — netrebamo vas — no čujte zadnju rieč. Čuvajte tajnu — što sada razgovarasmo, nitko da nije saznao." Ovimi riečmi otidje iz sobe.

„Za ime božje, gospodine Dermonville", rekoh, „što će sada biti?"

„Vi se nalazite u maloj spletki, prijatelju". odgovori Dermonville. Papiri rojalista nisu baš u redu."

„Ta ako je onaj čovjek sumnjiv — zašto ga ne zatvore, ta on se slobodno ulicami šeće?"

„Da, da" — nasmije se Dermonville, „drugi put je ovo sredstvo dobro, no meni se čini, da taj čovjek nije sasvim opasan."

„Zar su ga uhitili?" zapitam plašno.

„Nisu — utekao je redarnikom — čini se, da nestanuje kod dama Cicé?"

„Ne, ne", upadnem mu u rieč, „one su poštene gradjanke."

„Zapamtite rieči ministra, i poslušajte moj savjet: Čuvajte se družtva onih dama.“

Ostaviv Dermonville-a podjem kroz hodnik kući. Ovdje vidim njeko poznato lice — bijaše onaj čovjek prijatelj Briffeuil-a iz ulice Nicaise, koj se slobodno vrzo medju činovnici.

Kod kuće bijah cio dan zatvoren i proklinjah pismo gospoje Lapalaye. U večer podjem damam Cicé. Pozorno motrih na sve strane — i kad se mnijah sigurnim, najmih kočiju te se odvezoh u ulicu Corderie.

Na ulici sve bijaše mirno. Ja zazvonim kod vrata, kroz koja me slobodno puste. Dame bijahu pri poslu. Nehtjedoh pasti s neba pa u rebra, nego htjedoh malo po malo pripoviedati dogadjaje, koje doživjeh.

Nije dugo potrajalo, a zvonce zazvoni, a na stepenih se začuju kriepki koraci — vrata se odtvore — kroz njih stupi blied Briffeuil.

Mi se prestrašimo. Briffeuil stajaše na pragu, prekrsti ruke i mrko me pogleda.

„I vi primate ovoga čovjeka u svoju kuću?“

Na te se rieči razpalim. Nu on produži biesno: „Van! van! redarstvena uhodo! Agent Fouché-a — ili ću te smrviti.“

„Vi ste laža, gospodine Briffeuil ili Milly, trgovče iz Bordeauxa“, povičem izvan sebe.

„Ha, uhodo, ti tajiš svoje bezdjelo? Dobro — dovedi krvnike — ja ću ih dočekati — šta više, sám ću ih zvati, ali s ovim samokresom, kojom ću ti život skončati.“

Blanche se medju nas baci. — „Za miloga boga — uzdržite se — Lemaître bježite!“ Od sramote i ljutine stajao sam niem.

Nisi li bio kod Fouché-a, he, pošto ti za rukom pošlo, djevojku prevariti, da ti našu tajnu izbrblja?“ Aimée povuče me na stranu.

„On znade, da moradoh svoje ime promieniti — on poznaje sve okolnosti — — to bijahu posljednje rieči, koje sam čuo, jer me Aimée već bila kroz vrata izturala.

Zabunjen išao sam mehanično do svoga stana, gdje se onesvješćen srušim na pod. Kad sam se od nesvjesti iztreznio, pucaše već zora. Žalostih se jako, što me sestre Cicé držahu za spiona, a to moradoše činiti, jer me okolnosti za takova izdavahu.

Dodje dvadesetčetvrti prosinac.

Toga dana bio sam u družtvu njekoliko mladih ljudi. Bijahu to študenti, tehničari a bijahu dva tajnici kod inštituta. Mi objedovasmo kod gostionika Colombier-a. Njegova gostiona bila je u ulici d'Argenteul, tik do ulice Honoré. Mi sedijasmo za stolom i poslje svakojakih razgovora reče Pepin Forêt, njeki mladi tehnik iz Peronne: „Prijatelji, ja sam u stanju, da petorici od vas danas ugodno veče učinim. Kao što znate predstavit će se danas u velikoj operi najnoviji umotvor Haydna. Moj je principal dobio šest ulaznica — predstava će bit tim interesantnija, jer će prisustvovati i sam prvi konzul.“

Mi se za ulaznice natjecavasmo, ali na zadnje odlučimo, da kockamo za nje. Kod kocke imao sam sreću, jer sam izvukao ulaznicu.

Prije nego što ću sljedujuće dogadjaje da pripovjedam, valja mi naznačiti, što se do toga vremena u tuilerijah sbivalo.

Prvi je konzul cieli dan radio i bijaše tako umoran, da nehtjede operu posjetiti, nu Josefina ga jedva na to nagovori. Bonaparte javi generalu Lannes-u, Berthier-u i Lauristonu, da želi š njimi da ide u operu.

Vozili se, kao uvjek kroz ulicu Nicaise. Častnik od dana, Jullien, koj gradom zapoviedaše, naredi — budući se silan narod nagomilao — da vojnici neidu kao obično pored kočije konzulove, nego iza njih. Kad je pobočnik konzulu javio, da je sve spremno i da može u kola sjesti, predade mu ujedno pismo, u kom ga njetko svjetovaše, da ostane kod kuće, jer je u velikoj opasnosti. Očevidci pripoviedaju, da je konzul to pismo posmjehom na stranu metnuo. Zatim sjedne s Berthierom, Lannes-om i Lauristonom na kola. Kočijaš je oštro i sigurno vozio.

Mi se razstanemo gostione i otrčimo kroz ulicu Honoré do ulice Nicaise, uprav do ugla ulice Richelieu. Htjedosmo da vidimo kočije, u kojih se vozio prvi konzul, Josefina i djeca. Ulice bijahu mnogobrojnim narodom napunjene a osobito stajahu mnogi na uglu, jer ondje se morahu kola polahko voziti.

Gledao sam taj silan narod — i opazim jedna mala kola, na kojih bijaše gvošdjem okovano bure — pred njimi mali suhi konj, kojega je vodila mala djevojka.Kraj nje išao je poznati mi prijatelj Brifleuila, kojega zadnji put kod Fouché-a vidjeh. Bijaše u odjelu kočijaškom. — To bure! Zauzme me slutnja — mnijah, da to bure poznam — mora da ti rojalisti trguju s zabranjenom robom — vinom. U taj par poviče Pepin: „Prijatelji, hajdmo tamo dolje, ovdje je velika stiska.“ Mi se povućemo do ulice Richelieu i kad se okrenemo, vidjeli smo, da se prvi konsul već vozi u ulici Nicaise. Uprav kad kola za ugalj zaokrenuše, zagrmi njeka pucnjava, koja je cio zrak uzdrmala, dim, vatra i razkomadano gvoždje letijaše po zraku. razlupani prozori padahu na tarac i čitava kiša taneta i kamenja praskaše na zidove — a kroz tu huku i buku čulo se užasno lelekanje i jaukanje ranjenika Zabuna bijaše velika. Vikanje, lelekanje i psovanje urlikaše po zraku. Da sad više na operu nemislismo, daje se lahko pojmiti.

Na mjestu nesreće došav, počmem razmišljavati o ovom užasnom dogadjaju. — Briffeuil i njegov drug — ono bure od Le Cocqa — te okolnosti mi svjedočiše, da ovdje bijaše pokušaj umorstva proti prvomu konzulu.

Htjedoh odmah odletiti Fouché-u, te mu sve kazati. Ali sirote Cicé valjda i neznadijahu o podloj namjeri Briffeuil-a, pak zar i one da stradaju?

Poslje kratkoga časa otidem damam Cicé, koje već bijahu čule o slučaju u ulici Nicaise. Kad im moju obrazloženu sumnju predstavim, bijahu iznenadjene i kao od groma udarene. Aimée-a se sruši na koljena.

„Savjetujte — ako je to istina — šta ćemo početi?“

Poslje toga užasnoga dogodjaja slušao sam raznih mnienja. Njeki govorahu: „To počiniše rojalisti“, opet drugi: „to počiniše Jakobini!“ opet treći: „to počiniše urotnici Cadoudala.“

Ovi posljednji uzklici sjećahu me na portret, koj je visio u salonu sestara Cicé, nu koj na moj savjet odmah odstraniti moradoše.

Poslje kratkoga još razgovora povratim se opet u ulicu Nicaise. Ovdje porčujem od lahko ranjenih, da su vidjeli jednoga čovjeka, kola s buretom i djevojku, koja je konja vodila. Uprav kad zaokrenuše kola konzula za ugal, razpali se bure gromovnom praskom. Djevojka i konj bijahu smrvljeni.

Drugoga dana započme iztraga. Da bijah od prvih, kojega preslušaše, razumijeva se po sebi. Bez okolišanja izpovjedim svoju sumnju o Briffeuil-u, kojega ja i dame Cicé držasmo za emigranta, kojega papiri nebijahu u redu. Dame Cicé bijahu zatvorene, nu kazahu opet pred sudom po duši sve, što znadjahu. Briffeuila pronadju kod opaticâ, što je sirotam sestram jako škodilo, premda ni one neznadjahu njegovih podlih tajna.

Briffeuila izpitavahu strogo. On se oda, da mu je ime Carbon, a sukrivci su mu Limoëlan i Saint-Rejant.

Limoëlana nestane. Saint Rejanta uhvatiše u strehi jedne kuće, gdje je ozledjen ležao, jer je bure podpalio.

U njegovom krevetu našla se je ciela korespondencija s Cadoudalom. Dakle bila je ta stvar maslo rojalista. Fouché se radovaše neizmjerno, jer on bijaše onaj, koj je tu zavjeru tražio medju rojalisti.

Da se nije namjera urotnika izvršila — neka služi sljedeće razjasnjenje, Carbon, Limoëlan i Saint-Rajant izabraše dan za umorstvo 24. prosinca, na koj dan htio je konzul operu da posjeti. Računaše da neće se kola brzo voziti u tjesnoj ulici Nicaise. Tamo se namjestio Saint-Rejant s buretom, koje je kupio Briffeuil kod Le Cocqa. Bure je bilo napunjeno prahom, olovom i gvoždjem. U rupi za čep bijaše pištolj, s kojim je trebalo bure zapaliti, kad se približe kola konzulova. Konzulova je garda išla uvjek pred njegovom kočijom, a na ovaj dan preinačio je Julien dispoziciju, te su prije kola išla, a poslje garda sliedila. Ta je okolnost sbunila Saint-Rejanta, da je tek onda zapalio bure, kad je bio konzul već zaokrenuo za ugal.

Ta neprilika nije zadržala prvoga konsula od opere. Kad je u ložu stupio, zagrmi sa svih strana stokratno „Vivat.“ Popularnost njegova rastijaše od sada sve većma, kao i povjerenje u Fouché-a.

Njekoliko mjeseci poslje nesreće u ulici Nicaise umrješe na šafotu: Carbon, Saint-Rejant, Cerachi i Lebrun. Limoëlan je utekao u inozemstvo. *V. G.*

Prevarani.

Jesenska pripoviedka.

(Svršetak.)

Miloš je još u najdubljih mislih zamršen bio, kad se okrene i izdaleka žensku obučenu u plavetnoj haljini smotri. „Ona je, ona je za cielo“ promrmlja kroz zube, „sad se drži junače!“

Skoro opazi, da se nije prevario. Milica s otcem dolažaše mu uprav na susriet. Kad su bili skoro do njega, ohrabri se te pristupi bliže. „Čast mi je nâklon učiniti, gospodine pukovniče.“

„Servus, servus Miloše“ odvrati starac, otac Milice, dočim se Milica graciozno pokloni.“

„Vi ste se danas namodili kao kakav graničarski kadet, koj je pretrpio strog izpit, valjda imate uzroka?“

„Imam i to dva. Prvi je, što jučer dobih dekret, da sam postao pristavom kod suda.“

„Pravo, pravo! — čestitam — to mi je milo — trista mu bomba i granata, tako se i sam radovah! kad postadoh god. 1826. poručnikom.“

„Starac pruži Milošu ruku i svojski ju pritisne. Miloš je medjutim držao kite s jednom rukom iza ledja. Milica podigne svoje umiljate plavetne oči i zarumeniv se rekne: „gospodine, dopustite, da vam i ja čestitam k vašemu naimenovanju“ — Miloš nije čekao da izgovori, a još manje da mu valjda ruku pruži, već se saže te ju sam strastveno za ruku primi zahvaljujuć se: „gospodično! uvjeren sam, da mi dobra želite, i sretan ću biti, kad dodjem do prilike, da vam čestitku s čestitkom vratim.“

Što je na te rieči Milica odgovorila, nezna se, ali da ih je mukom mimoišla, to se nedaje ni pomisliti!

Stari njeki poznanik njenoga otca šetajući po promenadi pristupi starcu te se upusti š njime u razgovor. Tu priliku upotrebi Miloš, da svoju namjeru izvrši. No toga baš nije trebalo. Milica mu sama pokaže put.

„A koj je, gospodine, drugi uzrok vašega veselja, ako smijem zapitati?“

Sad se Miloš ohrabri, te dva struka cvieća, koja je u sgrčenoj šaki na ledjah do sada držao, na vidjelo iznese i svečanim glasom rekne:“

„Drugi je uzrok moje sreće liepa gospojice ta okolnost, da vas na vaš imendan pozdraviti mogu. Primite ova dva struka cvieća, od kojih iz desne ruke znači, da će vam moja tjelesna snaga uvjek na usluzi stajati, a onaj iz lieve da će vas ljubav moja do groba pratiti.

Odavna čekah taj odlučan trenutak, da vam izrečem, kako vas žarko ljubim, da vam izpovjedim, da bi bio najsretniji čovjek na svietu, da mi ljubav ljubavju vratite. Od vas zavisi, da postanem sretnim ili nesretnim čovjekom.“

„Ja visoko štujem, gospodine vašu osobu, primam ovo cvieće kao znak prijateljstva i radujem se — ali ipak vas posve nerazumijem.“

„Zar vam negovore dovoljno moje oči? zar vam nekažu, da vas ljubim, obožavam, da bi sretan bio, da i Vi mene ljubite — kažite, recite, primateli moj struk cvieća iz lieve ruke?“

Milica porumeni. Uzdah joj iz koralnih ustašca izleti, a ljeva joj ruka prihvati cvieće. Tiho i umiljatim glasom prošaptne: „Ovaj struk neka bude zaloga istinitosti vaših rieči, ja ću ga čuvati kao majka svoje jedinče.“

„Milice, zlato, sunce, svisnut ću od težkoga veselja — — evo ti još jedan znak moje ljubavi, evo ti dvie pjesmice, koje sam sprovadjajući duge

noći u nespavanju i uvjek na tebe misleći spjevao; one su izvor najčistije ljubavi.“

„Miloš izvadi iz žepa poznate nam pjesme, te ih umilno smješeći se Milici preda. Da je tkogod gledao, lahko bi mogao opaziti, da je ovaj smjeh bio nenaravan. Milica preleti očima te pjesme, te začudjeno zapita:

„Ta ove su pjesme jednake, a svaka je od druge ruke pisana.“

„Jest, zlato moje, ja sam pisao jednu pjesmu s desnom a drugu s lievom rukom: vidiš dakle, da htjedoh i dušom i cielim tielom tebi poslužiti.“

„Ah kako sam sretna!“

Dobro bi oko smotrilo, da se Milici od veselja oči suzami napuniše.

Starac se je svojim prijateljem razstao i idući Milanu smiešeći se rekne:

„Trista mu bomba i granata junače — gospodin Dane mi pripovjedi, da vam je stric umro, a vi da ste nasliedili sve njegovo imanje.“

„Nije baš od velike vriednosti gospodine pukovniče.“

„Ali ipak od tolike, da se možete ženiti, tri sta mu bomba i granata, samo si izaberite što valjanoga.“

„To sam već učinio.“

„E pak dobro — čestitam!“

„Još nemožete čestitati, jer se nezna, hoće-li na ženitbu privoljeti njen otac.“

„Trista mu muka, kakav bi taj otac bio, koj bi odbijo takova momka.“

„Kad je tako a vi mi dopustite, da vam predstavim moju buduću suprugu.“

Rekav ove rieči, uzme Miloš Milicu za ruku, te se starcu pokloni, koj od začudjenja ni riečice progovoriti nemogaše.

Poslje njekoliko trenutaka dodje starac k sebi i rukujuć se s Milošem reče: trista mu bomba i granata, nebi pomislio, da si baš toliki vragolan! Hajdmo sada svi ukupno kući, da se poveselimo i pozdravimo kao svoji, kod ove ćeš mi prilike pripoviedati, na koji si način spleo ovu vragoliju. Tri sta mu bomba i granata, ovaj je dan najljepši od mojega života.“

Muzika zasvira „naprej zastave“, a pukovnik nehotice poviče iz svega grla: napred! sve se družtvo iz promenade razidje, a sunce zalaziti poče. Posljednji zraci padoše na lice sretne Milice, ljudi, koji ju vidješe u družtvu Mitoševu, šaputahu i gatahu raznovrstno o toj novosti.

Da-li je Miloš pukovniku poredu i istinito pripoviedio dogadjaj toga dana, ni se za nikad razčulo, samo se to zna — služkinja je pripoviedala — da se pukovnik cieloga večera dugo i glasno smijao.

U kući g. Miloša vladao je velik žubor. Sve sobe urešene bijahu za neobičnu svečanost. U jednoj sobi sakupljahu se mužikaši, u drugoj se žuriše kuhari i kuharice, a u trećoj bijaše sluga Ivan baveći se sa vezanjem šampanskih butelja, koje jamačno za ugodnu svrhu opredieljene bijahu, da goste rszvesele. Ivan je gledao taj velik broj butelja i moglo se primietiti, da se srdačno nasmijao, kao da mu se njekakva dobra misao u pameti porodila. Okrenuv se njekoliko puta pozorno, da-li je sam, otvori jednu butelju, zatim

drugu, treću i tako dalje — — te iz svake vino od prilike za prst u jedau bokal odlije, a butelje kišnjom vodom dolije, misleći, da će gosti već pijani biti, dok šampanjac na stol dodje, pak da neće nitko ni primietiti, da ima u njemu vode. Valjda nije baš lošo sudio. Bokal sa šampanjcem mislio je za večer da spravi; ali poslje dovršena posla nemirova donde, dok nije izpio iz bokala sve vino. Za njekoliko trenutaka počme šamanjac u njegovoj glavi igrati. Sad mu se prohtje još malo šampanjca, i bez da se osvrtao pažljivo kao prvi put, da nebi ga tkogod vidio, lati se jedne butelje i otvoriv, izprazni ju do maloga prsta. Zatim sjedne u sriedi sobe i započme pjevati, da se sve orilo. Uprav je najbolje grlo udesio bio, kad njetko na vrata kucne.

„Herrajn! slobodno! unutra!"

„Molim, jeli je ovo stan g. Miloša Stanića?" zapita unišavši.

„Jest da kako, da je ovo njegov stan, moj bogami nije, a niti vaš — — no znate-li šta? — — sjednite ovdje pored mene, pak ćemo piti i pjevati."

„Hvala vam, ja dodjoh samo, da mu radostnu viest donesem."

„Nije nuždno, on je radostan i bez vaših viesti — nego hodite ovamo, da pijemo, ako hoćete, ako pako nećete, a vi se nosite od kuda ste i došli."

Još htjede Ivan i dalje da govori, ali opet njetko kucnu na vrata.

„Grom i pakao!" poviče srdito.

„Tko je opet?"

„Oprostite" reče mladić, koj unutra stupi, „stanuje-li ovdje gospodin Miloš Stanić?"

„Jest ovo je njegov stan; vi ste sigurno pozvati — izvolite sjesti."

„Hvala vam, ja samo dodjoh, da mu pripoviedim, da mi je sreća poslužila."

„Kakva sreća — na današnji dan neće biti od toga ništa — nego izvolite sjesti, pak u družtvu onoga gospodina da izpraznimo njekoliko čaša u slavu ovoga svečanoga dana."

Na ovaj govor pogleda mladić čovjeka, koj u sriedi sobe zamišljeno stajaše i poznav ga probliedi, zatim mu udari krv u lice, ruka mu se sgrči i razslabljenim glasom poviče: „gospodine, odkud vas ovdje — vi niste održali svoju rieč — vi niste dvoboj izvršili — vi ste me gadno prevarili!"

Na ove rieči prene se kao iz dubokoga sna zamišljeni mladić i prepoznav govornika, stupi bliže i reče: „To isto ja o vami sudim gospodine, ali ako nevjerujete, da istinu govorim, onda sam u stanju, da vam to neoborivom sviedočbom dokažem.

Tko nebi primietio, da su ova dva mladića naši poznati duelanti Ivan i Milan. Poslje kratkoga mučanja i promišljanja započme iz nova Milan:

„Kako ću vaše ponašanje, gospodine, da tumačim, a kakvim imenom da ga nazovem? Vi ste povriedili dostojanstvo izobražena čovjeka,"

Na te rieči izvadi Ivan njeki papir iz žepa, te ga preda Milanu riečmi: ova svjedočba neka vam oči otvori, neka vam bude dokazom, da se ljuto varate, a sad stoji do vas, da se opravdate glede dvoboja, kojega ste kao strašljivac mimoišli.

Na papiru stajaše napisano:

Svjedočba,

Kojom podpisani potvrdjuje, da je gospodina Ivana S. radi otrovanja kroz 3 dana od 22. do 27. kolovoza liečio i da se ta bolest izkazala kao namišljena. Osim grčeva u želudcu nije imao bolestnik nikakve druge boli.

Ova je sjedočba izdata na naročitu volju gospodina Ivana S.

U Osieku, 28. kolovoza 186 . Dr. A. . . .

Pročitav Milan ove rieči zadubi se u duboke misli. Lice mu mienjaše sve boje, čas bje crven kao paprika, čas blied kao stiena i više je naličio na kameleona, nego-li na čovjeka. Drhćućim, iznemoglim glasom poviče pomamno:

„To je strašno, to je užasno. — Gospodine! ja se nalazim na kraju zdrave pameti i nisam u stanju, da dokučim, šta se okolo mene sbija — — pročitajte ovu izpravu, pak mi onda recite, da-li vi dokučujete, da-li vi pojmite ovaj mistični položaj — ja sam već izvan sebe.“ Rekav te rieči; izruči Milan u Ivanove ruke njeki papir, koj je iz žepa izvadio. Ivan pročita sadržaj toga lista njekoliko puta, te ga Milanu povrati s riečmi: „Vaše i moje pilule bijahu od jednoga te istoga preparata! jer i vi bolovaste tri dana od grčeva u želudcu.Naše su svjedočbe jednake i svakako je prilika, da je Miloš s nami samo šalu sproveo. Niti u jednoj od tih pilula nebijaša otrova. Dá-li sad pojmite položaj?“

„Šta? Takove šale ja neprimam — to nemože biti!“

„Ali vi vidite, da je tako. Svatko od nas uzeo je pilule, pak Ipak evo nas zdrave, osim one male neprjlike“ — — — —

„Grom i pakao, ja ću se Milošu strašno osvetiti — — — ali kako ćemo s Milicom, ja od moje namjere neodustajem — —.“

„Hvala bogu niti ja ne, pak makar bio mač naš sudac,“

„Prije svega valja, da od Miloša razjasnjenja zaištemo, a onda ćemo vidjeti, kako ćemo izaći na kraj glede Milice. O, čekaj ti dobar prijatelju — tu ćeš šalu skupo platiti,“

Na ulici se začuje muzika. Sluga skoči na noge i poviče: živio! živio! evo dolaze. — Milan i Ivan slušahu pozorno muziku, koja sve bliže dolažaše — a najposlje zaori se cielo dvorište — vrata se otvore.

„Naprvo stupio je stari pukovnik u sobu, a za njime Miloš s Milicom i ostali mnogobrojni gosti.“

Starac opazi Ivana i Milana i premda mu obadva poznata bijahu, poviče radostno: „Trista mu bomba i granata, evo nam novih gostiju, zdravo prijatelji, da ste mi dobro došli — baš mi je milo — svirajte — hej muzikaši svirajte bolje!“

Muzika zasvira narodnu pjesmu. No Milanu i Ivanu bijaše čudnovato pri duši, oni neslušahu muzike, nego ukočenima očima gledahu s udivljenjem tableau, koj se pred njimi prostiraše. Najposlje pristupi Ivan k Milošu i reče: „Gospodine! Mislio sam, da ste čovjek od poštenja, ali ste vi činom protivno dokazali, pozivljem vas dakle, da se opravdate.“

„Molim, molim — drage volje — nu prije svega dopustite, da vam predstavim bivšu gospodičnu Milicu, a sada moju milu suprugu — uprav se ovaj par vjenčasmo.“

„Mi smo prevareni — poviče Milan i Ivan ujedno.“

„Gospodo, reče Miloš, oprostite mi, što vas na takov način prevarih, ali pomislite, da ste mejdan djelili, da bi jedan od vas bio već mrtav, a ovako ostali ste živi — a Milicâ ima više.“ — —

Poslje dugoga izpričanja i razgovaranja ostanu Milan i Ivan u družtvu, te uvidjajuć sreću Milice bijahu i oni sretni. Poslje objeda započme igranka. Milan je smio igrati prvu četvorku s Milicom, što Ivanu nije bilo pravo, nu umirio se je, kad mu rekoše, da će on igrati s njome kod druge četvorke.

Svatba je trajala do zore. Sutra dan, kad je Milica ustala, dočekao ju je u vrtu Miloš, gdje su mnogo i dugo razgovarali.

Kad ih je sluga pozvao na objed, pogleda čudnovato Miloša — i gurne ga laktom.

„No, šta je to?“

„Ništa milostivi gospodine — htjedoh zapitati, da-li bijaše dobar šampanjac — s kišnjom vodom — — — Vi ste sve prevarili, ali ja sam vas! —

V. Gjorgjević.

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.

Preveo iz francezkoga Robert Franković.

(Nastavak).

Ali napokon, prihvati markiza: „Barem kažite nam, u čem sastoji tazlika? Ako-li sunce u korist razlike od svoje svjetloće mora nješto izgubiti, tada ćete dopustiti, da je vaša ljubopitnost ponješto opravdana.“

„Sunce neima ništa izgubiti a još manje mjesec, reče umjetnik nehajno, ovdje se radi o boji.“

„Dakle, primieti markiza, zar vi pretvarate vaša čuvstva u lak i smolu?“

„Nekažem u smolu, jer je to jedna stvar, o kojoj se po mom mnienju u obćinstvu nepravedne predsude goje; nu ja neimam ništa proti tomu, da dozvolim vam lak predpostavljajuć, da ga zlo neupotrebite.“

Doktor izvadi iz žepa svoju listnicu, ali u isti par, kad opazi, da umjetnik svoj pogled u njega upre, metne svoju olovku u tuljak; bojeć se, da ga nebi odmah za stolom po drugi put napao.

„Doista, reče marki tiho, naš je slikar veoma originalan.“

Doktor neodvrati ništa, već povuče g. marki-a na stranu i stavi mu oprezno prst na čelo, i učini mu rukom znak nijekanja.

„Zar sbilja mislite?“ zapita marki.

Doktor načini glavom znak tvrdjenja.

„Mislite-li, da nam njegovo stanje zadaje brige?“ nastavi marki.

Doktor se namrgodi i nagne glavu na stranu, da izrazi svoje dvoumlje. Doktor, da izbjegne napadanje slikarovo, govoraše sredstvom pantomine, ali sve badava; Julijev pogled pratijaše njegov razgovor.

„Hajdemo, doktore, reče on, nemojte pred očima g. marki-a moj dobar glas oskvrnuti; već mi potajno prepišite hladan tuš, ali nekažite nikomu. — Zatim okrenuv se prema gospodični Dupuis: — Što se vas tiče, gospodičn, vi ste moja, ja ću iz vas nješto napraviti. Hoćete-li sjesti? Mlada se djevojka nasmije no posluhne kao dobra učenica.“

„Vam, milostiva gospojo, nastavi slikar, okrenuv se prema markizi, vam izkazati ću svoju uslugu time, da neću prije ostaviti vaš portret, dok ga nedovršim. Pošaljite mi sutra svoju haljinu, pa ću njezin nabor na gibivoj lutki razmatrati.“

„Ah, zar dakle hoćete, da se opet samnom pomirite?“ zapita markiza.

„Zar smo se zavadili?“

Možebiti, samoljubje u žena ćutljivo je kao i u umjetnika, isto je kao i svaka ljubav ljubomorna. Tko zna nisam-li si utuvila u glavu, da ćete možda po svršetku moga portreta svoju paletu slomiti.

Da to primem, kao da je to sbilja vaš predlog milostiva gospojo?

„Ne, jer ako bi vi moj predlog primili, stajalo bi me mnogo novaca, što nebi mogla izplatiti. Nisam ja tako imućna da bi mogla jednoga slikara izključivo za svoju osobu najmiti.

Doktor htjede da markizu učini pozornom, da liepoj gospoji valja samo htjeti da predobije jednoga umjetnika za svoju osobu, ali je zatezao da izreče tu opazku, i u isti par, kad ju je htjeo da izreče, razgovor se je okrenuo na drugi predmet.

Marki znao je, da gospodična Dupuis pjeva. Naravno da se je ona izpričavala kao i gospoja markiza, koja je obično veoma sretna bila, kad je mogla talenat svoje štićenice dati sjati, činilo se je ipak, da je ovaj dan htjela da upliv svoje protekcije dalje povuče, nego-li je mlada djevojka i slutila.

„Samo jednu pjesmu, reče marki, jednu prostu pjesmu? Gospodična Dupuis oklievaše, ali ipak popusti i odgovori:

„Ako vas zaista time mogu razveseliti.“

Markiza čujuć te rieči, prekinuv razgovor sa slikarom i reče:

„Moje diete, našto mislite? pjevati u ovaj par! Vi se niste još oporavili.“ . . . „G. Frejusa valjda je težko zadovoljiti.“

Cecilija obori oči i bijaše tako smetena, da nemogaše ništa odvratiti.

„Ne, moje diete,“ prihvati gospoja de Varigny, „vi ćete drugi put pjevati kad budete imali bolji glas. — Zàtim okrenuv se prema slikaru: — „Ja sam sigurna gospodine, da ste viešt glasbi.“

„Dakako, pa tko nije viešt glasbi? Hoćete-li da vam zapjevam!“

„Ne, gospodine, pridržite vaš talenat pa pustiti gospodičnu Dupuis sjati, koja ima talenat u istinu velik.“

„Ali je takodjer i moj velik, reče slikar. Pošto nećete da udarate u glasovir, to nam dajte gusala ili frule.“

„Mislim, reče marki, da imam gori u svojoj sobi izvrstne gusle. One su od moga ujaka, kojimi se je uz vrieme svoga izselenja kod kvarteta u dvoru assko-vajmarskom služio.“

„Doista, zavapi umjetnik“, ja bi bio sretan da se upoznam s guslami, što no su tako liepu političnu ulogu svirale.“

„Nemojte se smijati“, reče marki, „ove gusle dirnuše srce ledne njemačke kneginje.“

„To su dakle vilinske gusle, zamrmlja doktor.“

„Vražje gusle“, primieti Julijo.

„Srdačne gusle“, uzklikne markiza.

Gusle, što ih donesoše, neimadjahu nijedne žice, no lučac bijaše u dobrom stanju. Pošalju po žice, uz koje vrieme izpitivaše umjetnik glasbilo opreznošću jednoga vještaka.

„Ja sam se prevario u svom zvanju“, napokon reče on, „ja bi bio morao postati muzikant.“

„Ali, zašto niste sliedili nagon svoje naravi? Čuo sam da ste prieko volje svojih roditeljah postali slikarom.“

„Bez dvojbe, ali se time nemože reći, da sam pravim putem udario. Muzika je u istinu umjetnost, koju strastveno ljubim.“

„Zašto pravite dakle slikâ?“

„Jer trebam živjeti, milostiva gospojo.“

„Vi bi onda živjeli od muzike.“

„Ne, ja samo rado za sebe sviram, dočim rado pravim slike za druge.“

„Medjutim, hoćete-li nam svirati.“

„Podnipošto, reče umjetnik „budite uvjereni, da neimam posve nikakove volje dati se slušati, da nebi htio da sam sebe čujem.

Gospoja de Varigny odvrati smijuć se.

To je zadovoljstvo, što ćete ga usred naše mnogobrojne svietinje moći uživati. Koliko god puta budete svirali, za cielo pribavit ćete si veselje da čujete sám sebe.

VII.

Utisci prediducéga dana izkrsnuše noćju. Gospoja de Varigny dovinula se opet do gospodstva svojih misli i volje. Prvi njezin posao bijaše poljubac, što ga je dala svojoj kćerci, drugi hvala Bogu.

Kakov li sam jučer san snivala? reče sama sebi. U svom srcu osjećah najžalostnija nagnuća, a usuprot danas sve se je u meni pretvorilo u ljubav, dobrotu i pouzdanje. Opet sam svoja.

Markiza pustila je ovo svoje novo ugadjanje udesu. Kada je Ivana na njezin poziv unišla, ležaše joj na ustih sladak posmjeh. Uz vrieme, kad ju mlada djevojka češljaše, razprečati la je liste, koji bijahu svi dobro primljeni.

(Nastavit će se).

LISTAK.

Narodno kazalište.

Na preporuku sl. kazalištnoga odbora kupila je vis. hrv. zemalj. vlada za porabu ovdješnjega narodnoga kazališta izvornu dramu dra. Dimitrije Demetra „Krvna osveta“, koju je sám spisatelj skroz i skroz preradio i za pozorište priredio, tako da se ima kao podpunoma nova smatrati. Ova novost prikazat će se već ove nedjelje dne 20. t. m. i to na korist darovitoga i marljivoga predstavljača g. Aleks. Sajevića. Na tu predstavu činimo slavno obćinstvo tim većma pozorno, što je to prvi novi narodni dramatični proizvod, što se ove sesone prikazuje a gospodin koristnik spada medju najdarovitije i najmarljivije mladjahne članove i zato zaslužuje svim pravom, da ga obćinstvo mnogobrojnim posjetom obodri na dalje napredovanje.

Umjetnost i književnost.

U Novom sadu izašao je „Omladinski kolendar“, što ga izdaje srbska omladina. U njemu ima 10 različnih članaka zabavnoga i poučnoga sadržaja. — Isto tako izdala je i Matica dalmatinska sedmu knjigu svoga „Koledara“ za god. 1870., te je ujedno zaključila, tečajem god. 1870 izdati: 1. „Zemljopis i kratku povjestnicu Dalmacije“; 2. Preradbu poznate knjige „Pomozi se i Bog će te pomoći“, te napokon 3. „Ručnu knjigu za pravnike.“

J. Subotića novi komad „Krst i krunisanje Stevana Nemanića, kralja srpskog.“ Slika iz prošlosti srpske u 4 razreda s pjesmama, muzika od A. Maksimovića. Prikazan je u Novomsadu jur višekrat dobrim uspjehom.

U Rusiji izvažaju se svake godine knjige u vriednosti od 120.000 srebrnih rubalja, a uvažuju se iz inostranstva u vriednosti od pol milijuna rubalja. Samo godine 1868. uvozilo se inostranih knjiga u vriednosti od 800.000 rubalja, medju ovimi franceska djela u vried. 260.000 rubalja.

U Gradcu kod Bocka izašle su nedavna „Narodne pjesme Njemaca iz Koruške“, izdane po Dr. Pogačniku i Dr. Em. Herrmannu.

U Lipsiji tiskana je kod Gebhardta nova drama pod naslovom: „Dimitri Joanovitsch“ od Ad. Wilhelmia. — U istom mjestu izašlo je važno djelo o Poljskoj pod naslovom: „Polens Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft.“ Eine historisch-politische Studie.

Od „Hrvatske“, uredjivane V. Bachom izišo je IV. (posljeduji svezak.) Sadržaje članke: 1. „Napoleon III. i Europa.“ 2. Austrijanske diple.“ 3. „Sustav naš i Slavosrba.“ 4. „Federacija Austrije.“ 5. „Razgled politike.“ Svi su članci, kao što se čini pisani od dvojice pisaca.

Konjičev skok

od Šišm. Robičeka.

mi	kó	ti	vra-	ba	hlad-	ješ	O
bar	tu	bit’	no	A	tvom	lju-	me
ne-	ne-	sit’	bie-	na	Od	tu	kret-
Te	mi	I	ta:	sni-	lom	gru-	ko
ćeš,	vies-	di,	vi-	di.	sniež-	od-	bra-
ses-	mi	A-	noj	li`	vat’	A-	mi
ko	A-	ti	bu-	ba	pres-	o	i
pus-	tra	lju-	ko	ka-	se	bit’	ta,

Riešenje narodnih zagonietaka u predjašnjem broju.

1. Ptica. — 2. Niti. — 3. Nebo, zviezde, mjesec, sunce. — 4. Grom, sjevanje, kiša — 5. Nebo i zviezde.

Izpravci. U br. 8. ovoga časopisa uvršćene su u „Putnih uspomena“ kod opisa Lopara pri Novom, pogriešno crkve Majke božje i sv. Ivana, koje se kod Lopara rabskoga nalaze, isto tako kao i otok Golić.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Dr. Dimitrija Demeter.**

Br. 11. U Zagrebu 15. ožujka 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Iz sbirke pjesama Milovana Vučkovića.

XIII.

Razkriće kipa Jelačić-bana.

Talasa se na trgu množina,
Sakupi ju velja svetkovina,
Da svog bana vide gradjani,
U svečanoj dodju haljini.
Kuću svoju rano pusti svak,
Ruke diže drobni potomak,
On mu bjaše uspavânja poj,
Mrki krajšnik stupa u red svoj;
Svršeni su njegovi već boji,
Bog zna danas kakve misli goji.
Prije svijuh starci se ponose,
Što uresi lovorom im kose;
Serežani, lavovi crveni,
Ime su mu, naričući, zvali,
Presretnim se svaki od njih cieni,
Pred šatorom, što su njegvim spali.
Svećenika guste, biele čete,
Kip od mjeda dodju da posvete
Onog muža, koj za vrieme sve
Po svom puku jur posvećen bje.
Mojsija je, koj u staro doba
Uzkrisio puk je svoj iz groba
Od zabiti, gdi je toliko
Već stoljeća tužan spavao. —
Zastor pade. Kao ogroman
Vijor tutnji množtva bučni klik
I zaori od pjesama lik:
Naš je kumir, naš veliki ban!
Junačko mu lice se ukaže,
Nije mrtav! Tko to misli: laže.
Konja jaše, pod njim tvrda hrid,
A nad njime sunca sjajni vid.
U desnici drži mač svoj britki,
Kano da ga podigo u bitki,
Da krajšnikom svojim komandira,
Slušaju ga, svak mu presentira,
Pozdravljaju zastave ga stare,
Past pred njega, željom se razžare,
Grom topava, praska pušâk ječi,
Bojna glasba uz to glasno zveči.
Tri put pune pušku kràjišnici,
Svaki hitac ide njegvoj dici.
Mnogi vele, da se na to gane.
I zahvalno svima glavom mane,
Kad se klici pako ùzmnože,
Zborit htje — no tronut nemože.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak).

Crkve rabske od velike su znamenitosti glede starine, umjetnosti i raznih dragocienostih čuvanih u njihovom skrovišću. Glavno mjesto medju umotvornimi sgradami u Rabu ide stolnu crkvu, premda je i ova od kasnijih popravaka mnogo izkvarena. Sagradjena jur za vrieme hrvatskih vladara, posvećena je s nova god. 1170. na čast Djeve Marije, a popravljana prvi krat god. 1237. i popravkom dovršena god. 1287. kako sljedeći napis sviedoći, što je namješćen izvana nad malimi vrati:

ANNIS MILENIS CVRRENTIBVS ATQVE DVCENIS
HISQVE SEPTENIS ADIVNCTIS SEPTVAGENIS.
ILLVSTRIS MACI (Marci?) MICHAELIS PROVIDACVRA.
HOC STVDVIT FIERI QVOD GLISCI . . . OMNIA IVRA.
GAVDET VRBS ARBI FVLGENTE COMITE TALI
SEMPER QVIPPE VERVM GLORIFICANDO DEVM.*)

Iznad velikih crkvenih vrata kaže latinski napis, da su ta vrata gradjena god. 1490., za vrieme gradskoga načelnika Zantana Kalba, trndom Franje Nimire.

Crkva je sagradjena u slici kršćanske bazilike sa tri broda. Sriednjega diele od pobočnih liepe arkade ili lukovi, što počivaju sa svake strane na šest stupa. Ovi stupovi urešeni su glavicami sa izrezanimi nakiti u slogu romanskom. Duljina srednjega broda ima 80 stopa, širina 23½, dočim pobočni miere u širini samo 13 stopa. Svetilišće ili apsis sagradjeno je iz nutra na oblo, dočim je izvana na osam sjeka ili kuta. U svetilišću je svod poput kube. Od zdola okolo zida stoje kamenite klupe. Tu se nalaze i prekrasne drvene stolice, umjetno izrezane god. 1445. i urešene grbovi porodica Spalatina i Nimirića. Još nije nitko naveo ime umjetnika, koji je izveo divno ovo djelo. Ja bi reko da je bio Ivan Budislavić, drvorezar iz Trogira, koji je god. 1440. dovršio prekrasne stolice u stolnoj crkvi trogirskoj, kojima priliče potanko u slogu i u čitavoj radnji stolice rabske. Ovo se može uztvrditi tim više, jer je rečeni umjetnik živio u prijateljstvu s Andrijem Aleksiovim, graditeljem onoga vremena slavnim, koj je u isto doba gradio i u Rabu.**)

Krasan oltar od ciboria iz mramora leži na šest stupa i pokriven je sa šestokutnim kamenom, kojega svaki šiljak nakićen je mramornim cvietom. Uresi nad arkadami pripadaju staroromanskomu slogu, a djelo biti će svakako iz XIII. vieka, ako ne starije.

*) U tom priobćenju napisa razriešene su kratice. Čitav napis nije još nigdje priobćen.

**) Slika ovih stolica rabskih može se viditi u djelu prof. Eitelbergera „Die mittelalterlichen Kunstdenkmale in Dalmatien", koji je mislio, da je ovaj rabski i trogirski umotvor djelo njekojega Mletčanina.

Znamenita je u toj crkvi bogata sbirka sv. moći s umnom spravom iz veoma starih vremena. Medju ostalim čuva se u jednoj škrinjici glava sv. Krstofora sa zlatnim viencem ili krunom, što ju je ugarska kraljica Jelisava, kći bosanskoga bana Stjepana, oko god. 1385. ovoj crkvi poklonila. Kruna je urešena dragocienim rubinom, biserom, emajlom i sa njekoliko safira, hiacinta itd. Na viencu visi zlatan krstić, što ga je dodao kralj Vladislav napuljski. Mnogo vriedi kao riedkost i kao umotvor škrinja (arca), u kom se čuva svetčeva glava. Škrinja je iz drva i preobučena srebrnom, dobro pozlaćenom pločevinom, na kojoj ima veoma umno čakanovinom izdjelanih prizorâ iz života sv. Krstofora, sa slikami Isusa, Marije i drugih svetaca. Djelo biti će iz XII. vieka, ako ne starije. Još ima u toj crkvi i druga škrinjica za sv. moći sa umjetnimi slikami u emajlu izdjelanimi, predstavljajućimi sv. apostole.

Izvana na pročelju crkve ima okrugli prozor, koji je načinjen g. 1439., kako mu napis svjedoči; a na crkvenom zidu umješćena je veoma stara mramorna slika na priestolu sjedećega Isusa, koja je možebiti, po njezinom slogu i radu sudeći, još iz vremena hrvatskih kraljeva.

Od velike znamenitosti je i zvonik stolne crkve, koj naprema njoj na samom stoji. Ima četiri poda ili sprata u četiri sjeka. Svaki pod ima osam prozora. Ovi prozori razdjeleni su u prvom podu na dva, u drugom na četiri, u trećem na šest obla i uzka razdiela, a u četvrtom na četiri mnogo širja, na takodjer obla razdiela. Pokriven je kamenitim piramidalnim osmokutnim krovom, oko kojega teče kamenita galerija. Kad se iz daleka gleda, čini se, kao da je sav zvonik prozračan. Ima u visini $13^1/_4$ klaftara, a u širini tri.

Osim stolne crkve ima grad Rab više liepih i veoma starih nu i porušenih crkava. Najstarija još obstojeća crkva koludrica reda sv. Benedikta, posvećena sv. Andriji, ima na zvoniku napis od god. 1181. s dodatkom, da je taj zvonik za vrieme biskupa Andrije i opatice Ivane po naddjakonu Kužmi sagradjen. Još starije crkve sv. Ivana Ev. i sv. Ivana krst. stoje u razvalinah, premda se od posliednje sva njezina klasična slika i gradjenja slog razabrati može. Kada domoljubni Hrvat u ovu crkvu stupi, pak po prekrasnom mozaiku, sada smradom i ruševinom pokrivenom gazeći, krasne one stupove i glavice, umjetno izrezane oltare i kipove, veličanstvene arkade i svodove, lagahne visoke prozore i kamenite grobove s latinskimi i glagolskimi napisi motri, mora da ga obuzme gorka tuga nad propašću naroda i svega toga, što mu je njegda pripadalo. Koliko je tu umnih rukuh iz najdavnijih vremena sve do XVI. vieka radilo! Koliko tu pobožnih ljudi novcem i darovi dragocienih umotvorinâ na poljepšanje crkve pridonašalo! koliko umnih glavâ crpilo duh za svoje djelovanje na polju umjetnosti; pak sada leži jedan od najljepših spomenika naroda hrvatskoga zapušten i poluporušen, dočim se na popravljanje kojekakovih mnogo manje vriednih sgrada u austrijskih i uugarskih zemljah iz državnih blagajna, koje takodjer Hrvati podpomažu, na tisuće i tisuće troši, pak ipak stoji baš ova crkva pod neposrednom upravom države.

U toj crkvi sv. Ivana krst. radio je godine 1454. i neumrli naš graditelj

Andrija Aleksijev Dračanin, kako jedan napis svjedoči. Tu bijaše pokopani mnogi slavni ljudi našega naroda. Ali se sada isti Rabljani malo brine za ovaj veličanstveni hram božji, jer odkad je i zvonik poluporušen a zvona njegova izčeznuše, osta u okolici hrama sve gluho kao sred pustinje.

Crkva sv. Antuna opata pripada kaludjericam sv. Franje, a sagradjena je u XV. vieku od Mande Budrišićke vlastelinke od Gerova u hrvatskom primorju, koju Tomko Marnavić u XVII. vieku liepo opjeva. Ova crkva ima više grobnih spomenika s latinskimi napisi i dosta dobrih slika. Na jednom oltaru visi srebrna kruna, što ju je Rabljanin Marin Bisa posvetio Mariji na dar radi pobjede nad Turci kod Novogagrada god. 1647. s napisom: „Ex voto D. Marini Bizza integerrimi gubernatoris, ob expertum presens (?) virginis patrocinium in obsidione et expugnatione arcis Novegradi anno 1647. Na kruni ima i grb s napisom: Mar. Bizzius Archiepiscopus Antivarensis. Serviae primas. — Monastir uz crkvu sagradjen je g 1541.

Ima još u Rabu crkvica sv. Antuna naprema stolnoj crkvi sagradjena god. 1512. s liepim oltarom u bizantinskom slogu. Crkvica sv. Marina, rodjena Rabljanina i utemeljitelja republike San Marino, posvećena je god. 1605. Crkva sv. Križa sagradjena 1474 u romanskom slogu. Crkva sv. Justine njekad kaludjera sv. Benedikta, sagradjena u romanskom slogu oko XV. vieka, ima više grobnih spomenika. Crkvica druga sv. Antuna od Padove s grobom utemeljitelja njezinoga Franje Bratce od g. 1678. Crkvica sv. Krstofora, slavna zaštitnika rabskoga. Crkvica sv. Nikole s dobrom slikariom. Na pokon crkva sv. Stjepana, uz koju bijaše njegda takodjer monastir. Zapušćena crkva reda sv. Franje na rabskom groblju sagradjena 1490 ima više liepih spomenika s napisi i grbovi, medju ostalimi slikara Ivana Bosketa iz Španjolske od god. 1515. i graditelja Valente Marginića iz Sinja od god. 1558. Tu je i jedan glagolski napis s godinom 1525.

Izvan Raba grada na Kampori leži monastir Franjevaca s crkvom sv. Eufemie (Fumie) sagradjenom god. 1266., kad bijaše posvećena po pet dalmatinskih biskupa na čast sv. Bernardina, kako latinski napis nad ulazom u sakristani svjedoči. Kasnije prenapravljena g. 1466. troškom Petra Cara, vlastelina rabskoga. Ima pred crkvom znamenitih grobnica počam od XVI. vieka, medju njimi kameniti grob Mande Budrišićeve s krasnom rezbarijom. Medju crkvenom posudom liep je umotvor srebrna kadionica na sliku zvonika.

U Rabu imadu riedkih pismenih spomenika porodice Nimirić, Gozinić, Dominis, Tomljanović, a navlastito popa Ivana Gurata. U obćinskoj pismohrani čuva se znameniti rukopis „Registrum Literarum Comunis Arbi“ nazvan Libro rosso, pisan god. 1504.“ U ovom rukopisu prepisane su mnoge povelje i listine rabske, počam od kralja Kresimira i Zvonimira (god. 1071. i 1081.) Tu je takodjer pokraj male talijanske pjesme, uvršćena gotičkimi pismeni stara poveća pjesma hrvatska, koja govori o njekom hercegu Zuvanu, koj htjede godine 1528. po prevari predati grad Rab Krstoforu Frankapanu. Počimlje ovako:

Moći slaba jazik izreć nemore,
ako milost tvoja bože ne pomore.
Zato tebe molju bože tvoju milost,
Netij'mi kratiti govorenji kripost.

I tebe još molju Krstofore sveti,
naputi moj jazik, da bude moć peti,
i gnjiv i krv, tere oganj ki biše namislil,
on traditur Zuvan, rabljanom izmislil.

Biše niki hercik imenom zvan Zuvan,
za njega tamnosti bi z Raba zignan van,
naputil biše on nikoga knezića,
vsi mnim da ga znate, imenom Ancića. itd.

Čitava pjesma ima 109. veraza i pripada u broj najstarijih umjetnih hrvatskih pjesama.

Razgledav u njekoliko ura sav grad Rab i njegove znamenitosti, odputih se jur po noći natrag na parobrod, ali ne s parobrodskim kajićem, nego običnim rabskim prevoznim brodićem. Kad u družtvu njekih čestitih rodoljuba dodjoh do prevoza, nadjoh more još uvjek silno uzkolebano, nu vozari mi kazahu, da se tu nije ništa plašiti pogibelji, jer je parobrod na blizu. Skočih dakle odvažno u brod, oprostih se od mojih prijaznih pratioca, i dodjoh sretno do parobroda. Ali kad sam već na mjestu bio, nedadu valovi na brod, trebao sam dakle više vremena, dok mi nisu iz parobroda bacili konopac, koj prihvativši, dotisnuh se do broda i do liestvice, uz koju sam se uzpeo, morem malko nakvašen na brod. Družtvo me veselo primi, scieneći da ću se kao poljski stvor plašiti iznovice poći na nemirno more. Mi sprovedosmo do polnoći vrieme u sladkom razgovoru, u tihoj luci kamporskoj.

(Nastavit će se).

Doktor čudotvorac.

Parižka eksistencija u tri poglavja.

Saobćio A. E.

I.

U parižkom svietu.

Moje prvo poznanstvo, odmah poslje mojega dolazka u god. 51., bilo je veoma zanimivo, no i veoma dvoumno, što naravno nisam onda znao, kad ga učinih. Nasuprot veselio sam se izvanredno, da sam tako brzo tako ljubežljiva, obrazovana čovjeka našao, koj mi je odmah toliko priklonosti pokazao, išao u svem mi na ruku i podieljivao mi dobar savjet, koj sam naravno veoma trebao kao neizkusan novak. Premda je, što se godina tiče, bio od mene

toliko stariji, da bi mi lahko otcem biti mogao, bio je prijatelj mladeži i vesele i prijazne naravi. Tako barem učini mi se na prvi pogled a ja sam onda rado sudio po prvom utisku; za dugo, obično promišljavanje nisam itako imao vremena, jer silni, bučni parižki život, u koj me je tako rekuć sudbina bacila, tako me zaokupi i djelovao je ujedno tako onesvješćujuć na me, da sam jedva od jednoga dana na drugi mislio. A k tomu dodje, kao što rekoh, moja podpuna nestašica poznavanja svieta i ljudi, usljed čega držao sam svakoga za ono, što se je gradio. Napominjem samo jedan primjer moje lahkoumnosti. Moj susjed kod table d'hôta u hotèlu Violet, gdje sam odsjeo bio, njeki barun taj i taj, načini me već drugi dan po mojem dolazku svojim pouzdanikom i pritužì mi se, da je u velikoj nuždi, budući da mu se je na pošti izgubio list sa novci; da mora sada njekoliko nedjelja dana na odgovor čekati i kao inostranac, da nepozna nikoga u Parizu, na koga bi se zbog malena predujma obratiti mogao; na što sam mu odmah (moram se jošte smijati, kad na to pomislim, ponudio svoju kesu, iz koje je on diskretno i to stopram poslje duljega nagovaranja od moje strane, uzeo tri luidora. Sutradan nestalo je bilo gospodina baruna, kojega nije nitko u hotèlu poznavao, i moja tri luidora očekujem jošte dan danas. Ali to samo mimogred i ja se vraćam glavnoj figuri moje pripoviedke.

Medju svojimi preporukami imao sam i jedno pismo na gospoju pl. B., stariju otmjenu gospoju, koja je već njekoliko godina u Parizu živjela i koja me je veoma prijazno dočekala. Po parižkom običaju imala je svake nedjelje dana opredieljen večer, kad je dočekivala goste i nisam naravno pomanjkao, da k njoj dodjem prvoga četvrtka. Medju raznom gospodom, koju sam tamo našao, povuče osobito jedan moju pozornost na se. Bio je čovjek ugodnih, finih manira od petdeset godina od prilike i dobro konserviran te velike živahnosti u govoru i kretanju. Okružavahu ga više gospode i dama a predmet razgovora bio je sasvim sposoban, da još povisi moj interes, jer je radio o magnetizmu i sonambulizmu, kojih gorljiv adept i branitelj činjaše se, da je on čovjek, bar je o tom govorio s istim osvjedočenjem kao vještinom i neosta na nikakov prigovor ili na inače kakovu protivnu opazku dužan izvrstna odgovora,

„Umijete li i duhove citirati, gospodine doktore?“ zapita ga iznenâda njeka mlada dama iz družtva.

„Rugate se“, odvrati nagovoreni i lice mu postane zamjerno ozbiljnim, „ali nemate pravo, jer se je mnogi rugalac već osramotio.“

Čitatelj nesmije zaboraviti, da je ta pripoviedka od jedne dobe, gdje je špiritizam, kao misteriozan gost iz sjeverne Amerike, svrnuo se u Europu, da fantastičnomu rukovanju kucajućih duhova i micanju stola otvori vrata, što se je u sliedećih godinah, kao što je poznato, u Francezkoj na tako obsježan i mnogovrstno škandalozan način razvilo, da su najposlje policija i sudovi posredovati morali, da konac učine bezgraničnoj toj sablazni.

Kućanica stupi bliže i prekine nas, kao što mi se je činilo, hotimice, da razgovor drugud upravi, zatim me predstavi na moju molbu doktoru: „Gla-

sovit liečnik“ reče, „premda ga jošte nisam konsultirala, jer nisam, hvala bogu, nikada bolestna.“

„I željet ću, da nikad nebudete“, odvrati doktor obvezno.

Zatim me zapita koješta o Njemačkoj zemlji, odkud je pred petnaest godina u Pariz došao, i od onda ju nije nikada više posjetio i uobće o mojem putovanju. Čini se, da sam mu svojimi odgovori bio omilio, jer me je opetovano pozvao, da ga posjetim, ujedno me je osiguravao, da bi ga osobito veselilo, da mi može kakvu ljubav izkazati. Da se nisam dugo na to siliti dao, svatko si može lahko misliti, i već jedan od prvih dana posjetio sam ga.

Stanovao je u jednom „bel-etažu“ na chaussé-i d'Antin; jedan mali rudasti crnac obučen u zeleno sa zlatom, reče mi, neka časak počekam u predsobi, da me prijavi, i odvede me zatim u jednu dvoranu, koju sam već zato izbuljenima očima motrio, jer je bila prva, koju sam uobće vidio u Parizu. Visoka ogledala, pozlaćene pokućine od crvene kadife, od kristala sjajući polijelej, kandelabri i vaze na visokih konzolih, mozaični stoli, sagovi, zastori i slike, sve učini na me veličanstven utisak.

Posjednik svih tih veleliepnosti primi me osobito srdačno i predusretno i odprati me na to u svoj kabinet, gdje smo bez smetnje brbljati mogli, kao što je on kazao. Ovaj kabinet bio je par dvorani, samo umjereniji i dostojanstveniji, kao što je dolikovalo sobi za učenje znatna i ugledna liečnika, jer da je moj doktor takav bio, nije sada za me podvrženo bilo nikakvoj ni najmanjoj sumnji. Na jednom stolu sa strane stajahu razni fizikalni inštrumenti i aparati, medju njimi jedna velika makina za elektriziranje s leydenskimi flašami ili što inače k tomu pripada, jer doktor upotrebljavao je kod svojega liečenja, kao što sam tečajem razgovora razumio, mnogovrstno električnu silu. Iznenâda stupi na pobočna vrata ugledna gospodja unutra, koju mi je moj prijazni kućanin predstavio kao jednu od svojih sonambula. Bila je istina, nješto odviš fantastično obučena, no koliko sam kod površna, čedna razgledavanja opaziti mogao, u istinu zamjerno liepa; medjutim sonambulu predstavljao sam si sasvim inače. Doktor govorio je sasvim pouzdano š njom, napisao je njekoliko cedulja, koje joj je predao, poljubio ju je na čelo i zatim joj je namignuo, da se povuče natrag; zatim zazvoni, i mali afrikanski rudoglavac dodje, nakloni se, posluša zapoviest svojega gospodara, „Bobe, daj zapreći!“ Nakloni se po drugi put i popikavajuć izidje natraške na vrata.

„Vi ćete mi ipak učiniti veselje, te me propratiti na mojoj svakdanjoj šetnji na kolih u Bois de Boulogne?“ zapita me doktor obvezno, i nastavi, pošto učinih kao Bob, t. j. pošto se naklonih: „Uobće morate mi današnji dan žrtvovat; prieko toga znate jošte malo o Parizu i vi ćete mi već dopustiti, da vam pokažem taj svietovni grad.“

Takovu ljubežljivu pozivu nebi ni onda bilo što prigovoriti, da bi u istinu imao kakav istinit uzrok proti tomu; budući pako, da sam bio sasvim slobodan, primio sam ga sa svom pripravnosti, i pet minuta kasnije sjedili smo jurve u elegantnu faetonu, doktor je sám kočiašio, liepa sonam-

bula pozdravi nas s balkona. Bob skoči kao mačka na službeničko sjedalo i mi se odvezosmo.

Bois de Boulogne nije bio onda jošte to, što je danas; sastojaše se samo iz dugačkih jednakih alejâ, koje izčeznjavahu u dugačkoj peršpektivi, pieskoviti putevi nisu se ni izdržavali, šetaoca vidilo se je samo malo, a kod zla vremena vraćahu se i ekvipaže kod slavodobitnoga luka. Stopram novom carstvu bilo je priuzdržana veličanstvena promjena, koje je od onda iz onoga drvlja načinilo jedno od najljepših šetališta Europe. No vedri rujanski dan dovabio je ovaj put mnogo svieta i na glavnoj aleji za vožnju, tako zvanoj „allée de princes“ bilo je veoma živahno. Doktor pozdravljao je sad na lievo, sad na desno u mimovozeće se otvorene kočije i na njegove pozdrave odgovarahu vazda veoma prijazno, poimence gospodje, kojih je množinu poznavao. Polag zamjerno liepih toiletta i izvrstnih zaprega sudeći, mogle su lahko biti grofice ili vojvodkinje, kako sam barem sám sebi kazivao, jer i toga nisam jošte znao, da najelegantnije parižke dame javnih promenada malne svekolike pripadaju demi-mondu. Makar uprav ovaj pikantni izraz iznašao stopram dvie godine kasnije Alexandre Dumas fils.

Vratimo se po elizejskih poljanah do Kafé-anglais-a na Boulevardu des Italiens, što bijaše već u ono doba jedna od prvih poimemce od najskupljijih reštauracija. Tamo se je imalo objedovati i budući sam privolio, da ću dobromu doktoru žrtvovati dan, zato mu nisam naravno prigovarao. Stupih u veliku dvoranu sa strahopoštovanjem, kojemu se je pridružila njeka plašljivost; to je bila dakle ona glasovita blagovana, o kojoj sam toliko' putâ kod kuće u francezkih romanih čitao požudno gledeći put zapada, kao put obrećene zemlje!

Objed bio je medju ostalim izvrstan, premda nismo na zlatnom već samo na finom posudju od porcelana jeli, a i kotelete imale su naravne kosti, a ne srebrne. Koliko je stajao objed, nisam već zato mogao saznati, jer koliko sam opazio, doktor ga nije platio: on je po svoj prilici imao kao ugledan čovjek i kao česti gost, kao mnogi njemu ravan, vjeresije u kafé-anglais-u. Kavu smo vani na trotoiru pili, kako je običaj u Parizu, i što je fini château Lafitte i pravi Cliquot u mojoj glavi ostavio triezno, izčezne sada sasvim kod pogleda neizmjernoga theatrum-a mundi, koj se je predamnom razvijao, jer ona okolica boulevarda je najživahnija i najsjajnija svega Pariza, a ja sam moje prebivanje u svietovnom gradu brojio jošte samo na dane.

A i time nije bila žrtva od moje strane jošte izpunjena, za koju doktor me zamoli, a kad htjedoh, da se izpričam, zahtjevaše nepomično, da ga propratim u Maison dorée prieko puta, gdje će da mi na posljedku osobit komadić parižkoga života pokaže, kao što mi je lukavo smiešeć se kazao, pri čem je graciozno metnuo prst na ustnice dodavši: Silence, discretion. Naravno otidjem š njim i popnem se uz tri, četiri, sagovi pokrite, sjajno razsvietljene stube s nasloni od bronca, gdje moj Cicerone kod visokih staklenih vratâ zazvoni, koja se odmah tiho otvore. Reče sluzi dvie, tri rieči, koje mi zvonijahu kao vrsta gesla, baci dva talira od pet franaka na stol, za koje je

dobio dvie modre biljege, od kojih je jednu meni predao, i mi stupismo u prvi salon.

Tamo je bilo raznovrstno družtvo, dame sjedijahu na raznih divanih i causeusih, okružene gospodom, medju kojom bijahu njeki stariji, penzionirani militarci, kao što mi se činjaše, s redovnimi vrpcami i zviezdicami u rupah za puceta. To bijahu uprav dražestno oživljene grupe, samo nisam mogao iz razloga već gore priznata preduzîmati proučivanja u potankosti, već sam se morao zadovoljiti totalnim utiskom.

Doktora su i ovdje kao stara prijatelja i poznanca primali i on je šaleć se i govoreć hodao od jednoga do drugoga, ili više jošte od jedne do druge. „Čovjek od svieta“ rečem nehotice samom sebi, „to se vidi na prvom pogled u.“

No što bi izkusniji čovjek od mene inače na prvi pogled u onih prostorijah vidio bio, nisam naravno opazio.

Tako sam došao u drugi salon, koj me je premda en miniature, sjetio na zeleni stol sale od konversacije u Baden-Badenu, gdje smo mi kao heidelberžki djaci na kocku stavljali mnogi tajni forint: a sad puče mi napokon medju očima: nalazio sam se naime u igraonici. Svakojake misli o policiji, o sakrivenih špiljah za kartanje i tamo operušenih inostrancih itd. križahu moje i onako već razdražene moždjane, premda je prostorija za koje kakvu špilju bila veoma sjajna i činjaše se nesumnjiva, ipak sam se mekanično latio svojega portemonnai-a i otreznem se sasvim na jedan put. Kad me njetko udari po ramenu, okrenem se: bio je doktor. „Možete svakako svoju modru marku na kocku staviti“ reče tiho, „vriedi pet franaka, no u ostalom budite oprezni.“ Posluhnem ovu očinsku opomenu; na desno i lievo od mene jako su pointirali, dukati i banke dodju na vidjelo i ja stavim, možebiti nješto nespretno, no ipak za novaka dosta smjelo svoju modru marku, neznam kamo.

Kolo od roulette zazviždi, kugla skoči i poleti, a pó minute kasnije ležao je zlatan novac pokraj moje marke. Uzmem ga i ostavim marku a ugodna igra ponovi se jošte dva puta. Turim tri luidora tiho i neopažen u žep, kao da se nije ništa dogodilo i prestanem; dakle umjerenost, koja zaslužuje pohvalu, premda medju suigrači nije nitko obzir uzeo na to junačtvo. Čaj i punč nudio se naokolo, a ja svojimi uspjesi sve većma ohrabren pio sam od jednoga i drugoga i stupim zatim s doktorom na balkon, da pušim jedan cigar.

Napokon otidjemo i to nepreporučujuć se dalje, kao što se posve nesjećam, da smo kućanici ili kućegazdi predstavljeni bili. Sve je izgledalo više kao kakav klub, nego-li kakovo privatno družtvo, ali moj protektor nije se dao odgovoriti, da me nesprovodi u moj hotel. Došavši tamo, nisam se mogo njeku zadovoljštinu zatajiti; nisam kao Titus izgubio svojega dana, već sam izvan napomenutih užitaka i zabava dobio tri luidora, uprav onu svotu, koju sam svojom lahkovjernosti poznatomu barunu ustupio.

Toliko o dobroj strani poznanstva s doktorom; liho kolajne sliedit će u drugom poglavju, ali već prije moradoh saznati koješta, što mi je dalo slutiti, što se ima dogoditi.

Njekoliko dana kasnije sastanem se slučajno u tuilerijskom vrtu s gospodinom pl. T., starim prijateljem svoje obitelji, kojega sam takodjer odmah po svojem dolazku namjeravao posjetiti. E. pl. T. bio je kapetan u miru od gardes du corps du Roi, vitez sv. Ljudevita i legitimista, muž strogih načela, neuzdrmljiv što se tiče poštenja, kod česa je u prvi red brojio promjenu političkoga mnienja; zato za Francezku riedka iznimka od pravila, u kratko pravi vitez bez straha i ukora. Živio je osamljen od svoje suhe mirovine, jerbo je bio odviš ponosit, nego da bi što primio od srpanjske vlade, gdje bi bio lahko dotjerao do pukovnika i jošte dalje, da je samo htio. Republika bila mu je podpuna groza. „Onomadne vidio sam te u čudnu družtvu“, reče mi uzamši me oštro na oko, „ta gdje si se upoznao s doktorom čudotvorcem? Pazi se; parižki tarac je pogibeljan.“

Nemalo nadjoh se u čudo i pripoviedah mu pošteno i kano da se izpričavam, što čitalac već znade. Kod dobljena tri luidora namrgodi podnoma stari kapetan čelo, „poznajem tu kuću“ reče „ozloglašena je i policija će jednoga liepoga dana za cielo dići to prekrasno gnjezdo. Obećaj mi samo na svoje poštenje, da nećeš nikad onamo opet ići, razumiješ li me? U ostalom budi na oprezu; doktoru čudotvorcu već su takodjer ušli u trag. Sve što ovdje u Parizu u savezu stoji s magnetizmom i sonambulizmom, od deset puta devet je puta prevara.“

Kapetan je po svoj prilici nješto prestrogo sudio, ali sam si ipak dao kazati i dao sam ozbiljno svoju rieč, da se neću više ići igrati u maison dorée. No pristojalo se, da doktora jošte jedan put posjetim, samo čekao sam nedjelju dana, dok onamo podjem. Nadjoh ga u velikom poslu i zabuni, koje nije ni tajio. U sjajnoj dvorani, koje mirna elegancija jednom na me učini tako liep utisak, ležaše sve pomiešano; ladice i ormari stajahu naokolo i dva čovjeka u nečistih bluzah, donašahu iz pobočnih soba sve moguće stvari na jedan kup, po svoj prilici, da ih natovare. Nadalje zabijali su veoma bučno čavli njeke već natrpane ladice. Seli se ili namjerava kamo odputovati pomislim, i nije me malo dirnulo.

Doktor me je primio prijazno, ali veoma raztrešeno; da je uprav nakan jedan dio svojega pokućtva odpremit u Havre, reče mi, kamo će se po svoj prilici skoro preseliti. I liepa sonambula dodje, ali ne kano tada u bogatoj fantastičnoj toiletti, već u veoma nehajnu negligé-u, i nisam našao ni s daleka, da je tako liepa, kao što je bila prvi put. Crni Bob stajao je na ljestvah i snimao je slikâ sa stienâ. Sve činjaše na me veoma neugodan, ako ne strašan utisak, i dobro osjetim, da sam došao u veoma nepriličuo vrieme; izpričam se dakle i oprostim. Činjaše se, da je doktor moje rieči samo na pó čuo, trčao je i vukao svakojake predmete ovamo i onamo, i već sam bio u predsobi, kad naglo za mnom vikne: „Au revoir mon cher!“ I imao sam skoro vidjet ga, no gdje, toga nam se u onom času nije za cielo slutilo.

Da li je g. pl. T. ipak napokon imao pravo? rekoh sam sebi, kada sam se zamišljen vraćao u svoj hotel. (Nastavit će se).

Markizin portret.

Roman od A. Berrarda.

Preveo iz francezkoga Robert Franković.

(Nastavak).

Jedna uboga žena zamoli u markize milostinju, ova joj stisne u ruku svoju kesu, jedan prijatelj joj preporuči jednoga čovjeka, srednje dobe za izpražnjeno mjesto, premda je za to mjesto možebiti trebalo mladju dobu, no ipak mu bje podieljeno. Napokon baci svoj pogled na haljinu, štono je na jednom stolcu razstrta ležala.

„Ah, reče smješeć se, zaboravila sam na otu haljinu. Ivana, ja idem sada u crkvu, zamotajte pomno otu haljinu i uzmite ju u karucu te ju predajte g. Frejusu u Boulevardu Saint Jacques. Kućni broj naći ćete u mojoj listnici. Medjutim znade ga i kočijaš. E ipak ću da napišem jedan biljet, dajte mi pero i tinte, pisati ću na koljenu.“

„Ali ako ja uzmem karucu, reče Ivana — kako ćete ići u crkvu?“

„Mislim onako, kako ste vi sami ovoga jutra onamo išli.“

„Oh, ja sam se vozila, reče sobarica, osoviv čelo.“

„Ja nisam tako ohola kao vi, ići ću pješke.“

„Vi možete činiti milostiva gospojo, što vas je volja, medjntim usudjujem se milostivu gospoju učiniti opreznom, da se tarac nije posušio.“

„E dobro, Ivano, ja ću svoju odjeću zapreći.“

Vidi se, da gospoja de Varigny bijaše razpoložena, sve za dobro pronadje i prilagodi se okolnostim. Gospodična Ivana uze dakle liepu, grbom narešenu karucu, kočijaš i sluga bijahu u velikom livreju, dočim markiza, uzev svoju molitvenu knjižicu, ode čedno pješki.“

Bijaše nedjelja.

„Julijo nebijaše zločest kršćanin, ali ipak valja priznati, da je blagdan zločesto svetkovao. Gospodična Ivana našla je slikara pred portretom svoje gospodarice.“

Biljet markize bijaše veoma lakonično i u jednostavnih izrazih sastavljen:

„Gospoji de Varigny čast je g. Frejusu doglasiti, da će sutra uprav u 12 satih k njemu doći. Šalje mu unapried svoju haljinu, da joj uzmogne proučiti naborâ na svojoj gibivoj lutki, i preporučuje se srdačnim pozdravom.“

Zatim sliedjaše dan lieto i ni rieči više.

Biljet nesadržavaše gotovo ništa uvredljiva, ali nije-li dobro, da se s takovim čovjekom, kao što je Julijo, oprezno postupa? Na to dakako nije gospoja de Varigny zaista mislila, da će Julijo njezin biljet saviti i njime zapaliti cigaru.

„Gospodična Ivana — reče slikar, motreći ju pozornim okom, hoće-li mi pomoći, da obučem ovu gibivu lutku?“

„Drage volje, odvrati mlada djevojka, kojoj osobito ugadjaše, što se mogaše svuda po atelier-u razgledavati, da pusti, da se slikar divi njezinomu liepomu uzrastu i dražestnom držanju. Julijo, pomoćju Ivane obuče gibivu

lutku u markizine haljine, udesi nabor, ali taj imadijaše nješto ukočenoga i prisiljenoga, što je umjetnika veoma ljutilo."

„Prokleta lutka, zavapi on nestrpljivo, ti si najviše prikladna za historične slike."

Timi riečmi skine haljinu i ponudi ju sa svom okretnošću jedne sobarice mladoj djevojci.

„Obucite odmah ovu haljinu", reče on.

Sobarica pogleda začudjeno slikara.

„Brzo, brzo", nastavi on, „neimamo izgubiti vremena. Mislim, da imate i vi svoj posao kao i ja."

„Bez dvojbe, ali . . ."

„Neima ovdje „ali", brzo obucite haljinu."

„Što bi rekla milostiva gospoja, kad bi to saznala . . , pa onda valja se svući."

„E dobro, svucite se, što to na mene spada?"

Ovaj razlog neimadjaše ništa uvriedljiva za mladu djevojku. Tko zna, nije-li joj ovaj par došla volja pokazati umjetniku, da nije posve lišena dražestî, da mu uzmogne nekaznjeno prkositi. Ona je već bila stavila prste na kopče svoga korzeta, bez dvojbe iz puke ljubopitnosti, da vidi, kako će dugo umjetnik šalu sbijati, ali se umjetnik nije šalio, i pošto se po njegovu mnienju nije brzo latila posla, dodje joj na pomoć i u jedan tren bijaše korzet odkopčan."

„Dovršite dakle, klikne mlada djevojka kušajuć izmaći rukami ove riedke sobarice, ja nemogu . . . ovako pred vami . . ."

„A i nemojte", reče on otvoriv vrata od kabineta, „obucite se tamo, pa onda opet dodjite."

Premda joj se ponašanje slikarovo činilo nješto bizarno, ipak bijaše gospodičnî Ivani pustolovina po ukusu i smiešaše se od veselja, što mogaše obući haljinu svoje gospodarice. Haljina joj stajaše prekrasno, gospodična Ivana uljeze veličanstveno u atelier.

„Ala bonneheure" — reče slikar — to su nabori, koji se previjaju i preljevaju. Sjednite na ovaj fouteuil, pa se okrenite na ovu stranu, sada nagnite glavu malo na lievo. Dobro je. Vi ste vrlo liepi, gospodična Ivano."

Sobarica se smiešaše, i pogleda slikara pogledom, koj htjede reći: To znam sama.

Julijo potegne njekoliko poteza kistom po portretu markizinom, korzet se razvije, pleća se okruže a ruke sastave. Nesrećom putena mast Ivane neimadjaše onaj isti ton, kano u markize, ovaj bijaše znatno bliedji, tako da je slikar, pošto pó sata kist upotrebi, najnespretniji portret, što se samo može pomisliti, sastavio. Posve zaboraviv se svojim djelom, udari drugom stazom, malo po malo Julijo sasvime zaboravi na odsutni model i udubi se u nazočni."

„Nemičite se — reče on, pogoditi ću vas, vi imate pikantan izraz, a biedost vam neoma dolikuje. Sve je tako skladno, da bi bila zaista šteta propustiti sgodu, sve to mašću utvrditi. Nemučite se, smijte se, koliko vas je

volja, šapčite, paće bilo bi to još bolje, ali nepromienite svoje držanje. Pokažite mi svoje zube, ali ne tako jako, kao da bi me htjeli proždrti. Kist išao je simo tamo, a obraz se odmah pretvori. Manje je trajalo od jednoga sata i obraz markize bijaše posve zamienjen obrazom Ivane."

„Dà — reče slikar, sada imam dosta. Vi možete sada otići, ja mogu obraz sám dovršiti."

Sobarica stajaše s dopadnošću pred svojom slikom.

„Kako mi je nalična, reče ona pleskajući u ruke."

„Ali nješto laskavo, primieti slikar."

„Oh! gospodine Julijo vi jamačno niste laskavac?"

„Ništa zato, vrlo sam vam zahvalna, što me tako dobro pogodiste. Čini mi se, kao da u ovoj haljini naličim velikoj gospoji."

„Mnoge velike gospoje neizgledaju tako dobro, kao što vi, osobito kada neimate liepe haljine, primieti Julijo."

„Pa kad bi još imala dragoga kamenja!"

„Imati ćete ih, Ivano, nedvoumite o tom. Djevojke, kao što vi, nemogu biti bez dragoga kamenja, ja ću vam ih namjestiti na korzet, pa ako vas je volja, i na obe uši."

„Oh, dà, dva vrlo liepa briljanta, to mi dobro stoji."

„Vi ste dakle već briljanta imali?"

Probala sam si markizine namjestiti. A propos! što da kažem markizi?

„Ah do vraga — klikne slikar, česajuć se iza ušiuh, na markizu sam posve zaboravio. Duše mi, možete joj kazati sve, što vam na um padne. Neće vam biti težko, kazati joj istinu."

Ivana se nakloni poput visoke gospoje i ode u kabinet, da se preobuče.

„Dakle", reče ona unišavši, „dakle kazati ću milostivoj gospoji, da ju sutra očekujete."

„Da, odvrati slikar smetenim glasom — sutra stalo mi je do toga, da dovršim njezin obraz."

Kad je Ivana opet u kočiju unišla, idjaše oholo mimo sluga, koji se smiešahu, te vrativ se u hotel, primi ju markiza gnjevnim licem.

„Vi ste veoma dugo izostali, gospodično — reče markiza oštro — što se je sbilo?"

„Ništa zla, milostiva gospojo, na suprot", odvrati mlada djevojka odriešito.

„Smijem-li zapitati, što to znači nasuprot?"

„Ali, milostiva gospojo, to neznači ino, nego da me je gospodin Frejus veoma dobro primio."

„Ah, gospodin Frejus vas je dakle dobro primio!"

„Jest, rekao mi je, da sam liepa."

„Doista, vam je to rekao? Ovaj gospodin Frejus dolazi mi nesmotren, pripoviedati takove stvari mladoj djevojci, koju sam k njemu poslala. Po svoj prilici kaže on to svim gospojam i čini se, da je to u ovakove gospode bez svake znamenitosti."

„Dà, ali nije to sve."

„Kako? Vi me valjda nećete svojom povjerenicom držati?“

„Kada me pitate milostiva gospojo, moram vam odgovoriti.“

„Pa tko bi bio mislio, da ćete biti tako bezsramni, te primiti galanterije gospodina Frejusa, pače ih i meni pripoviedati.“

„Milostiva gospoja je po svoj prilici nješto čula, što ja nisam ni rekla, zamrmlja Ivana uvriedljivim glasom.“

„Govorite dakle razgovietno i čisto.“

Markiza govoraše kratko ali gorko. Prevejana sobarica učinila se je, kao da drhće.

„Neznam, smijem-li se usuditi. — Vi ste tako ljuti na mene.“

„Ja ljuta! zašto? Ja vas samo malo pitam. Zašto da se ljutim? Što na mene spada, ako gospodin Frejus mojoj sobarici ašikuje? Ja vas samo na to činim pozornu, gospodično, da nikakova nereda netrpim.“

„Ali milostiva — gospojo —“ reče Ivana nevinim glasom — “da-li je to nered, dati se slikati?“

Markiza probljedi, a usta joj se stisnuše.

„Slikati? Kako? gospodin Frejus naslikao je vaš portret? Ne, to je nemoguće. Vi me varate.“

„Istina je prava, gospodin Frejus htjede, da me na svaku ruku slika, ja sam mu mogla, koliko god sam htjela reći, da neimam vremena, i da ćete se veoma ljutiti . . . ah, sada uvidjam, da sam imala pravo plašiti se vašega gnjeva.“

„Mojega gnjeva! U istinu riedka misao, govoriti o mom gnjevu. Kažite radje mojega negodovanja, što ste vrieme izvan kuće proveli, dočim sam vas silno trebala.“

„Oh, ako nije ništa drugo, nego to, tada ću milostiva gospojo nastojati, da svoju pogrešku popravim, da budete posve zadovoljni. Ja sam dobro znala, da se milostiva gospoja neće ljutiti, ako jedna uboga djevojka, kao ja, zgodnu priliku upotriebi dati se slikati. Milostiva gospoja neće nad jednom ubogom djevojkom, kao ja, biti ljubomorna, milostiva gospoja je liepa.“

Markiza nasmije se, ali joj smieh bijaše prisiljen.

„Vi imate riedki način izražavati se, gospodično.“

„Molim milostiva gospojo, oprostite, ako li sam što neumjestnoga rekla.“ Dobro poznajem štovanje, što sam ga vam dužna, izvinite me . . . vi ćete mi jamačno oprostiti, ako sam se zlo izrazila. Ja sam htjela samo reći, da je gospoja markiza odviše ohola, nego da bi mi zavidila veselje, što sam se dala slikati . . . i ništa dalje. Kad bi se vi na moje mjesto stavili . . .“

„Da, kao što se vi na moje staviste! — zavapi markiza, nemisleći time uzrok izraziti svoga negodovanja.“

Sobarica se ujede u usta, da neudari u smieh.

Zatim primieti: „ova je slika zaisto vrlo nalična.“

„Oh, dà, o tom nedvojim. Gospodin Frejus je izvrstan slikar za sobarice."

„Kako se čini takodjer i za velike gospoje, jer vidjeh u njega više nego jedan portret iz visoke kuće. Oh, da znate; kako ga je brzo dovršio."

„Ah! tada bijaste sretni gospodično."

„Ne, ali bez dvojbe manje treba vremena slikati jednu sobaricu, negoli jednu veliku gospoju. Što se na primjer vas tiče, milostiva gospoja, ja bih se okladila, da ćete morati najmanje još osam puta sjediti."

„To jest, ako budem htjela."

„To mora milostiva gospoja najbolje znati, kad bi ja bila na vašem mjestu, tada bi još četrnaest puta sjedila, da samo dobijem upravo nješto liepoga i izvrstnoga. Portret milostive gospoje nije moći tako naslikati, kao što moj, njemu treba mnogo više posla, mnogo više truda, a osobito masti. Nama su dosta tri poteza kistom, ali u gospoje markize treba posve vanrednoga truda."

„Vi mi se činite posve izkusni u slikariji, moja draga."

„To je sasvime jednostavno; prije nego-li sam došla k milostivoj gospoji, bila sam u jedne gospoje, koja sama slikaše. Ah, koli bijaše zavidna na moj obraz, ali bijah takodjer tada svježa i ružičasta. Gospa pokuša sa svojimi suhimi mastili nasljedovati moju naravnu boju na svoje probliedelo lice, i pobjesni radi toga, što nije uzmogla. Ona me protjera, jer mnijaše, da sam odviše liepa."

„Ah, zar se bojite, da ću vas i ja radi istoga razloga odpraviti?"

„Gospa, o kojoj sam pripoviedala, nebijaše hrdjava lica, ali na posljedku dakako nebijaše liepa, primieti mlada djevojka."

Markiza pogleda svoju sobaricu oštro.

„Vi ste pametni; reče ona, možebiti odviše pametni. Pustimo taj razgovor, za kojim sam se, neznam ni sama zašto, dala zavesti. Jer na posljedku što me zanima vaš obraz i slikarija gospodina Frejusa."

„Bez dvojbe, što bi vam koristilo? A propos gospodin Frejus mi kazaše, da će imati sreću, gospoju markizu u vrieme naznačeno u biljetu dočekati."

„Dobro je, hodite sada."

Jedva, što se je soborica odaljila, kad gospoja de Varigny otrći u svoj bireau i brzo sliedeće riedke napiše:

„Gospodinu se Frejusu doglašuje, da gospoja markiza de Varigny nemože sutra sjediti. Šalje mu svoj pozdrav."

Ovaj biljet bijaše suhoparan, ali nije u njem bila posve izražena zloba, što ju markiza osjećaše. Ona preda biljet sluzi, koj ga odnese na poštu, da izbiegne nečednima očima Ivane.

Karte se počeše miešati.

(Nastavit će se.)

LISTAK.

Narodno kazalište.

Izvorna dramatična pjesan „Krvna osveta“ bila je u nedjelju dne 20. t. m. na korist našega darovitoga mladjahnoga predstavljača g. Aleksandra Sajevića prvi put prikazana i čini se, sudeć iz živahnoga pleska i čestih izaziva, kojimi je obćinstvo, sakupljeno u znatnom broju, svoje mnienje o toj novosti izrazilo, da je našem pozorištu dobro došla, jer odmah u prvom činu bili su svi poveći govori pleskom primljeni, poslje drugoga čina g. Sajević (Svetozar) s gospdičnom Ružičkom (Dragojila), a poslje trećega čina g. Freudenreich (Borboj) i gja Sajevićeva (Alkuna) izazvani, poslje četvrtoga čina pleskalo se je takodjer veoma živahno gćni Bajzovi (kraljica Krunoslava), napokon poslje svršetka cieloga komada bili su dva puta uzastopce svi sudjelujući članovi živahno izazvani a medju klikovi čulo se je i ime sastavitelja. — Memoriralo se je iznimno izvrstno i igralo veoma gorljivo, nesamo od posjedatelja glavnih već i podčinjenih uloga, usljed čega imamo pohvalno imenovati i gg. Stefanovića, Žagara, Ružića i Kontilovića, a s osobitim priznanjem navesti, da je g. Brani, koj je bio bolesti radi prisiljen, glavnu ulogu ustupiti g. Banu ml., koj ju je medjutim na obće zadovoljstvo izveo, što mu u istinu na diku služi, preuzeo bez svakog poziva jednu epizodu tako rekuć tik prije predstave, i tako uspjeh iste znatno uspješio.

Smjesice.

(Livingstonovo odkriće). Inglezko geografično družtvo dobilo je nova izviešća iz Zanzibara. Polag istih sačinjavaju četiri jezera, iz kojih, kako kažu, izvire Nil, zajedno spojen lanac. Arabski trgovci poznavali su ih već odavna i govore sada o njih. Četiri ta jezera imaju znatnu dužinu, tako da treba „pet do deset dana“ da čovjek mimo njih prodje. Nad njimi dižu se visoka brda, u koja utiču zalievi i dolovi, za kojimi leže veliki plato-i, koji su u vrieme kiše poplavljeni, tako da karvani moraju gaziti vodu do koljena i noćju tražiti si višja mjesta, da mogu prenoćiti na suhoj zemlji. U svoj okolici ima mnogo velike zvieradi a podnebje, kako kažu, nije nezdravo. Arabi, koji su Livingstonova pisma donieli u Zanzibar, potvrdjuju posljednu izreku svojom zdravom špoljašnjošću. Bili su tako kriepki i zdravi, da su navist pobudili boležljivih primoraca. Kako su pripoviedali, bio je Livingston bolestan, ali opet se je sasvim oporavio. U jednom svojih pisama saobćuje čudnu viest. Govori o njekom velikom plemenu, koj u Rui živi u kućah pod zemljom. Nastanjene špilje iznose, vele, sve zajedno trideset inglezkih milja u dužini i imaju tekuće vode, tako, da cieli kotar može izdržati obsadu. I pismena dolaze u njih, koja stoje na krilih životinja.

(Kitajsko odkriće Amerike). Jedan kalifornijski sinolog, imenom Hanlay, uzrujao je San Francisko živahno viešću, da su Kinezi (Kitajci) hiljadu godina prije Španjolaca bili u toj zemlji. Da sačuvamo Njemcem pravo prvenstva saobćenja te viesti, moramo opaziti, da je prof. Neumann u Monakovu već pred jednim četvrtom stoljeća iz kitajskih izvora dokazao, da su Kinezi Ameriku iznašli prije Španjolaca. Jošte prije je Desguignes dao na znanje, da kinezke knjige govore o njekoj zemlji na iztoku, koja nemože biti druga od Amerike. Neumann obnarodio je dapače putno izvješće njekojega kinezkoga monaka i vjeroglasnika o carstvu Fuzang Da se pod Fuzang samo Amerika misliti može, sliedi iz naznaka monakovih o geografičnom položaju i proizvodih zemlje. Medju posljednimi imenuje fuzangsko drvo, kojega se klice jedu, kojega kora daje kelje i papir i iz kojega se soka dogotavlja opojno piće. To drvo je Maguey ili velika kinezka Aloja, koja jošte dan danas služi za naznačene svrhe. Izviestitelj otidje godine 499. po našemu računu vremena u Meksiko, ali ne kao prvi vjeroglasnik, jer god. 450. krenulo je bilo pet drugih monaka onamo, da razprostrane nauk Budde. Što gosp. Hanlay dalje pripovieda o običajih i navadah Azteka i Kineza, kao i o uplivu Buddizma na vjerozakon prvih, bilo je takodjer već poznato. Nov je samo popis jeziko-srodnih kinezkih i aztekičkih rieč‹i›, koj saobćuje. Taj govori u ostalom manje za odkriće Amerike po Kinezih, nego za jednaki proizlaz Indianaca, Mongola i Kineza, koj Aleksander pl. Humbold i drugi prirodoslovci uzimaju.

Umjetnost i književnost.

Prvi broj bunjevačkih i šokačkih novina, izlarećih u Kalači pod uredničtvom Ivana Antunovića, koj je izašao 19. ožujka t. g. ukrašen je veoma za rukom pošlom i čisto urezanom slikom na čelu lista: kako stari Bunjevac čita svojoj obitelji iz svake dobe i obojega spola uprav ukusno razredjenoj, koja ga pazljivo sluša. Slika je veoma značajna i liepo izradjena. Štampa lista zaslužuje istu pohvalu a članci su sasvim shodni obćinstvu, kojemu su namienjeni. Preporučujemo dakle ovaj list svemkolikom čitateljstvu jugoslavenstva obojega vjeroizpoviedanja što toplije, jer to poduzeće zaslužuje za cielo svu mogu‹ć›u podporu od naše strane Predplata je na cielu godinu 3 for., na pol god. 1 for. 50 novč., na četvrt godine 75 novč· Za Srbiju 30, 15, 7 ½ groš‹a›. Izlazi svake nedjelje jedknput.

Od njemačko-hrvatskoga riečnika izašao je u nakladi Lav. Hartmána 6. svezak; doseže do rieči „*Gebalge.*“

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Dr. Dimitrija Demeter.**

Br. 12. U Zagrebu 23. ožujka 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Ružice.

Pjesme Velimira Gjorgjevića.

Dopadljivoj djevojci.

4.

Od ljubavi težke, žarke,
Opilo se srce moje,
Pa pijano nije moglo
Uzdržati uzde svoje,

Već ko munja pustilo se
Na srce ti, led gladkavi!
Pa skakajuć i igrajuć
Najposlje se strmoglavi.

Žao mi je, što se jadno
O led strašno udarilo,
Nu opeta, hvala bogu!
Da se odmah iztreznilo.

Ustručavanje.

5.

Gledao bi oči Tvoje,
Zviezde sjaja nebeskoga,
Gledao bi rujnu zoru,
Što odsjeva s lica Tvoga.

Vijo bi se uzneseno
Oko Tvoga divnog pasa;
Dušu bi Ti obožavo,
Kano uzdah vječnog spasa;

Reko bi Ti, da Te ljubim,
Da za Tebe živim, mrijem,
Da si vila, angjeo, nebo,
Sviet moj i bog — al nesmijem.

— Premnogo sam krasnih dieva
U ljubavi već volio,
I mnogo sam mladih srca
S te ljubavi požalio.

Svako srce, što u moje
Nesretno se zagledalo
Vehnulo je, ginulo je,
I najposlje u grob palo. —

Zato mučim — negovorim —
Nespominjem ime Tvoje,
Jer se bojim, saznav ljubav —
Umriet ćeš mi zlato moje.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak).

XI.

Trgovina i obrtnost rabskih seljaka. Dolazak u Zadar. Stranac na obali morskoj. Grad Zadar, njegovi književnici i njegove znamenitosti.

Ponoć bješe minula, more se ponješto umirilo. Kapetan zapovjedi da idemo napred. Na ljuljajućem se brodu nemogoh da spavam, zabavljah se dakle razgovorom s njekimi Rabljani. Oni žališe što nisam došao u Rab na Jakovlje, kad je tamo veliki sajam, i kada dolazi onamo narod iz svega otoka i pobližnjih mjesta bažkih, krčkih itd. Pitah, što donosi prosti puk na sajam, da čujem kakav je tu pokret u trgovini i obrtnosti.

Odgovoriše mi; Seljaci donose na sajam vršu od zuke (Faggio, Bimsen) za hvatati ribe glavoče (tal. guato) po blatu morskom. Ova se vrša preko noć, kroz jednu spletenu brnicu, s trstikom zabode u blato, a kad ju drugo jutro iz mora dignu, nadju u njoj ribe. Od zuke prave i uže ili konope za mreže. Nadalje donose seljaci: Snopiće od vrbovih tankih šibica za vezanje trsja, koje na Rabu dobro rodi. Zatim: snope od obruča za bačve, sudove i drugo posudje od razne veličine, stolove, stolce, klupe i priredjeno drvo za kanapée. Zdjele drvene i od pečene zemlje, kao i lonce, pehare, pladnje od crne i biele zemlje razne slike i veličine. Sita, bačve, škafe, barila. tralje za kamen nositi, drvene lopate, žbalje za vodu puljati (crpiti) iz barke, drvene žlice, vretena. Pipe za bačve, jelove daske, žbuge, kože, vune, smole od smrča za tameh (pflaster), koj se meće na prsa ili na zub, kad boli. Ova smola nosi se iz hrvatskoga Primorja u malom tobolcu od smrčeve ili druge kore. Na dalje prodavaju suve ribe obotnice, luka, sira, meda, voska rajčice (Pomi d'oro. Granatäpfel), i platno od brnestre (tal. genestra, Günster) za vreće, jadra i proste plahte. Ova brnestra pokosi se u mjesecu srpnju, poveže se na snopiće, potopi se s kamenjem u moru, gdje se 22—23 dana drži, onda ju sjedeći čovjek ili žena golimi nogami tako dugo žulja, dok neizadje čista sgriva (tako se na Rabu zovu iz toga prediva dobivene dlake ili konci.) Zatim se na suncu suši, a tu sgrivu predu žene zimi i daju tkati po tkalcih i plaćaju za lakat do 3 krajcara, prodavajući ga za osam (g. 1856) ili ga pako izmiene za kranjsko platno, lakat za lakat.

Na rečenom sajmu, koj traje tri dana, velika je zabava za puk, tako zvana lóta ili igra s kockami, radi koje sjedi jedan čovjek po vas dan kod gradskih vrata, i mami ljude kucajući sa zatvorenom škatuljom. Kad se množtvo ljudi sakupi, metne svaki, koj hoće da igra, po 1 novčić na kocke, i kada dobi, izplati mu se po 4 novčića. Malo kad je stol prost od ljudi, sve od rana jutra do kasna mraka.

Došavši do Paga poćutili smo veliko njihanje broda. Tu se dizahu valovi mnogo silniji. Spavajući putnici probudiše se, bijaše im mučno i kukavno. Mene minu želja za daljim razogvorom i odoh spavat. Zaspah ljuljajući se i

boreći se nemoćnim tielom. Kad se u sedmoj uri probudih i na krov broda odoh, da pijem crne kave, nadjoh na veliku svoju radost more utišano. Po gladkom peležu jurismo veselo napred i za dvie ure eto nas pred Zadrom.

Za ćutljiva putnika, koj dolazi po moru u strane gradove, žalostan je pogled i težka bol duše, kad vidi svu obalu gradsku napunjenu ljudmi, od kojih, osobito iza morske bure, svaki veselo čeka svoju rodbinu, prijatelje i znance.

Na obali i na brodu maše sve rukama, rubci i t d., pozdravljajući se iz daleka, upirajući oko u oko i jedva izčekujući da primakne brod i da ga tanka daska spoji sa suhom. Jur iz daleka zametnu se razgovori i pitanja svakojaka. Kada-li brod stane i sa suhom se sveže, digne se žamor glasova iza svijuh strana, tu i tamo se grle i rukuju, ljube i dvore, sve je u veselom kretanju. Samo stranac putnik mora da ostane nijem i ozbiljan. Za njega neima oka, koje da ga ljubezno pozdravi, neima usta, koja da ga prijateljski dotaknu. Isti oni putnici, s kojimi je prijazno obćio na putu, zaborave na njega pri došašću svojih starijih znanaca i rodjaka, te ga ostave sáma i zaboravljena, kao da je okužen.

Ja sam gledao prekrštenima rukama razne radostne prizore. Gledao sam gospodju I. kako svoju djecu grli i sa suprugom srdačno se ljubi. Vidio sam staru babicu gospodje B. kako je brzim korakom hitila prema brodu, pozdravljajući s daleka svoju premilu Karolinu, i stupajući bez obzira napred šaptala je podjedno rieči, koje pred vikom nitko razumjeti mogao nije. Motrio sam popove i žene, ugledne i proste ljude, kako se je sve tiskalo na brod, sve se kretalo i govorilo, dolazeći i odlazeći htjedoše saznati sve novosti u jedan trenutak, kao da im nepreostaje vremena kasnijega za razgovor.

Stojeći nepomično na svom mjestu, zaboravivši na svoju robu, gledao sam ovo ljudstvo glavnoga grada dalmatinskoga, koje se većom stranom razgovaralo talijanski. Pomislih na stara vremena Benje-Kožičića, Karnarutića, Zoramića i Barakovića, kad su još Zadrani ponosom dvorili vili hrvatskoj, gojeći svoj narodan jezik. Kako se je to sve promjenilo uplivom mletačkim, a još više austrijsko-njemačkim. Jedva kad prodro je koj hrvatski glas do mene da ga odmah stotina talijanskih zaduši. Napokon prenuh se i ja kao iza sna, uzeh svoju robu i odoh u prvu i jedinu gostionu zadarsku, k crnomu klobuku.

Prvi moj hod u Zadru bijaše do hrvatskoga književnika B . . . . kojega moradoh pozdraviti od njegova čestita brata, pretura na Rabu. Nenadjoh ga kod kuće i odpremih se k pokojnomu Santiću, kanoniku i predstojniku crkve zadarske.

Čestiti taj muž bijaše Hrvat dušom i tielom, a umio je pisati narodnim jezikom za puk kako malo koj. Primio me srdačno kao staroga znanca, i činio me za njeko vrieme zaboraviti, da sam u potaljančenom Zadru. Vrativ se kući, dodje do skora u pohode vriedni moj, B. čuvši, da sam ga tražio, a malo zatim i drugi hrvatski književnik Profesor St. Medju ostalim zametnuo se razgovor o pokojnom Karrari i o njegovih zasluga za Dalmaciju. St. osudjivao ga je kao Talijanomana. B. branio ga. Ja pristadoh uz B. jer sam

Franju Karraru dobro poznavao. Bijaše istinabog odgojen u taljanskom duhu, kao svi izobraženiji njegovi zemljaci, ali bijaše oduševljen za svoju domovinu i neumoran u iztraživanju podataka za razjašnjenje prošlosti dalmatinske. Da je poživio dulje, mnogo bi bio koristio znanosti i svojoj domovini pak ako je i bio malko slavohljepan, to je djelio taj grieh sa većom stranom inteligentnih Hrvata staroga i novoga vremena.

U Zadru bijaše tada više književnika, s kojimi sam njekoliko ugodnih časova proživio. Osim staroga Santića i kanonika Škarića, koj se tada bavio u Beču, izdavajući svoje sveto pismo, bijaše još I. Bercić, fra Borčić, fra Božić, I. Danilov, Ivčević, Kazali, Kuzmanič, Ljubić (za njeko vrieme), Petranović, Pulić, Stazić, Sundečić, koji svi pisahu na narodnom jeziku, a i tomu Cupilli-Ferrari i Fabijanić, koji pisahu talijanskl. Od ovih neima trojice više na životu, a ostali se razpršiše kojekuda. Tad nebijaše još ni Matice, ni čitaonice, ni narodnoga lista, ni javne knjižnice, ali sukromno radilo se ozbiljno za narodnu stvar i pripravljalo k budućemu okretnijemu narodno-političkomu i književnomu životu.

Zadar nije po svom otvorenom položaju u moru, niti po svom tesnom prostoru i načinu gradjenja, stvoren za glavni grad ikoje zemlje, a najmanje za pomorsku, već bi jedino služiti mogao za jaku obranu mora i primorja, kad bi se bolje utvrdio i podigao na prvu vrstu tvrdjave. Medju njegovih 8000 stanovnika ima ponajviše činovnika i zanatlija pridošlica od kojekuda. Starih zadarskih porodica ima veoma malo, a slika grada spominje na viečnu odvislost od onih, koji su slučajno bili gospodari iztočne polovice jadranskoga mora. Odkad su Mlečani premiestili ovamo iz Splieta prastaru splietsku i solinsku nadbiskupiju, podloživ ju svomu patriarkatu Gradskomu, i odkad usredotočiše ovdje sa svojom birokracijom i vojskom svu fizičnu silu, gospodovao je Zadar prividno nad Dalmacijom; ali niti je mogo u pogledu duševnoga razvitka, niti u pogledu trgovine i obrtnosti, mah preoteti drugim gradovom, navlastito Splietu, dočim je Dubrovnik uvjek sám za sebe stojeći njekim ponosom gledao na ostalu Dalmaciju, a Spliet uz njega stajao u duševnom i trgovačkom kretanju.

Zadar, ili starorimski Jadar, (Jadera) ima mnogo spomenika rimskih i sriedovječnih. Medju prve spadaju votivni grobni kameni, starinski studenci, veliki napis iznad južnih vrata (Porta marina) i jedan stup. Medju druge idu njeke znamenite crkve, starinska logia, i njekoliko ostanaka riedkih kamenitih kipova.

Po starosti i znamenitosti pripada svakako prvo mjesto crkvi sv. Donata, koja bješe za vrieme hrvatskih vladara posvećena presvetomu Trojstvu, a kasnije sv. Donatu, zadarskomu zaštitniku, koj kao zadarski biskuv bijaše dalmatinski poslanik kod Karola velikoga g. 806. a kasnije kod cara Nikefora u Carigradu, odkuda je donio moći sv. Anastazije. Ova crkva sagradjena je poput starorimskih kršćanskih hramova na okrug, ima dva poda, i urešena je kubom. Šest pila i dva stupa podižu se od poda do crkvenoga svoda i nose rečenu prostranu kubu. Velike umno izvodjene kamenite stube vode iz dolnje crkve u gornju, o kojoj govori jur Konstantin Porfirogenit u desetom

stoljeću kao o kakovom čudu. Iznutra nakićena je crkva uložnicami, mramornimi stupovi, sa tri svetilišća (apsis), gdje stojahu ultari.

Ova, u našoj domovini i u čitavom austrijskom carstvu najstarija crkva, nije samo zapuštena, nego po c. kr. eraru drvenimi gredami, podovi, daskami, škrinjami itd. tako izgrdjena, da se njezina slika okom ni shvatiti nemože.

Vojnička uprava pretvori ovaj najznamenitiji gradjevni umotvor svega carstva u prosti vojnički magazin, a izvana je crkva tako zanemarena, bršljanom obrašćena i kućama obzidana, da stranac ni razabrati nemože, da-li tu kakova crkva stoji.

Stolna crkva zadarska posvećena svetoj Anastaziji (Stošiji) sagradjena je u 13. vieku na sliku romanske bazilike i posvećena g. 1285. Ima tri broda od kojih su dva pobočna mnogo uža od srednjega 6 hvata širokoga. Svaki od ovih brodova ima na pročelju crkve vrata na oblo svodjena i nakiti je urešena. Oko nadvratnice imadu srednja najveća vrata liepo izvajanih slikâ, naime:

U sredini B. D. Mariju sa sinkom na priestolju sjedeću, sa strane dva svetca. Podalje na pročelju četiri izvajana apoštola. Oko srednje slike ima umno izvodjenih nakita, koji prikazuju svakojake ptice i krilata čovjeka, koj se na liestva penje do gnjezda. Na kamenitoj popriečnoj gredi srednjih vratâ izrezan je napis:

ANNO DNI. MCCCXXIIII TEMPORE IOANNIS DE BVTOVANE D. G. IADRENSIS ARCHIEPI.

I oko pobočnih vrata, Tympanonu, ima vajaria, koje prikazuju janjca božjega i dva krilata angjela umno izdjelana. Velikom vještinom izvodjene su i okružice na pročelju, koje rese dva okrugla prozora, poput zviezde. Tu ima i četiri reda sliepih arkada. Sa strane u duljini urešena je crkva otvorenom galerijom, gradjenom u romanskom slogu, koja je sada većom stranom žalibože zazidana, a njegda bijaše urešena slikarijom na liepu.

Iz nutra diele crkvene brodove sa svake strane pet stupa i četiri pila. Prostrano i liepo svetilišće ukrašeno je sa klasično izradjenim mramornim oltarom, kojega krov počiva na četiri stupa, od kojih je svaki na drugi način rezarijom izkićen. Iznad sprednje arkade, umno izvodjene, stoji latinski napis koj svjedoči, da je ovo djelo načinjeno godine 1332. za vrieme nadbiskupa Ivana Butovana. U toj crkvi ima takodjer liepo izrezanih drvenih stolica, koje spominju na djelo Ivana Budislavića. Izpod crkve nalazi se Crypta, koja je urešena starinskim oltarom svete Anastazije, ali od upravitelja crkve tako zanemarena, da Zadranom doista malo na čast služi, što se za svoje najznamenitije umotvore tako malo brinu.

Uz crkvu prizidana je šestokutna kapela za kršćenje, od koje kutovi sačinjavaju iz nutra uložnice, medju kojimi podižu se zidni pilovi što pomažu nositi kubu kapele. U sredini nalazi se starinska velika krstionica, djelana iz kamena u romanskom slogu.

Stolna crkva ima u svojoj blagajni riedkih dragocienosti. Najznamenitiji umotvor jest srebrna škrinjica s pozlaćenimi figurami veoma krasno izradjena, koju oko 13. vieka njeka Bosna (Božena?) dade načiniti na čast sv. Jakova i na spas svoga muža Kase i svoj vlastiti, kako latinski napis svjedoči: „Ego Bosna jussi fieri hanc Capsam ad onorem sti. Jacobi martiris ob remedium Anime Ckasei viri mei et anime mee.“ Okrugla ova škrinjica urešena je na spodnjoj strani sa slikami 6 apoštolâ, što stoje medju arkadami, ležečimi na stupovih. S gora u okruglih okvirih izdjelane su slike Isusa, Marie, i 4 apoštola; sasvim gore na krovu leži prekrasno izradjena glava mladića s ljetećom kosom, koja glava naliči sasvim starinskoj gemmi.

Ima tu još jedna škrinjica s moćmi sv. Krševana, takodjer sa slikami svetaca u emajlu, koju dadoše načiniti g. 1326. vlastela Vid Kandulić, Vulčina, Martinušević i Pavao de Gallelis. Treća srebrna škrinjica s glavom sv. Hroncija ili Oroncija, od velike je umotvorne vriednosti. Ima više slika svetaca na pozlaćenih pločicah pribijenih, iznad kojih stoje nadpisi imenâ s grčkimi slovi, od kojih njeka priliče staro-kirilskimi. Nošnja svetaca je bizantinska, a poveći latinski napis s gotičkimi pismeni glasi ovako: „Sergius filius Mai. Nepos Zallae. Fecit hanc capsam sco. Capiti Hronti Martiris.“ Neima sumnje, da je taj Sergj bio Zadranin, možebiti sin jednoga od onih Majâ, od kojih se njeki spominju kao ravnatelja grada Zadra u IX. i XI. vieku.

Glava sv. Dimitria urešena je slikom uznešenja i vienčanja Marijina, izradjenom u srebru. Latinski napis govori, da je to djelo dao načiniti g. 1402. meštar Martin vajar sa svojimi drugovi.

Od velike je vriednosti izvanrednom vještinom izradjeni pastoralni štab nadbiskupa zadarskoga Mafea Valaresa, od godine 1460. sa slikami iz srebra kovanimi, po imenu sv. Donata, sv. Anastazije, njekoliko proroka i apoštola, s bogom otcem, Marijom i sa više svetaca, medju tornjevi i zidovi crkvene zgrade.

(Nastavit će se).

Doktor čudotvorac.

Parižka eksistencija u tri poglavja.

Saobćio A. E.

(Nastavak).

II.
Pred sudom.

Šest mjeseci od prilike kucne njetko jednoga jutra na mojih vratih i stari gosp. pl. T. unidje. Porinem s uljudnom zahvalom za neočekivanu čast svoju crvenu naslonjaču jedinu moje sobice u Fouhourgu Poissonniére, pred kamin i bio sam veoma znatiželjan, što mu je dalo povoda, da me je tako rano posjetio.

Kapetan bio je jošte ozbiljniji, nego obično i reče mi prilično osorno: „Neokolišaj, već se brzo obuci, sa sobom ću te povesti, da ti jednoga tvojih ovdješnjih prijatelja pokažem; ali čudit ćeš se, gdje!“

Taj me je uvod naravno veoma zapanjio.

„Kakova prijatelja?“ zapitam, „a što znači taj gdje?“

„Taj prijatelj je doktor čudotvorac od prošloga ljeta a taj gdje, jest sud“, bio je odgovor.

Nisam se mogao dosta načuditi. Doktora sam već odavno zaboravio a i nisam više o njem ništa čuo; kasnije bio sam još jedan put u njegovu stanu, no tamo su mi kazali, da je odputovao i da je vrieme njegova povratka neizvjestno. Gospoja pl. B. takodjer je ostavila Pariz, da otidje u njeku morsku kupelj, a zatim da zimu provede u Bruselju, zato nisam ni nje više vidio. U Parizu obistinjuje se i onako više, nego igdje poslovica: „Iz očiuh, iz pameti“, a i ja sam to izkusio.

„Sud“ ponovim uplašen, „za ime božje, kako je to moguće?“

„Kakov život, takve posljedice“, odgovori kapetan. „Sjećat ćeš se, kako sam te opominjao od doktora, a onda bili su samo neizvjestni glasovi, koji su okolovali o njem i poimence čudno opisivali njegova magnetična vježbanja. Policija je od tada pozorno nanj pazila, što je morao po svoj prilici doznati, jer jednoga dana nestalo ga je, i to uteko je u Havre, kamo je pred sobom poslao veći dio svojega pokućstva.“ (Meni je kod tih rieči na pamet pao moj posljednji pohod, gdje sam doktora vidio, kako je pakovao svoje stvari.) „Kažu, da je htio, da otidje odtud u Ameriku. Ali medjutim podigoše njegovi parižki vjerovnici parnicu proti njemu radi falična bankrota, a s takovimi stvarmi nešali se Napoleonov zakonik. Uhvatiše vjetrogonju u Havru, dovedoše ga u Pariz natrag i uzaptiše svu njegovu imovinu. Kažu, da su već u prediztrazi došle na vidjelo najotežujuće stvari proti njemu, tako zle, da je isti faličan bankrot izpred njih izčeznuo. Gledaj samo, da se obučeš, da neizgubimo vremena; čut ćemo liepih stvari.“

Tako se izrazi. Kapetan i poslje jedne ure nalazili smo se u palači pravosudja i morali smo na dugačkih stubah, koje vode gore u dvoranu za sjednice porotnoga suda, dugo čekati, dok nam naloga svjetine dozvoli, da unidjemo. Sve su sudne razprave naime u Francezkoj, sa sasvim riedkimi iznimkami javne, a porotni sudovi privlačuju prije svega obćinstvo. Mi smo u ostalom posredovanjem njekojega huissiéra, koj je kapetana poznavao, dobili veoma dobro mjesto na galeriji, uprav naprema tribunalu i obtuženičkoj klupi. Posljednja bila je jošte prazna, a i od sudaca i porotnika, došlo ih je stopram malo, tako da sam imao kad, da se ogledam. Bila je jošte stara sjednička dvorana, koja je od onda već odavno porušena i mnogo prostranijom zamienjena, uzprkos tomu učinila je na me, koj sam prvi put porotno sudište vidio, silan utisak. Visoki zeleno zastrti prozori, gole stiene, dugački takodjer zelenim suhnom pokriti stol za sudce, u sredini uzvišena stolica za predsjednika, na strani troguba vrsta sjedala za porotnike, a zatim, od ostaloga prostora jakom gatrom razlučena gola, oskudna klupa za obtuženike, na kojoj je već

toliko ih sjedjelo, koji su odtud poslani bili na robiju ili dapače na tratište. Na zadnjoj glavnoj stieni visilo je kao jedini ures dvorane malne u životnoj veličini razpelo, što je svečanu zbilju cielokupnosti jošte povećavalo. Galerije i dolnje prostorije, odredjene za obćinstvo bijahu već dubkom napunjene, no svi u kontrastu k inim javnim mjestom Francezke mukom mučahu. Sučlanovi sudišta dodjoše u crnih haljinah obšivenih hermelinom, sa svojim predsjednikom na čelu, koj je komanderski krst častne legije nosio o širokoj vrpci okolo vrata.

Na jedan put začuje se oštar glas zvona: otvore se polagano silom dvokrilna vrata izpod razpela i u isto vrieme na druga dvojaka vrata unidju porotnici. Pošto su ukupna gospoda sjela, zazvoni po drugi put zvono i grefiér vikne glasno: „Sjednica je otvorena!“ i u isti čas nasta živahno kretanje u obćinstvu, jer obtuženika uvedu dva žandarma u dvoranu i to u lisičinah, tako zvanih „menotes“, neugodan, pravo rekuć sasvim suvišan običaj, koj nije jošte uvjek odstranila francezka justicija, koja se inače naziva tako prosvječenom i čovjekoljubivom.

Neznam, da-li je itko od mojih čitatelja jošte u sličnu položaju bio, razumieva se ne u položaju doktorovu, već u mojem, naime, da vidimo obtuženika i to kriminalna pred sobom, kojega smo prije u otmenu družtvu kao poštenjaka poznavali, s kim smo osobno u prijateljstvu živjeli, s kojim smo se zajedno na šetnju vozili i objedovali i na čije prijateljstvo, o da to moram priznati, nismo dapače malo držali. To čuvstvo čovjeka isto tako muči, kao što ga osramoćuje.

U ostalom upoznao sam doktora odmah; bio je sasvim onaj elegantan, brižljivo obučeni fini čovjek, kao što sam ga prvi put kod gospoje pl. B. vidio, lice mu je bilo možebiti malko bliedje nego prije, ali crte mu neodavahu ni nemira, ni straha. On se je lahko ali neafektirano ogledao u krugu okolo sebe; zatim gledao je nepomično pred sebe.

Samrtni muk vladao je u dvorani, kad predsjednik prozbori rieč: „Accusé, lever vous!“ a na to upravi nanj obična pitanja u obziru imena, godinâ, stališa, rodnoga mjesta itd., da se ustanovi njegova jednovietnost; zatim stupi Grefiér napred i pročita spis o tužbi, koj mogu naravno ovdje navesti tek u izvadku polag njegovih glavnih točaka.

Enriko W. u Magdeburgu god. 1801. rodjen od dobrostojećih roditelja i brižljivo odhranjen učio je medicinu na raznih njemačkih universitetih, promovirao je u Jeni, i dodje u Pariz g. 1833. da se tamo naseli kao praktičan liečnik, što mu i dozvoljeno bude, no što mu opet deset godina kasnije zabranjeno bude i to, kako se je glasalo zbog svakojakih zasjenjivanja kod liečenja magnetizmom, no na koje se nije dalje protezala tužba. Uzprkos tomu nastavljao je doktor W. bez smetnje svoju praksu i načinio je od toga časa sonambulizam za svoju izključivu specialnost. Doba k tomu bila je veoma prijazna, jerbo sviet bio se je zabavljao, kao što sam gore već primietio, u ono vrieme, kao u Njemačkoj tako i u Francezkoj mnogo s bistrovidjenjem i svimi pojavi „iz noćnoga područja prirode.“ Doktor je skoro i mnogo adepata

dobio, koji su mu sliepo poslušni bili i sliepo su mu na rieč vjerovali i nedokučena ograničenost kojih olakšala je njegove spletke i makinacije. Zvao se je poslanikom božjim, tvrdio je da neprestano obći s angjeli i svetim Ivanom, dapače sa samim bogom, i naznačivao je sve svoje izreke i naredbe izravnimi proiztoci svetoga duha. Imao je vazda više sonambula u kući, koje su ga savjetovale i množinu k njemu privlačile. Kad je dobar uspjeh toga poslovanja opazio, uredio si je kuću sjajno i primao u svojoj kući i penzionara. Medju njimi bili su poimence supruzi V., kojih svekoliko povjerenje dobio je na takav način, tako, da su se kod njega naselili i da su mu predali sav svoj imetak, da njim upravlja, koj je iznosio prieko 100.000 franaka i kojega je u malo godina nestalo. Angjeli i sv. Ivan naložiše mu, kako je tvrdio, ovu ili onu financijalnu operaciju i da će točasni gubitak, t. j. kad je glavnice nestalo, i on je opet drugih svota potrebovao, da će isti stogubo naknadjen biti. I vazda davaše mu glupi ljudi novih novaca i nisu opazili grube prevare.

U jutro i na večer držahu se pri tom u njegovoj kući molitvene ure, kojim je on sam predsjedovao i gdje je prebivatelje izvještivao o raznih razgovorih s angjeli; koj put govorio je i s Isukrstom, koj mu zapovjedi, za tu ili onu svrhu da sakupi deset ili dvadeset hiljada franaka, što su onda adepti dragovoljno k tomu prinosili. Čovjek bi to bezumje za nemoguće, i cielu stvar za nevaljalu dosjetku držao, da nisu sudne razprave sve te pojedinosti točno potvrdile svjedočbami i inimi dokazi. Poslje molitvenih ura preduzimali su se razni eksperimenti sa sonambulami, od kojih je poimence Celestina dolazila u najčudnovatije ekstaze i onda padala u letargičan san, koj je kojput trajao do drugoga jutra. Onda je noćju pisala pisama u englezkom, njemačkom, francezkom i talijanskom jeziku, kadikad dapače i latinske stihove iz Horaca. Kasnije stao se je doktor zanimati i kopanjem blaga i pozivanjem duhova, k čemu je bilo takodjer mnogo novaca potrebno, a izvan toga je prorokovao, da će sviet skoro propasti i opominjao je na kajanje i na odrečenje svega što je zemaljsko. On je k tomu naravno naličio kažiputu, koj samo kaže put, a njim neudara; nasuprot nije se odrekao zemaljskih radosti i užitaka ni najmanje, i kad su njegovi penzionari skrušeni u svoje sobe u drugom katu otišli, počme dolje u bel-etažu veselo življenje; davahu malih večera à la Régence, naslov, koj se i dan danas daje orgijam, kakove su se pod razvikanom regencijom davale u palais-royalu prije velike revolucije.' Pri onih večerah igrahu onda sonambule glavne uloge, ali ne za medicinske konzultacije već kao nimfe i hetere, dočim je šampanja zastupala magnetizam. Tužba pozivala se na množinu pisama, koja se protežu na to, no čitanje kojih moralo je medjutim izostati zbog njihova nemoralnoga i ciničkoga sadržaja.

Tako je gospodario doktor više godina i vabio je svedj novih glupaka u svoju mrežu, koji su se dali dobrovoljno plieniti, ili plaćali su barem skupo njegov trud. Prodavao je takodjer i tako zvane čarobne recepte sad za lovce, da imaju sreću na lovu, sad za zaljubljene, da zadobe predmet svoje žudnje a i tajnu jetatora, t. j. zla oka, da neprijatelju nabave nevolju i nuždu. I

uvjek nalazilo se vjerujućih kupacah i mnogi klienti dolazili su iz daljine, da si nabave kojgod od tih čudotvornih recepata.

Pita se, što je doktor sa svimi timi znatnimî svotami učinio, premda nije malo za svoje kućanstvo i za svoje îne potreboće trošio po svoj prilici, već je dugovao i prieko 100.000 franaka. Tužba imenuje ovdje njeku misterioznu osobnost, s kojom je doktor stajao u živahnom dopisivanju, koja je u Londonu stanovala a nije bila nitko drugi nego Ludevik XVII., t. j. protuva, koj se je gradio, da je sin nesretnoga Ludevika XVI. Čitatelj zna, da se je dauphin, koj je, kako se glasa, tajno iz tamnice u templu utekao, okolo dvadesete i tridesete godine često se po Europi na raznih mjestih ukazivao i glupi mu je sviet vjerovao, dok se niie prevara razkrila .... „Ja sam" prekine predsjednik govor Grefiéra, „osudio sam već takva tri prestolonasljednika i pri tom sam se vazda više čudio budalaštini prevarenih, nego li drzovitosti varalice."

Sve gornje točke i množina sličnih, da nebudemo predugački, mimolazimo, no mogahu obrazložiti samo redarstvenu tužbu zbog obsjenjivanja i globljenja, nisu bila kriminalne naravi, da krivca stave pred porotni sud; ali ljubezni gospodin doktor išao je još î dalje.

On je naime iznašao novu makinu za kavu i novu kavu, i učinio si dati na njih povelju te vuko je iz njih kao trgovačkih artikula koristi. Otvorio je dućan za detaljnu prodaju istih, naravno pod imenom jedne svojih sonambula te poplavio je sav Pariz i svu Francezku svojimi prošpekti i reklamami. Svoje liferante plaćao je mjenicami, koje je zatim dao protestirati, a kad napokon mora načiniti bankrot, našli su veoma spretno načinjene falične računske knjige, koje su onamo smjerale, da vjerovnike prevare. Ujedno spakovao je svukoliku svoju, još tomu neplaćenu imovinu, da š njom tajno izmakne, što mu je i za rukom pošlo, barem do Havra — i sve to dovoljno dokaza navlašnu trgovačku prevaru, koja se polag francezkih zakona veoma strogo kazni.

Grefiér pročitavši taj spis, ustupi i započme preslušanje svjedoka. Ali u obće donielo je malo novoga, no mnogo pikantih pojedinosti, kojih medjutim ovdje u svojoj pripoviedki nemogu uzeti u obzir. Samo jedan slučaj hoću da napomenem, kao dalji dokaz za glupost i sliepu podanost adepatâ. Od supruga, koji su kod doktora stanovali, i kojih je vas imetak tečajem vremena on dobio i potrošio, umrla je žena poslje kratke boljesti. Muž se nije s početka utješiti mogao, no sasvim se je umirio, kad mu je doktor kazao, da je ta smrt bila kaštiga božja, da mu je to sveti Ivan sám kazao.

„I ovim glupim osiguranjem umirili ste se?" Zapita predsjednik supruga.

„Za cielo, gospodine predsjedniče", bio je odgovor. „Vjerujete-lî sve, što vam doktor kaže?"

„Sve, gospodine predsjedniče."

I liepa sonambula dodje, no kao tužiteljica, jer je tvrdila, da ju je doktor strašno prevario, dapače da ju je i zlostavljao. No malo su joj vjerovali, jerbo su množinu ljubovnih pisama od nje na doktora medju njegovimi uzapćenimi papiri našli.

Napokon pozovu na konačni preslušaj samoga doktora; no njegovo vladanje neprobudi nikakve simpatije u svemkolikom slušateljstvu. Sve je tajio, imenovao svu tužbu nedostojnom makinacijom svojih neprijatelja, koji su se, kaže, sjedinili, da ga unište. Tvrdio je, da je mučenik i dapače usudi se izustit bogomrzne rieči: „Mogu me slobodno zasjeniteljem i zločincem nazvati, nisu li to isto i o Isukrstu kazali?“ To je probudilo silnu oluju u dvorani, koju je predsjednik jedva ublažio, ali je ujedno k tomu služilo, da se značaj tuženikov pokaže, kakav što je u istini.

Državni odvjetnik (onda jošte procureur de la republique) počme na to govoriti i prizna svu tužbu istinitom; karakterisao mu je život veoma dobro, dočim ga je nazvao smjesom misticizma i zasjenjivanja, pobožnosti i pohlepe za novcem, gdje su angjeli i svetci posredovali, da lahkovjerne ludjake tim sigurnije dovabe u mrežu i otmu im svojinu. „Samo nikakova milosrdja s takovim lupežem“, tako dokonča svoj govor, „koj spada medju najpogibeljnije, jerbo pobožnošću pokriva svoje lopovštine.“

Napokon stupi odvjetnik doktorov napried i nastojaše braniti svojega klienta, koliko je išlo.“ Žalibože, to mu je u veoma maloj mjeri za rukom pošlo, jer pojedini indiciji govorahu odviš jasno, nepoštenost i prevara bijahu odviš očite, nego da bi krivnju tuženika omaliti mogle. U obziru na vrhonaravnu stranu procesa, t. j. na obćenje doktora s duhovi, pozivao se odvjetnik na razne autoritete a poimence na Švedenborga i Mesnera, pri čem svakako nije na to pomislio, da je uprav posljednji na koncu prošloga stoljetja takodjer u Parizu zapleten bio u sudnu iztragu, koja bi mu malne sličnu sudbinu pribavila bila, koja je zatim razvikanoga Cagliostra postigla u škandaloznoj parnici o vratnom uresu. Obrana je bila dakle slaba i kad se poslje kratka i nepristrana résumé-a predsjednikova porota natrag povuče, nije sumnjao nitko više, da će obtuženika osuditi.

Već poslje 10 minuta zazvoni zvonce i rogobor tolikih glasova zamukne odmah; porotnici unidju opet, njihov govornik dodje tik do zelenoga stola sudaca i reče tihim ali veoma razgovietnim glasom: Na poštenje i dušu, pred bogom i ljudmi, dà, obtuženik je kriv.“ Samo u obziru faličnoga bankrota prihvatila je porota ublažujuće okolnosti. Sudište je osudilo zatim doktora na šest godina kaznioničke kaštige i na izgubitak gradjanskih prava na daljih šest godina. On je slušao presudu s prividnim ravnodušjem, digne se, kao da hoće da što rekne, ali žandarmi pristupe k njemu, metnu mu opet lišičine na ruke i odvedu ga napolje.

Bilo je sedam sati na večer, kad smo izašli iz dvorane. „Pozivljem te, da samnom objeduješ“, reče kapetan, „ali ne u Café anglais-u, već na čedan objed u Palais-royal-u, a po objedu nećemo ići u maison d'orée, već ići ćemo se šetat na elizejske poljane. Poštenje traje najdulje.“

(Svršetak sliediti će.)

Markizin portret.

Roman od A. Berrarda.

Preveo iz francezkoga Robert Franković.

(Nastavak).

VIII.

Naš umjetnik, po odlazku sobarice, bijaše u svojoj radnji revno napredovao. On je sa pravom pouzdanom i neprestanom marljivošću nastajao dovršiti portret, kao da je htjeo iz svoje pameti izbrisati sliku markize, štono izprva bijaše nacrtana na sada od njezine sobarice zauzetom platnu. Ista je doista podpunoma mjesto svoje gospodarice zauzela.

Kad je dovršio, uze Julijo sliku, stavi ju u okvir i objesi ju na zid. On ju gledaše iz daljine, i činilo se, da bijaše veoma zadovoljan svojim djelom, jer pleskaše u ruke, i pošto je upravo prispjelo vrieme, da ide na objed, obuče se naglo i ode. Došav na ulicu, sjeti se markize, pade mu naime na um, da je taj portret, pred kojim je gja de Varigny pet putah sjedila, do posljednjega traga uništen, i nemogaše zanickati, da je počinio veliku ludoriju. Ota se briga kod objeda, što ga je blagovao u njekoj gostioni u Quartieru latinu, bijaše povećala, i jedva je čašu vode kod svoga oskudnoga objeda izpio, kad se je odmah kući vratio. Idjaše sgurenom glavom, namrštenim čelom i pogurenimi ledji, kao čovjek, kojega tište misli. Čovjek crnih očiu, što ga je dvorio i pseto, što njegov čuvar bijaše, čudili su se, što se njihov gospodin tako naglo vrati. Oba su zajedno jeli kruha, sirova luka i ostanke od jedne oglodane kosti, što je ostala od doručka umjetnikova. Pseto dodalo je ovomu zalogaju još jednu liepu koru od sira.

„Pierre!" reče slikar slugi, „užgi sve svjetiljke i svieće, što se nalaze kod kuće."

Pierre, znajuć već odavna pretjeranost svojega gospodina, usliša, ali kod najbolje volje nemogaše kod kuće ino naći, nego jednu lošu svjetiljku, dvie svieće i jedan sviećnjak. Jednu svieću utakne u vrat jedne flaše i užge ju, ali to razsvietljenje nebijaše dovoljno. Morao se je uteći u zaštitu bližnjemu kramaru i to po postupku, koj je već jedanput uspio. Pierre nakiti jedan tucet flaša s užeženimi sviećami, i tako nastane razsvietljenje a giorno, da nije bilo bolje željeti.

Julijo je vidio pred sobom sliku markizinu, ali ju je vidio, kako još nikada u nadzemnoj ljepoti i s uvišenim izrazom. Uzme najljepši slikarski stalak, što je mogao naći, primi svoju paletu najvećom pomnjom i izvede malo ne drkćućom rukom, vedrim čelom, blistajućima i oštrima očima jedan ocrt, iz kojega se potezi markize mnogo čišći, mnogo shvatljiviji i naličniji prikazivahu, nego u izbrisanom portretu. Do pol noći radio je kao biesan. Groznica ga tresla, čelo mu je gorjelo, lice mu je bilo ražareno, mišice napete, kao pero jednoga stroja. Nemogući dalje raditi, morao je odpočiniti. Pierre ugasi sve svieće, a umjetnik baci se posve odieven na divan i zaspi.

Probudiv se sutradan, snivaše neprestano, ali ipak nikada nije bolje spavao, ne zato, što mu san bijaše snivanjem zaokupljen, već zato, što se cio san protezao na predmet, koji njegovu maštu osobito zabavljaše na portret, kojega se nacrt jur nalazijaše na slikarskom stalku.

Bijaše blizu pódne. Julijo se začudi, što je tako dugo spavao, i pošto nam se o životu Julijevu, što ga izpitujemo, nesmije ništa neobična pričiniti, možemo reći, da si je kraj svoga slikarskoga stalka, što ga nije spustio s oka, dao donieti šalicu čaja Njekoliko se strana slike bijaše već posušilo, i on mogaše opet svoju paletu uzeti, popuniti temelj i iste vlasi, što ih je prije istoga večera samo nacrtao, mogaše sasvime izvesti. Malo po malo obuzela ga je prijašnja opojenost, po žilah mu vruća krv tekla, a uzor, o kojem snivaše, prikazivaše mu se u obliku, koj mu se prije u duhu prikazivao. Kad što odložio je svoju paletu, sio je na divan prema slici i počeo posve uzhićen vikati i rukami tući. Tko ga je ovako vidio, morao ga je držati za ludjaka ili genija, koji kadšto imadu veliku sličnost medju sobom, i da je doktor sjedio u kutu, bio bi svoju listnicu napunio bilježkami.

Umjetnik u svojoj nestrpljivosti, htjede gorućom svojom sapom, da posuši masti, da svoj posao, što ga morade prekinuti, uzmogne odmah dovršiti. On je glasno preklinjao sporost postupka kod slikarstva maslenimi mastili, i hvalio sreću kipara, što se s malko vode može zabavljati sa žitkošću gline i neprekidno sliediti svoju fantaziju. U isti par dobije slikar pismo, što ga smuti. Julijo je poteze pera markize istom onda upoznao, kad je njezino ime pročitao. Biljet, što bje u večer na poštu predan, nadje u ponedjeljak u jutro zatvorena vrata od ateliera, i prispije na svoje opredieljenje istom onda, kada su se listovi po treći put izdavali, to jest u isto vrieme, kada je gospoja de Varigny imala sjediti. Ali Julijo sasvime zaboravi na ovo sjedenje, da uzmogne samo misliti na ono, što mu u ovaj par pred njegovim duhom lebdeću sliku markize predstavi. Neobazirući se na oblik biljeta, čestitao si je nad viešću, što bje u njem, i koja bijaše za njega od velike važnosti. U biljetu nebijaše označeno vrieme, kada će markiza opet doći sjediti, a umjetnik misljaše, da ima dosta vremena, svoje djelo dogotoviti. On nebijaše takav čovjek, da bi se bio brinuo za vanjsku sjajnost, on je na nutrnje stvari stavljao važnost, te mu malo bijaše stalo do toga, da li su mu se u ovom ili onom obliku prikazivale, predpostavljajuć, da su se sa njegovimi misli, osnovami i nazori dale sjedniti. Srdnja markize ticala se odviše njegove osnove, nego da bi ga neugodno dirnuti mogla, i bez dvojbe najdragocieniji zalog ljubavi nebi bio bolje primljen, nego ovaj suhoparan i skoro prost biljet. Medjutim zadesi ga ista sudbina, kao i predšastnika mu, bijaše na dva komada razderan, jedan komad služio je za užiganje cigarâ, drugi pako bijaše nemarno na stol bačen.

Nova zaprieka nasta, da Julijevu strpljivost stavi na pokus. Pierre mu naime prijavi, da „jedan gospodin“ želi s njime govoriti i upro se nato, da bude pušten pred njega. Pokaza jednu cedulju u slici putnoga lista, ali Pierre,

vjeran pravilu svojega vladanja, ostao je nepodmitljiv kao Cerber. On je pustio pseto, da pazi na prihodnika, i ode u atelier, predav cedulju svomu gospodinu.

Ovaj jedva što pročita ime na cedulji, zavapi: „Pusti ga unići!“

Neznanik unidje, i oba se ogrle klikom riečih i poslovica, što su na sjeveru običajne.

Pošto su se bili već zasopili grljenjem i razgovorom, poče jedan drugoga pitati:

„Dakle već pet godina nisam te vidio; kako ti je išlo?“ zapita slikar.

„Kako mi je išlo“, odvrati inostranac, „e kako da mi ide. Tjerao sam trgovinu, i kod ove prilike zaslužih nješto novaca.“

„Ali čini mi se, da nisi ostavio Marsilj?“

Umjetnik je to sudio po narečju svoga zemljaka.

„U istinu, ostavih Marsilj na šest mjeseci. Bijah u poslu u Parizu.“

„Zašto me nisi posjetio?“

„E biesa, pa gdje bi te bio našao? Istom što sam ovamo prispio, pustih si srce uhvatiti u mrežu Kupida. Sam vrag mora u takvoj smeći nasjesti. Ali nisi valjda zaljubljen, e dobro; slušaj moj savjet, nemoj se nikada zaljubiti. To uzimlje mnogo vremena, osobito kad se trguje.“

„Ali ja netrgujem“, reče Julijo smijući se.

„Kako? Ti netrguješ? Cio sviet tjera danas trgovinu. Ja neznam nikoga, tko ju nebi tjerao, svaki na svoj način. Glas dakle nije istinit, jer rekli su mi, da si do vrata poslovi zaokupljen, naime slikarijami, pa da ti sám s njekim uspjehom radiš.“

„Ja imadem u istinu njeki uspjeh u svojoj umjetnosti, ali ja to nezovem poslom.“

„Zvao kako ti volja, to na posljedku ništa ne mienja. Da li ja Parižanom prodajem ulja ili ti slikâ, i to još u ulju, to je svejedno, mi oba trgujemo. Slikaš li slučajno badava tvoje portrete? Evo ti liepe gospoje u bieloj haljini, obasute diamanti“ — pokaže Marsiljanac svojim štapom na portret gospodične Ivane, — „ja bih se okladio, da za takav portret dobivaš tisuću franaka.“

“Neslikam nijednoga portreta izpod 3000 franaka“, reče umjetnik.

„Šta? 3000 franaka? Što veliš, 3000 franaka? To je liep novac. Medju nami govoreć, takova jedna slika, kao što je ova u masti i na platnu, stoji 100 franaka, dodajmo za rad 200 franaka, ostane dakle 2700 franaka čistoga dobitka, pa ti veliš da netrguješ? Ti šaljivčino! Ja bi rado takovu trgovinu tjerao, kao ti; 2700 franaka svaki treći dan, to je liep posao. Ja svojim uljem nezaslužujem toliko, i moram se više truditi nego ti, neobaziruć se na zaprieke, nemir, gubitak i ine prevare.“

„Ti mi nisi dao dovršiti moju izreku. Ja dakako neslikam nijedan portret izpod 3000 franaka, al ih mnogo slikam badava. Za onaj na primjer portret što ti se tako dopao, naime onu veliku gospoju sa diamanti, nisam dobio ni sua.“

„Ni sua? oh bože, da li je to moguće! Ti praviš portrete badava? Doista, tako lud nisam, da bi svoje ulje dao komu badava.“

„U ovoj točki naši se poslovi posve razlikuju. Ti možeš svoje ulje uvjek u magazinu držati, nitko te nemože siliti, da ga prodaš. Ali mi umjetnici nemožemo uvjek nadvladati svoju strast, pa kad osjećamo, da ovi napori ništa nepomažu, onda nemožemo pitati, koliko ćemo novaca dobiti; mi se pokoravamo svojemu nadahnuću, mi smo ludjaci svoje fantazije i robovi svojega genija.“

„Ah, na primjer, ti mi nećeš nikada dokazati, da je tko prisiljen, prema svojoj volji slikati, i to još badava. Da sam ja umjetnik, nebi ni mrve platna prije naslikao, dok mi moja roba nebi bila plaćena. Jedan portret je razkošnina, što ju valja skupo platiti ili pako pustiti ju.“

„Da si ti umjetnik“, reče slikar, „ali ti nisi umjetnik, i to je cielo pitanje.“

„Hvala Bogu, da nisam umjetnik, barem ne takav, kao što si ti, ja sam umjetnik od ulja i moja je umjetnost bolja od svake ine, jer me nikako nemože na prodaju prisiliti bez dobitka. A ovu sliku“, nastavi Marsiljanac, pruživ svoj štap na portret markize, „slikaš takodjer badava. Proti tomu nisam dakako htio ništa da prigovorim, — jednostavna haljina, zločesto počešani i k tomu još crvenkasti vlasi. Ali nije sve zlato, što se sja, i ja bih se okladio, da model nije od tolike ciene, da bi vriedio 3000 franaka.“

„Tada bi ti zaista izgubio moj prijane; upravo za ovaj jednostavan obraz dobiti ću 3000 franaka, dočim gospoja sa briljanti neće mi dati ni sua, jer ona imade svoj portret mojoj masti i hiru moga kista zahvaliti. Jedan predstavlja veliku gospoju, što isto toliko duha i ukusa koliko i novaca imade, drugi portret predstavlja njezinu sobaricu u odjelu svoje gospodarice.“

„Ah, sada razumijem, gospodarica platiti će za sobaricu, neće li svaka na ovaj način platiti?“

Zlobna striela, što ju Marsiljanac izbaci, nije bezuspješno djelovala na slikara, koj ljubeznu namjeru uljara nije shvatio.

„Ti možeš reći, što ti je drago“, odvrati trgovac. „Ti kvariš zanat, ali srećom, da se svi slikari s tobom neslažu. Mi imademo u Marsilju takodjer slikara, ali oni nerade ništa badava. Idi jedanput onamo, te posjeti mladoga Loubana, da li će ti dati badava svoju ljušturu. Ja sam kupio od mladoga Loubona njeke ovce, jer htjedoh imati od njega jednu sliku. Ali moradoh sliku skupo platiti, 2000 franaka, zahtjevaše još 500 franaka više, za koje sam se jako pogadjao. Istina je, da imade na sliki najmanje trideset živina, neračunajuć pse i ovčare, ali mali Loubon nebi dao ni kozjega repa.“

„Jesi li pitao Loubona, koliko je potratio vremena nauku naravi, što mu nije ništa donielo, dok je uzmogao trideset ovaca naslikati?

(Nastavit će se.)

LISTAK.

Narodno kazalište.

U subotu, 26. t. m. odpjevana je na korist našega darovitoga predstavljača i pjevača Slavana Bana nova opereta „Lazaroni“ od J. pl. Zajca.

Koristnik bio je od mnogobrojnoga obćinstva s burnim pleskanjem primljen, koje je i zaslužio, jer se priznati mora, da je marljivo i točno svoju partiju — Checo — naučio i krasno izveo. Čestitamo g. Banu, da mu se napredak svaki dan s većim uspjehom uvjenčava. S pohvalom nam valja napomenuti i gĉn. Norvegovu i Keslerovu i g. Sajevića.

Istoga večera davana je poznata nam opereta „U Mekku“ s velikim uspjehom. Osobito se odlikovahu g. korisnik S. Ban, koj je taj put pjevao partiju g. Kašmana, — Masili-Bega. Moramo pripoznati, da je izvrstna igra kod opereta mnogo mjerodavnija, nego veliki obsizan glas, što je tega večera gosp. Ban jasno dokazao. Gja Lesićeva — Zoa — pjevala je izvrstno, te bijaše više puta pleskom odlikovana. Istu pohvalu zaslužuje g. Grbić Premda su obe operete dostojno odpjevane, ipak nam se čini da orkestar njekakvu primjetbu zaslužuje, koja mu nebi išla u prilog. V.

Smjesice.

(*Anson Burlinghame*). Dolazak kinezkoga poslanstva u Njemačkoj dogadjaj je velike važnosti. Prvi put stupa kinezko carstvo svojevoljno iz svoje osamljenosti i pruža ruku evropejskim državam na savez, koj neobećaje samo velike trgovačke koristi već promicati i visoke kulturne interese. Jošte i drugi dogadjaj od povjestničke znamenitosti skapča se s ovim korakom. Sjeveran Amerikanac stoji na čelu toga kinezkoga poslanstva. Anson Burlinghame, koj Kineze uvadja kod nas, rodjen 14. studenoga 1822. u New-Berlinu u državi New-York, pratio je svoje roditelje kao dječak kod više preseljenja, koja su u Detroit-u našla svoj svršetak. Pošto je proučio prava, posta u Bostonu odvjetnikom, no upotrebi svoje znanje poglavito na to, da se izobrazi za političku karieru. God. 1822. izabraše ga za zastupnika u kongresu i dojduće godine naimenova ga Lincoln poslanikom u Beču. No austrijanski dvor odbije ga, jer Burlinghame izreko je očito svoje simpatije za Ugarsku i Italiju. Putovao je u Beč, kad ga je u Parizu stigla viest, da je Lincoln njegovo imenovanje oporeko. Dobio je poslaničku službu u Pekingu, kamo je sa svojom ženom i trojom djece koncem god. 1861. prispio. Tamo zauze posredovni položaj, koj je onamo smjerao, da se Kinezom kod svih razprava s izvanjskimi silami dozvoli jednakost i ravnopravnost. Inglezki poslanik sir Frederik Bruce bio je prvi evropejski diplomat, kojega je pridobio za svoje nazore. Kinezi uvažavahu veoma njegova nastojanja i princip Kong, naprednjak u vladi, odlikovaše ga pred svimi drugimi inostranci. Kad je Jonson republikanskoga poslanika odazvao, naloži mu princip Kong misiju na sile, s kojimi je Kina sklopila trgovačkih pogodaba. God. 1867. ostavi Burlinghame sa svojom obitelji Peking. U poslovih pridružiše mu izvan dvojice tajnika i više kinezkih tumača, dva visoka mandarina, koji se imaju za izvanjske poslove izobraziti a zatim kao poslanici poslati na tudje dvorane. Najprije posjeti poslanstvo Uniju, s kojom se je mjeseca srpnja 1868. sklopila nova pogodba. U listopadu iste godine ukrca se Burlinghame put Europe i uspje u Londonu i Parizu takodjer veoma dobro. Stranputicom prieko Haaga, Kodonja i Štokholma ode u Berlin. Pohodit će jošte dvore petrogradski, bruseljski i florentinski. Pogodba s Unijom, s kojom se sve ostale pogodbe u bitnosti slažu, otvara Amerikancem sve luke kinezkoga carstva i dozvoljuje im brodariti po velikih riekah. Sada može za izvadjanje i uvadjanje nastati direktno obćenje s unutrašnjošću zemlje. Uvedenje Kine u modernu kulturu izvest će se lakše živahnim mirovnim obćenjem nego dosadašnjom „politikom topničkih šajkâ.“

(*Tunisko ružično ulje*). U najnovijem djelu, koje je barun Maltzau o vladi Tunis i Tripolis izdao, nalazimo sliedeće zanimive opazke:

Veoma je glasovito tunisko ružično ulje (Itr el vard, često upotrebljivano u pluralnoj formi Otur el vard, odkud su Inglezi načinili Otto of roses) proizvadjalo se u prijašnjih vremenih u Qayruanu u velikoj množini i moglo se je od ovuda mnogo jeftinije i od čistije kakvoće dobiti, nego li u glavnom gradu vlade. Sada je naravno ova industrija kao izumrla, ipak našao sam jošte jednoga staroga Algirca, koj je razumio izvrstno praviti ovo dragocieno ulje, premda u maloj kolikoći. U Tunisu stekoše trgovci, poimence špekulativni židovi, veliku vještinu, da iz jednoga iota ružičnoga ulja načine deset ih, ulivši jednu kaplju dragocienoga ulja u stakalce napunjeno prostim uljem od maslena. Tolik miomiris toga ulja, da sva posuda, u koju se ulila kaplja ružičkoga ulja, osobito ugodno miriši. Ali naravno izjapi brzo miris pomješanoga ulja, dočim je miris čistoga, neizopačenoga ulja fabulozno dugotrajan. (Svršetak sliedit će.)

Umjetnost i književnost.

Brzotiskom Platzera i sina u Varaždinu izašla je II. svezka „Hrvatskih narodnih pjesama“, uredio ju Rikard Ferdinand Pohl-Herdvigov. Ove su pjesme krasne, te se preporučuju našemu čitateljstvu.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje Dr. Dimitrija Demeter.

Br. 13. U Zagrebu 30. ožujka 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Iz sbirke pjesama Milovana Vučkovića.

(Nastavak).

XIV.

Bolestna slavuljka.

Umiraše filomela,
Sve što nosi vazdušak,
Stvor letući tuži svak,
I oniemi narav ciela.
U daljinu laste letu,
Da navieste tolku štetu;
S tog množ ptica došla bila
Od Jordana i od Nila:
Sve k njoj leti na taj glas,
Prazan osta vazduh vas.
Kad to sazna sav rod pticâ,
Dodje i guska sjevernica,
Paholicâ njojzi dala,
Da bi mekše na njih spala
A pobožna traži zeba
Vapijući pomoć s neba;
Glupa sova samo htjede,
Da bolesnu izpoviede,
No sve drobne ptičice,
Da je čista, tvrdiše.
Orli k nebu krenuše
Rose kap joj doniše,
A pelikan s uzhita
Odpre prsa vlastita,
Da njeg' krvju ozdravi,
Riedko čudo ljubavi!
Labud pojuć posljednu
Svoju pesmu preminû,
Zbori ševâ boga mole,
Da umali njene bole,
Iz meteža svieta toga
Gołub prhnù k stanu boga:
Gospod pun je ljubavi,
Filomela ozdravi.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

U kapeli sv. Anastazije, u istoj stolnoj crkvi, nalazi se i grob rečene svetice s rakom načinjenom devetoga stoljeća, kada je njoj na čast stolna crkva gradjena, koja je po svjedočanstvu Konstantina Porfirogeneta imala sliku starokršćanske Basilike, koja bijaše unutra urešena sa stupovi od biela i zelena mramora, mozaičkim podom i sa slikarijom na liepu. Jedan latinski napis svjedoči, da je g. 1177. papa Aleksander III. na bielom konju posjetio taj grob, te su ga tom prilikom svećenici hrvatskimi pjesmami (canticis illyricis) pozdravili.

U istoj kapeli načinjen je mramorni oltar s kipovi sv. Krševana i Anastazije od Antuna Koradina u XVII. vieku, a na zidu ima šest malenih slika na daski od Viktora Karpača godine 1493. umno izvedenih, ali od vremena znatno oštećenih.

Najstariji monastir Benediktinaca, sada porušen, imao je crkvu sv. Krševana (Krisogona), koju godine 986. utemeljiše dva zadarska načelnika Fuskulo i Andrija, dočim se monastir spominje u listina jur 906—8. Rečenomu monastiru darova hrvatski veliki župan Kresimir II. zemljište zvano Ikulo. G. 1018. utemelji s nova crkvu ban hrvatski Stjepan sa svojom ženom Marijom. G. 1029. darova mu Jelenica sestra Godemira bana zemlje u Obrovcu. G. 1057. potvrdi kralj hrvatski Kresimir Petar darovanje svoga pradjeda Kresimira II. G. 1069. darova isti kralj monastiru svoj otok Mavri. G. 1070. darova Ivan djed hrvatski sa svojom ženom Dobrilom istomu monastiru svoj dvorac u Brdu. G. 1072. darovaše mu braća Zovin Desimir, Petar, Gromile i Slavić svoje dobro u Braviu. Iz ovih darovanja vidi se u kakovoj cieni stajao je monastir sv. Krševana jur za vrieme hrvatskih vladara. Ali od stare zgrade neima sada više ni traga, jer je monastir porušen, a crkva 13. ili 14. vieka s nova i ukusno sagradjena u romanskom slogu a g. 1407. konačno posvećena. Nad velikimi vratmi izvana ima još latinski napis od g. 1298. kad su Zadrani počeli graditi zadarske nove ograde.

Zadar ima i stare crkve bizantinskoga sloga, od kojih je malo sačuvano u Hrvatskoj i Dalmaciji. Crkvica sv. Vida sagradjena na krst. ima kubu sa dva mala obla prozora, i sa sliepimi arkadami. Kuba počiva na 4 debela četverokutna pila. Iz nutra ima crkvica tri kapele s oblim svodom, a u svakom uglu bijaše obla uložnica. Sada služi ta crkvica za privatni magazin, isto tako kao i crkvice sv. Nedjele i blažene Gospoje. Na prvašnjoj ima izvana uzidani podugački kamen s vajarijom od 12. ili 13. vieka, koja prikazuje porodjenje Isusovo, i klanjanje sv. trijuh kralja. U toj crkvici, u kojoj ima oltar napis od g. 1447. služi ovaj sada za ognjište siromašnih stanara.

Još su u Zadru znamenite tri crkve, 1 B. D. Marije od kaludjerica sv. Benedikta, 2. od reda male braće sv. Franje i 3. crkva sv. Šime.

Monastir kaludjerica stajao je takodjer još za vrieme hrvatskih vladara i dobio mnoga darovanja od kraljeva Kresimira i Zvonimira. Za vrieme kralja Kolomana g, 1105. podignut je crkveni zvonik, kako njegov latinski

napis svjedoči, a god. 1111. znameniti grob opatice Veke ili Vekenege iz plemena hrvatskih vladara. *) U blagajni ove crkve čuvaju se njeki riedki spomenici zlatarske umjetnosti, koja je u Zadru, kao i po svih naših primorskih gradovih u sriednjem vieku znatno cvala. Medju ostalim ima srebrna glava s njekimi sv. moćmi. Na glavi izrezan je napis gotičkimi pismeni: Me fecit MCCCCIII. Christoforus de Rochis Venetus. Od Katarine žene vojevode Sandalja Hranića ima srebrna dobro pozlaćena ruka s moćmi sv. Anastazije i sv. Šime. U četverokutnom okviru izdjelano je poprsje žensko s grbom Sandaljovim. Na okolo napis gotićki: „Memento domine Famule tue Catarine consorte (sic) potenti viro Sandalio voevode.“ Isti napis ima i na škatulji, u kojoj se čuva kamen, po kojem je hodao Isus, i moći ss. Andrije ap. i Matea Ev. Nadalje čuvaju se znamenite dvie dobro pozlaćene pločice, jedna sa slikom sv. Grgura pape, zaštitnika Bosne, druga sa slikom Isusa na krstu, pod kojim stoji Maria. Po svoj prilici dar iz Bosne. Na pozlaćenoj ruci s moćmi nedužne djetčice i drugih svetacâ stoji napis: R. F. Joannes Matuleus de Cherso ex aere proprio fieri curavit MDLVIII. Još ima jedna liepa srebrna škatulja s glavom sv. Kvirina, biskupa sisačkoga, na kojoj izrezane su 4 slike Evangjelista i njekih drugih svetaca, s Isusom na prestolju. Napokon veoma stara prostirka (antipendium) od crvene svile, na kojoj su zlatnom žicom izvezene slike djevice Marije s djetetom, pred kojim leži jedan pop, zatim s desna i lieva po jedan svetac. Djelo popa Radonje iz XVI. vieka.

U sámoj crkvi riedka je slika na drvu pravljena u šest razdjela u sredini Maria sa dva angjela i više fratara i kaludjerica, na okolo u pet reda ili obla okvira ima više svetaca a od zdola dvanaest apoštola. Na kraju, izmedju dva grba stoji napis 1493: Hoc opus fecit presbiter Petrus Jordanus manu sua propria. De suis bonis, pecunia sua, ad laudem dei et beate Marie virginis. Znamenita je za nas i slika klanjanja sv. trijuh kralja od našega Andrije Medulića (Schiavona), zatim oltarna slika sv. Benka od Franje Salgetta Zadranina.

Crkva sv. Franje sagradjena je u XIII. vieku i posvećena dne 13. listopada 1282. kako napis na jednom stupu u svetilišću sviedoči. Ima krasne iz drva izdjelane stolice, koje priliče mnogo djelu Ivana Budislavića Trogiranina. Ako nisu možebiti djelo meštra Ivana Mletčanina, koj je g. 1404. načinio za sakristanu iste crkve velike ormare, urešene rezbarijom i napisom: „Hoc opus fecit magister Joannes intajator venetus.“ U kapeli sv. križa čuva se liepa slika na daski, koja predstavlja vojujuću: dobitnicu crkvu od Viktora Karpača. Na oltaru svijuh svetaca reda sv. Franje, slika od Markata Skradinjanina. Oltarna slika sv. Franje od Palme mladjega. Znamenito je i veoma staro razpelo na daski izrezano i bojama urešeno, s latinskim i grčkim napisom.

Monastir kraj ove crkve sagradjen je godine 1556. od domaćih graditelja Ivana Trifuniča i Ivana Stijića, u mletačkom slogu, troškom ponaj-

*) Opis priobćen u „Arkivu“ knj. V. str. 131. sa slikom.

više porodice Fanfonje. Monastir i crkva ima mnogo starinskih grobnih spomenika, medju kojimi hoću da napomenem samo dva. U hodniku stoji ovaj najstariji napis gotičkimi pismeni: „A. domini MCCCCII. hic est sepultura valente et fratris sui de genere Raiecic et heredum suorum, quorum hic requiescunt in pace (ossa). Amen.“

U crkvi kraj oltara sv. Jerolima stoji u zidu znameniti napis, kojega na slavu jednoga hrvatskoga vojvode staviše Zadrani g. 1693.: „Francisci Crutte Equitum Croatorum ductoris ac inter seren. Reipub. conductor, caput hic conditur. Eximii militaris ingenii sedem, ac laureatos cineres hospes venerare. Inter arma et ad arma nato, tota vita militia fuit. Testibus Italia, Gretia et Dalmatia. Tandem adversus Turcas inter Uskopie montem in pugna et victoria occubuit. Religioni et principi, quibus vixerat, fideliter decessit, et quibus omnem aetatem, mortem quoque fortiter consecravit. Rapuit sors sepulcro cadaver, sed totus orbis ei tumulus, et celo ipso clauditur. Emendavit gloria fortune iniuriam; stat nunc immortalis honor virtutis, si non cineris. Noluit totus condi sepulcro, qui totus non moritur. Qui cum virtute cadit, vitam non finit, et mors non exitium, sed preclarum opus evadit. Anno Domini MDCXCIII.“

U istom monastiru čuva se takodjer znameniti psaltir i antifonal u XV. vieku pisan i sitnom slikarijom umno urešen od fra Antuna i fra Luke Zadranina, kao i od fra Bone iz otoka Želve.

U crkvi sv. Šime proroka, osobita zaštitnika zadarskoga, čuva se znamenita srebrna raka s tielom rečenoga svetca, koja ima za umjetnost osobitu vriednost. Najveći ovaj spomenik iz kovana srebra u čitavom austrijskom carstvu načinjen je troškom kraljice Jelisave, kćeri Stjepana bana bosanskoga, godine 1377—1380. rukom umnoga zlatara zadarskoga Franje Milaneza. Raka je urešena mnogimi u srebru izdjelanimi historičkimi prizori i sa slikami kraljice Jelisave, i njezinih kćerih, kao i bana hrvatskoga Pavla, itd. *) Na tielu sv. Šime u raci ima dragocieni pojas biserom vezen, na kojem stoji napis iz bisera kirilskimi pismeni:

СТІ СІМЕ БОГОПРНАНІЕМ МОЛЮ ГОРГЕ ДЕСПОТЬ.

U istoj crkvi sv. Šime čuva se dragocieni kalež, urešen sa slikama Isusa, Ivana Ev. B. D. Marije, M. Magdalene, sv. Vladislava i Jelisave, kao i s grbovi kuće anžovske i kraljice Jelisave, žene Ludovikove, koja je taj kalež dala načiniti po gore rečenom Franji Milanezu, poklonivši ga ovoj crkvi.

Osim ovih crkava ima Zadar još crkvu sv. Mihovila s monastirom redovnika reda sv. Franje, koji se služe hrvatsko-glagolskim obredom. Ova crkva čuva više dobrih slika i grobnih spomenika iz XVI. vieka.

Medju gradjevnimi spomenici vriedno je jošte spomenuti gradsku loggiu gradjenu u XVI. vieku od slavnoga graditelja San Michela. Medju sitnimi umotvori slikarije ide častno miesto Misala sv. Krševana, što se čuva u knjiž-

*) Opis ima Slovnik umjetnikah jugoslavenskih, str. 314. i Eitelbergera Kunstdenkmale Dalmatiens. str. 48.

nici sjemeništa Zmajevićeva. Misal taj pisan je godine 1480. po naredbi opata i vlastelina zadarskoga Božidara Veneria i veoma liepom slikarijom urešen. Ima tu i drugi misal pisan g. 1320. sa više različitih rukopisa.

Zadar ima više književnih zbirka občinskih i privatnih, ali nijedne javne*). Najznamenitija je pismohrana dalmatinskoga gubernija, koja se djeli na stari i novi arkiv. U starom ima, osobito medju pismi dignutih monastira, listina i povelja počam od 10. vieka i njekoliko historičkih rukopisa. Bogata je i pismohrana i knjižnica grofa Ivana Fanfonje, brata Antuna Garanjin-Fanfonje, koj ima u Trogiru najveću u Dalmaciji privatnu knjižnicu, znamenitu glede rukopisa i riedkih knjiga. U monastiru koludrica sv. Marije ima podosta velika zbirka starih listina, koje dosižu u vrieme hrvatskih vladara, Monastir sv. Franje čuva zbirku listina, počam od 13. vieka, te ima bogatu knjižnicu, koju je uredio pokojni fratar Konstantin Božić. Pismohrana občine grada Zadra ima veoma važne stare zapisnike od g. 1442. do 1806. pokraj male zbirke rukopisa. Dobro je uredjena i knjižnica sjemeništa Zmajevićeva, dočim gradska, utemeljena od mnogozaslužnoga Aleksandra Paravie Zadranina, još uvjek neuredjena leži. U pismohrani nadbiskupije zadarske čuvaju se samo novija pisma, počam od XVI. vieka, koliko sam razabrati mogao. Učeni i domoljubni knez Burelić (Borelli) ima liepu zbirku starih novaca i ponješto rukopisa važnih za povjest dalmatinsku. Od književnika zadarski imali su knjižnice Cupilli-Ferrari, koji je svoju zbirku ostavio gradu, zatiem pomanje Ivan Bercić, savjetnik Petranović i kanonik Škarić. Bercićeva jest najbogatija na hrvatskih rukopisih, pisanih glagolicom i latinicom. Profesor Ivčević sabirao je knjige, što su u Dalmaciji tiskane, ili one, što govore o Dalmaciji a tiskane su kojekuda na različitih jezicih. Veoma hvalevriedan podhvat i od velike koristi za poviest naše književnosti. Napokon čuva umni slikar Franjo Salgeti-Drioli, liepu zbirku umotvora svojih i njekih drugih slikara

---

Doktor čudotvorac.

Parižka eksistencija u tri poglavja.

Saobćio A. E.

(Svršetak.)

III.

U kaznionici.

Opet njekoliko godina kasnije odvezo sam se sa njekoliko prijatelja u Rouen, da vidim prekrasnu stolnu crkvu, glasovitu palaču pravosudja i mnogo drugih liepih sgrada, kojimi toliko obiluje njekadašnji glavni grad Normandije.

Kod table d'hôt-a upoznasmo se njekim ljubežljivim i vriednim starijim

*) Sada ima javnu knjižnicu gimnazijalnu.

gospodinom, koj nas je o mnogoj stvari poučno ubaviestio a i inače nam kod naših malih exkurzija najprijaznije na ruku išao, „samo nezaboravite“ kazao nam je jednom po objedu, „budući da vas zanima sredoviečno graditeljstvo, da posjetite, kad se budete vraćali, stari grad Gailon, koj spada medju najznamenitije spomenike onoga vremena, koji se još uobće u Francezkoj nalaze. Naravno od njegove prijašnje ljepote nije više mnogo viditi, no i ono malo što još preosta, ipak vriedi, da ga čovjek toga radi posjeti.“

„Grad Gaillon“, rečem i stanem po svojoj pameti iskati nješto, što je u savezu stajao s tim imenom, koje sam već čuo, samo nisam znao odmah, gdje i kako.“

„Grad Gaillon“, pripoviedaše gospodin dalje „bio je više stoljeća rezidencijom nadbiskupâ Rouenskih, koji su svikolici taj grad dozidavali i poljepšavali, dok je u velikoj revoluciji razrušen i oplačkan bio. Glavnu vratnicu odnieli su dapače kasnije u Pariz, gdje su ju u unutarnjem dvorištu Palais-a des beaux arts stavili. Dvoja krila grada priredjivali su onda za radionicu kaznjenikâ, i ovo žalostno opredjeljenje ima liepa zgrada jošte i dan danas.

Kod rieči: kaznjenici razjasni se odmah moja tamna uspomena; pade mi na pamet doktor čudotvorac W. i sjetio sam se točno, da sam poslje njegova osudjenja čuo i čitao, da ima svoju kazan odsjedit u kaznionici u Gaillonu. No nisam prijateljem ništa o tom kazao, ta već odavno nastojao sam, da zaboravim zloga doktora, samo zapitam, je-li bi bilo možebiti moguće dobiti dopuštenje, da posjetimo kaznionicu.

„Za cielo“ odgovori naš prijazni Cicerone, „i ja vam mogu dapače pismo dati na podprefekta veronskóga, koj će se sretnim smatrati, ako vas uzmogne u tom obziru poslužiti.“

Dakle smo se dojdućega dana na parižkom parobrodu na rieci u Veron odvezli i dodjemo onamo prema večeru, odsjednemo u hotelu, koj nam je bio takodjer preporučen, gdje smo bili dobro obskrbljeni. Zatim uputimo se podprefektu, koj nas, hvala našemu preporučnomu pismu, primi najprijaznije i stavi nam jednoga svojih tajnika za sutra na razpolaganje.

Naša gostionica bila je tik obale Seine i prozori moje sobe išli su na potok. Naproti ne odviš daleko dizao se u mjesečini stari grad Gaillon, na visini, kano crna fantastična gromada, samo pojedine šiljaste kule virile su napolje i na visokom zidu predjašnje fasade sjaše kadikad slaba luč možebiti od svjetiljaka tamničara i stražara, koji su po propisu obilazili zgradu; jerbo malo dana prije, tako su nam pripoviedali na parobrodu, usudili su se njeki od najgorih zločinaca, da pokuse uteći, ali opet su ih uhvatili i od onda podvostručili straže.

Dolje u blagovani dodje mi do ruku njeka stara kronika od Baillona, koju sam samnom ponio i prije, nego sam legao spavati, prevraćao sam u njoj. Kakva silna veličanstvena prošlost nalazi se u onih tamnih zidinah, poviest od više nego-li polovice tisućoljeća! Od Ludevika svetoga počamši, koj je g. 1260. ovaj grad s povlasticami i svim, što k njemu pripada, prodao nad-

biskupu Rigaultu za 3000 zlatnih talira, da si nabavi novaca za njegov drugi križariki pohod, pa do posljednjega posjednika, nadbiskupa Dominika, iz još danas cvatuće obitelji de la Roche-Foucauld, koj je u onoj kneževskoj stolici primio svojega najmilostivijega kralja i gospodara Ludvika XVI. U njekadašnjem kartuzijanskom samostanu, koj je k gradu pripadao, naslikao je u sredini 17. stoljeća i sada takodjer u razvalinah leži glasoviti Lefueur, svoje prve ascetične slike, kojim se sada u galerijah Louvra divimo i stotinu godina prije držao je Enriko III. svoj razpušteni dvor više mjeseci u Gaillonu, naravno praćen po svojoj materi bogomolki Katarini od Medicis, koja je u najudaljenijih sobah njekojega pobočnoga krila postom i molitvom htjela da izpravi griehe, koje je Mignon sa svojimi lahkoumuimi dvorkinjami u glavnoj zgradi počinjavala.

I stroga gospoja Maintenon bila je u tom gradu, ali u crnini i u bieloj kapi á la pecheresse, jer sjajna doba Ludevika XIV. već je bila odavno minula i slava kralja roi-soleil pobliedjela; prisustvovala je ulazu Nikole Kolberta, svojega štićenika, za kojega je stekla nadbiskupiju Rouen. Nadbiskup Nikola, sin velikoga Kolberta, ljubio je veleliepnost, koj je prieko jedan miliun potrošio na poljepšanje grada i žalio je samo, da nemože deset putâ toliko potratiti, da si tamo sagradi malen Versailles, kako je kazivao.

Najveličanstveniji bio je pako već napomenuti posljednji kraljevski pohod Ludvika XVI. Na večer 28. srpnja 1786. godine plamtile su visine na obih obalah Seine od mnogo tisuća kresova i bezkonačna povorka jašećih službenika s bakljami prolazila je dolinom, a za njimi sliedila je pozlaćena karuca, za koju bijaše zapregnuto osam bielaca, u kojoj je kralj sjedio, koj se je vraćao sa svojega puta u Cherbour, najposljednjega, gdje je jošte kao absolutni vladar pokazao se sa cielim sjajem svojega kraljevskoga dostojanstva. Sjajna pratnja i neizmjerna hrpa soldata i konjanika svake vrste bijaše u samom gradu i u trgovištih okolo njega ležećih istoga imena i u varoši Vernonu smještena i dva dana trajahu svečanosti. Kad se je kralj u jutro provezo kroz Rouhen, gdje su ga takodjer svimi mogućimi počastmi dočekali, pukne poslje prvih glasova glasovito veliko zvono stolne crkve, koje su onda pod imenom „la cloche d'Amboise" vazda za najveće zvono na svietu držali žalostan omen, nakoj nije naravno nitko pazio — no jedva sedam godina zatim, pošto je strašni politični prevrat u Francezkoj krenuo svojim krvavim putem, poginuo je nesretni kralj na stratištu . . . .

Pol noći prodje, kad sam napokon sklopio knjigu i lego. Sliedećega jutra uranili smo, tajnik podprefekta bio je već došao i dali smo se po ručku prebaciti na drugu stranu potoka. Grad je suncem razsvietljen stajao pred nami, imao je i u svojih razvalinah nješto veličanstvenoga. Sjeverno krilo bilo je sasvim srušeno, u razpuklih zidinah izbuliše se jošte tu i ondje njeke prozorne uložine ili preostatci kakova kamena naslona, koj su njekada kakovu doksatu ili kojoj otvorenoj galeriji za okvir služili, sve je bilo bršljanom gusto obrašćeno, s visećom brezom poput žalostne vrbe pomiešano, turobna slika opustošenja. U širokih dvorištih visoka trava na okolo zasipanih bazenâ nje-

kadašnjih vodoskoka; samo jedan portal s vitkimi stupovi bio je jošte dobro sačuvan i kazao je uprav u silnom završnom kamenu svoda burbonski grb sa tri lilije, nad kojim je stajao kardinalski klobuk. Južno krilo nasuprot bilo je popravljeno, ali bez uresa i na način kazarne, samo tri dugačke vrste jednostavnih prozora jedna nad drugom, ulazi obskrbljeni težkimi željezom obkovanimi vrati a tamošnja dvorišta izvan toga visokimi zidinami od ostalih prostorijah grada razlučena. To je bila uprav kaznionica, kamo smo se sada uputili.

Naš vodja javi nas kod oficira, koj je stražu komandirao, gatrena vrata otvore se i odvedu nas u malu kućicu, gdje smo si imena u jednu knjigu upisali i morali smo dopustiti, da nam točno pregledaju žepove, da-li nemamo išta kod sebe, što je zabranjeno , oficir se je izpričao tim, da ima k tomu strogu zapoviest, koju su s nova jošte pooštrili i mi se podasmo svojemu udesu. Zatim dodje star prijazan čovjek, vrsta višega nadzornika, koj nas je u odbivanju upravitelja na okolo vodio.

Kaznionica u Gaillona jest jedna od tako zvanih maisons centrales. t. j. kaznionica za radnju i uhvaćenici razpadaju se u tri kategorije, koje se medju sobom razlučuju, naime u stare galiote, koji su na dosmrtnu kazan osudjeni, ali pošto su provalili 60. godinu preneš eni su s galije na lakšu robiju u centralne kuće, zatim težko gravirani zločinci, koji su banju samo ikojom srećnom pobočnom okolnošću umakli a treći „lakši kaznenici“, kojih vrieme kazni neiznosi prieko 6 godina. Zapt u kući je izvanredno strog i za sva tri razreda jednak. Radnja traje svaki dan dvanaest sati i sastoji se većom stranom u tkanju sagova (tako zvanih zločinskih pokrivala, koja su i u Njemačkoj poznata) i inih grubih, vunenih tkanina, u pravljenju proste robe od lime i drva, u pravljenju četaka i češalja, kožnatih papuča, cipela od pusti itd. Po dvadeset do trideset kaznenika radi u velikih dvoranah pod više nadzornika, koji najmanji prestupak proti kućnom redu stavljaju do znanja predpostavljenikom. Poimence zabranjeno je razgovarati se, i za jednu jedincatu rieč već je kadikad mnogi osudjen bio na tamnicu od osam dana pri hljebu i vodi. Samo u podne, poslje objeda, gdje kaznenike dolje vode u razna dvorišta, smiju prekinuti mučanje. Pohodismo ložnice, blagovališta i kuhinje, i kušali smo u posljednjih tradicionalnu juhu od graha, koju smo, iskreno govoreći našli, da je gadna, ali čuvali smo se, da to kažemo. U četvrtak i u nedjelju daje se mala porcija mesa, koje je, nadamo se, bolje od one juhe. Ali sve je čisto i u dobru redu držano i uzprkos svoj strogosti učini nam se, da je duh zavoda ipak čovječan, što u pravilu visi o upravitelju, a ondašnji od Gaillona bio je veoma obljubljen.

Drugi inšpektor pridružio se nam, kojega sam tiho zapitao za doktora W, pošto sam mu sa malo rieči saobćio njegov proces.

„Poznajem ga za cielo“, odgovori činovnik, „mi ga zovemo parižkim magnetizêrom; spada u treći lahki razred i radi u muzikalnoj dvorani, kamo dolaze oni, koji nemogu obavljati težkih radnja.“

Pod muzikalnom dvoranom razumievali su radionicu, gdje se prave akordeoni, ustne harmonike i male sajamske gusle.

Kada stupismo u prostorije (ja ne bez kucanja srca), zavikne nadzornik glasno: „A bas les casquettes!“ i kaznenici ustanu i skinu svoje okrugle zelene kape; zatim su radili dalje, nedignuv glave gore. Njihova sva odjeća sastojaše se, budući da je bilo ljeti, iz haljenice i hlača iz siva neobieljena platna za vrieće s grubom košuljom, što se oboje pravi u samom zavodu. Kaznenici tku si dakle sami svoje vlastito odielo.

Činovnik naznači mi čovjeka, koj je blizu prozora stajao i na stolarskoj klupi rezkao drvca. Kad bliže k njemu dodjem, upoznam odmah doktora, premda se je činio, kao da nas neopaža. Ali kako se je promienio! Njegova riedka kosa pobieljela je i crte njegova lica bijahu kao u mrtvaca.

Sakupljao je drkćućima rukama svoja drvca i laćao se daske, da nova izreže. Pri tom gledao je kadikad kradom kroz prozor, kojega dolnja polovina sastajaše se jošte k tomu iz prividnih stakala, da je jedva više ugledati mogao, nego li komadić modrine neba, jer je izgled jednom naproti stojećom sgradom bio prepriečen. No ona modrina sjećala ga je na cvatuću okolicu vani, bila je sloboda, koje vazduha diše i najlošiji prosjak, a njemu nije pripadala. Bio sam uzdrman i uspomena na prijašnje vrieme proleti mi kroz pamet; naše poznanstvo kod gosp. pl. B., naša vožnja u njegovom elegantnom faetonu sa crncem Bobom, naš objed u Kafé-anglais-u, njegov prekrasni stan, porotno sudište, njegova osuda... sve je bilo, kao da sanjam. Sada je stajao predamnom u kazneničkoj haljini, on koj je priviko bio luksusu i udobnu životu, on, njekoč izobražen čovjek finoga družtva, sada drug podlih zločinaca, nevriedan kao oni, drug ubojica, jer mnogi, s kojim je pod jednim krovom spavao, nebi hajao ubiti čovjeka.

„Da mogu što za njega učiniti“, rečem tiho činovniku, „ostavit mu možebiti kakav darak, da mu ikako olakšam njegovo strašno stanje.“

„Ništa, baš ništa“ odgovori taj čvrstim glasom, „nesmije ništa primiti; dapače posjetnikom strogo je zabranjeno, da nagovore kaznionike.“

Zatim otidjemo i ja nemogu još dan danas kazati, da li me je doktor onda spoznao.

Prije nego smo ostavili grad, pokazali su nam još groblje, gdje su sahranjeni kaznenici, koji su umrli u zavodu. Ravno je pjeskovito površje, okruženo nizkim zidom, na ulazku stoji velik kameniti križ. Maleni, neznatni križi od crnoga drva bez imena i napisa naznačuju kaznenikov grob; samo u sredini opazismo jedan jednostavni kameniti spomenik: bio je grob jednoga od posljednjih upravitelja, koj je pred svojom smrtju izreko želju, da ga tamo sahrane. Za cielo vrsta junačtva, za koje nebi u istinu svatko osjećao u sebi srca.

I doktor čudotvorac leži tamo zokopan, jerbo kao što sam kasnije slučajno čuo, umro je jednu godinu za našim posjetom u toj kaznionici, dakle prije, nego što je izteklo vrieme njegove kazni.

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.

Preveo iz francezkoga Robert Franković.

VIII.

(Nastavak).

„Što to na mene spada? Nije li cio sviet više manje svoje nauke izučio. Takodjer i ja moradoh svoje nauke izučiti. Nismo li zajedno latinski i grčki učili, negovoreć o aritmetici? E dobro, ako li danas uzpišem list, ili dva broja sračunam, očekivam, da mi to što donese, inače pridržim plod svoga nauka za sebe. Život je vašar, moj dragane, ciela tajnost sastoji u tom, iz svoje vlastite robe vući korist, a vriednost druge dobro taksirati. Ali sam ipak onomadne veliku ludoriju počinio. Ti znadeš, o svezi Kupida, o kojoj sam ti pripoviedao."

„Bijaše dakle sbilja?"

„Ah, i kako! Dao sam se kao i ti zanieti od umotvorine. Jedna mlada djevojka, nježna, dobra, ljubezna, krotka, puna duha i talenta, ali bez miraza, srce od zlata, inače ni sua, jednom riečju: grozovita partija. Bijah prema njoj isto tako nerazborit, kao ti sa svojom slikarijom. Napokon porazgovorio sam se otom predmetu sa svojim otcem; vrli mi starac posve jasno razloži, da moram sva odnošenja prekinuti, i svoju rieč natrag uzeti, jer sve sposobnosti i krieposti uboge djevojke nebi našu obrtnu glavnicu niti za jedan su povećale."

„Jesi li sbilja svoju rieč natrag uzeo?"

„Ne samo rieč, nego i srce, što ju je veoma kompromitiralo."

„Tvoje srce i tvoja savjest veoma je podučljiva", reče Julijo hladno.

„Oh, što se toga tiče, mogu si laskati, da razum na me mnogo djeljuje, jer kad mi se tek dokaže, da sam ludoriju počinio, i da svoj interes na kocku stavljam, tada postanem tvrd kao klisura."

„Dragocjeno svojstvo, koje neću, da ti zaniječem."

„Da, ti sa svojimi načeli nećeš nikada do ničesa dotjerati." Daj mi smotku."

Julijo dade mu smotku, i da ju užge, ponudi mu komadić artije, štono na stolu ležaše, to jest drugu polovicu biljeta markize. Marsiljanac baci pogled na podpis i pročita ime gospoje de Varigny.

„Zar ti poznaješ gju de Varygny?" zavapi iznenâda.

„Bez dvojbe, što se tomu čudiš?"

„Markizu de Varigny?"

„Dà, markizu de Varigny, eto njezinoga portreta. Ali kad ju ti takdjer poznadeš, kako to, da ju nisi upoznao?"

„Ja? Nikada je nisam vidio", reče saučenik zabunjenim licem. „Ja sam čuo mnogo govoriti o njoj . . . po njekom, to je sve."

„Ti si mogao samo dobra o njoj čuti."

„Jest, u istinu, samo dobra. Dolazi li ovamo?“

„Ona bi morala u ovaj par ovdje biti. Biljet pako, što ga držiš u ruci, doglasi mi, da neće danas doći.“

Marsiljanac prihvati ozbiljnjim i svečanim glasom:

„Ti si moj stari prijatelj, jel' da?“

„Bez dvojbe.“

„Ti me ljubiš, jel' da?“

„Ja imadoh vazda prema tebi nagnuće, premda moram ti iskreno izpoviediti, neodobravam tvojega ponašanja prama ubogoj mladoj djevojci.“

„Šuti! ni rieči više! Ti nesmiješ ob ovoj stvari govoriti. Obreci mi, da nećeš, da nećeš nikada ni rieči kazati markizi o meni, da nećeš ni mojega imena pred njom izustiti.“

„Ah, bože moj: markiza valjda ni nezna za tvoje ime . . . možda si joj zločesta ulja prodavao.“

„Ovdje se neradi upravo o ulju, već ob onoj naime mladoj djevojci, njezinoj štitenici, gospodični Ceciliji Dupuis.“

Umjetnik se osori i izmjeri svoga staroga prijatelja od pete do glave.

„Ah“, klikne glasom oštrim, kao zvuk trublje, „gospodična Dupuis je ona mlada djevojka, o kojoj je govor?“

„Zar ju ti znadeš?“

„Ja ju znam na toliko, da nebi bili ludoriju učinili, kad biste joj bili ruku pružili, da ste pako svakako zločesto djelo počinili, kad ste svoju rieč natrag uzeli.“

„Ludorija, zločesto djelo, što je to? Bio bi počinio ludoriju, da sam ju uzeo, a zločesto djelo, da sam ju zaveo.“

„Gospodična Dupuis nije takova djevojka, da bi se dala zavesti“, reče slikar glasom prezirnim.

„Biesa, takova šta nebi bio ni učinio, jer sam čestit čovjek, pa da sam sve bio učinio, bio bi opet popravio, naime koliko bi bio u stanju.“

„To je pokora, koju vam gospodična Dupuis nebi bila nikada nametnula.“

„Nikada, to će mnogo reći, jer smo se na posljedku dopisivali, a dopisivati je sramotno. Istina, da nisam dalje ništa od nje postigao, u ostalom moja čestitost dotjeraše me do odluke, da sam joj sve listove natrag poslao.“

„Vjeruj mi Tibalde“, reče umjetnik, omekšan naravnošću ovih posljednjih riečih. „Ti bi bolje uradio, da si pridržao listove i uzeo djevojku.“

„Bah, to je možebiti, ako se pravo uzme, istina, ali šta ćeš, strah pred otcem . . .“

„Zar poštenje i kriepost nemogu taj strah odstraniti.“

„Zatim prokleto ovo ulje treba toliku upravnu glavnicu.“

„Nije li kriepost, dobrota i nega jedne gospoje liepa glavnica?“

„O dà, za jednoga umjetnika, kao što si ti, koj si svoje slike neda plaćati, ali ja sam vazda prisiljen, za gotove novce kupovati, da uzmognem bolje pazariti . . . Ulje je ljetos veoma poskupilo.“

„E dobro, valja da se prostodušno izraziš prema gospodični Dupuis, razloži joj svoje stanje. Tko zna, nebi li gospoja de Varigny, da uzmogne svoju štitenicu dobro udati, svoga supruga nagovorila, da u tvoju trgovinu nješto novaca uloži.“

„Misliš li?“ zavapi Marsiljanac, kojega se oči najedanput zasjaju.

„O tom sam uvjeren, Markiza je izvrstna gospoja, a marki veoma bogat čovjek, koj neće ništa uzkratit jednoj ljubeznoj gospoji.“

„Što mi sada veliš, vriedi da uzmem u promišljavanje.“

„Nevalja prije dugo promišljavati, tko hoće da izvede kakovo dobro djelo, valja ga izvesti, pa poslje, ako je tomu vremena, o njem promišljavati. Da sam ja na tvojem mjestu, ja bi pao pred noge gospodični Dupuis, molio bi ju za oproštenje i uprosio, da podje za me.“

„Da me odbije?“

„Barem biti će ti sviest umirena, a to svakako nješto vriedi.“

„Moja mi sviest, mogu te uvjeriti, ništa nepredbacuje. Ali zato ništa, tvoj savjet nije zločest, ja idem . . .“

„A la bonne heure“, reče slikar, stisnuv živahno ruku svomu staromu prijatelju, „to je dobra šetnja, koju valja poduzeti.“

„Dà, ja idem . . . pisati svomu otcu.“

S ovimi riečmi ode Thibaldt brzo napolje, a pseto potrči za njim do vrata i ujede ga za petu.

Kad Julijo ostane sam, baci se na divan i zavapi:

„Oh, kad na to pomislim, da sam mogao postati uljarom u Marsilji!“

IX.

Prodjoše dva dana, što nesazna gospoja de Varigny ništa o svom slikaru i svojem portretu. Ona nije jošte znala, da potezi gospodične Ivane posve nadomjestiše njezine, i da je Julijo iz sjetnje htio da joj nov portret nanjegovoj slika, ali se iz početka čudijaše njegovoj šutnji, zatim se razljuti.

„Šta?“ reče ona, „to je dakle ciela pažnja, što mi ju on uz toliko oduševljenja izkazati želi?“

Misljaše sada, da je možebiti umjetnika uvriedila, jer posljednji biljet, što mu ga napisa, bijaše dosta krupan. Markiza je žalila i osjećala grižnju duše, srce joj bijaše uzrujano i ona tako žalostna, da nemogaše nikoga gledati. Da se raztrese, uze napokon knjigu, ali njezini pogledi bludili su amo tamo po knjizi, a najposlje pade joj knjiga na zemlju. Zatim pozvoni i dade zapreći kočiju i odveze se u šumu, ali u mjesto da je iskala najživahniju aleju, izabra si najsamotniju, gdje mogaše mirno sanjariti. Povratila se kući, porušena, umorna, slomljena i zlovoljna, kao da je bila u bitki i iz nje izašla pobiedjena.

Ona se je borila u istinu, ali neznam proti kojemu neprijatelju i proti kojoj nevidivoj sablasti. Kako bi se mogla prozvati ova neopisiva nezgoda, ova neograničena mlohavnost, ovo riedko razstrešenje duha?

Prevejana gospodična Ivana skoro je opazila, da u markize nije sve u redu kako bi valjalo, i bez dvojbe bijaše to njezina vlastita domnjeva. Medjutim nije se usudila daleko ju razastrti. Njezino štovanje pred značajem svoje gospodarice, ograniči joj tumačenje na obseg dozvoljenih ili bar nedužnih stvari. Mi medjutim molimo štioca, neka se neda odviše zavesti od usrdnosti sobarice, jer bi na posljedku ipak na stranputice zabasao. Pripravna misliti o drugih, što sama o sebi misli, bila bi ova djevojka opasan pratilac na uzkih putevih ljudskoga srca, u koje smo se mi sami nesmotreno zadubili. U istinu velika nesmotrenost, kako da nastavimo naše izviešće, da neuvriedimo markize, i kako da se na kratko izrazimo bez uvriede. Francezki jezik imade divnih finoća, da se može izbaviti iz takove neprilike, u koje ga drzovitost povjestničara kad što stavi, a gospoja de Varigny, koja je ovim finoćam bolje vješta nego mi, neka nam prišaptne rieč, koja bi joj najpodpunije mogla stanje svoje duše izraziti.

Treći dan ovoga varavoga očekivanja posjeti doktor Vignon markizu, koja bijaše turobnija, nego prije istoga dana, i u istinu bijaše joj zlo.

Doktor bijaše poznavalac ljudi i fin motritelj, ali u svojih odlukah isto tako ograničen kao i u riečih, premda se znalo, da bje riečit. Prvim je pogledom vidio, da markiza boluje, ali nije odredio ni pijavica, ni pilula. Po kucanju bila razabra, da ovoj nenadanoj mlokavosti bijaše kriv portret.

„Milostiva gospojo", reče on, „ovaj portret mora biti odmah dogotovljen ili će se vaše zdravlje pogoršati."

Markiza se nasmješi i reče:

„Doista, vidite li vi to?"

„Jasno kao dan, a uzrok tomu je posve jednostavan, Vi imate narav umjetnice, pa se zanimate za umotvorine tako, kao da ste ju sami napravili. Svaka minuta zatezanja, što ju slikar načini, mori vas i trati kao nečuvena strast."

Markiza se digne iz svoga fauteuila i zavapi: „Strast, Vi me plašite."

Nakon ovih rieči primi odmah svoj prividni, ako i ne prvi mir i nastavi smješeć se:

„Nije to strast, doktore, već riedka težnja, ali težnja proti mojoj volji. Ja trpim, jer sam zaslužila. Znate li, da sam postala zločesta? Ja sam nepravedna proti cielom svietu, proti ubogoj Ceciliji, koju tako jako ljubim, proti gosp. Frejusu, čija me slava zanima, proti samoj svojoj sobarici. Vidite doktore, ja vam sve izpoviedam, hoćete li da me liečite?"

„Doista", odvrati doktor, „ja sam se k tomu prema vam njekim tajnim ugovorom obvezao, i to na čitavu godinu, koja će upravo za četrnaest dana izteći, uz to vrieme nepripada mi pravo, da vas pustim trpjeti. Vi se dakle tužite, da vas nješto boli, e dobro, cielo pitanje sastoji u tom, da izprva saznam, da li se ta bol nalazi u srcu ili u glavi."

„Ah to morate vi sami pronaći. Gledajte, to je vaš posao. Ja sam vam kazala, što osjećam, dalje neću da vam ni rieči više kažem."

„Medjutim dozvolit ćete mi još njekoliko pitanja?"

„Tri, a ništa više."

„E dobro, nastojat ću, da mi taj broj bude dovoljan. Dakle, najprije, možete li se tužiti proti ponašanju slikarovu prama vam?"

„Doista, jer mislim, prije nego je započeo drugi portret, bio bi morao moj dogotoviti."

„To bi valjalo za gospodičnu Ivanu, ali što se tiče gospodične Dupuis, nisam čuo, da je Frejus takodjer i njezin portret počeo slikati."

„Ne, bez dvojbe, ali joj obeća, pa to je svejedno."

„Hm", rekne doktor, „na posljedku vaša bol je u srcu."

„Vi ste brzo gotovi sa svojim sudom", odvrati markiza ozbiljnijim glasom, „ali vi smijete samo još dva pitanja staviti."

„Dozvolite mi sada, da vas zapitam, nebijaste li vi sami nepravedni prema umjetniku?"

„Doktore, vi ste vračar. Dakako da bijah nepravedna. Odkazala sam mu prije tri dana sjedenje, a što još gore, uvriedljivimi izrazi."

„Sada", rekne doktor, „sada promjeni bol svoje mjesto i prodje u glavu. Pošto g. Frejus nije mislio na to, da vam odgovori i da vas za oproštenje moli, naravno da ste se malko ljutili?"

„Bojim se, da sam ovoga čudnovatoga čovjeka uvriedila. Umjetnici su jako ćutljivi."

Doktor se nasmije.

„Pa onda", prihvati živahno markiza, „rada bi vidjeti svoj portret dogotovljen. Neću, da moj portret dulje u atelieru g. Frejusa na stieni visi. Ovaj gospodin, kao što kažu, neslika svaku osobu, a u istinu slikao je cio sviet do moje sobarice. Što velite k tomu?"

„Milostiva gospojo, ja mislim, da mi ta tri pitanja bijahu dovoljna. Sada znam, gdi je vaša bol, ista nije ni u glavi ni u srcu."

„Vi poticate moju ljubopitnost. Gdi je dakle?"

„U vašoj ljepoti, na koju ste oholi, u vašem samoljubju, što je veliko i napokon u vašoj dobroti, koja želi sreću drugim, ma i proti njihovoj volji."

„Doktore, vi mi doduše malo laskate, ali me vaše pitanje umiri. Možete li me dakle sada, pošto sve znate izliečiti?"

„Mogu, ako me uslišate."

„Učinite dakle to, ali se žurite, jer neimam strpljivosti . . . Prije svega idite g. Frejusu."

„Milostiva gpjo., čini mi se, kao da mi želite propisati pravila vladanja.“

„Da vam pokažem, da podnipošto neću da budem na putu vašoj osnovi. Vidit ćete dakle, kako je daleko uspio moj portret, hoće li biti od potrebe još jedno ili dva sjedenja.“

„Vi ćete ih dozvoliti?“

„Bez dvojbe, nije li već vrieme, da se jedared dogotovi? Kazat ćete mi vaše mnienje o ovoj slici.“

„E . . . samo o ovoj?“ zapita fino doktor.

„Takodjer i o drugoj . . . predpostavljajuć, ako li vam ju bude pokazao.“

„Navlastito o drugoj, ako mi ju bude pokazao; treba li da zahtievam, da mi ju pokaže?“

„Kako vas je volja, doktore. Ako se pravo uzme, ova je djevojka liepa i ja dobro shvaćam ukus gosp. Frejusa za ovo lice, pramda mislim, da ovaj slog nestoji kod njega u milosti.“

Markiza osjećala se sklona na proštenje radi izgleda na svršetak svoga portreta i umirenja njezine svjesti Posjet doktorov nebi bio bezuspješan, medjutim oklievaše krenuti na put.

„Ako li je pako Frejus“, reče on, „od ove osobe stvorio djelo od njeke vriednosti?“

„Onda, doktore, kupite ju, moja vam kesa stoji na razpolaganje.“

„Kupiti ću ju za vas, milostiva gospojo, za vas!“ reče on, poklonivši se.

„Za mene, dá, imate pravo. Objesit ću ju o zid u mojoj sobi, bar će me na smiernost sjecati.“

Da brže dospje k cilju, uze doktor markizinu kočiju, ali se na putu zadrži kod dvojice do trojice bolestnika, i tako zakasni. Došav na boulevard Saint-Jaques, nije više našao umjetnika kod kuće. Odmah vrati se natrag, da markizi o svom poslanju račun podnese. Al i nje nenadje kod kuće, bijaše uzajmila kola i odvezla se gospodični Dupuis. Dali je markiza time htjela da sama sobom mir sklopi, ili je pako htjela, da prije svoj cilj postigne, da njeke osnove osnuje, s kojimi je već bila zabavljala mladu djevojku? Doktor nije o tom ništa znao, a mi nezahtievamo više znati. U ovaj par smijemo reći, da je doktor pisao jedan biljet gospoji markizi, gdje joj pripoviedaše svoj uzaludni pokus, obećav sutradan posjetiti umjetnika. Što mogaše više učiniti?

(Nastavit će se).

LISTAK.

Smjesice.

(Tunisko ružično ulje). (Svršetak.) Ovaj Otar el vard istina nije jeftin, što će se dokučiti, ako se pomisli, da je sto četerdeset funta ruža (uzima se četrdeset funta ruža na jedan mithgal a jedan mithgal od prilike je sedmi dio uncije) za dogotovljenje jedinoga lota esencije, koja se kao što je poznato, u malih mehurih ulja na destiliranoj ružičnoj vodi sakuplja i to u jako maloj kolikoći, potrebno. Ali ciena nestoji ni najmanje u razmjerju sa smiešno pretjeranimi idejami razprostranjenimi o tom u Europi. U Europi davaju kadikad jedan luidor za jedno stakalce, jedva dva lota sadržajuće, gdje se nenalazi ni deseti dio lota pravoga otura, jer jošte nikada nisam u Europi vidio prodavati neizopačena ružična ulja. U istom Algiru nije ga u trgovini dobiti a i u Tunisu, Kairu, Carigradu većma je razprostranjeno izopačeno od pravoga. U Tripolisu nastala je dapače u najnovijem vremenu druga industrija, koja prieti pravo ružično ulje na dugo vremena prognati. To jest fabrikacija miomirisnih esencija iz raznih vrsta geranije, koje, budući da se ovdje može čitavo lišće, dà cielo sadje upotrebiti, a ne kao kod ruže, neograničuje se samo na cvietak, naravno veoma jeftini proizvod davaju (govori se od jednoga funta za dvanaest talira), što opominje na ružično ulje a i prodaje se kao takovo, ali i svakako samo s najgorimi vrstami istoga natjecat se može. Ja sam u Qayruanu kupio njeku kolikoću Otur el vard-a o neizopačenosti kojega sam osvjedočen, i platio sam zato cienu od prilike od četiri talira za lot. U Tunisu bi naravno izopačeno, no koje je prodavajući židov kuneć se u ime svijuh svetih mu stvarih izdavao za pravo pravcato, za četvrti dio toga novca kupiti mogao.

Drugi miomiris, jošte većma cienjen, no veoma riedak i u Europi sasvim nepoznat jest Jasminsko ulje (Otur el Yasamun ili Yasamyn), koje se takodjer u Qayruanu no u veoma malih razmjerih naprama fabrikaciji ružičnoga ulja proizvodi. Ovo ulje preša se iz malenoga žuto-bieloga cvieta onoga Jasmina, koj Francezi zovu „Jasmin d'Espagne" a botanici „Jasminum grandiflorum." To je najvećma cienjena vrsta jasminskoga ulja. Drugo proizvodi se iz cvieta tamo posvuda rastućega „Jasminum officiale." Takodjer veoma česti „Jasminum frutic ns", nasuprot je skoro bez svakoga mirisa. Budući pako, da je ov jako i penetrantno mirišeći cvietak veoma malen, potrebna je, kao što je proizvoditelj osiguravao, množina ne manja od 200 funta ili malne pol miliuna cvieća, da se proizvede jedan jedini lot jasminskoga ulja. No njegov miris je najdragocieniji, koj sam ikada disao, i lahko je dokučiti, zašto su svi orientalci poslje takovih užitaka pruženih našemu njuhu tako zauzeti za miomirise; nagnuće, koje malne isti vjerozakon posvećuje, jer sám prorok imao ga je i držao je miomiris za jedan od najdragocienijih darova tvorca.

Umjetnost i književnost.

— U Sisku u tiskarni Ivana Vončine štampa se nakladom Antuna Jakića 3. knjiga „Bosanskoga prijatelja".

— G. Ljudevit Vukotinović preveo je i za štampu priredio djelo: „Abrége Edmond About A. B. C. du travailleur". To je popularna nauka u narodnoj privredi, te bi željeti bilo, da mu se skoro nakladnik nadje, jer takove su knjige od prieke nužde i potrebe u sadanje doba za svakoga misaonoga obrtnika i prometnika.

Odgonetka i ime odgonetača
konjičeva skoka u 10. broju:

Ako ljuba bit mi presta,
  Ako ljuba bit' mi nećeš,
  Ako li se i odkretješ
Od me hladno kó neviesta:

A ti bar mi sestra budi,
  Te mi pusti kao bratu
  O tvom bielom visit' vratu
I na sniežnoj snivat' grudi.

Riešio gosp. Ivan Storić, bogoslovac.

S ovim brojem prestajem uredjivati ovaj list i tim se opraštam najuljudnije sa poštovanim p. n. čitateljstvom, nadajuć se, ako se s božjom pomoćju sasvim oporavim od sadanjega svojega bolovanja, da ću se jošte s njim sresti na ikojem polju naše mile književnosti i ponovljenom snagom nastaviti svoje djelovanje.

Dr. Dimitrija Demeter.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 14. U Zagrebu 6. travnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake criede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Književne nagrade.

Glavna namjera, rad koje smo „Sokola“ pokrenuli, bila je ta da što više života i natjecanja pobudimo na polju liepe naše književnosti, i da u kolo umnih radnika potegnemo i one, koji drugdje, još zaokupljeni nisu. Al buduć da u sadanje vrieme ništa tako dragocjeno nije, kao što je vrieme samo, te od nikoga zahtievati nemožemo, da bi našemu podhvatu, ako i za obću narodnu korist, badava prikazivao toli dragocjeno svoje blago, obrekli smo odmah u 1. broju „Sokola“, da ćemo rado svaki bolji râd pristojno nagraditi, pa ćemo u tome i nadalje od rieči biti. Tim smo zadovoljili — mislimo — svim pravednim zahtjevom, koji su se u tom pogledu od nas kao nakladnice očekivati mogli; nu mi ipak nežalimo ni dalnjih žrtava, niti ćemo ih i u buduće žaliti, ako nas samo cilju vode, te razpisujemo ovim sljedeće nagrade za izvorne novele, naime:

1. Za najbolju jednu novelu 100 fr. a. vr.,
2. Za drugu iza najbolje 50 for. a. vr.
3. Za treću novelu 30 for. a. vr., a
4. Za dvie daljne po 25 for. za svaku.

Gradivo za novele ima biti izvadjeno ili iz hrvatske poviesti ili iz narodnog života, i zapremati barem jedan tiskani arak „Sokola“; a poslati se imaju knjižari Hartmánovoj do konca svibnja t. g. Rukopisu neka se još doda zapečaćen listak s imenom pisca i njegovim podpunim naslovom, a izvana na list valja napisati naslov novele.

Nagrade dosudit će poseban odbor iz pouzdanih vještakâ, i proglasit će uz svoj podpis imena nagradjenih novela i imena nagradjenikâ.

Nagradjene novele priobćit će se u „Sokolu“, a uz to si pridržaje još nagradnica pravo, da ih u njekom broju i u posebnih otiscih izdati može. Nagrade će se odmah iza dosudbe dostaviti dotičnikom preko Hartmánove knjižare. Hrvatsko-srbska uredničtva molimo, da nam ovaj razpis u svojih listovih razglase.

U Zagrebu koncem ožujka 1870.

Tiskarna Lav. Hartmána i družbe,

nakladnica hrv. „Sokola“.

Glas mlada Hrvata.

Od N. Ljubinka.

S tugom u srcu, tvrdoj na stieni,
Mladenac sjedi tamnoj u sjeni.
Oko mu plamno kroz tamu blista,
Odsjeve lije srca mu čista;
A ono čelo mladjahno, bielo,
Na kom se srce odraža smielo,
Na čvrstoj ruci tiho počiva.
Mladenac nješto snuje il sniva . .
Al mu, gle, s oka biser se rúni
Sjajniji onog na carskoj kruni;
U krilo pada, pa žarko sjaje . .
Zar oto zemna suzica da je? —
Mladić se preuu, lice mu plane,
Oko na žarki biser mu pane . .
Mjeseče bliedi nebu se vine,
Nebesnim sjajem mladenac sine.
Biserak kupi pa ga cjeliva . .
Lahor mu s ustnom vrelom se sliva;
S nje biser krade pa hrli gore,
Da ga odnese u Višnjeg dvore.
Mladić na noge skoči si lake
A mjesec tinja, tek bliede zrake
Po čelu samo mladencu lije.
A ovom srce mlado se grije,
Grud mu se ruja, drhće i gori,
A rujna ustna uze da sbori:
„Oj rode, rode, zapušten raju,
Zalud ti dušom kriepOsti sjaju;
Krieposti krasne, divne i sjajne,
Ko što ih dušice imadu rajne.
Zalud ti srce dragosti krije,
Kakovih nigdje pod suncem nije;
Dragosti nebo štogod je znalo
Tebi je punom u kupu dalo.
Ali zaludu rode sve ti je,
Kad nigdje duše dobrotne nije,
Da milim okom na te pogledi,
Da braćom svojom brižno zaredi,
Pa ih dovede, da ti se čude,
Glas da ti vedar ko zora bude.
Hrvatska mladež, ta tvoja nada;
Duboki sanak boravi sada.
Na srce njeno pala je tama;
Da l' živi nezna, oh nezna sama! —
A ona mlada nebom je zvana
Melemom biti tvojieh rana.
Angjelsko srce nebo joj poda,
Angjelom svoga da bude roda;
Duh da mu diže a srce grije;
Nad srećom njegvom vjerno da bdije;
Da ga dovede gdje pravda želi:
U dično kolo narodâ veli'.
Rode moj sladki, sretna li mene,
Budućnost taka, kad ti prozene! —
Oj braćo moja! zar glasna struna
Današnje dobe nezuji tuna?
Zar vam je srce postalo rakom,
A mlada duša zaborav — mrakom,
U kom je crna nesviesti sila
Slavu nam staru za vieke skrila?
Ta zar na svietu mi, mi jedini
Mrtvila da smo robovi sinji?
Ne! jošte živi hrvatsko ime,
Da vriedan Hrvat diči se njime;
Pa da nam širom bieloga svieta
U čistom sjaju dično procvjeta!

Na noge braćo, mladi moj rode:
Posluhni glasa mlade slobode:
Kola se hvataj, želja jedina
Hrvatska budi teb' omladina!
Ona kad glasom krepkime grmne,
Nemani roda svitlat će crne
U grozni ponor tamnoga vieka,
Gdje stara kletva željno ih čeka.—
Oj braćo moja, budimo svoji,
Smieloga srca pako se boji;
Tek onda tmina nestaje, gine,
Ponosno sunce kad žarko sine.
Mladjahni rode, prosvjetu grli,
Širi u narod plemenit, vrli,
Nad njime slava krila da svije,
Budućnost mlada krasno zasije!"
Mladenac tako; a tama sgine,
Njedarcu zore sunce se vine.
Svetim mu žarom na čelu blista
Mladenčev biser, ta suza čista. —

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

XII.

Pogled u Biograd i na otok Pasman.

Prije dvie godine, desiv se prvikrat u Zadru, posjetio sam i starodavni hrvatski Biograd. U družtvu učenoga kanonika Škarića zasjedosmo dobra dva konjića i uputismo se uz obalu morsku prema jugu. Bijaše krasno jutro. More zrcalilo se u trakovih sunca. Po drumu tjerahu oboružani seljaci svoje malene svačim natovorene konjiće. Po golom kršu vidismo pasti po gdjekoju kozu ili ovcu uz oboružana pastira, ili malenu pastirku preduću na preslici. Prvo podobro veliko selo, kraj kojega prodjosmo, bijaše Arbanasi, tako zvano od naselbine arbanaške, koja se ovamo prije stoljeća naseli. Stanovnici na broju oko 1100 govore još uvjek uz jezik hrvatski i svoj narodni arbanaski. Bibinje i Sv. Kasian ili Sukošan, malena su sela, ali ipak ima prvo preko 400 a drugo preko 1000 stanovnika. Do sela Turnja pokrivena su kamenita brda ponješto grmljem i mirisavom travom, po kojoj stada pasu; ali nevidiš čovjeka ni kuće osim njekoliko njih na Krču, malenom seocu. Turanj ima crkvu i župni stan, isto tako St. Filip i Jakov, gdje se kod vriednoga župnika Pelicarića malko odmorismo. Od Zadra do ovamo bijaše do njekle po svih župah u crkvi glagolski obred, u svakoj se crkvi nalazi po gdjekoja glagolska knjiga, a po zidovih i na groblju glagolski napisi. Oko pódana dodjosmo u Biograd.

Hrvatu, koj pozna svoga naroda prošlost, bije srce sve jače i jače kada se približuje tomu mjestu, gdje njegda, ako i za kratko vrieme, stolovahu njegovi narodni vladari, i gdjeno se vjenčahu takodjer ugarski kraljevi od Arpadove kuće kao kraljevi hrvatski, dok još nebješe prikovana Hrvatska uz ugarsku centralizaciju. Poznato je, da su lukavi Mletčani u 12. vieku razorili ovu privremenu stolicu hrvatsku. Ali putnik se nada, da će naći barem obilježja i tragove staroj veličini, da će gledati porušene mirine kraljevih i biskupskih dvorova, da će motriti razbacane spomenike stare slave. Svemu tomu neima traga. Osim njekoliko zidina jedne gradine i dva obaljena tornja, i jednih velikih vrata, na kojih gleda hrvatskoga putnika porugljivim pogledom lav mletački, taj oprezni stražar pustošne okolice, neima tu drugih ostanaka starieh vremena. Kadikad izkopaju tu kojgod rimski novac, što ga ostaviše stari gospodari zemlje prije došašća Hrvata; ali hrvatskomu gospodstvu izbrisà ovdje tudja ruka svaki znak i svaku uspomenu. Njekoliko novih kućića pore-

dalo se tu iznad zidina zemljom pokrivenih. Samo prijazno more, kad je bistro i mirno, pokazuje kadikad tragove njekakovih zidina, te su ljudi na misao pali, da je stari Biograd imao ležati njegda mnogo niže izpod sadašnje bregovite obale, te da ga je njekoč zasulo i pokrilo more, premda se po svjedočanstvu Šime Ljubovca, još u 17. vieku vidjevahu ruševine staroga dvora hrvatskih kraljeva.

Od Sv. Filipa i Jakova odstoji pol ure hoda crkva stara opatije Rogova, utemeljene od Kresimira kralja, koja je posvećena Sv. arkangjelu Mihalju, a pripadala je monastiru SS. Kuzme i Damjana. Crkva je oštećena pukotinami, ali je novo popravljena oko g. 1374. kako sljedeći napis s gotičkimi pismeni svjedoči: „Narat hec scriptura qualiter Frater Petrus de Jadra Dei et apostolice gracia humilis abbas Sanctorum Cosme et Damiani Jadrensis, dictus capelanus Domini Pape, hanc cuvam a fundamento erexit et Ecclesiam renovavit ad laudem et gloriam Dei omnipotentis et dulcissime hac beatissime matris eius virginis Marie et in honorem Michaelis archangeli. In annis Domini MCCC··quarto die XVIIII mensis augusti, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris et Domini Gregorii Pape undecimi. (1370—1378).

Crkva ova leži na otvorenom brdu, odkuda se vidi more i pobližnji otoci, a prema istoku leži rogovsko polje s prastarim prioratom Vranskim, kraj vranskoga blata. Podalje na lievo Tnin, a s daleka na sjeveru velibitske i ličke gore.

Budući da je more tiho bilo, prevozismo se na bližnji otok Pasman i posjetismo starinski monastir Tkon, u kom sada župnik stanuje. Staru zgradu popravi slavni nadbiskup Matija Karaman g. 1746., bivši prije opat monastira Tkonskoga. Na crkvi ima napis od g. 1369., koj kaže, da ju je prvikrat popravio gorespomenuti Petar Zadranin za vrieme pape Urbana V.

Pol ure dalje od Tkona leži fratarski monastir sv. Dujma. Bijaše jur mrak kada dospjesmo onamo. Razgledavši u hitnji crkvu i knjižnicu, vratismo se po liepoj mjesečini morem natrag, u kuću gostoljubiva župnika SS. Filipa i Jakova.

(Nastavit će se.)

Tamburaš.

Izvorna pripoviedka po istinitu dogodjaju.

Od Dragojle Jarnevićeve.

I.

Bilo veče u oči božića. U kući gospodara Petra Mlinčevića, žitara u Karlovcu, spremalo se brižno i skrbno za nastajuće blagdane. Domaćica Mara Mlinčevićeva bila je svuda i svagdje: u sobah, po smočnici, u kuhinji, i gdje god je trebalo njezina svjeta i nadzora. Napokon se ustavi pred zjalom ogromne peći, iz koje se je cielim stanjem raznosio ugodan miris. Zavirujuć u nju, povikivala bi svaki čas pastorki si Anici, djevojčici oko petnajest godinâ: „Ded Anice, prigledaj leći, da neprigori! Metni glavnjicu na vatru, da se neutrne! Pripazi, da riba nepokipi! Pogledaj na maslo, razvrućilo se, planulo bi!... itd.“ Uz to se je svaki čas pred pećju sagibala, u nju zavirivala, veselim licem motrila pecivo, štono je liepim redom unutri poredala bila. Bilo tu orenjačâ, sirnjačâ, mljekačâ, sitnih kolačića za djecu, kakovih je svako

po običaju dobiti imalo. Mara Mlinčevićeva bijaše jedna od onih jedrih Hrvatica, koje nisu zazirale nit od dima, nit od ognjena žara, što bi im tobože izkvario rumeno lice. Znala je ona dobro, da joj je gospodaru bilo tečno i slasno samo ono jelo, što ga je vlastitom rukom priredila. Ali joj je bila i najsladja nagrada, kad je jedući prijaznim posmjehom na nju pogledao, jer to joj je više značilo, nego li stotinu laskavih rieči. Posmjehom svojim priznavaše on njezinu valjanost u kućanstvu; a ona se tim ponajviše ponosila.

Pecivo bjè izpečeno, i Mara ga stane vješto rukom iz peći vaditi. Mili Bože, kako se je zarumenilo, baš kao kovano zlato! Srce joj zaigra od radosti, ona poskokne, i udariv dlanom o dlan, povikne: „Alaj će se moj stari oblizivati i nasladjivati! Baš mu je po volji izpečeno! Vidi samo, Anice, kako je krasno! Na nosi ga u smočnicu, da se ohladi; ali za Boga pazi, da se što nepokvari, jer bi nam onda otac prigovarao, a mene bi to srdilo!"

Anica stane komad po komad odnositi, a kod posljednjega vikne radostno: „Mamice, kako je visok ovaj božićnjak, i kako je krasan vienac okolo njega! Otac će uzhićen biti, pa će mi doista po navadi svojoj reći: „„Gle, Anice, kako je mati vješta kućanica; pazi na nju, i dobro gledaj kada radi, da budeš i ti vješta i štedna domaćica, kada se jednom udaš!""

Ponosna na svoj râd, reče Mlinčevićka: „To on pravo i kaže. Ako se djevojka u očevoj kući nepriuči radu i štednji, težko da će se tomu priučiti, kad za muža ode. Mladost je za nauk. Ako se sada nenaučiš poslu, nećeš poslje znati ravnati svoje kuće, i družina će ti ju razkapati. Sada ajde u sobu, te nastoji, da se stol stere i sve uredi, prije no otac dodje!" Još jednom se obazre na ognjište; poviče na služavke, da sgrnu vatru, stakalje operu, i još koje šta obave, pa ode za Anicom.

U sobi se četvero manje djece već sgrnulo okolo Anice, koja je počela kititi božićno drvo.

Sluga je donio krasnu jelovu granu, a djevojka ga je stala kititi pozlaćenimi jabukami, orasi i lješnjaci, štono ih je punu košaricu za to pri ruci imala. Djeca podcikivahu i od veselja pleskahu rukama, poskakujući oko drvca i sestrice. Veselju nebijaše ni kraja ni konca; a kada je došla mati s punom zdjelom medenjaka i sladkih kolača, uzvrgoljiše se kao čikovi oko nje. „Daj meni, majkice! — daj meni! meni! — meni!" vikahu djeca; i umire se tek onda, kad su svakoje po niešta dobili.

Stanu sterati stol i krasno razrede po njem mirisno pecivo, sladke kolače, blisteće se boce s rujnim Svetojancem i sladkožuhkim pelinkovcem, milim pićem svakomu Hrvatu i Nehrvatu. Stol se je uvijao pod teretom svojim, a domaćica mu se stavi u pročelje, da vidi, je li još šta manjka: ali je sve bilo u redu, i ona zadovoljno glavom kimne. Pristupiv zatim k Anici, reče joj:

„Tako, Anice, tako! Alaj će nam se ćako naš veseliti! Samo se požuri, eto sedam sati, svaki tren može doći." Zatim promrmlja tiho: „Ako mu to veselje nebude samo ogorčeno! A bojim se vrlo, da će mu ga žučju zaliti onaj nevaljanac."

U tom stupi k prozoru i upre oči van u noćnu tminu. Vjetar je strahovito hujio, a snieg zagustio, da ni oka nisi otvoriti mogao. Kupa je šumila i talasala se strašno. Otvori si prozor. Kuća Mlinčevićeva stajaše baš na uglu, od kojega je jedna ulica vodila do Kupe, a druga na vanjski trg. S prozora se je nadala, da će čuti šum vode i pljusak kormila, buduć joj se je gospodar na tumbasu vraćao kući.

Na otvorenom dakle prozoru posluša ona časak; ali ništa sigurna nije mogla razabrati. Napokon joj se učini, da se uz šum valovâ miešaju i ljudski glasovi. I sbiljam neprevari se. „Ha! ho! ho! baci sidro!" zamni glas kormanov.

Dalje nehtjede ona ni da sluša; ta to je bio suprug, gospodar njezin. Zalupi prozorom i leteć k vratima poviče djeci: „Otac ide! Ajde, da ga pozdravimo!“ Djeca poskaču, polete k vratima, te niz stube; u veži *) im evo oca već na susret.

„Dobar veče, tato, dobar veče! Dobro nam došao!“ pozdrave ga djeca, i ljubljahu ga viešajuć mu se o bokove i koljena.

„Da Bog dâ!“ odzdravi otac, tipajuć po glavah, kano da broji, jesu li sve četvero; a zatim, pruživ desnicu preko njihovih glava, pozdravi si gasdaricu, koja iza njih stajaše, srdačnim: „Dobar veče, Maro!“

Anica ga čekaše na gornjoj stubi, od kuda je mogla bolje vidjeti, da li još tko za njim dolazi. Čim je opazila, da otac sbilja sam nedolazi, veselo joj zaigra srce, i ona s radostnim: „Dobro došli, oče!“ poljubi si oca u desnicu. Čim je pako otac prošao, objesi se djevojka mladjemu došljaku o vrat, i srdačnim mu cjelovom uzklikne: „Dobro došao, brajane!“ Mladić joj, privinuv ju uz grud, odzdravi vatrenim pogledom i dubokim uzdahom.

Sluga skine težke bunde s ledjâ došljakom, i oni se upute u sobu, gdje je već sve prirediena bilo za svečani doček. Ajde da ih malo bolje razgledamo u svjetlu zažganih voštanica!

Domaćin Petar Mlinčević, starina od dobrih šestdeset godinâ, bijaše muž visoka stasa i bielih kosâ, osbiljna obraza, crna oka, pronicava pogleda, kojim, kad bi u koga upro, mislio bi, u dušu mu vidi. Njegdanja ljepota vidjevaše mu se i sada u muževnom licu, a čilost tjelesna bješe mu se mal ne još posve uzdržala. Čvrst na tielu, bijaše on čvrst još i na imetku. Dvie burčele, tako zvana njeka vrst ladjâ na Kupi, i dvie kuće u predgradju bijahu njegova svojina. Pošten i čist značaj, pametna glava, tvrd i stalan u svakoj odluci, prava stara hrvatska korjenika, bijaše on ljubljen i štovan o svojih sugradjana, a obožavan od sirotâ iu bogî, koje je ne riedko i prehranio i golotu im zaodio. Jednom rieči: Petar bijaše siguran gospodar, vjeran i ljubezan suprug, dobar ali ujedno strog i brižan otac.

Mara, njegova sadanja gazdarica, bila mu druga supruga, a od nje i ovo četvero manje djece. Troje starijih: dva momka i jedna djevojčica, ostalo mu je od prve supruge. Petar je svu djecu ljubio jednakom ljubavju, niti je pravio ikakove razlike medju njimi, do samo te, da su mu starija djeca bila uhvanje za stare i nemoćne godine, nadajući se, da će ga tada zamieniti u trgovini i gospodarstvu. Mladić s njim došavši bio mu najstariji sin Ivan, i već pomoćnik i zamjenik mu u trgovini; a bilo mu oko dvadeset i dvie godine. Vanjštinom svojom bacio se posve na oca, i bio krasan mladić, da mu na daleko nije premca bilo; al nutrnošću daleko se ocu odmaknuo. Bio je doduše očeva poštenja, al ne starčeva čelik — značaja ni starčeve čvrste volje. Mekana srca kao u žene bio nedosljedan, a inače dobar kao dobar dan; te sa svoje dobrote i lakoumnosti postradâ često, a zadnjiput mal da se sasvim nestrmoglavi u nevolju. Lakovjeran bijaše do zla boga, pa se našlo ulizicâ, koji su tu lakovjernost i lakoumnost znali upotrebiti na svoju korist.

Dorastav za posao, uzimao je otac Ivana sa sobom u Sisak, kad je tamo putovao sa svojima ladjama, da se trgovini i poslu tomu priuči. Poslje ga je i sama odpravljao, i mladić je sav posao uredno obavljao. On je u priličnu cienu zdravim žitom tovario ladje u Sisku, a u Karlovcu ga prodavao uz znatan dobitak. Konačno mu povjeri otac sav posao, te nije u Sisak već ni išao. —

---

*) Gdje se velika ulazna vrata nalaze pod krovom, zove se onaj prazni prostor, kojim obično kola prolaze, veža, a vežica je predsoba (Vorzimmer, antichambre). Ur.

Al nepotraje tako dugo, opazi otac, da računi sinovlji nisu u najboljem redu, te da u mnogom nije sve na čistom. Čist i točan račun imati, to bijaše vazda Mlinčevićeva glavna skrb. Uzme dakle sam računati, al na žalost svoju nadje, da se dost velik izkazuje manjak. Zabrine se starac i uzme strogo sina na rešeto. On se izgovarao, da je u Sisku njekomu na žito uzajmio, pa da će kod prve prilike manjak tamo izravnati. Otac se primiri, a to tim prije, počem mu je isto kazivao i njegov korman, u kojega je veliku vjeru imao. Ovaj korman bijaše već dvanajest godina na Mlinčevićevoj ladji, i imaše podpuno povjerenje svoga gospodara; al odkako je Ivan stao u posao, pristane on sasvim uz njega, opazivši u njem razmetnika i lakoumnjaka, uz koga bi se previjanu čovjeku dobro živjeti dalo. On stane svojski o tom raditi, da napuni svoje žepove, dočim je mladi mu gospodar nesretnim igranjem sve više i više propadao.

Kad se je opet jednom Ivan iz Siska vratio, pa računâ ocu položiti nije mogao, zabrine se otac, te pozove kormana, komu je naložio bio, da na sina pazi, i zapita ga osbiljno, šta je i kako je, da računi na čisto neizlaze. Korman stane Ivana doduše zagovarati; ali da sam čist ostane, nemogaše propuštati, da nenatukne barem, kako je Ivan veseljak, pa da kadšto u družtvu i po koju čašu vina plati, a za zabavu i uz kartaše sjedne, te gleda kako se igraju. Otac strese glavom; nu nebijaše mu ni na kraj pameti, da bi mu sin bio već zaglibio u ponoru tih nečistih strasti. Kormana dakle još jednoč zamoli, da kad opet u Sisak odu, sdušno prigléda Ivanovu poslu; a sam u sebi odluči, da će se on svakako gledati osvjedočiti, zašto su sinu računi nepodpuni.

Tako dodje jesen, i s njom doba, da Mlinčević šalje ladje po žito u Sisak. Hotjela Ivanova zviezda zlokobnica, da mu oboli maćuha i dvoje manje braće; pa da su i opet stali momčad loviti u novake. Bilo je to koncem osamnajestoga stoljeća, gdje po tadanjih polubarbarskih zakonih mladež neupisivahu u vojnike kao sada, nego ju pićem i novcem zamamljivahu, ili bud kojim drugim načinom lovljahu. Napoleon napredovaše orijaški, i austrijska vojska bješe svuda pobiedjena; u toj stisci pozovu Ugre i Hrvate da što prije niešta vojske dignu, i odašalju za odpor Napoleonu, koji se preko Italije pobjedonosno Austriji približavaše, s očevidnom namjerom, da i nju u svoj jaram skuči. Stari se Mlinčević uznemiri za sina Ivana; ako bo je i bio mladić potrošan, odbijao mu on to na mladost, a svakako se je nadao, da će se zrelijimi godinami doviti pameti, te postati razboritijim i čuvarnijim. Da ga ulove u vojnike, tko bi mu bio zamjenikom kod siročadi, kad bi ga nemila smrt stigla! Ne, pod nipošto nesmije Ivan biti vojnikom! Ako bi sila potrajala, radje bi otac i dva zamjenika k vojsci stavio, nego li da bi si sina odpraviti dao na ždriela franceskih topova.

Ivan bijaše kršan i pristao momak, a Mlinčević je imao još tri mladja sina. Poglavarstvo uzme dakle Ivana na nišan, i uputi snubljače, neka ga svakako pribave ili snubljenjem ili silom ulove. Doušili to prijatelji ocu, pa on da spasi sina, odluči se odpraviti ga u Sisak, gdje je mogao u svom poslu siguran biti. Spremajuć ga tamo, stavljaše mu na dušu, šta sve činiti ima; opomene ga oštro, da si obuzda svoje strasti, osobito pako da bježi zamamljiva družtva i njihove pogibeljne zabave, a sjeća se skrbnoga svoga starog oca, koji se u njega uzda. Sin obeća sve, al tko bi ga bio tada pobliže motrio, opazio bi mu doista u oku i licu čudnu smjesu nemira, hitnje, pritajene radosti, a i slavja. A tko bi znao, je li su ti znakovi uzrujane duše bili plod tajnih nadâ, ili su proizlazili iz zadovoljnosti, kojom je otac opet ponješta umiren glede sinovljeg udesa gledao u budućnost? — Bilo šta bilo, Ivan je veseo skočio u ladju, i glasno podviknuo momkom, neka dižu sidro.

Otac je stajao na brodištu, i dok je mogao ladju vidjeti, gledao za njom; a kad mu se je vidu izmakla, uzdahne duboko, te reče u sebi: „Pratio te Bog, moj sinko! Velika si briga srcu momu; ali se nadam, da ćeš biti radost starih mojih dana!" Vrativ se zatim starac kući, nadje Anku plačuću. Djevojčica plakala za bratom, komu je bila mila, ali i on njoj drag. Ne riedko bijaše joj on obrana od progonstva maćuhina, koja je do zla boga mrzko baratala sa svojom pastorčadi. Ali je i Ivan maćuhi vraćao žao za sramotu, te su s toga i vazda jedno na drugo mrčali. Najviše je medju njima patila Anka. Slaba i nemoćna, a i od straha pred ocem, nije se ona mogla opirati maćuhi, koja si je uviek na njoj srce izgaljivala, kad s Ivanom nije skončat mogla; a osobito onda, kad njega u Karlovcu nije bilo. S toga je ona plakala, sluteći, da će sada još i više imati toga prepatiti, buduć je maćuha bila zlovoljna na oca, što si je gledao najstarijega sina spasiti vojničtva, mjesto da ga je po njezinoj želji sam snubljačem izručio. Otac je stao tješiti djevojku i opominjati na posluh prama maćuhi; a tješeći ju podkradu se i njemu dvie krupne suze iz mutnog oka, i obore se u bielu bradu, koja se je potresla od ganuća, kojim mu je srce uzdrmano bilo.

Medjutim doplovi Ivan srećno u Sisak. Misleći na okolnosti, u kojih je ostavio Karlovac, neponagli se on kupovanjem žitka, već se pusti u plandovanje, i odluči pričekati na veće tovare, što su imali iz Banata stići, pa su već i na putu u Sisak bili. Sakupilo se u Sisku njih više žitarâ, što iz drugih mjestâ, pa i samih Banaćanâ, koji su sa svojimi ladjami došli. Poznavajući oni mladoga Mlinčevića kao velika veseljaka, zaokupe ga do skora, te se tu stvore veseli sastanci, pijanke i pjevanke, uz koje se sve ostalo zaboravi, samo ne igra, vino i krasne krčmarice.

U Sisku je za ono vrieme na glasu bila jedna gostiona, kojoj vlastnicom bijaše udovica srednjih godina, ali žena još uviek živa i dosta krasna. Ona je imala kćer Jelku, djevojče od sedamnajest godina, nalik ružinu pupolju, koji svoja mirisava njedra otvara žaru proljetnoga sunca. Oko joj bijaše čedna ljubičica, a krasa (boje) prilična hramu nebeskomu i onomu sjaju, kojim u proljeće sieva. Tko joj je prviput u oko zagledao, mislio je da u raj gledje: sva osjećanja, koja zamamljivom svojom čarobijom osvajaju mladjana srca, budila je svojim pogledom. A stasa je bila kano vila u gorici izniknula. Mati njena rado se je šiljkala s trgovci, koji su joj krčmu polazili; te se je i pogovaralo, da je nakana priženiti si čovjeka, da bude gospodarom u kući. Ali Jelka nebje još nijednomu momku u oči pogledala, zazirući ili od vlastita čustva, ili od žara, što bi ga svojim pogledom u momku raznietiti mogla. Nu tim su više momci nju gledali, te uzdisali za njenim pogledom i razgovorom; ona je medjutim sva ta snubljenja mlade momčadi sretno susbijala, dok napokon i za nju nekucnu onaj čas, koji često čitavim životom žene odluči. A taj je kobni čas bio onaj, gdje je mladi naš Mlinčević stupio u gostionu gazdarice Kate, kako obično Jelkinu majku nazivahu. Njim bijaše odlučen udes ovih dvijuh srdaca.

Ova gostiona bila je najmilije Ivanovo boravište. A buduć se u Sisku znalo, da će Ivan do skora u trgovini zamieniti svoga oca, pa da je k tomu i siguran na imetku; to je Jelkinoj majci posve pravo bilo Ivanovo bavljenje u njezinoj gostioni. Ona je radosno i zadovoljno motrila razvijajući se savez mladjanih srdaca, i neustrpljivo je izgledala čas, kada će Ivan u majke zamoliti djevojku. Što je mladić igrao, nije mnogo zamierala, mislila bo u sebi, igraju i drugi, a on igra više djevojci za ljubav, da može samo uz nju biti; kad ju jednom odvede, prestat će već i to. Da je Ivan nesretnjak u igri, nije opazila; niti je na to mislila, da bi ga nesrećna ta strast sasvim unesrećiti mogla, ako nebi njom uzpregao. A djevojci opet nije na um padalo,

da ga odvraća od igre, imala bo dosta posla, da stišava njegovu ljubomornost, kojom je uviek na nju navaljivao, osobito kad je opazio, da je koji mužkarac s njom razgovarao.

U ovakovu družtvu, u ovakovih odnošajih zaboravi Ivan na skoro i na novačenje, i na oca, i na žito, te je bio blažen i preblažen; djevojka, vino i igre osladjivahu mu život njegov. Dok je on medjutim takove sladke boravio dane, drugi su trgovci prodavali i kupovali žito, dolazili i odlazili iz Siska. Mienjali se gosti, mienjali igrači; a našemu Ivanu u dubokoj sanjariji o krasnoj budućnosti izmaklo je više prilika, da nakupuje žita, a konačno mu nestane i novaca za kupovanje. Već odprije ostao je on na žitu dužan znatne svote, a sada ga potjeraju banatski trgovci za te ostatke. Još se on neprenù.

U to stigne od oca pismo, kojim ga pozivaše, da se kući vrati, ako je natovario, jer žita treba, i pogibelji više od novačenja nema. Kao grom iz vedra neba dodje mu to pismo, i trgne ga iz težkoga sna. Izgubivši svojom lakoumnošću posve vjeru kod trgovaca, bijaše on sada u skrajnom očajanju, uvidivši kamo ga je zazorna strast dovela, i što očekivati ima od oca, komu je bio strašni udarac zadao. A i korman, komu je zla sviest srce grizti stala, uze mladića opominjati, da neka tovari i kući se vraća. A bili su k tome blizu i božićni blagdani, koje svaki Hrvat rado u krugu svoje obitelji sprovadja.

„Na što sam jadan dospio!“ poviče on očajano. „Kako ću pred oca! Ne, radje u Kupu skočim, jer drugo nevriedim, nego da me njeni valovi u dubini svojoj zakopaju!“ I već je posrnuo bio k vratima, da se baci u hladni grob, kad se najednoč otvore vrata, i pred njim se nadje njeki trgovac, mlad Banaćanin, s kojim je prošle godine mnoge časove protralakao, mnogu igru proigrao.

„Kuda, brate; kud se žuriš?“ progovori ovaj, prihvativ Ivana. Ivan se dozove i ustuboči pred prijateljem, i njekako mu srcu odlane, upoznav pobratima Stanka. Ljuti ga obidju jadi, i on mu odvrati:

„Na polje, na zrak; tišti me na duši i srcu!“

Stanko ga natrag u sobu porine i upita ga opet: „Pa šta ti je? Zar su tako veliki jadi, da im se pomoći nemože?“

Njekako se Ivan primiri, i u kratkom kaže Stanku svoju nevolju. Stanko se nasmieši.

„Neboj mi se, brajko!“ reče on njemu. „Tošo Malić i Gajo Mutilović dodjoše sa mnom zajedno s punimi ladjami; pokušaj još jednoč svoju sreću, nebi li ti se povratila. Ako nema u tebe novaca, uzajmit ću ti ja, pa pogoni s njima!“

„Zagrezao sam već i onako, pa nemože biti s gorega, ako proigram još i tvoje škude;“ promrmlja Ivan, i ode za Banaćaninom uprav u igračku sobu.

(Nastavit će se).

Suzu jednu . . .

Od Aberdara. *)

U liepome tvôme oku
Kad bih našò suzu jednu,
U liepome tvôme oku
Suzu jednu, suzu vriednu!

O narodu svôm kad bi se,
Liepa vilo, zamislila,
Pa iz oka nehotice
Suzu toplu izpustila;

Kunem ti se vječnim bogom,
Na zemljicu nebi pala,
Ta bi suza čista, sveta
U zviezdu se razbuktala.

Zviezdama bi okitili
Naše mile zastavice,
Vjeruj, vilo, nikad u nas
Nebi bilo kukavice! —

Sokol.

S češkog od Drag. Stary-a.

Sokol je Slavenom uz goluba, labuda, kukavicu i slavulja najmilija ptica, buduć je znakom srčanosti, odlučnosti i prave junačke hrabrosti. Pjesme Slavenâ, a osobito Srbâ i Malorusâ, prispodablju rado u slikah hrabrost i vrstnoću svojih junakâ sa sokolovom hrabrošću, i ime „Sokol“ sadržaje u sebi sve vlastitosti, označujuće „hrabra junaka“.

„Tam gdje biesni bura najsilnija,
Tam gdje šakal s hijenom se brati:
Tam postavim sokole si hitre.“ —

„Jer je Sokol ptica plemenita,
Te se orlom ni spaziti neda,
On se nosi nebu pod oblake:
Lomi orlom pera, pa i krila.“

A što je junak bez prijatelja, bez druga, to je sokol bez krila:

„Kako ti je, moj sivi sokole,
Kako ti je bez krila tvojega?
Meni jeste bez krila mojega,
Kao bratu jednom bez drugoga.“ —

Ej sokole hitri, ti sokole sivi, koji se tako visoko dižeš nad ostalimi pticami, kao Krivan nad Tatrami, kao sunce nad zviezdami, daj nam svoja krila, krila sokolova, da s tobom ploviti možemo na slobodnih valih uzdušnoga oceana! Ej ti ptico oštrovida, kojoj je dano gledati s nebotične visine, i promicat bistrim okom magle sive i te oblačine crne; daj nam oči svoje, sjajno svjetlo, za koje moli majka Jugovićâ: „Bog joj dao oči sokolove,“ da bismo pobjednim pogledom proniknuti mogli lukavštinu i tajno izdajstvo. Ej

*) Koja se naša krasotica želi nasladiti ovakovimi milimi i žarkimi pjesmicami, toj preporučujemo pjesme poznatog našeg pjesnika Milana Kujundžića, koje su nedavno u krasnom izdanju u Biogradu izašle pod naslovom: „Aberdar. Drugi jêk.“ A ponuke radi priobćit ćemo još koju tih liepih pjesmica u ovom listu. *(Ur.)*

sokole sivi, kômu u duši plamti odlučnost i hrabrost, komu je tielo silno i okretno, a u žilah komu kola žarka plemenitost, daj nam samo jedno pero iz svog krila, da možemo dušom vitežkom i uzvišenom u smielom uzletu nadkriliti pružnost tvoju i brzinu u lêtu, odlučnost i uztrajnost, živanu snagu i opreznu volju. Tvoja krila dvie su misli svietom šibajuće, a pogledi tvoji munje ognjevite; glava ti je striela odapeta, a pandje ti čvrste kliešte od ocilja (čelika). Ej sokole sivi, uzdigni se lêtom hitrim, da se divimo tvojemu stasu vitkomu i plemenitomu; da vidimo tvoje žarko oko s tim buktećim plamom, da gledamo zlataste tvoje noge s tima silnima i oštrima pandjama. Aj kako je silan taj tvoj kljun, kao oštar zub u čvrstoj čeljusti. Jao si ga stvoru, kojemu je osjećati živo oto koplje u svom tielu bez zaštite i obrane. Kao grad padaju rane silnim zadavane kljunom na nesretnoga protivnika, koji nemože ni hitrim biegom da izmakne smrtnomu udarcu. Bjelkasti tvoj vrat i pravilne pruge tmastih dlaka odmah bi'te, sokole, izdale vještomu oku, kad se vitko tvoje tielo, nošeno dugima i uzkima krilima, nebi već na prvi pogled razlučivalo od ostalih grabilicâ. Vrli značaj grabilica, štono ga opažamo na silnom orlu, pada u jastrebu i škanjcu u tromu lienost i mrsku gnjusobu; uzvisuje se pako u sokolovu rodu opet do one značajnosti i vrline, kojoj se s užasom divimo kod grabilica.

Sokolovi spadaju medju najsrčanije i najhitrije grabilice, i jesu najpravije uzeto orlovi manje vrsti. Jake mišice, riedka okretnost i uztrajnost, za čudo oštar vid, odlučnost, srčanost i užasna hitrina, to se sve spaja u skladnu cielost, kojoj se diviti moramo.

Kakov je to samo strelovit lêt? Ej, tko da prestigne sokola u lêtu? Tko da odoli silovitoj njegovoj navali? „Leti kao sokol“ rieč je, kojom se označuje najveća brzina u biegu. Brzo pliva sokol na uzdušnih valovih, niti nemičući krilima, tamna samo točka, prikvačena za oblake; brzo kano munja s crnih tmina na zemlju se bacajuća prosieca on uzdušne slojeve; a na zemlji dole zaokružuje hitro silnim mâhom, nedostižan vazda ubojitu olovu strielca.

Viloviti uzlet njegove duše natječe se s izvanrednom snagom sokolovih krilâ. On je ćudi ponosne i plemenite, te pobudjuje na štovanje i udivljenje. Sokol prezire sve nizke podlosti jastrebâ, svu prostotu škanjacâ i kobacâ; samo s pouzdanjem u svoju snagu, okretnost i brzinu upušta se on u junački boj. Nikada nenapada on na plien iz zasjede ili iz potaje; nego u očitu boju, bez lukavštine i hinbe baca se na hitrokrila goluba, i hvata ga u brzome lêtu svojima pandjama i svojim kljunom. Nijedan sokol, ma i težkim gladom izmučem, nedotakne se crkotine, niti se vraća k ostankom, bivši odagnan od svježa pliena. Sokol prezire svako bogčarenje, i nekalja svoje časti lakomom žderavošću.

Kao svakoga pravoga junaka resi i njega neumorna opaznost. Rado sjedi na stienah ili na brježuljcih, odkud slobodnim pogledom već na daleko opaža svaku pogibelj, a i svaki plien, što ga na ravnici traži. Ako spazi jarebicu, goluba, tetrieba, to se kao striela za njima spusti, i bježeće proganja u brzom lêtu. Često se i visoko uzdigne pod oblake, razgléda na sve strane, te smotri li za se sgodna pliena, pada munjevitom hitrinom komice nanj iz visine, da ga sgrabi svojima pandjama. Nu ako se jarebica u svôm smrtnom strahu stisne medju grùde na polju ili u zaštitnu brazdu, nebaca se sokol nanj, on ju prezire; ima dosta smielosti, da se spusti na gusku, čaplju ili pietla, te se s njima upusti u ljuti boj. On mrzi cielom dušom svaku nedostojnu borbu, neubija slabe i nejake niti prestrašene, već miluje hrabre protivnike. „Jačajmo se!“ njegovo je pravo geslo, jer samo iz mučne borbe niče slavna pobjeda. Samo leteći hvata si sokol svoj plien, i to najradje medju pticami, osobito medju brzimi golubovi i tučnimi jarebicami; hotice si pako traži odpor i zapreke

težke. Da četveronožne sisare baš navlaš lovi, tako se on nigda neponizuje. Laki boj nediči junačku hrabrost.

Tko nadkriljuje orla snagom a sokola hrabrošću? Hrabrost je sokola tako velika, da se iza puškometa sa visine dole baci, te lovcu izpred očiju odnese prestrašenu jarebicu. Kakova je to smiela hrabrost? Za vrieme lova uznosi se nad strilce, da bi sebi izmedju pticâ stjeranih od pasâ izabrati mogao najtučniji komad. Kadkad se spusti i sasvim tik zemlje, da si sâm ptice razplaši, a razplašene goni zatim srčano i začudjenja vriednom okretnošću. Pokaže li se sokol nad selom, izgube se golubovi u prvom trenutku sasvim, i traže si spasa u širokom polju, dočim bi sigurnu obranu našli bili u skrovitom golubinjaku. Gle ga kako strjelimice bjesomučno kruži! Nad njimi u visini, tamna točka na modrome nebu, lebdi sokol, oštrim okom pazeći svaki pokret splašenoga jata! Sve brže i plahije kruže sbunjeni golubovi, neznajući sebi ni svjetovati ni pomoći. — Oj, šta je to? Golubica biela, brža od ostalih, odbila se od sgrnuta jata, i samotno leti na stranu. Što je naumjela; valjda joj je strah pamet pomutio? Il se možebit kao Kodrus hoće da prikaže za spas ostalih svojih drugaricâ i drugovâ? Sirota, posve joj je to za rukom pošlo. Već ju je sokol izabrao za svoj plien. Oko mu plane divljim žarom, glava mu se najednoč zagiblje, krila mu zatresu grčevitom napetošću; silnim zamahom mahalasta repa dade sokol svomu tielu odlučni pravac, udari krilima i — tamni bliesk spane iz oblaka na zemlju. Sokol se bacio na svoj plien.

Ej ti golubice biela, već si pala u smrtonosne pandje! Jur ti iz ràne prodirajuća krvca rumeni snjegobjela prsa tvoja. Već — nu gle! Pogibel skore smrti ohrabri izvanredno srčanu golubicu u posljednjem trenutku. Kao striela s ocaona luka odapeta, izvine se ona stubočice u neizmiernu visinu. Sokol bjè lišen svoga pliena. Samo krugovitim uzvijanjem može se on opet uznieti za golubicom pod oblake, a tim je ona pred njim, ako i malo, ipak dovoljno izmakla. Strjelovitom lêtom kruži sokol sve više i više, da novom navalom u svoje pandje sgrabi izmaklu golubicu. Ta pako vična boju, udariv krila k uzdrhtalu tielu, baci se kano padajuća zviezda k zemlji, te se vìne medju noge začudjenomu pastiru kod ovacâ. Spašena je: iza kratka oduška odleti k rodnomu selu svomu. Sokol je više neprogoni; sjetan neveseo sio je na bližnju skalu (stienu), da ukobi novu sgodu sretnijemu lovu.

Sokol se ljeti zadržaje u gorskih šumah, odkuda navaljuje na ravnice tik do gradovâ i selâ. Zvučni njegov glas: „Kaja-kaja!“ zadaje strah svim pticam. Osobito ga vrane mrze, te često sbijene u veliko jato nasrnu na njega dosta drzovito. Obično si sokol, prezirajući njihovu prostotu, za nje mnogo glave netare. Nu kad mu drzost crnih tih skitalica krv razjari, tad se iz visine na grakćuće jato baci sokol svojim kljunom, i jao si onoj, koju si je gnjev njegov za plien sebi odabrao.

Gniezdo si pravi na nepristupnih stienah, razvalinah ili na drvećih; a unj snese u lipnju 2—4 jajeta masti sivaste s crnomanjastimi pjegami.

Ob zimu ostavi šume, nalazeći si obilnije hrane blizu gradovâ i selâ. Stari sokol ima $1\frac{1}{2}$ stope u duljini, a širina mu je s razapetima krilima do preko 3 stope. Brzinu njegova lêta za plienom uzimlju poznavaoci jednu milju na čas. Nedokučivi stvoritelj dao je sokolu ćud i tielo grabilica, odrediv ga za boj sa svim životinjstvom, da se medju stvorovi uzdrži ravnoteža. Sokol nemori iz obiesti, dugoga vremena, a i ne iz slavohlepnosti, nego za uzdržanje svoga života, kao što i sokoli crnogorski vojuju za krst častni i slobodu zlatnu.

A što se tiče duševnih sposobnostî, stoji sokol u sboru grabilicâ na visoku stepenu. Svi se sokoli, osobito pako islandski, dadu upitomiti, i priučiti

na prilično probitačan lov na ptice. Sokolarstvo je u srednjem vieku sačinjavalo osobitu vještinu, i obljubljeno je bilo kod svih velikašâ. Sam njemački car Fridrik II. napisao je god. 1240. knjigu o sokolarstvu; a za dobro izvježbane islandske sokole plaćalo se je do 1000 forintâ. Franjo I., kralj franceski, povisio je troškove na sokole do 36.000 franakâ. Nadsokolar uživao je najveću plaću u državi, naime 4000 livrâ; njemu je podčinjeno bilo 15 sokolarâ s godišnjom plaćom po 500 livrâ, i 50 sokolnikâ po 200 livrâ. Velikaši su na sokole trošili velike svote; plemkinje su u lov sprovadjali njihovi dvorjanici, noseći na rukuh pitome sokole. Gdjekoji su sokoli bili tako uvježbani, da su svojim gospodjam donosili i uručivali ptice žive i čitave čitavcate. U 17. i 18. vieku padalo je sokolarstvo sve više i više, i uzdržalo se je dosada samo u Aziji, osobito u Tatarskoj, a gdješto još u Belgiji, Nizozemskoj i u Franceskoj. (Hvala Bogu, da nam je minulo toli barbarsko doba, gdje se je tako obiestno i ludo tratio krvavi znoj ugnjetenih narodâ!! Prev.)

F.

Ženska privreda.

U novije vrieme mnogo se piše i govori o emancipaciji ženâ; pa kako glede svake, tako ima i glede ove emancipacije raznih mnenja, a medju njimi i takovih, kojimi se nebi nimalo promaknuo napredak čovječanstva, kada bi se poprimila i u život uvadjati počela. Stvaranje n. pr. novih kojekakovih uzora izvan naravju već odredjenoga ženskog zvanja, isto je tako nepraktično, kao što je pogibelna opet amerikanska ona manija za podpunim nivelisanjem obijuh spolova.

Takovih ekstrema mora da se osobito čuvaju narodi, koji se u preporadjanju nalaze, i koji se još za svoj narodni obstanak boriti imaju, jer bi njim takovi nepraktični pokusi puno više naškoditi mogli, nego li narodom, koji se u tom već na čistini nalaze. Njim je u tome hvatati se samo onoga, što vide, da je kod drugih već izkušano, da drugdje već blagotvornim plodom rodi. Kod toga se je pako za čovječanstvo odlučnoga pitanja dosada pokazalo praktičnim i sbilja blagotvornim samo to, da se poveća privredna snaga ženâ, te da im se njihov družtveni položaj razširi i družtvene njeke koristi pribave. A mi bi rekli, da je to i ona prava i jedina zdrava jezgra toga pitanja, a sve drugo da su samo skrajnosti ljudske prenapetosti i nerazboritosti. Pa i sbiljam iza kako se prva huka i buka slegla, te su ljudi tu stvar počeli samo zdravim umom promatrati, počimaju se oni sve više oko te jezgre sabirati. U tu svrhu započeše se u novije vrieme dizati razni viši učevni zavodi za žene, te postaše više ženske škole, ženske obrtne i trgovačke škole, ženske gimnazije (kakovih već i u Rusiji ima), dapače i ženska sveučilišta. U tu svrhu zapodješe se na sve strane — pa i kod nas hvala Bogu — razna popularno-znanstvena predavanja za gospodje i djevojke; započeše se osnivati razna ženska družtva, koja si zadaćom učiniše za žene potraživati izdašnijih privrednih izvora. Dapače u tu svrhu stvoriše se u mnogih državah već i zakonite ustanove, koje u ovom il onom pogledu krug ženskog djelovanja razširiše, i koristi im njeke družtvene osiguraše.

Mi Hrvati, koji se u tom plemenitom radu istina neodlikujemo, ali smo svakako već potegnuti u tu silnu struju vremena, pa nam je kod sadanjih odnošajâ i silna potreba, da se što više i što prije koristimo izkustvom drugih narodâ, mora da pozorno pratimo i promatramo svaki napredak, koji se drugdje na tom polju postizava. S toga mislimo, da neće štiocem našim nepovoljno

biti, ako im priobćimo njekoje glede toga zanimive crtice, što ih o Švedskoj priobćuje jedna putnica, koja je ponajglavnije zato tamo putovala, da družtvene i privredne odnošaje Švedkinjâ pobliže prouči.

„Prvo što sam u tom izkusila“ pripovieda ona „bilo je više komične naravi, i priobćujem samo kao njeku riedkost. Prvi dan sam putovala na parnjači (parobrodu) od Stralsunda u Malmoje, a odanle željeznicom u Jonsfreping, gdje sam prenoćila, i drugi dan dopodne ostala, da se odandle preko Veterskog jezera i kroz glasoviti Goeteov priekop u Stokholm prevezem. Sa mnom zajedno bilo je još više suputnikâ, koji su isti cilj putovanja imali, te i u istom svratištu stanovahu, gdje sam i ja stanovala. Oni mi pridoviedahu, kad smo se jednoč sastali, da su si dali brijača zvati, pa je došla mlada jedna gospoja, providjena sapunom i britvami, te ih je posve uredno i valjano obrijala.*) Moj razum nema doduše nikakova prigovora protiva tomu načinu ženske privrede, ali mi nije ipak po ćudi, i ja bi želila, da se u toj privrednoj struki posao podieli. Žene neka ljudem ostave brijanje, oni pako ženam češljanje i vlasuljarenje, kao i pravljenje odiela i obuće za gospoje. Ovo je u Švedskoj već skroz provedeno, te je tamo n. pr. krojač ženskih oprava posve nepoznat stvor. Isto tako bave se tamo ženske knjigovežarijom, vrpčarstvom (gumbarstvom), zlatarstvom, urarstvom, rukavičarstvom i umjetnim vrtarstvom. U mnogih švedskih gradovih ima tiskara sa ženskimi radnici**); pa i mnoge, i to najvještije drvoreze, kamenopise i vajarije izradjuju tamo žene.

Da sam u kitničarnicah i vrpčarnicah sve same prodavilice nalazila, samo se po sebi razumije; pa isto tako sam i po laktovinarah (Schnittwaarenhandlung), ako ne izključivo, a to većinom žensko osoblje vidj evala. Tim me je više iznenadilo, kad sam, došavši u Stokholmu radi izmjene novca u jednu privatnu banku, gospoju kao pjenezničara našla. Na moje propitivanje obavieste me, da se ne samo kod privatnih bankâ, nego i kod štedionicâ i mnogih trgovačkih poslovâ ženske namještaju kao knjigovodilje i pjenezničarice.

Po slikarah i muzejih stokholmskih dvore i služe ženske; a konobarstvo necvate tamo ni iz daleka kao u nas, jer tu poslužuju i na parnjačah i u svratištih ženske, što je veoma ugodno za putujuće gospoje.

Od njekoliko godina izilazi u Stokholmu „List za obitelj“, što ga dvie gospoje uredjuju, i pod upravom toga uredničtva stoji jedan ured, u kom same gospoje prevode i prepisuju. Berlin se diči, što sada u osobi dr. Henriete Hirschfeld-ove ima jako vještog ženskog zubara; nu u tom ga je pretekao

---

*) U nas u Zagrebu ima takodjer jedna brijačnica, gdje ženska brije. Pa se nerazumni ljudi tomu smiju! —

**) I po naše zagrebačke tiskare bilo bi jako probitačno, kad bi gledali da se ženske slagarstvu uče. Nebi li to koji od njih pokušati hotio? — Mi barem nesumnjamo nimalo o praktičnosti toga; a za mnoge ženske bila bi to upravo neizkazana blagodat, osobito za kćeri siromašnijih gradjanâ, pa i činovnikâ. Njim bi se time otvorio put, da bi si i poštenim i liepim načinom zasluživati moglo više, nego li si sada ikojim drugim načinom zaslužuju. Dobra slagarica mogle bi si naime svakog tjedna čistih 6—10 for. zasluživati, a to si sada nijedna djevojka zaslužiti nemože niti švelom, niti ikojim drugim ženskim ručnim radom. Ako se dakle takova slagarica nebi udala, bila bi za svoj život osigurana; a udata, ako i ne uredno, ali doista mnogo putâ, pa i većom stranom, mogla bi svojim radom liepu podporicu pribavljati svojoj obitelji. Mi ovo samo natucamo; a onim, kojih se tiče, preporučujemo toplo, da osbiljnije o tom misle.

kud i kamo manji grad Stokholm, gdje je već odavna jedna gospodja na glasu kao zubar.

A što sam opazila na pievnici u crkvi Goetenburžkog? Jednu gospoju, koja je orgulje svirala i stalno je namještena orguljašica. A Goetenburg je inteligentan i imućan trgovački grad, komu nemanjka sredstva, da svoje službe popuni s najboljimi silami. Nu takovu nadjoše ovdje u toj gospodji, te nju namjestiše, i to posve zakonito, jer zakon u Švedskoj nedopušta samo, da žene mogu biti orguljašice, i obnašati manje službe kod poštâ i brzojavâ, nego dozvoljava još, da se imenovati mogu i učiteljicami risanja i glasbe na svih javnih školâ, bilo to mužkih ili ženskih; a što je čini mi se najglavnije predao je ženam u ruke pučke škole.*) Kod svih švedskih pučkih školâ i mužkih i ženskih mogu se namieštati učiteljice; a da ta mogućnost neostane samo na papiru, nego da ima i praktičkih posljedica, uredjena su o državnom trošku tri sjemeništa za pučke učiteljice, kao što se u obće mnogovrstnimi obrazovališti tamo ženam mogućnost pruža, da se temeljito pripraviti i naobraziti mogu za različite zvanične struke.

Ovamo spadaju ponajprije ota sjemeništa za pučke učiteljice, u kojih obuka tri godine i to sasvim bezplatno traje, i iz kojih je dosada već izašlo 2115 pučkih učiteljicâ. Zatim državno sjeminište za učiteljice viših školskih znanostih u Stokholmu. I ovdje traje nauk tri godine, i to sasvim bezplatno; a s ovim je sjemeništem spojena jedna ženska uzorna škola kao vježbalište pitomica toga zavoda. U ovoj uzornoj školi plaća se za inače dobru i sustavnu obuku njeka posve mala školarina.

Priliku za obrazovanje u svih strukah pruža osobito kraljevska akademija za liepe umjetnosti u Stokholmu. Još više pako i zaslužnije djeluje stokholmska obrtna škola. Premda privatnim jednim družtvom osnovana, postala je ona ipak g. 1854. državnim zavodom. Naukovna osnova neproteže se samo na obrtničko i umjetničko crtanje i s tim neobhodno potrebnom obukom u razudbi (anatomiji), mjerstvu (geometriji), perspektivi itd., nego ona obsiže takodjer i modelisanje, kamenopisanje, drvorezarstvo, krasopis, knjigovodstvo, računstvo, njemački, franceski i engleski jezik. Školarina za obuku u obrtnoj školi iznosi na mjesec od prilike jednu trećinu naše forinte; a za franceski i engleski jezik plaća se još 6—7 naših novčićâ. Taj zavod polazi sada 800 učenikâ i isto toliko učenica.

(Svršetak će sliediti.)

*) Osnova školskog zakona, što će ju zemaljska vlada se valjda budućemu saborskomu zasjedanju podnieti, ima jednu točku, kojom se ustanovljuje, da se ženske imenovati mogu učiteljicami nižih razredâ na dječačkih narodnih školah. Da je na našu, mi bi taj članak bez ikakova oklevanja poprimili, jer kako se vidi, on već i drugdje svoju praktičnu probitačnost pokazuje, i to ne samo u Švedskoj, nego i u sjevernoj slobodnoj Americi, gdje takodjer žene u pučkih školah mužku mladež obučavaju, i to s jako dobrim uspjehom. Pa i sbiljam, ako je mati, dakle žena, nesamo najnaravnija nego doista i najbolja gojilja i njegovateljica rane mladosti, kako ženskinjâ tako i mužkaracâ, onda neuvidjamo, zašto da im ona nebi bila i dobrom učiteljicom, barem u nižih razredih, ako se inače samo tomu usposobi.

LISTAK.

Književnost i umjetnost. Glasnik srb. uč. družtva knj. IX. donosi izmedju ostalih krasnih članaka i marljivo sabranu bibliografiju hrvatsko-srbske književnosti za god. 1868. od g. St. Novakovića. Po njoj je štampano naših knjiga, časopisa i pomanjih raznih spisa sve skupa 301, pa nam je po svoj prilici toga naštampano toliko i sljedećih godina; koji komad više ili manje nečini velike razlike. Taj broj nije doduše ni iz daleka onoliki, koliki je n. pr. kod Njemacâ Francezâ ili Englezâ; nu ipak je takav, da. ako po njem naš književni râd sravnimo s radom ovih najnaprednijih naroda, nikakova se uzroka nemamo njime stiditi, nego naproti upravo baš ponositi i radovati. Englezi, taj najmogućniji i najbogatiji narod u Europi, izdali su n. p. prošle godine 3253 nove knjige, dakle nješto preko deset putâ više nego li mi Hrvati i Srbi. Nu Englezi nerazpolažu sa 10 putâ samo više prosvjetnih i materijalnih sredstva, nego li mi Hrvati i Srbi, nego i sa 100 putâ više. Englezi imaju tolika sveučilišta i akademije, a mi nemamo još niti jedno podpuno sveučilište, a jedva dvie akademije, i to još mladjane; englezka se literatura širi i goji po cielome svietu, a naša jedva medju 7—8 miliuna dušâ, od kojih su još dvie trećine posve mrtve za književnost; englezku književnost podupire blago i bogatstvo od pol svieta, a književnost našu samo siromašna demokracija hrvatska i srbska. Kad to sve dakle u obzir uzmemo. onda možemo mirnom sviešću reći, da naši književnici ne samo svoju dužnost vrše, nego da razmjerno više čine, nego li književnici ikojega drugoga kulturnoga naroda. Što bi oni istom onda činili, kad bi naš narod svoju knjigu onako milovao, kao što drugi narodi svoju miluju; da naši bogataši i velikaši nas onako podupiru, kao što to čine velikaši i bogataši svih drugih naprednih naroda? Onda bi se naš narod uz toliko požrtvovanje, uz toliku duševnu snagu i tvorivost na brzo uz bòk postaviti mogao svakomu kulturnomu narodu! A da će to jednoč svakako biti, nema ni najmanje sumnje, jer narodu, u kom je tolika tvoriva snaga, neće nikakova sila moći zapriečiti, da prije ili potle postigne cilj kulturnih svojih naprezanja. — Još ćemo spomenuti, da je od tih 301 spisa tiskano njih 125 u Srbiji, 89 u trojednoj kraljevini, 65 u Ugarskoj, 13 u Beču, 8 u Bosni a 1 u Crnoj Gori. Najveća je dakle književna radinost bila u Srbiji. — To je po nju doista dično i slavno!

— U tiskarni Hartmánovoj dotiskano je nedavno: Abrégé de grammaire française-croate et de dictionnaire français-croate par Paul Pierre. Edition privée. Mala osmina str. 47 i 78. Paul Pierre je jedan od darovatijih hrvatskih gimnazijalaca, i sin jednog imućnog doseljenika franceskog. Knjižica je tiskana samo za obiteljske i prijateljske krugove.

Tiskom L. Hartmána izašla je: „Encyclopaedija prâvo- i državoslovnih znanosti. Drugi dio. Encyclopaedija državoslovnih znanosti. Sastavio dr. Mirko Mikulčić“. U 8-ni 40 str. Stoji 30 novč. Tim je dovršeno to djelo.

— Česki list „Viestnik bibliograficky“ piše, dá veliki dobrotvor naše knjige preuzvišeni biskup djakovački o svom trošku prevoditi daje iz „Slovníka naučného“ sve Slavenâ se tičuće članke, pa da će rukopis pokloniti kojemu zagrebačkomu knjižaru, neka ga svojom nakladom izdade. Mi toj viesti dodajemo, da će se ti spisi pod upravom preč. g. dr. Fr. Račkoga tiskati nakladom Hartmánovom, te da je prvi svezak, „Slaveni u obće“, već pod tiskom. Oni će sadržavat poviest državnu i kulturnu, statistiku i etnografiju svih slavenskih plemena.

— Srbsko uč. družtvo početi će ove godine izdavati glasovito i već skoro u sve europejske jezike prevedeno djelo „Istorija umnog razvića u Europi“ od Amerikanca Drepera. Mi se od srca radujemo, da će nam se knjiga naskoro obogatiti tako izvrstnim djelom.

— „Vienac“ izjavljuje u 13. br. želju, da se u našoj priestolnici niže kamenitih vrata u nalazeći se tamo ogradak stavi mali spomenik našemu Lisinskomu. I mi uz tu želju pristajemo, te pozivljemo one, kojim ide da u tom zapredujače, neka nastoje da se neostane kod puke želje, nego da se ta liepa misao i u život izvede. A da se mahom raditi počme, pripravni smo u tu svrhu primati rodoljubive prineske, te ih obznanjivati u ovom listu, i izručivati ovdašnjemu glasbenomu zavodu, koji će se valjda svojski za to zauzeti.

S ovim brojem primio sam ja, dok se tomu tko vrstniji nadje, uredjivanje „Sokola“, buduć je dosadanji njegov urednik stranom bolešljivošću svojom, a stranom i drugimi poslovi preprječen, da se time bavi. Ja ću list dosadanjim pravcem uredjivati, jer se u tom ništa mienjati ni nema; a nastojati ću ga nadahnjivati duhom, kojim je i dosada svaki moj književni rad odisao, duhom naime slobode i napredka narodnjeg. S tom voljom i nakanom preporučujem hrvatskog Sokola blagosti štovanoga obćinstva i podpori svojih književnih prijatelja i znanaca.

Ivan Filipović.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 15. U Zagrebu 13. travnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Iz drugog jeka.

Od Aberdara.

Okolo tebe vilo, vilo . . .

Okolo tebe, vilo,
Miriše míli gaj,
U gaju tvome cvjeta
Proljetni vječni maj.

Nad posteljicom tvojom
Slikani džinovi: *)
Sve roda našeg dragog
Izbrani sinovi.

Kraj postelje na stolu
Vilinski sija sviet,
Knjižicâ svake ruke
Odabran tu je cviet.

A u srdašcu tvome,
U raju bogatu,
U srcu tvome, dušo,
Ima li koga tu? . . .

Nisam ja sirotanče . . .

Nisam ja sirotanče,
Angjele bieli moj,
Imam ja sjajna roda
Na zemlji golemoj.

Imam ja narod slavan
Junačtvom i pjesmom —
Njegovo srce gori
I u tom srcu tvom

Pa kadgod malu tvoju
Stisnuti ruku smjem,
Meni je kau da s cielim
Rodom se rukujem! —

Haj, proći će . . .

Haj, proći će ledenarka rieka,
Glas proljeća probudit će zoru,
I cvieće će opet, opet cvasti
Srce dižuć sunčanome dvoru.

Kraj izvora ljubavnih sanova
I opet će ponicati cvieće,
Ali cvietak od ljubavi prve
Nikada se povratiti neće. . . .

---

*) Velikani, divovi, *Riesen.*

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

VIII.

Put u Nin. — Četvera zla Dalmacije. — Bizantinske crkvice. — Grad Nin, njegove starine, znamenitosti i okolice.

Bijaše moja davna želja, posjetiti stari grad Nìn, slavno boravište kraljeva hrvatskih, častno sielo hrabrih župana ninskih, i stolicu biskupa, kojih moć protezala se njegda daleko preko Velebića i Gvozda sve do Save rieke. Velika bijaše njihova sila u narodu, jer su i veliku gojili ljubav prema jeziku svom, kog su uz glagolsko pismo junački branili proti naredbam papinskim, proti kletvam popovskim i proti prisiljenim zapovjedim vladara hrvatskih, odvisnih više od tudje crkvene vlasti, nego li od svoje vlastite krvi i narodnoga duha.

Boravećemu u Zadru liepa mi se desila prilika, da pohodim Nin. Tri domoljubna brata porodice Danilove boraviše tada u Zadru, sva tri obćiše ljubezno sa mnom, a najstariji, vlastelin Grbâ kod Nina, ponudi mi prijateljski, da idem s njim na Grbe i da razgledam tom prilikom grad Nin. Radostno prihvatih ovu ponudu.

Dne 21. rujna u nedjelju zasjedosmo malu kočiju sa dva malena dalmatinska konja i odvezosmo se po dobrom i širokom drumu, koj vodi u Šibenik put Nina. Kada krenusmo na lievo cestom, što upravo u Nin vodi, bijaše cesta mnogo užja i gorja. Gledah polja, bijahu dobro obradjena i vinogradi i maslinami obsadjena. Tu leže raztrešeni ljetni stanovi ili kažini, kako ih narod zove, od kojih su mnogi uprav ukusno gradjeni. Što se dalje od Zadra odmicasmo, to nadjosmo polja sve više pusta i neobradjena. Žiteljstva ima tu malo, jer ga raztjera što turska sila, što grozna bura i nezdravi zrak, Samo kad pogledaš prema iztoku na more, vidiš opet ponješto selâ i opet masline i opeta vinorodni trs. Ljudi, što u toj okolici živu, privikli su više stočarstvu i pastjerskom životu, nego li obradjivanju zemlje. Taj običaj osta u Dalmaciji, kao u obće u našem narodu što je bližji turskoj granici, još od vremena turskih četovanja, jer kamo doprieše Turci, tamo ostaviše za sobom poharana polja, požgane i razorene kuće i crkve. Tim uništiše narodu sav život, ako mu nije preostalo malo blaga i stada, što ga je mogao odgnati pred neprijateljem u druge sigurnije strane. Tada priviknu naš narod stočarstvu, da u slučaju navale turske spasi barem nješta od svogu imetka, a k tomu je stočarstvu prijalo i dalmatinsko podnebje i bregovita i krševita zemlja, izpremiešana s bujnimi livadami i posijana od blage naravi mirisavom travom. Tako su ostala u mnogih predjelih polja neobradjena, a zapušćene livade i šume obćinsko blago, s kojim se svaki služio, a nitko ga umno gojio. Svaki se držao načela: čim se neću danas okoristiti ja, tim će se na moju štetu sutra okoristiti drugi, valja dakle da se hitro užijem onoga, česa imam. Nemisleći na to, da će doskora doći vrieme, kada svi zajedno neće imati ništa.

Kada dodjosmo do sela Peterčana na briegu morskom, začudih se, kolika tu vlada pustoš. Na to mi reče moj drug: Moj gospodine! U Dalmaciji su bila četiri velika zla, ali ako hoćete četiri velike rane, što podavahu narodu smrt. Prvo bijahn zlo mletačka gospoda, ili one osiromašene mletačke porodice, što ih vlada pošiljaše u Dalmaciju, da upravljaju zemljom kao činovnici, i da se na trošak zemlje obogate. Ovi doseljenici, koji su njekoliko godina gnjeli i sisali narod, pokupovaše imanja, ali ne da gospodare na njih i da uče narod kako valja njemu gospodariti, nego živući u varoših u zabavi i lasti, zapustiše poljsko gospodarstvo i zanemariše onaj puk, koj ih je morao hraniti sa svojimi daćami i sa svojom radnjom. Njihov primjer sliediše tad i urodjena vlastela dalmatinska, ali su uz narod i ova vlastela osiromašila u varoših, nebrineći se ni za poljodjelstvo, ni za duh naroda, hvaleći se sa svojim velikim imanjem.

Druga rana bijahu Srdari, to jest glavari narodne vojske, imajući svaki 40—60 oružanih vojnika i pomoćnika svoje sile i svoga nasilja. Ovi prostirahu strah i trepet po narodu, guleći i robeći ga, kadikad više nego li Turci.

Treća rana bijahu desetinari ili decimari, koji pobirahu desetinu za vladu, a uz to opet drugi petinu, šestinu, a kadikad i desetinu za sama sebe, a sve na silu. Oni su naučili narod varati i pritajivati, jer što je siromah seljak zatajio, od onoga nije ništa dao ni platio, a sami desetinari varali su opet vladu, zatajivši većom stranom ono, što su sabrali.

Četvrto zlo bijahu svećenici i redovnici, koji nedobivši ni od vlade, ni od crkvena glavarstva potrebitoga odgojenja i uzdržavanja, bivši ili neuki ili siromasi, većom stranom obadvoje, guliše takodjer narod koliko moguće, a k tomu ostavljali bi ga u neznanstvu i u gluposti, jerbo od neučena nenauči ni diete ništa, kamo li narod. Ono malo dobra, što su uzdržali njeki svećenici kod naroda, naime narodan jezik u crkvi, to je više zasluga njihove sebičnosti, jer mnogi od njih nije ni znao drugi jezik, nego li hrvatski; a kad su došli inostranci na biskupske stolice, pa kad ovi pomoćju papinskih pisama i vladinih naredaba počeše jurišati na narodan jezik u crkvi, niesu imali narodni svećenici tolike duševne snage, da obrane svetinju svoga naroda, i tako se pretvoriše sve po malo u čitavoj Dalmaciji narodne glagolske crkve i župe u tudje latinske. To su ta četvera zla, koja upropastiše narod po Dalmaciji, i evo uzroka siromašnoga stanja, u kom se nalazi danas. (Nastavit će se.)

Tamburaš.

Izvorna pripoviedka po istinitu dogodjaju.

Od Dragojle Jarnevićeve.

(Nastavak).

II.

Dok se to tako s Ivanom sbijalo, očekivao je otac Mlinčević svoga sina. Susjedi, koji su poslje Ivana u Sisak bili otišli, pa se i vratili, kazivahu mu na tiho, da Ivan u hrdjavu poslu živi, pa da bi bilo bolje i unovačiti ga, nego što

samo u tutanj tamani dane i noći. Na to ga pozove otac kući, ali od sina ni traga ni glasa. Što je sada bio čineći jadni otac, ako nije hotio, da mu i sin i ladje propadnu, nego da se sâm u Sisak uputi. Rekavši dakle supruzi, da će joj poručiti, kada da ga čeka, ode na put.

Pod Siskom na Kupi ljuljahu se mnoge ladje što pune što prazne, čekajući da se kući krenu. Sjever šibao svom ljutinom vale na Kupi, a gusti ih snieg prikrivao. Sve se je sleglo u kuće, kojimi je strahovita bura drmala i tresla, kao silni kakav potres; nikoga nebijaše vani, komu nije bilo baš za glavu, da prkosi studeni i vihru. Cestom od Karlovca klimatala kola, a konji jedva ih vukuć, hrzgali su i otepali se repovima i grivom od silnoga sniega. Stigavši težkom mukom pred njeku krčmu stanu, a putnik jedan izskoči, otrese si snieg s bunde, te pokuca na jednom prozoru, odkuda je svieća svietila. Prozor se otvori i putnik naš progovori njekoliko rieči. Razgovor se brzo svrši, kola se u dvorište skrenu, a putnik se uputi dalje.

„Nesretan li sam ja čovjek i ubog otac“, uzdahne stari Mlinčević, jer nitko drugi nego on bijaše taj putnik, pa prošav njekoliko kućâ unidje u jednu blizu kupske obale. U mraku napipa njekako kvaku od vrata i otvori ih tihano.

U sobi sjedjahu četiri igrača okolo stola; pred trima ležahu veliki kupi (hrpe) srebra i zlata, a pred četvrtim ni prebijeni novčić. Ovaj je bio strašno uzrujan. Blieda i upala lica sjedjaše tu duševno sasvim iznemogao; ruke mu se tresahu, i jedva mogaše prsti držati kobne karte, od kojih je odvisila sva njegova budućnost. Iz stravljenih prsa prodirahu hrapćući glasovi, a smedje vlasi kostrušile su mu se na glavi: živa slika jadnika-igrača, koji zaglibiv u ponor ubitačne strasti, nemogaše naći staze povratnice. Sa strane stajaše Jelka, blieda lica, širom otvorenih ustna i očiju, lišena svega milja i sve nježnosti. Uzrujanom dušom i punom očajanja upiraše oči u Ivana, a niz mramorni obraz kapahu joj krupne suze; ruke svoje časomice lamaše, časomice ih moleć sklopaše. Ostali igrači mučahu mukom upirući oči u karte. Bio to osbiljan i strašan trenutak. U toj obćoj uzrujanosti nezamjeti nitko, da su se vrata otvorila, niti opazi tko visoka u bundu zaogrnjena čovjeka, koji se je primaknuo bio očajanomu onomu igraču, te mu stao iza ledjâ gledajući mu u karte.

„Udaram deseticom!“ reče muklo jedan izmedju igračâ i baci kobnu kartu sried stola.

„Izgubio sam!“ poviče pridušenim ali strastvenim glasom upropašteni igrač, skoči sa stolca i htjede ga odrinuti, kad najednoč nadje se licem u lice sa srditim iza sebe gledaocem. Kao zmijom ljuticom ujeden, trgne se on natrag i povikne:

„Moj otac, jadni moj otac!“

Slutio jadni otac, da se tu o velikom radilo, ali ipak uzpregne ljutost svoju, te samo osbiljnim i strogim okom izmjeri sina, koji je smrvljen pred njim se ukočio. A kad ga je minula prva navala očinske srčbe, reče mirno da i blago:

„Tvoj otac, nesretniče! Da tvoj jadni otac!“ Zatim osbiljnim okom izmjeri ostale igrače, te prihvati dalje: „Prohtjelo vam se, gospodo, mlade krvi!“

„Mi ga nesilismo“, odvrati Gajo Mutilović, „on sam zahtievaše, da igramo.“

„Ogriešiste se, hraneć ga omamljivim otrovom, koji mu je ubio dušu“, primetne Mlinčević i stane si otirati čelo. —

Šuteći razidju se igrači, a otac se obazre za krčmaricom, te ju zamoli, da mu donese dobra vina. Popivši jednu čašu, reče sinu, da ga vodi u svoju sobu. Do sad u grudi zatajena i uzpregnuta čustva otmu se nesretnomu ocu, i njega suze obliju. Vanjština sinova bijaše mu svjedokom duboke njegove propasti, te on uzdrmanim i jedva razumljivim glasom progovori:

„Nesretni sine, kuda si dospio? Šta će biti kraj tvomu poslu? Jesi li natovario ladje?“

„Nisam“, odvrati Ivan tiho i pridušenim glasom.

„Zar nema žita iz Banata?“

„Ima dosta.“

„Pa zašto nisi tovario?“ upita otac dalje. Ivan je šutio. A što je i mogao da mu odvrati? Zar da mu nemilo turi nož u srce, koje je toli blago s njime postupalo? Otac uze dalje pitati:

„Ti si igrao, Ivane; nisi li mnogo izgubio?“

„Sve“, reče Ivan promuklim glasom.

„Dvie tisuće stotinjaka!“ poviče nesretni otac.

„I — i jednu ladju na posljednu kartu“, izrine mladić opet, krijući si obima rukama lice.

Krv stine u starčevih žilah, dah mu prestane, pronicavi se pogled smuti, i poput stanca kamena ukoči mu se tielo. Nesretni sin prestraši se za očev život, te mu se u smrtnom strahu baci k nogama.

„Smrvi me, oče, smrvi, ali mi oprosti prije! Nisam vriedan, da živim; satari guju, koja ti truje život!“

Očevo se oko oživi, a krv probije žilami; nu niti rieči nereče, on mučaše. Tko bi znao, kuda je duhom zamahnuo, što li mu se u budućnosti pričinjalo. — Šuteć izpije još jednu čašu vina, šuteć legne u krevet. —

Prije zore digne se Mlinčević, i izidje na razgovor s trgovci, s kojimi se je sin mu igrao. Njihov razgovor ostane tajnom; ali se je vidjelo docnije, da je na to smierao, da si sinu spasi poštenje, a sebi vjeru medju trgovci. Njemu bijaše više do poštenja nego do novca; ako ga je Ivan smrtno i ranio, ipak nemogaše pripustiti, da na Mlinčevićevo ime ljaga pane. Kao poštenjak. zaziraše od zla glasa, koji bi mu mogao ostati na imenu od koljena do koljena

Drugi dan tovarile su obie Mlinčevićeve ladje, a svi sinovlji računi bješe izplaćeni. Treći dan vozili su se otac i sin u Karlovac.

Vidivši Ivan, da mu je otac tako blag, stane se opet svemu dobru nadati. Dok je otac još u Sisku račune izplaćivao, ulovi mladić priliku, da se oprosti s Jelkom, uvjeri ju o svojoj vječnoj ljubavi i skoru povratku u Sisak,

ugłavi medjusobno dopisivanje, i osnuje svakojake zlatne kule za budućnost. Ali djevojka, koja je pozorno motrila starca i njegove munjevite poglede, nije se ni iz daleka zanašati dala Ivanovimi sanjkami. Njoj je dušu pritisnula težka slutnja, kojoj se nikako nije mogla odhrvati. Gorkimi suzami grlila si oca dragoga, i privijala mu se srcu, kao da je posljednji put, što ga čuje kucati. Kod Ivanova odlazka bacila se majci na grud, i ljutimi suzami umivala probliedjela lica.

Putnici su sretno i bez svake zapreke u oči božića kući stigli; ali veselje, kojim su ih tu dočekali, nenadje u njih pravoga odziva. Uzalud nastojaše Anica, da očevu pozornost svrne na božićnu granu, nakićenu upravo po njegovoj volji. Uzalud ga nudjaše supruga orenjačom i kolači, sve on to kao neopazavaše, niti išta kao navadno pohvaliti htjede; pa ni od istog pelinkovca, kojim si je rado želudac vračio, neokusi ni kapi. Motreći Anica brata si, snuždi se težko, gledajući ga pokunjena, upala lica i mutna oka. Tako joj brat nije još nikada izgledao, a i oca si još nigda nevidje tako sjetna nevesela, tako tužna i bolna. Maćuhi nabrekla žila na čelu, a žuč joj se razlievala žilami; slutila ona, da ima velike nesgode, da joj gospodar nješta zamašna snuje, dok je tako uronio u misli. Tišina bijaše u sobi, istoj djeci postade oko srca neobično, te se stislo svako u svoj kutić, pa šuti i željno samo pogleda na pun stol. Gospodar Mlinčević, koji je rado boravio u krugu svoje obitelji, opazi napokon sam mir i tišinu svoje djece, pa se silom trgne iz svoje šutnje, i stane djecu k sebi prizivati. Mir i mučanje pretvori se u vrevu, djeca se počmu okolo oca i stola vrtiti; a napokon se sjedne k večeri. Jelo se je i razgovaralo; ali veselja nebijaše nikakova, i gospodarica stane žaliti, što se je toliko oko večere trudila i mučila.

Sjever se počme stišavati i žestina, kojom je cieli dan ujao, popusti; časomice nastane podpuna tišina po ulicah, i samo bi kadkad potegao koji huk, te potresao staklom i prozori. Najednoč zamnije noćnom tišinom poštarski rog.

„Šta je to?“ upita Mlinčević, i stane prisluškivati.

„Brzovoz iz Zagreba“, reče Ivan.

Kucanje na vratih prene opet staroga oca. „Tko da u to doba dolazi?“ zamrmlja gazdarica.

Ivan pogleda na prozor, pa tiho reče: „Franjo dolazi iz Zagreba.“

„Franjo dolazi! Franjo dolazi!“ poviču djeca. „Alaj će nam igrat u tamburu!“ i sva povrve bratu na susret.

Malo za tim stupi mladić uz Ivana u sobu. Sada poleti i Anica u naručje bratu, koji ju srdačno ogrli i poljubi. Jedva se je Franjo oteo mladjoj braći, da si oca pozdravi. Ali mu ovaj, mjereći ga osbiljno, oštro progovori: „Šta te nosi u Karlovac, kad sam ti pisao, da mi kući sada nedolaziš?“

„Oče, nije ti zabrana išla od srca i drage volje. A ja opet budući boležljiv, dobio sam od ravnatelja dopust, i uzdajuć se u očinsku ljubav, koja nas sve jednako k sebi privija, došao sam kući, da se oporavim“, reče mladić umiljato, poljubiv smjerno oca u ruku.

„A od kada misliš ti, da je moja volja tudjom sapeta?“ zapita otac strogo, znajuć kuda mu sin ovimi riečmi šiba. Mladić svrne očima na maćuhu, kojoj su se oči od gnjeva već kriesile, a zubi cvokotali, te je jedva čekala prilike, da ulovi rieč i srce si razgali. Nu Franjo ju nepusti do rieči, nego ljubezno si oca pogledajuć pobrza reći:

„Dragi oče! Živa me želja potjera, da uz svoga ljubeznoga roditelja i sried braće svoje proslavim došašće Gospodnje;“ pa onda sve ih redomice pogledajuć produlji: „Da li vam je zar nepovoljan moj dolazak; ili vam što drugo smeta, da ste tako sjetni neveseli?“

„Smetaju mi sinovi, koji mi svojom neposlušnošću i svojim življenjem truju ovo njekoliko dana, što mi još preostaje“, odvrati otac više tužnim, nego li srditim glasom.

U to metne Anica tanjur na stol, potegne dvoje djece niže, a metne medju nje stolac, da može i brat Franjo sjesti, jerbo je on najvolio medju djecom sjediti, i šalu s njima sbijati. Poprimiv stolac, rekne: „Dopusti oče, da sjednem blagovati. Od Zagreba nejedoh ništa, jer ona Noemova barka, u kojoj sam se cieli dan vozikao, mogaše se samo lagano pomicati debelim sniegom“, i tim prime Ančinu glavu, poljubi u bielo čelo i sjedne.

Tišina nastane kao u grobu, i samo kadkad prekine ju zveket noževa i vilicâ. Napokon zamoli jedno diete pelinkovca, a Franjo im svim natoči redomice čašice. To je maćuha jedva dočekala.

„Šta točiš, bezumniče! Ja znam i sama podvoriti svoju djecu, netrebam nikakova konobara; pa da i sebi manje točiš, bilo bi pametnije!“

„Čuj, kako joj se je jezik uzkovrčao!“ reče Franjo smijuć se i ujedno točeći Anici pelinkovca.

To je bilo ulje u vatru. Maćuha sada izvrne na oba mladića, te ih stane ružiti i grditi, što je znala i neznala; a napokon nepoštedi ni same Anice. Kad se je činilo, da je tih pogrdâ već dosta, skoči Ivan plamtećima očima:

„Šuti ženo, dosta je!“ poviče on. „Štedi si gospodara u odraslih njegovih sinovih, i obuzdaj zlobni jezik! Nemoj da zaboravim, da si mu supruga i mati četvero njegove djece!“

Zmijinjim pogledom svrne žena na supruga, ali ovaj s oborenima očima slušajući, strogo pogleda sada gazdaricu si i reče: „Mir! Ja hoću da ove dane imam mir, jer nam ga donaša Gospod!“

Vidivši žena, da je nadvladana, skoči sa stolca, rine ga na stranu i tiho grdeć i psujuć izide iz sobe. Mlinčević stari obori glavu i zamisli se. Tko bi mu bio mogao zaviriti u srce i dušu, šta bi bio u njih zagledao!? —

Blagovali sn dalje, ali šuteć. Samo Franjo pošalio se kadkad s djecom, dok nije dopala mati im, i zlovoljno ih jedno po jedno od stola odpravila i spavat spremila. Kad je bila hora na polnoćku, digne se otac, a s njim šuteći i sinovi. Takov bijaše od vajkada običaj u kući, pa ga ni sada nehtjedè otac da zapusti uza svu nevolju, koja ga je tištila. Sva tri odu u crkvu, a kako se tu koji moljaše, to je Bog znao.

Drugi sin Mlinčevićev, Franjo, komu je bilo do dvadeset godina, bio je takodjer krasan momak, i sva vanjska slika i prilika svoga brata; tom samo razlikom, da je Franjo bio plavokos, modrook i bjeloputan, a Ivan smedje brsti (teint). Bljedoružična boja prelievala mu se izpod prozirne kože; i dok mu nisu naustnicom probijati stali tanami brčići, mnogi ga držao krasnom djevojkom. Ali unutrnjošću svojom sasvim se je lučio od brata si. Još djetetom ljubljaše on uviek samotna mjesta, bježaše igre dječačke, i nerado je knjigu učio. Ako doduše i nije bio medju zadnjimi, ali ipak nebijaše nigda ni medju odlikovanimi, nit je za tim težio.

Naproti se je rado bavio medju ladjari, i zamislivši se prisluškivao je glasu tamburice, u koju je jedan izmedju ladjarâ izvrstno udarao. Kada bi mu ladjar na molbu njegovu pružio tamburicu, stao dječarac na njoj udarati; izprva samo od vida, a docnije, opaziv ladjar, kako ga to veseli, poduči ga u tome. Franjo je tako već u svojoj dvanajestoj godini izvrstno udarao u tamburu. Svojoj je majci bio ljubimac, jerbo se sav na nju svojom ćudi bacio, te ga je i više njegovala nego Ivana. Nu prerana smrt mu ju prije reda ugrabi, i on dobije maćuhu, koja nije pitala za ćud svoje pastorčadi, već ju je silom sebi pokoriti htjela, što je medjutim mučno išlo kod dospjevajućih mladića. Tim je više nježnu Anicu proganjala. Ocu su naproti mladići se pokoravali; s toga je njemu samo za ljubav prionuo Franjo uz nauke, pa je, ako i velikom mukom, ipak s odlikom svršio prvu godinu mudroslovja. Al uza sve svoje škole i nauke nezaboravi on ni svoje tamburice, nego je i nju brižno njegovao, te u tom do njeke prije nečuvene izvrstnosti dotjerao. U Sisku su ta glasbila izradjivana; pa kada je on s ocem u Sisku bio i onimi krajevi prolazio, pozorno je gledao, kako se prave, te si je poslje sam po svojoj volji i svojem ukusu tamburice načinjao. Otac nije priečio te zabave, jerbo je sbiljam i sam opazio, da nitko bolje od sina mu neudara u tamburu; dà često se je i sâm, premda već star, uzneo na krilih mašte u više krugove, kad bi prisluškivao igri svoga sina. Napokon zamjeti otac, da mu sin postaje sanjarom i da sve više zanemaruje nauk; što mu na skoro bez okolišenja i Franjo sam izjavi. To je strašno razjadilo staroga oca, koji je već u duhu svom gledao si sina kano svećenika i jaku podporu mladjoj si braći, kad bi im oca nestalo. Zato ga nije rada ni gledao kod kuće, i branio mu je dolaziti doma o blagdanih. Iz prva ga je sin slušao, nu do skora mu ta zabrana dozlogrdi, te njoj u prkos evo ga ovih božićnih blagdanâ u krugu svojih. Nu u kakovu je nepogodu došao, toga nije ni slutio.

Sutradan — prvi dan božića — išlo se je u crkvu i blagovalo se uz mala čarkanja s maćuhom. Otac sve premuči, ali poslje objeda, iza kako se opet nješto ljutokrvna maćuha zakvači s pastorci, te vičuć i psujuć iz sobe izpane, otare si otac biele brkove, zaredi strogim pogledom svoju djecu, te začme:

„Odkad su moji sinovi postali u mojoj kući stariji od mene? Zar nije ova žena moja supruga, gazdarica u mojoj kući? Odkad su hrvatska djeca prestala štovati roditelje svoje, i počela ih na ruglo stavljati? Vaša je maćuha

vriedna gospodarica i mati je moje djece; a što vas neljubi, u vas je zametak njezine mržnje. Tako li mi plaćate očinsku moju skrb i ljubav?“

Ivan klone glavom na prsa; očeve ga rieči kao grom ošinu. Franjo pako sanjarski udre u oca svoj pogled, te prihvati polagano naglašujući svoje rieči:

„Oče, budi uvjeren, da su ti sinovi tvoji dubokom udani ljubavju i štovanjem; ali netraži od njih, da se pokovaraju ženi, koja ih proganja, koja im krade ljubav tvoju. Mi dospievamo u muževno doba; a ti znaš, kako ima Hrvatica štovati rodjene sinove, a kamo li pastorke!“

„Misliš li, da se hrvatski sinovi nesmiju obazirati na siede vlasi oca svoga?“

„Oče, ljubav i duboko štovanje neće prama tebi nikad utrnuti u naših grudih; ali netraži, da ju ljubimo, da ju — štujemo!“

Otac duboko uzdahnuv, stane gledati svojim sinovom u dušu, stane opažati, da mu se sve malo po malo otimlju; ali njegova čvrsta volja nebijaše tako popustljiva, da bi odmah iz rukû pustila kormilo. On dapače odluči njimi još odlučnije kretati, da vidi, kuda će ga pokrenuti valovi odnieti.

„Tvoje ti je štovanje vrlo slabo“, reče otac. Na moju zabranu, da nesmiješ u Karlovac, nisi si se mnogo obazirao!“

„Zapovjedi oče, da idem, i eto me mahom na putu. Netrebaš se jediti, što me je živa želja za svojimi ovamo dotjerala.“

„Misliš li, da ćeš me zasjeniti! Uzkrilio si se njekako i osvojio, pa ni nepitaš za moje zapoviedi!“

„Oče, da budem iskren. Sila Boga nemoli, a ja se nipošto nedam zapopiti. Tvoja je želja u tome neosnovana, kada u meni k tomu zvanja nema; govornik nisam, a svećenik mora da je prije svega govornik. Oče, rieši me toga, pusti mi moju volju! Želiš li baš, da koji od tvojih sinova svećenikom bude, eto ti Jose i Jankice, u njih je k tomu više sposobnosti do u mene; oni su majčini sinovi . . .“

Zadnju ovu opazku proguta otac, budući je i onako odveć bio brigom i tugom obterećen, te nemogaše ni paziti na svaku, koju je oštroumni sin izrekao.

„Kada nećeš u popove, u što ćeš drugo?“ zapita otac iza podulje stanke.

Tomu se pitanju nije mladić nadao, mislio bo je, da će se otac bog zna kako opirati. Nu brzo se dosjeti, te prihvati ocu:

„U što ću? U trgovinu, oče! Ti imaš više ladja i puno posla; ja ću biti uz Ivana zamjenikom, a ti ćeš opočivati u miru.“

„Tako!“ zategne otac. „U trgovinu dakle; pa svakomu po jednu ladju! Pa kad bi oba otišli u Sisak, jedan bi udri tamburicom, a drugi udri kecem! A kad bi gdje uveznuli, onda ajde čako s kojom tisućicom, te vuci sinove!“

Ivan se brecne kano zmijom ujeden, a Franjo upre u njega svoje veliko oko. Puče mu odmah medju očima, i jasno mu postade, s česa očeva sjeta i maćuhin gnjev. Otac nastavi:

„Dà, misle moji sinovi, da nema u meni više snage, te ću im postati igračkom, a oni će sve po svojoj volji. Ali još sam ja gospodar i otac. Ti ćeš poslje blagdanâ natrag u Zagreb, a brinut se nemaš za moju trgovinu. Maćuhi imate oba mira dati, ako neželite moje prokletstvo na se navući;“ a tim se starac ustane i ode u svoju sobu.

Braća ostanu sasvim zapanjena i iznenadjena očevim strogim i odlučnim govorom. Razabravši se malko, zapita Franjo brata za uzrok očeva gnjeva i očeve sjete. Ivan mu izdaleka natukne svoju krivnju, pa i njeki tajni strah. Spopane ga naime njeka slutnja, da otac možebiti šta neogodna po njega snuje, dok ga tako mirno i bez svakog daljneg ukora pušta.

(Nastavit će se).

Ženska privreda.

(Svršetak.)

Uz mnoge privatne zavode podučava se u glasbi nesamo jako dobro nego i bez ikakve školarine u kraljevskom konservatoriumu, kod kojega je kao učiteljica namještena glasovita gospodja Vilima Neruda-Rormanova; a u kraljevskom središnjem zavodu za gombanje (gimnastiku) podučavaju se bezplatno i gospodje u ljekovitom gombanju, životoslovju (fiziologiji), razudbi, te ih država imenuje učiteljicami gombanja. Još ćemo napokon dično spomenuti gospodarsku školu za djevojke u Goethenburgu. Nju je grad pripomoćju privatne dobrotvornosti osnovao, i u njoj se po 24 djevojčice sasvim bezplatno i uz podpunu obskrbu po dvie godine obučavaju u svih strukah kućanstva.

Da je jedna kraljevska naredba od 18. lipnja 1864. Švedkinjam pravo dala, da mogu kao i mužkarci po selih i gradovih tjerati trgovinu i zanat, a tvornice zavoditi, dokazuje jasno, da nebijaše uviek uzornim pravni i družtveni položaj ženâ u Švedskoj. Kako je nedavno tamo žalostno po žene bilo, svjedoči nam najbolje ta činjenica, da je tek godine 1858. kraljevskom naredbom odredjeno, da svaka neudata ženska 25. godinom ima biti doraslom, ako to sama zaželi. Dotle je bila nedoraslom za cielog svoga života, ili barem dok je otac živio; pa i sad je morala istom moljakati za doraslost, daklem zavaditi se s ocem, dok se napokon g. 1863. nije proglasilo, da je svaka žena s 25. godinom dorasla bez ikakova daljnjeg moljakanja.

Što je Švedska do nedavno razmjerno nazadnija bila, tim je više pohvale vriedno, što je već učinjeno, i što se još uviek čini. U saboru od godine 1865—66. izrekoše stališi vladi svojoj mnenje, da bi se ženam moralo omogućiti pribavljati si sva potrebna znanja za službe i urede, od kojih zakonom izključene nisu, jer bi inače u životu nemogućim bilo ono, što se u načelu dozvoljava. Vlada je na to od raznih sborova obijuh sveučilišta — u Lundu i Upsali — potražila mnenje, je li bi se dozvoliti moglo, da i ženske akademička predavanja polaze i propisane izpite polažu. Pravnički sbor nena-

azaše doduše nikakove zakonite zapreke tomu, nu smatraše za neshodno, da se ženam još više državnih služba pristupnim učini, nego li je već učinjeno. Liečnički pako sbor priznade bez ikakova predomišljanja, da se gospoje pripustiti mogu k liečničkomu zvanju, pa da i jednako pravo na pripravu k tomu imaju kao i mužkarci, samo savjetovahu, da se njekoji učevni predmeti nebi zajednički predavali. Vlada je sada predložila, da se Karolinski zavod u Stokholmu — liečnički fakultet izvan dvajuh švedskih sveučilišta — priredi izključivo samo za učenice. I kad sam ja u Švedskoj bila, očekivala se je na skoro kraljevska odluka, po kojoj da se taj sveučilištni fakultet otvori, čim privatnim putem uredjen bude jednogodišnji tečaj za potrebnu pripravu."

Ako to sve promotrimo, što je dosad u Švedskoj za promaknuće ženske privredne radinosti učinjeno, to nećemo zaista uzkratiti moći priznanja svoga narodu, koji je za toli kratko vrieme već toliko toga učinio za družtveni svoj napredak. Nu nije Švedska jedina, gdje se na tom polju tako živo napreduje, nego se i drugdje ljudi trse i trude, da ženske odnošaje izprave i poprave, buduć da to ne samo boljak ženâ, nego i boljak ljudî samih već silno zahtieva; dakle napredak i probitak ukupnog čovječanstva. Jer da se čovječanstvo za toliko tisuća godina uz tolike silne napore i žrtve željkanoj meti još uviek primaklo nije, rekli bi, da je tomu jedan od glavnih uzrokâ i taj, što je o njegovu razvoju i napredku do sada svjestno radila i nastojala samo mužka pola, dočim je ženska većinom od tog rada bila izključena, a manjina ga je — do malih iznimaka — nesvjestno pronicala i unapredjivala. A kako se i drugdje u tom napreduje, za to ćemo evo nješta navesti ne iz daljine, nego iz same naše carevine. Tu se doduše nije zakonodavnim putem u novije vrieme ništa izvanredna izvelo, jer u tom su kod nas već od davna gradjanski zakoni ženam puno pravedniji bili, nego li u mnogoj drugoj zemlji; ali tim je veća privatna djelatnost i dobrotvornost. Mal da ne u svakom većem gradu osnovaše se il se osnivaju ženske zadruge, kojim je glavnom zadaćom povećanje privredne snage ženskoga spola. Izmedju tih družtva zaslužuje ponajprije, da ovdje napomenemo bečku žensku privrednu zadrugu. Ona je tek jedno tri godine, a ipak je njom već jasno dokazano, kako mnogo vriedi ona rieč: „Pomozi si sam, pomoć ću ti i ja;" a nada sve, od kolike je ciene pribava i uporaba čestita i koristna znanja. Najznatnije stečevine toga družtva jesu: listovno ovitkarstvo *(Briefcouvert-Fabrikazion)* u carskoj državnoj štampariji*) i trgovačko-obrtnička škola za žene s različitimi svojimi strukami: pripravnom školom, trgovačkom školom, šivaonicom i rukavičarnicom. Nada sve napreduje trgovačko-obrtnička škola, te se je morala već i preko izvorne svoje osnove razširiti. Početkom prošle školske godine nadošlo je toliko učenicâ, da su se morali otvoriti uzporedni razredi, i učiniti posve nova razredba, samo da se sve obučavati mogu.

---

*) Nastojanjem toga družtva rade sada 72 radnice u državnoj štampariji. Od njih se bavi 56 pravljenjem listovnih ovitakâ, a 16 njih u drugih odsjecih. Tih 56 ovitkaricâ načini svaki dan 130.000 ovitakâ, a svaka si zasluži tjedimice 5—6 for.; mlade ili istom nadošavše, koje tomu poslu nisu još posve vješte, zasluže si po 3—4 for.

U toj školi — izuzam šivaonicu i rukavičarnicu — bijaše lane 332 učenice, a sve pokazaše izvanrednu marljivost i dosljednost. Svršene učenice namieštaju se nastojanjem zadruge kano pjenezničarice, knjigovodilje i trgovačke perovodilje, te su se svagdje pokazale veoma dobrimi i uporabljivimi. Obuka u crtanju i znanje jezikâ bijaše im jako probitačno, pa je zato i engleski jezik primljen u školsku osnovu. Početkom svibnja prošle godine pridružen je još i brzojavni naukovni tečaj, koji je jako mnogo učenica imao; a družtvu je bilo od naležne strane obrečeno, da će se kod jedne velike austrijske pruge obzir uzimati na pitomice družtvene trgovačke škole i brzojavnog tečaja, te su i naredbom ministarstva za trgovinu — ako i uvjetno — gospoje pripuštene k brzojavnomu uredovanju. U najnovije je pako vrieme obća činovnička zadruga uglavničila 3000 for., da se iz kamata u trgovačko-obrtničkoj školi uzdržava njekoliko kćeri siromašnih činovnika; a uzdržavanje takovo iznosi na godinu 45—50 for. Sada ima činovnička zadruga šest takovih pitomica u tome zavodu.

Ženska privredna zadruga brojila je koncem prošle godine 1586 članova, i to većinom iz najodličnijih bečkih krugovâ; dohodka je imala 5048 for., a potrošila je 3179 for.; uglavničeni joj imetak iznosi 9755 for. Za tekuće ljeto ima na dnevnom redu: da se osnuje zadružna knjižnica, da se otvori tečaj za obrtno crtanje i za učiteljice zabavištne, a napokon da se zavede poslovna obavjestiona *(Arbeits-Nachweisungs-Bureau)* za djevojke i gospoje.

Eto što se u našoj blizini radi! — Al nebi li sada još malko promotrili, što smo i mi u tom pogledu učinili? Nu tu se moramo zarumeniti, jer toga je tako malo, a i to malo tako je neznatno, da skoro ni spomene nije vriedno. Ta mi nemamo još niti jednog višeg ženskog obrazovališta, kao što ih drugi naobraženi narodi imaju! Jer da bi ono višim ženskim obrazovalištem nazvali, što se u nas zove višom djevojačkom školom, to mislim neće ipak na um pasti nijednomu misaonomu rodoljubu, koji zna, da su to samo dva glavnoj školi pridodana razreda. A ipak je, ako sbiljam želimo povećati žensku privrednu snagu i razširiti ženski družtveni položaj, prva i najglavnija potreba, da se dosadanje žensko naobraženje razširi. K tome pako nedostaju ni iz daleka ta dva pridodana razreda, nego bi im se što prije morao barem još i treći pridodati. Ta u Srbiji eno ima takova viša ženska škola četiri a ne dva razreda! Pa zar da mi manje činimo za prosvjetu svojih kćeri, nego li Srbija, koja se je tako rekuć istom jučer izbavila turskog jarma? — Nu uzmimo, da bi ta dva viša razreda i dostajali, to nam ipak nije s njima mnogo pomoženo, kad je ta naša viša djevojačka škola još uviek jedina u svoj trojednoj kraljevini, dočim bi ih moralo biti barem pet šest, a u svakom bi gradiću morali imati barem podpunu žensku glavnu školu, gdje sada n. pr. u našoj krajini baš ni jedne nemamo!

A gdje su nam onda još druga različita ženska stručna obrazovališta, kao što smo ih evo u ne velikoj Švedskoj, i kod ne velikog švedskog naroda vidili? Ta nemamo još ni primaljskog zavoda, gdje bi nam se narodu toli nuždne primalje izučavale, a kamo li šta drugo! — Pa se onda još tužiti

smijemo, da nam nisu naše žene dosta rodoljubive, dosta naobražene, dosta prometne! A tko je svemu tomu kriv? Odkud da one sve to budu, kad im k svemu tomu skoro nikakove prilike nedajemo? Dajmo im onoliko prilike za naobraženje i nauk, kao što to mužkarci imaju; pa ćete viditi, da nam naše djevojke, naše žene neće manje rodoljubive, manje prometne biti, nego li su to djevojke i žene ma kojeg drugog naroda! — Mi dakle od srca želimo, da bi i kod nas skoro država i obćine naše uvidile, da je više naobraženje ženâ, da je uzgoj žene za rad i poslovanje jedan od glavnih stožerâ, koji još podići imamo, ako želimo, da sbiljam na sigurnom i stalnom temelju osnujemo budućnost naroda hrvatskoga!! —

A sad napokon nemožemo još nereći: Naš bieli Zagreb, naša mila hrvatska priestolnica, puna je nesamo dobrotvornih, nego i umnih i rodoljubivih, a položajem svojim i odličnih gospoja. O tom šta pričati, bilo bi sasvim suvišno, jer malo da je koje družtvo, koje o tom sjajnih dokaza jur primilo nije! Nebi li se dakle medju njimi našla uzvišena duša, koja bi uvidjala, kako je nuždno i potrebno, da se i hrvatskim siromašnijim al poštenim kćerkam stane širiti družtveni položaj i obezbjedjivati njihova budućnost i živovanje njihovo, pa da oko sebe sabere plemenite svoje vršnjakinje, te i nama pokuša osnovati žensku zadrugu za slične plemenite svrhe! Dičnoga li rada, slavne li zasluge za hrvatski mili rod! — Prenite se naše žarke rodoljubke, te učinite rodu glas, a sebi vječnu spomen kod potomstva svog! O liepo li vam je i sladko za svoj narod raditi i živjeti!! — F.

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.

Preveo iz franceskoga Robert Franković.

(Nastavak).

X.

Sutradne u 12 sati po prilici sjedè doktor Vignon u omnibus i odveze se prema barrièri Saint-Jaques. Doktor nije držao kočije, premda imadjaše mnogo klienta. On htjede štediti za svoje stare dane, veleć: Omnibusi iznadjeni su zato, da se njimi služe liečnici i učiteljice klavira. U ostalom stajaše mu na uslugu kočija markizina, kojom se je, kao kućni prijatelj, često služio.

Kad je doktor prispio pred malu kuću umjetnika, divio se, smotrivši pred hladnikom dva velika fijakera. Dva fijakera! Što da radim? Imade ljudi kod slikara, i to kakovih ljudi? ljudi, koji se fijakerom služe! Doktor razmišljavaše, bi li pokucao ali ne; i već bje podigao kucalo, kad najedanput začuje pod triemom gromki glas i grohot. On namjesti opet lagano kucalo i otidje. Al u isti čas, stupivši u poprečnu aleju boulevarda, dodje treći fijaker, iz koga izadju četir bradata čovjeka, i stanu strašno kucati na vratih.

„Doista“, reče doktor sam sobom, „ovdje se snuje nješto neobična. Zao sam čas izabrao, doći ću kašnje. Idem radje posjetit njekoliko bolestnika.“

Ode zamišljen.

Što se pako sbilo u ovom obično tihom i osamljenom ateliern?

Pred isti dan, upravo u dva sata dogotovi umjetnik sliku markizinu, i sav oduševljen nad svršetkom svoga djela, sveže oko vrata liep ovratnik, obuče nov kaput, navuče rukavice i sjedne u najmljena kola, što no već stajahu pred njegovimi vrati. U dva sata trčaše baš pravo što je rieč „trčati“ po taraci parižkoj i posjeti sve slikare, što ih je poznavao, počam od Montmartre-a do zvjezdarnice. U svakom ateliru, kamo je unišao, držaše sljedeću kratku besjedu:

„Dobar dan! Ide li vam dobro? Meni takodjer. Dodjite dakle sutra k meni pogledati jedan portret, slikan sasvim vrstno i podpuno nalik; kazat ćete mi svoje mnenje. Dulje nemam vremena. Lahku noć.“ Ovo rekav iznikne.

Prijatelji Frejusovi, poznavajući dobro prećeranost svoga staroga druga, nisu se čudili ovomu riedkomu načinu pozivanja. Medjutim bijaše ovaj način isto tako dobar, kao litografirani papiri, u kojih se svakom slovkom izražava preuzetnost, što si umjetnici jedan drugomu dostavljati običavaju, čim djelo dobrim uspjehom svrše. U ostalom znalo se, da se Julijo nije dao smetati, van ako bijaše što vanredna ili kad htjede pokazati sliku, koja je u istinu dostojna gledanja.

Sutradne u jutro u deset sati krenuše putnici na put; upravo u isto vrieme, kad se doktor stavio bio pred vrata Julijeva, a neusudio prekoračiti praga. Julijo bijaše svoj vrhunac postigao.

Na stolu ateliera ležaše otvoren upisnik, da, poslje kako je svaki svoje mnenje glasno izjavio, i svoje primjetbe unj upiše.

Prvi putnik, što unidje u atelier, bijaše malen, suhonja, dugih, gusto zagladjenih vlasi, jalov, reć bi mrtvonja, što se uviek smieši, nestalna pogleda. Njegvo obličje zanese nješto Julija; jer ga nije pozvao niti poznavao.

Gosp. Croutillard — tako se je zvao — protegne plašljivo glavu i upita zviždavim glasom:

„Gosp. Frejuse, čuo sam, da ste osobitu umotvorinu svršili . . . Smijem li unići?“

„Samo unutra“, njemu će Julijo grižljivo. „Ja bih ipak rado znati, tko je mogao vami pripoviedati o mojoj umotvorini, budući još nitko nije vidio moje slike.“

„Ali . . .“ reče Croutillard zabunjen, „javno mnienje. Pa onda niste li nas tomu naučili? Jedna umotvorina više iz vaših ruku. Zar su te u vas tako riedke?“

„Tako riedke ko u vas“, reče Frejus.

„E, moje mnogo nevriede.“

„Novine govore drugačije; jer vas hvale. Danas je gosp. Croutillard u crkvi sv. Eustakija posljednji put stavio ruku na svoju divnu sliku; jučer bijaše Sapho, za koju se nudjalo tisuću franaka, koja bijaše toliko vriedna,

da se njegov slikar nije mogao od njega rastati; ja bih se okladio, da će danas u jutro u kojem god listu stajati bilježka, koja vas sravnjiva sa gosp. Ingres-om."

„Priznajem", odvrati čedno gosp. Croutillard, „da se dobrostivo sa mnom postupa."

„Vjerujem, jer se kaže, da vi sami pišete o sebi hvalisave članke."

„Vi se šalite!"

„Po svih uglovih viditi je vaše ime ugljenom napisano. Croutillard slikar po šabloni — Croutillard otajstveni kebar — Croutillard sentimentalni čvrčak."

„Možebiti da sam ja i ove ludorije napisao", reče Croutillard, usilno se smijuć.

„Ah, moj šaljivče", klikne umjetnik posprdnim glasom, „vi bi bili i to u stanju. Svi su putevi dobri, koji vode k neumrlosti."

„Najprije ćete vi ići onamo gosp. Frejuse, i to najboljim putem."

„Vi ste veoma dobri, gosp. Croutillarde."

Petar, koji u ovaj svečani dan bješe obukao stari crni kaput svog gospodina, kojega skuti nepokrivahu posve proviruće svietle hlaće iste masti, uvede novoga posjetitelja, gosp. Lebourbeta.

Ovaj se već iz daleka oglasi zveketom podkovanih čižama i glasnim klicanjem.

„Ja", klicaše unišavši, „ja sam došao rano, da uzmogem po svojoj volji kritizirati." U taj par smotrivši Croutillarda vikne: „Ah! jedan je već ovdje; imadem čast. — Pokaži nam tu umotvorinu."

Frejus rine slikarski stolić i odkrije sliku.

„Divna!" reče Croutillard.

„Tako, tako", reče Lebourbet, izpuknuvši lulu iz žepa.

„Tician nije nikada što ljepšega naslikao", nastavi Croutillard.

„Dà, liepa je ako hoćete, ali nema u nje naravnosti", reče Lebourbet.

„Gledajte, kako iz mesa život sieva."

„Neću tvrditi protivno, ali nije naravna. Gledajte, na moju dušu, da li je narav tako čista i savršena kao ova? Imade li u naravi tako biele kože? Imade li tako bistrih očiju, tako liepò sastavljenih usana i tako zagladjenih vlasi? Ah! uzmimo n. pr. punu seosku djevojku, što nije rabila niti češlja niti pomade, pa ju naslikajmo u onom trenutku, kad na ništa nemisli, i kad je u podpunoj svojoj realnosti."

„Da kad izadje iz dimnjačke škulje", primjeti Frejus, koji smiehom slušaše, gdje mu u vjetar govori prijatelj Lebourbet. — Ovaj se na jedanput okrene:

„E dobro. Reci mi, zar nije i to u naravi?"

„Bez dvojbe. Ali ja sam dao oprati svoj model, prije nego sam ga počeo slikati."

(Nastavit će se.)

LISTAK.

Književnost i umjetnost. Tiskom Albrechtovim izašao je: „Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.“ Knj. X. Sadržaje dvie akademičke razprave: „O Markantunu Dominisu, Rabljaninu“ od S. Ljubića; i „Bogumili i Patareni“ od dr. Fr. Račkoga. Markantun je bio nadbiskup špletski, vrlo znamenit muž kao bogloslovac, prirodoslovac i državnik, kojega je rimska inkvizicija dala poslje smrti spaliti; a Bogomili su kao vjerozakonska sljedba bili vrlo zanimiv a i znamenit pojav u našoj kulturnoj povjesti. Obie dakle razprave zaslužuju što veću pozornost našeg čitajućeg obćinstva. Ciena je Radu 1 for. 25 novč.

U istoj tiskarni izašao je drugi svezak od „Njekih gradinâ i gradovâ u kraljevini „Hrvatskoj“ od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, s obširnim opisom grada Senja. Prvi svezak izašo je jur prije i sadržaje historički opis: Susedgrada, Samobora, Ozlja, Slunja i Drežnika. Dobiva se u ovdasnjih knjižarah I. sv. po 50 nč. a II. po 30 nč.

Tiskom i nakladom Hartmánovom izadje knjiga; „Hrvati, to jest crtice iz hrvatske povjesti.“ Hrvatskoj mladeži priredio Janko Tomić učitelj glavne škole u Karlovcu. Drugo popunjeno i popravljeno izdanje. U 8-ni II. 169 str. Ciena 60 novč. — Što toplije preporučamo tu knjigu našim pučkim učiteljem, neka ju šire medju mladež, da nam se kriepi i sokoli ljubavju za rod i slobodu svoju.

U istoj tiskarni tiska se drugi dio „Pučkog listara“ priredjena Mijatom Stojanovićem, i VII. svezak „Njemačko hrvatskog riečnika,“ te će oba spisa iza uskrsnih blagdana dogotovljeni biti.

Tiskom Albrechtovim izašlo je: Četvrto godišnje izviešće o stanju i djelovanju učiteljske Zadruge. 8-na 22 str. Po tom izviešću imalo je to družtvo samo 125 redovitih članovâ, t. j. pučkih učitelja u svom kolu, što je doista jako neznatan broj prema plemenitoj svrhi družtva i prama liepoj koristi, koju učiteljska siročad od tog družtva već uživa.

G. Stoj. Novaković u Biogradu izdaje sa svakog Hrvata vrlo zanimivu knjigu „Ustanak u Boki kotorskoj 1869.“ koju je on preveo s českog, a čist prihod namienjen je postradalim Bokeljem. To nije nikakova kompilacija novinarskih samo članaka, nego je s gledišta slavenskog po najpouzdanijih izvorih napisana poviest znatnog toga dogadjaja. Izpred izlaganje samog ustanka najprije je rieč o zemlji i stanovištu, i istoriji Boke. Zatim dolazi: povod ustanku, tvrdinja Dragalj i okolina, prvi krvavi sukob, crte o ustanicih, pjesma ustanačka, adresa dalmatinska, stanje u Kotoru, polazak vojske na Dragalj, Vojnićevo pismo o ustanku, osvojenje tvrdinje Stanjevića, napad na Budvu, polazak Jovanovićev na Dragalj, sudjenje ustanikâ, zatvaranje risanskog kneta, zadjevice s ustanici, napad ustanika na Kosmać, dželati i vješala, operacije vojske protiv ustanikom, polazak Senfeldov na Braice i Kosmać, polazak na Krivošije, posljedice, način ustanačkog vojevanja, pregovori i svršetak. Knjigi je pridodana karta bojnog pozorišta i urešena je sa 5 slikâ. Ciena joj je 60 novč. i dobiva se kod Stevana Rajičevića, faktora državne štamparije u Biogradu. —

Ujedinjena srbska omladina počela je izdavati „Političui rečnik,“ što ga piše poznati liberalac i vrstan pisac Vladimir Jovanović. Nedavno izadje svezka A. Prvi dio. Ahenski mir — amortizacija 1870. Platnova štamparija u Novom Sadu. Na velikoj 8-ni XI. 84. str. stoji 50 novč. — Preporučujemo što toplije to djelo našim pravnikom.

Slovenci su g. 1868 i 69. izdali raznih časopisâ, knjigâ i inih spisa ukupno 147. Sada imaju oni 12 raznih časopisa, a do skora će još 3 pokrenuti.

Mjesto talijanske opere, koja se je dosada poslje uskrsa u našem zemaljskom narodnom kazalištu obično širila, imat ćemo ove godine hrvatsku operu. Na uskrsni ponedjeljak započet će se s operom „Vještica“ za koju je tekst po njemačkom preradjen, a glasbu je sastavio g. Zajc; za njom će nam pako na red doći tekstom i glasbom izvorna opera „Dobra djeca.“

U Varaždinu se o tom radi, da se na dionice sagradi gradsko narodno kazalište i kasino. Vriedno bi bilo, da se u taj primjer ugledju i drugi naši gradovi. Kad bi se ljudi za to svojski i pošteno zauzeli, onda bi — nije sumnje — tim načinom mogli doći do kazališta u svakom sjedištu naših županijâ. Nemožemo bo vjerovati, da n. p. grad Požega i ciela požežka županija nebi toliko rodoljubja imale, da bi 5—600 dionica — po 100 f. uzmimo — u takovu plemenitu svrhu smoći mogle! Pa tako isto i u ostalih županijah. A koja bi to duševna blagodat bila nesamo za dotičnu okolicu, nego i za cieli narod! Nebi-li se dakle svagdje našla po koja duša božja, koja bi se rodu smilovala, te potaknula, da se braća ugledju u ovaj rodoljubivi primjer varaždinaca!? —

Molimo štovane predplatnike, koji nam šta duguju ili su s predplatom zaostali, da točnosti i reda radi što prije izravnaju svoj račun. Naručbine bez predplate nemogu se primati.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 16. U Zagrebu 20. travnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

Koliko je duboke istine u spomenutom umnom razglabanju, neka prosudi svaki domoljuban čitatelj.

Kod sela Zatonja, što leži na lievo od ceste, vidio sam četverouglastu kulu na briegu morskom, koja je služila njegda za branište proti morskim gusarom. Čuvši ovo, primjetih momu drugu: Evo vam i petoga zla. Kad je narod izgubio sva svoja dobra na kopnu, budi od Turaka, budi od mletačkih vlastelinskih i činovničkih pijavica, mogo bi barem bio poći na blago more, što nosi bogatstva svemu svietu, pak bi se naravnom svojom duhovitošću dočepati bio mogao blaga i bogatstva putem trgovine. Nu evo žalosti! i na moru čekhau ga turski, grčki, arabski gusari i otimahu našim ljudem ono malo blaga, što su težko priskrbili u dalekih zemljah.

Oko Zatonja počimlje opet obradjeno polje. Zemlje se zovu ovdje prahulje, od praha, što ga vjetar iznad njih diže i po njih siplje. Na tom polju zatonjskom stoji na jednom humku, nanešenom od ljudskih rukuh, znamenita prastara crkvica sv. Nikole, koju kako narod priča, podigoše nad grobom njekog slavnog velikaša hrvatskog. Ova crkvica sagradjena je u bizantinskom slogu, na sliku krsta. Iz sredine podiže se okrugla polukuba, a nad ovom stoji osmokutni zvonik mjesto prvašnje podpune kube. U nutri ima u svakom okruglom uglu kapele po jedan oltar, a četvrta ulazna strana sagradjena je na četverosjek. Svod je načinjen na krst, a rebra počivaju na četiri pilova četverouglasta. U novije doba sagradiše još nad ulazom maleni prozračni zvonik. Prozori su sasvim uzki i obli, ali iz vana uži nego li iz nutra. Ova znamenita zgrada, još iz onih vremena kad su Hrvati služili se iztočnim obredom u crkvi, zapuštena je sada po nemarnosti svećenstva.

Preko rieke Ričine, koja utiče u more, i čini velike močvare oko Nina, tako da i sam Nin kao na otoku leži, dodjosmo u stari grad Nin, naseljen pod Rimljani, a od starih Hrvata gojen i tako povećan, da je imao njegda

16 crkava s velikim brojem žiteljstva. Sada ima grad jedva mješto preko 800 stanovnika, a na mjestu staroga velikoga grada leže skoro same ruševine, odkad su i taj grad Mletčani god. 1571. i 1646. požgali, bojeći se tobož da se Turci u njem ne nastane. Kuće i palače jesu sad razorene, samostani i crkve razsute ili zapušćene, dvostruke ograde oko bivšega grada s tornjevi poluporušene, uresi na zidovih oštećeni i razlomljeni, napisi rimski i srednjega vieka kojekuda razbacani, mnogi služe za stube, za tarac ili za krpež kućnih mirova. Svuda gledaš pustoš, svuda zator i tugu, a medju ruševinom nagaziš često na brabor ili gluvaju, gluhu crnu zmiju, što se u Ninu mjesto ljudih u stare zidine namjestila. Razoren je i grad biskupov, te ona ponosita stolica, na kojoj sjedjaše njegda crkveni pastiri naroda hrvatskoga, uzneŝeni za narodni jezik u crkvi, opojeni snažnim duhom odpora proti rimstvu, prazna je i pusta. Bivšim biskupom ninskim jedva se znade uspomena, a najslavnijemu izmedju njih, neustrašenomu branitelju najveće svetinje naroda svoga, neumrlomu Grguru, nezna se ni za grob.

Od starih vremena ne preosta u Ninu ni stolna biskupska crkva sv. Anzelma, prvoga biskupa ninskoga, jer je na njezinom temelju sagradjena god. 1795. nova, kako napis iznad velikih vrata svjedoči. Prvi moj korak bijaše u crkvu. Dodjoh u sakristanu, gdje se župnik uprav odievao za poć mašit. Upitah ga, da li ima kakovih ostanaka pismenih glagolskoga obreda u toj crkvi. Odgovori mi hladno, da se u Ninu nikad hrvatska misa ni čitala nije. Ja uzplamtih, prem da je oko mene mnogo ljudih bilo, i to klobučarâ, to jest takih, koji klobuke nose, i seljaka s crvenimi kapami. Odsjekoh glasno, tako da me svi čuti mogahu: „Varate se, gospodine župniče, dapače je uprav ovaj grad prednjačio svim Hrvatom u borbi za svoj narodni jezik i za glagolski obred. Vaši biskupi ninski branili i obranili su jezik hrvatski uprav onda, kad potudjeni ljudi narod i crkvu okužiti htjedoše jezikom rimskim. Pa ako danas vi nemašite slovinski ili hrvatski, neznam čija je krivnja, ali se je mašilo tude još prije 25—30 godina, kao što se i danas maši u okolici ninskoj u Vrsih, Zatonju, Poljica, Ljubaču, Radovinu i Visočanih.“ Župnik neodgovori ni rieči, već se stane odievati dalje. Seljaci se povesele na moje rieči i popratiše me izpred crkve, da mi kazuju ovo i ono, a moj putni drúg primjeti mi tihano: „Zna valjda i župnik, kako je njegda bilo, ali mu je zazorno pred seljaci izpoviedati istinu, jer oni bi voljeli, da je i danas tako, kako je bilo u vrieme staro.“

Kad je sadašnja stolna crkva s nova taracana po rečenom župniku, izbaciše iz crkve sve grobne spomenike ninskih biskupa, do jednoga Divnićeva, a sabrane kosti zakopanih sažgaše i sahraniše u jedan grob. Staru crkvu dade iz nova popraviti ninski biskup Juraj Divnić god. 1528., kako napis iznad preostalih vrata sa sjeverne strane svjedoči, gdje stoji kip sv. Anzelma s grbom Divnićevim, a naokolo — G.D. MDXXVIII. — Isti biskup sagradi uz crkvu i kapelu sv. Gospe od Zečeva (Leporine), koju uresi sa svojim grbom, a u nutri stoji njegov grobni spomenik s kipom iz mramora izvajanim, sa sljedećim napisom:

HIC IACET AENONIVS PRAESVL. SED DIPHNICA PLES. SIT SVA SORS INTER REGIA CELSA BEATORVM. — OBIIT DIE VIII AVGVSTI MDXXX.

U crkvi ima njekih dobrih oltarnih slika, a medju njimi slika sv. Antuna padovanskoga, s podobom slikara Petra Blaževića, koj ju je pravio, s podpisom: Pietro di Biasio Pitor 1673. U blagajni čuvaju se riedke starine sa sv. moći, medju ostalim: umno izradjena drvena škrinjica preobućena sa srebrnom pločevinom, urešenom s udjelanimi slikami 4 evangjelista i drugih svetaca, kao i svakojake zvjeradi. U nutri čuvaju se glave sv. Anzelma i sv. Marcelle. Djelo priliči mnogo škrinjici rabskoj sa sv. moći Krštofora. Ima tu još starinski prsten od tuča s grbom i sa simboli 4 evangjelista. Na njem je napis: PAPA PIVS. Znamenite su radi starine i srebrne čižmice s nogom sv. Anzelma, darovane od Radoslava Utješena, kancelara bana Pavla Šubića god. 1309. s gotičkim napisom:

HOS PEDES AD HONOREM DEI ET STI. ANSELMI, PRO SALVTE SVA ET SVORVM, ANNO D. MCCCVIIII RADOSLAVS VTVSANVS DE SCARDONA CANCELLARIVS DNI. PAVLI BANI ET IVPANVS ECCLESIE NONENSIS, FECIT FIERI.

Medju zapušćenimi crkvami ide prvo mjesto crkvicu sv. Križa, prije sv. Dominika. Sagradjena je na sliku grčkoga krsta, odkuda ime dobi. Iz nutra ima sa sjevera, iztoka i juga oble kapele, a medju njimi oblice, poput polutornjevâ, koje iz nutra sačinjavaju uložnice. Nad sredinom svoda podiže se kuba, koja je iz vana, kao i zidovi kapele, s liepimi arkadami urešena. Na spodnoj strani arkitrava od četverouglastih vrata urezan je prastari znameniti napis:

GODEZLAV IVPPANONENS. T. O. Þ. MOCO.

što će po svoj prilici reći, da je ovu zgradu dao načiniti njeki Godeslav župan ninski god. 1100 (?). Sada je ova riedka zadužbina Godeslava župana zapušćena, nitko se nebrini za spomenik hrvatske prošlosti. Ali susjedni miešćani hrane u njoj sieno i slamu za svoju marvu.

Na ninskom polju stoji i druga starinska zapušćena crkvica sv. Vida na nanešenom humcu. Priča se, da je tu stajao njegda poganski hram boga Svetovida, odkuda je sa četiri lica gledao na sve četiri strane svieta. Da taj starac Bogo slovinski pogleda sad na okolicu i na zapušćeno polje, njegda Hrvatom sveto, probliedio bi na sva četiri lica od žalosti i tuge, a zatvorio bi svojih osam očiju, da nevidi biede i nevolje, što nanese njegovu narodu kršćanski sviet.

Tumarajući po razvalinah ninskih, nabasao sam tu na razoreni samostan, tamo na rimsko kupalište, tu na kamenite i zidane grobove, tamo na razpolovljene napise i kamenite kipove. Kraj klasičkih stupova s umjetno izvajanimi

glavicami, stoje torovi za marvu, a kuda stoka gazi, tud je i tarac starih opekah i rezanih i tesanih kamenâ iz prošlih vjekova. Nikoga neima tko bi te starine sabirao za domaće zavode. Kada dodje koj tudjinac, odnese što može. Jedan jedini kameniti kip bez glave posla pokojni revni naš sabiratelj major Sabljar god. 1852. u narodni muzej, a veliku sbirku, što tu sakupi dr. Kažimir Pelegrini-Danieli, prodade on njekomu inostrancu, koji odnese do 30o komada plastičkih umotvora, s bogatom knjižnicom i zbirkom medaila i slika iz Dalmacije u Italiju, kamo su njegda mletački činovnici i čitave brodove, natovorene s našimi starinami i umotvori izvažali, pak s njimi svoje mletačke palače i ljetne stanove riesili. Tko je tomu kriv? Da li više pohlepnost tudjinacâ ili nemarnost i nebajstvo našinacâ, o tom neću da izrečem sud.

Sried mojih žalostnih osjećanja u Ninu sretne me iz nenada veseli pir. Gomilu svatova vodio je barjaktar. Dva muzikanta igrahu harmoniku, ali ne uprav po pravilih sluha i muzikalnoga duha. Nevjestu vodjahu dva djevera za ruku, ostali svatovi idjahu za njima. Njeki nas pozivaše, da dodjemo i mi na pir, ali mi se zahvalismo i odvezosmo znojni i umorni u Grbe na ručak.

Grbe su veliko imanje, što je sadanji vlastnik Danilov kupio za 40.000 for. od ninske porodice knezovâ Manfrina. Oštroumni knez Jerolim Manfrin bijaše tu od g. 1786—1800 posagradio velika zdanja za gospodarstvo, za stan svoje družine i za ložišće duvana, kojim obskrbljivaše mletačku vladu. Bijaše takodjer naselio poveću naselbinu Talijana, sagradiv za nje čitavo selo, ali tužni ovi naseljenici poumrli su ovdje skoro svi od zloga zraka, što močvare, glibi i bare tude razprostiru. Tako nadjoše u Grbih naseljenici svoje grobove, od kojih je njegda možebiti ovo mjesto dobilo i svoje ime, jer se moglo zvati i grebi = grobi, budući da ima u bližnjoj okolici, na putu iz Nina u Privlaku, starih gomilâ ili grobovâ s humci, a suhu pašu medju gorama, zovu tu stanovnici još danas Grobnica.

Znamenit je nâpis, što ga na uspomenu kneza Manfrina iznad vrata njegova dvora postaviše, koj ovako glasi:

Agrum olim laetum ac foecundum, bellorum vicibus desertum, incultum, insalubrem, vix misero pecudum pabulo aptum, aquis corrivatis, dumetis silvescentibus, eradicatis, viis munitis, aedificiis extructis, incolis allectis, Hieronymus Comes Manfrinus nobilis Aenonensis, salubrem et restibilem factum, pristinae foecunditati restituit. Emendatissimae agriculturae exemplari exhibito. Magno et felici ausu, animi constantia, ignorantiae obstamla ac malevolentiae insidias supergressa, coepit A. MDCCLXXXVI. absolvit A. MDCCC.

Poslje ručka razgledao sam gospodarstvo moga kućegazde. Našo sam velike hambare pune žita svake vrsti, ali pšenica bijaše većom stranom smetljiva. Blaga se ovdje malo goji, premda su volarnice i kravarnice na veliko osnovane. Još manje ima krmakâ, koji se kod nas na stotine tove. Žitak se ne mlati, nego vrši. Polja davaju se iz četvrtine, težaci se plaćahu tada po 40 kr. Livada ima ovdje mnogo, još više polja i šuma. Vino raste dobro i

jako, većom stranom crno, kao po svoj Dalmaciji; ali sve pije bevandu a malo kada čistoga vina.

Podalje od Grbâ stoji na polju novo Manfrinovo selo, ali pusto i mrtvo. Kuće su bez krova i razorene, nigdje neima žive duše. Kad se sprohadjah turoban po tom selu, prenu me kao iza sna glas pjevanja, što je dopirao do mene iz daleka polja, kuda se marva pasla. Pomislih u prvi tren, da me njeka čarobna sila premjesti u varaždinsko Zagorje, jer slušah onaj isti jasni i tužeći glas, onaj isti napjev zagorskih pastjerica, s onim istim izrazom pomiešane tuge i radosti, koj u srce ćutljiva u seoskoj samoći tako duboko dira. Visoke gore, duboke rieke, kao i druga uprava i drugi upliv tudjih narodâ i običajâ diele sadašnju Dalmaciju od žitelja kraj Krapine i Sutle, s kojimi se dalmatinski Hrvat riedko ili nikada sastaje, pak ipak sačuvaše od davne starine tu i tamo jednu pjesmu, jedna osjećanja, i naravnu jednaku slutnju: da kao što bijahu u prošlosti jedno, tako imadu biti jedno i u budućnosti, jer ih veže sveta veruga istoga jezika i jedne krvi.

(Nastavit će se.)

Tamburaš.

Izvorna pripoviedka po istinitu dogodjaju.

Od Dragojle Jarnevićeve.

(Nastavak).

III.

Nastala nova godina i s novom godinom novo stoljeće. U kući Mlinčevića bijaše tiho, kao da je sve izumrlo; samo kadšto čulo se je, kako se je gazdarica s djecom srdila. Franjo se vrati u Zagreb. Ivan prodavaše u hambaru žito, a otac se mnogo zadržavaše u varoškoj kući. General Napoleon zaokupi čitavu Talijansku i orijaškom silom brzaše napried. Novake morade dati zemlja, da se popuni vojska, koja je mnogo u Talijanskoj postradala. Karlovčani se sastajahu često u viećnici i dogovarahu se, kako će toliko novakâ smoći, a da sami sebe neokrve.

Vrativši se Napoleon iz Egipta, potuče prošle godine u Talijanskoj rusku i austrijsku vojsku, te je trebalo opet Austriji, da se učvrsti i vojsku na noge stavi protiva neprijatelju, koji se sada na Njemačku dizao. Mlinčević je od božića u kući većom stranom šutio, ali tim je više u viećnici govorio, niti je ikada od sastanaka izostajao. Na Napoleona je vikala ciela zemlja i sve ga je proklinjalo, pa i on; ali zato ipak nešiljaše nitko rada iz domovine mladeži, znajuć, da će se malo tko vratiti svomu domu.

Jednoga dana vrati se on sasvim tužan i snužden kući; nješta neobična moralo mu je ležati na srcu. U vežici šapne si njekoliko rieči supruzi u uho i sjedne k stolu. Anica opazi, kako se na to maćuha podsmiehne i dlanom

o dlan udari. Ivan sjedjaše kod svog pisaćega stola, čitujući listić od svoje Jelke, u kom mu djevojka javljaše, da ima prosiocâ, te ako on skoro nedodje, da će ju mati prisiliti poći za drugog, budući se nakanila sama udati. Zaklinjaše si dakle vojna svog, da joj javi, što je nakanio, jerbo da nemože materi odoljeti; a prije nego bi drugomu do njega privoljela, da će radje skočiti u Kupu. On dočita listić, koji ga je silno uznemirio, kad najednoč doleti Anica sva blieda i drhćuća.

„Za boga, Anice, što je, te si se tako prepala?“ zapita ju brat, koračiv joj na susret.

„Jao, brate, radi ti se o glavi! Bježi, bježi!“ poviče djevojče, ali prije nego li je dalje mogla govoriti, otvori sluga vrata i zovne Ivana k jelu. Ivan korači za slugom, a Anica sva uzrujana za njim.

Svi sjedjahu za objedom, i Ivan se sjedne na svoje mjesto, ali ga Aničine rieći silno uznemiriše, a očevo ga držanje još više uzbuni. Bio je objed tih, gluh kao karmine iza sprovoda kakove obljubljene osobe.

Kiselo zelje sa slaninom dodje na stol, ali jedva da ga Ivan nješta uzè, otvore se vrata i varoški pandur nnidje u sobu.

„Bog blagoslovi, gospodo!“ nazdravi došljak. Čim Ivan ugleda pandura, stine se u njem krv i iznemogla ruka izpusti nož. Njeka strašna misao mune mu glavom, i on plahe svoje poglede upre u svoga oca.

„Gospodaru Ivane, dignite se i ajdete sa mnom“, reče pandur, pristupiv k mladiću.

Ivan nesvraćaše očiju sa oca; ali ovaj sjedjaše blied, niem i mučaše.

„Oče, da li je tvojom voljom?“ progovori u njeke mladić. Ali otac sjedjaše niem i s oborenima očima. Podrugljivi posmieh maćuhin i slavodobitni njezin pogled oživi Ivana. Skoči naglo sa stolca, rine mirno stojećega pandura u stranu i poleti k vratima; ali kad ih otvori, zablištaju mu se dvie na puškama nataknute bode u vežici. Trgne se dakle natrag, zalupi vratima i srne k prozoru otvoriv ga zvekećuć, ali izpod prozora blistahu opet dvie bodalice. Ubogomu nebijaše spasa. S najvećim očajanjem pane sada k ocu na koljena, te poviče:

„Oče, smiluj se, spasi me! nežrtvuj nemilo krvi svoje!“

Sada se oživi očevo oko i stane se borititi miljem i strogošću; sav se strese, a rieč mu zabjegne.

„Oče, zar nemaš milosrdja s krvlju svojom?“ poviče opet Ivan.

Otac se dozove, a zamukla mu rieč oživi.

„Nisi ni ti imao milosrdja s ocem svojim, nego si se titrao s njegovim srcem, te si mu otrovao stare njegove dane!“ progovori oštro nesretni otac.

„Oče, oče, oprosti sinu svomu!“ Ali otac mu upane u rieč:

„Nisi ni ti praštao ocu svomu, ni braći svojoj, koju si kanio u prosjake odpraviti. Otale s njime!“ namigne panduru, a k njemu pristupe ona dva od vrata, dignu ga i izvedu napolje. Anica mu se ovije okolo vrata i jecaše:

„Brate, brate, neidi, otac će se smilovati!“ On ju privine na prsa si, izljubi joj oči i čelo, te posrne niz stube, a tu ga obkole vojnici i odvedu u vojnički stan.

Lagano i tiho digne se otac i stupi k prozoru, s kojega je mogao duž ulice za njim gledati. Do sada nepoznato ali strašno čustvo srce mu stisne. Eno mu ode sin ljubimac posried vojnika, ode sva njegova nada, sva podpora starosti njegove!

„To mi bijaše jedini način, da spasim i sebe i budućnost mladje svoje djece. Od razmetnika i kartaša nema gorjega čovjeka, neka ide! Ili poboljšan ili nikada se neka nevrati pred moje oči!“

Tako govoreći pritisne otac čelo na studeno staklo, a čim mu sina s očiju nestade, uzdane silno, suze mu obliju bliedo lice, i on se odtetura u svoju ložnicu. Tuj jadikovaše otac sa zle kobi, koja mu stiže sina čeličnom voljom njegovom. Dugo ležaše starac nemoćan u svojoj tuzi, dok nedodje napokon supruga, da ga utješi. Uza svu svoju zlu ćud, razžali se i ona za Ivanom glede supruga si, za kojega se poplaši, da ga nebi težka obhrvala tuga.

„Netuži tako!“ tješaše ga ona. „Ti si držan starati se za ostalu nejaku djecu, pa si samo tako mogao izbjeći prosjačkomu štapu, na koji bi te zaista bio spravio taj nevaljanac.“ Otac ostane mramornim obrazom i mutnim okom, nu ipak čvrst kod svoje odluke.

Njekoliko dana ostane Ivan u kasarni i zamoli drugoga dana poslje odlazka iz očeve kuće sestru Anicu u pisamcu, neka mu se smiluje i barem ona dojde k njemu, da neočaja. Očevim dopuštenjem učini to Anica praćena slugom, koji mu je unutra jesti nosio. Sastanak brata i sestre bio je tužan i plakalo je oboje; ona ga tješila, a on žalio na oca, veleć, da mu je s početka stroži bio, nebi se bio tako daleko usudio. — Sada ga pako tura bez pomilovanja od sebe i predaje ga očajanju.

„Oj Anice“, jadikovaše mladić u naručju mile sestre, „Anice, da sam slutio, što će biti, ja bih mjesto k objedu, skočio bio na tvoje kobne rieči u Kupu i odplivao k Jelki, pa s njome u Banat. Šta će ona jadna, kada dočuje moj udes, oh, oh!“ i tu si čupaše vlasi, udaraše glavom o zid.

U kući Mlinčevića nije se smjelo ni pisnuti o Ivanu. Premda je Anica 14 dana svako popodne k njemu išla, nitko joj neizruči pozdrava mu, a tako isto ni kod povratka nitko neupita, kako mu je. Jedina ona s njime tugovaše, a i ona jedina mu bijaše mila. Njoj se zaprisegne, da nikada neće od sebe dati glasa, dok bude znao, da otac živi; a maćuhu je proklinjao do groba. Listić pun očajanja a i vječne ljubavi i vjernosti napiše Jelki, i Anici ga izruči, da joj ga odpravi. U listu ju moljaše, neka nelomi vjerom, već neka uztraje dok se on vrati; a srce mu kaže, da će se još vidjeti i svojoj ljubavi se radovati.

Praštajuć se s Karlovcem silne je suze ronio; ali za njegov odlazak neznadjaše niti nepitaše nitko doma. Samo kada se je Anica plačući kući vratila, te u svojoj sobi srce prodirajućim glasom naricala, a čulo se bubanje s od-

lazećimi novaci, znalo se, da je Ivan odputovao. Otac je ostavio kuću i odišao poljem šetati, te se kasno u večer vratio kući.

Ob uskrsnih blagdanih dodje Franjo opet kući, a niti je pisao, da će doći, niti su ga dočekivali. Na ono što mu je saobćila Anica o bratu Ivanu, nenapomene ga on niti jednim slovom. Oca nije njegov dolazak ništa smetao, kao da ga i neopaža; a i maćuha je morala šutiti, ako si nije hotjela dobrog gospodara vriedjati. Svi su bili kao sporazumni, te sjedjahu mučeć jedno uz drugo. Da je u potaji crv očevo srce podgrizao, zamjetio je Franjo, ali pitati niti se usudio niti je smio. Očevo nehajstvo bilo Franji u prilog; on je ostao uz oca u žitnici, prodavao uz njega, razkrilio se u kući, te nije ni mislio na povratak u sjemenište.

Kad su već davno prošli bili uskrsni blagdani, reče jednom otac: „Franjo, a što ti misliš, da se nevraćaš na nauk?“ A Franjo mu odvrati: „Oče, mislim ostati uz tebe. Netjeraj me, ja toga pregorio nebi.“ Otac uzdahne, nerekav dalje ništa.

Poslje njekoliko dana dobije Franjo sve svoje stvari iz Zagreba. Nebilo sretnije duše od Franje, osjećao se slobodnim kao ptica u zraku, te odisao lahkom dušom i veselio se životu. Uzeo svoju tamburicu, sio pred kućom na klupu, a uz vrata žitnice, pa je — vabio sladke glase iz sitnih žica. Ranom zorom budio je već susjede iz jutrna sna, a kasno noćju uljuljavao ih je u ugodne sanke. Divno li su zujale žice njegove! Časomice mislio bi, raztopiti će ti se srce od milja i tiha čeznuća, kada si mu prisluškivao; a kadšto te opet pozivahu na junačke igre, hrabreći ti srce i uzkriljući ti dušu. Časom udari na pjevanku, da nemožeš inače već složiti grlo, pa zapjevati u sklad tamburice. Glas njegove tambure bijaše razdaleko od drugih tambura. Udari l' on jedanput u žice, a to se zna, da je njegovo pero. Nazvali ga zato tamburašem; a što je pustio svoje krasne plave kose — naravno urudane — podugo rasti, te je sbilja kao njeko neobično biće izgledao, dodali mu ime i — vilovnjak.

Kao i Ivan ljubio je i on Anicu srdačno, i nebijaše u djevojke želje, što joj je nebi izpunio. I ona bila sva prilika mladića, samo da bijahu u nje kao i Ivana smedje kose, a kao u Franje modre oči; dospjevala je pako upravo krasnom djevojkom, te se već mnogi mladić ocu klanjao a nju gledao. Često u veče i ona sjela uz brata i pratila igru zvonkim svojim glasom, pa su tada susjedi otvorili prozore, te su slušali divnu igru uz divni spiev. Otac Mlinčević se je u takovih časovih sam naslonio o prozor nad svoju djecu, te su ga suze oblile niz tužno lice; glasovi tamburice uzbudilo bi u njem živu želju za sinom, koga zaboraviti nemogaše; a možebiti iste misli i u dušah njegove pjevajuće djece življahu, jerbo često bijaše naricanje njihovih pjesama kao da dozivlju udaljenomu bratu pozdrav.

Kada je Franjo pjevao, često su se djevojke iz susjedstva k Anici pridružile i krasnoga joj brata podraživale; očekavale one, da će mladić s njima u kolo: ali on je za djevojke hajao i nehajao. On ih nije mrzio, ali nije nikada nijedne ni zaželio. Nitko mu nije znao za ćud. Veselja nije izražavao a za

žalost neznao; bijaše velika nebriga, ali bez svake strasti; jal i nenavist netrovaše mu srca, ali darežljivost bijaše mu slaba; riedko se je kada nasmiešio, a razljutio nikada. Jedina strast, koja mu znala srcem pokrenuti, bila je mržnja; mrziti je znao do zla boga, i vaj onomu, na koga se svojom mržnjom oborio. Prvo što je mrzio, bila je maćuha; a drugo bio Napoleon, kao silni svladatelj narodâ. Njega nepočasti nikada inače već velikim razbojnikom; pa da je bilo do njega, kao što nije, na mejdan bi ga bio izazvao; nu do sada morao se samo svojom mržnjom zadovoljiti.

A kako je bilo s njegovom ljubavju? pitati će mnoga krasotica, da li sbilja nije nikoga ljubio? O jest! Ljubio oca, sestru, brata a i svoju tamburicu. Tamburica bila mu najmilijom dangubom, i s njom u naručju hodao kao s krunom na glavi. Otac mu nije mogao razabrati značaja, ali je dokučivao, da imade u njega izvanredan duh, komu uzlet nije razumio. Zato ga pusti, da si po volji radi; a u trgovini ga je upotrebljavao, jerbo je opažao, da mladić nije bio potrošan. K tomu su mu računi bili uviek u redu, a posao je svoj obavljao točno bez pogrješke i prigovora.

Ob blagdanih i večerom bilo mu najmilije šetati kupskim mostom i udarati u tamburicu; a tamburica milo zujeć izpoviedaše, da je mladić dorasao, da mu stalo nješto srcem pokretati, što sam nije razumievao, a čega se ipak otresti nije mogao. Na razkršću života stajaše mladić, i duša mu slućaše, da ima drugi sviet, u kom joj zora puca, iz kojega ju mami nepoznato do sada blaženstvo. Na krilih sladkih glasova uznašala se ona u taj sviet i djetinje srce dozrievalo. Da je mladićeva duša drugamo smierala, a ne samo da uz glasove žicâ sanjari, bilo mu opaziti u zanešenom oku, odsjevajućem zorom proljetnom. Ali tko da težnju njegove duše razumije, tko da sliedi pravcem, kojim ona udarala? Majku mu odavna crna pokrivala zemlja, a otac bio odviše trgovac, nego da bi bio razvoju sinovlje duše sliedio. On misljaše, da čini za djecu dosta, ako ih materijalno obskrbi; a duševne darove cienjaše samo po tome, ako su za trgovinu bili. . . . Tako i neopažavaše Franjinih svojstvâ i zadovoljavaše se time, da mu nije sin imao nikakovih opačina; ali da je mladić mudrac poput Diogena, niti na kraj pameti nebje ocu. Slavu smatrao Franjo šimerom, i prezirao slavohlepje; novca nije štimao, jerbo ga držao uzrokom stotine zala, nepoštenja i sramote... Jestivo cienio na toliko, da si njim uzdržava život, bez izbora, bez prokšije. — Zabave mu bijahu nedužne, djetinske, i njegova prostodušnost obće poznata; nu ipak nije bio bez lukavosti i dosjetljivosti, kada je tko hotio izkušati djetinju mu pamet.

Njegovu sposobnost za glasbenika zamjeti jedan stari izsluženi satnik, te svjetovaše ocu, neka dade učiti mladića glasbu; ali otac ga nekako čudnim promjeri pogledom, pa namigne na tamburu:

„Eto mu glasbe, pa neka brunda i uz nju pjeva Kraljevića Marka ako hoće dan i noć.“ Dakako da tu nije bilo drugo, van šutiti i pustiti mladića brundati.

Na proljeće spremi se Mlinčević za Sisak, a da prigléda i Franjo tomu poslu, uzme ga sa sobom. Njemu kazivala Anica za ljubu Ivanovu i izruči mu pozdrav na djevojku. Čim je mogao Franjo od posla i oca, ode potražiti djevojku. Jelka se prvi trenutak jako zanese, jerbo je Franjo bio mnogo nalik Ivanu, a ponajviše njegov glas, koji je sasvim bio Ivanov. Tek kada se je posve razabrala, reče tužno:

„I sbilja sam mislila, da si Ivan, pa da su ti vlasi od tuge rad dugog rastanka posiedili i lica pobljedila; ali sada vidim, da nisi Ivan.“ Dalje ga pitala, da li se što Ivan oglasio i kako mu ide, ali joj Franjo neznaše od njega ništa kazati, a to ju silno raztuži. Razgovarajući se kazivala mu djevojka, kako već nezna, šta bi od materine sile, koja ju goni za drugog čovjeka; ali da joj je Ivan srcu prirasao, pa da nemože za drugog, makar zlo i još gore bilo. Franjo ju tješio nadom, kakove nije ni sam imao. Konačno joj obeća, da će se razpitati za njegovu pukovniju i njegov udes.

Ugledav Jelku procvate u Franjinu srcu proljeće, kakovo malo kojemu mladiću procvate. Krasota, dražest i nedužnost djevojkina svlada mu srce, a duša mu se uznese na krilih blaženih osjecaja u prekonaravne strane, koje samo one duše obilaze, s kojimi vlada sklad čistih, neogriešenih želja. Djetinje njegovo još neokaljano srce nasladjivaše se gledajuć djevojku, ali mu ga neuzmuti nikakva griešna želja. Ta ona je bila ljuba njegova brata, zlato njegovo i jedina sreća; pa kako bi se bio on mogao s nje smutiti. Ona mu bijaše svetinjom, koja bi mu oskvrnjena bila, da ju samo dotakne. Ne, njega nenapadahu želje, koje bi mu stiskale grud, upaljivale krv, mučile mu srce; njegova mu se je grud širila, duh vedrio, a krv mu veselim osjećanjem poteče žilami. On je našao nevinu krasotu, liepu dušu, neokaljano srce, koje se je svih napastih čisto uzdržalo, koje nije ni mislilo, da ljubljenu bratu vjere lomi. Ona mu posta njegov angjeo čuvar, uz kojega mu se mogla duša slobodno, bez zemaljskih ljagah širom visokih krugova kriliti; ta duše si bijahu srodne, srca nevina. Još divnije mu je sada glasila tamburica, a zvonki njegov glas orio se zrakom još krepčije i milijom dražesti. Dà, sada je postao upravo — vilovnjakom. Ćutio je sam, da nespada k zemlji; ćutio se boljim i vrstnijim, jerbo mogaše krasotu i dražest djevojačku gledati bez strasti, bez griešnih poželenja.

(Nastavit će se).

Slike iz pučkoga života.

Od Mijata Stojanovića.

I. Mliečnjak tetke Mandice.

Na briegu potočića usried dražestna gaja medju vrtom, voćnjakom, oranicom, njivom, blizu šume stoljetnoga dubja, drvena je koliba, kuhinjica s nizkim banjkom (ognjištem) i sobica s majušnim prozorkom; a na kolibi drven

dimnjak sa šiljkom pokriven hrastovom daskom. Dvorište je zastrto ćilimom ledine, ogradjeno s nizkim plotom s jedne, s druge strane od vrta šarampovom okrunjenim trnjem nabacanim, kako živad nebi mogla iz dvorišta preletati u vrt, a napokon sa zadnje strane sječom (prokolami). To je stan (salaš) u slavonskoj Posavini, u selu B., u ataru „Poljanice“ blizu prastare šume „Medvedja“, „Orljak“ i „Merolino“, a malo uru dvie dalje „Bigjsko polje“ i „Renovica“; s druge strane dubrava „Jasbine“, „Glavača“, „Mekot“, bara „Beravica“, „Konjsko“ i „Dorovo.“

Za čitaoca nije onaj priedjel naše Posavine slavonske zanimiv; ali za pisca ove pripoviedke jako i zanimiv i znamenit, jerbo je pisac u njem prosanjao srećnu dobu svoga života, bezzazleno djetinstvo kao diete prostih seljanskih roditeljâ u prostoj prirodi, — sam ljepši Bog, koji ju je stvorio; u slobodi, o kojoj pjesnik pjeva:

„Prosto zrakom ptica leti,
Prosto šumom zvier prolazi.“ — —

Ondje je greda uz potok; poljana ravna i velika, gaj dražestan, u kom cielo ljeto ptice pjevica bezplatno svaki božji dan pjevaju najljepše sborove u slavu svoga stvoritelja; plodonosna njiva puna raznovrstnoga žita, koje se vjetrom uznihano talasa poput valâ uzburkane rieke; šarena livada okićena raznobojnim cvietom; voćnjak i sâd pun u proljeće prekrasno cvjetajućih voćaka, a ljeti i u jesen okićenih najljepšim voćem; šuma ogromnih hrastovâ, jasenâ, brestovâ, vezova i drugoga šumarskoga drveća, gdje se po vrhuncih najviših dubovâ gniezdi suri orao i sivi sokol, a gudarom izpod njih prolazi plaha srna, žusti zec, okrutna, podmukla kuna, lukava lija, tromi jazavac i mrki vuk.

Mili čitaoče, mila čitalice! Jeste li bili kad u slavonskoj pastaroj šumi? Ogromna stabala uzdižu krošnje svoje nebu pod oblake i šire svoje snažne grane na sve strane; svaka otoka okićena grančicami, hvojami i lišćem; povjetarce provodi svoje šale i trepće lišćem, vjetar niše hvojami, oluja potresa grane, da sve šušti i škripi, krošnje se vitlaju, grane kolebaju i lome, žarke munje kriese nad krošnjami, i kadšto šikne grom i munja raztreska dub. Na liepom vremenu šuma je puna sjenke i hlada; kroz svod od granâ izmedju hvojâ i nišućeg se lišća prosievaju sunčane zrake, i tad se predstavlja šuma sa svojim plavetnim nebeskim svodom nad ogromnimi stabli kao neizmjerno velik i veličanstven hram pun raznovrstnih stubovâ, rezbarine i nakita. Gledaoca spopada u samoći grozna milina; oči diže k nebu, sklapa ruke i veli, moleć se Bogu u sebi: „Gospode, svemoguć si i neizmjeran! To svjedoče djela ruku tvojih; to svjedoći i ovaj hram prirode. Slava tebi, Bože!“

U dvorištu na stanu, osim kolibe s majušnim prozorkom i štala je za marvu, i kolnica za kola, i štagalj za žito, a tik do ovoga gumno s gamarami i plašćem slame i siena, i plievnjak za pljevu, i tobola za kukuruz, i kočanja za krmače i prasce, i svinjac za svinje, i kočinjak za živad, a u vrtu pčelinjak (kovanluk, slujica), do šljivika i voćnjaka sušnica, u kojoj se suše šljive i drugo voće, jabuke i kruške.

Kad smo tako valjda sve spomenuli, što ima na stanu, pripoviedat ćemo o mliečnjaku. Da je samo sgolji mliečnjak, brzo bi izpripoviedali, jerbo to je u slavonskoj Posavini drvena, na četiri sošice sagradjena komorica, gdje se sprema mlieko, vrhnje (skorup), sir i maslo. Gradi se mliečnjak u zaklonu, u sienki i hladu, kako bi mlieko ljeti brzo neuzkislo i na sošicah njekoliko stopâ od zemlje, kako nebi mravi, bube i drugi gad doći mogo do mlieka i sira; a daske se dobro udese, zašiju i pošiju, jer kao kakva škatulja mora biti mliečnjak osiguran proti suncu, vjetru, kiši, bubi i mravu, — To je obični posavački mliečnjak u Slavoniji; u ovaj se sprema mlieko podojeno i prociedjeno, sir počinjeni i svježi, sirenje tare se, soli i sprema u čabricu, a suh sir suši na suncu i u dimnjaku.

Nu meni je pripoviedati o mliečnjaku tetke Mandice. Ej drago si! mili brajine, mila sestro čitalice! rieč je u našega slavonskoga naroda, naime znade reći druga drugi, kuma kumi, srodnica srodnici, svojta svojti: „Da dùg ljetni dan pliveći luk i lan pripoviedamo, nebi se narazgovarale.“ Tako i ja. da sve izpripoviedam o mliečnjaku tetke Mandice, što mene zanima, te taj tetkin mliečnjak od godine 1823. i 1824. još i danas nisam zaboravio, dosadio bi pripoviedajuć, a još nebi sve izpripovjedio. Zato ću samo nješto popisati. što će možebit i čitajuće obćinstvo zanimati ili barem ga zabaviti koji trenutak i upoznati s pravim životom pučkim bez svake krinke i hinke.

Muž i domaćin kući gost, a valjana (vješta, umna i vriedna) žena kuću drži! I to je rieč u narodu. Tetka Mandica bijaše gazdarica i stanarica od oka, kakovoj je trebalo na daleko tražiti para. U nje se u kući i okolo kuće moglo, što se veli, svuda i svagdje meda lazmiti, tako je držala sve čisto, pometeno, oprano, sknadjeno, otrto, izbrisano, uljudjeno, sve kano nabajano; isti garavi kotlovi i lonci oribani i ugladjeni pak spremljeni na policu, kao da ih je stavila na ogled. Njezin mali mliečnjak pred kućom izpod dvie lipe sknadjen, bijaše za mene dječaka od 6 godinâ skladište svake slasti; šta sam ja znao, da ima na svietu gdjegod sladjih zalogajâ, nego su mlieko, sir, vrhnje i skorup, što mi ga uviek rado i veselo milujuć po glavi i ljubeć u lice tetka pružaše!

Kadšto sam joj bio gost mio i po više dana, pak me je častila sve samimi poslasticami: mliekom, sirom, vrhnjom, počinjenim sirom, prokrelim sirom, suhim sirom, sirenjem, vrhnjem, skorupom, cicvarom pečenom iz vrhnja, jaji i voćem svake vrsti, pak i medom tek izvadjenim iz košnice, sve se bielio sat kao sir. Kadgod bi tetka Mandica spremala, što ide u mliečnjak, a ja se desio njezin gost, uviek sam ju pratio do mliečnjaka, pak gledao sve ljepote i slasti, što bijahu ondje spravljene i poredane. Takvom prilikom nikada se nije zatvorio mliečnjak, a da tetkin gost nije dobio grudvicu sira il kašiku (žlicu) vrhnja, pak sam uz to još dobio i komadić prove (hlieb iz kukuruzna brašna), te u slast pojeo svoju južinu.

Tetke Mandice mliečnjak sjao se iznutra od čistoće kao dobro oriban, opran i otrisan čanak (zdjela). Ona se je i razumievala u mliečno gospodarstvo

kao makar koja stanarica, te su susjedke često dolazile k njoj i tražile savjeta i obuke, kako se počinja sir, kako tare sirenje i sprema za zimu, kako ožima sir na cipovke, kako izbija maslac.

Gdje nema mlieka, netreba ni mliečnjaka; a gdje je mlieka, tu su i muzare. Tetka Mandica imala ih je šest: Košutu, Maculju, Plavulju, Šušu, Crljenku i Čubru, šest kravicâ ljepša od ljepše; a čobanin, što tjera kravice na ráno pašu, u strnjak, na pokošenu livadu, tetak Adam, starčić iz stare dobe, kad su i mužkarci pleli pletenice i nosili duge vlasi. To bijaše osobit starac, skroz i skroz pošten, vješt svakomu poslu, pravi sveznalica, kao što se veli: „Što oči vide, ruke načine!" I njega sam kao diete volio, jerbo mi je sad načinio i poklonio pudaljku, sad drvenu sablju i pušku načinjenu iz site, sad napulanu (nakićenu puceti) kožnu torbicu, sad loptu, sad štrcaljku, sad firiz, sad kotaču i čvaru, sad palicu i čoru, sad kotač, sad nogače, sad čegrtaljku, duduk, dvojnice, drvenu žlicu. Ali sam ga se i bojao, bijaše bo uviek, što se veli nabrušen, oštra izraza, opore rieči, neugladjene spoljašnosti: nego inače, o tom sam se poslje uvjerio, poštena duša i pobožan, kudgod bi sam hodio, Bogu bi se molio na svoje brojanice, koje su mu visile o pojasu kao u kakva kaludjera. Tjerajuć krave na pašu ako nije pušio duhan iz svoje drvene lule, što si je sam udjelo i bakrom okovao, a on je molio brojanice.

Još za moga djetinstva preminu tetka Mandica, a njezin uzor-mliečnjak prešo u ruke drugih stanaricâ, te doskora izgubio za mene svoj stari ugled, svoju njekadašnju znamenitost. Još i poslje 20 godinâ stajaše drveni mliečnjak pred kolibom izpod lipah, ali odrtina, sama okostica staroga mliečnjaka. Sošice se razklomale i naherile, daske na krovu iztrule, a u njem mjesto mlieka i sira namjestila nova stanarica njekoliko gniezda za kokoši, da onde nose i legu jaja. Kad sam to vidio, nisam se mogo uzdržati, da nepripoviedam novoj stanarici, kakav je njekoč bio taj mliečnjak. I ova nova stanarica bijaše starica, pak saslušavši moju pripoviedku o mliečnjaku tetke Mandice, nasmješi se i reče: „E moj Mijo! i ja sam bila njekoč djevojka, a sad evo sam baba. Tako i mliečnjak."

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.

Preveo iz franceskoga Robert Franković.

(Nastavak).

„Što reče!" vikne Lebourbert grohotom se smijuć, „on pušta svoj model prati, pa još zahtieva narav slikati."

„Zar se narav ikada pere, dragoviću moj?"

„Doista, kad kiša pada."

„Kad kiša pada, nastane blato, a kad je blato, ublati se.“

„Moj model došao je na kočiji“, reče Frejus, „ironički se smijuć.“

„Narav ide pješke, dragoviću moj. Hoćeš-li vidjeti narav, nemoj je tražiti u karuci. Je si li čuo?“

„Svatko ju traži ondje, gdje ju naći misli. Ti u oboru (basse cour), ja na sagu. Ti slikaš pastirice, ja pako markizice. To je ciela razlika.“

„Dakle to je markiza? Ah! tada se nečudim, što ima tako malo naravi u njezinom portretu. Imade li markizicâ u naravi?“

„Očevidno; jer evo jedne.“

„Doista, u ovoj se slikariji nalazi više talenta, nego li je od potrebe, da se izvede prava umotvorina. Ali daj si dokazati, moj nebore; ti ćeš se zaplesti u ideal, onda si s bogom — Jel de, g. Croutillard?“

Croutillard, koji na ovom, za njega odviše živahnom razgovoru nije udioničtvovao, izazvan na razjašnjenje, neusudi se dalje šutjeti, već kao pametan čovjek izabere srednji put, i reče:

„Hm, hm, mnogo leži istine u tom, što vi kažete, nu ipak nisam vašeg mnenja.“

„U istinu, niste mojega mnenja?“

„Neću da to kažem, ali . . .“

Srećom unidje novi prihodnik, koji izbavi Croutillarda iz kritičnoga položaja. Oba slikara pohite da upišu svoje opazke u knjigu, što im ju pruži Julijo, te se povuku natrag. Croutillard napisa: „Božanstvena risarija, zdrav kolorit, vriedan Titiana, sve puno života, samo bi željeti bilo višeg sloga i uznositosti“; pod tim napiše Lebourbet: „Veoma dobra slika, ali premalo naravna; više idealna.“ Kad su odlazili, reče Croutillard tiho Lebourbetu:

„Ja sam posve vašega mnienja, Liepo slikano, ali nije naravno.“

„A ja“ odvrati Lebourbet, „sasma se s vami slažem, niti ima sloga niti uznositosti.“

„Jednom riečju: veoma prosta slika.“

„U istinu, ništa više.“

Novi prihodnik upotriebi isto toliko brige na svoju toiletu, koliko ju drugi zanemariše, i bijaše isto tako ukočen i tako ohol u svom ponašanju, kao što bijaše Croutillard laskav, a Lebourbet naletica. Došao je u elegantnoj kočiji. Làk na njegovih čižmah blistao se bezprikorno, rubača mu bijaše biela i fina, rukavice neimadjahu nikakove màče. Žepni mu rubac, što ga, idući mimo Lebourbeta, na ustih držaše, razprostiraše miomiris ljubice, što je prijatelja naravi, slikara realizma i pastiricâ po gotovo ljutilo.

Zvao se Fleurmann. Njeki ga držahu izključivo mjenbenim opravnikom. Drugi ga držahu izvrstnim slikarom; ali ovi, koji su taj riedki izum izumjeli,

nebroje se medju misaone duhove. On je glasovit sa čistoće svoje palete, sa vještine u slievanju masti. G. Fleurmann je bogat, dobro se hrani, tako rekav siplje gomoljike putem, što vodi u Akademiju.

Jedva što su oba izašla, izvadi Fleurmann sat i reče:

„Tri četvrta na dvanajest. Došao sam, da vam ugodim, jer mi je to dužnost prema svojim prijateljem. Ali vam dragi unapried doglašujem, da mogu samo četvrt sata biti na uslugu.“

„Dovoljno je pet minuta, da uzmognete sve vidjeti,“ rekne Frejus, pokazav markizin portret.

„Ah!“ klikne m,enbeni opravnik, nataknuv očale na nos, „to je dakle? Ali je liep; u istinu veoma liep. Vi napredujete svakim danom. Neprestanom revnošću i marljivošću postignut ćete liep cilj, to vam ja kažem.“

„Ja sam veoma sretan; jer me vi bodrite,“ rekne Frejus finim znakom ironije.

„Vi znate dobro, moj dragi,“ odvrati Fleurmann, „da sam ja uviek veliku simpatiju za vas gojio. Mogu vam prosto kazati, što mislim i zasvjedočit vam sav interes, s kojim, evo me vami na susriet.“

„Ja umijem veoma dobro cieniti vašu protekciju,“

„Vi ćete ju, budite uvjereni, podpuno uživati.“

„Smijem li vas jednu milost zapitati?

Fleurmann se napuhne i načini veličanstven rukomah.

„Govorite, moj dragi, govorite“, reče on, „ako vam mogu kakvu uslugu izkazati.“

„Vi ju možete i to s malo truda. Vi ćete bez dvojbe prisustvovati poroti kod buduće izložbe; e dobro, pustite moje slike uzeti.“

Fleurmann zatakne ruku u svoj prsluk i klimaše glavom: „Što vi molite“, odvrati on, „mučna je stvar, jer ja u tom obziru nemogu sam odlučiti; medjutim ću upotriebit sav svoj upliv.“

„Hvala“, rekne Frejus, „ja vam kao za uslugu i povratak obećavam svoje grlo, kad me bude u akademiji.“

Fleurmann se ujede za usta, skopča svoj paletot i ode bez pozdrava.

„Kog ste biesa imali s gosp. Fleurmannom?“ rekne njekoliko minuta kašnje jedan sa dva druga posjetitelja unišavši, u Parizu veoma dobro poznati umjetnik, s kojim se nemože nijedna galerija pohvaliti, da posjeduje njegove slike. „Malo je trebalo, što me nije mimoiduć ogrlio.“

(Nastavit će se.)

LISTAK.

Književnost i umjetnost. Hrvatsko-srbskih i slovenskih listova izlazi u ovaj par 44; i to političkih: 1. Narodne novine (Zagreb), 2. Zatočnik (Sisak), 3. Narodni list (Zadar), 4. Zastava (Novisad), 5. Srb. Narod (Novis.), 6. Pančevac (Pančevo), 7. Srbske novine (Biograd), 8. Svetovid (Biograd), 9. Vidovdan (Biogr.), 10. Srbija (Biogr.) 11. Jedinstvo (Biogr.), 12. Slovenski Narod (Maribor), 13. Jadranska zarja (Trst); crkvenih: 14. Katolički list (Zagr.), 15. Besjeda (Novis.), 16. Danica (Ljubljana); gospodarskih: 17. Gospodarski list (Zagr.), 18. Seljak (Karlovac), 19. Slovenski gospodar, 20. Gospodarski list (Gorica); pedagogičkih: 21. Napredak (Zagr.), 22. Školski prijatelj (Zagr.), 23. Školski list (Sombor), 24. Škola (Biograd); 25. Šolski prijatelj (Celovac), 26. Učiteljski tovarš (Ljubljana); vojničkih: 27. Vojin (Biograd); poučno-zabavnih: 28. Vienac (Zagr.), 29. Sokol (Zagr.), 30. Danica (Novis.), 31. Matica (Novis.), 32. Zvon (Beč), pučkih listova: 33. Pučki prijatelj (Varaždin), 34. Bunjevačke i šokačke novine (Koloča), 35. Besednik (Celovac), 36. Novice (Ljubljana); Humorističkih listova: 37. Zvekan (Zagr.), 38. Zmaj (Pešta), 39. Brencelj (Ljubljana), 40. Juri s Pušo (Trst). — Ovamo možemo još pribrojiti i povremena znanstvena glasila: 41. Rad jugoslavenske akademije (Zagr.), 42. Arkiv za povjestnicu jugoslovensku (Zagr.), 43. Glasnik srbskog učenog družtva (Biograd) i 44. Ljetopis matice srbske (Novisad). —

— Do skora će se naša povremena štampa pomnožati novim političkim listom „Sloga.“ Ta „Sloga“ će izlaziti ovdje u Zagrebu i biti će organom hrvatske unionističke aristokracije. — Druga „Sloga“ počet će naskoro opet izlaziti u Trstu pod uredničtvom g. Karabaića, i biti će glasilom naših osviešćenih istrijskih Hrvata. Ovu drugu „Slogu“ srdačno pozdravljamo i preporučujemo ju kao dobrodošlu predstražu Hrvaštine prama pohlepnoj Talijanštni što toplijoj njegi svakoga sviestnoga Hrvata i Srbina.

— Družtvo sv. Jeronima izdalo je tiskom Dr. Albrechta knjigu: „Radnja, čovjeku dužnost i blagodat“ Napisao Ivan Fiamin. Ciena 20 novč. — Ova se knjiga preporučuje svakomu nesamo svojim poučnim i praktičnim sadržajem nego i svojim prekrasnim jezikom.

— U Oranu i Algiru umro je srb. topčijski satnik Nikola Čupić, unuk „zmaja od nočaja.“ Skoro sav svoj imetak — do 3000 dukata — ostavio je, da se osnuje zaklada, iz koje će se davati nagrade i izdavati naučna i moralna djela. — Bog da prosti takovoj duši!

— Iza uzkrsa započet će u Varaždinu dobrovoljci davati narodne predstave. Igrat će se „križevačka restauracija.“ —

— U Biogradu se osniva uz narodno kazalište penziona zaklada za predstavljače. Što preteklo bude, ići će na druge kazalištne potrebe. Prikupljat će se zaklada ovako: 1. davat će se svake godine jedna predstava u korist zaklade, 2. sve globe radi predstupa kazalištnih pravila idu na tu zakladu, 3, prilozi i zapisi.

— Magjarski ministar—predsjednik grof J. Andrassy doznačio je iz svog žepa magjarskomu dram. pjesniku Hugou godišnjih 600 for. I hrvatski se grofovi i baruni rado u koječem povadjaju za magjarskimi; nebi li se koji od njih i u tom povesti hotio za svojimi uzornjaci. !?

Novi izumi. Petar Matić, kontrolor puškarnice, i Ljubomir Čolak — Antić, kontrolor sedlarnice u Kragujevcu, izumjeli su novu pušku, najbolju i najsavršeniju od svih pušaka. Lahka je, pouzdana i prosta; za čas se može iz nje 25 hitaca izbaciti. — Još je izumio srbski kapetan Stevan Panteliić preparat od slame, koji je bolji nego barut. Jevtin je, lahk, može se načiniti ma gdje, a snaga mu je deset puta jača nego u baruta.

Razne viesti. Po dovršenom ovogodišnjem narodnom popisu ima Hrvatska i Slavonija na 835·37[illegible] mil. 1,015.906 dušâ Po tome nam je od zadnjeg popisa 1863. naraslo pučanstvo za 74.276 duša, što ako porazdielimo na 7 prošlih godina, to nam svake godine priraščuje od prilike za 10.612. Mi bi rekli, da je to svakako premalen razmjer, pa da bi osbiljno valjalo promotriti, koji su to sve uzroci, da nam se narod uz svu svoju naravnu čilost, uz svu krasotu i plodnost svoje liepe domovine, uz sve povoljnosti klimatičkih odnošaja ipak tako slabo razplodjuje i širi!

— U Franceskoj je bilo prošle godine 12.713 školskih knjižnica za mladež, a u njih knjiga 988.528. I naš narod ima već dobrani broj pučkih škola, skoro da ih razmjerno nemaju više ni Francezi, ali koliko je takovih knjižnica u nas? U Zagrebu — priestolnici hrvatskoj — uz tolike škole neznamo baš ni za jednu. Pa je li onda čudo, da nam naše knjige slabo prolaze, kad se tako malo volja k čitanju u mladeži budi i goji! —

— Njemačka ima 5088 knjižarâ, koje su s Leipcigom u savezu Najviše ih ima Berlin 99, a zatim Leipcig 88. Leipcig je središte njemačkog knjižarstva, a njegova znamenitost vidi se najbolje odavle. God. 1868. odveženo je odatle knjigâ 138.200 centa, a novostih 12.936 brojeva. Naručbine za gotov novac iznosile su te godine 2,277.000 talira, a na račun 3,607.000 talira. — A kako naprama tomu stoji naše knjižarstvo?

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 17. U Zagrebu 27. travnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(**Nastavak.**)

XIV.

Grad Šibenik, njegovi obćinski zapisnici, stolna crkva, samostani, gradska inteligencija i seljačtvo, klobučari i kapari. Čeljad crnaca.

Dne 23. rujna odvažih se ostaviti Zadar i poći napried u Šibenik. Parobrod se dimio, ljudstvo po morskom briegu vrvilo simo i tamo, ali ja nisam tu bio kao kod dolazka osamljeni stranac, jer me popratiše na brod do 12 prijatelja i znanaca, i to knez Fanfonja, školski savjetnik Pulić, profesori Ljubić, Kazali, Ivčević, Žic, Santić, pop Goč i Sundečić, fratrovi Borčić, Fabijanić i Lovričić. Oprostiv se srdačno s čestitom ovom gospodom, koja mi u Zadru toli omiliše, odoh na brod, gdje nadjoh opet dva dobra znanca, vlastelina Danilova, moga ninskoga suputnika i fratarskog provincijala, kašnje biskupa bosanskoga F r a n k o v i ć a.

Kapetan broda bijaše Brajković iz Kotora, podkapetan njeki starac iz Dubrovnika. Medju putnici bijaše i njeki ugledan Niemac od 80 godina, urešen ordenom. On je običavao svaku jesen i zimu proživiti na otoku Hvaru, radi blažega zraka. Po tihanom moru, s dobrim vjetrom, dojurismo već o petoj uri u Šibenik, gdje me moj rodjak, kapitan i zapovjednik tvrdje Miho Grivičić ljubezno dočeka. Odsjedoh kod moga starog gostionika Pelegrina, premda mi nudiše oficirske kvartire. Tad je još živio u Šibeniku čestiti Srbljin Spiro Popović, prijatelj Nikole Tomazea i domoljub, kakovih malo ima. S pomoćju njegovom, Grivičićevom, biskupa Maupasa, pretura De Giovannia i ostalih, mogao sam opet i u Šibeniku upotriebiti svaki trenutak na koristne zabave i književna iztraživanja, ostavši tu čitavih 16 dana.

Glavna mi svrha bijaše, da razvidim obćinski arkiv, koj se kod kotarskoga ureda čuva. Najznamenitiji su tu starinski kvaderni ili zapisnici obćinskih bilježnika, mnogo srodni s českimi tako zvanimi daskami. Ovi zapisnici, kakovih je imao njegda svaki grad u Dalmaciji i Hrvatskoj, dopiraju ovdje do

god. 1379. Pregledavši preko petdeset debelih folijanta, uvjerio sam se, da su ovi zapisnici velika dragocjenost za našu povjest političku, kulturnu i umjetnu, a osobito za povjest pojedinih gradova. Kamo sreće, da su se ovi zapisnici tako marljivo svuda čuvali kao u Šibeniku, Zadru, Trogiru i Omišu.

Za one čitatelje, koji se knjigom bave, hoću da ovdje početak samo dvijuh bilježaka od god. 1386. i 1464. u izvoru priobćim:

Fasc. I. p. 9. In dei nomine. Amen. Anno natiuitatis eiusdem millesimo trecentesimo octuagesimo sexto. Indictione nona, diebus et mensibus ut infra. Regnante serenissima principissa et domina nostra naturali Domina Maria dei gratia Regina Vungarie, Dalmacie, Croacie etc. Temporibus equidem magnifici et potentis viri domini Nicolai Gara Regnorum Dalmacie et Croatie bani, et Reuerendi in Christo patris domini Mathaei divina et apostolicae graciae Illustris Episcopi. Ac egregii et potentis viri domini Lodovici de Georgio de Jadra Legum doctoris et hon. Comitis Sibinicensis. Atque nobilium virorum dominorum Judicum Sibinicensium ser Tömasij Dominici, ser Cipriani Georgii, ser Michaelis Batci, et ser Dragote Badetina. Cum etc.

Fasc. XVII. a. 1457—1469. In nomine Patris et filii et Spiritus sancti. Amen. Anno natiuitatis eiusdem filii Dei D. Jesu Christi Millesimo Quadringentesimo sexagesimo quarto. Indictione duodecima, die vigesimo octauo mensis Decembris. Tempore Serenissimi ac Excellentissimi Domini Christofori Mauro principis Inclite verbis Venete etc. et eius Ducalis domini clementissimi et justissimi diuina prouidentia domini Rectoris ac Patroni majoris partis Lombardie, Marchie Taruisane, Hystrie, Dalmatie. Albanie, insule Crethe, Moree, Grecie et Nigroponti etc. Quo tempore Inclitus Rex Mathias Vngarie, Croatie etc. gratia Dei remperauit Regnum Bosne e manibus et potestate Imperatoris Turcorum, oppresorum anno proximo elapso, deletis a dictis impiis Rege Stephano et multis primatibus Bosne proditorie captis et inuicolatis in fide Christi Domini perseuerantibus etc. Nec non tempore Reuerendi in Christo patris et domini domini Vrbani Episcopi Sibinicensis. Et Regiminis magnifici et generosi viri domini Lodouici Baffo pro prefato ducali Dominio vicarii Comitis et Capitanei nostre ciuitatis Sibenicensis et sui districtus etc.

Podobnih zapisnika ima i pismohrana šibeničke biskupije, gdje se nalaze fragmentarno još stariji negoli kod obćine, jer dopiru do XIII. vieka.

Iz ovih zapisnika može se razabrati, da je grad Šibenik u staro doba bio sasvim hrvatski grad, jer sva imena ženska, a većom stranom i mužka, koja se u njih spominju, jesu čisto hrvatska. A kako bi drugačije i bilo, kad se za ovaj grad znade, da su ga uprav Hrvati i sagradili, kao što su ovdje kraljevi hrvatski i svoj dvor imali, u kom je stolovao posljednji kralj Stjepan, izdavajući tu povelje, sačuvane do naše dobe.

Čitav grad šibenički leži na povišem mjestu amfiteatralno nad briegom tako, da, kad ga s mora gledaš, svaku skoro kuću vidiš, tako je strmen položaj grada. Okružen je sa svih strana ogradnim zidom, samo od mora je otvoren. Ima uzke strmne ulice i mnogo starinskih kuća, urešenih oblimi i šiljastimi prozori i vratmi s kamenitimi pilovi, s umnimi vajarijami, grbovi, napisi itd. Izkusni putnik vidi odmah, da je tu njegda bilo vještih umjetnika i izobraženih ljudi. Nad gradom stoje tri tvrdjice, po imenom Degenfeld, sagradjena po barunu Degenfeldu oko god. 1646., zatim sv. Anna i sv. Ivan. Dvie prve zapušćene su, a treću nadzire umirovljeni kapetan kao zapovjednik. S morske strane čuva grad Šibenik jaka tvrdja sv. Nikole, zvana Luljevac, koju sagradi god. 1546. glasoviti graditelj Leonardo San Michieli.

Najznamenitiji umotvorni spomenik u Šibeniku jest biskupska stolna crkva sv. Jakova, s nova sagradjena u XV. vieku, pošto je stara crkva porušena. Glavni graditelj i uresitelj ove crkve bijaše Juraj Matejević, obćinski nadgraditelj šibenički (1441—1445). Crkva ima sliku rimskih bazilika, ali je u nje stroju pomiešan slog romanski, bizantinski, gotički i arabski. Sazidana je iz samoga mramora i tesanoga kamena, a pokrivena takodjer kamenitimi pločami. Ima grobnih spomenika od biskupah šibeničkih Ivana Lucia Stafilića (1557.), Dominika Kalegara i Luke Spingarole (1588.) Jedan oltar urešen je sa slikom sv. triju kralja, načinjenom od Andrije Medulića, Šibeničanina.*)

Naprema istoj crkvi na trgu gospodskom stoji i umno sagradjena Loža, djelo XVI. vieka, a sada pretvorena u kavanu i kasino.

Šibenik ima četiri samostana, dva od reda male braće sv. Lovra i sv. Franje, jedan dominikanski i jedan kaludjerica sv. Benedikta. Samostani male braće imadu znamenite knjižnice i zbirke starih listina, te su im crkve urešene znamenitimi grobovi. Osim ovih samostana ima u Šibeniku do 20 rimskih crkvica, i dva grčka hrama, a žitelja nješto preko 5000 većom stranom rimske vjere. Medju njima ima njekoliko doseljenika talijanskih, koji su sa svojim talijanskim duhom okužili i starodavne čestite porodice šibeničke, kao Divniće, Draganić-Vrančiće, Šišgoriće itd., kojih predji podupirahu toli krepko hrvatsku književnost i krvatski živalj u Dalmaciji, proslavivši za vječna vremena svoje ime umnimi djeli hrvatskimi i latinskimi.

Kada čovjek obći sa tako zvanom inteligencijom u dalmatinskih gradovih, nemože dosta žaliti, što je za ovu duhapunu stranu naroda vlada austrijska tako se malo brinula, odkad je iz mletačkih ruku preuzela Dalmaciju. Na mjesto da gleda kako da gradske žitelje spoji što bliže sa seoskim narodom, a primorje da što tvrdje prikopča uz svoje slovinsko kopno; to je njemačka vlada uplivom učiona i svakovrstnih ureda gradjanstvo dalmatinsko još više odtudjila narodu, nego isti Mletčani; a primorje dalmatinsko, sredstvom jezika, kulture, trgovine i obrtnosti, a i sredstvom jedine komunikacije po moru čvrsto prikovala uz Italiju. Time se je u čitavoj Dalmaciji ustrojio njeki polutanski život, koj ubija značaj naroda i uništuje svaki napredak duševni i materijalni. Zato ćeš tako riedko naći ljudi medju dalmatinskom inteligencijom u gradovih, koji bi sposobni bili, da se uznose i žrtvuju za velike i plemenite misli i za pravedno postupanje s narodom. Zato su i najučeniji i najplemenitiji medju njimi manje koristili narodu, nego najmanji i priprosti glagolski pop, koj narod u narodnom duhu podučava, i mnogi prirodjeni veleum dalmatinski, ako i pod pepelom neučenosti, nepokvaren čuva.

Za mene bijaše velika slast gledati u Šibeniku žitelje predgradja i okolice. Kad bi ovi u blagdan hrpimice navalili u unutrnji grad, dobio bi ovaj odma lice bujnoga iztočnoga života. S daleka jur zacrveni ti se sve pred očima, kad vidiš narod polaziti u crkve. Svi mužkarci nose nizke crvene kape i sure surke crveno obšivene. I ženske imadu liepu crnu kosu crvenim vezom pre-

*) Pobliži opis ove crkve gledaj u Slovniku umjetnikah jugoslavjanskih, str. 253.

pletenu, a iznad modre ili sure nabrane haljine, kratku crvenilom obšivenu župicu, i modri zobun s rukavi, poput naših posavkinja. Na noguh opet crvene bečve i žute cipelje. Grudi im krije fina biela košulja. Mužko i žensko liepa je stasa i obraza, jezik ugladjen i hitar; a kad se gdjegod u gostioni sastanu, zaore čistim i složnim glasom starodavne pjesme, o kojima je jur u XV. vieku Šibeničanin Juraj Šišgorić tako oduševljeno pisao. Valjalo bi već odavna, da se u Dalmaciji „pokloni klobuk pred kapom", kako je Tomaseo u svojih iskricah u vrieme budne svoje fantazije pisao, ali se dalmatinski klobučari vole klanjati njemačkomu paragrafu, ili kalabrezkomu klobuku, zašto, jer im se narod njihov vidi slab i malašan, premda ih uči opet njihov Tomaseo, da „Vaviek što je slaba i malašna razbija silu tjelesnu i veličanstvo." „Zviezde neba i žalostni zemlje vidjeli su najprije spasenje vjekova."

Posjetio sam u Šibeniku i čestitu porodicu B., koje čeljad pomješana je s crnci. Mladji sin zaostavše udovice bijaše žestoke i nemirne krvi, te otide u Egipat. Trgovinom se obogati, i uzme u Kairu za ženu jednu mulaticu, koje otac bijaše Talijan a mati prava crna Arabkinja. Kad se odvaži nje suprug, da se vrati u Dalmaciju, nemogaše se ona oprostiti od družine svojih crnaca i povede ju sa sobom u Europu, ali morade im zadati vjeru, da ih neće siliti na promjenu svoga muhamedanskoga zakona, kojega se ovi šibenički crnci strogo drže. Gospodja B. vrlo je izobražena, govori osim arabskoga jezika takodjer vrlo dobro talijanski i franceski. Njezina djeca još su malo crnkasta, ali ne toliko, koliko mati. Stariji brat B. doktor je na glasu i veliki štovatelj svoga sugradjana Tomasea. Kad mu se brat bavio u Africi, posjeti i on Arabsku, pošto je prije proputovao talijansku, njemačku, francesku i englesku zemlju. Uzhićen je od zemlje i naroda arabskoga, koj se odlikuje ozbiljnošću, učenošću i poštenim značajem. Veličanstvene piramide i slavna prošlost čine Araba ponositim i samosviestnim, a bezgranične pustare pobudjuju u njem ljubav za slobodom i neodvisnim životom. Jeftino putovanje na živahnih konjih daje mu lahkost i okretnost, a velike rieke i mora učiniše ga poduzetna u trgovini i gusarstvu. Ali kako je mnogi Arab pitome i pobožne ćudi, proputuje on i pješke kadikad polovicu svieta, da se pokloni grobu kojemugod od svojih slavnih junakâ, palih u dalekom svietu, držeći ga za svetca i ufajući se od njega pomoći u tuzi i nevolji. (Nastavit će se.)

Tamburaš.

Izvorna pripoviedka po istinitu dogodjaju.

Od Dragojle Jarnevićeve.

(Nastavak).

III.

Sisačka je dolica na civilnoj strani na daleko ravna, a kuće leže većom stranom niz Kupu. Ne daleko od mjesta stajahu za ono doba ostanci od njekadašnje tvrdjave, koji se sada kao još i onda, za druge svrhe upotreblja-

vahu. Franji bijaše slast prolaziti ovim poljem medju oranicami i livadami, pa udarajuć u tamburicu zvonkim svojim glasom izlievati svoja čustva, da se nošena na krilih lahorića razliegaju mirisavim proljetnim zrakom. A iza kako je upoznao Jelku bijaše mu još milijom šetnja ovuda. Jednoga jutra diže se u zoru pa uzev tamburicu ode pjevajuć niz Kupu medju livade i proljetno cvieće. Kao lahkokrila ptica prolažaše uz oruće seljake; sva je okolica odisala mirisavim biljem, a zrak zamnievao razdraganim pievom krilatih pjevica. Tamburica mu ušuti, jer se u visini nad njim javi ševa, koja je svojom jutrnicom pozdravljala milo proljeće. I on odahne iz duboke grudi. Zar nije bilo i njemu slaviti čudotvorca u divnoj sgradi njegovoj? Stane dakle i on opet pjevati, te mu iz dubine grudi zaori slavopjev stvoritelju, i baci se na koljena u velikom hramu njegovu. Plavi dugi njegovi uvitci padnu mu niz obraze, i da mu bijaše mjesto tambure arfa u naručju, rekao bi, jedan angjeo iz onih devet sborova nebeskih sletio je na zemlju, da uči čovječanstvo slaviti svog stvoritelja i moliti mu se u svojoj ništavosti.

Pridigav se, podje dalje. Tragovi njekada silnoga rimskoga naroda bijahu okolo njega razsuti: razrušene zidine i vodovodi ležahu tu ni od koga paženi niti cienjeni. „Svako ljudsko djelo, bilo ono još tako veličanstveno, ruši vrieme i nezgoda; ali Tvoje djelo, čudotvorče vječni, podupiru stožeri viekom nepomični, viekom nenarušivi!“ uzdahne Franjo, tronut silnim čustvom, osloniv se o zid njekadašnje tvrdje sisačke. U davnu prošlost rimske silne vlade zaroni duhom, i dugo mučaše; a čime mu se duh zabavljao moglo se razumjeti iz ono malo rieći, što ih je napokon izustio: „Propalo je ono silno carstvo, pa će propasti i onaj, koji se digao, da svlada čitavi sviet!“

U razmišljavanju njegovu prekine ga njeko šuštanje i tiho zviždanje iza ugla. Zviždanje trajaše dulje, i njemu se pričini, kano da uz ovo čuje i cičanje zmijino. Trnci ga prodju, ali on se ipak lagano prišulja do ugla, da vidi, što je tomu uzrok. Na jednoj gomili ruševina ugleda on njekog čovjeka, po odjeći odpuštena vojnika, okolo kojega se vijugahu njekoliko zmija i cičahu, a on zviždaše.

Znalično stupi mladić bliže; takova bo posla nevidje još nikada. Vojnik smotriv mladića, nastavi časak svoju zabavu, a konačno pokupi svoje zmije i turiv njeke u njedra, a njeke u veliku bocu, pozdravi Franju prijazno se smješeći.

„Čudne li zabave, čovječe!“ progovori Franjo.

„To je moj hljeb, gospodaru krasni“, odvrati odpuštenik.

„Ali zmije, prijatelju, toga ja nerazumijem.“

„Zmije dà; igrajuć se s njimi, pane mi u žep mnogi novčić, za koje bih morao inače prosjačiti.“

„Ta zašto prosjačiti, vi ste još mlad!“ . . . tu mu zape rieč u grlu, jer ubogi čovjek odgrne svoj plašt, i on ugleda trup bez nogu pred sobom.

„Oj nesretniče, kako se nosiš zemljom?“

Odpuštenik mu pokaže čunjasto drveće, kojima si otiskavaše truplo. Mladić se sgrozi i sjednuv uz nevoljnika, uze ga pitati, gdje je sve bio i

kako ga je ta nevolja stigla. Voljan na razgovor priobći odpuštenik Franji, da je Hrvat, graničar, pa je u Talijanskoj vojevao proti generalu Bonaparti, koji ga je s mnogimi drugimi zarobio i prisilio, da stupi u njegovu vojsku. Zatim se je ukrcao za Egipat i tamo je u Algjeriji i Egiptu na smrt stradao. Božjim čudom je preživio sve tamošnje strahote i živom prošao glavom; a pod piramidami, spasiv njekomu Indijancu život, naučio ga ovaj krotiti zmije, što mu sada vrlo u prilog ide. Na obalah Nila izgubio je svoje noge i samo hrabrosti svojoj zahvaliti ima, da ga nisu pustili ondje poginuti....

„Pa kako to", upane mu u rieč mladić, „da ste tako iz dalekih strana ovamo u Sisak bez nogu došli?"

„Mladi moj gospodaru, kada želja za čim ljudsko srce osvoji, pa bilo to i još tako tegotno postići, neda krv mira, dok se nepostigne. U Marsilju sam izliečen, pa sam od onuda do Mletaka, a zatim u Trst kriomice doplovio. Nisu mi stavljali velikih zaprieka, ta ova im trupina nije više koristovala."

„Ubogi čovječe!" uzdahne mladić, pomislivši na brata Ivana, kojega bi takodjer postići mogla ovakova bieda.

U veliko s poslom neobterećen a znatiželjna duha, zamoli izsluženika, da mu kaže tajnu, kako se zmije krote. S prve ruke otimao se tomu odpuštenik; ali počem ga Franjo uvjeravao, da on to za zabavu a ne hljeba radi znati želi, pa mu uza to i punu pregršt srebra ponudi, privoli ovaj napokon, i poslje malo časova razidoše se oba zadovoljna, jedan svojim znanjem, drugi bielim srebrom, što ga je smiešeć se u torbicu svoju stresao.

Na konaku čekaše već otac Franju, da mu javi sutranji polazak u Karlovac, i da uredi s njime račune. Bijaše već druga sedmica na izmaku, što su bili u Sisku, buduć nisu mogli tovariti po volji, nego su morali njeko doba čekati. Sada je bilo sve gotovo, i starac si poželi više nego ikada svoje kuće. Pred veče prolazaše otac sa sinom uz Kupu, kad naidju na hrpu ljudi, koji su se okolo njekoga bili sgrnuli. Mlinčević pomisli, da je prosjak, maši se u žep i pristupi bliže, da obdari bogca, al opaziv kako se okolo hroma čovjeka zmije vijugaju, sgrozi se starcu, i on se trgne natrag.

„U tom je čovjeku vrag", zamrmlja on, dalje idući, jerbo je od zmija strašno zazirao, te je daleko obilazio, kad je gdje koju zagledao. S toga se je i sada naglo odmaknuo i bezobzirce je dalje otišao, postavši sasvim šutljivim i zamišljenim. Nije li ga možebiti biedni izsluženik sjetio na Ivana, pomisli si Franjo motreći očevo vlažno oko i naoblačeno čelo.

Dok se je otac u razgovoru s trgovci se opraštao, trkne Franjo do Jelke, da joj s bogom nazove. On ju nadje svu zaplakanu i očajanu; a na pitanje za uzrok odvrati mu ona kroz plač:

„Oj brate, nisi li vidio jednog bogca izsluženika? Ivan je vojnik i on je ovakovoj biedi izvržen; jao, jao! ako ovakov udes i njega stigne."

„Primiri se Jelko!" stane ju mladić tješiti. „Svojoj sudbini neizbježe nitko, bio na polju ili u postelji; mani se takovih misli i netruj si srca!"

„Oj kako si nemio bratu svomu! Ti ga nežališ, ti ga neljubiš!"

„Ljubim ga više od tebe", reče mladić malo zabezeknut, „jer izgubim

li brata, nedobijem ga više, a ti ljubovnika lahko dobiješ; ali moja ga ljubav neizbavi biėde, ako ga čeka. Čovječanstvo tare njeko prokletstvo, pa nemože ni on obćem zlu izbjeći. Zar ti misliš, da je čovjek stvoren za sreću ovdje?"

„Ti si čudan čovjek, Franjo, ja te nerazumijem. Brat ti je Ivan bio uviek veseo i uživao se života bez mudrovanja. Uz mudrovanje ostaje srce pusto i neveselo!"

„Kratka mu bila sreća i veselje", reče mladić.

„Tako misliš, da mu je bilo ono sve, što je užio."

„Nisam prorok, ali su vremena mutna, a on vojnik."

„Jaoh, a šta bi bilo sa mnom!"

„Tebi je šutiti, ljubiti i čekati! Nemožeš li čekati, a ti iztrgni Ivanov kip iz svoga srca, pa idi za drugoga; možeš li mu vjeru sačuvati, a ti trpi. Dotešća li ti srcu, a ti mi se javi, ja pako ću gledat, da ti pomognem. Uzdaj se u mene kao u brata svoga, i biti ću ti štit kao rodjena krv. Sutra ti odlazim, pa mi ostani zdrava, dok se opet vidimo! Ostaj s bogom!" S tim ju poljubi mladić u čisto čelo, stisne joj ruku i nestane ga.

Djevojka ostane plačuć, i više nego ikada probudi joj se želja za Ivanom u srcu. Dok je Franjo u Sisku boravio, varalo ju je srce s glasa i držanja njegova; ali sada ju mine sanak i gola istina skrši joj srce.

V.

Druga Mlinčevićeva kuća stajaše uz Kupu, a iza nje prostran vrt, koji je bio daskami ogradjen, a iza ograde nemalo trećinom izkopan je bio dubok jarak obrašćen koprivom i gustim dračem, u kom su se vrzale zmije i druga gamad. Uz kuću se je nalazila ovelika žitnica i ostale potrebite prostorije za gospodarstvo; a u vrtu bijaše svakovrstnog voća i povrtelja.

Otac Mlinčević rada se bavio u vrtu, a i Franjo je često po njem plandovao: Anica dolazila kadšto u poslu, a gazdarica nikada; njoj je pripadala kuća a gospodaru vrt. Odkako se vratio Franjo iz Siska, polazio je više nego do sada vrt; otac je pako držao, da ga sin rada zamjenjuje kod nadgledanja težaka, te mu je to veselje rado ustupio. Franjo je to željno i očekivao, pa čim je jednom sam bio, odšulja se k onoj strani, gdje se onaj duboki jarak nalazio; izbije jednu dasku od ograde i stane se po draču i guštari razgledati. Tu je bilo puno zmija i on se sjedne u hlad, te stane po naputku izsluženika vabiti zmije. I gle, nenadana čuda! Dračem se stane zibati, i izpod kopriva i korova izplazi gamad sa sitnimi glavicami i okruglima svjetlima očima, te prisluškujući zviždanje gmizaše sve bliže i bliže. Uz zviždanje uze mladić sada i u žice udarati, tiho, skladno; množina zmija i guštera skupi se okolo njega, i čim ih svojim bajanjem svlada, neuztegne se hvatati rukama za njima. Tko bi ga sada s ovom gamadi zabavljen gledao, sbilja bi ga čarobnikom prozvao; ali tajna naravna sila, kojom stvoritelj obdari čovjeka, da gospoduje nad najdivljom zvieri kao i pitomom životinjom, nemanjka mu niti kod zmijâ. Tigra i lava svlada duševna sila čovječa, zašto nebi i travom gmizeću gamad? Franjo se ponosio tajnom prirode, kojom je postao pobjedi-

teljem pogibeljne čovjeku životinje, a i nasladjivao se njenom poslušnošću; nu pred ocem morao je sakrivati svoj posao, jerbo mu je bio poznat njegov strah od zmija. Od to doba bavio se on mnogo zmijami, pa je često uzeo koju i u njedra, te njom plašio susjednu momčad i ostale znance, ali u kuću ih nije donašao nikada. U pivnici kod vrta znao ih on u boce sakupljene po kutovih i izpod vinskog posudja posakrivati, ali uviek tako, da nije mogao otac do njih. Tamburicom pa s ovom gamadi tratio odsada mladić vrieme, premda je od prirode za što valjanijega stvoren bio. Otac ga trebao i netrebao u poslu, nit se mnogo za njega brinuo; nego maćuha je mnogo imala jada s njim, ali od nikakve koristi ni za nju ni za njega.

Mlinčević držaše većim djelom vino, s kojim je takodjer u veliko trgovao, u pivnicah pod kućom pri vrtu. Jednom se sluči, da su troja kola s vinom dovežena. Nemogav otac s vinari u pivnicu ići, odpravi Anicu s njimi. Franjo nebijaše kod kuće. Vinari stanu pomicati prazno visoko sudje i naidju na boce sa zmijami. Malo da neostaviše neuki ovi ljudi vino i posao, na toliko se prestrašiše, a Anica se onesviesti. Povrativši se blieda i iznemogla kući prepanu se svi; ali ona na njihova pitanja šutaše, vinari pak grdeć i psujuć ostave kuću Mlinčevićevu, nemogavši ovaj dokučiti, što je uzrok njihovoj zlovolji. Anica se težko na brata raztuži, suteć da je to njegov posao, o kojem joj već i susjedi gdješto natuknuše.

Kada je poslje ovoga dogodjaja Franjo kući došao i sio uza sestru, sgrozi se ona i od njega se odmakne.

„Šta je tebi“, zapita ju on sav u čudu, „zašto uzmičeš?“

„Zazirem od tebe, ti si strašan čovjek. Pravo kaže sviet, da si vilovnjak, a i gore još, čarobnjak, koji vragove u podobi zmija u boce zatvaraš.“

Na ove se rieči mladić grohotom nasmije, ali odmah postane osbiljnim, videć, da su mu njekako poslu u trag išli. Sestra mu saobći sve i nezataji mu ni groze, kojom od njega mora bježati. Uzalud ju je on sokolio, uzalud joj tumačio tajnu silu prirode u čovjeku, kojom može i najdivlju zvier ukrotiti, a kamo nebi onako sitne životinje, koja bježi od čovjeka, ako ju on nepritegne. Ona se nedadè uputiti, i uzmicaše sveudilj pred njim. Da ju osvjedoči o neškodljivosti zmijinoj, pozove ju sa sobom u pivnicu, gdje će joj dati zmiju u ruke; nu ona se i kod same pomisli na to sgrozi. Napokon ju zapita, da li što otac o tom znade. Na to mu ona odgovori, da od njene strane ništa, van ako nisu što kazivali vinari, koji su grdeć i psujući odišli. Medjutim zamjeti on u očevu držanju, da o tom ništa nezna, te mu prvo bijaše otići u pivnicu i ukloniti kobne one zmije, za koje nije slutio kakovu će mu budućnost skrojiti.

Anica je na bratovu molbu šutila o njegovu poslu, ali nisu vinari, koji si nisu iz glava izbiti mogli onih boca sa zmijami. Na sva usta govorahu oni, da Mlinčević u svojoj pivnici drži vragove u zatvoru, i da po njih blago teče. Ovaj govor dodje i Mlinčeviću do ušiju, jer mnogi jalnici mu to upravo u brk kazaše. Da to staroga poštenjaka u srce ujede, može si lahko misliti, i on podje za izvorom tih rieči. Doznavši odkuda ta zlogrda, prizove vinare,

da ih na račun potegne. Franjo bijaše slučajno kod toga izpita, i nemalo se prepao, kada ljudi potvrdiše zle glasove, dodavši, kako su nemalo razbili sud s vinom u strahu. Tu im prihvati Franjo:

„Nije li se to vama sanjalo, ljudi?“

„Da sanjalo!“ otresu se oni srdito. „što bi još ne!“

„Pa zašto nekazaste meni, što ste vidjeli?“ zapita otac.

„Tko sám o čem što znade, netreba mu kazati“, odvrati jedan vinar. Da dokine daljni govor i da smiri i oca i ljude, prihvati Franjo podrugljivim smiehom:

„Alaj ste junaci! Da je bilo u vas štogodj srca i više uma, bili biste odmah odagnali vragove, što vam se prikazaše. Iz nedužne stvari digoste viku, pa osromotiste poštena starca, moga oca. Od zajutarka ostalo u boci mlieka, koje nanjušiše zmije, pa kako im mlieko milo, uljezne valjda koja u bocu da izliže, pa eto vam vraga u slici i prilici. Ja sam iza vas odmah došao u pivnicu i našao sam bocu praznu, nigdje nije bilo vraga; pobjegao valjda kroz kakovu jamu, kojom je i došao bio. Vam se je u glavi pušilo nješto, pa se učiniste smiešinimi. Šutite samo, da vas sviet budalami neproglasi.“

Ako i ne osvjedočeni, odoše ipak vinari zastidjeni i pokunjeni, nemogavši odoljeti mladićevoj rečitosti.

Ušutkan ali ne osvjedočen bijaše i otac; te mu se je vrzalo njekako čudno po glavi, i na úm mu pade sada češće tajničarenje Franjino, kad bi ga u vrtu zatekao. Vidio ga je vać dosta puti oko staje izpod podsjeka šuškati, a i okolo ograde u draču zatekao ga kadkada. Uza to se sjeti da ga je već i na ruševinah iza Dubovca opazio. On odluči doduše šutiti, ali da će ga tim više paziti, nebi li se osvjedočio o istini. Isti je dan još išao pivnicu iztražiti; ali pivnica u najboljem redu, boce prazne i čiste kao ledac. Njeko se doba dakle primiri.

Jednom iza njekog vremena bijaše opet posla u vrtu, a otac se učini bolestnim i nejakim, te odpravi Franju onamo. Neočekivajuć oca, pusti se mladić u svoja nečista djela, i do skora gmizahu okolo njega zmije i gušteri. Vičan toj zabavi nemogaše joj se oteti, kao da je pod uplivom nepoznate njeke više vlasti. Konačno ih navabi u boce, pričepi i digne se od zemlje; ali okrenuv se smotri si oca gnjevnim i pretećim pogledom, srdita lica i štapom u ruci. Prepane se mladić tako, da mu pane boca iz ruke, i on se sasvim upropasti. Mlinčević bijaše skroz i skroz poštenjak i nabožan kršćanin. Glasovi, što ih vinari o vragu u njegovoj pivnici raznesoše, otrovaše mu dušu, i on je u nemiru živio, misleći neprestano, kako bi on to ljudem izbio iz glave, kad se je evo sam glavom osvjedočiti morao o griešnom djelu svoga sina. Malo da siromah čovjek nije s uma sišao od ljutine, jada i sramote velike. Nepitajući ništa dalje, stane on nemilo udarati i po sinu i po bocah njegovih tako dugo, dok nije mladić svoje desnice iz očeve lieve iztrgnuo i bolno, ali ujedno i srdito zavapio:

„Prosto ti bilo, oče, što radiš! Ali timi udarci riešio si me svih djetinskih dužnosti, raztrgao sve veze, koji me s tobom vezahu. Zaboravi, da sam

ti sin; a ja nikada više misliti neću, da sam imao oca“, i nestane ga s očevih očiju. Otac u gnjevu i razjarenosti gromkim glasom za njim vikne:

„A ja niti ću pitati ikada za sina, koji mi navlači mraz za obraz, koji me stavlja na ruglo čitavoj varoši!“

Anica stajaše u triemu, kad je Franjo zažarena obraza, blištajućega oka, kuštravih prama, drhtav, projurio na kućna vrata. Njoj zabjegne rieč, kojom ga je htjela pozdraviti, i strese se od strave. Doletiv uza stube mimo nje u sobu, izpane opet za malo i, lupiv s vratima, posrne k njoj.

„S bogom, Anice! Evo ti otac i drugog brata od sebe progna. Ja nemam više oca“, reče naglo, poljubiv ju u čelo, nestane ga. Kao mramoran kip stajaše Anica u triemu, neznajuć upravo sama, što da si o bratu misli.

(Nastavit će se.)

Slike iz pučkoga života.

Od Mijata Stojanovića.

(Nastavak.)

2. Màrica.

U Slavoniji nazivaju Mariju Màricom i Máricom i Márom i Màrom. Ova Màrica, o kojoj sam nakanio pripoviedati, naime priobćiti njekoje najvažnije crtice iz njezina života, Slavonka je iz Posavine i već podavno preminula u velikoj starosti, te leži u crnoj zemlji. I ona spada u moju svojtu, i ne samo da sam ju poznavao u oči u glavu, nego mi je puno dobra učinila, te je se uviek zahvalno sjećam, moleć Boga, da joj duši dobar bude.

Màrica bijaše svoje majke mezimica, ljepošasta djevojčica, lutkarka, biela rumena lišca, plavih odugačkih vlasi; očice joj modre poput nezaboravka, a krese se iza dugih trepavica kao sjajne zvjezdice iza riedka oblačka. Odjeveno djevojče bielom rubinicom razpletenih skutićâ i rukavacâ, opasana vunenom, šarenom tkanicom, pripasana plavim tkanenim opréžkom (keceljicom); vratak ukrašen nîzkom lažibisera, ušice srebrenimi ušnjaćići visuljčići. Marica svojoj majci suče predju, mota konce; čuva taranu i ošap na suncu, pazi na piliće, kara nestašne vrabce kradljivce, koji joj pokadšto ukradu po koje zrnce tarane naočigled; čuva vrt od kokoših, da posijane leje nepočeprkaju.

Kad joj majka tuče lan, ili ga tare, grebenja, tepa, češlja, ili kad majka prede povjesma ili tepanice i češanice, ili predju mota na rašak i broji na čišanice u pasma, uviek gleda, pazi, i uči se mala Màrica svemu tomu. Majka joj već privezuje na presličicu mekanih tepanicâ, pak mala Màrica pokušava, učiti se presti. Kad je majka reduša, gleda djevojče, kako se mete, pere, vatra loži, jelo kuha; kako miesi kruh i kako ga peče; kako majkica miesi i peče pogaču; kako miesi i kuva rezance, trgance, valjuške, tačke; kako pravi masnicu, gibanicu, mutljaču, lomačice, suhe kolače, nadjevke; kako peče cicvaru, poparu, mandaru, kako kuha kašu i pravi druge brašnenice (od brašna jestvine); kako začinja jela, kako vari, tenfa, prži, peče; kako pari šalatu sa slaninom; kako ožima sir, kako podsadjuje živad, kako plivi i timari vrt, kako

sadi i sije povrtline, kako ih zalieva, kako kopa leje, grablja, obkopava biline itd. Sve to uči se djevojčica od svoje majke, a kad poodraste malko, uči ju majka presti, vesti, plesti, pripletati, ložičati, sastavljati, razpljetati, šiti, tkati i sve ženske i domaće poslove obavljati.

Màrica porastla liepim djevojčetom, lice joj trator i ružica, ustnice livadske jagode, vedro čelo ukrašeno gustimi obrvami; oči plave vatrene strielje iz njih se kriesi žar smirenosti, čednosti i djevojačkoga stida; lice puno kao zrela jabuka, jagodice rumene ružice. Odjevena Màrica rubinom usnivanca tkanja (beza, platna) na vjetru bi poletila; opasana vunenom, vezenom tkanicom, a pripasana vunenom, srmom utkanom pregačom; stas joj vitak, a hitra je kao hitra srna; sad je u veliko prelja, tkalja, šivalja; sad već veze svaki vez, razpljet i sastav; šije, mete, pere, kopa, žanje i pri svakom je ženskom i domaćem i poljskom poslu, i svojoj majki pouzdana pomaćnica i domu poslenica.

Sad je Màrica krasna, glavita djevojka, kiti se po djevojački i pleše kolo, a svako momačko oko umiče, utječe se, pogledat ju; sad je Màrica, što se veli već djevojka na polici, djevojka za udaju. Majka svojoj Marici već sprema darove. Već je pun veliki sanduk trubicâ tkanja (beza, platna) čista, kajonika, usnivanca, pritkanca, boranca, četverocjepa i šesterocjepa za ponjave (čaršave). Otkani su i zastirači i vuneni ponjavci i pregače i tkanice; rubine su pokrojene, navezene i sašivene i ženske i mužke, otkane i navezene navlake na jastuke, otarci peškiri, (otirači), rubci, ubrusi, načinjene vreće i torbe prtaće, stolnjaci itd.

Màrica je vidjena, čuvena i tražena djevojka u selu, jerbo je i liepa i vriedna i ugledna i poštena i glavita i valjana, kako samo može biti; a uz to je dobra koljena i rušna i pjevačica u crkvi prvog reda, pak uza sve to što je tako izvrstna djevojka i iz dobra gniezda, skromna, smirena, gdje ju vidiš, tu ju čuješ, nije poskakuša ni namìguša niti prižimuša, što vele po gradovih koketa.

Reko bi pučku poslovicu, al nek bude bez zamjerke: „Dobra konja i u štali nadju!“ — Ljubičica, skroman cvietak, (osjeća ljubezna čitateljka, da sam rada popraviti, što rekoh) raste u zabitnom kutiću, u grmku pod šušnjem, pak svojim ljubkim mirisom primami k sebi onoga, tko traži ljubičicu. Tražeći misli: gdje miriše po ljubičici, tu mora i ona sama biti, pak zavini pod grmak, maši se, podigne šušanj i ubere najljepše strukove miomirisna cvieta. Tako je i sa našom ljepoticom Màricom. Reko sam već, kako je Màrica vidjena, čuvena i tražena djevojka, pak u kolu ili na posielu utjecahu sve oči osobito momačke za njom. Što je liepo, svakom drugo, što valjano, svakom milo. U selu B. baci svoje crno, žarko oko na liepu Màricu satnijski pisar J. K., momak i škulovan i liep i imućne kuće i valjan i čestit. Sukobi se modro oko s crnim, sivne munja, oko u oko dublje zaviri; zagledaju se jedno u drugo. Oči jave srcima, ova se otvore, i poleti jedno drugom na sukob. Srodna srca čim se nadju, poznadu se i pristane jedno uz drugo. Tako bijaše i sa satnijskim pisarom J. K. i našom Màricom. Vidješe se, poznaše, zagledaše jedno u drugo i uzeše se. Oženi se pisar s liepom Màrom. To bijaše u vrieme, kad je

Napoleon I. u Franceskoj konzulovao. Govoraše se onda: Konzul na deset godinâ; malo poslje za cieli život. — Krparija! Nebijaše dugo, proglasi se Napoleon carem Franceske pod imenom Napoleon I. Medjutim postane naš bivši satnijski pisar J. K. stražmeštrom ili feldbabom, po najnovijem narednikom, pak ode na vojsku, i već godine 1812. bijaše barjaktar brodske pukovnije krajiške, a koncem god. 1815., kad se je skloptala ciela Europa i sputala lava Korzikanca na ostrovu sv. Jele, postade naš J. K. cielim kapetanom.

Naša Màrica sad već kapetanica, i sad već bijaše gospoja, da joj tražiš para. Bog joj poklonio izvanredne darove uma, pak čim je postala gospojom znala se naći u svakom slučaju, u svakom gospodskom družtvu, te se tako liepo naobrazila u družtvenom životu, da nitko živ nemogaše na njoj spaziti, da nije gospodskoga roda. Dapače bijaše tako oštroumna, da su velika gospoda čudit se morala, kad bi s njom u družtvu obćila, te su ju nazivala ženijalnom kapetanicom. Stroga ćudorednost označavaše ju, poštenje, čestitost i kriepost bijaše joj nada sve; u svojoj bezzazlenosti često je ustala proti svakomu napadanju čestitosti i vrline, pak su ju njeke slabe duše nazivale jezičavom. U njezinoj prisutnosti nije se smio ni najveći gospodin šaliti s onim, što nije za šalu. Kapetanica Màra, kako ju nazivahu, nije pod živu glavu trpila nikakova izgreda, makar si ga tko dopuštao. Tako se pripovieda, kako je ona njekom sgodnom prilikom opurila riečmi visokoga častnika, grofa E. u njekom družtvu, kad ovaj široke gospodske volje poče napadati žensku kriepost. Vele, očitala mu je čitulju, pak je ostao kao poliven mrzlom vodom. Ona mu je dokazala, što je žena i ženska kriepost, i g. grof morao oboriti oči, i gledati, kako raste trava; nikom je proniko pred kapetanicom, bivšom prostakinjom.

Gospoja kapetanica Màra preživila je svoga muža, odličnoga kapetana J. K., ì uživala po njemu dobiven mirovinu mjesečno 25 fr. srebra.

Doživila je liepu starost, samo gdje je sreće, tu i nesreće. U starosti svojoj osliepila je, navukla joj se mrena na oči. Poslje smrti pobratima i prijatelja njezinoga pokojnoga muža, koji prijan bijaše kapiten-lajtnant njeki K. u B. pisac ovih redakâ bijaše joj pisar mjesečnih namirâ, njezin bilježnik i odvjetnik, pak sam poznao u starici ženu izvanrednih duševnih darova. Ona mi je pripoviedala mnogu crticu iz svoga života i iz života svoga muža, za kojim se i poslje tolikih godinâ, živeć kao udovica, znala razplakati, kao da je tek onaj dan preminuo. „Moj gospodine!“ rekla bi mi, „dok je moj pokojni J. živio, znam, da sam živa bila, a odkako sam njega izgubila, životarim; nebo visoko a zemlja tvrda! Izpod Boga nikuda, moram živit do božje volje; ali težko svakom svomu bez svojega; težko udovici kukavici!

Ajduci.

Od Vladimira Jovanovića.

Ime a j d u k, h a j d u k budi u Srba spomene na junački odpor i borbu protiva varvarskomu zulumu i nepravdi.

Poslje propasti carstva srbskog na Kosovu (1389.) Turci su na skoro (1459.) uspjeli, da srbsku državu razkomadaju i u pašaluke pretvore. Oni se

tada napraviše vlastnici osvojene zemlje, uliegoše kao age i spahije u kule i dvorove srbske, podigoše zulum i navališe globe na Srbina. Cviet junaka srbskih nehtjede robovati izjelicam, a počem varoši i gradovi, napunjeni oružjem i čžebanom, bijahu u rukuh zulumčarâ; to onim, koji nehtjedoše robovati, neostade ništa druga, nego da u prirodnoj — božjoj — tvrdinji, u planinah potraže zaklona i zaštite za slobodu svoju i narodnu. I oni se odmetnuše u Crnugoru, i tu slobodni razviše junačtvo za obranu narodnog prava, junačtvo komu u istoriji svieta ravna nema. Ovdje nije mjesta, da se opisuju nebrojna junačka djela, kojimi šaka Crnogoraca skoro punih pet stoljeća odolieva proti toliko i toliko znatnijoj i jače i obilnije naoružanoj turskoj sili. Dosta je samo znati, da je crnogorska desnica umjela obraniti i do danas sačuvati amanet narodne slobode i narodnog ponosa. Neprijatelji Srbstva i slobode, kad nemogoše pobiediti junački duh Crnegore, pribjegoše podlom ocrnjivanju njenih junaka. Ako bi se ime ajduk, hajduk dalo objasniti i time, što junakom srbskim, koji su se htjeli oduprieti varvarskoj sili, sbijene u gradove i varoši nije bilo ostalo ništa drugo, nego da reku: ajdmo, hajdmo, pa da se odmetnu u goru, i da hodajući i prebijajući se po gori, dočekuju neprijatelje slobode; ako bi se odtuda, što ti gorski junaci nisu imali nigdje stalna stanka, nego su morali vječito pod oružjem hoditi, imalo izvesti ime hajduk, ajduk (haj', ajd'): neprijatelji srbske slobode protumačili su to ime proti slobodi i u smislu neprijateljstva svakomu miru i redu. U tome smislu oni ga još i dan danas upotrebljuju protivu vazda slavnomu imenu Crnogorca; a time idu na to, da strani sviet obmanu o položaju i težnjah Crnogoraca; te da se povjeruje, kao da su oni zaista neprijatelji svakog mira i reda. Ali istorija je tu, da posvjedoči, da su Crnogorci samo čuvari i branioci prirodnih prava naroda i čovjeka, a da baš oni, protivu kojim se oni bore, jesu zakleti i krvni neprijatelji mira i poredka, jesu protivnici slobode i pravde, napadači koji se već od toliko stoljeća goje krvlju srbskom i ljudskom, pa i danas još neprestaju kao najzvirepiji razbojnici gaziti svetinju domaćeg ognjišta, rušiti mir i ubijati čast obitelji, otimati od drugoga pošteno i trudno stečenu imaovinu, grabiti proizvode tudje radnje i plodove tudje muke, žderati do kostiju narod, i na užas i sramotu čovječtvu podizati kule od srubljenih glava ljudskih! Neka neprijatelji crnogorskog imena pogledaju na kulu srbskih glava, podignutu poslje propasti kod Kamenice, neka pogledaju samo na taj spomenik krvnog vavarstva turskog, pa onda neka odgovore, kako ime zaslužuju Crnogorci, koji se neumorno bore protiva takovu vavarstvu; a da i nespominjemo žive dokaze zuluma, razbojničtva i svake nepravde, što to vavarstvo neprestaje širiti po Hercegovini, Bosni i staroj Srbiji, po Bugarskoj i po ostaloj istočnoj Evropi.

(Nastavit će se.)

Markizin portret.

Roman od A. Bernarda.

Preveo iz franceskoga Robert Franković.

(Nastavak).

„Dà“, reče šapćućim glasom jedan od posjetitelja, „kipar tako velikog talenta, da nije još nikada našao mramora, koji bi bio valjan.“ Kad je on upoznao Cheminarda, pade mu u naručaj.

„Iz Charybde u Scyllu“, progovori treća osoba glasno i krko, pošto je prepoznao svoju dvostruku pogriešku, srušio se na mene i stisnuo mi ruku.

Bijaše to maljušan čovjek, crvena lica, koji je mnogo lomatao rukama a još više govorio. On uze odmah pripoviedati opačine svoga prijatelja Fleurmanna. Kad se broj slušalaca umnožio, postane mali čovjek živahniji; glas mu se podignuo za jedan oktav, i naskoro stigao na najveći vrhunac suprana. Da veći utisak svojemu debitiranju dade, trčaše od jednoga do drugoga, mahaše rukama po zraku, uzè najčudnovatije držanje i razveseli cieli zbor tako, da su malo ne svrhu svoga hodočašća zaboravili. Valjalo je surova i poučna glasa Cheminardova, da umiri bučno to družtvo.

„To ja zovem u istinu umjetnost“, reče on, okoristiv se ovom jednom minutom mučanja nakon pozorna razmatranja markizina portreta. Nu čemu koristi u ovo doba umjetnost?

„Biesa“, zavapi mali čovjek, „da dobijem novaca.“

„Dakle vi ste takodjer škole Fleurimannove?“ odvrati filozofički slikar. „Vi pravite slikarijom kao što na bursi.“

„Burza!“ klikne mali čovjek. „Negovorite mi više o burzi. Opekao sam si tamo prste i to do živa, te sam si morao dati sagraditi, da se razveselim, dvor u slogu Ljudevita XIII.“

„Provirući krov, kamen i opeke, debeo prosjek“, promuca kipar. „Hoćete li dati namjestiti i kiparije?“

„Ne, nikakova uresa.“

„Velike trofeje, figure na kviru, to bi veoma liepo izgledalo.“

Govoreći ovako, pokazivaše kipar palcem desne ruke na veličanstvene kiparije, što ih bijaše dvor u svoga prijatelja, po ukusu Ljudevita XIII. namjenio. Filozofički slikar obrati još jedanput pozornost na djelo Julijevo.

„Hoćeš portret?“ reče on, „Ova je slika doista najliepša, što se može misliti u naše doba. Zašto mora biti izgubljen toliki talenat?“

„Kako? Izgubljen?“, upita Frejus.

„Da izgubljen“, odvrati filozof. „Tko će umjeti u naše doba cieniti ovu sliku? Ja možebiti?“

„Mi, mi“, kliknuše svi jednim glasom, koji bijahu prisutni.

“Vi!“ rekne Chemillard prezirnim glasom. „Idite, vjerujeteli u umjetnost, ili posjedujete ličuvstva za umjetnost? Minu staru doba, pa se i riedko nadje

slika, kao što je ova. Ine su samo imitacija, a imitacija nije vještina, već zanat. Vještina probuditi će se opet tek u novom i omladjenom družtvu. Niti ću ja niti vi vidjeti ovo preporodjenje; nu možebiti da će njeki od nas biti predteča tomu preporodu."

„Kipar, kuji se je u broj potonjih računao, primjeti: „Cheminard imade pravo. Gledajte, da li nas razumiju; nas, štono snivamo o velikanih."

„Čini mi se, da me dobro razumiju", zavapi crveni čovječac. „Kad mi se plaća dvanaest do petnaest tisuća franaka za svaku moju sliku, mnijem, da je to dovoljno poručanstvo obrazovanosti ovoga vieka. Istina je, da se nebavim velikani. Vi ljubite odviše velikane, moji majstori, pa to će vas i uništiti."

Nalazilo se u ovaj par možebiti tucet umjetnika u atelieru, od kojih je svaki po napriedku svog djela uz mnienje ovoga ili onoga pristao. Pošto je u istinu uspjeh riedkost, a osrednost pretežnija, s toga stala je stranka Cheminardova, uz koju su prionuli svi oni, koji se nesposobnošću izpričavahu, skoro u većini. Bijaše dakle svečano izjavljeno, da je umjetnost mrtva, a da portret gospoje de Varigny bijaše iznimka. Ovoj izjavi pridoda filozofički umjetnik u obliku zaključka sliedeće rieči:

„Dan danas bezkoristno je i nezahvalno vježbati se u umjetnosti; dovoljno je snivati o njoj."

Drugi alter ego, filozofički umjetnik, kipar, požuri se, dočim je svojim običnim držanjem rukovanje modeliranja nasliedovao, pridodati:

„Mi ćemo ju realizirati u duhu, dati ćemo joj najveću sumjernost i najvrstniji oblik; razumjete li?"

Malo ne svi si laskahu, da su to razumjeli.

Jošte trajaše ob istom predmetu razgovor, kad se doktor po drugi put stavi pred vrata, gdje još stojaše samo jedan fijaker, s toga mnijaše, da smije unići k umietniku.

„Da li je tko unutri?" upita Pierra.

„Jest", odgorori Pierre, „nu možete zato ipak unići." Ovim očitovanjem na pô umiren, uljeze doktor u atelier *).

---

*) Odlučili smo ovaj roman posve prekinuti, jerbo je bez ikakova soka i smoka za naše obćinstvo, te nam samo smeta, da list možebit povoljnije i prikladnije uredjujemo. Istina je doduše, da je to u žurnalistici neobično, al mi se nadamo, da nikomu neće krivo biti, i to tim manje, buduć bi to nekoristno zapremanje prostora skoro cielu godinu trajalo, počem još ni polovica romana priobćena nije. Nu ako bi štovano obćinstvo baš željelo, da se roman koncu izvede, molimo, da nam se to samo izjavi, pa ćemo drage volje prekinutu nit opet nastaviti. (Uredničtvo.)

LISTAK.

Književnost i umjetnost. Ima već dvie godine, što je javljano, da se troškom vlade počelo tiskati „Naučno nazivlje", stono ga je sastavio dr. B. Šulek. Od onda bi to djelo moralo već posve gotovo biti, ali mu žaliboże nema još mi trage, pa neće skoro ni biti, jer se je iza prvog arka posve od dalnjeg tiskanja odustalo, a štovani je pisac svoj dogotovljeni rukopis na tavan spremio. Mi neznamo, što je tomu uzrok, al to znamo, da nam je to djelo neobhodno potrebno, jerbo je već skrajne vrieme, da u tom na čistac izadjemo, te da nekuje svaki po svojoj volji rieči prevadjajući ili pišući naučno kakovo djelo. Nu bio uzrok koji mu drago, kad pogledamo, kako drugdje prosvećene vlade milione troše na prosvjetu naroda svoga, to mislimo. da i mi pravo imamo očekivati od patriotizma hrvat. visoke vlade, da ni ona neće na koju štotinu više ili manje gledati, gdje se radi o izdanju tako nuždnog djela, djela bez kojega je upravo nemogućan valjan napredak književnoga rada Ako se štediti valja, a o tom nitko nesumnja, neka se štedi drugdje, samo ne gdje se radi o prosvjeti narodnoj; jer štednja nigdje nije neumjestnijom, nigdje upravo grješnijom, nego li tu!

— U Biogradu će na skoro početi izlaziti ukupni spisi Dositeja Obradovića, i to IV. izdanje. Mi nemislimo, da ima našinca, kojemu bi nepoznate bile neumrle zasluge Dositejeve za našu književnost i velika vriednost i valjanost njegovih spisa za umno i ćudoredno obrazovanje. Gundulić, Dositej i Vuk tri su književna velika na našega naroda, kojih djela treba da su u knjižnici svakoga umnoga rodoljuba; pa zato i upozoravamo na to novo izdanje Dositejevih spisa. Osobito bi pako želili, da se sada Dositej nabavi za školske knjižnice; jer u njegovih spisih ima toliko blaga i bisera za pučke obrazovatelje, koliko ga nije u sto drugih naših knjiga!

— U Moskvi je izdao Nil A. Popov obširno djelo pod naslovom „Rossija i Serbija" u dva svezka od 80 tiskanih araka. U tom se djelu predstavlja podpuno i vjerno sva novija istorija Srbije počmav od Kočine krajine pa do god. 1859. Pisac se je koristovao tajnimi arkivi, te iznosi na javnost mnoga do sad nepoznata a vrlo znamenita i zanimiva pismena akta, kanoti tajna pisma srbskih velikaša, stranih dvorova i njihovih konzula. Jednom riečju, sve što se je po Srbiji za prošlih 70 godina mutilo, iznešeno je tu na vidjelo. Pa i istorija srbskoga ustanka u vojvodinji g. 1848. vjerno je i dobro iznešena i opisana. To po našu poviest znamenito djelo prevode sada članovi srbske omladine u Biogradu gg. Panta Srećković, Olimpija Vasiljević, Živojin Žujević i Andrija Marjanović. Djelo će izaći u 4 svezka, a predplatna mu je ciena 1 for. Novce prima g. Panta Srećković profesor biogradskog sveučilišta.

— Glasoviti govor „O osnovnih pravih čovječih", što ga je E. Kastelari držao u španjolskom saboru, preveden je već u sve europejske jezike, pa onomadne je bio i u Zatočniku. U Novomsadu je taj govor ćirilicom s komentarom i napose štampan, te se prodaje po 10 nov. Nebi li to isto učiniti mogla i štamparija Zatočnikova? Kastelarov je govor nesamo nepobitan glede načela, koja se u njem razvijaju, nego je on i govornički umotvor kakovih je malo u svietu. Njegove uzvišene i istinite misli zaslužuju, da nam se što više, više nego to novinami biva, u narodu našem razšire i korena u njem zahvate, nebi li se i on jednom već na osbiljan rad prenuo, i postigao cilj, za kojim odavna teži.

— Družtvo sv. Mohora u Celovcu (za izdavanje pučkih knjiga) izdalo je g. 1869. za svoje članove 7 knjiga odabrana sadržaja; a imalo je 14000 članova, koji plaćaju godišnje po 1 f., za koje dobiju družtvene knige. Za g. 1870. štampat će se družtvene knjige u 17000 iztisaka. Ovako se diže prosvjeta u narodu!

— U Taboru u Českoj izdaje ravnatelj tamošnje real. gimnazije g. Vacl. Křižek veoma znamenito djelo „Dejiny (poviest) národu slovanskych" u sinhronističkom pregledu s kratkom povjestnom slikom obrazovansti, književnosti i umjetnosti i 30 rodoslovnih skrižaljaka vladajućih obitelji, a posvetu je primio sam Palacki. Nebi li se našla duša, koja bi nam tu knjigu prevela?

Razne viesti. Domorodne Karlovčanke sabiraju prineske za stradavšu braću Bokelje, a na skoro će se tamo u istu plemenitu svrhu i koncert prirediti. U Zagrebu se nit tko miče nit pomiče. Zar je u njem tako malo čustva za onu braću, koja nam divnim svojim junačtvom toli osvjetlaše obraz pred Bogom i svietom?

— Gosp. Bakarčić kupio je u Trstu za narodni muzej jednu liepu prirodoslovnu sbirku, koju je nesretni Maks prije svog odlazka u Meksik htio za se nabaviti. — Slava takovu rodoljubju!

— „Birževyja vjedomosti" javlja, da je medecinalno vieće nutrnjega ministarstva u Petrogradu načelno ustanovilo, da se žene pripuste k predavanju na liečničkom fakultetu, pa da i liečničku praksu tjerati mogu. Diplome se im neće izdavati. (S vremenom će doista i to biti.)

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 18. U Zagrebu 4. svibnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Rodu.

Rode, oj rode, na te kad mislim,
Srce od tuge hoće mi puć;
Drugim jur sunce prosvjete sije,
A tebi teke zatinja luč.
Ne, ne, ne, neće
Tako bit veće,
Prosvjete sunce sjat će i nam!

Dugo si, rode, čamio dugo,
Dugo te, rode, kružila noć;
Biedan al niti snivao nisi,
Koli je silna u tebi moć?
Možni smo, možni,
Kada smo složni:
Složnomu rodu slavan je dom.

Zar će te, rode, jošte progonit
Nesmiljen udes, nemila kob?
Dosta li dugo nisi mi bio
Silnika svoga posljedni rob?
Dolazi hora,
Bit će do skora
Dom nam slobodan, narod pak svoj.

Kani se rode, snivanja kani,
Neslozi satri najmanji trag;
Božica sloga gdje se udomi,
Slobode tamo propade vrag.
Vrag da ne pada,
Geslo gdje vlada:
Svi za jednoga, jedan za sve?

Skokni u kolo, junački sine,
Samo u slozi nama je spas;
Sloga uzčuvat možna je samo
Hrvatskog kola najljepši kras.
Složno, oj, složno,
Vragu nij' možno
Junačkom' rodu nahudit već!

V. K.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

XV.

Put n Skradin. — Tatarsko brdo sa svojim izgledom. — Krčki slap. — Skradin. — Pučka svetkovina.

Dan svetoga Jerolima svetkuje čitava Dalmacija. Ovoga svoga zemljaka izabraše jur od davna Dalmatinci svojim zaštitnikom. U Šibeniku su igrala a ne zvonila na taj dan jur od rana jutra sva zvona, a to nije šala kad u malenom gradu sa dvadeset zvonika zaigraju krupni i tanki glasovi, upleteni u kojekakove fantastične napjeve. Na takav glas mora se dići na noge sve zdravo pučanstvo, svakako barem oni, koji imadu zdrave uši. I ja se digoh iz postelje, ali ne toliko na glas zvonova, koliko na viest, da kod kapetana Grivičića družtvo na mene čeka, koje će sa mnom na skradinski slap. Obukoh se dakle hitro i pohitih na uročeno mjesto pred stan kapetanov. Družtvo je tu, ali neima još kola. Do dvie ure čekasmo u dugočasnom razgovoru, svaki za sebe nemiran i nestrpljiv, dok napokon dodje kočija sa dva konja. Ali kakova kočija! pravi exemplar riedkih relikvija prastaroga vremena. Sbita sva od dasaka. U dužini još jedankrat tolika, kolike naše najveće. Četverouglasta, sa tri prozora, dva sa strane, jedan s napreda, a u nutri jastuci s prašnimi i izsušenimi dlakami konjskimi, na kojih su se prije sto godina hrvatski konjanici borili s Turci. Moje družtvo sastojeće iz kapetana Grivičića, drugoga kapetana inžinirskoga E., koji je u ono doba popravljao tvrdje na zalievu boke kotorske, i lieutenanta bivšeg magjarskog honvéda, ponudi mi da unidjem u svetu škrinju, kako ju nazvah, ali ja se zahvalih i sjedoh do kočijaša, željan zraka i izgleda. Moje poznanstvo s kočijašem i zajedno presretnim gospodarom kočije bijaše vrlo zanimivo. On me zapita odkuda sam. Ja mu odgovorih: „Iz Hrvatske.“ — „Da li iz Karlovca?“ nastavi on veselo. — „Ne, iz Zagreba“, odvratih ja. — „Ta to je svejedno, mi smo zemljaci; hvala Bogu“, primetne on i stade mi pripovjedati, da se zove Janko, da je rodom iz Karlovca, da ga udes baci ovamo itd. Pita za zdravlje mnoge karlovačke gospode, Bunjevca. Vranicana, Gvozdanovića itd. Hoće da zna, da li je u Hrvatskoj uveden abaldo duhana, za koju on u Karlovcu bivši još prije 11 godina nije znao. Pita i za vino, da li je tako skupo, kako u Šibeniku. Jednom rieči, sve što mu je na srcu ležalo, i čim se njegov duh i grlo najradje zabavljaše, sve to uvrsti u svoj razgovor. Da su mu bili konji tako okretni kao jezik, ja bi ga bio možebiti pozornije slušao, ali tako sam nehotice, kao što se pjeva o Marku Kraljeviću, dà je svoje vino polu pio, polu šarcu davao, i ja moga kočijaša polu slušao, a polu njegove rieči zraku davao.

Nova cesta skradinska liepa je i široka, ali se još malo tko po njoj vozi, jer su ljudi naučni ili pješke ili na konjih i mazgah putovati. Kad se uzpjesmo iznad Šibenika, vidjeh s lieva pod nama selo Crnicu s crkvicom sv. duha. Tu imadu Šibeničani svoje tako zvane bašće i vinograde. Visoko

brdo, na koje cesta vodi, zove se Tatarsko, od onih Tatara, koji u potjeri za kraljem Belom IV. i do Šibenika doprieše, pak na ovom brdu svoje čadore razapeše. Brdo je golo i kršovito, ali je liepo s njega pogledati nizbrdice na okolicu. Pod nogom brda šire se vinogradi, u kojih raste glasovito vino tatarsko, (vino di Tartaro), kojim se Šibeničani pravedno ponose, jer kad je starije, naliči na Maderu. U daljinu dopire oko sve do Velebita i do bosanskih gora. Naprema tatarskom brdu sa iztoka leži gora Promina, gdje izkapaju kamenito ugljevje, a pod Rimljani stajaše tu grad Promona. Podalje Žganj gora, više Verlike, i znamenito Petrovopolje, koje dieli jedan klanac od Kosovapolja. Ova dva polja spojena klanjcem u jedno, straži na prominskoj gori prastara razvalina grada, koju narod zove Petrovac ili Dvorovi bana Petra, od kojega i polje ime dobi. Bijaše to bezsmrtni ban Petar Svadić, koj kao izabrani po narodu kralj hrvatski, na Petrovom gvozdu u Hrvatskoj u bitki proti Magjarom, kao posljedan slobodan Hrvat pade. Na ovom Petrovom polju, koje se u staro doba prije Petra s obe strane klanjca zvalo Kosovo, pade po priči naroda i hrvatski kralj Zvonimir, ubijen od razjarena naroda. Kod istoga polja nalaze se izpod gradca tragovi zlatnim rudam. Nedaleko od tuda vidi se prema zapadu na jednom brdu crkva sv. Marije u Promišljani, koju polazi hrvatski puk sa svih strana. Svaki putnik kad ju ugleda iz daleka, skine kapu i pomoli se Bogu i sv. Mariji. Što je bliže prema brdu tatarskom sa zapada, zovu šibeničkim Zagorjem, a što je dalje prema jugu, to je Zagorje trogirsko. Obadvoje izprekršteno je na sve strane manjimi i većimi brdi, izmedju kojih prostrta su kao u zakrilju rodna polja i uvaljene doline sa zelenimi livadami.

Provaliv tatarsko brdo, vidio sam jezero Prokljan, kraj mjesta istoga imena. Jezero ovo morski je zaliev, pomiešan s vodom Krkom, koja unj utiče. Za brodare vrlo je pogibeljno, jer kad silni vjetar vlada, zavrti brodom i upropasti ga. S toga propada tu svake godine više ljudih, a narod, kako kažu, nazva ga uprav zato Prokljanom t. j. po starosl. prokljatim ili prokletim jezerom.

Sve do Gulina nevidjoh cestom nijednoga sela. Uz cestu sve sám krš i kamen, na njekih mjestih po nješto vinograda, a izmedju kamena bus, žalfija i malo travice, čim se kukavno hrane ovce i koze plandujuće po brdih. Kod Gulina ostavismo veliku cestu, što vodi u Drniš i krenusmo lievo nizbrdice prema Skradinu. Kad se opet uzpesmo na brdo Čulišića, ugledah duboko dole grad Skradin na vodi Krki, što se tude razlila poput jezera. Sám grad leži u pitomoj plodnoj okolici, okruženoj od kršovitih gora. Na brdu stoji pusta gradina skradinska, u staro doba tvrdi grad porodice Šubića bribirskih, za koji se u XIV. vieku otimahu Mletčani, srbski car Dušan i Ugri, a kasnije Turci, koji ga napokon predobiše i porušiše. Naprema gradu izpod brda stoji još dan danas razvaljen turski han, od vremena kad su Turci tude gospodarili.

Spustiv se niz brdo, dodjosmo do Krke, ali tu nebijaše viditi ni mosta ni broda, mi morasmo dakle s kočijom čekati na prevozni brod podobar časak, te se sakrismo medju tim pod maslinove grane, jer bijaše počela rositi kiša. Doskora dodjoše i dva mala brodića. Na jednom poslasmo lieutenanta T. u Skra-

din, da naruči za nas objed u gostioni, a drugi povede nas na skradinski slap, dočim je kočija još podobro dugo čekala na prevozni brod. Kraj golih stiena Crljenice odtisnusmo se uz rieku, a veslari zabavljahu nas kojekakvimi pripovjestmi. Jedan od njih i ljepši i odvažniji poče pripoviedati koješta o talijanskoj gospodi, što vladaju hrvatskom Dalmacijom. Dodje rieč i na okružnoga kapetana, kojega kad moj veslar spomenu, potamni mu čelo i promukne jasno grlo. „Eh, daj mu bog tri zdravja i stotinu nevolja!“ reče on muklo. „Kad je ono bio pretur u Skradinu, dao me šibati volovskom kožom po rukama, što sam se igrao na karte.“ — „Ta to je po turski“, odvratih ja. — „Da gospodine, po turski; ali je nam bolje bilo pod Turčinom, jer ako je Turčin i okrutan, umi barem biti zahvalan, što naši Lacmani neumjedu. Mogao se taj pretur sjetiti, kako sam mu rodjena brata baš u toj vodi spasio od smrti, kad se kupao, pa ga krč uhvatio. On poče koprcati i htjede da utone, a ja dodjoh slučajno s ladjom, prihvatih ga za kosu, i prebacih ga na dno svoje ladje, dovedivši ga zdrava i vesela kući. Nesretna mu majka! koja mu takog brata porodila.“ Veslar umuknu i nije više progovorio ni rieči.

Kad ugledasmo s daleka krčki vodopad, pričinilo mi se, kao da se malena voda nizbrdice spušta, jer nevidjoh drugo do bielih trakova, što se valjahu nizdole. Kad se bliže domaknusmo, raztvori se pred našima očima silna pjeneća se voda, koje huku i šúm čusmo već pol ure daleko, neznajući odkuda da dopirn ovi mukli žamorni glasovi. Mi se primaknemo s brodom k briegu i popnemo se po kamenu i stieni na brdo, gdje nam se otvori pogled na cieli slap. Sad se osvjedočismo o veličanstvu prizora, kojemu se diviše jur toliki putnici različitih naroda. Divna je doista slika, kako se Krka prašeći i šumeći, preko 10 do 12 dugačkih kamenitih skalina, u više traka baca dole u korito svoje, valjajući i vijugajući se djelomice, kao tolike ogromne zmije, med bielom krševinom i zelenom mjehovinom i dračjem. Pada u sredini s najvišega mjesta, sa strane s nižega, a ujedno prikazuje sliku svoda ili luka sagradjena iz kristala i dragoga kamenja, koje se u trakovih sunca u razne boje pretvara. Voda tjera ovdje stupe i mline, pere gunje i platno, ali neima tu ljudi, koji bi se znali silom i bogatstvom vode okoristiti na višje svrhe obrtnosti. Iste vodenice sagradjene i ustrojene su onako, kao što ih naši predji pred njekoliko stotina godinâ gradiše.

Dok smo mi zapanjeni gledali divotu naravi, razvedri se nebo, sine sunce i slap nam se prikaza u čitavoj svojoj krasoti. Isti veslari, koji ga tisućkrat gledahu, povesele se nad divnim prizorom. Veseli i zadovoljni skočismo u brod i doplovismo hitro niz vodu do Skradina, gdje objedovasmo u gostioni kod „Pokoja“, kojega doista trebasmo, jer nam bijahu razigrani svi živci od putna napora i neslućena utiska uživane dražesti.

Po objedu htjedoh posjetiti župnika i pomoćnika, ali obadva spavahu. Otidoh dakle da razgledam grad, ali budući da ima samo jednu široku ulicu, nenadjoh ništa znamenita. Župna crkva dosta je prostrana, te ima i liepih slikâ; ali kao obično po Dalmaciji, nagrdjenih kojekakvimi srebrnimim i medenimi krunicami, medaljami itd. U kapeli sv. Jerolima ima takodjer liepa

slika ovoga svetca, ali njegovu krasnu ćelavu glavu nakitiše visokom srebrnom krunom , te mi se ovaj sveti zaštitnik Dalmacije pričinio kao kinezki mandarin, tako ga smiešna čini ta ni njemu ni slici nepripadajuća tornjeva kruna. Skradin bijaše u vrieme rimsko znameniti pogranični grad Liburnije, te se u njem sastajahu na zborovih pobližnja plemena, ali sada neima ni traga rimskim starinam, jer ono malo što su ih izkopali, raznesoše tudji ljudi na sve strane svieta.

(Nastavit će se.)

Tamburaš.

Izvorna pripoviedka po istinitu dogodjaju.

Od Dragojle Jarnevićeve.

(Nastavak).

Buduć da Mlinčevića nebijaše dugo kući, odpravi mati maloga Jankicu po njega; a došav on s djetetom donese ona juhu. Starac je bio veoma uzrujan i drhtao je na čitavom tjelu. Lagano je blagovao, ali za čudo malo. Manja djeca ostave stol, a otac reče Anici:

„Znam da ti je kazala maćuha moju želju glede Janka Janića. Nadam se, da ćeš mi ju izpuniti.“

„Dragi oče, ti znaš, da ti neidem nikada iz volje; ali — ali Janić nije . . .“

„Tebi po volji, misliš“, presieče joj otac rieč.

„A da, jerbo je već — — već je . . .“

„Star za tebe“, opet joj upane otac u rieč.

„Ja mislim“, drhćućim glasom odvrati djevojka.

„Ali ja tako nemislim“, strogo će opet otac.

„On je svakako prestar za mene, i ima sinčića . . .“

Četrdeset i pet godina nije baš prevelika starost za tvojih sedamnajest godinâ; a sinčić nečini ništa, ti bo si vikla djeci uz svoju braću. Jesi li se odlučila?“

„A šta pitaš oče! Ti si odlučio i s prosiocem uglavio, ni nepitajuć mene. Da je na moju, ja lje nebih išla za Janića.“

„Za koga pak? Za Josu Grlića, je li?“

Djevojka mučeć obori oči, i dvie krupne suze otmu se dugim trepavicam. Otac produlji:

„Znam, da ti je Grlić u srcu; ali si ga izbij iz glave. Grlić je gola kukavica a slab zanatnik. Muževlje se krasote nenasiti žena, ako mu posao slabo ide; a kada mu žena napuni kuću svojim mirazom, onda je živa bezposlica i skitalica. Janić je jak gazda i trgovac, pa ako i vremešan, još je uviek pristao. Ti ćeš dakle za njega, te će on pred veče doći na prsten.“

Anica prikrije rukama lice, a medju prsti zablistnu biser-suze. Teturajuć izide napolje, a za časak razliegne se njezina tuga čitavom kućom. Baciv se

na škrinju, u kojoj bijaše ostavština njezine pokojne majke za njeno vieno (miraz), provali silnimi suzami i stane jadikovati:

„Vajme majko, čemu si me sirotu ostavila? Zašto me nisi sobom povela? Tvrdo starčevo srce nerazumije boli mladjanih grudi, zaboravilo na želje njihove. Kuku sirote mene! Braću mi raztjerao, dragomu me oteo, tura me u naručaj neljubljena supruga! — Franjo, brate mili, obreko si mi, da ćeš mi na piru uz sladke glasove sitne tamburice povesti kolo i pjevati mi zdravice; a eto sada mi reče „s bogom“, niti me netješi skorim svojim povratkom. Ivane, sivi sokole, ti obeća meni i Josi, u dobi zametka naše vruće ljubavi, da ćeš nam veseljem svojim razigravati svatove. Oj, možebit te je već nemilo zrno sa zemljicom sastavilo, dočim moje srce tuži za izgubljenom ljubavju. Joso, živa rano moja, što će tvoje srce, kad me drugi mimo tebe u svoju kuću odvede? Sunce moje, neobilazi mi više izpod prozora, nepjevaj mi sladkih pjesmica ljubavi svoje, nenadaj se od mene ničemu više jer ću do večera drugog prstenovati. Nemam majke, koja bi me tebi pričuvala, niti brata, koji bi mi bio zaklonom. Nemilo očevo srce zaboravilo na ljubav, i izručuje očajanju krv svoju; nu za uviek ustaje kip tvoj u srcu mome, ako mi ga je i crnom koprenom zaviti!“ — Tako tugovaše nesretna djevojka.

Pred veče prstenovaše Anica Janića. Otac joj kukavno nagradi djetinsku ljubav i štovanje, rinuv ju za nemila, prem imućna čovjeka. Za njihova prstenovanja tumarao Joso Grlić, krasno mlado momče, ulicami, i očajano gledao na prozore, iza kojih je dražestna, al ocu poslušna djevojka svoju budućnost okorjelu srcu očevu žrtvovala. Ako i mlada, shvaćala je ipak bračne dužnosti, znajuć što će reći bit gospodaricom, majkom i suprugom. Ona si nije obsjenjivala duše izpraznimi tlapnjami; pa s stoga, što je sve dobro shvaćala, raztužilo joj se srce na smrt. Češće danju kada se je sama nalazila, uzdisala je gorko: „Oj, kako ću boraviti mlade dane uz neljubljena supruga. Kako vršiti dužnosti ranjenim srcem?“

Odluka staroga oca izvrši se napokon, i Janić odvede cvatuću, krasnu i valjanu djevojku u svoju kuću, dočim maćuha, duboko uzdišuć, reče:

„Hvala bogu, da sam se i posljednjega pastorka riešila; sad bo ću imati mira u kući!“

Njoj odlahne, a Anici malo neizcuriše modre oči; malo joj nepuče mlado srce u vaju. Franji izgine trag, ali sieda glava očeva i mramoran obraz svjedočahu, da mu sinovi u srcu žive.

VI.

Tečajem 1809. godine ugovori konačno francuski car Napoleon poslje poduljega ratovanja mir s Austrijom, a medju uvjeti bilo je i odstupljenje vojvodine Krajnske, Furlanske, jednog diela Hrvatske do Save i šest pukovnija hrvatske Krajine. Velika bijaše to žrtva caru austrijskomu Franji I.; ali mu ju je bilo za onda pregorjeti. Napoleonova lakomnost za zemljami bijaše nezasitna. Cieloj Evropi hotio biti vladarom, dočim mu se pol Evrope jur klanjalo . . . Namjeravaše takodjer, da protjera Turke preko Dardanela, te

se učvrsti u Carigradu. Velika doduše misao i vriedna ovakova velikana. Ali da se cilju svomu domakne, trebalo mu je Dalmaciju još i Hrvatsku osvojiti, da mu bude sve od Madrida pa do Carigrada podvrženo. Želja, da bude turskomu caru susjed, izpuni mu se preko nade brzo; a da turskog cara protjera, stao krasno sad već snovati.

Poslje ugovorena mira odredi Napoleon jedan dio svoje vojske, da zauzme predobljene zemlje; a Marmonta odašalje na Dalmaciju, da ju u krasni vienac osvojenih zemalja privije; nju, koja još nebijaše njegova.

Svršetkom studena imadoše doći novi gospodari u Kranjsku i Hrvatsku. Plaho ih očekivahu Hrvati i proklinjahu svoju nemoć, koja ih je bacila pod jaram Napoleonov. Tudjinci su imali doći od furlanske strane preko Kranjske u Hrvatsku. Narod se svuda snuždi, kada bje najavljeno, da će se imati vojnici primiti. Čete za Hrvatsku odredjene, stigoše već u Novomjesto na rieci Krki, i evo ih za tri dana u Karlovac. U Novommjestu imahu dan za odmor, i sva okolina kao i varošica bijaše s Francezi poplavljena. Ali čim naši uoče Franceze, odahne im umah srce od straha, što ih je bio napao. Ta kako bi i mogle ovake junačine prepasti se one slabe momčadi, što je u Hrvatsku pala! Ma nebijaše tuj nijednog čilog i krepkog muža, do ono nješto poviših častnika.

Bio dan vedar i krasan, ali ponješto studen, kad su bili Francezi na odmoru u Novommjestu. Sve kuće bijahu s njimi napunjene. Uz rieku Krku stojaše nješto od mjesta udaljena mala kolibica, a u njoj bijahu nastanjeni Francezi. Sunce malo odskočilo i stalo grijati ozeblu zemlju. Toplina izmami stanovnike te kolibe napolje, a to je bilo dvoje ljudi, muž i žena. Muž bijaše visoka i vitka stasa, plavih uvitih kosa, guste brade i brkova, modrih očiju, dugoljasta ali od sunca i zraka osmagla obraza. O dugmetu na halji visila mu tamburica, a odjeća mu bijaše smies gradjanske i vojničke oprave, ali ponošena baš dosta. I žena je bila visoka i vitka, omjerna kretanja, plavih kosa i modrih očiju, iz kojih poviravaše sjeta i velika tuga. Krasna je doduše bila; ali blieda i upala lica, te ogrnjena plaštom, koji joj je visio do zemlje. Oboje podje niz obalu mučeći i poniklim okom. Napokon progovori žena:

„Franjo, ja još nevjerujem, da ideš u domovinu, da kaniš u Karlovac."

„Pa zašto nebi to htjela vjerovati?"

„Eh mislim — da — da si se zakleo, nikada nevratiti se na dom."

„Jest, zakleo sam se; al kamo sreće, da ga nisam nikada ostavio!"

„Da, da, bilo bi drugčije s nama", uzdahne žena. „Ja sam si dušu ogriešila, povukav te u biedu i nevolju!"

„Oj, to nebijaše krivnja tvoja. Nas obadvoje prenaglost učini nesrećnima. Ja sam ti hotio dobro, draga Jelko; a da nam je za nevolju izpalo, nije naša krivnja."

„O ne, ne! Ovih osam godina, za kojih smo toliko prepatili, leži mi na duši. Ja te odmamih, da idemo onamo, kuda nam nebilo ići; a da si otišao, kako si nakanio s prve ruke, bio bi sada gazda, a ne skitalica sa mnom skupa.

Jao nesretne mene!“ proplače djevojka gorkimi suzami i prikrije si rukama lice.

„Čemu si se opet dosjetila, nevoljnice; zar su uzalud moje tolike molbe, da nepominješ prošlosti? Sve će još dobro biti; ja ću te već odvesti k materi, a ona će te, osvjedočiv se o tvojoj nedužnosti i nevinosti, primiti i oprostiti nesmotreni korak, te se pobrinuti za srećniju budućnost. Primiri se, nekidaj mi srca tugom!“

Jelka mučaše, ali mutnim pogledom upre u Krku, koja pod obalom tiho romonjaše.

Tko je ovo dvoje neveselih i neutješivih ljudi, nije treba kazati; lahko upozna čitalac u mužu nebrižna, bezposlena njekad tamburaša Franju, koji u naglosti svojoj na očevu pravednu srdjbu ostavi dom i otačbinu, i koji je kako se iz njegovih rieči čuje, sada dosta uzroka imao, kajati se za svoj nepromišljeni čin. A da je opet djevojka bila Ivanova ljuba i tomu će se doista odmah svatko dosjetiti. U kakovih se je pako okolnostih ovo dvoje u otačbinu vraćalo, poslje osam u raznih nevoljah preživljenih godina, čulo se je evo iz njihova razgovora. Muče koračahu oni uzpored, udišući zrak, što im ga lahorić donašaše izpreko gore, iz domovine, na lahkih svojih krilih. Napokon sjednu na obalu i Franjo skine sa dugmeta svoju tamburicu, ogleda joj žice i stane tihano u nje udariti. Nu šta je to? Žice nezvonjahu njekadašnjim milim glasom, nego kano da komu u pokop zvone.

Jelka sjedi kao mramoran kip, a Franji poteku suze niz mrki obraz. Obrati sada igrom, i čuj kako stao drhćućim glasom pjevati:

„Zora zabieli, hoće da svane . . .“

a kad dodje do stiha:

„Majku ćeš naći pod crnom zemljom . . .“

jaukne Jelka, sruši se na zemlju grozno jecajući. Franjo kao da neopazi ništa, igra, te igra, dok mu živo ganuće nestegne grlom. Jutrni lahorić ulovi na svoja krila njegov spiev i Jelkin jauk, pa ode s njima da objavi domovini, kako se vraća dvoje nesretnih, koji ju prije malo godina najbujnimi nadami ostaviše.

Pred veče obkole Francezi Franjin stan, da slušaju njegovu tamburu Tomu obiknuše oni čitavog svog putovanja, jer on ih je mal ne na svakom konaku zabavljao svojom igrom i pjesmom. Nu on nebijaše samo sa svoje tambure došao Francezom u volju; nego i sa svojih čarolija zmijami. Ta je njegova vragolija bila doduše nedužna, ali prostaci su se ipak od njega zazirali, i nipošto se nebi drznuo koji, da ga uvriedi. Uz njega je bila i Jelka sigurna. On ju je zvao sestrom, pa su ju štovali kao čarobnicu, koja bi im uvredjena bila zlo bajala. Franjo nauči dobro franceski, te je bio Francezom tumač i provodić u slavenskih krajevih. Oni su iz njegova razgovora pobrali po koju hrvatsku rieč, te su znali natucati: „Igraj brate! pij brate! miruj!“ i tako koje šta. Franjo nebijaše večeras na igru voljan, i Francezi su imali dosta ga nagovarati, da udari u žice.

„Daj brate, igraj, poigraj!“ podvikivahu oni, hvatajući za tumburom, koju je bio o klin objesio. Napokon ga, moljakajuć franceski nagovore, da im zaigra. Kako nije bio vesele ćudi, nije mu ni pero veselo u žice udaralo, već je tumarajuć dušom po dalekih krajevih nemarno brundao. Vidili Francezi, da ima „Krovot“, kako ga oni nazivahu, opet svoje mušice, razidu se do skora, i on ostane sam pred kolibom. Jelka stupi k njemu, i tiho mu reče:

„Franjo, večer je tiha i jasna, eno kako ljubko mjesec sa svoje visine na nas pogleda. Meni se neda, da idem spavat, a u kolibi se dugočasim; nebi li sa mnom pošao niz obalu, da probavimo vrieme, dok bude doba spavanju.“

Nerekav Franjo ni biele ni crne, digne se i podje uz djevojku. Hodajuć tako nuz Krku, reče Jelka, da je umorna, i spusti se na vehlu travu, zamoliv Franju, neka i on sjedne i što zaigra. Muče sjedne kraj nje, te motreć mjesečni odsjev na površju rieke, urone u duboke misli, a pero mu po navadi žice diraše.

„Kuda si to sio, brate?“ oglasi se najednoč njetko iza tamburaša, i sklizne uz njega na travu.

„Oj, ti si, poručnice! Što tebe u ovo doba k meni nosi?“ reče ovaj, pruživ došljaku ruku.

To je bio poručnik Lague, iskren prijatelj Franjin, kojemu je pod Bečom život spasio, te mu je zato mladi Francez bio zahvalan i uviek se s njim družio, kadgod je od službe mogao. I večeras ga on potraži u kolibi, a nenašavši ga, dodje ovamo primamljen zvukom tambarice. Na Franjino pitanje, što ga k njemu nosi, odvrati mu Lague:

„Rado bi brate znao, čemu ćeš se odlučiti, kad stigneš na svoj dom?“

„Zašto ti to pitaš, poručniče?“

„Mislim, da li ćeš ostati u tom svojstvu kao i sada kod vojničtva, ili ćeš . . .“

„Čim kući stignem, riešen sam svakoga ugovora“, presieče mu tamburaš.“

„Ako na to i pukovnik pristane; nu čuo sam, da će te i u Karlovcu trebati.“

Franjino oko blistne i grizuć si ustnice, produlji: „Ja nisam pukovnikov rob! Dobrovoljac sam samo kod njegove pukovnije, i na toliko po ugovoru s njim svezan, koliko mi volja bude. Nu čim stupim nogom u svoj rodni grad, prost sam njega i njegova ugovora.“

„Al ako bude pukovnik hotio . . .“

„A ja pako nebudem hotio!“ prihvati mu opet Franjo.

„Morati ćeš, brate; on će te prisiliti.“

„Čuj, poručniče, ja smatram svoju domovinu slobodnom kraljevinom. Ona je bila slobodna do sada. pa ju neće ni vaša hvaljena sloboda u robstvo skučiti. Il zar tvoj car nevojuje po svietu za slobodu? — Ni tvoj pukovnik, ni sam tvoj Napoleon neće, nìti mogu mene proti mojoj volji na što siliti!“

Na to primeti Francez.

„Ti mi imaš čudan pojam o slobodi!“

„Ne čudnijega, nego li ti o svom caru i njegovoj vladi. Tvoj car i vi Francezi s njim vičete, da oslobadjate narode od silničtva njihovih vladara, a nema većih silnika do vas, što si mi eto sada i ti sam kazao, veleći mi, da će me pukovnik siliti. Svaka sila za vremena. — Nu ja ću, ako bog da, već doživjeti, da će se porušiti ta orijaška vaša sgrada, kojoj je Napoleon temelj položio. I on neće moći dugo toliki teret držati, te neće lje ni Hrvatska dugo pod vašom vladom uzdisati."

„Nebudi drzovit, brate. Ti si sada podanik Napoleonov i pod franceskimi zakoni. Ja sam Napoleonov vojnik, častnik, a to je dosta rečeno svakomu, koji njegovu slavu grdi. Ti si rekao preda mnom, ali nereći više . . ."

„Ja nisam vojnik", odvrati oštro Franjo.

„Vojnik ili nevojnik, Napoleonov si podanik, i kao takav spadaš pod vojnički sada zakon. Napoleon nerazlučuje mnogo svoje podanike, čim sila pritisne, premda znadem, da od tebe nema junaka na oružju."

Da si odlahne duši, koja se stala protiviti smislu poručnikovih rieči, stane tamburaš materinskim jeziku mrmljati:

„Oj vi drzovite lude! Da mi nije ove nesretnice uz bok, pokazao bih ti već, kakov si junak. Plovio bi ti Krkom, a i mnogi tvoji uz tebe. Nu miruj, doći će opet sunce i pred naša vrata! Oriti će se junačke naše pjesme dolinami i gorami, a vama ni traga ni glasa, kao da vas nebilo u krasnoj Hrvatskoj!"

(Nastavit će se.)

Ajduci.

Od Vladimira Jovanovića.

(Nastavak,)

Sila i nepravda kao što su cviet junaka srbskih odmetnule u Crnugoru, učinile su, da se i neposredno izpod jarma zulumčarskog odmetne u goru zelenu sve što se za obranu slobode u sebe pouzdati može. Tako je cio onaj lanac planina, što se proteže izmedju Crnoga, Egejskog i Jadranskog mora, ponajviše od sjeverozapada k jugoistoku i jugu, ili od zapada k istoku, postao bedenom za obranu slobode protivu varvarskomu zulumu i nepravdi. Gore i planine Srbije, dokle su turski okovi robstva Srbiju stezali, bile su oživjele četami junaka, koji su napustili svoje domove i svoju prirodu, da bi se borili za slobodu narodnu. A i danas još planine i gore Hercegovine, Bosne, stare Srbije i Bugarske jesu tvrdinja za junačke branioce potištenih naroda. Oni, koji su ponosnim Crnogorcem prišili naziv „ajduka", prenieli su taj zavjet i na hrabru braću Crnogoraca u Srbiji, u Hrcegovini, Bosni, staroj Srbiji i Bugarskoj. A pošto je ime „ajduk" značilo tada na jeziku neprijateljâ srbske slobode ono, što i ime „revolucionar" na jeziku ugnjetača u ostaloj Europi, t. j. neustrašivi i nepobjedivi duh odpora protivu nasilju i tiranstvu: odvažni

branioci srbske slobode počeli su s ponosom nositi ime „ajduk“, i u djelu su slavno osvjetlali njegovo značenje: mučenika i junaka za slobodu i narod. Istorija oslobodjenja Srbije potvrdjuje tu istinu o „srbskih ajducih.“ Ona svjedoči, da su to bili borci, koji se „nebojahu nikoga do Boga“, i koji se „odmetahu u goru zelenu“ s uvjerenjem, da imaju pravo silom odolievati turskoj sili, koja se bješe zbila u varoši i gradove, da bi potrla svako hrišćansko čustvo i čovječansko pravo. Način i pravac udruženja srbskih ajduka medju sobom, i njihove sveze s narodom kazuju najjasnije, da su ajduci bili desna ruka narodu, koji je težio slobodi. Oni bjehu udruženi na čete, od kojih svakoj stajaše na čelu izabrani vodj, arambaša. Arambaše raznih četa sastajahu se na sborove, dogovarahu se šta i kako da se radi proti neprijatelju slobode i otačbine; a svaka četa imadjaše svoje sborove, u kojih svi četnici, „torbonoša k'o i harambaša“, imadjahu jednako pravo glasa, te se bratski savjetovahu, šta će njihov predstavnik — arambaša — predlagati, kad se sastane na vieće sa ostalim narodom. Sve te čete bjehu u svezi i sa ostalim narodom. Svaki arambaša i svaka četa ajdukâ imadjaše svoje glavne prijatelje ili pobratime i jatake u narodu, u kojih nalazaše skloništa u zimnje doba, kad se četovati nije moglo; i preko kojih u svako doba doznavaše, šta se po narodu sbiva, šta neprijatelj preduzima, i s koje mu strane kad doskočiti valja. Na taj način vladala je neprekidna sveza izmedju narodnog mišljenja i junačke radnje ajdukâ. I samo na osnovu takve sveze mogoše pobjedonosno izići iz „zelenih gora Šumadije“ one hrabre čete, koje pod Gjorgjem Petrovićem — Karagjorgjem, kao vodjom izabranim iz sredine arambašâ, pokrenuše u početku ovoga stoljeća (1804.) slavno djelo narodnog oslobodjenja.

To nam pripovieda istorija oslobodjenja Srbije, a to zasvjedočava i starinsko predanje o ajducih. Narodne pjesme kazuju, kako su ajduci postali baš u ona vremena, kad je tursko gospodarstvo najsilnije bilo; kad su i domaći izrodi, koji su kao turski vazali gospodarili, počeli u turskom duhu mučiti i globiti narod, na mjesto da ga zaštićavaju i od turskoga nasilja brane; i kad se samo iz zelene gore mogaše oduprieti varvarom, koji bjehu zauzeli kule i gradove.

Da navedemo samo njekoliko primjera iz narodnih pjesama.

U pjesmi: „Zašto Bajo ode u hajduke“ pripovieda Pivljanine Bajo, kako mu je turski zulum „kuću razkućio“, i tada je postao „gorski harambaša.“ Pjesma o Mijatu hajduku počimlje s riečmi:

„Odmetnu se Mijate ajduče,
Odmetnu se u goru zelenu,
Od zuluma bega Ljubovića.
Od gladi je crnu zemlju jeo,
A od žedji s lista vodu pio,
Dok je junak družbu sakupio...“

O „Majstoru Manojlu“ pjeva se, da se „odmetnuo gori u hajduke“, radi zuluma budimskoga paše.

A „starina Novak“, koga narod u redu nastarijih ajduka spominje, razlaže svomu bosanskomu „pobratimu, knezu Bogosavu“ „sa šta ode u hajduke.“ On veli:

„Kad Jerina Smederovo gradi,
Pa naredi mene u argatluk,
Argatovah tri godine danâ,
I ja vukoh drvlje i kamenje
Sve uz moja kola i volove,
I za pune do tri godinice
Ja nestekoh pare ni dinara,
Ni zaslužih na noge opanke!
I to bih joj, brate, oprostio!
Kad sagradi Smedereva grada,
Onda stade pa i kule zida,
Pozlaćuje vrata i penčžere,
Pa nametnu namet na vilajet,
Sve na kuću po tri litre zlata
To je brate, po trista dukata!
Ko imade i predade blago;
Ja sam bio čovjek siromašan,
Ne imadoh da predadem blago,
Uzeh budak, s čim sam argatovo
Pa s budakom odoh u hajduke...“

Da je odpor turskoj sili i nepravdi bio glavni poziv ajduka, to se u istoj pjesmi izpovieda. Starina Novak, pošto se odmetnuo u ajduke, prelazi u Bosnu, i tamo razvija junačku radnju svoju, i to pošto je silom turskom izazvan. Evo kako on to izlaže:

„Ja se maših Bosne kamenite.
A kad dodjoh blizu Romanije,
Tu sam turske svatove susreo...
Svi svatovi s mirom prolazili,
Zaostalo Ture mladoženja
Na doratu konju velikome,
Ono nešće, da prolazi s mirom,
Već poteže trostruku kandžiju,
Tri su na njoj lule od tumbaka
Pa udara mene po plećima.
Tri put sam ga Bogom pobratio:
„„Molim ti se, Ture mladoženja,
A tako ti sreće i junačtva,
I tako ti sretnoga veselja!
Prodji me se, hajde putem s mirom,
Vidiš da sam čovjek siromašan.““
Opet Ture da s' okani neće,
Već me stade većma udarati.
Kad je mene malo zabolilo,
I ja sam se brzo razljutio,
Pa potegoh Ture na doratu...
U mah sam ga s konja oborio...
Pa posjedoh bieloga dorata,
Odoh pravo gori Romaniji.
To gledaju svi turski svatovi,
Nešćedoše mene ni ćerati,
Ja l' nešćeše, ja li nesmjedoše.
Evo ima četrdeset godina,
Romaniju goru obiknuo,
Bolje, brate, nego moje dvore...“

Poziv „ajduka“ kao narodnih junaka, divno se označuje u pjesmi: „Grujica i Arapin.“ Tu starina „Novak veli bratu Radivoju“:

„Radivoje, moj rodjeni brate!
Sve zulume zemlji ukidosmo,
Nemogosmo crnog Arapina,
Koji ide na drum pred svatove,
Te otimlje kićene djevojke . . .“

Njim podje za rukom, da su i taj zulum ukinuli, pa onda:

„Popijeva starina Novače:
O junaci mladi neženjeni!
Vi se žen'te odkud vama drago.
Nebojte se crnog Arapina;
Jer je danas Arap poginuo,
Posječe ga Novaković Grujo.“

Kakovi mučenici i junaci bjehu „ajduci“ srbski, daje se suditi i po pjesmi: „Senjanin Tadija“, koja ovako započimlje:

„Još zorica nije zabielila,
Ni danica lica pomolila,
Od Senja se otvoriše vrata,
I izidje jedna četa mala
Sa trideset i četiri druga.
Pred njima je Senjanin Tadija,
Barjak nosi Komnen barjaktaru.
Otidoše brdu u planinu,
Primiše se pod Crvene stiene...“

(Nastavit će se.)

Sofija Chrzanovska.

Historička pripoviedka iz druge polovice 17. vieka.

Preveo F. S. Pevalek.

I.

Za vladanja Ivana Kazimira jasno se vidjela skora propast poljske države. Već na državnom saboru g. 1661. proricaše kralj, što se je žali bože i sbilja poslje dogodilo — diobu zemlje. Nasljednik mu Mihajlo, sin Jeremije Višnovečkoga i Grizelde Zamojske, bijaše podosta energičan i odvažan vladalac; ali prekasno bijaše spasiti domovinu. U najburnije vrieme nastupi vladu, a namah naidje na žestoku opoziciju, što ju zapodjenuše primas države Erazmovski i krunski maršal Ivan Sobieski, uz koje se poslje pridruži i sama mu supruga Eleonora.

Medju tim dodijao je i Kozakom moskovski jaram. Njihov hetman Dorošenko razdražio ih jošte većma, te se sada posve odmetnuše od Moskovljana, i začeše ugovarati s Poljaci; nu videći nemoć njihovu, obrate se k Turkom. Tudjer vladaše Muhamed IV. s pridjevkom „Pobjeditelj“, koji se je rado sklonuo željam kozačkim; jer mu se lahka prilika pružala, da svoju ogromnu državu razširi do nutrnjih granica poljskih. A poljske mu smetnje dodju baš u prilog, te odredi velikoga vezira Kupralja, vješta državnika i vodju, da si nove lovore steče i pridruži Turskoj koju novu pokrajinu.

Na čelu neizmjernoj vojsci prevali veliki vezir Dniestar, a nesložni Poljaci nepripravljahu se jošte nikakovomu odporu; pače njeki mišljahu, da će sievnuti traci zlatne slobode. Dočim se niže plemstvo pridružilo kralju, pridruži se više k opoziciji, a oboje stranke bijahu sliepe za pogibelj zajedničke domovine.

Dok su se u saboru snivale različite nespretne osnove, predobiše Turci lasno grad za gradom. Podolija i Ukrajina bijahu osvojene, iz kula tvrdje Kamenca vijaše se polumjesec, a veliki vezir namjeravaše već, da zauzme i Lavov, glavni grad Malo-Poljske. Ostavljen kralj lati se sada skrajnjih sredstava i pristane na sramotni mir u Bučaču (god. 1673.), po kojem zapade Turke ciela Podolija, a poljsku Ukrajinu dobiše Kozaci, kao saveznici turski pod tim uvjetom, da priznavaju vrhovno gospodstvo porte. Jošte se obvezaše Poljaci, da će plaćati godišnji danak od 200.000 dukata.

U to se vrieme ustroje dvie konfederacije: jedna nižega plemstva u Gollabu, a druga više aristokracije u Loviču. Prva je brojila preko 180.000 privrženika i jamačno bi pobjedila, da nisu provalili u zemlju Tatari. Konačno pomiri krakovski biskup primasa s kraljem, a Sobieski stavi se na čelo dobro oružanoj vojsci, i potuče tako strašno Tatare kod Kaluze, da ih do 18.000 ostalo na bojnome polju, a izbavio 20.000 kršćanskih zarobljenika tatarskoga robstva. Sada nagovoriše kralja i sabor, da prekine pogodbe i bučački mir. Ciela se Poljska naoruža, Sobieski pohrli proti velikoj neprijateljskoj vojsci, sastojećoj se iz 80,000 momaka, stranom Turaka, stranom Tatara i Kozaka, te

izvojuje slavnu pobjedu kod Chocima. Zavidio mu na toj sreći Mihajlo i sakupi nješto vojske, s kojom se kanio glavnoj pridružiti; nu prestigne ga smrt (1674. god.). Ta viest obustavi ratne operacije Sobieskoga, a svi se upozoriše na obalu Visle, gdje je bila kruna izpražnjena.

Primas Mihajlo Florin sazva sabor, da se izabere novi kralj. Jošte se nije nikad toliko takmilo za poljsku krunu, koliko sada — a medju inimi 16 vanjskih kraljevića. Javno se očitovala kraljeva udova Eleonora za Karla Lotarinžkoga, te je silu novaca potrošila, da većinu glasova zadobije. Samomu je hrabromu Sobieskomu ponudila 200.000 dukata, da ju podupire.

Medjutim se neomiliše Poljakom tudjinci, nego se oni više priklonuše samomu Sobieskomu, svomu ljubimcu iza chocimske bitke. Na radost ciele zemlje izabraše upravo njega kraljem. Iz sabora pohiti junak ns bojište, gdje ga zateče mučna zadaća. Kupralji umre, a zapovjedničtvo vojske preuze sam Muhamed, osvoji opet Chocim, a brzi Kozaci i Tatari dopru čak do Zločuva i Lavova. Tu se zametne bitka i Turci bjehu uzbijeni.. Iza toga okrene sultan na poziv kana tatarskoga u Ukrajnu, gdje se Kozaci pobuniše. Umiriv ovdje Kozake, vrati se pobjedonosno u Carigrad, nehajeć mnogo za gradove, što ih tečajem rata osvojio; nu koje je poslje iz nova predobio Ivan Sobieski, kao n. pr. Bar, Barklan i ostale tvrdje, a čete mu dojurile do obale Dniestra. Ali ta sreća bijaše kratkotrajna. Pac, vojvoda litvanski i bojni drug kraljev, zavadi se s Ivanom, a nastala zima dodje mu baš u prilog, se povuče sa svojimi četami u Litvansku. Sobieski pritisnut iznova od Turaka, uzmakne do Lavova, a Muhamed zadobije opet sve ono, što je prije izgubio. Pod zapovjedničtvom seraskiera Ibrahima Šeitana provali u zemlju preko 80.000 Turaka i 130.000 Tatara, dočim kralj imadjaše jedva 20.000 momaka, s kojimi se utabori kod Zuravne.

II.

Bijaše na badnjak 1675. godine. Biesnio žestok vjetar sjevernjak, navalila ciča zima, a padao gust snieg. Sgadjalo se često, da su čoporice provaljivali nesiti vuci na sela i pristaništa, da si užasni glad utaže. Zlo i naopako po putnika, vozećega se pustom cestom, kad bi ga stignuli ti krvožedni svati. Uteći se nemogaše, jer što bi dlanom o dlan udario, popali bi i konje i saone, a sljedećega jutra našle bi se razbite saonice, okostnice i krvave krpine, što je mjesto označivalo, gdje se strašan bojak bio. S toga riedko kada izlažahu stanovnici u zajednici, a sami nikad u to doba iz svojih gradića i zasjelaka. Čim se pako samo malo smračilo, zatvoriše namah kapije, bojeći se provale tih razbojničkih gostî.

No bio je i drugi razlog, što su danas malo ranije zatvorene kapije tvrdje Trenbovle *) i most podignut. Po cielom gradu raznio se glas, da stupa serasker Ibrahim putem obližnjih okolica, ter se sada sve ljuto zabrinulo. Hrpimice grnuo je pobožan puk šubarami preko ušiju i prostom zimskom

*) Gradić u današnjoj Galiciji. Prije sto godina čvrsta i znatna tvrdja, kojoj se jošte danas zamjećuju razvaline.

haljinicom u crkvu, kamo ih zvaše melodični glasovi božji. Primas razpiše po cieloj zemlji zimske pobožnosti, da se izmoli od gospoda gospode kršćanskoj vojsci pobjeda nad nevjernici. Sve se crkve dubkom napuniše, jer je svakomu bilo izliti tegotno i brižljivo srce pred onim, bez čije volje nepadaju ni vrebci s krova; — svaki je mislio u strahu i užasu na sebe i svoje.

Kao što u gradiću, tako se i na tvrdji sakupi sva družba i posada u kapelici, te se je sa svećenikom preporučivala Bogu. U prvoj klupi sjedjaše zapovjednik tvrdje Samuel Chrzanovski sa svojom obitelju. Bijaše to krepak starac, komu se u licu zrcalila plemenita, liepa duša i uztrajna hrabrost. Zadubio se u vruću molbu, nemaknuv očima sa žrtvenika. Suprugov primjer sliedila supruga i kćerka Barbara. Bilo je divno motriti svoj družbi svoga premiloga vodju, junaka u svih borbah i bitkah, gdje leži u prahu pred Svemogućim. —

Večernja se svrši. Zapovjednik ode sa svojimi kući, dočim se vojnici raztrče na strane: jedni su na straži, drugi kod čaše meda, a treći kod kockanja izčekivali po starom običaju pó noći i polnoćku. U vežici razstavi se zapovjednik od svoje obitelji i njezine pratnje, i zabrinut podje u svoju sobu. Sobu raztopljivala velika, okrugla peć, a vatra zrake bacala po nanizanom oružju na stieni — po svjedocih prijašnjih, hrabrih čina. Vani je biesnila silna bura i raztjeravala crno-sniežne oblake po nebu, što su časom sakrivali bliedi mjesec; na polu smrznuti snieg udarao o kapke od prozorah, a debelo staklo zajecalo časomice uprav očajanim glasom.

Zapovjednik odpaše karabelu (zavinutu sablju poljsku) od damascenskoga nada i svuče bogati kontuš (gornji kaput sa širokimi rukavi) sa zlatnimi kopčami, i stupi zamišljen k vatri. Brinule ga po svoj prilici ljute brige, jer mu se poput onih oblaka na nebu namrgodilo junačko čelo, a tamno, mnogo zračeće oko bludilo po svjetlom oružju.

Samuel Chrzanovski, iz drevne (stare) plemićke obitelji poljske, obljubi već s djetinstva oružje i odlikova se veoma u svakom kreševu. Štovao je visoko i vatreno ljubio kralja Sobieskoga, hrabro se uzanj borio kod Kaluze i kod Chocima, i prvi je glasovao zanj na izboru u Krakovu; a junak, cieneć junaka podieli mu za uzdarje zapovjedničtvo nad Trenbovlom, najznatnijom tvrdjom ciele Poljske. Ovamo se je preselio iz svoga dobra s obitelju, a stanovnici ga Trenbovle radostnom klikom pozdrave, znajući ga kao najboljega zaštitnika i najhrabrijega Poljaka.

Iz predubokih misli prene se netom njekom nenadanom svjetlošću. Pristupiv brzo k prozoru spazi odsiev crveno-krvne vatre na oblačnom zreniku, što je neizmjernom brzinom rasao. U dvoru i na bedemih stajahu vojnici i plašljivo motrahu grozni prizor, neznajući da li bi to držali za sjevernu luč ili pravu vatru. Chrzanovski otvori prozor i zovne jednoga stražara.

(Nastavit će se).

LISTAK.

Književnost i umjetnost. Tiskom i nakladom L. Hartmána izašao je „hrvatsko-njemački pučki listar za sva odnošenja gradjanskogaživota.“ Sastavio i hrvatski izradio Mijat Stojanović. Drugi dio. 8mina 168 str. Ciena for. 1.80. Ovim je dielom listar dogotovljen. Njim je zadovoljeno prešnoj jednoj potrebi naše knjige, a ime štovanoga i poznatoga pisca liepa su mu preporuka, da će kupac u njem sve ono naći, što želi i što mu za svakdanji život sbilja treba.

— Istom nakladom izašao je VII. svezak „Novog njemačko-hrvatskoga rječnika.“ Ciena 30 novč.

— U Novomsadu izdao je prof. Milan Dimitrijević razpravu: „Papa i rimo-katolička crkva.“ 8mina, 39 str. Stoji 20 novč. Ona je naperena proti papinskoj nepogrješivosti, za koju sve žice napinju rimske ježovite na ekumenskom saboru. Koga razprava zanima, može ju imati preko uredničtva „Danice“ i kod samog pisca u Novom Sadu.

— U Novom Sadu izašle su iz Platonove štamparije: „Krst i Kruna.“ Obraz iz prošlosti srbske u IV slike od dr. Jovana Subotića. 64 str. na 16ini. — Zatim „Saćurica i Šubara Ilije Okrugića Sriemca. Drugo izdanje. Str. 80 na 8mini. Stoji 50 novč.

-- U Pešti tiskom Viktora Hornjanskoga izadje prvi svezak prekrasnoga romana „Obsada Fiorencije“ od F. D. Gveracija, što ga prevodi L. A. Tomanović. Ciena 60 novč.

— U Beogradu je počela tri put na mjesec izlaziti „Srbska pčela“, list za književnost , zabavu i satiru. Izdaje i uredjuje M. Jov. Gjorgjević. Godišnja ciena 5 for.

— Slavni talijanski general i rodoljub Garibaldi dao se je u novije vrieme i na knjigu, te je izdao roman „Kaludjerska vlada ili Rim u devetnajestom vieku.“ To su djelo Niemci preveli, te se prodaje po skupe novce za 5 for.; a sad će izaći u Beogradu i u našem jeziku u 2 knjige, prevedeno od Sime Popovića, a svaka će knjiga stajati 60 novč.

— Nakladom Hartlebenovom u Beču izadje od gradačkog prof. Henrika Noë za na vrlo zanimiva i znamenita knjiga „Dalmatien und seine Inselwelt, nebst Wanderungen durch die schwarzen Berge.“ Ciena joj 3 for. Kako je Dalmacija mnogim našincem još žalibože podost terra incognita, a uz to je ta knjiga i za nas vrlo prijaznim duhom pisana, to ju nemožemo dosta preporučiti nažemu obćinstvu.

— U novije vrieme latio se je g. Hinko Šop iz Karlovca slikanja starih kraljeva hrvatskih, po starih slikah, što ih je gosp. Ivan Kukuljević našao u Dalmaciji. Slika kralja Zvonimira dogotovljena je i nalazi se u knjižari g. Svetozara Galca. Doskora će dogotoviti slike kralja Krešimira Petra i drugih kraljeva i vladara hrvatskih. Svraćamo pozornost obćinstva na taj rodoljubivi rad, koji zaslužuje, da nadje u svih izobraženih vrstah našega naroda dovoljne podpore.

Razne viesti. Srbski listovi javljaju, da se u Bugarskoj na sve strane osnivaju „ženska družtva“ za narodnu prosvjetu. Čujte Hrvatice, što se radi u zemlji, koja još pod turskim igom stenje! Kad će se od vas takovi dični glasovi svietom raznositi?

— Rusko ministarstvo izreklo je po predlogu medicinalnog vieća odluku, da ženske slušati mogu predavanja na medicinskom fakultetu, i da im je prosto praksu tjerati. Kad će se ta prava dati ženskomu spolu u prosvjećenoj Austriji, koja evo stekoše u tobože varvarskoj Rusiji?

— Madjar Al. Vodjaner poklonio je magjarskoj akademiji 2000 for., da akademija jednoj mladog čovjeka, koji se bavi narodnim gospodarstvom, na dvie godine pošalje u inozemstvo. K tome će on još namiriti i sve putne troškove. Evo opet jedan velikodušan i rodoljubiv primjer, u koji bi se ugledati mogli naši bogati štovatelji Magjarâ.

— Iz jednog statističkog djela vadimo o pomnožavanju pučanstva u velikih evropejskih gradovih sljedeće podatke. U dva ogromna grada, Londonu i Parizu, pučanstvo se je od god. 1833. pa do 1869. udvojilo; u Beču se je takodjer jako pomnožalo, a u Liverpoolu mal ne utrojio broj stanovnika. Ali Berlin nadkriljuje kud i kamo sve ostale gradove, jer broj sadanjeg njegova stanovničtva stoji prema onomu od g. 1832. kao $3\frac{1}{5}$ prema 1. God. 1832. zauzimao je Berlin osmo mjesto medju evropejskimi glavnimi gradovi, u kojih je pučanstvo uredno popisano, a sada zauzimlje treće, kako to pokazuje sljedeći pregled:

	God. 1833.	God. 1869.	na 100
London	1,624.000	2,214.000	89
Pariz	880.000	1,950.000	117
Petrograd	480.000	667.000	37
Napulj	358.000	600.000	37
Beč	310.000	640.000	107
Dublin	300.000	362.000	21
Moskva	280.000	420.000	50
Berlin	250.000	800.000	220
Lizabon	240.000	340.000	44
Manšester	238.000	350.000	49
Amsterdam	230.000	250.000	12
Glasgov	202.000	401.000	99
Liverpool	190.000	520.000	174
Madrid	190.000	390.000	105

Iz ovih se brojeva vidi, da je Berlin za četrdeset godina prestigao Petrograd, Napulj, Beč, Dublin i Moskvu. A još bi veće bilo njegovo stanovničtvo, da nije za dugo prepriečeno bilo pomnožavanje posebnom pristojbom za prve naseobe, i pristojbom za pravo gradjanstva, što je sada jako mudro i pametno dokinuto.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 19. U Zagrebu 11. svibnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Što ljubeznom dievu čini?

Što ljubeznom dievu čini?
Je l' stas vitki i tanani,
Hod vilinski i lagani,
Ustne rujne, pram svileni,
Lice s kog' sja dan mileni,
Ili crno, jasno oko,
Koje strielja na duboko? —
O to ti je krasna dieva,
Nu ljubeznost još zahtieva
Nješta više od krasote! —

Što ljubeznom dievu čini?
Je li kad je vješta švelja,
I vezilja, hitra prelja,
Kada posao, kog se lati,
Zlatnim' prsti viek pozlati,
Il' kad mnogo nebrine se
Za teatre, mode, plese? —
To je riedka, vriedna dieva,
Nu ljubeznost još zahtieva
Nješta više od vriednosti! —

Što ljubeznom dievu čini?
Je li govor gladki, medni,
U držanju način vriedni,
Duh koj hitro se obraća,
Oštroumnost kâ sve shvaća,
Il je duša krotke ćudi,
I blagoga srca u grudi? —
O to ti je dobra dieva,
Nu ljubeznost još zahtieva
Nješta više od dobrote! —

Što je dakle, ded objavi,
Što ljubeznom dievu pravi? —
Kad svoj narod vrli ljubi,
Čovječanstvo kad sve grli,
Kad joj čustvo najsvetije
K srodnom srcu srce grije:
Tad je dieva ljubezniva;
Dà, ljubav je tajna sila,
S kom je svaka dieva mila!

Dà, ljubav je tajna sila,
S kôm je svaka dieva mila;
Nu kad dieve krasne, vriedne,
Duše čiste, blage, čedne
Ljubav srce preovlada,
Iz neba je angjeo tada, —
Nit pod suncem jest junaka,
Koga nebi dieva taka
Svojim' čari zatravila,
A ljubeć ga usrećila!

F.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

U gledanju zatvorenih kuća dugačke skradinske ulice dodjoh do kraja čitavoga grada. Krenuh desno na otvoreno polje, pokriveno množtvom svjetine, koja je tu veselo svetkovala blagdan sv. Jere. Jur iz daleka sve se crvenilo, jer mužko i žensko nosi tu crvene kape. Igraše kolo, t. j. više kolâ, ali na moje udivljenje bez ikakove muzike. Pristupih k prvomu kolu, tu bijahu same djevojke. Dvie bi pjevale, druge po taktu napjeva okolo skakale. U drugom kolu bijahu jur djevojke pomiešane sa ženami i muškarci. Tu se nije ni pjevalo ni sviralo, samo mučeć skakalo. Osim toga igrali bi i plesali po čitavom polju djelomice, sve tri po tri, ili djevojke sáme, ili dvie djevojke pak jedan čovjek, poskakivajući na mjestu, ili u skakanju šetajući gore i dole. Bijaše tu vidjeti liepih nošnjâ. Djevojke sve u modroj ili zelenoj suknji, nakićene srebrom i zlatom na grudih, s dugačkimi naušnicami, takodjer od srebra ili zlata, a za crvenimi kapami zataknuta pera. Krasnoga stasa muškarci iz Kistanja imali su crvene ječerme, posute srebrnimi tokami, puceti i pjenezi. Haljine sure ili crvene, čakšire modre, bečve biele liepo vezene. Na glavi zlatom vezene crvene kape šarenimi rubci obvijene. Sve se držalo ozbiljno i tiho, kod tolikoga svieta nebijaše čuti ni najmanje vike. Govorio sam s njekimi muškarci diveći se ljepoti govora hrvatskoga, i prirodjenoj svakomu dosjetljivosti i oštroumnosti. Pomislih, što bi se dalo iz toga naroda učiniti, da nije tako rano pao pod gospodstvo raznih tudjinaca, pa da nije od njih poprimio većom stranom sve ono, što je u njih zlo, a malo od onoga, što je u njih dobra. Ali u prostom puku, kako sam se i danas osvjedočio, ima barem poslušnosti, ima poštovanja prema starijemu i razumnijemu, dočim kod inteligencije ni toga neima, kao da su im visoki klobuci izsisali iz moždjana sve darove prirode i krvi, i ostavili u njih samo tudju taštinu s pohlepom za gospodstvom i slavom.

Kad sam se zamišljen iz polja vratio, susretoh moje putne drugove na ulici, koji me nestrpljivo izgledahu; jer inžinirski kapetan očekivao je u Šibeniku s parobrodom svoju ženu, i želio s toga ranije se vratiti. Vraćajuć se putovasmo većom stranom uz brda pješke. Ja većom stranom mučeć, moji drugovi u živahnom razgovoru o svačem.

XVI.

Otoci Krapanj i Zlarin.

Upoznavši se njekom prilikom u Šibeniku sa zlarinskim posjednikom Juranovićem Makalom, nagovarao me ovaj da idem svakako na otok Zlarin, da se tamo upoznam s vriednim župnikom Bellamarićem i hrvatskim piscem Šutinom. Ovo nagovaranje potakne me te sam da žrtvovao jedan dan, prem da sam u šibeničkom arkivu imao još dosta radnje, ako sam i neumorno radio svaki dan od jutra do mraka. Dne petoga listopada odvažih se dakle u

pratnji kapetana Grivičića i lieutenanta Takóa, koj bijaše sa mnom i u Skradinu, na put u Zlarin. Gajeta od četiri vesla čekala nas je spremna i mi krenusmo najprije put otoka Krapana, jer sam želio, da tamo razvidim samostan fratarski.

Jutro bijaše krasno, vjetar jedva da je lahorio iz Levante, zrak malko studen ali okriepljiv. Veslari šibenički vješti su ribari i mornari. Vožahu nas uprav gospodski. Pripovjedahu nam od svakojakih riba, raka, kamenica, ljuštura i morskih trava; ali šibeničkih žitelja ponos je i najveća slast riba zubatac, koj se lovi, kako oni kažu, samo u luci šibeničkoj. Vozeći se po šibeničkom kanalu, koj se može zatvoriti lancem, dočim ulaz tvrdja sv. Nikole čuva, dodjosmo i do špilje Lobora, gdje stoji kapela i grobište porodice Vrančićeve, kod koje sam u Šibeniku njekoliko ugodnih trenutaka proživio. Kraj mjesta Zablačja stoji liepi ljetni stan Fontanov, a od Molja sve do Krapana šire se dobro obradjene bašče s maslinami i vinogradi. Po moru sretosmo više ladjica s ribari krapljanskimi, lovećimi po čistom moru ribe Ubotnice sa sedam repova (volpe, Siebenschweif), koje mogu kad su velike povući i čovjeka u more. Na dnu mora vidjosmo svakojake liepe trave, ponajviše crne trpove (cazze marine), zatim ježeve, pujake itd. Čuo sam, da Krapnjani u toj okolici najviše barkâ imadu. Zajedno sa Zlarinci love u moru špunge i koralje, koje voze do Trsta i po svem jadranskom primorju. Za poldrugu uru vožnje dodjosmo u Krapanj i posjetismo odmah samostan, gdje nas gvardijan i zajedno parok mjesta, Antun Vilica, veselo dočeka. Ja probavih dvie ure u knjižnici, dok moji drugovi razgledavahu mjesto, bašču, liepi gaj itd. Knjige u toj knjižnici stoje istinabog poredane u polica, ali po običaju dalmatinskih samostana pomanjih mjesta, sahranjeno je tu i svakojako hranivo, bob i krumpir, suve smokve, šljive i ostalo voće, brašno itd. Česa ima najviše, to su crvi, koji se s prašinom tako ukotiše u knjige, da jih skoro svaka ima podobru zbirku. Našo sam tu mnogo riedkih incunabula, ima nješto i hrvatskih knjigâ i rukopisa, od glagolskih ništa. Samostanska crkva ueima ništa znamenita, osim jedno zvono od g. 1550. U Trapezariji čuva se liepa slika posljednje večere od Franje Santacroce. Samostan ovaj utemelji Toma Jurić, Šibeničanin, g. 1436., svršen je g. 1446., a crkva posvećena g. 1523., kako napis na pjevališću svjedoči. U njoj ima više grobnih spomenika, medju kojimi sam zapamtio jedan od g. 1660. s napisom:

INEQVALES NASCIMVR.
AEQVALES MORIMVR.
OMNES CINIS ADEQVAT.

Samotan ovaj otok bijaše g. 1646. obsjedan od Turakâ, kojom prilikom branio je šanceve fratarski gvardijan Petar Mesalinić sa sabljom i krstom u ruci, predvodeći svoj puk. Kad je obsjednutim jedna padovanska galija na pomoć priskočila, bješe Turci kametom potučeni.

Iz Krapana dodjosmo po tihom moru u Zlarin za jednu uru. Ali tu nadjosmo sve pusto i mrtvo. Bijaše blagdan a sav puk u crkvi. I mi odosmo u crkvu, te stupismo u nutra kad je svećenik upravo pjevao evangjelje i to

na moju radost, na hrvatskom jeziku. Služba božja trajala je od 10 do 1½ ure. To bijaše za trudne i gladne putnike suviše pobožnosti. Mi tražismo po mjestu gostione, ali te ćeš po Dalmaciji zabadava tražiti. Poslasmo dakle u crkvu po g. Makulu, da se barem š njim posavjetujemo, kako ćemo i kuda. Taj gospodin zabavi nas ljubezno i uljudno, dok nedodje župnik Belamarić iz crkve, koj bijaše veoma dirnut od našega posjeta, pozvavši nas na objed. Kod ovoga čestita rodoljuba vidio sam bogatu sbirku hrvatskih riečih, što ju od njekoliko godina sabira. U Zlarinu neima inače ništa znamenita, i mi se spremismo odmah poslie objeda na put natrag u Šibenik. Premda je more podobro razigrano bilo od jakoga maestra, dodjosmo, razapevši jadra, za jednu uru u Šibenik. Ovo mi bijaše tim milije, jer sam se ćutio boležljivim od nahlade.

(Nastavit će se.)

Tamburaš.

Izvorna pripoviedka po istinitu dogodjaju.

Od Dragojle Jarnevićeve.

(Nastavak).

„Nebuncaj tamburašu, pa predjimo na drugi razgovor; u ovom se nerazumijemo. Od ono doba, što sam te upoznao, miliji si mi svakim danom, i zahvalnost za moje izbavljenje neveže me više na te, nego li i tvoje dobrinje (krieposti). Nješta je tajinstvena u tebi, što me k tebi privlači; a tvomu se poštenju divim, jer se nisi okaljao u raznih sgodah, u kakovih sam te gledao. Da sam ti iskren prijatelj, o tom nedvoji, i mogao si već iz toga opaziti, što prečujem mnoge tvoje rieči, kojih nebi smio kao Francez prečuti i premučati. U svem tvom biću vidim, da si izvanredan duh, a nehotice mi se često narine misao, da uza sav tvoj spoljašni mir velika uzrujanost s tobom vlada. Od kako sam te upoznao, nisi nigda bio tako zamišljen i osbiljan, a čim se više tvojoj domovini približujemo, tim sve više sjetan neveseo bivaš. Čim u Karlovac dospijemo, znam da ćemo se raziti; ali prije nego to bude, želio bih znati tvoj život, koji nije zaista bez zanimivih sgoda. Daj, brate, kaži, čim ti se zamjerila domovina, da si joj odbjegao; čim rodjaci, ako ih imaš, da si ih ostavio? Ili te iznevjerila ljuba, pa te njezin grieh u tudjinu prognao?“

Tamburaš se smrkne, uzdahne i žešće udari u žice.

„Nisi li čuo, Franjo, što sam te molio?“ reče poručnik. „Tvoj te prijatelj moli, pa mu ti valjda nećeš odbiti molbe?“

„Pričekaj!“ reče muklim glasom tamburaš. „Ti si dirnuo u žicu moga srca, koja će tužno odjeknuti; al nek ti bude, mlad si, moglo bi ti biti poukom. Ti si mi izkušan prijatelj, i samo takovu mogu pokazati grdnu ranu, koja mi život ubija. Čuj, ja ću umah početi; jer tko znade, bi li sutra bio voljan pripoviedati.“

Tihano dirne sada tankim perom sitne žice, i one kao da razumiju, što

će gospodar, tihano se oglase i tihano zujahu dalje; a on kako mu pripoviedajuć srce kuca, tako dira i žice, sada lagahno i tiho, sada visoko i bučeć. Poručnik se pruži uz prijatelja po travi, osloni mu se glavom na koljeno i kabanicom se prikrije. Jelka, u plašt zaogrnjena, osloni se glavom na lievo rame Franjino, i on začme. Mirno je pripoviedao sve do ono doba, kako je otac radi zmija nanj navalio; ali ovdje mu se strese glas i rieč mu zapne u grlu, a žice ušute. Nastane trenutak velike srdačne boli, a čim ga poslje poduge stanke ova ponešto mine, nastavi opet muklim i drhćućim glasom:

„Nepomisliv, da ima otac svoga sina, ma bio on i odrasao, pravo kazniti, ako mu proti volji radi, odletio sam u kuću, uzeo svoju tamburu, nješto novaca, te nazvav nezaboravnoj sestri Anici s bogom, otidjem put Siska, da se od onuda krenem na kojoj ladji u Banat. Kako bih tamo živio, čime se bavio, nisam mislio. Samo ajde, ajde čim dalje, da odmaknem od očeve kuće. Koliko sam puta pogledao na črnavice (masnice) po mišicah i bokovih, toliko puta sam se zakleo, nikada više kući očinskoj nedoći.

„Došav u Sisak nemogoh da neobidjem Jelke. Otaj angjeo, pomislih u sebi, popratiti će me utjehom u sviet, te ću manjim ogorčenjem domovinu ostaviti. Ali čim me ona ugleda, stane jaukati i tužiti se na majku, koja ju je silila, poći za neljubljena čovjeka; a na mene sleti molbom, da ju izbavim biede ili će se utopiti u kupskih valovih. Uzbunjen i ogorčen kako bijah, neimadoh razbora. Jelkine me suze sklone i ja privolim, da podje na mužko preodjevena sa mnom u sviet; ali ne u Banat, kako za sebe s prve ruke odlučih, nego u Ugarsku, da tražimo Ivana. Nezrela bijaše misao u nezrelih glavah, ali pustolovali mi po Banatu ili Ugarskoj bijaše napokon sve jedno, samo da izbjegnemo, kako mišljasmo, okrutnosti svojih roditelja. Za Ivanovu pukovniju napitasmo, pa sada ajde put pod noge. Moram priznati, da je to poduzeće bilo velika ludorija; ali ono bje i strašno kažnjeno. I kako da se nije nitko našao, tko bi nam bio put zapriečio! Izazvav svoj udes na mejdan stadosmo se njim boriti, i on nas svlada. — Da nam se izgubi trag, podjemo iz Siska ladjom do Broda, a od onuda preko Slavonije u Ugarsku. U ono mutno doba lahko nam bijaše proturati se i bez putnih listova; a da mirno i sigurno prodjemo, putovaše Jelka kao moj brat, ali gluh. Uza to sam krotio zmije, pa sam kod prostoga naroda postigao štovanje kao čarobnjak, i ljudi zazirahu od mene kao od njekakova pogibelna čovjeka. Boraveć neprestano uz Jelku, raztopi mi se srce neslućenim čeznućem, i doskora sam osjetio, da mi nema života bez nje. Da, ljubav me osvoji strastvena žarka; ali ona bijaše ljuba moga brata, koja mi se je povjerovala u svojoj nedužnosti, u svojoj ljubavi za Ivanom. Da sam imao ovo povjerenje štovati, djevojku kao svetinju smatrati, i bratsku vjeru neoskvrnuti, možeš si misliti. Vidiš, uz ovo biće, koje nije ni u najvećoj svojoj tugi svih dražesti još lišeno, koje sam ljubio plamom prve nedužne svete ljubavi, boravio sam osam godina, nikad joj nekazav, da ju ljubim, nikad joj nedirnuv rumenih ustna poljubcem poželjenja. Uzprezao sam vjeke srce svoje, pazio na rieči, krotio vatru pogleda; i do ovoga časa nije znala Jelka, da ju ljubim, da, niti je to samo slutiti mogla.“

Jelkino jecanje obustavi mu za trenutak rieč, zatim opeta tiho produlji: „Ljeto i zimu bijasmo Ivanovoj pukovniji u tragu, ali je stignuti nemogosmo. Neprestano mienjanje vojničkih odjela, izderani drumovi, ljuta zima i kojekakove zapreke smetahu nam, da cilj svoj postignemo. Konačno pademo u austrijski tabor, i to upravo nješto prije, nego je Napoleonova vojska pod Muratom pod Beč stigla. Austrijska vojska ležaše okolo Beča i u varoši čekajuć Napoleona, koji se silnom vojskom na ovu priestolnicu podigao. Pukovnija, kod koje je imao biti moj brat, takodjer se je ovdje nalazila. Stadosmo dakle propitkivati za Ivanom; nu pukovnija je bila tuj, ali Ivanu ni traga."

Ovdje klone tamburaš glavom i umukne, a Jelka zaječi bolno. Francez reče nestrpljivo:

„Prodji se, brate, gorkih uspomena, pa daj dalje. Ti si već to premučio, pa sada te neka više nesmeta."

„Poručniče, ti još nisi u bielom svietu ni očiju otvorio, a kamo da bi suditi mogao, što ljudsko srce prepatiti može... Čuj dalje. Propitkivajuć za Ivanom Mlinčevićem nadjoh se s mnogimi Hrvati, i opaziv oni moju tamburicu, ponude mi, da se pridružim prtljagi i živežarom, dok se odluči očekivana Napoleonova navala. Vojnik je uviek bezbrižan. U oči bitke, nasladjuje se on još glasbom i vinom. Ta zašto bi u bojazni smrt očekivao? Razpušteni se vojnici na kratak odmor sakupe oko mene, tražeći da zaigram u tamburu. Bijahu većim djelom Hrvati, kojim se zaželi slušati narodno to hrvatsko glasbilo. Nemogoh a i nesmjedoh ih se otresati, te uza svu tugu, što mi zasjela srce udarim u žice. Da ti je bilo vidjeti, brate, to skakanje oko mene!

Hrvati se zanesu duhom u svoju domovinu sried svojih, te stanu pocikivati i pleskati, a oči im se zakriese od veselja uz narodne glasove. Brate, ti znaš moju tamburicu, kada ljudski u nju udarim; pa tako udarih i sada punim srcem i neizrecivim čustvom gledajuć mi zemljake, veseleće se uz davno nečuvene narodne glasove, a u oči možebiti još sutrašnje smrti. Nabacaše mi u škriljak silu bakrenjaka, a ja uz braću sve vedriji i vedriji, dok me iz moje zanešenosti najedanput neprobudi Jelkina vika. Pogledam na nju, ali pokraj nje njeki stražmeštar, Niemac, koji ju je htio zagrliti. Kao nikada uzkipi krv u meni, skočim na noge i zariknem kao biesan: ‚Odtale čovječe, ili ću te s mjesta udaviti.' Morao je biti moj izgled strašan; jerbo je sbilja Niemac presenećen skočio na stranu. Plesači stanu, i časom zavlada naokolo gluša kao u grobu. Niemac se u to dozove, i zastidjen valjda svoga straha od moje tamburice, koju sam mu vrh glave bio zamahnuo, reče porugljivo: „„Gle junaka, koji se nosi nad sablju!"" pa se maši za balčak svoje sablje. Hrvati se stanu naokolo mene sgrtati i vikahu: „„Šta je? Šta imaš s ovim? Neboj se zemljače! Nedaj se, brate, ti si Hrvat!"" Da nebude uza me Jelke, bilo bi onda krvi kao nikada, a još za onako malu stvar! Nu ja se jako za nju prepanem, pa se ustegnem. Medjutim sgrne se sila Niemaca oko stražmeštra, pitajući šta tuj biva. Smiešeći se reče Niemac, koji je valjda od prirode bio blaga srca: „„Ova junačina, vodi evo uza se djevojku, pa se drznuo u tabor s njome; ako i u mužkom odjelu, prepoznalo ju moje oko; pa sada diže

graju, što sam ju htio poljubiti. Neznaš li, momče, da je vojniku slobodno ljubiti djevojke, što u tabor dodju, pa i ovu ćemo ljubiti.““ Jelka pane iznemogla meni u naručaj, a ja kroteć u sebi uzavrelu krv, umjerenim reknem glasom: „„Ove lje neće ljubiti nitko osim preko mrtva mene; sestra je moja jedinica, i za nju ću posljednu kap krvi proliti.““ Onda povičem na Hrvate materinskim jezikom: „„Braćo, nedajte, da vam stranac oskvrni rod i krv hrvatsku! Stanite uz mene, ako mi bude do nevolje, ali čuvajte krv svoju i tudju, jer ju treba domovina! Dajte mi samo izmaknuti sili, a da nepostradate nijedan!““ Hrvati stanu preda me kao zid, a straga puste nas izmaknuti medj živežare, odkuda se odšuljamo u jednu nizku kućicu, koja bijaše srećom otvorena, i u kojoj smo zatekli smo dvoje starih ljudi, koji nas — premda strance — prijazno prime.“

„S toga dogadjaja uzbudi se u nas kajanje radi našeg prenaglenja. Ja to osjetih na grizućoj me sviesti, a zamjetih i u Jelkinih gorkih suzah i u njenom očajanju. Njekoliko puti poviče ona sva sbunjena: „„Franjo, ako boga znaš, prati me kući k majci mojoj. Propadoh doskora, ako se nevratimo!““ Pa to bijaše i moja čvrsta odluka. Otrieznjen ovim dogadjajem, uvidih, da me od sada čeka stotina nevolja. Čim bo se je jedanput pročulo, da je moj pratioc djevojka, postala je ona izvržena nebrojenim strašnim nevoljam u taboru razuzdanih vojnika. Razmišljajuć kako bismo mogli iz ovog škripca, iznenadi nas na jednom svećenik jedan, koji naglo u sobu bane.

„„Ipak si to ti, Mlinčeviću,““ reče, čim me uoči.

„„Da li je moguće, da si to ti Mrzliću!““ poviknem mu ja; a to bijaše vojnički duhovnik i moj bivši saučenik u sjemeništu, godinu dana od mene stariji.

„„Nagadjao sam ja na tebe, čim sam čuo o hrvatskom tamburašu i kako izgledje, samo me smetala tvoja sestra, za koju znadem, da je malo poslje tvoga odlazka otišla za staroga Janića, uz kojega plače svoga Josu Grlića.“ Pogledajuć na Jelku primjeti posljedne rieči.

Ja se ponješta uzbunim, Jelka se obrati prozoru, a on produlji:

„„Propitkivajuć za tobom, nadjoh sbilja koga sam slutio; ali nezamjeri, brate, sokole moj sivi, ako želiš, da ti pomognem, slutim bo da ti treba pomoći, znati mi je, tko te prati. Sestra ti nije, premda ti podobna po kosi i oku, tako morda je ...““

„„Strpi se, brate, kazat ću ti sve potanko,““ presiečem mu govor, uzmem ga izpod ruke pa izidjem s njim napolje. Našao sam čojeka prijatelja, koji mi je kanio pomoći, a taj je imao sve moje jade znati, jerbo mi je pomoći trebalo.

„„Tvoja je zadaća riešena,““ reče moj prijatelj poslje pozorna slušanja. „„Ivan je pao na Rajni, a tvoj je otac slab i nevoljan s tuge, što ju ima sa sinova svojih. Ti si duboko ugreznuo, neću reći u grieh, ali u nesmotrenost, s koje ti je sada patiti. Izpravi pogrješku svoju i vrati se kući. Da si bio tvrdja srca, muževlje odvažnosti, nebi sada ova djevojka izišla bila na glas. Ti si joj imao odbiti ludi zahtjev; odgovoriti ju od nakane, nezrelo pomišljene

a nezrelije izvedene. Što će mati, što sugradjani njezini! Ako se i nevina kući vrati, zar će joj tko vjerovati: zar će ju tko nazvati poštenom djevojkom?""

Na posljednje se rieči opet oglasi Jelka s težkim uzdahom iz stisnutih grudi, i maši se obima rukama pramâ, što joj niz ramena visjahu. Franjo prišapne Francezu: „Zabrazdio sam, ovih riečih nije trebala ona čuti." Zatim produlji:

„Poslje kako me je moj prijatelj živo ukorio, ostavi me obećavši mi, da će mi sutra donieti putne listove, s kojima ćemo se lašnje u domovinu vratiti. Nu moja zla kob hotjaše, da je istu noć Napoleon sa svojom vojskom pod Beč pao. Ja ti, brate, nemogu kazati, kakav je to bio metež u austrijskom taboru. Sve odjele povuku u Beč, a šta je izvan linije ostalo, postalo je plienom Francezâ. Tuj ti nebijaše velika domjenka, i eno sutradan se otvore bečka vrata, te Murat s mnogo tisuća vojske uljegne u grad; dočim se sam car u Šenbrunu smjesti. Ni danas nerazumijem, kako smo iz jedne nevolje u drugu padali, te zarobljenici franceski postali. Beč je naš, vikahu Francezi, i ja mišljah, du ću uz druge takodjer prispjeti u grad; ali mi loša bje sreća, jer nas pridružiše njekomu transportu njemačkih zarobljenika, koji su imali otići preko Linca u Bavarsku. U Pasovi ostanemo njekoliko dana, a docnije kotrljasmo čitavom Bavarskom do Štrassburga. U to vrieme nebilo inače, već je imala Jelka i čuti i govoriti, a i zaodjeti se ženskim ruhom, jerbo su ju prepoznali, a trebali su žena za dvorbu ranjenika, na što se je i dala. Ona je trpila sve nužde i tegobe mirno i s podanjem u svoj udes, ali duševno moje stanje bijaše strašno. Nepazeć na našu srodnost, htjedoše nas Francezi izprva razdieliti, napokon se ipak predomisle, te nas ostave. Zato se nesmjedoh otimati nikakovu poslu, te je tako iz mene bilo svega biesa: sad vodonoša, sad kuhač, sad dvorjanik pa još i vrtar. Ovo mi posljednje ugadjaše ponajbolje; jer tu sam imao kad da udarim i u sitne žice svoje tamburice, koja mi je bila vjeran pratilac u svih mojih nezgoda. Često prisluškavahu mojoj igri svake narodnosti ljudi, samo nebijaše Turaka. Kako mi je bilo na duši, bio bih volio biti u kakovog turskog paše u Sarajevu ili Travniku bostandjijom, nego tamo sluga Francezom, Niemcem, Talijanom i bog si neka sam zna, kakovim sve ne, što ih je bila franceska sila stjerala. Ta odanle bi bio bliže svojoj domovini, dočim me je u Štrassburgu mal ne minula nada, da ću kada više uz romon kupskih valova popievati uz svoju tamburicu. Kod odporavljenika dojde u cienu moja tambura, rada joj nesretnici prisluškivahu, a ja sam rado priklapao uz njene žice. S Jelkom sam obćio svaki dan i često se razgovarasmo o nesretnicih, što smo ih imali priglédati. To nam ublaži grko ćućenje glede vlastitog udesa."

(Nastavit će se.)

Ajduci.

Od Vladimira Jovanovića.

(Nastavak,)

Tada Senjanin Tadija naredi, te se ponese ovan devetak i jarac od sedam godina:

„Oba živa oderao brava,
„Pa ih pusti u jelovo granje.
„Grana dirne, stoji drèka jarca,
„Ovan ćuti, nepusti avaza . . .
„Progovara Senjanin Tadija:
„Vidite li, moja braćo draga!
„Kakova je muka na hajvanu,
„Još je veća muka u Turaka,
„Kad našega uvate junaka,
„Koji može muke podnijeti,
„Da oćuti, moja braćo draga,
„Ka' oderan ovan kroz planinu.
„Koji muke otrpjet' nemože,
„Od mene mu Bogom prosto bilo,
„Nek se vrati Senju na krajinu."

„Stari Vujadin", kad su ga Turci sa obadva njegova sina uhvatili, progovara ovima:

„O sinovi, moji sokolovi!
„Vidite li prokleto Lijevno,
„Gdje u njemu bijeli se kula?
„Ondje će nas biti i mučiti:
„Prebijati i noge i ruke,
„I vaditi naše oči čarne.
„O sinovi, moji sokolovi!
„Nebudite srca udovička,
„No budite srca junačkoga.
„Neodajte druga ni jednoga,
„Neodajte vi jatake naše,
„Kod kojih smo zime zimovali;
„Neodajte krčmarice mlade,
„Kod kojih smo rujno vino pili. . ."

U Lijevnu Turci metnu na muke staroga Vujadina:

„Prebiše mu i noge i ruke.
„Kad stadoše oči vadit čarne,
„Govore mu Turci Lijevljani:
„„Kazuj nama, stari Vujadine,
„„Kazuj nama družinu ostalu,
„„I jatake kud ste dohodili. . .
„„Kazuj nama krčmarice mlade,
„„Kod kojih ste rujno vino pili.""
„Al govori stari Vujadine:
„Neludujte Turci Lijevljani,
„Kad nekazah za te hitre noge,
„Koje-no su konjma utjecale,
„I nekazah za junačke ruke,
„Koje-no su koplja prelamale
„I na gole sablje udarale;
„Ja nekazah za lažljive oči . . ."

„Mali Radojca", da bi se oslobodio tamnice, u koju su ga Turci bili bacili, načini se kao da je mrtav. Turci nevjeruju, da je mrtav, pa ga meću na muke:

„Lože njemu vatru na prsima,
„Al je Rade srca junačkoga,
„Nit se miče, ni pomiče Rade . .
„Uvatiše zmiju prisojkinju,
„Pa turaju Radu u njedarca;
„Al je Rade srca junačkoga,
„Nit se miče, nit se od nje plaši . . .
„I uzeše dvadeset klinaca,
„Udaraju pod noktove Radu.
„I tu Rade tvrda srca bio
„Nit se miče, ni dušicom diše..."

Turci ga najposlje bace u more, al je Rade plivač bio, pa izpliva iz mora:

„Pak izidje na briegu mora,
„Pak povika iz grla bijela:
„„Jao moji bieli sitni zubi!
„„Povad'te mi klince iz nokata."
„I on sjede i noge prekrsti,
„I povadi dvadeset klinaca,
„Pa ih metnu sebi u njedarca.
„Opet neće da miruje Rade."

„Starina Novak“ veli o sebi:

„A kadar sam stići i uteći
„I na strašnu mjestu postajati,
„Nebojim se nikoga do Boga.“

V. S. Karadžić priča u svome „Srpskom Rječniku“: „U Srbiji je za vlade turske gotovo u svakoj knežini bio po jedan buljubaša (Turčin) sa nješkoliko pandura, koji su gonili hajduke, a kadšto, kad bi se hajduka mnogo pojavilo, podizali su Turci i narod sav u potjeru, i premda su gdjekoji ljudi u družtvu tjerali hajduke, a kod kućah ih po sgradah i po šumah krili, opet se je kadšto dogadjalo, da su hajduci hvatani i ubijani. Koga ubiju, onomu panduri odsieku glavu i odnesu je u grad, te se na kolcu metne na bedem. Koga Turci živa u ruke dokopaju, onoga nabiju na kolac. A kad ni potjera nemože ništa da učini, onda Turci izidju na teftiš, t. j. kakav veliki starješina turski izidje s podosta momaka u narod, pa zatvorom, bojem i globom nagoni kmetove i rodbinu hajdučku, da se traže hajdučki jataci i da se hvataju hajduci. Kad koga hajduka povedu da nabiju na kolac, pa ga Turci ponude, da se poturči, pa da mu oproste život, on opsuje Muhameda, dodajuć: „Pa zar poslje neću umrieti?... Kad koga hajduka uhvate i povedu da nabiju na kolac, ponajviše pjevaju iza glasa... Kadšto po dva i po tri hajduka povežu mnogo više ljudi... Hajduku se čini najveća sramota i poruga, kad mu se reče, da je lopov i pržibaba.“

Koliku su moć „ajduci“ razvijali nasuprot turskoj sili, i koliki su strah zadavali krvnim neprijateljem naroda, ogleda se u sljedećih vrstah:

Budimskomu paši stižu mnoge žalbe proti „Majstoru Manojlu“:

„Aman, pašo, vidi li zuluma
„Od hajduka majstora Manojla.
„Eto danas tri godine dana
„Kako se je . . . odmetnuo
„Hajdukovat gore po planinah,
„Uzaptio državu Budinsku,
„Sve drumove kud skele prolaze.“

O „malome Radojici“ besjedi „aga Bećiraga s kadunom svojom“:

„Moja kado, moja vjerna ljubo;
„Evo ima devet godin' dana,
„Ka' j' otišo Rade u hajduke,
„Da nemogoh serbes naćerati
„Sve od straha malog Radojice...“

„Makar bila i samo dva hajduka, opet se zna, koji je od njih dvojice harambaša (starješina)“, kaže V. S. Karadžić u svome „Srpskom Rječniku.“ A i u narodnoj pjesmi „Predragi Nenad“ označuje se, kako „družina“ i kakvoga junaka bira za arambašu:

„I Nenad je majci dorastao,
„A do konja i do bojna koplja,
„Pak pribježe gori u ajduke.
„Ajdukova tri godine dana.
„On je junak mudar i razuman,
„I srećan je svuda na mejdanu,
„Učini ga družba starješinom...“

Gdje se u narodnih pjesamah pominju odnošaji ajduka prema arambaši, označuju se svigdje samo kao druževni i bratski:

„Pobratime, Lazo barjaktare,
„I vas braćo, trideset hajduka . . .“

„Nebojte se, braćo moja draga“... tako hrabri „mali Radojica“ svoje četnike.

„Braćo moja i družino draga", timi rieči pozdravljaju sve arambaše ajduke svoje.

Da su razne ajdučke čete medju sobom u svezi bile, i to se kazuje u narodnih pjesmah. U pjesmi „Rade od Sokola i Ašin-beg" pobratime se ajduci sa najudaljenijih krajeva srbskih:

„Vino piju do tri pobratima,
„U planini pod jelom zelenom:
"Jedno bješe od Sokola Rade,
„Drugo pobro Sava od Posavlja,
„Treći Pavle od Srijema ravna . . .
„S njima pije devedeset druga.
„Čujete l' me do dva pobratima.

Pjesma „Gavran harambaša i Limo" označuje još bliže svezu izmedju arambaša raznih četa:

Knjigu piše Gavran harambaša,
„Knjigu piše na mezile prati,
„Prati knjigu moru debelome,
„Pobratimu harambaši Limu:
„„Pobratime, Limo harambaša!
„„Knjigu vidji, nepočasi časa;
„„Brže zovi Gjura barjaktara,
„„Nek razvije krstata barjaka,
„„Pod barjaka pokupi junake
„„Po izboru trideset junaka;
„„Prati haber, list knjiga bijela,
„„Prati haber Rosniću Stevanu,
„„Koji može stići i uteći
„„I na domet tankom puškom ubit',
„„Nek ti s' i on pod barjakom nadje.
„„Kade skupiš taku dobru četu,
„„Hajde s njome Bišću na krajinu
„„U visoku bišćansku planinu,
„„Gdjeno ima suhovrha jela,
„„I pod jelom jedan bijel kamen,
„„Kod kamena jedna voda ladna.
„„Tu ćeš mene naći, pobratime,
„„Sa mnom hoćeš svu družinu moju . . ."

Kakove su usluge ajduci narodu učinili i kakove su sveze u narodu imali, nagovješćuju medju ostalim pjesme: „Mihat Tomić i paša od Trebinja i „Grujica i paša sa Zagorja." U prvoj pjesmi paša od Trebinja šalje knjigu u pleme Drobnjake Milutinu knezu, u kojoj mu piše: -

„More ču li, Milutine kneže!
„Kupi mene dva tovara vina,
„A i treći bijele rakije,
„I izpeci trideset ovnova,
„I napravi trideset odaja
„I ti skupi tridest djevojaka:
„Mene paši Ružicu djevojku."

(Svršit će se).

Sofija Chrzanovska.

Historička pripoviedka iz druge polovice 17. vieka.

Preveo F. S. Pevalek.

(Nastavak).

„Gori, gospodine, u okolici zbaražkoj!" odvrati taj na pitanje zapovjednikovo. „Strašna nesreća u to doba: puni žitnjaci, puni tavani, a prazne poljane, prazne livade. Nije sumnje, da su vatru podmetnuli divlji čopori turski!"

Zlovoljan zatvori Chrzanovski prozor. Vrlo ga pekla sviest, što mu je ovdje bezposlenu boraviti, dočim mu Turci i Tatari haraju i pliene liepu domovinu. Konačno se ozva glas tornjarov, a lozinka se odvrati. Lancevi mostni zaruže, a u dvor dojaši četa konjanika.

„Hvala Višnjemu, da se vratio Čarniecki sa svoga puta“, odlanu zapovjedniku, „barem me neće tolika neizvjestnost dulje moriti.“

Nestrpljivo prošeće njekoliko puta malenom sobom, dok mu se nije javio vodja te konjaničke čete. Zapovjednik mahnu dvoraninu rukom, i u to unidje mlad vodja konjaničkoga odiela sa srebrnima ostrugama.

„Dobro došô, junače!“ uzklikne zapovjednik, pruživ mu ljubezno ruku. „Brzo si jašio i sretno se vratio, kako vidim. A nisu li te napastovali drugi naši neprijatelji, gladni vuci?“

Upitani bijaše jošte gotov mladić, prevaliv koju iza 20. godine. Za cielo mogao se natjecati liepim svojim uzrastom, crnima očima i kosom, rumenim kao jagoda licem s najkrasnijim poljskim mladićem. Pa uza to bio on duha Chrzanovskova. Priprosta odjeća sastojaše mu iz kratkoga kaputića, na kom je visio lasni oklop, uzkih kožnatih hljača i visokih čižama, dočim je šubaru od samurovine kao što i sniežni kontuš svukao u vežici. Pristojno i sjegurno stupi k zapovjedniku i pouzdano primi ponudjenu mu desnicu.

„Zdrav se vratih“, reče zlobno se smiešeć. „Vuci nam se gorski uklanjahu; ali tatarski, razdraženi turskimi hrtovi, udjoše nam u trag, sliedom nas sliedeć, doklje traga neizgubiše. Počimlju opet po staroj navadi prazna sela paliti!“

„Ne obziruć se na primirje?“

„Tako jest, gospodine!“ odvrati Čarniecki. „Preko Zbaraša provališe na tri sela, izplienivši i poharavši sve, a sa seljani postupahu na najnečovječniji način.“

Dulje se nemogaše od pravednoga gnieva uzdržati Chrzanovski.

„Pa to sve pred mojima očima, blizu moje tvrdje, a ja nesmijem — šutiti mi je! Neboli li čovjeka duša, motreći, kako Osmani nogama gaze sve božje i ljudsko pravo?“

„Mnogo se više bojmo onoga, što nas čeka“, upane Čarniecki, „kada primirje mine. Serasker je dobio nove čete iz Moldavije i iz Ukrajine: kozačku i tatarsku divljad, koja počimlje gospodariti u našoj blagoslovljenoj zemlji kao vuci medju ovcami. Iz Lavova misle drugi Stambul stvoriti, a narodu objesiti na vrat na nos izdajničku vjeru. Čuo sam jošte, da se zaprietiše silnimi prietnjami u listovih zločuvskomu zapovjedniku Jablonskomu, ako im nepreda tvrdje.“

„Ne to nemože, to nesmije biti!“ reče lupivši nogom Chrzanovski, „dokle koja desnica uzmogne mačem mahati u Poljskoj. Šta radi Sobieski?“

„Preslab je, da se ogleda na bojnome polju, te se utaborio s vojskom za Lavovom, očekujuć pomoć litavsku, ako mu stigne. Sazvao je sabor u Krakov.“,

Mislim“, primjeti pouzdano zapovjednik. „da neće prvaci zemlje motriti

mirnom dušom tih opačina, već će se osbiljno posavjetovati, kako da im se jednim odlučnim udarcom učine kraj."

„Roma deliberante Saguntum perit!" nasmija se Čarniecki. „Zidine lavovske porušiti će dušmani za to vrieme, i prije nego li se viećanje dovrši, zaprietiti će ista pogibelj Krakovu!"

„Sačuvaj nas Bože toga, moj sinko!" reče dubokim uzdahom Chrzanovski, „akoprem nam se bliže crni i kobni dnevi. Više je mnogo više tih izroda azijskih, ali smo mi zato Poljaci, junaci na glasu, kojim je lozinka: Vjera i domovina!"

„Jošte vam jednu imam reći, dà umoliti. Rat nije nikomu brat, a najpače nježnim gospojam, koje su ondje suvišne, gdje muževi krvcu liju. Hoćeš li dakle, gospodaru, ovoj pogibelji izvrći svoju suprugu i kćerku?"

Iznenadjen ga pogleda Chrzanovski. Čudio se, što mu tako u malo rieči mladić razložio stvar, o kojoj nije ni najmanje mislio, i koja ga se sada življe kosnula.

„Gospoje?" odvrati zamišljeno i neodlučno. „Dà, pravo imaš, šta će ondje gospoje, gdje se ubija i rane zadavaju; one će nam i onako dosadjivati i smetati svojimi prošnjami i plačem, kad nas neprijatelj obkoli i zatraži svoje djavolsko pravo. A kamo misliš?"

„U Krakov ili Vilnu k palatinu, kamo ću ih ja sam s tvojom dozvolom odpraviti."

„Govoriti ćemo jošte o tom; nu sad ajdemo k večeri, jer nas već druga gospoda čekaju, a ja znam da si debelo ogladnio!"

III.

Sofija s kćerkom i s drugimi častnici, bojnimi drugovi i članovi stola Chrzanovskova čekahu već nestrpljivo tu dvojicu, dok su ih netom sad i dočekali. Prijazno pozdravi domaćica Čarnieckoga, a gospodična zarudi kao zora, kada joj vatreni mladić poljubi ručicu. Tihoma se obavljala večera, jer se zapovjedniku neprohtjelo mnogo govoriti, a gosti su ga odviše štovali, nego da bi mu bili dosadjivali suvišnimi pitanji.

Zdjele i tanjuri bjehu odnešeni, a donešeni puni vrčevi staroga meda i višnjaka. Tu se čaše revno izkapljivale i nazdravljale obične zdravice kralju, prvakom zemlje, zapovjedniku tvrdje itd., ter se istom sada jezici razvezaše. Govorahu o kobnoj budućnosti, o bojevih turskih, o predstojećoj krunitbi slavnoga kralja i o raznih drugih stvarih. Nije se opazila niti čula nijedna plašljiva ili bojažljiva, te je svaki umno i odriješito sudio u vojničkih stvarih. Čeznuli su s velikim čeznućem za borbami i pobjedami, i s ponosom su se uzdali u svojega hrabroga kralja.

Napokon se dignu od stola i razidju se po susjednih sobah. Jedni se primiše kockanja, drugi kartanja i inih različitih igara, dočim se je stari Chrzanovski sklonio s vještijimi podvodjami u odaljeni kut, te je s njimi poveo znatan razgovor. Barbara sjednuv na praznu sofu, nemirnim okom zamjeti

mladića, koji joj se tihoma približio. Gospodjica ponikne očima, slušajuć romon vatrena mladića, a neznajuć sama jadna ništa odvratiti.

„A nemaš li ti, Bašijo, nijedne prijazne rieč za mene?“ upita turobno mladić krasnu djevojku, „ja sam se sav razplinuo u tvoju dobrotu i krasotu, pa sam jedva dočekao čas, da mi razdragaš sladkimi riečmi nemirno srce.“

„Dobri Stanislave!“ odvrati gospodična, stisnuv mu nježno ruku, „netraži liepih rieči za najsvetije čuvstvo srca moga! Ženska srca, kada ljube, naliče eolovoj harfi, koje strune, dirnute slabahnim povjetarcem, proizvadjaju tihe, milozvučne i radostne glasove; ali ćeš težko takvih melodija u mene naći.“

„Ta me priznaja očarava!“ uzklikne Čarniecki. „jer mi je novim dokazom tvoje ljubavi, koja će mi biti voditeljicom kratkotrajnoga žića!“

„Nevjeruješ li mojim pogledom“, reče zastidjeno Barbara, „neuzdaš li se u moje srce: onda te nemogu ni moje rieči ni moje zakletve osvjedočiti!“

„O Bože, čim sam zaslužio, da mi je ljubav omilila biseru ženskomu? Dà, Bašijo, ti hoćeš — ti moraš mojom postati! Prastaro je moje pleme, kao što i tvoje, a rodjaci su nam slavni Ljubomirski, Radzivil i Sanguško. Otac mi je palatinom u Grodnu i doista obilan zemaljskim blagom; što bi nas dakle moglo razdružiti?“

„Neuzdaj se prerano!“ uzdahne Bašija, „moj je otac —“

„Strog, ali pravedan“, upane joj mladić u rieč, „i zaista neće onomu dati kćeri, komu nije ona žrtvovala svoga srca. Ja sam tvrdo odlučio, s tobom ili s nijednom živjeti; pa da mi je uvjetom i glava seraskerova, skinuo bih mu ju usried grdošija numidske njegove straže!“

Dražestnoj se ljepotici odkine iz prsi duboki uzdah, a otisne niz rumena lišca žalostinka suza, baciv na Čarnieckoga pogled, u kom se je zrcalila mila njena duša.

„Stanislave!“ proromoni tiho, „a kad bi inače kob odlučila?“

„Srodna i ljubeća srca samo smrt razstavlja!“ odvrati on svečano, a nastavi umilnije, „a što te tako uznemiruje, što tako pečali? Valjda si nemiran sanak snivala, ili te zaboljela glava s nesvjestice?“

„Oprosti“, reče Barbara iza kratke stanke, „što sam našu tajnu i trećemu odkrila, — svojoj majci. Vrlo me boli, što njenu brigu i ljubav odvraćam nezahvalnošću i neiskrenošću. Danas — danas izpripovjedih na materinjem krilu našu ljubav!“

„A gospoja Sofija?“ oprezno upita Čarniecki.

„Plačuć me poljubi u čelo i blagoslovi, oprostiv mi, što sam tako dugo šutila pred njom. Kad joj pako rekoh, da ćeš me zaprositi u oca, postade nješto osbiljnijom. Nenadaj se prerano, reče, pogledav me turobno i sažaljivo: ljudsko srce naliči često mladomu drvcu, koje se ob dan sve većma razvija i uspieva, a ob noć ga nenadani mraz sasma opuri i uništi. Znam dobro Samuela, pa štogodj on odluči, saberi se moje diete; nam je ženam naložena velika zadaća!“

Čarniecki joj pritisne ruku na svoje srce i snuždeno odvrati: „Valjda si je već odabrao otac zeta, i koji je — draži od mene?“

„Nevriedjaj me, Stanislave!“ ukori ga djevojka, „Barbara ti je vjerna! Pokoriti ću se ocu kao poslušno diete, i krvavim se srcem tebe odreći, ako bude to zahtievao; ali s nijednim drugim na svietu neću pristupiti k žrtveniku!“

Uzhićen mladić savije ruke okô niežna tiela djevojčina i svečano prosbori: „I ja ti se zaklinjem vjerom, koju vjerujem, da ću te ljubiti do groba, do smrti, dok mi muževno srce uzkuca i dok se budem osjećao snažnim za tu milu dužnost! Pomaljuju nam se doduše kobni znaci, nu ili bieloga orla pobjedili ili se on pobjedonosno vinuo put nebesa—ja ću u svom stalan ostati! Bog, domovina i Bašija — najsvetije su mi lozinke, a razriešiti ih može jedino smrt!“ —

U to se dokinu igre i zabave, a maleni zvonac naviesti pobožnim kršćanom polnoćku. I Čarniecki s Barbarom pristupi k družtvu. Svi se veselo razstanu sa zapovjednikom osim jednog jeditoga, koji je pazio cieli večer prizor ljubovnika. Odlazeć škrinu zubî, a usta mu prošapnu strašnu kletvu, videć Čarnieckoga, kako je ogrlio krasnu vilu. To bijaše Krolikovski, mlad plemić, kojega je poslao četnik sločuvski s njekoliko momaka u tvrdju Trenbovlu. Prvi ga pogled djevojčin očara, i donjekle mu uzplamti mladjahno srce vatrom ljubavi. Od mlada već razkalašen i odveć živahan, nemajuć nikakova ćudoredna temelja, dovio se onako surov zrelijim godinam. Ljubav takovih mladića niti može, niti znade usrećiti, jer ih k toj svetinji vodi podla sebičnost i ružna požuda. Plemenitih svrha nemaju na misli, te čim se zasite draganjem i milenjem, kane se nesretne žrtve. Višeput si preduzeo Karolikovski, da očituje Bašiji svoju ljubav; ali kad se približio nevinomu djevojčetu, kad joj zavirio u svietlo oko, što je otrovne striele bacalo na napadače: nehotice mu klone duša, a rieč zamre u ustijuh. To je upravo ona svesilna moć djevičanske nevinosti, kojoj se i izopačen čovjek primiče plaho i bojazljivo, a onda joj osramoćen i svladan podlegne poput pogažene zmije. Ženske — nejake ženske, brane se sa snažnim, ali nesjegurnim oružjem proti napastnikom, koje zastidjuje njihov duševni mir.

Strašno razdražen tumaraše sada po tamnoj noći, pa ga nit oštar vjetar ni debeli snieg neprene s dubokih, crnih osnova. Koracaše velikimi koraci po bedenih, razgaljenom odjećom bez topIoga kontuša, te se straža već zabrinula, da mu se nije koja zla sgoda priudesila. Prije njekoliko dana očitova i zapovjedniku i Barbari svoju ljubav, a oboje ga odlučno odbiše. „Ludjače!“ reče gorko, „tebe preziru, tebe mrze, dočim se drugi nasladjuje dražestmi, koje bi te mogle usrećiti; ali“, zavapi strahovito, „osveta! Koj se neosveti, taj se neposveti! Mojom moraš postati, ma se potresli i stožeri nebeski; a tvoj će otac i ljubeznik oćutiti, kako se zabačeni Karolikovski osvećuje!“ —

I nasloniv se na jedan top stojaše dugo nepomičan, snujući ljutu i krvavu osvetu.“

(Nastavit će se).

LISTAK.

Književnost i umjetnost. U Novom Sadu izašao je prvi svezak mjesečnika „Mlada Srbadija.“ To je organ ujedinjene srbske omladine, kojemu je, kao i omladini samoj, zadatak da na umnom i moralnom polju ujedinjuje misli i osjećanja naroda. Sudeći po prvom broju, biti će taj list vriedan promicalac uzvišene te narodne ideje, jer stranom medju najavljenimi radnici, stranom medju onimi, koji se već u prvom broju odazvaše, nalazimo sve najizkušanije mladje i starije književnike. A gdje se takove sile sroče, nije drugčije, nego da će biti i čestita rada i željena napredka prema naumljenoj cielji. Pa čini se da je list i u materijalnom pogledu prilično obskrbljen, jer osim glavnog bezplatnog urednika g. A. Hadžića ima on još tri plaćena saurednika: Svetozara Markovića sa 800 for., dr. Milana Gjorgjevića sa 600 for. i Živka Šokorca sa 400 fr. godišnje plaće; a uz to će se još svi članci nagradjivati, i to prievodi u prozi ili stihovih sa 10—20 for.; a izvorni sastavci u prozi ili stihovih sa 15—50 for. od arka. Priporučujemo dakle taj novi podhvat na književnom polju našemu obćinstvu, a nada sve hrvatskoj omladini, nebi li i ona otresav se mrtvila i duševnoga svoga nerada, ugledala se u ovu svoju braću na istoku. Mi nevjerujemo, da nebi i hrvatska omladina uz svoja prosvjetna sredstva isto toliko dobra narodu svomu činiti mogla, kao što čini srbska omladina; samo bi trebalo dakako odlučnosti i prave volje za osbiljan rad! Pa zar da medju tolikom našom omladinom nije junaka, koji bi to dično kolo zaigrao? — Nu dok ga tko nezaigra, neka se barem njeguje „Mlada Srbadija“, koja je puna koristne i liepe duševne hrane. Ona izlazi svakog mjeseca jedanput po šest araka, a stoji na godinu poštom 5 for„ na po godine 2 for. 50 novč., a na četvrt godine 1 for. 25 nvč.

— U ovaj par tiska se Turgenjev najnoviji roman „Dim“ u tri slavenska jezika: česki u „Svetozoru,“ slovenski od Makse Samca a Gracu, i hrvatski u „Zatočniku“ od Josipa Miškatovića. Hrvatski prievod otiskat će se i u posebnoj knjizi. Poljaci ga takodjer imaju, a i ćirilicom je već izdan.

— „Mlada Srbadija“ javlja, da će Svetozar Savković, koji je izdao Kastelarov govor „o pravih čovječih“ i ostale njegove govore izdati. Tih je pako govora do sada pet, s kojih je Kastelari na glas izašao; naime 1. proti Bourbonom, 2. o vjerozakonskoj slobodi, 3. o slobodi savjesti; 4. o monarkiji i republici, a 5. je izdani „o čovečih pravih“. Mi se radujemo ovomu podhvatu i preporučujemo ga što toplije našemu obćinstvu.

— U Beču je počeo od 30. travnja izlaziti novi ilustrovani zabavno-šaljivi list „Pavliha“ pod uredničtvom Fr. Levstika. Izlazit će dva put svakog mjeseca, a ciena mu je do konca godine 2 for. Pavliha obećaje, kako pjeva, da:

Resnične bode slike risal,
Srčnó metáje stréle bistre
V pisače, doktorje, ministre,
Budèč zaspance krmežljáve,
Bijoč poslance samoglave,
Nemškutarje in narodnjake,
Če bodo delali napake.
A kar je poštenjaku svéto,
Nigdár ne bodi v zóbe vzéto“!

— Od znamenitog djela „Srbija i Rusija“ što smo ga u predzadnjem broju spomenuli, izašao je prvi svezak, Str. 235. Na 8-ni. Stoji 1 for. a. vr.

Razne viesti. Naša gimnazijalna omladina daje danas deklamatorno-glasbenu zabavu u narodnom domu na korist umnožanja zaklade za podporu siromašnih gimnazijalaca. Nadamo se, da će naše čovjeko- i rodoljubivo obćinstvo što većom darežljivošću podpomoći liepu i plemenitu svrhu te zabave.

— Hrvatska zemaljska vlada izdala je naredbu, da se u ovdašnju duhansku tvornicu nesmiju primati djevojčice, koje nisu svršile četiri razreda glavne škole. Želimo samo, da se i strogo vrši ova naredba.

— Od 1. prosinca pr. god. otvorena je u Beču državna preparandija za učiteljice, a zatvorena je dosad obstajavša kod Uršulinka.

— Više bečkih tiskara obratilo se je na žensku privrednu Zadrugu, neka bi pripomogla osnovati slagarsku školu za ženske, kakova već u Pragu obstoji. Zadruga je tu skrb na se uzela, te se je nadati, da će željena škola skoro u život stupiti. I u Pešti namjeravaju podići takovu školu; a gospoja Rudvanska, vlastnica tiskarne, uzela je već 24 djevojčice u nauk.

— Glavno vieće Edinburžkoga sveučilišta zaključilo je većinom glasova, da se i ženske nesamo k predavanjim liečničkim pripuste, nego da im se i sva akademička odlikovanja kao i mužkarcem podjelivati mogu.

— U Parizu je ovih dana sjajnim uspjehom postigla doktorat lječničtva gospodjica Kata Putman, Amerikanka.

— Nastavno je vieće u Chicagi u Americi imenovalo gospodjicu Kamilu Leach profesorom retorike i književnosti na tamošnjem sveučilištu (high shool).

— U Filadelfiji izabralo je nedavno učeno družtvo „Americam philososphical Society“ četiri gospoje za svoje članove, naime: gospodjicu Sommerville u Fiorenci, gospoju Mariju Mitchel, ravnateljicu zvjezdarne u Poughkeezsie na Hudsonu, g. Agassic i gospoju Emu Seiler rodj. Diruf. Sve su se ove gospodje odlikovale svojim naučnim radom i iztraživanjem.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 20. U Zagrebu 18. svibnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

VXII..

Spljet, važnost njegova položaja, stârine i umotvori, crkve i samostani, svećenici, književnici, gradjanstvo i trgovina.

Krasan li ti je položaj Spljeta grada! Reče mi njekoč jedan Englez u Rimu, da mu neima para do Carigrada i Napulja, jer koliko je svieta obišao, nije našao slična položaja rečenim trim gradom. Mogao je to znati i car svieta Dioklecijan, kad je u zabitnoj svojoj Dalmaciji sagradio na tome mjestu veličanstveni carski stan, da se tu nakon težka i duga carevanja odmori pod svoju starost, i da uživa kadikad barem, obradjivajući svoju bašču, onaj blagi mir, što ga na stolici carskoj nikada uživao nije. — Prošlo je preko tisuću i pet stotina godina, što je taj car svoju ogromnu palaču podignuo, pak se njezinim ostavšim zgradam i porušenim zidovom jošte i danas divi sav učeni sviet. Solinski zator po Gotih, Avarih i Hrvatih dao je zapuštenoj palači Dioklecianovoj, s novimi žitelji i novi život. Ali hrvatski vladari dadoše novomu gradu Spljetu visoki ugled uplivom na crkvenu i svietsku vlast svega naroda svoga. Državnu silu i bogatstvo, prosvjetu i trgovinu, nauke i umjetnosti bijahu stari Hrvati usredotočili u Spljetu i oko toga grada, i doista grad bi ovaj bio mogao postati jednim od najvećih i najznamenitijih gradova svega jadranskoga i jonskoga pomorja, da su za njegovimi ledji zemlje njegdašnje kraljevine hrvatske ostale spojene uviek zajedno š njime. Ali jur u stara vremena nastojavahu Mletčani i Bizantici odkinuti dalmatinsko primorje od svoje tvrde matere zemlje, i privezati ga uz vazda kolebajuće se more. S toga se kolebala i sudbina Spljetska uvjek medju gospodstvom kopna i mora, pak se nije mogao razvijati grad po velikoj zadaći svoga krasna položaja, niti je mogao nasliediti veličinu i snagu svoga njegdašnjega susjeda Solina. Pak ipak je Spljet i danas jošte najveći i najznamenitiji grad našega primorja. I da ima u Hrvata sile, uma i vlasti, imali bi sva sredstva žrtvovati, da se taj sredotočni grad

njihova primorja što prije podigne i poveća; jer nikada neće pobočna kršovita Rieka, kao ni na podzemnom vulkanu stojeći Dubrovnik, moći mah preoteti prevelikoj važnosti sredotočnoga položaja spljetskoga grada.

Kad ideš morem iz Šibenika u Spljet, nevidiš drugo do stienja i kamenja. Skaline i pećine u svih mogućih slikah i bojah, po mjestih pokrivene nizkim grmljem, ili mirisavom travom, redje gdjekojom kućicom, maslinom ili trsom, to je sve što vidiš. Prema zapadu zacrni ti se kad kad u moru po gdjekoj bližji ili dalji ostrov, ili ti se pred očima zabieli gdjekoj golemi greben, što iz mora viri, na ne malu opasnost nevješta mornara. Neima skoro predmeta, što bi umoreno oko putnika, ploveća po sinjem moru, znatno razveseliti moglo. Nu kako se nadimlje grud hrvatskoga putnika veseljem, začudjenjem i uzhićenjem, kad ga hitar brod potisne u široku luku spljetsku. Veliki polukrug plodna kopna posut je kućami i crkvami, iznad kojih vire prekrasni, umno nakićeni zidovi, uz tamne kule i tvrdje sriednjega vieka. Po morskom prostranom i čistom briegu vrvi svjetina postajuća i plandujuća. Bujni život raztvara se pred očima putnika, a živahna slika probudjuje novi život u duši i u srdcu. Sve nevolje morskoga putovanja zaboravljene su. Umoreni putnik jedva čeka da ostavi daske ljuljajućega se broda i da stupi na čvrstu spljetsku zemlju, svakomu Hrvatu milu i svetu. I ja sam bio presretan, kadgod stajah pred sivimi zidinami polurazorene carske palače. Pak ako sam, gledajući one patuljke od kućica, što su se utisnule u utrobu veličanstvene zgrade, i žaleći, što potomci solinskih gradjana zajedno s predji moga naroda, niesu umjeli nasliediti u gradjenju kuća, visoki um suvremenika Dioklecijanovih, to sam se ipak i dosjetio tužnih uzroka, zašto oni nemogahu sliediti tragove njegdašnjih gospodara svieta.

Čovjeku, koj pozna prošlost a umije razmišljavati o budućnosti, mora da omili grad Spljet, pokraj svih njegovih mahna glede gradjenja i uredjenja uzkih tesnih ulica, pokraj potudjena duha unutrašnjih gradjana, i siromaštva predgradskih žitelja, i pokraj nemara klasičkih umotvorina i pomanjkanja višjega prometa, trgovine i obrtnosti. Nu pred Zadrom imao je Spljet uvjek tu prednost, što nije bio toliko birokratičan i toliko prevrtljive ćudi koliko sadašnji glavni grad zemlje. A pred Dubrovnikom, što nije toliko cjenio oholu i okorjelu aristokraciju, koliko onaj inače uvjek republikanski grad, s nazori srednjega feudalnoga vremena. Pravi gradjanski duh ukorenio se u Spljetu od starine, niti ga mogaše svladati monarhičko-aristokratična vlada ugarska, niti pokušavano nasilje vlastela kopna hrvatskoga, niti feudalizam spljetskoga duke Hrvoje, kojega tvrda jošte danas sačuvana kula, zabadava grozijaše pravam i uredbam spljetskih gradjana.

Kad izobražen putnik dodje u Spljet, ako i nije ljubitelj starina, mora da se divi zaostavšim ovdje spomenikom prastaroga vremena, kakovimi se malo koj grad ponositi može. Veličanstvene zidine carske palače, koje opasuju na četiri strane sav unutarnji grad. Velikoliepna zlatna vrata, revnim nastojanjem bivšega okružnoga kapetana Ivana Buratta i trudom i umom velezaslužnoga pokojnika graditelja Andrića i dra. Lanze, iz ruševina s nova na vidjelo iznesena; a nada sve starinski hram Jova, ili kako njeki žele, božice

Dijane, pretvoren prije tisuću i dvie sta godina u prestolnu crkvu primata čitave Dalmacije i Hrvatske, kao i Mausoleum Dioklecijanov, s kojega htjedoše njeki načiniti hram Eskulapu, i kojega pretvoriše u davnoj starini u kapelu krštenice, mora da svakoga gledaoca do udivljenja uznese. Ali uz ove klasičke starine, ima se Hrvat diviti umotvorom i svoga naroda ljudih, a medju ovimi ide prvo mjesto veličanstvenomu zvoniku stolne crkve sv. Dujma, uzdignutim pred crkvom, preko ulaznih skalina, na samom jedinom svodu. Taj zvonik sagradi s početkom XV. vieka Nikola Tvrdoj, a kasnije nastavi i popravi ga slavni Juraj Matejević, Šibenićanin, i Andrija Aleksijev, Dračanin. Uresivši ga vajarijom mnogo starijega meštra Antuna, po svoj prilici, Spljetčanina, i starorimskimi spomenici. U samom hramu svraćaju svu pozornost izobraženoga gledaoca velika ulazna dvokrilna vrata, sa 28 prizora iz života Isusova, iz drva velikom umjetnošću anaglipticki izrezana od Spljetčanina Andrije Guvine ili Gruvine g. 1214*). Ovaj je umjetnik po svoj prilici izradio i prekrasne stolice pjevališta. U samom, žalibože za pučanstvo premalenom rimskom hramu, stoje oltari s grobovi sv. Dujma i Anastazija, prvi g. 1427 od Milaneza Bonina, a drugi g. 1448 od umnoga Jurja Matejevića; Sibeničanina osobitom vještinom iz mramora u gotičkom slogu sagradjeni i mnogimi kipovi i nakiti urešeni.**) Slikarija nad oltarom i grobom sv. Dujma izumljena je od Spljetčanina Marka Kaugrosovića, a pjevalište i tabernakul glavnoga oltara, uresiše sa uloženimi u okvirih slikami opet Spljetčanin Matija Pončum i njeki Petar Ferrari u 17 vieku. I tako možemo čistom savješću kazati, da se je unutar prostorija spljetske carske palače, u srednjem vieku, vješto natjecao um hrvatsko-dalmatinski s umom starih Rimljana vremena Dioklecijanova. Dočim izvana pred hramom, sa visoka čudotvorna zvonika, umotvorni duh hrvatskoga spomenika njekim ponosom gleda na egipatsku sfingu, ležeću na njegovom podnožju, i prenešenu onamo po caru Dioklecijanu iz Palmira ili kojega drugoga grada. (Nastavit će se).

Tamburaš.

Izvorna pripoviedka po istinitu dogodjaju.

Od Dragojle Jarnevićeve.

(Nastavak).

Liečnici su bili zadovoljni mojim marljivim nastojanjem okolo bolestnika, pa su me imali rada, te sam uživao mnogu polašticu, i njihovim posredovanjem nisam nikada bio s Jelkom razdaleko. Tako nas dvoje jednom zapadne, da smo imali u velikoj bolnici dvoriti. Jelka je bila s drugaricami

*) Slika jedne strane ovih vrata prikazana je u djelu Eitelbergera: Kunstdenkmale Dalmatiens. T. XVI.

**) Gledaj opis u Slovniku umjetnika jugoslavenskih, pod dotičnici imeni umjetnika.

doniela ruho za preobuku, a ja sam nastojao oko preoblačivanja kljastih, hromih i težko osakaćenih. Najednom bane Jelka blieda kao krpa, tresuća se cielim tielom i cvokotajuć k meni, te jedva razumljivo izusti: „„Franjo, Franjo je ovdje!"" i tim se sruši na tle. Možeš si misliti, kako mi bijaše na duši, čuvši da je ovdje, u ovome mjestu, gdje su bili sami nevoljnici bez rukû, bez nogû, a često živa trupla, užas čovjeku gledajućemu.

Napokon iztepam težkim jezikom: „Ti se varaš, Jelko!" „Nevaram, ne, idi pa se vlastitim okom o istini osvjedoči!"

„Odteturam onamo. Kod jednoga kreveta se slegoše podvornici nastojeć oko čovjeka biesno rikajućega. Stupim k podnožju kreveta, da pogledam nesretnika. Oh, mili bože, to bijaše moj rodjeni brat Ivan, ali u kakovom stanju! Bez obijuh nogu do boka i bez desnice ruke do ramena! . . .

Čim sam na put iz domovine krenuo, pustio sam rasti bradu i brkove, a svietla moja plava kosa pohrdjavi mi u nevolji, te sam s toga mislio, da me neće prepoznati brat, pa se siguran čelu nogû kreveta oslonim, jerbo su mi se tresla od užasa koljena. Biesnio je u krevetu i ljevicom hitao po zraku, ričuć kao divja zvjer; uza to je vikao materinjim jezikom: „„S njim si ovdje, nevjernice jedna, s njim pustoloviš po svietu, a ja nesretnik mučim se u mukah paklenskih! — To su li tvoje prisege, to li ljubav tvoja! — Ja ginem, a ti mu razblažuješ srce!"" Na jednom ugleda on mene, ukoči se, izbulji oči, stisne ustne a zubmi škrine pa zaurliče: „„To si ti, sanjaru! vilovnjače gadni! vjerolomče prokleti! Da, to su vilovnjačke oči tvoje! Došao si, da, došao si, da me ubiješ, da se riešiš svoje prisege bratske, prokletinje! Pušku dajte, pušku, da ga ubijem, prije nego me zadavi. Jaoh! jaoh!"" Opet ušuti Franjo, uspomena na one trenutke uztjera mu vlasi u vis, i grozom se tresijaše, Jelka iza glasa plakaše. Za dugom stankom nastavi dalje.

Užas me prikova uz krevet. Poslje kratkog odmora zače moj brat opet bjesnilom svojim. Kleo je oca, mačuhu, careve, narode i sva stvorenja, mene i Jelku, dok mu čista krv ne poteče riekom na usta, i mutne mu se sklope oči. Svršio je. Sav sgrožen poletim iz sobe i nadjem pred vratima Jelku, koja je klečala i za nesretnika Bogu se molila. Dignem ju i povučem sa sobom u drugu sobu. Brate, ja doživih u ono njekoliko godina pustolovljenja moga mnogo strahota, ali kakova mi tada dušom zavlada — nikada! Dozvav se nješto, zapitam Jelku, što je bio uzrok onakovu bjesnilu Ivanovu; a ona mi reče, da da kad je doniela ruho u sobu i podvornikom ga izručila, čuje najedanput svoje ime zvati, i obazriev se onamo odkuda je čula, zagleda nesretnika, koga nije u prvi mah upoznala. Na opetovano zvanje stupi mu bliže, i s užasom upoznade Ivana, od koga se lecne. Stane on pitati, kako i s kim je tamo dospjela, a ona mu mene imenuje, i htjede mu cielu sgodu saobćiti, kad al mu se krv smuti i u glavu udari, te on stane biesniti, držeć mene za njena zavodnika, pa s toga postane onaj prizor, što sam ti ga opisao."

Tamburaš opet umukne, a uboga Jelka stane na koljenih vrtjeti glavom, kao vretenom; s nesretne uspomene smuti joj se pamet. Poručniku se stisne grud, i odahnuv težko skoči na noge. Ta tko da nepožali ovo dvoje za svoju

mladost prevarenih nesretnika! Nemirno prodje njekoliko puti gore dole uz obalu, srce mu pronikla težka bol; prvi bo put osjeti, kako mora da su težki ljudski jadi. — Franjo digne bliedo lice, bivše časak rukama prikriveno, i zapita tiho:“ „Da li me žališ, brate?“

„Ta tko se nebi sgrozio od tolike nevolje?“

Da, ti si još mlad, izmako si tekar majčinu krilu, i tvoje se srce još neutopi s ljudskih nevolja. Još se i sada sgražam s hladnokrvnosti, kojom ranarnik, gledajući nesretnika, reče: Poludio je! Nu da, on je već bio privikao strahotam smrti i nakaza . . . Oj poručniče, tvoj si je car na veliko ogriešio dušu, i strašan će mu biti račun na sudu božjem! O takova krvnika nerodi već od tisuću godina nijedna majka. Samo Atila, onaj bić božji može mu se uzporediti . . . Njegovo častohlepje nema granice, nu biti će strašna i osveta, koja će ga stići za tolika krvoprolića, za tolika smrvljena srca i osiromašene narode . . . „„Šuti, brate,““ prekine ga plaho poručnik, „„negrdi cara, koji je sada tvoj vladar, nebacaj sebe i mene bez nevolje u nevolju . . .““

„Pravo kažeš, brate; nu mi nebi bili prvi, koji bi pod tim Napoleonom pravi zdravi postradali; ele sam ti već kazao: Svaka sila do mala traje . . . On je već postigao vršak svoje sreće; nu ako dodje oluja, strmoglavit će ga tim dublje čim više stoji.“

„„Šuti o tom, pa kaži što je dalje bilo!““

„Pokopaše ga . . .“ strašnim glasom reče Franjo.

„Huuh!“ strese se poručnik „i ti se nesporazumje s njime.“

„To me na duši peče, da se oprostio s ovim svietom, a nije saznao, da smo nas oboje ni krivi ni dužni. Obtužio nas je vjerolomnimi pred priestoljem vječnog sudca. Nesretna smrt moga brata smuti mi pamet, i već sam bio skočio, da si samoubojstvom ogriešim dušu za vieke, kad me opet novi ožive dogodjaji, u kojih sam se gojio nadom, da će pasti silnik i njegova moć. Opet zatrubi bojni rog. — Prusija i Rusija gone se promjenljivom srećom sa Napoleonom, nu i tu se nasmije sreća posljednjemu. Bolnice se prepuniše s ranjenici, i u stotinu strašnih slika stajaše smrt okolo mene. — U svakom mi se predstavljaše slika bjesnećega mi brata, i mal da ne poludjeh gonjen danju i noćju ovimi strašili. Poslje smrti Ivanove pade Jelka u vrućicu, i ja se moljah bogu, da joj preboljeti neda; nu još se mlada krv otimaše studenoj smrti, i ona preboli na svoju tugu i nevolju. Nu koliko sam ju prije njegovao, koliko ju srdačno ljubio i za volju njoj podnosio svaku nevolju, toliko ju sada moje srce odnemari. Ona se uboga stala stiskati uz mene kao bršljan už pećinu, i od mene se jedinog utjehi nadala; ali uza me se srce okameni, pa ju nisam ni tješiti mogao. Štit, da štit sam joj od svake navale i u pravom smislu brat ostao; ali već nikada, nikada nebih joj mogao biti, čim me je umirući brat biedio! — Od ono doba minuše već dvie godine, da nas Francezi potežu sve koje kuda, dok konačno opet nedojdemo uz franceske živežare po drugi put pod Beč. Poslje posljednje bitke, u kojoj je opet Napoleon pobiedio, nadjoh — znaš ono — tebe na bojištu. Ranarnik, razgledajuć te,

reče: Tomu nije ništa više treba, i, ostaviv te, ode dalje; a drugovi te hodajući s nosilami po bojištu, ture objestno u valove silnog Dunaja. Slučajno se za tobom obazrem, a ti, valjda hladnom vodom oživljen, uzvršiš se u vodi i staneš tonuti. Meni se smili tvoj mladi život, i ja skočim za tobom, pa te na obalu iznesem. U bolnici sam te marljivo prigledao, i ti eto preboli sretno svoje rane. Poslje ugovorena mira postasmo slobodni, i htjedoh odmah da krenem u domovinu. Tvoj pukovnik, čuvši moje okolnosti, a za hrvatske prodiele odredjen, ponudi mi, da mu budem do Karlovca tumačem kroz slavenske priedjele, a zato će mi biti prosto i sigurno putovanje, kao i njeka svota novaca. Prihvatio sam tu ponudu, kako znadeš, jerbo mi bila u prilog, i to pismeno ugovorismo."

„U Karlovcu će te vojno poglavarstvo i dalje moći trebati, i ti njemu na uslugu biti."

„To će biti pitanje; — u Karlovcu ćemo drugčije."

„Ti si odviše slobodouman, budi na oprezu, to ti kao prijatelj kažem. — Pustimo sada to, pa mi kaži, kuda ćeš s Jelkom?"

„U rodno joj mjesto."

„A ako joj nebude žive majke?

„Onda neka gleda, kako će —"

Na ove rieči opet Jelka težko uzdane.

Noć već bila pritisnula zemlju, a mjesec visoko odplovio; sjever hukne studenom dahom, i opomene ovo troje, da se dižu na počinak. Francez osjeti prvi studen, digne se, nazove ostalim lahku noć, i nestane ga do skora sa obale. Nu ostavši neoćutiše ni zime ni sna, njima se zaniele duše u daleke krajeve, u prošlosti u budućnost. Sada segne Franjo opet za tamburom. Pripoviedajuć svoje tužne sgode, razžali mu se duša, napregne mu srce grudi i napanu ga misli, kojim se oteti nije mogao. Evo će još tri puta klonuti sunce na počinak, tri puta zabroditi mjesec noćnim zrakom, i on će koračiti četvrtim danom u rodno si mjesto, naći se opet u kolu svojih sugradjana. Nu s njim će i tudjin, novi gospodar jednim djelom Hrvatske, osvanuti u njegovoj domovini, postati tlačiteljem njegova roda. — Oj tužne tvoje kobi domovino moja! uzdahne bolno i udari lahkim perom u žice. Žice odjeknuše kao na pogreb i on dalje u nje udaraše, misleći se na grobu roditelja svojih: rano umrle majke i od tuge skapalog oca. Sjever ulovi tihe glasove, pa ih ponese onamo preko gora i klanjaca, preko Kupe i ravnina hrvatskih, javljajuć, da im se vraća vjeran sin domovine s ljubećim ju srcem svojim. Iz njegove tlapnje posta sbilja tužna pogrebnica, koja ga trgne iz zamišljenosti, te žestoko pusti tamburu iz ruke i skočiv sa zemlje reče Jelki: „Ajdemo!"

„Evo me", odzove se Jelka muklim glasom.

Franjo ode zanešen raznimi čustvi mučeć i laganim korakom. Jelka je za njim, ni neganuv se, gledala, dok je u kolibu umako, a čim se vidje samom, baci plašt sa sebe, pane u koljena i krileći mišice u svjetlo mjesečno zavapi:

„Bože milosrdni, oprosti, da dolazim pred priestolje tvoje prije nego me ti pozivlješ; ali nemogu snositi dalje svoje biede, srce mi se razpada!"

Taj hip zašume valovi, daleki se kolobar svjetlucajuć se i drhćući širi nad površjem rieke, i opet nastane tišina, prekidana kadšto tugaljivim romonom kriesećih se valova. Plašt ostane na obronku tiho i mirno ležeći . . .

Prije zore digne se Franjo, i ušav u gazdaričinu sobicu, zamoli ju, da mu skuha nješto kave za sestru. U to korači k postelji, gdje kako mišljaše ona spava. Postelja bijaše prazna.

„Zar se je već digla moja seka?“ Zapita gazdaricu.

„Ona nije tu spavala“ odgovori ova.

„A gdje drugdje?“ Zapita on sav začudjen.

„To ćete vi najbolje znati,“ odvrati mu ona.

Groza mu nalegne na ovaj odgovor oko srca; strašna ga slutnja spopade i on skoči napolje. U svojoj težkoj tuzi i zamišljenosti nije sinoć opazio, da ga Jelka nije sliedila, i sada se tek tomu domisli, da ju sbilja nije čuo doći u kolibu. Srce mu se oledeni; hitrom nagom pobrza niz obalu Krke i k onomu mjestu, gdje je sinoć uz njega sjedila. Došav onamo nadje vlažni plašt na obali, ali djevojke ne. — Svjetiljka mu pane iz mrzle ruke, i on se okameni. A kada mu je poslje njekoliko časova opet krv žilami potekla jaukne jadovnim glasom, koji je na daleko bjelkajućom zorom odjeknuo:

„Jelko, nesretnice, zašto si pogubi dušu!“

Bila je sreća po njega, da su ga došli tražiti Francezi, koji su ga trebali u njekom nesporazumljenju s Novomješćani. Obavi na hitru ruku posao, potraži si prijatelja poručnika, i saobći mu, da je izginula Jelka, i kako sluti, potražila si grob u valovih Krke. Poručnik odmah dodje s njim i oni stanu uz obalu tražiti. Sbiljam nadju mrtvo tielo djevojkino zapeto odjećom za jedan kamen. Vodom razriešene duge vlasi ljuljahu se na lahkih valovih, a okolo nabreklih pomodrelih usana poigravahu se sitne ribice . . .

Niz upalo muževno lice Franjino šiknu vrele suze, i krijuć ih drhćućima rukama popostoji on dulje vremena. I poručnika dirne tužan djevojkin udes, te i njegovo mladjahno lice poliju suze sažalenja. Nehoteći dirati bol Franjinu, znajući, da bi u ovakovih trenutcih tješiti ga uzaludu bilo, ode on po ljude, da izvuku mrtvo tielo, pa mu jamu izkopaju. Šuštanje kopajućih uzbudi ga tekar i otme ljutoj tugi. Dok oni kopahu, ode on u kolibu, odkuda se doskora vrati. Muče stajaše Franjo uz obalu, kada su vojnici lješinu iz vode vukli, a kada su ju položili u jamu poškropi ju suzami svojimi. Od njegove ruke bačena gruda zemlje pane joj na srce . . . Vojnici stanu sada bacati zemlju na mlado tielo, a Franjo izvuče izpod kabanice svoju tamburicu, i udarajući u žice tiho promrmra „Zujila ti je vazda u nevolji, ali si i gdje kad i utjehe našla u njenom glasu; neka ti se i sada odzovne, kad te crnom pokrivaju zemljom.“ I sbilja bijaše posmrtnica tiha, tužeća za nesretnicom, koja je pala pod trhom jadna života . . .

Vojnici ostaviše tugujućega kod mogile, što su ju uzdigli, a on po njihovu odlazku izvadi izpod haljine stakalce s blagoslovljenom vodom, poškropi

grob unakrst i tiho zapjeva: „Bože, iz dubljine vapim k tebi za milosrdje, smiluj se, o bože, duši njenoj!“

Izteše joj zatim krst iz daščice, utakne ga uz sglavje, te ostavî svoju drugaricu, s kojom je osam godina protužio mnogu tugu, a radosti nikakove.

(Nastavit će se.)

Ajduci.

Od Vladimira Jovanovića.

(Nastavak.)

Knez Milutin „ljuto se uzmučio“, kad je dobio pašinu knjigu: ali ljuba njegova, doznavši šta je paša pisao, ohrabri ga, da se neboji, pa napiše arambaši Tomiću Mihatu:

„Mili kume, Tomiću Mihate;
„Dovedi mi trideset hajduka,
„S njima hodi na moje dvorove;
„E j' uljega paša od Trebinja,
„Uljega je u pleme Drobnjake,
„Te on kupi danke i harača.
„Pa i to mu jošte dosta nije,
Već djevojke ljubi na sramotu;
„No ti dodji i dovedi družtvo...“

Mihat dovede ajduke i učini kraj pašinomu zulumu.

U pjesmi: „Grujica i paša sa Zagorja“ priča se, kako je paša taj pisao knezu od Grahova, Milutinu, da će mu u pohode sa trideset delija, pa da ga dočeka trideset djevojaka i kneževa kći „dilber Ikonija.“ Ova čim dozna, šta je paša njezinu ocu pisao:

„Ona uzme divit i hartiju,
„Te napiše knjigu na koljenu,
„Pobratimu, Novaković Gruju:
„„Pobratime, Novaković Grujo!
„„Kako tebe sitna knjiga dodje,
„„Odmah izber' iz vaše družine,
„„Pobratime, tridest mladih druga,
„„Hajde s njima na Grahovo ravno
„„A našemu prebijelu dvoru...“

Grujica pohiti sa svojom družinom, te spase posestrimu svoju i Grahovo od zulumčara paše i njegovih delija.

O ajducih i o njihovih „glavnih prijateljih“ i jatacih sbori se, medju ostalim u pjesmi: „Rade od Sokola.“ Pijuć vino sa svoja dva pobratima od Sokola, Rade veli:

„Čujte l' me, do dva pobratima!
„Ljeto prodje, grozna zima dodje,
„List opade, a gora ostade,
„Po gori se hoditi nemože;
„Gdje će koji zimovati zimu?
„Kod kakva li glavna prijatelja?“
„Al mu veli od Srijema Pavle:
„Ja ću, brate, zimovati zimu
„U Irigu, gradu bijelome,
„Kod mog brata Draška kapetana;
„Jer sam sedam zimovao zima,
„I ovu ću zimu prezimiti:
„Sa mnom hoće deset mojih druga...“

Tako isto „Sava od ravna Posavlja“ i „od Sokola Rade“ kazuju; gdje će oni prezimiti zimu sa svojimi drugovi, pa onda posljednji dodaje:

„No čujete l' do dva pobratima!
„Kade, braćo, grozna zima prodje,
„Zima prodje, Gjurgjev danak dodje,
„Te se gora preodene listom,
„A zemljica travom i cvijetom,
„I zapoje tica ševrljuga
„U pitomoj pokraj Save Drači,
„A čuje se iz planine vuče
„Opet, braćo, da se sastanemo,
„Gdje ćemo se danas razstanuti.
„Tko nedodje, braćo, na ročište,
„Čekajte ga za nedjelju dana.
„Koga nebi za nedjelju dana,
„Čekajte ga za petnajest ravno.
„Tko nedodje za petnajest dana,
„Tražite ga, braćo, na zimovnik."
To rekoše, na noge skočiše,
U biela se lica izljubiše,
Dževerdane puške zagrliše,
Ode svaki svomu vilajetu.

U drugoj pjesmi se opeta tako priča o trima pobratima: Savi od Posavlja, Starovlahu Pavlu i od Konjica Janku. I tu se redjaju „glavni prijatelji" ili pobratimi, kod koga će koji arambaša sa svojom družinom zimu prezimiti.

U rječniku V. S. Karadžića nalazimo sljedeće o jatacih i prijateljih hajduka. „Hajduci ljeti žive po šumi i dolaze jatakom te se hrane n. pr. dodju komu na večeru, pa im onaj da što; te ponesu u torbah što će jesti do sutra na veče. Kadšto ih jatak namjesti gdje u šumu, pa im nosi ručak i užinu. Kad dodje zima, oni se rastanu i otidu svaki svomu kakvomu pijatelju na zimovnik, ali najprije ugovore, kad će se na proljeće i gdje sastati. Na zimovnicih gdjekoji leže danju po dodrumih ili po drugih zgradah, a noćju se časte i pjevaju uz gusle, a gdjekoji preobučeni u proste haljine čuvaju stoku, kao i sluge. Ako koji u odredjeno vrieme na ročište nebi došao, družtvo ide te ga traži, pa ako bi se dogodilo, da jatak hajduka na zimovniku izda ili ubije, to svaki hajduk gleda, da osveti, makar i poslje pedeset godina."

U narodnih se pjesamah priča, kako je Rade od Sokola pogubljen na zimovniku rukom nevjernoga „pobratima" bega Ali-bega, pa su ih obojicu njihove ajdučke družine osvetile. Radi primjera da spomenemo sljedeće vrste:

„Kada dodje liep danak Gjurgjev,
„Gjurgjev danak ajdučki sastanak,
„Sastaše se do dva pobratima,
„I sa njima do trideset druga,
„Ali nema od Konjica Janka.
„Čekaše ga još nedjelju dana,
„Preko roka i preko zemana.
„Kad vidjoše, da ga opet nema,
„Tad govori Sava od Posavlja:
„„Braćo moja i moja družino!
„„Što nam nema od Konjica Janka?
„„Da l' ga nije nevjera izjela
„„Od Turčina bogom pobratima?
„„Hajte, braćo, da ga potražimo!"

Dva se pobratima digoše sa svojom družinom i dodju begu Ali-begu. Pošto se uvjere, da je beg nevjerno pogubio Janka, oni osvete ovoga, „glavu za glavu", pa onda se vrate „u goru zelenu:

„Janka žaleć', sebe svjetujući,
„Da s' nedrži vjera u Turčina."

Toliko po narodnih pjesamah o hajducih.

(Svršit će se).

Ženske na ciriškom sveučilištu.

U dva triput spomenusmo u ovom listu, kako se u najnovije vrieme i ženskim otvaraju sveučilištni fakulteti, pa kako su dapače njekoje već i doktorate postigle. Nesumnjamo, da bi naše štioce i jednog i drugog spola veoma zanimalo, da štogod pobližega čuju i saznaju ob odnošajih života ženskih akademičkih gradjana na kojem sveučilištu. Zato ćemo evo priobćiti jedan list ciriškog profesora dr. Böhmerta, u kojem on kao očevidac i učitelj iz vlastitog izkustva o tom zanimivu sliku daje. Nu prije nego na sam list predjemo, spomenut ćemo, da je ciriško sveučilište u Europi bilo prvo, koje je ženskim svoje vrata otvorilo, a da je opet Slavenka, gospodjica Nadežda Suslova, Ruskinja prva bila, koja je postignućem liečničkoga doktorstva djelom tu pokazala, da i ženam sbiljam pripada jednako pravo na obrazovanost, dok i jednaku sposobnost za obrazovanje s mužkarci imaju. U velikoj dakle idei izravnanja druge polovine čovječanstva, kojom se želi postići sklad obćega napredka, neće biti zadnje zasluge ni naroda slavenskoga, dok njegove plemenite kćeri i tu prve tisućgodišnju tminu predsuda svladaše i osvjetlaše. Pa zato upravo i tim radje priobćujemo taj list, nebi li možebiti i u kojoj umnoj i darovitoj Hrvatici potaknuli i pobudili plemenito častoljubje, da takodjer zaželi i podje za lovorviencem, kojim se prva evo okiti suplemenica naša — Ruskinja. Nu čujmo sam list, pisan koncem veljače tekuće godine.

„Sveučilište ciriško polazi sada 14 gospodjica, i to 12 njih medicinski a 2 filozofički fakultet. Te su gospodjice 1 iz Bruga (kanton Argau), 2 iz Londona, 1 iz Edinburga, 1 iz Bostona, 8 Ruskinjâ: naime 4 iz Petrograda, 2 iz Moskve, 2 iz Odese i 1 iz Finske. Mnoga propitivanja od privatnih osoba i nastavnih oblasti, kao i od sveučilištâ iz svih krajeva svieta kod akademičkog senata ciriške velike škole svjedoče, kako se svuda sviet živahno zanima riešenjem toga velikoga socijalnoga pitanja.

Već odavna polazile su ženske pojedina predavanja na ciriškom sveučilištu. Pripust je zavisio od dotičnog docenta (učitelja). Prije šest godina izjaviše ali njekoje iz Rusije došavše gospodjice, koje su se u Petrogradu učile, i pismene radnje tamo veće objelodanile bile, da se žele uredno posvetiti učenju medicine. Izprva se je to ostavilo kod dotadanjega običaja, i pripust je zavisio od volje pojedinih profesorâ, da se vidi, neće li se odatle izleći kakove nepovoljnosti. Nu budući da se ništa nepovoljna opazilo nije, a sveučilištni zakon za upis nikakove razlike nečini izmedju ženskih i mužkih, to se sada i ženskinje kao redovite slušateljice upisuju. Državljanke kantona Ciriha moraju položiti izpit zrelosti, prije nego se na sveučilište puste, dočim stranci, i mužkarci i ženskinje, podnieti moraju samo svjedočbu o čestitom i valjanom vladanju. Kad se koja slušateljica izkazati može dovoljnimi študijami, pripušta se k doktorskomu izpitu, koji u nijednom pogledu od pravila neodstupa, te se i od ženskinja isto zahtieva što i od mužkaraca. Godine 1867. bila je u Cirihu prvi put jedna mlada gospodjica iz Rusije proglašena doktorom medicine, ranarstva i primaljstva. Svečani taj čin obavljen je 14. prosinca 1867. pred

silnim slušateljstvom. Praćena rektorom sveučilišta i dekanom liečničkoga fakulteta, za kojima su išli ostali profesori, ukaže se gospodjica Nadežda Suslova, posve priprosta osobnost, u jednostavnom crnom odielu, 24 godine imajuća, i posadi se na katedru za nju priredjenu, gdje je stidljivo i čedno gledajući u svoj rnkopis čekala, dok ju nije profesor Rose, koji je cielom svečanošću ravnao, pozvao, da drži svoje umještajno (inauguralno) predavanje, namienjeno znamenovanju mezgrenog (limfatičkog) sustava u tielu. Zatim je sliedio priegovor (dišputacija) o raznih znanstvenih stavcih (tezah), koji su se većinom ticali životoslovja (fizologije) i ranarstva (kirurgije). Priegovor nebijaše puki obred s prije naučenimi pitanji i odgovori. Gospodjicu Suslovu prvi je interpelovao profesor životoslovja radi njezina prvog stavka, kojim se je proglasivala životoslovna kušnja najznatnijim pomagalom kod iztraživanja razudbe (anatomije) živčanog središta. Zatim su još drugima dvama stavcima prigovorili sveučilištni slušaoci. Kod obrane se je pokazalo, da je odgovarajuća bila istina nješto malo sbunjena, pa da joj je i njemački jezik dosta potežkoća pravio; nu njeni odgovori pokazivahu ipak samostalno mišljenje, i osnivahu se većinom na vlastitom promatranju, tako da su joj napokon svi učeni protivnici s veseljem čestitali na stečenih posljedcih (rezultatih) njezina nauka i iztraživanja. Napokon je profesor Rose držao oduševljenu obranu nastojanja oko ženske privrede i ženske obrazovanosti.

Taj je dogodjaj ponukao, te se je ove dvie zadnje godine znatno pomnožao broj gospodjica na nauk u Cirih došavših, pa je nedavno opet jedna Englezkinja položila izpit doktorski, a sada izradjuje svoju razpravu (disertaciju). Uzvišenje na doktorstvo obavit će se mjeseca ožujka. *)

Svi prigovori polazenju visokih škola od ženskoga spola mogu se u kratku sabrati u pitanju vircburžkog liečničkog fakulteta na akademički savjet ciriškog sveučilišta, naime: „da li su se i koje neprilike pojavile, što su k javnim predavanjem pripuštane ženskinje, i što zajednički slušaju stanovita žensku ćutljivost osobito vredjajuća predavanja?

Odgovor rektorata glasi na to pitanje evo ovako: „Glede toga pitanjá izjavljuje liečnički fakultet ciriškog sveučilišta, da nazočnost ženskih slušalaca nikakove smetnje ni zabune nečini u teoretičkih i praktičkih tečajih. Predavanja i dokazivanja bivaju bez ikakova obzira, da su ženske nazočne; pa i kod razudnih vježba i kliničkih pokazivanja postupa se načelno sasvim tako, kano da bi samo mužkarci slušali. Uza sve to nebijaše nikad nikakove neprilike i nepovoljnosti. I budué da se u tom pogledu već šestgodišnje izkustvo ima, to profesorski sbor posve mirno i pouzdano izgledje daljni razvoj toga pitanja. On medjutim misli, da se za dosadanji rezultat u račun uzeti ima isto tako osbiljna radinost i razborito držanje ovdje se učećih gospodjica, kao i politička naobraženost i mirna narav švajcarske akademičke mužke omladine.“

K ovoj „službenoj“ izjavi neka mi je još dozvoljeno, da ovdje pridodam

---

*) To je uzvišenje sa sjajnim uspjehom već i obavljeno 25. ožujka, a ta gospodjica je Jelisava Morgan, rodjena Londonkinja.

njekoje opazke, koje su crpljene stranom iz moga izkustva, a stranom i iz izkustva mojih sudrugova, te i mužkih i ženskih slušalaca. Bilo je g. 1869. mjeseca srpnja, da sam primio poziv k četiridnevnomu biljarsko-zemljoslovnomu izletu, što su ga moji sudrugovi profesori Heer i Escher, najsigurniji poznavaoci švajcarskoga bilinstva i gorstva, poduzimali sa svojimi pristavi i više od trideset slušalaca sveučilištnih i politehničkih.

Kod odlazka na ciriškom kolodvoru veoma sam se začudio, opazivši medju učestnici i dvie mlade gospodjice, providjene s alpijskimi štapovi, biljarnikom (Botanisirbüchse) i putničkimi torbicami. Profesor Heer mi priobći, da te dvie gospodjice najmarljivije polaze njegova predavanja o biljarstvu, te da uredno udioničtvuju kod manjih biljarskih subotnih izleta. Njihova nazočnost nesamo da nečini nikakove smetnje ni sile, nego dapače njihova dobra volja k stvari i njihovo čedno i pristojno ponašanje još povoljno djeluje na držanje i vladanje mužkaraca, tako da njihova nazočnost nimalo zazornom nije. Uspjeh je to sasvim posvjedočio.

Prvi dan smo putovali željeznicom u Cug, parnjačom do Arta, odavle pješice preko Goldave do Brunnen-a; drugi dan u Flüelen, Altorf, Bürglen do Unterschäehen-a; treći dan preko Kincig-Kulma u Muotathal, a četvrti odavle preko Pragela u Klenthal kod Glarusa, odakle smo se opet željeznicom povratili u Cirih.

Za cieloga su se toga puta gospodjice posve jednakimi izkazivale s većinom mužkaraca nesamo znanstvenim revnovanjem i duševnom svježošću, nego takodjer i fizičnom uztrajnošću u snošenju tegoba, kad smo prelazili dva klanca. One su pravilno uviek bile medju prvimi, koji su postigavali cilj putovanja, štono je treći dan deset urâ trajao. Nijedna nepodobština nije nam pomutila veselja, štono smo ga uživali na putu kroz priedielje znamenite u biljarskom i zemljoslovnom pogledu, a bogate uzvišenimi prirodnimi krasotami. Pa ni navadna djačka dobra volja mužkaraca nebijaše nimalo smućavana, osim što je uzdržavana bila u granicah plemenitog držanja te čistog i pristojnog razveselenja.

I profesori i djaci jednako su izkusili, da su svjedoci bili slavja ženskoga rada i ženske uztrajnosti; pa kad su po dovršenom putovanju mužkarci, i stari i mladi, još njekoliko ura u veseloj zabavi zajedno bili ostali, izrazi profesor Heer obće osjećanje živanimi riečmi, opomenuvši djake uz priznanje izkazanoga njihova štovanja prama gospodjicam, kako je za muža učenje i lahko i radostno, nu kako je ujedno i visoko držan, da pripomogne svladati poteškoće i predsude, s kojimi se boriti imaju ženske polaze više škole. — Oduševljenje, kojimi mu je govor primljen bio, jamčilo mi je, da će izmedju ciriške učeće se mužke omladine proizaći još mnogi stjegonoša nastojanja oko olakšanja i razširenja ženske obrazovanosti i ženske privrede.

(Nastavit će se.)

Sofija Chrzanovska.

Historička pripoviedka iz druge polovice 17. vieka.

Preveo F. S. Pevalek.

IV.

Izjalovi se zima, a čarobni traci žarkoga sunašca pozdraviše prvi put posadu Trenbovlansku. Nu kao da nije prijalo Poljakom ovo pramaljeće, inače najsgodnije godište; jer se dražestnomu poju slavulja odzivala bojna glasba janičarska, zelene lipe sakrivale crven polumjesec, a proljetnim lahorcem prozujavala huka i buka, dim i prah. Muhamed IV. posla iz Carigrada seraskera Ibrahima Šeitana s velikom vojskom, da poplavi cielu Poljsku i on pomnoža posade u Zbarašu, u Bučaču i u Kamencu. K ovomu se pridruži Nuredin sa 130.000 Tatara, da se osveti kralju za poraz kod Kaluze i Chocima.

U tri se odjela razdieli vojska: jedan poplavi Podoliju, drugi je imao preko Zločuva do Lavova provaliti, a treći najveći i najjači udari proti samoj Trembovli, ključu ciele Poljske.

Jednoga dana stojaše starac Chrzanovski kod prozora i mutnim okom poziraše u daljinu. Iz meke površine počela kliti krasna zelen, drveće se bujno razpupalo, a sredinom žuborio srebropjeni potočić Bug; u gradiću se tjerala živahna trgovina i promet, po bližnjih se selih znojili marljivi seljaci u svom radu, da im u živi plod dozriju bujni usjevi. Sunce je doskočilo k zapadu i slabimi zrakami zaronilo u vječno more. Tiho zvono pozivaše braću kapucinskoga samostana k molitvi, pjevajuć prolažahu seljaci za svojim plugom kući, gradjani zatvarahu radionice i dućane, da nezakasni k pouzdanim prijateljem, s kojimi bi iztrusili u veselom razgovoru čašu meda ili vodke. Tužno oborio glavu Chrzanovski, dosjetiv se nevolji, da će ovu tišinu uplahiriti gromovi topova i pušaka, i do skora pogaziti kopite konjske plodne poljane i njive. Sjeti se zakletve svomu kralju, kojom se zakleo ili obraniti Trenbovlu ili s njom poginuti.

Na stolu ležahu pisma od samoga kralja i hrabroga Jablonovskoga, kojimi ga poticahu na uztrajnost i odpor. Ponosom pročita listove do dva do tri put i za svakim redkom uzplamti mu oko junačkom vatrom. Ta kralj mu povjeri jednu od najznatnijih tvrdja poljskih! Kralj mu preda u ruke ključ ključa ciele Poljske! A na odpor ga izazivaše i ugodna dužnost, da služi majci domovini u sreći i nesreći.

U to stupi u sobu Čarniecki. Ljubezno pozdravi ga zapovjednik i spazi danas prvi put, da mu je ljubimac sbunjen. A i bio je smućen, jer mu je taj čas imao odlučiti sudbinu: život ili smrt.

„Oče!“ progovori drhćućim glasom, „oprosti, što pred tobom moram svaliti onaj težki kamen, što mi srce tako strašno nadhrvao. Ljubio si me uviek kao sina, a sin ocu nesmije ništa zatajiti. Prosti, gospodaru! što ću ti u malo rieči kazati, jer odgojen na bojištu usried topova i mačeva, naučih se boriti, a ne sboriti rječitošću posestrime vile.“

„Govori, sine!“ odvrati Samuel prijazno, sjednuv na sofu; a mladić još snebiveniji počeo tihim glasom sloviti o svojoj ljubavi.

Osbiljno ga slušaše Chrzanovski, neprekinuv nijedne rječce. Kad ga istom stao Čarniecki zaklinjati, da mu dade Bašiju za suprugu, zamrači mu se junačko čelo i žalostnim okom pogleda divnâ mladića.

„Stanislave!“ reče napokon, „da sam te ljubio i ljubim kao svog jedinca, osjećaš sam, pa mi vjeruj, da mi nebi nitko milijim zetom bio u Poljskoj kao baš sam ti. Drugi si ti već prosac, ali —“

„Drugi?“ probliedi Čarniecki.

„Neplaši se!“ nastavi Chrzanovski, „jer se netakmiš s pogibeljnim takmacem. Odlučno sam odbio mladoga Krolikovskoga, jer mi se nemili, a nije ga ni djevojka zavolila.“

Čarnieckomu odlanu, al osbiljnije produlji zapovjednik: „U ostalom nije sada vrieme, da se sanjari o sladkoj ljubavi. Domovina zove sinove u boj, bieli se orao vije put nebesa, zovuć malo i veliko, staro i mlado pod svoje krilo, da svlada suparnika svoga — polumjeseca!“

„Upravo je sada hora, jer slaba ženska treba zaštite mužkaraca, te se rado svija kao svila okô kite smilja. A nebrani li onaj većim požrtvovanjem premile domovine, komu pred očima lebdi sudjena družica, koja bi mu imala osladiti ovo kratkotrajno žiće? Vrlo se varate, oče, kad spočitavate zaljubljenomu čovjeku, da nije vrstan toli vješto i hrabro kretati karabelom kao onaj, koga nesvezaše lahke spone sladke ljubavi.“

„Prijazno mu se nasmieši Chrzanovski i blažim glasom odvrati: „Čuo si me, sinko, da bi mi ti najdražim zetom bio, ali —“

„Barbara me ljubi!“

„Da sam to prije znao“. prekine ga žestoko starac, „nastojao bi umiriti dva već nemirna srca. Nije liepo, što ste tajili tako dugo medjusobnu ljubav, dočim vam roditelji o tom ni nesnivahu. Čuj me, reći ću ti njekoliko iskrenih rieči! Neću vam braniti, da se vaša ljubav obistini, ali sam se zavjetovao blaženoj djevici Mariji, da ću sudbinu domovine spojiti sa sudbinom svoje kćerke. Prije se nećete vjenčati, tako mi siede brade, dok nestane izroda ljudskih u toj zemlji; pobjede li pako oni, pa se nevjernički polumjesec ponosno uzvije s naših kula, to će Barbara kao vriedna kćerka oca i otačbine oplakivati nesreću svoga roda u samostanu!“

Zapanjeni mu se Čarniecki neusudi ni rieči protuslovititi.

„Oprosti oče! ohrabri se iz nova, što dolazim opet na predmet, koji sam ti posljednji put spomenuo, i koji se neposredno tiče tvoje gospoje i Bašije. Znadem stranputica, kojimi bi mogao bez pogibelji, naravski s tvojom dozvolom, dopratiti gospodje.“

„Upravo sam sada slao po nje, da im izjavim svoju odluku. Možeš ih popratiti s malenom pratnjom, premda te žalim, što si ti uviek izabireš najpogibeljnije poslove.“

Jedva on dovrši, kadno stupi u sobu Sofija s Barbarom. Gospoja bijaše visoka, vitka stasa, pravilnih poteza u obrazu, što je zasvjedočavalo prijašnju

ljepotu. Iz očiju joj sievala muževna vatra, a cielo joj se veličanstveno i mirno držanje moglo prispodobiti prije odlučnomu junaku, nego li slaboj ženskoj.

„Dozvao si nas ovamo, Samuele!“ zače Sofija, posadiv se na stolac, što ga je uljudno primaknuo Stanislav, „da nam priobćiš znatnih viesti, tićućih se naše obitelji. Govori jasno, mili supruže, a mi ćemo te slušati i pokoriti se, kao što ženskim dolikuje naprama gospodaru kuće!“

Chrzanovski predoči im u kratko biedno stanje domovine i pokaže listove kralja i Jablonovskoga, koji ga bratski opomenuše na rodoljubne dužnosti, nezatajiv ujedno brige, da će skorim provaliti neprijatelji na tvrdju.

„S toga sam odlučio, da vas prije seraskerova dolazka pod Trenbovlu pošaljem u sjegurnije utočište. Buduć ja nesmijem ostaviti tvrdje, za to vas izručam Čarnieckomu, koji će vas s njekoliko izabranika sprovesti ili do kraljevskoga tabora ili u Krakov, kamo jamačno neće tako brzo prispjeti kleta Turad!“

Mirno je mučala Sofija, kad je suprug govorio; nu svršiv posljednje rieči hitro ustane i postupi bliže k njemu.

„Ti dakle to zahtievaš od mene?“ zapita ga svečano, „a misliš li, da sam zaboravila bračne zavjere, i sada da bježim, ostaviv tebe u oči najvećih strahota? Tko da te tješi, razveseljuje i njeguje, ako dopaneš ljutih rana? Tko će ti na samrti posljednje čase osladiti, tko li posljednji blagoslov s bliedih ustnica primiti i ledeni znoj sa čela otrti?“

„Božja je providnost tako odlučila!“ odvrati on strogo. „Ako panem, sdružiti će nas opet na drugome svietu radostni i vjekoviti život; a dok živim, dužnost mi je bditi nad vami i vašim životom. Vi ćete u Krakov!“

„Chrzanovski!“ uze ponosito Sofija, „kad nam je svećenik ruke sklopio, stavismo desnice na razpelo božjega ugodnika, zaklevši se, da ćemo u slastih i veselju, u biedi i žalosti dieliti zajedno život ovaj u tužnoj dolini. Tu će zakletvu prekinut jedina smrt; ali je ti nemožeš ni nesmiješ! Ja ću ostati ovdje, Samuele, i ako mi ženske neumijemo oružjem kretati, a to umijemo tješiti, njegovati, hrabriti i vidati rane. Dà, ostati ću supruže“, nastavi jačim glasom, „pa makar danas prvi put bilo, što se protivim tvojoj odluci. I za nas imade svetih dužnosti, a nijedna sila toga svieta nije možna, da nas ih svojevoljno rieši!“

„Dirnule su me duboko tvoje rieči“, reče ganuto zapovjednik, „nu nazora tvojih nesmije ipak Bašija da dieli.“

„Barbara je zajednički plod naše ljubavi, odgojena zajedničkim brigovanjem, pa će kao vjerna kćerka domovine zasvjedočiti, da li nam je nezahvalna za naš trud i muke. Odgovori diete moje!“

(Nastavit će se.)

LISTAK.

U Zagrebu. Dana 11. svibnja priredi nam naša gimnazijska mladež glasbeno-deklamatornu zabavu na korist svojih siromašnih sudrugova. Koliko je svrha sama po sebi toj zabavi liepa i plemenita, mogli smo se u napried nadati, da će se rodoljubivo obćinstvo što u kićenijem broju odazvati vrlu pozivu. Nada nas u istinu neprevari, jer se u dvorani sakupi liep vienac koli krasnoga, toli junačkoga spola; koli naše aristokracije toli i ostaloga otmenoga obćinstva. Već nam je prije svega pohvaliti program; jer koliko se sjećamo lanjskoga nije baš izbor komadâ bio sretan, dočim kod ljetošnjega opažamo liep ukus i u pjesmah (deklamacijah) i u glasbi. — Proslov sboraše g. Fr. Košćal, u kojem se je živimi i vatrenimi riečmi zahvalio obćinstvu na mnogobrojnom posjetu i u daljnju njihovu podporu preporučio siromašnu svoju braću. — „Djed i unuk", pjesmu našega Preradovića, deklamirao je g. Malin skroz pravilnim naglašivanjem rieči, te nas je umio prenieti u nebo pjesničkih ideala, koje svojim liepim i ugodnim glasom, a koje opet tiem, što je sasvim shvatio smisao prekrasne te pjesme. — „Majka i Sin", uzvišenu pjesan od Vezića, deklamirao je g. Badalić tako izvrstno, tako vatreno, da ga je obćinstvo češće prekidalo burnim odobravanjem; pa i u istinu, na mladjahnih mu se lišcih odsievahu živi osjećaji vatrenoga srca, koje je znalo veličanstvene misli pjesnikove u se pretočiti. — Na glasoviru iztaknu se svojom osobitom vještinom g. Hajne, komu od srca čestitamo na velikom odobravanju, kojim je od strane obćinstva za svoje pravilno sviranje počašćen bio. Samo napried; nebili nam se domovina danas sutra podičiti mogla opet jednim umjetnikom više? — Nije ni čudo što su sborovi vrlo dobro izvedeni — tà pjevali su ih sami čisti, svježi i zvonki glasovi. Osobito je pako u volji bio sbor „U boj" od našega obljubljenoga skladatelja pl. Zajca, te se je uz burno odobravanje svega obćinstva ponoviti morao. — Ostale glasbene produkcije bile su prilično dobro izvedene.

Ovim krasnim činom dokaza naša mladež plemenitost čiste si duše, priskočivši u pomoć siromašnim svojim drugovom, pokazav vještinu u svem, čemu je samo voljna. Bila bi od nas dakle sasvim pravedna želja, kad bi od nje zaželjeli, da malo više oko naše knjige nastoji, da ju raznimi duševnimi proizvodi bogati, te joj pokučenu glavu što više uzpravi, znati bo mora, da djelatnost mladeži tek tamo prestaje, gdje no se dieli dobro od zloga, čisto od izkvarenoga, nedužno od podloga, značajno od beznačajnoga. Š.

Književnost i umjetnost. U tiskarni Hartmanovoj izaći će skoro od V. Meŕka „Ljubice" sbirka zaznih za mladež sgodnih pripoviedaka. Namienjenja je za nagrade u viših razredih glavnih škola. Ciena će bìti 30 novč.

— U Špljetu brzotiskom A. Zannonija izašlo je: „Pravo mudroznanje za svakoga čovjeka." Pjesme otca Fr. Petra Bakule, Hercegov. Franciskana. Drugo izdanje. 1870. Velika osmina, str. 332. Knjiga sadržaje osim predgovora, opomene i uvoda 10 pjesama „od Boga stvoritelja," 4 pjes. od Boga uzdržitelja" i 23 pjes. od Boga odkupitelja."

— U Rimu tiskom propagande rimske izašla su „Govorenja za svetkovine", uredio Fra. Angj. Kraljević, biskup Metelopolitanski i namistnik apoštolski u Ercegovini. Osmin. str. 307. Ove besjede pisane su jezikom pučkim hercegovačkim i puku dobro prilagodjenim. Ciena im je dvie misne namjene.

— U Biogradu u državnoj štampariji izadje: „Hajnrik Pestalocije i njegova pedagogijska radnja". Po C. K. R. Albertu i H. Morfu. Izradio Milorad P. Šapčanin. 16ina str. 56. Pestalocije je nesamo kao pedagog nego i kao čovjekoljub jedan od najznamenitijih muževa cieloga svieta, pa stoga mislimo da nebi — osobito našim učiteljem — suvišna bila ova knjižica, u kojoj pisac na kratko ali živo i jedreno slika život i djelovanje toga velikana.

Razne viesti. Dne 20. odslužit će se u prvostolnoj crkvi svečane zadušnice za pokojnoga bana J. Jelačića. Nadati se je, da će rodoljubivo zagrebačko obćinstvo što većim posjetom žalobne te svečanosti izkazati duboko svoje štovanje prama neumrlomu tomu junaku i ljubincu narodnomu.

— Preč. kanonik, Matija Belobrk položio je zakladu od 4000 for. za školanje jednoga mladića na gimnaziji. Ugledali se i drugi naši mogućnici u ovaj plemeniti primjer!

— Hrvatsko zemaljsko vojno zapovjedničtvo odredilo je poslati četir učitelja iz krajine na XIX. obću skupštinu njemačkog učiteljstva, koja će u Beču skupa sa izložbom raznih učila biti 8, 9. i 10. lip. t. g.

— Čisti dobitak glasbeno-deklamatorne zabave na korist zagrebačkih siromašnih gimnazijalaca iznosi 196 fr. 55 nvč.

— Iz dobro ubavieśćenih biogradskih krugova čujemo, da će se tamošnja visoka škola na jesen za stalno proglasiti sveučilištem, te kao takova sasvim preustrojiti i urediti po primjeru drugih evropejskih sveučilišta. Dočim nam ti radosni glasovi odosdol dolaze, opažamo s velikom žalošću, da se o zagrebačkom sveučilištu nit šta čuje, nit govori.

U Petrogradu je bilo početkom ove godine 82 privatne tiskarne, 100 litografičkih zavoda, 10 slovolievnica, 24 knjižare, 15 uličnih knjižara, 15 knjižnica, 11 glasbenih skladišta, 106 sjetlopisaca, 200 uličnih razprodavača novinâ i 100 uličnih razprodavača knjigâ.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 21. U Zagrebu 25. svibnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

Isti Mauzoleum carski, pretvoren u kapelu za krštenje, čuva u svojoj sredini jedan komad umotvorine hrvatske iz vremena hrvatskih kraljeva 10. ili 11. vieka; a to je kamenita krstionica u slici grčkoga krsta izklesana, na kojoj je medju ostalim prikazana slika jednoga od hrvatskih kraljeva, sjedeća na priestolju, plaštem ovita, krst u ruci držeća i njekom neobičnom krunom sa tri krsta pokrivena. Ovu krstionicu premjestiše ovamo iz jedne od onih crkava solinskih, koje dadoše sagraditi hrvatski vladari. *)

Vriedno je spomenuti, da se u stolnom hramu spljetskom nalazi jedan jedini grobni spomenik, naime slavnoga kneza Žarka Dražojevića, koj braneći neobičnim junačtvom Spljet i njegovu okolicu od Turaka g. 1508. u jednom okršaju kod Svinjača napadnut iz busije pade, te ga zahvalni Spljetčani u svoj glavni hram sahraniše, što izvan njemu, nikomu nedopustiše. Od njegove žene Kate Martinušević, rodom iz Poljica, čuva blagajna crkvena dragocjeni dar srebrnoga tabernakula, kojega dva angjela nose, s napisom odozdo:

MDXXXII. VICTOR DE ANGELIS FECIT VENETIIS. SVMPTIBVS D. CHAT. VX. Q. D. ZARCHI DRAZOEVIC.

Ima u Spljetu još jedna u bizantinskom slogu sagradjena crkvica u bivšem samostanu duvna sv. Benedikta, pretvorena sada u vojničku bolnicu. Crkvicu ovu sa samostanom utemelji za vrieme kraljevanja Krešimira Petra god. 1069. Lovro, nadbiskup spljetski. U njoj sagradi god. 1448. slavni Juraj Matejević Šibeničanin liepi oltar s grobnicom S. Rajnera, ubijena od Hrvata u Poljicah. Nu kasnije prenesoše istu grobnicu najprije u stolni hram, a odtuda na brački otok. Kad već o bivšem samostanu duvnâ govorim, valja mi

*) Gledaj sliku u Eitelbergerovom djelu str. 123.

napomenuti, da u Spljetu preostadoše do danas još četiri samostana, dva od reda sv. Franje, jedan dominikanski i jedan od duvna. Malobraćani su i ovdje, kao skoro po svoj Dalmaciji, ljudi narodni, dočim se kod svih drugih redova ugnjezdila talijanština.

Jedna izmedju najvećih riedkosti Spljeta grada i svega kršćanstva sačuvana je u samostanu Franjevaca, u velikom predgradju (Borgo grande), a to je prastari kršćanski sarkofag iz V. ili VI. vieka, prekrasnom vajarijom nakićen, kojemu ima malo sličnih spomenika onoga vremena. Taj sarkofag ili raka iz biela mramora iztesana, ima prekrasno izklesanu sliku, koja prikazuje propast Faraonove vojske na crnom moru, i sretan prolaz židova preko njega. Ovaki prizori iz staroga zavjeta veoma su riedki na starih spomenicih i sarkofagih kršćanskih, a sámo djelo tako je vješto izradjeno, da se medju najumjetnije proizvode starokršćanske dobe uvrstiti može. To svjedoči podpunoma, da su žitelji okolice solinske još i onda umjeli vješto povesti se za umnim duhom Augustove dobe, mogavši se ponositi umjetnici klasičkoga ukusa.*)

Drugi samostan reda sv. Franje na luci imade u svom hodniku riedkih grobnih ploča srednjega vieka. Najstariji je od god. 1296., kojega postaviše spljetskomu vlastelinu Leonu Albertiću, sa sljedećim napisom, pisanim u barbarskom redovničkom slogu onoga vremena, s gotičkimi pismeni:

† OVAM MISER EST ET ERIT QVI GAVDIA MVNDI QVERIT.
NAM SVA DVLCEDO DILABITVR ORDINE FEDO.
PREBET SVB MELLIS DVLCEDINEM POCVLA FELLIS.
CVNCTA RELINQVENTVR NEC PLVS HIC INVENIENTVR.
NONNE VIDES MVNDVM MISERVM ET IN OMNIBVS VNDVM.
OMNIBVS HOC LEO DICO NE SE DENT INIMICO.
NAM SIC VIVENTES FACIT ET MISEROS ET EGENTES.
CORDIS IN AVRE REPONE, MEMORIE TE LEONE.
ABLECTOQVE FORIS CENO CARNALIS AMORIS.
DOMINVS LEO DE ALBERTIS ISTVM ELEGIT LOCVM SVI QVIETIS,
PROS E ET SVO FILIO STEFANO AC SVIS OMNIBVS HEREDIBVS.
IN QVO LOCO ET QVIESCIT SEPVLTVS. ANNO D. MCCXCVI.
MENSE DECEMBRI. DIE XX.

U gradu Spljetu bijaše u staro doba svećenstvo od velika upliva. Bijaše nadbiskupa, koji su umjeli prkositi rimskim papam, stavljajući se pod krilo iztočne vjere, kao i kasnije protestantizma. Bijaše opet drugih, koji služeći rimskomu dvoru kao sliepo orudje i primajući pod svoju tada moćnu crkvenu zaštitu kraljeve i velmože, iznevjeriše svete interese svoga si povjerenoga stada, vojujući rat proti narodnomu duhu i jeziku. S nadpastieri u jednom kolu bijahu često i ostali svećenici, inače duhoviti, učeni i mnogo za-

*) Sliku ovoga sarkofaga priobći dr. Lanca u svom djelu „Antico palazzo di Diocleziano". a vriedno ga opisa mnogozaslužni za razjasnjenje gradjevinskih spomenika, prof. Eitelberger.

službi za crkvu i zemlju. Bilo je medju njimi i takovih, koji ostadoše sav svoj život vjerni svomu narodu i jeziku svojih otaca, dapače takovih, koji se proslaviše na polju narodne književnosti, razprostirajući jedinim mogućim sredstvom narodnoga jezika nauke i uljudnosti po zemlji. Kao što je njegda bilo, tako je i sada. Spljet ima i danas njekoliko svjestnih mladih svećenika, napojenih čistim duhom rodoljubja. Ali što je starije, to je mlitavije; što na višem stepenu častih stoji, to gleda većim neštovanjem i nehajstvom na niže stojeći puk, kao da nije svaki skoro svećenik uprav niknuo iz puka. Njeku iznimku činjaše medju višim svećenstvom stari moj znanac pokojni biskup spljetski Pini. Posjetiv ga jednoč poslje podne, nadjoh ga pušeć duhan iz duge turske lule. Zametnu se razgovor o seoskom svećenstvu. On je priznao od davna, da se ovo ima odgojiti u narodnom duhu, zato je i uzkrisio staro glagolsko sjemenište u Prikom, hvaleći tamošnju veoma naprednu mladež i čestitost narodnih učitelja. „Ali vjerujte mi“, nastavi on, „da sam žalibože izkusio u našem narodu, da čim je manje školski izobražen, tim je iskreniji i pošteniji, a čim tko zaviri u vrelo viših nauka, tim se više okuži opačinom tako zvana izobražena svieta. To se može i u Spljetu opaziti. Velika je, reče, dobrota našega puka, ali je velika izopačenost onih, koji š njim upravljaju, š njim trguju, š njim svakojake poslove tjeraju. Pak uprav zato, jer je puk po naravi dobar, ali siromašan, otruju ga i ogorče često puta tako, da iz pitoma janjca postane grabežljivim vukom.“ Ja mu se potužih, što u Spljetu još nigdje nisam čuo hrvatski mašiti, i što se u stolnoj i njekih drugih crkvah iste prodike vode na talijanskom jeziku. „Šta ćete“, odgovori on, „to su vam griesi naših otaca i mletačke vlade. Odkad je god. 1830. ista prastara čast nadbiskupije u Spljetu dokinuta, neima biskup ni one vlasti, ni onoga ugleda, da može od svoje domisli šta novoga uvesti, i zato mora da ide jedan za stopama drugoga, pak nemože da udari novim drumom.“ Tužio se starac i na nezgodu svoje crkvene pismohrane. Što su njegda od vatre spasili, to su Ježuite: Coleti, Farlati i Riceputi razgrabili, odvedši čitave sanduke pisama i nepovrativši ih nikada. Što je preostalo, od male je ciene, i sve novije, a od starijih listina ima jedva nješta prepisa.

Medju kanonici spomenuti mi je vriedna starca Mangjera, okretna putnika, živahna borioca za stari primat spljetski, latinska pjesnika, vesela druga, riedka ljubitelja stranih i putnika, a k tomu plemenita podupiratelja svega, što je skopčano s korištju grada Spljeta. Ma što da reknem o duhovitom popu Mati Ivičeviću, u kom se po svakoj žilici raztočila prava i čista narav hrvatska. Razgovor i pjesmu umi on nakititi bogatim cviećem pučkim, toplim srcem obima sav narod slovinski, a daroviti um srče mu pitnu hranu iz zdravoga pučkoga vrela.

To su jedini svećenici, s kojima sam više obćio baveći se tada u Spljetu, i kojih nisâm mogao múkom mimoići. Još sam poznavao dva vriedna svećenika, oba književnika, kojim Spljet mnogo zahvaliti ima. To bijahu Franjo Carrara i J. Franceschi. Oba krije sada jur hladni grob, oba bijahu odgojena u talijanskom duhu, ali su nosila u grudih toplu ćut za svoju domovinu dalmatinsku.

Franjo Carrara pop i professor, bio se podao sa svom prirodjenom živahnošću izpitivanju starina i povjestnice dalmatinske. Njemu pripada slava, što je u Dalmaciji s nova oživila težnja za poznavanjem klasičkih svojih starina, jer on poduze izkapanja u Solinu i razjasni stare spomenike rimske u više knjižicah. Upozna sviet bogatstvom listina kaptola spljetskoga, i zgodami crkve spljetske. Opisa čitavu Dalmaciju sa raznih gledišta, dodavši svomu djelu krasne slike dalmatinskih nošnja. Bavio se i narodnim pučkim pjesničtvom i dalmatinskim pjenezoslovjom, sabravši liepu sbirku starih pjeneza, riedkih rukopisa i knjiga. Za svoj veliki trud imao je malo priznanja i dosta duševne borbe, a morao se često prepirati s prijatelji i strastnimi neprijatelji. Tekar nakon njegove smrti prizna valjano njegove zasluge prijatelj mu Bajamonti, izdavši posebnu knjigu o njegovu životu.

J. Franceschi bijaše za vrieme moga boravljenja upraviteljem gimnazije spljetske. On utemelji pod naslovom „La Dalmazia“ književan časopis od velike vriednosti. Uredjivajući ga tečajem trijuh godina (1845., 1846, i 1847.) priobći u njem mnoge izvrstne članke, ponajviše historičkoga sadržaja; pobrini se u Spljetu revno za uredjenje knjižnice gimnazijalne, i pomaga Carrari sastavljati muzej za starine. Uslied svoga talijanskoga odgojenja nisu oba rečena muža umjela priljubiti duh slovinskoga naroda, u kojega sredini kretahu se liepim uspjehom na književnom polju. Ali čestit Hrvat nemože na ino, nego sa zahvalnošću priznati njihove trude za jednu od najljepših i najznamenitijih zemalja svoga naroda.

K ovoj dvojici možemo čistom savješću pričisliti i mnogo zaslužnoga profesora dr. Lanzu, koj vještim perom razjasni, ne samo starine spljetske i solinske, nego i na polju zemljopisja, štatistike, prirodoslovja, poljskoga gospodarstva i ljekarstva znamenitu radinost pokaza. K tomu sastavi on svojim trudom i troškom znamenitu zbirku knjiga, rukopisa, starih pjeneza i prirodoslovnih predmeta, koja bi svaki poveći muzej resiti mogla.

Sukromnom radinošću odlikova se u ono doba i domaći rodoljubni graditelj Andrić, obrativ na sebe pozornost i inostranoga svieta, glede umnoga rada, te razjašnjenja i izkapanja klasičkih spomenika spljetskih i solinskih. Kad se promotri umno djelovanje rečenih muževa, te se oko svrati i na ostale njim u duhu i radnji srodne muževe, što raztrešeno življahu i jošte živu po raznih stranah Dalmacije, mora svaki ljubitelj svoga naroda da duboko žali, zašto da se svi ovi daroviti umovi, bili oni privrženi duševnomu življu talijanskomu ili hrvatskomu, ujedno ne stope, da ne rade složno i porazumno za jednu svrhu duševnoga napredka; na slavu zajedničke matere domovine.

(Nastavit će se).

Tamburaš.

Izvorna pripoviedka po istinitu dogodjaju.

Od Dragojle Jarnevićeve.

(Nastavak).

VII.

Dvadeset i peti studeni 1809. godine osvane, mutan i maglovit kao što i čustvo karlovačkih gradjana. — Oni uraniše da dočekaju strance, priredjivahu im stanove, kuhahu jela, ali to sve uz nepovoljna osjećanja; činilo im se je još uviek nevjerojatnim, da su sbilja Napoleonu podvrženi. Poglavarstvo i odbornici sakupe se u viećnici, da porazdiele stanove; drugi gradjani znalični na te goste, digoše im se na susret; a gdje koji čekahu ih kod svojih kuća. Dosadanja je posada gradska izišla iz kasarne, pa čekala na trgu, obkoljena množinom stanovnika; a dan prije nadošle stanoredje hodale su s varoškimi panduri po ulicah, da razgledaju stanove, prije nego pukovnija u grad prispije. Poput mravlja vrvilo je staro i mlado po trgovih, znalično na te junačine, koje su se digle, da sviet osvoje. A što je bila još ponajveća muka stanovnikom, je to, da se nije našo nitko, koji bi bio Franceze njihovim dočekao jezikom. Srećom su stanoredje natucale njemački, a medju Karlovčani se našlo ljudi, koji su umjeli njemački. Drugčije bi to bilo danas, da Francez pane u Karlovac. Nu ne samo Francez, već i Englez bi si mogao u jeziku premca naći. — Daleko je danas Karlovac mahnuo svojom obrazovanošću u svakoj struci . . . U tadanoj prostoti karlovačkih gradjana našlo se dakako više vrline . . . kao u obće u svakoga Hrvata; ali strujom civilizacije se sve više gube vrline — a podkradjivaju se opačine . . . Nu gle, kuda mi uteče pero! —

Tamburaš pratio pukovniju, jerbo je s pukovnikom uglavio, da će mu biti i na dalje na uslugu kad uztreba, ali inače da bude slobodan gradjanin bez svake odgovornosti vojničkoj vlasti. Njegov prijatelj poručnik Lague, imao je samo njekoliko dana biti u Karlovcu na odmoru, a za dalje je bio odredjen za okolicu niže Karlovca; pa s toga su bili oba prijatelja jako žalostni.

Neuztrpljivosti karlovačkih gradjana bje napokon udovoljeno. Ugledavši oni prednju četu stadoše se od srca smijati; sve sami patuljci, slabašna, mlada, golobrada momčad, izmučena dalekim putovanjem. Bilo ti sada s Francezi i podrugivanja. Jednomu se prohtje reći: Iz ovaka tri jedva naš jedan Ličan. Drugi primjeti: Uvrgli se stazom svi u svoga cara. — A treći: Mili bože, odašta se mi bojasmo! Ta naša bi momčad sve ih zatjerala, ako bi nam mnogo zabavljali; — i tako koje šta. I sbiljam od prvašnjeg straha nastade smieh, i da im je pol Napoleonove vojske dohadjalo, nebi se bili više prepadali. —

Mirnim srcem i posve utješeni dočekaju ih kod svojih kuća. Stidljive Karlovčanke odlučiše nedati se za dugo svojim gostom na vidik, a kada budu to konačno prisiljene, oborenima očima da će prolazti mimo njih. — Današnje

bi krasotice nazvale to ponašanje: Dummes ungebildetes Benehmen, — a na čednost nemisle. —

Dolazeće Franceze najavi svirka i bubnjava, te bijaše dosta vike i krike s njihovim nastanjivanjem. Prtljagi, što je imaše na tanku stranu, nebijaše ni straže; nješto kola, na kojih ležaše njekoliko bolestnika, pa mirna Bosna. Medju posljednjimi vojnici idjaše jedan visoka i ravna staza muž, ramenima i glavom nadvisivaše ostale; nije mu se znalo po odielu pravo, da li je vojnik ili gradjanin. Škrljak si je bio duboko na čelo natukao, a ovratnik od halje stisnuo oko ušiju; obraz mu bijaše zastrt gustom bradom i brkovima, a haljina oko tiela stegnuta remenom. Ravno koracaše on, niti glavom nekrene; samo vilovito oko kresilo se izpod vedja, a ustne mu se časomice grčevito stiskahu. Na vanjskom trgu stoji red kuća od kupskog mosta, pa su onamo do tako nazvanih starih vrata, koja vode u tvrdju. Na uglu od toga reda je kuća, pod njom dućan a pred dućanom duga drvena klupa. Na ovoj klupi sjedi jedan visoki, sjedokosi i već drhtavi starac; u rukuh čvrst štap, a o štap oslonjenom bradom; uz bok mu dvoje djece, a dalje od njega i oko njega množina gledaoca, nu pred njim razmaknuti, buduć su štovali njegovu starost i vrlinu. Tamnim okom gledaše starac nadošlice, a kad bi već i posljednji na domaku bili, kapnu mu dvie krupne suze iz uvehla oka u siedu bradu. Ovoga starca uoči visoki onaj došljak, i trgnuv se kao iz težka sna, maši se desnicom lieve grudi. Da su ga Francezi razumjeli, razabrali bi bili rieči: „Ono je otac moj, za stalno otac moj!“

Tko nesluti, da je to bio tamburaš, koji se je poslje osamgodišnje težke patnje opet vraćao u postojbinu svoju! Nastaniše ga vojnici, poslje kako je sve poslove kao tumač obavio, a dade se stražmeštrom nazivati. Posla je imao mnogo, jer Francezi zabavljahu odviše, a Karlovčani se osokoliše. — Nitko ga neprepoznade, a očevoj se kući uklanjao, dok se nije priupitao kod sestre Anke, kako otac o njem misli. U Janićevoj je kući slučajno udomljen bio prijatelj mu poručnik, i pred njom je prvi put vidio sjediti siedoga si oca. Kucajućim srcem udje u kuću svoje sestre; nu nje nebijaše nigdje, a u veži sjedjaše dvoje dječice, igrajući se. „To su njena djeca“, reče si tiho i sagne se k njima. U to sidje Janić niz stube.

„Ovo su vaša djeca, gospodaru?“ reče Franjo, pruživ nehotice svaku ruku. Ovaj se rukovaše sa šurjakom ni neslutiv tko je, i čudio se je, da mu stranac toli pouzdano susreta.

„Vi odlazite?“ tresućim se glasom opita Franjo.

„Pozvaše me u viećnicu, da viećamo, kako ćemo pod novom vladom, da nas nebude odviše tištila. S bogom!“ reče i izpane.

„Nikada bolje!“ šapne Franjo, i eno ga gdje već pita služavku za gazdaricu. Ova zatezaše malko, zatim mu napokon izazove gazdaricu napolje. Visoka, krasna žena izpana iz sobe, pitajuć što želi i dodav odmah, misleć, da joj sa suprugom želi govoriti: „gospodar je otišao od kuće, pa se neće vratiti do podne.“

„S vami želim govoriti!“ primetne Franjo.

„Sa mnom? na samu?“ zabunjena zapita Anica.

„A da, s vama!“ opet će Franjo.

Neodlučna šta da reče i čini, stajaše žena, te napokon prihvati zatezajuć. „Ja, kako da vas primim, vi ste stranac, supruga mi nema kod kuće!“

„Nebudite plaha, nezazirajte od čovjeka, koji vam ima mnogo o vašoj braći kazati.“

„O braći mojoj!“ cikne Anica, otvori širom vrata, ulovi ga za ruku i reče: „Oj kažite, brže, čovječe, kažite gdje su mi mila, ljubljena braća; hoćemo li se do skora vidjeti?“

Našav se sam s gospodjom u sobi, ulovi Franjo ruku sestrinu, upre svoj pogled u njezin, i prihvati tiho: „Indi želite šta o braći čuti?“ Ovaj glas kosne joj se srca; nitko bo božji širom biela svieta nije do brata Franje imao ovakov glas.

„Brate Franjo! ti si, to je tvoj glas, to oko tvoje!“ poviče Anica, i u čas ležahu si ogrljeni u naručaju.

Kad je minuo prvi uzhit njihova sastanka iza dugoga, bolnoga razstanka, priobći tamburaš sve svoje sgode i nesgode sestri, nu premuča sastanak s Ivanom i jadnu njegovu smrt. I o Jelkinoj smrti mučaše osjećajući, da bi tužnoj sestri bilo odviše slušati toliku nevolju.

Za starog oca reče sestra, da je veoma snužden, i mal da mu neizkapaše slabe oči od suza, koje svaki dan prolieva. „Da znadeš, brate,“ produlji ona „kako se starac neprestano bogu moli, da ga nepozove s ovog svieta, dok si nezagrli sinove svoje. O kako će dobri otac opet u tebi oživjeti! Moj suprug neka ide umah poslje podne k njemu, da ga pripravi na sastanak:“

Na to dodje i Janić kući, te Franjo srdčano pozdravi svoga šurjaka, koji se poslje objeda s njime oprosti, da si pripravi tasta sinovljemu dolazku.

Drhtavi starac sjedjaše baš u kožnatom naslonjaču, kad mu sin sa sestrom i svakom si pred njega stupi. Osjećanja, koja shrvaše Franju nedadoše mu ni pisnuti. Poslje velikog duševnog napora uzdahne: „Oče!“ i tim ležaše kod nogu starčevih, roseći mu koljena vrućimi suzami. „Sinko moj, sinko moj!“ jecaše starac, spustiv svoj obraz na glavu sinovlju.

Da starca ovaj prizor odviše negane, dovede Janić ostalu Mlinčevićevu djecu i prizove i maćuhu, da pozdrave Franju.

Odsele nebijaše tuge u Mlinčevićevoj obitelji. Franjo ih tješaše, da bi mogao još i Ivan odkuda niknuti i da se neka neprepadaju za njim. Vidio on iskrenu radost, kojom ga uze otac i braća opet u svoje kolo, pa im nije htio gorčiti ove radosti Ivanovom smrću, premda ju slućahu. Tu ogromnu tugu volio je on sam nositi i za sve nje trpjeti. Osjećao bo se je nedužnim uzrokom njegove nagle smrti, te je za nju hotio i patiti. —

Zdravlje staroga Mlinčevića, i onako slabo, bude iz temelja razoreno. Jednim jutrom nemogaše se dignuti, već tiho reče: „Moja djeco, ja sam doživio. Ti zetu prigledaj moju ostavljenu udovicu i ostalu siročad, a ti Franjo nezanemari si braće.“ Vidio je starac, da nema u Franji ni gospodara ni poslenika; nu ipak ga udomio u svojoj kući, i volio ga gledati bezposlena nego

biti bez njega. Ali je tamburica s tim više posla imala, i u kući zujila. — Na božić sahrane gorkimi suzami ljubljenog starca, koji je s težkom brigom za budućnost svoje djece preminuo.

Franjo ostane s Francezi u savezu na toliko, na koliko ga trebahu i koliko bijaše kao franceski podložnik na to obvezan. Svak mu Janić bio trgovac i često se sluči, da mu je mogao od velike koristi biti. Tako nazvani kopni sustav proti Englezkoj valjao je i preko Save, koja bijaše medjom sada franceske Hrvatske. Više nego igdje bijaše tu strogo zabranjeno svako kriomčarenje, dapače često i samom smrću kažnjeno. Ali to nije samo za englesku robu u Karlovcu valjalo; i austrijski proizvodi nemogoše ovamo bez velike daće, a imenito bijaše na magjarski duhan udarena visoka uvoznina. Što se nije dalo ravnim putem postići, nastojalo se je postignuti krivim, i kriomčarenje preuzme mah. Kod svakoga seoskog sudišta biahu odredjeni Francezi, i s toga bijaše po selih mnogo franceskih vojnika. S prve ruke gledahu ih seljani poprieko; nu docnije, čim postadoše zli gospodari, te im bez obzira pustošahu kokošinjce, ubijahu na pašnicih tuke i guske, osokole se oni, pa ti često nestane Frnnceza bez traga i glasa. Kod kriomčarenja bijahu svi pogranični seljaci više manje u savezu i dogovoru, oni bo se hotijahu kriomčarenjem Francezom za njihov zulum osvetiti. Ogromne se digoše tužbe, nastadoše iztraživanja, ali drzoviti seljaci većinom izlažahu ni krivi ni dužni.

Franceski je intendant bio namješten u Karlovcu, i pred njime se gomilahu tužbe iz svih kotara. Poglavarstvo grada Karlovca bijaše mješovito, što francesko što hrvatsko. Hrvati poslovahu u prilog Francezom toliko, koliko to skrajna njužda zahtjevaše, i na pritužbe intendantove izvinjavahu seljake po mogućnosti. Da od poveće gospode i vlastele takodjer njeki uz Franceze stajahu, nemože se tajiti; nu ipak osta veći dio vjeran svomu rodu uz prkos svim neugodnim okolnostim . . .

Franju je Mlinčevića, ili sada obće zvanog tamburaša, trebao intendant često. Pošiljao ga je s nalozi sada ovamo sad onamo, a tamburaš je obavljao sve u redu. Objesiv si svoju tamburicu o vrat, išao je sasvim osbiljan svojim putem. Ako je kada dobio suputnika, koracao je uz njega u razgovoru, pa je kadkad zaigrao i u tamburicu; nu posve vesela nevidje ga nitko više poslje bratove smrti.

(Nastavit će se.)

Ajduci.

Od Vladimira Jovanovića.

(Svrštak.)

Kad se dodje do toga, da se mora silom sila odbijati: onda divlje strasti prirodno mah preuzimaju, pa se tako prelaze granice zakonite obrane. Pogledajmo na krvave sukobe raznih naroda i svagdje ćemo naći dokaza tomu. Što je obćoj ljudskoj prirodi svojstveno, od toga se ni srbski

ajduci izuzeti nemogu. Još kad se uzme na um varvarska razuzdanost i gnusna svirepost Turaka, s kojimi su oni posla imali: onda se mora priznati, da su u istinu Turci još mnogo više zla Srbom činili i čine, nego što su udaraca oni od ruke srbskih ajduka pretrpjeli. Uzporedimo li borbu drugih naroda s neprijateljem njihovim: naći ćemo i u istoriji nazvanih „civilizovanih" naroda svakog čuda i pokora više, nego u borbah srbskih ajduka. Naći ćemo, da stranci, i kad nisu izazvani, i kad nisu uvredjeni, prolievaju ljudsku krv, otimaju tudje blago, udaraju na one, kojim nameću namete i globe, odvode djevojke, razprostiru pustoš, sramotu, strah i užas na sve strane. Sjetimo se n. pr. krstonosnih pohoda i sile i zuluma nad Jevreji; sjetimo se ratova „velikih sila" i globa, kojimi one i dan današnji, ma i pod imenom „kontribucije" (naknade ratnih troškova) itd. pobjedjene plačkaju; pogledajmo dalje na nepravde i svirepstva što despotizam i tiranija i u drugoj polovini 19. vieka po hvaljenih „kulturskih" i „civilizovanih" carevinah i kraljevinah razprostiru: pa onda izrecimo presudu o djelih i naravi srbskih „ajduka" u srednjem vieku. Zaista, komu je do toga, da dublje pronikne istinu vremena, kad su se srbski ajduci pojavili; tko hoće, da svakomu pojavu u životu ajdučkom njegov pravi uzrok iznadje; taj nemože izpuniti dužnost savjesti, a da s nami zajedno neprizna: da su srbski ajduci mučenici i junaci sa manje ljudskih slabosti i griehova, a sa više duhovne snage i vrlinâ, nego mnogi slavljeni muževi drugih naroda.

U svome „Srpskom rječniku „V. S. Karadžić veli: „„Štogod je vlada turska bolja i čovječnija, to je i hajduka u zemlji manje, a što je gora i nepravednija, to ih je više."" Dosta je znati tu istinu, pa da se odobri sud o hajducih, koji napried izrekosmo, i da se prizna, da se sve, što se u sebe pouzdati moglo, moralo odmetnuti „u goru zelenu" protiva takvom zalumčarskom gospodarstvu, kao što je tursko gospodarstvo. Čudno je zaista, da takav znalac narodnog duha i položaja, za kakvog se V. S. Karadžić smatra, govori o srbskih hajducih kao s njekim zazorom, i više kao ob onih, koji se „odpadjuju od ljudskog družtva i od svake vlasti, nego kao o ljudih sviestnih prava, položaja i poziva narodnog i čovječeg. „Medju hajduci, veli on, bivalo je kašto (sic!) najpoštenijih ljudi, a u početku vlade turske jamačno ih je bilo i od prve gospode i plemića;" i na drugome mjestu: „Hajduci su se zvali i oni junaci naših pjesama, koji su odprije osobito u XVI. i XVII. vieku izlazili iz mljetačkoga primorja, te četovali po turskoj krajini;" ili: „Narod naš misli i pjeva, da su u nas hajduci postali od turske sile i nepravde:" — sve se to veli u „Rječniku V. S. Karadžića", pa opet se dodaje: „Istina, da mnogi ljudi odu u hajduke, da čine zlo; ali kad se čovjek (osobito prost) odpadi od ljudskoga družtva i oprosti se svake vlasti, on počme osobito jedan uz drugoga i zlo činiti; tako i hajduci čine zlo i narodu svomu, koji ih prema Turkom ljubi i žali." Takav sud o hajducih može se izreći samo, kad se vrieme, u kojem su postali hajduci, mješa s vremenom kad je V. S. K. pisao ob istih. Nu pogledom na istoriju i narodno predanje, mislimo, da je za karakteristiku srbskih ajduka najvažnije ono vrieme, u kom su oni postali i svoju glavnu

borbu izveli; a nikako vrieme, u kom od stare ustanove hajdučke nepreostaje ništa više nego golo ime. Hoćemo li, da znamo šta znači hajduk, pitajmo za ajdučka djela u vremena turskog zuluma; tko je opremio i odpočeo djelo oslobodjenja Srbije. Pitajući se tako, uvjerit ćemo se, da srbski ajduci znače živi bedem za narodnu slobodu proti turskomu zulumu, kao što smo gore razložili; uvjerit ćemo se dalje, da je poslje prvog uspjeha u djelu oslobodjenja ustanova ajdučkih četa ustupila pred ustanovom narodne vojske, koja se bori na otvorenom polju; uvjerit ćemo se najposlje, da oni, koji se i poslje toga u oslobodjenoj Srbiji odmeću u ajduke, nemaju sa starimi srbskimi ajduci ništa drugo zajedničkoga osim jedinog imena. Po našem shvaćanju, kad je starim mučenikom i junakom srbskim bilo sudjeno, da se za obću slobodu u „zelenu goru odmeću“ i ime „ajduka“ nose, to onda pisci nemogu istini poslužiti vjernije, nego da prave razliku medju ajduci po vremenu i po zemljah, n. pr. u Srbiji izmedju ajduka pod zulumom turskim i medju ajduci poslje oslobodjenja Srbije. Pored takve razlike o prvih nema se govoriti sa zazorom i tek uzgredno, nego se oni sa ponosom i na prvome mjestu mogu spomenuti u istoriji oslobodjenja Srbije i označiti kao pravi mučenici i junaci narodni. O hajducih pako, koji se javljaju u Srbiji poslje oslobodjenja, može biti na svome mjestu ono što V. S. Karadžić o njih piše.

O narodnih ajducih u zemljah, koje su još pod turskim zulumom: u Hercegovini, Bosni i u Bugarskoj treba suditi sa istim razlogom kao i o hajducih Srbije pod zulumom turskim.

U glavnom dobro je nagovjestio značaj ajduka profesor istorije u vel. školi u Biogradu, P. Srećković (Vrieme hajdučko, u 65, 66. i 67. br. „Trgovačkih Novina“ za 1862.); samo što i on nedieli ajdukâ po vremenu u zemljah, nego govori u obće o njih, tako da što je rekao o starih srbskih ajducih, moglo bi se pomisliti, da se to tako razumieva i za ajduke oslobodjene Srbije, koji, daleko od svakog poziva mučenika i junaka za narodnu slobodu, nebjehu obično ništa drugo, nego ono što i razbojnici po Italiji, po Grčkoj, po Ugarskoj i drugih evropejskih zemljah, ili tako zvane „kesedžije“ i „krdžalije“ u Turskoj.

Ženske na ciriškom sveučilištu.

(Nastavak). *

„Sve ovdje navedeno namienjeno je razjašnjenju znamenitog pitanja o osnivanju sveučilištâ za ženske, i da zagovara zajedničko znanstveno obrazovanje ženskinjâ i mužkaraca; a da odvrati od ustrojavanja posebnih sveučilišta za žene ili posebnih ženskih tečaja na

*) Izpravci. U ovom članku br. 20. na str. 314. u redu 9 *svoje* ima biti *svoja*; u 3. redu odozdol *l* ima biti *i*; str. 316. 4. redu odozdol *polaze* ima biti *polazeć*, a u 3. redu *kojimi* izpravit se ima *kojim*.

obstojećih već sveučilištih, kao što se je preporučivalo na brlinskoj konferenciji ženskih zadruga 6. studenoga 1869.

Već je Amerikanka gospodja Doggett iz Chicage na istoj konferenciji uz povladjivanje svih nazočnih upozorila na to, da bi nastojanje oko osnivanja posebnih škola za ženske prije pripomoglo razdružiti interese mužkaraca i ženskinjâ, dočim se s one strane oceana na sve strane o tome radi, da se upravo spoje i ujedine. U Americi se smatraju naprednimi one škole, u kojih se i dječaci i djevojčice zajednički podučavaju u istih sobah i od istih učitelja, i to nesamo na početnih, nego i na viših školah, koje za sveučilišta pripravljaju; te se za puno probitačnije smatra, gdje se već nalazi više kakovo obrazovalište iliti sveučilište s dovoljnim sborom profesora i s potrebnimi učili, da se otvori svim onim, koji polazkom svojim hoće pripomoći uzdržavanje takovih zavoda.

U Americi nisu u najboljem glasu liečničke velike škole, što su ih tamo sasvim posebno samo za ženske osnovali; i gospodje, koje su u Ameriki kao liečnici znatnijega šta djelovale, medju kojimi su najodličnije obie sestre Blackvell u New-Yorku, sve su skoro u Evropi izučile škole. Jedna u Cirihu učeća se Amerikanka slušala je razudbu i životoslovje na ženskoj liečničkoj školi u Bostonu, pa ju je ostavila radi njezina manjkava uredjenja, čim je saznala, da ciriško sveučilište ženskinjam daje podpuno gradjansko pravo kao i mužkarcem. I Edenburžko je sveučilište bilo za ženske uvelo posebne tečaje; nu valjda se ni tu nije taj pokus probitačnim pokazao, jerbo su nedavno tamo ženske s mužkarci posve izjednačene.

Pa već i gospodarstveni razlozi svjetuju, da se s obstojećim spoji, te se jednostavno i ženskim pristupnimi učine mnogobrojni učevni zavodi i predavanja, buduć da još dugo učećih se ženskinja neće toliko biti, da bi se osnivanje posebnih ženskih tečaja opravdati dalo.

Mi smatramo ženske za sposobne, da čestito i valjano djelovati mogu u svih znanstvenih i zvaničnih strukah. U Americi djeluju ženske nesamo kao liečnici, nego i kao pravoznanci i propovjednici. I doista da će u buduće mnogo češće nego li do sada ženske i u istom bogoslovju i pravoslovju, u poviesti i prirodnih znanostih, u siloslovju i matematici izvrstno djelovati, pa i više političke časti zauzimati. Nu ovo će zadnje samo onda biti, ako se budu od doraslosti svoje počmav bavile političkimi i državno-gospodarstvenimi nauci. Mi smo medju svojimi redovitimi slušaoci „obćega gospodarstva“ imali i ženskih slušalaca, pa neuvidjamo, zašto da si nebi i gospodje pribavljale obsežnijega znanja iz narodnog gospodarstva i statistike, iz novčarstva i upraviteljstva, te ga i u javnoj službi uporavljivale!

Nauk o naravnoj podčinjenosti ženskoga spola može se samo dotle držati, dok râd mužkaraca i ženskinjâ sravnjujemo kakov nam iz sadanjih naših odnošaja neposredno proizlazi. Moguća tvorivost ženskoga duha u normalnih odnošajih nemože se proračunati po sadanjih nepovoljnih odnošajih. Zato je i težko naprvo kazati, ova će ili ona zvanična struka za ženske biti ne-

pristupanom i u budućnosti, počem djelovanje povoljnih odnošaja već na više naraštaja bude prelazilo.

Mi mislimo, da bi se pristupom ženskinja u kolo prosvjetnog i zvaničnog rada i probitaka mužkih svakako neslućena množina sada dremajućih silâ, znanja, vještinâ i nazora velikomu kulturnomu napredku čovječanstva pribavila; pa da bi podpuna ravnopravnost žene s mužom u socijalnom životu, u braku, u upravljanju s imetkom, dapače i u javnom životu, polovicu čovječeg plemena posve drugčije usposobila, nesamo za svoj život, nego da bi i život mužkaraca postao valjanijim, jedrijim, skladnijim i osbiljnijim, nego li je sada.

Dočim mi u ovom načelnom shvaćanju ženskoga pitanja dalje idemo nego li mnogi naših jednomišljenika, smatramo ujedno iznimkami one djevojke i gospodje, koje će u praktično-znanstveno zvanje stupiti i u njem ostati, budući da će većina uviek voljeti od naravi ženi namienjeno odredjenje, u kojem nemaju nikakova natjecanja. To nebi bilo težko već sada i statističkimi dati dokazati.

Kad se je nedavno u kantonu Bern-u viećalo o novom školskom zakonu, po kojem se je učiteljem povišavanje plaća svakih 5 godina odredilo, zahtievalo se je, da se to protegne i na učiteljice, pa je sama vlada po svom pouzdaniku izrekla, da se to može bez ikakova primisalja zaključiti, budući da i onako malo koja ženska preko pet godina u službi ostaje. Pretežnija većina predpostavlja brak, za koji svakako valjano obrazovanje najbolje pripravlja; te je zato posve neosnovana briga, da će izučenje koje posebne privredne struke žene otudjiti njihovu najljepšemu zvanju. Pa budući će se glede znanstvenog strukovnog obrazovanja ženskinjâ raditi vazda samo za pojedine iznimke, to ni zato neće biti probitačno, da se za taj mali broj osnivaju sa silnim troškom skopčane posebne velike škole ili posebni tečaji; i to tim manje, počem učeće se gospodjice neće valjda hotjeti ni služiti se takovimi tečaji, nego će pravilno voljeti polaziti za mužkarce osnovana sveučilišta.

Mi se ovdje pozivljemo na svjedočanstvo u Cirihu učećih se gospodjica, koje su očitovale, da one takove posebne ženske velike škole ili ženske tečaje nesmatraju nikakovim napredkom, nego nazadkom, i da se one nebi nikada odlučile nje polaziti. Razlog je pako jednostavno taj, da će se takovi tečaji uviek i posebno prikrajati, i od njih manje zahtievati. Muževi će uviek zazirati i prezirati râd takovih odieljenih ženskih škola, i to većinom s podpunim pravom, budući će se kod jednom već ukorjenjene predsude o manjoj sposobnosti ženskog spola velike škole za žene uviek držati na nižem stupnju, nego li su sveučilišta za mužkarce. Za gospodje je na znanstvenom polju spasa i uspjeha samo u slobodnom natjecanju s muževi. Znanost u svojih najviših zadatcih (problemih) nije djeliva za posebne spolove. One umne i darovite djevojke, koje se odluče, da će poći za svoj spol neobičnim pravcem, imat će se danas sutra i te tako s muževi natjecati, i morat će se u životu ne medju ženskinjami, nego naprama muževom ravnimi izkazivati, ako neće, da propadnu u borbi za svoj obstanak. Dapače, potežkoće što će ih žen-

ske sada i u buduće morati svladat, da dostojno znanstvene položaje zauzimlju, silit će ih, da popriečni rad mužkaraca i nadkriljuju, jerbo će izvržene biti sasma drugoj kritici nego li muževi u sličnih položajih. Leži dakle u interesu samih žena i njihove stvari, da se neprorivavaju nepozvane u hram znanosti, i da se znanstveno strukovno obrazovanje djevojaka umjetno nepromiče i preveć neolakšava posebnimi ženskimi tečaji, nego naproti neka im se što prije mješovitimi školami dade prilika, da se osvjedoče o mogućoj svojoj nejednakosti s učećimi se muževi, kako bi se onda još za vremena drugomu zvanju posvetiti mogle. S druge opet strane mora se djevojkam, koje sposobnosti, snage i volje imaju, da samostalno znanstvenim putem podju, odmah u početku omogućiti jednaki razvojni tečaj i pristup do najvećega obrazovnog stupnja.

(Svršit će se).

Sofija Chrzanovska.

Historička pripoviedka iz druge polovice 17. vieka.

Preveo F. S. Pevalek.

(Nastavak).

Djevojka primi ruke roditelja i poljubiv ih reče: „Posvetih sve svoje sile koristi mile domovine, a buduć joj slabašna nemogu mnogo koristiti, volim s majkom poginuti, nego li ju ostaviti u nesretnom času.“

Snebiven i ganut motraše Chrzanovski plemenite gospodje, koje mu toliku ljubav i vjernost dokazaše, da se mal ne zastidio svoga zahtjeva. Nu kratko vrieme potrajala ta neodlučnost, jer mu opet nove misli munuše po glavi. „Ne, to nemože biti, moja mila! Tko će štititi tvoje i kćerino poštenje, ako Trenbovla pane ili se Turkom preda?“

Sad istom porumeni sjajna bliedost Chrzanovske.

„Trenbovla se neće predati! Nezove li se njezin zapovjednik Samuel Chrzanovski?“ uzklikne ona oduševljeno. „Pogibali mi i skapali od gladi i pošasti, ma prebacili se dušmani preko naših zidina: ostaje nam jošte sredstvo, što će čast i poštenje svih nas spasiti. Šta reče ona Rimljanka, kada je krvav mač iz grudi izvadila i pružila ga svomu suprugu? — Nebrigaj se, živih nas neće nitko ugledati u nevjerničkom taboru!“

Tronut do suza, ogrli zapovjednik suprugu i kćerku, koje mu od veselja zaplakaše u naručju.

„Hvala ti, Bože!“ reče dignuv oči k nebu, „što si me obdario s toli uzoritimi i vitežkimi ženami.“

A onda se obrati k Čarnieckomu, koga su takodjer mile suze nadhrvale, i reče: „Zaprosio si malo prije ruku moje Bašije; na, evo ti je, jer te je zavriedila! Taj trenutak odlučih, k čemu se prije nemogah skloniti; rukujte se moja djeco, i budite sretni zaručnici. Nu kad bude domovina spašena, onda

će vas istom svećenik svezati svezom vječnoga života. Ti ćeš si dakle ili slavno izvojevati ljubav, ili slavom i ljubavju grob!“

Poprimiv mladić ruku Chrzanovskoga i povukav Barbaru na svoje grudi, uvede se svečanim načinom kao član obitelji.

V.

U gradu i na tvrdji bijaše danas vrlo živahno. Bubnji udarahu, trublje orijahu a vojnička svirka obilazaše sakupljenu posadu. Bijaše doista prekrasno pogledati jednorodnu poljsku braću, gdje se zavjerivala svojoj domovini, svomu barjaku, bielomu orlu. Vježbala se u oružju, da sjajnije dočeka neprijatelje malobrojna četa, ali „ne junaka biranijeh“, kakono veli naš proslavljeni pjesnik — „već po srcu junačkome.“

Samuel Chrzanovski dojezdi sa Stanislavom k svojim vojnikom. Veselim uzklikom i vojničkom počasti primi ga posada. Pregledav pojedine redove, stane im čitati kraljevo pismo. Svi mukom mučahu, a pročitav podje u sredinu njihovu i gromkim glasom započme:

„Prijatelji, braćo! Približava se vrieme, približava se dan, da kao zahvalni sinovi predrage majke domovine prinesemo zahvalne žrtve na njezin žrtvenik. Velikom silom spremaju se Turci, da nas iznenada zaokupe. kao što su Bučač i druga mjesta; ili da nas zavabljivimi uvjeti prinukaju na predaju. Ali će se u tom malovriednici ljuto prevariti. Položih prisegu kralju, kojom sam se obvezao ili slavno pod Trenbovlom poginuti, ili samo njemu ključeve tvrdje izručiti. Braćo, gledajmo skršiti tursku silu na bedemih našega grada, nastojmo si pribaviti dično ime u potomstvu! Nemislim vas prisiliti, sila Boga nemoli; jer koji se smrti plaši, komu je milija majka, milija družica od domovine: volja ga otići, a ja ću ga riešiti zavjere, kojom se uvjerio svomu barjaku! Ima li takovâ medju vami?“

Tiho i nepogodno mrmljanje razabralo se medju vojnici na te posljednje rieči, a tad nasta — mrtva tišina. Konačno kao u dogovoru zaoriše svi u jedan glas: „Svi za domovinu i kralja!“

„Braćo!“ nastavi zapovjednik, pošto se vika utišala. „Znao sam unapred za vaš odgovor! Velikim se ponosom može domovina ponositi takovimi sinovi; mnogobrojna braća poljska uzdaju se u vas velikim uzdanjem, da ne pane u ruke krvolokom ključ ciele naše zemlje; a hrabri Sobieski, s kojim ste tri put jačega neprijatelja pobjedili kod Chocima, potiče vas na odpor i uztrajnost!“

Izvuče mač iz korica i okrenuv ga prama iztoku, prosbori:

„Ovdje se zaklinje vaš vodja, vaš prijatelj svetom zakletvom, da će se boriti do zadnje kapi za sviest i čest, hristovu vjeru i vršiti naloge svoga kralja! Ovdje se zaklinje povjerenu mu tvrdju obraniti i radje ostati bez ove siede glave, nego li ju izdajnički predati neprijatelju! Gledajte“, pokazav na shod, gdje se je ukazala Sofija s Barbarom, „svoje. najmilije i najdraže stavih pod vašu zaštitu. S vami će one dieliti biedu i nevolju, pače i samu smrt. Usried najljućega kreševa, kad će taneta najnemilosrdnije obarati, prolazit će one sredinom strahota, da umiruće tješe, ranjenim vidaju rane, a mrtvim izkazuju posljednje časti. Ja mislim, hrabri Poljaci, da nema tudjer nijednoga, koji nebi odobravao ženske odluke i odvažnosti?“

Dalje nemogaše govoriti, jer ga zaglušiše sličnimi zakletvami sinovi poljski, obuzeti svetim čustvom vjere i poštenja, obuzeti riedkim požrtvovanjem žena, koje počastiše pucnjavom pušaka. Radostni se razidju sa zapovjednikom, koga poprati do mosta blagozvučna svirka.

Praćen svojom pratnjom odjaši iz tvrdje u grad, gdje ga dočeka gradjanstvo sa svojim poglavarstvom. Mnogomu se tjeskoba zahvatila srca, kad je

zapovjednik naviestio skori dolazak Turaka, ali se i mnoga desnica mašila mača ili puške. Kad istom Chrzanovski zahtievaše, da se s djecom, ženami, živežom i sa svim, što posjeduju, presele u tvrdju i tamo zajednički sve porazdiele i vlastitimi rukami spotaknu vatru u svojih kućah, da nenadju dušmani sgodna siela i konaka: nasta mrtva tišina i sto lica protrne. Konačno se ipak osmjeliše starješine gradske, začevši navadjati nespretne razloge i njeke nemoguće slučajeve. Mirno sluša Chrzanovski do kraja, a onda mirnije i hladnije odvrati:

„Činite dakle, što mislite; ali neračunajte u vašoj nevolji na mene, jer ću s gradom namah svaki savez prekinuti. Rekoste, da se možete lasno braniti do stignuća kraljevske pomoći; nu može vas jošte lašnje nestati skupa s vašimi sgradami. Zidine su doduše jake, ali jača je i veća sila janičarska i tatarska, koja će vam za kratko vrieme zataknuti polumjesec na zvonik sv. Ivana, dočim ćemo vas mi iza stoput tvrdjih ogradah žaliti iskrenom žaobom, kojoj nemogosmo s vašega bezumja na put stati. Čim pako postanu Turci vašimi gospodari, razorit će vam ipak moji topovi dvorove i kuće. Čistom dušom razstat ću se s vami, jerbo sam vam dozvao u pamet dužnosti vriedna gradjanina i čestita rodoljuba!“

To uspje. Nakon kratkoga viećanja odlučiše se za predlog Chrzanovskoga, koji se je poslje mirnije duše povratio u tvrdju.

Sada započe čisto novi život u gradu i tvrdji. Svuda se revno poslovaše i pripravljaše za veliku dramu: stariji vojnici podučavahu nevješte u mačevanju i pucnjavi, mlada momčad uze oštriti kose i noževe, čistiti kacige i oklope, dočim izkusniji častnici snovahu razne umjestne osnove. Pločevine i kamenje kotrljahu na zidine, sve jame pomno zametaše ili zagradiše i mostni lanac podvostručiše; — sve bjé tako uredjeno, da bi se mogla prva navala uzbiti. Viestnici izlazahu i dolažahu, da obližnja sela smjeste u Trenbovlu i s dovoljnim ju živežom obskrbe, dočim pošiljahu žene sa starci u šume i gore, da sakriju u špiljah i skrovištih blago i bogatstvo. Kod svake kapije stražila je podvostručena straža, koja se veselo ponamjestila okô garišta i pjevala junačke pjesme, da ohrabri zabrinute i tužne gradjane, što im je danas zadnji put prospavati u milom domu svojih predja.

Sljedećega dana spremahu u tvrdju živež i druge bojne sprave, dotjeraše stoku i marvu, koju praćahu muževi i mladići sa sjekirami i kosami; a žene s djecom i sa starci nemoćnici zakloniše se u brdine, da zaštite pred neprijateljem svoj znoj. Poslje podne smjeste se gradjani u tvrdju, nu velika čest nesposobnika morade u gore, jer im je nestalo mjesta u tvrdji.

Tako brzo dan izmače i jošte brže zahvati se suton zemlje. Užasni prizor na večer vidješe: plam se silne vatre odsievao na oblačnom nebu. Deset obližnjih sela postade njezinom žrtvom, a urlikanje nevjernika odjekivaše od zidina trenbovlanskih. U to dade zapovjednik znak i prva iskra poleti na jedan krov u gradu. S prva počelo je kliti i žariti se, a konačno tako se zadimi i razplamti, da nije bilo moguće razabrati ni svoda nebeskoga ni zemaljske površine. Svršeno je! Gradića više nema, već same razvaline, pepeo i prah.

Na bedemih stojaše mirno bliedi mladić. Čelo mu se strašno namrgodilo, iz ustiju čule se bogoružne psovke, a u srcu mu rovaše ljuta zmija. Bijaše to Krolikovski. „Nadjoh, zapovjedniče!“ uzklikne na posljedku poluludim, divljim posmjehom, „sredstvo i način, koji će tebe i cielu tvoju obitelj upropastiti!“

(Nastavit će se.)

LISTAK.

Književnost i umjetnost. U vojnom Sisku izašli su tiskom Iv. Vončine: „Listovi jednoga Antiunioniste.“ (Iz „Zatočnika“ preštampano) 16-na str. 48. Ciena 20 nov.

— U istoj tiskarni štampa se i jedan svezak „Bosanskog prijatelja“ nakladom g. A. Jakića.

— U Biogradu počeo je Sime Popović izdavati Bodenštetovo djelo: „Hiljadu i jedan dan na iztoku.“ Izaći će u 3 knjige, a svaka stoji 50 nv. Čitaoc se ovdje upoznava s krasnimi zemljami jedne strane svieta, s njegovimi narodi i narodnimi običaji. Sve što je znamenita i krasna u toj zemlji ovdje je najživlje nacrtao pjesnik; pa je još u svoje zanimivo pripoviedanje upleo i oko 40 krasnih pjesama, većinom od svoga učiteljâ Mirza Šafije.

— Bogoljub Petranović izdaje u Beogradu „Srbske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine. Junačke pjesme starijeg dôba.“ U sbirci ovoj ima 61 pjesma. Knjiga će iznieti 46 araka, a ciena joj 2 for.

— Ravnateljstvo „Kola“ razpisalo je do 1. kolovoza dvie nagrade, jednu od 10 dukata za najbolji mužki zbor uz pratnju velikog orkestra na pjesmu „Poskočnica“, a drugu od 5 dukata za najbolji mužki četveropjev na kojugod pjesmu. Pobliža mogu se čitati u 141. br. „Nar. Novina.“

— U Varaždinu su 10. o. m. tamošnji dobrovoljci odigrali veselu igru Cjelov“, koju je napisao mladi i daroviti Milan Grloci, sedmoškolac gimnazije varaždinske. I predstava i komad se je obćinstvu jako omilio, te je mladi pjesnik iza predstave živanim pleskanjem i klikovanjem bio odlikovan. Radujemo se veoma riedkomu ovomu pojavu, i želimo, da bi nam mladjani pjesnik uztrajao i napredovao na nastupljenoj stazi.

Razne viesti. Kako se zadružni život u Českoj silno razvija, pokazuje nam najbolje to, da samo u Pragu i njegovoj bližoj okolici sada ima 389 raznih družtva i to 319 českih a 70 njemačkih. Izmedju njih su 34 za medjusobnu podporu, 72 čitaonička i zabavna, 43 znanstvena i umjetnička, 37 lutrijskih, 34 pogrebna, 25 dobrotvornih, 22 trgovačka i obrtnička, 18 založnih i štedioničkih, 17 dioničarskih, 10 prosvjetnih, 8 gospodarskih i vrtarskih, 7 gimnastičkih, 5 osjegurajućih, 2 politička, 2 pa gradjenje željeznica, cesta i mostova, 2 za omnibuse a 42 radnička družtva. Kod takovog života nije čudo, da je česki narod onako svjestan i napredan u svem.

— Carska knjižnica u Petrogradu utemeljena je g. 1795. pod caricom Katarinom II. God. 1810. proglašena je javnom knjižnicom, te ima u njoj sada 1,150.000 knjiga, 35.000 rukopisa i 85.000 bakroreza. Ovo književno blago i veličanstvena sgrada, u kojoj se čuva, stoji njekoliko milijuna rubalja. Tu ima: rukopis svetoga pisma iz Sinaja, starojevrejski rukopis Karaita, koji je kupljen za 100.000 rubalja. Za samu knjižnicu poznatoga ljubioca knjigâ grofa Suhtelena dala je ruska vlada 100.000 rub., a staroslavenske rukopise i knjige prof Pagodjina i prof. Tolstoga prekupila je za 300.000 rub.

— Ukupna je stanarina u Beču g. 1869. iznosila 32.499.000 for. Od te svote nije porezu podvrženo bilo 7,405.000; a od ostale stanarine plaćeno je poreza u državnu blagajnu 4,550.560 for.

— Franceska vlada daje svake godine podpore parižkim kazalištem jedno s drugim 1,615.000 franaka.

—Na novu parižku operu (sgradu) potrošeno je do sada 60,000.000 franaka; a vele, da će se nanj barem još toliko potrošiti. — To se dakako uzimlje iz državnih blagajna. Tako je i bečka nova opera stajala do 7,000.000 for.; al tu svotu nisu priniele bečlije same, kojim je za zabavu sagradjena, nego svi narodi austrijski, budué je gradjena o državnom trošku. Mi bi zadovoljni bili, kad bi našemu kazalištu zapalo samo ono, šta je hrvatskog novca tu spiskano. Siromaška Hrvatska, kamo se sve njezino blago raztepljе!

— U Rimu su nadošli u farnezijskih vrtovih na palače cara Augusta, Julija Cezara, Cicerona i na Janusov hram. Te palače daje o svom trošku izkapati car Napoleon, kojega su vlastničtvo spomenuti vrtovi, i on je za taj posao doznačio godišnjih 1000 for. Osobito ga pako zanima palača Julija Cezara, kojemu je on život opisao. — A što rade traženi grobovi hrvatskih kraljeva! Zar Hrvatska nemože sbiljam od nikud smoći potrebna novca u takovu svetu stvar?

Smjesice. Stanovničtvo austrijsko treba svake godine za život 17,088.000 cent. mesa i ribe, 105,808.000 cent. brašna, 185.245.000 centi zelenine; 5,586.000 cent. mlieka, masla i sira, 4,293.000 cent. voća, 1,279.000 cent. šećera i sirupa, 389.000 cent. kave i cikorije, 2,144.000 cent. jaja, 150.000 cent. meda, 2.999.000 cent. soli; skupa dakle 226,031.000 cent. hrane, od čega dakle na osobu dolazi 5 cent. i $98^{9}/_{10}$ funti. — Vina i mošta popije se u Austriji na godinu 32 milijuna vedara (akova), piva 17 milijuna, žestokih pića 1 milijun vedara, skupa dakle 50 milijuna vedara. Odsjekom se najviše piva pije u Pragu; na svakog Pražana dolazi odsjekom $110^{1}/_{2}$ mjerača preko godine, a na svakog Bečliju 91.7 mjerača.

— U haremu turskoga Sultana u Carigradu ima sada 900 odaliska (ženskinja), a medju njimi su tri izvanredne krasote. Uškopljenika, komornika i paža ima sve skupa 2300. — Siromašna turska raja, kako se obiestno njezina muka rajta!

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 22. U Zagrebu 1. lipnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Gončžetu.

Tiho, tiho, gončže drago,
Da procvateš budi sporo;
Gledaj samo cviet razcvaten,
Njegva kôb te stigne skoro!

Znaš li dobro šta dobiva,
Kad dragosti sve razvije?
Da mu život brzo mine,
A postigô željâ nije!

I ja sam so njekoč nâdô,
Nepoznajuć svjetskih jada;
Bijah kano gončže malo,
Razcvasti se htjedoh rada.

A sad ovaj što mi sviet je?
Sviet pun skrbi i pun tuge.
Svaki listak padajući
Srcu daje bôli dûge.

Tiho, tiho, gončže drago,
Da procvateš budi sporo;
Gledaj samo cviet razcvaten,
Njegva kôb te stigne skoro!

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

Gradjanstvo spljetsko niti je bolje niti gorje od žitelja ostalih gradova dalmatinskih. Topla južna krv, prirodjena jadranskim primorcem, živahnost i strast, za vremena izvanredna pokretnost, a kadikad mlohava nemarnost za sve što ih okružuje, pokazuje se i u značaju Spljetčana. Nu nakoliko sam opazio, prednjače oni ipak svim Dalmatincem u težnji za višimi ideami, za obrtom i trgovinom na veliko.

Kao što u rimsko doba Solingrad, tako bijaše Spljet jur u srednjem vieku na glasu sa o b r t a i t r g o v i n e, te je u 17. vieku znatno nadmašio mnogo sretnijega drúga svoga na južnom uglu iztočne obale jadranskoga mora. Čim je Dubrovnik stao padati, počeo se dizati Spljet, uzprkos tudjemu gospodstvu jadranske kraljice, uzprkos i nesretnoj zgodi, što se Turčin dovuko

skoro do njegovih vrata. Spljet postade s vremenom prvim stovarištem na istočnoj obali jadranskoj, i otvori put svojoj trgovini ne samo u svu europejsku Tursku, nego u istu Perziju, Jermensku, Egjipat i Indiju. Od Mletčana utemeljeni spljetski Lazaret, od kojega jedna zgrada nosi napis god. 1578. primao je robu s mora i kopna, dolazeću iz svih gorerečenih zemalja.

Karavane turske, što svake godine po stotinu krat prispjevahu u Spljet četomice, većom stranom iz Sarajeva, gdje se sabirahu trgovci sa svojom robom iz Rumelije, Tesalije, Macedonije, Srbije, Hercegovine i Arbanaske, nosjahu svoju robu na konjih i devah, kojih bješe kadikad na broju od 200—300. Roba bijaše vosak, kože volovske, kozje, janjeće i od zeceva, pamuk, predivo, dlaka iz Angore, korduvan, vuneni sagovi i pokrivala, damascirano oružje, slonovi zubovi, iztočni rukotvori iz vune i svile, svileni gajtani, konjska sprava i uresi, duvan, perzijanski pasjaci (Kreuzbeere), željezo i željezno orudje, katran, paklina, suho voće, ponajviše šljive, sir, zlatna zemlja (žuti sičan, mišomor, kamenka), lule, pera nojeva itd. Osim toga dolažahu trgovci iz Livna i drugih susjednih bosanskih, tursko-hrvatskih, ličkih i dalmatinskih miesta, donoseći zemaljske proizvode, i prodavajući takodjer marvu, konje itd. Po moru dobrodi svake godine 70 do 80 brodova iz Skadra, Bara, Drača i Valone, natovarenih vunom, korduvanom, voskom, kozami, pamukom, pakljenačom itd. Drugi brodovi iz grčkoga i jonskoga ostrovlja, kao takodjer iz Smirne, Soluna itd., dovažahu opet pamuka, suhvice (sitno grozdje), ulja, kamenja itd. Iz Pulja primaše proizvode poljske. Turska roba, izčišćena u Lazaretu spljetskom, bješe prodavana u Spljetu, a odtuda opet izvodjena u Mletke, Trst, Jakin, kraljevinu Napuljsku. A i s primorskim Senjom stajaše Spljet u tiesnom savezu. Prodavala i kupovala se roba većom stranom na razmjenu, kadkad za novce. Sámi Spljetćani prodavahu soli, riža, rakije, vina, octa, ulja, meda, masline, suhe smokve, posušene i soljene ribe, loja, kave, sećera, čivita (Indigo), rožolja, ružmarinova žesta, mastionavo drvo, sopuna, kocelja (slanca), galicu, sumpora, olova, kositra, sreza (birsa), ocalja, stakla, ogledala, hartije, kuhinsko posudje, kudelje, kučine (sgribe), konope, platna, raše, svilu i svilenu robu, zlatne i srebrne trakove, kape, puške i pištolje, ure, sitniž i robu vunenu i pamučnu. Dakako da su Spljetčani ovu robu prodavali kao provoznu, neimajući žalibože onda, kao ni danas, toli potrebitih fabrikâ i obrtničkih djelaonica; ali im je ipak ova trgovina nosila veliki dobitak. God. 1792. i 1793. izvezoše Spljetćani iz svoga Lazareta samo u Mletke do 70 brodova, natovarenih turskom robom, osim žita i marve. Prihod od god. 1792. do 1796. iznosio je samo od prodane soli svake godine do četiri milijuna lira. Za vrieme franceske vlade prodalo se na godinu do 17 milijuna libara soli, dočim pod Austrijom od 1815. do 1819. ukupno samo osam milijuna.

Mletačka vlada zauzimala se svojski za spljetsku trgovinu i u ugovorih učinjenih s Turci iza karlovačkoga (god. 1699.) i požarevačkoga mira (1718.), kao i kašnje god. 1733., premda nije uprav ništa radila za procvjetanje dalmatinske domaće obrtnosti i za gradjenje trgovini toli potrebitih drumovâ, kao ni za podizanje trgovačkih učiona. Isto tako podupiraše spljetsku trgo-

vinu i franceska vlada, što se žalibože za austrijsku do najnovijih vremena nemože upravo kazati. Pod ovom je vladom lazaret spljetski, koji je mogao dobro sahraniti u svojih prostorijah do 4000 tovaraka robe i pod krov spremiti više stotine ljudi, godine 1814. sasvim zatvoren, jer se bijaše u njemu porodila kuga, što je bivalo i pod Mletčani, ali su ovi dobrimi naredbami i pazkom znali uviek prepriečiti, da se preko lazareta pošast razširila nije. A lahko bi se bila prepriečila i pod Austrijom boljimi rašteli i korduni na medji turskoj, kakovi bijahu na granici vojničke Hrvatske. Spljet je počeo od onoga vremena znatno padati, dok uz mnoga moljakanja, austrijska vlada godine 1845. opet neotvori lazaret na veliko veselje Spljetčanâ. Ali premda se taj lazaret nemože više nazivati lazaretom ili mjestom kontumacije, nego jedino javnim mjestom odmora, ili po turski hanom, u kom više stotina ljudi pokrovište nalazi, to je ipak s dolazkom turskih karavana trgovina spljetska znatno poskočila, osobito odkad je preko Klisa i Sinja do Hana, na granici bosanskoj, od strane Austrije sagradjena dobra cesta, koju u novije doba produljiše Turci sve do Sarajeva. Roba sastoji i danas više manje iz gore opisanih predmeta, medju kojimi je glavan predmet biela sol, a k tomu dolaze i kosti od životinjâ, velika i mala marva, konji itd,, koji posljednji izvažaju se u Istru, Mletke i Italiju.

Iza novoga otvorenja lazareta, ili bolje rekuć trgovine s Turskom, počeše se u Dalmaciji njeki učeni ljudi prepirati, što je Spljetu i Dalmaciji u obće više potrebito, da li trgovina, koja sastoji većom stranom iz provozne robe, kojom se samo pojedinci obogate, ili pako poljodjelstvo, koje na toli nizkom stupnju stoji, da se osim vina, maslina itd. skoro ništa od domaćih proizvoda na veliko prodavati nemože, a ipak je poznato, da poljodjelstvo, kada je u cvietu, blagostanje svega žiteljstva diže? Ja bi reko, da je Dalmaciji potrebit silni napredak u jednom i drugom, budući da jedno znatno podupira drugo. Ali za trgovinu, osobito spljetsku, bila bi prije svega potrebita željeznica; koja bi grad vezala s istočnim i sjevernim kopnom i s jednokrvnim narodom. Bilo bi potrebito više zajedničtva i zajedničkoga duha, koj bi mogao malimi sredstvi postići veliki uspjeh glede brodarstva i parobrodarstva, glede obrtnih zavoda, fabrika i višjih poduzeća. Revno i umno družtvovanje postiglo je svuda velike svrhe. Na kakovom visokom stepenu bogatstva i uljudnosti bilo bi n. pr. dalmatinsko žiteljstvo, da je ovo slučajno englesko, normansko, njemačko, nizozemsko ili belgijansko. Nu da i naš primorac umi shvatiti korist udruživanja u trgovačkih i pomorskih poduzetjih, svjedokom nam je lušinjski ostrov, a jamac nam je bistra i duhovita narav našega primorca. Stari Solinjani dotjeraše blagostanje svoga žiteljstva putem trgovine i kopna na veliki stupanj. Stari Liburnjani učili su Rim graditi najhitrije brodove, i nadvisili su u brodarenju sve tadašnje moroplovce. Stari Hrvati, dok bijahu slobodni pod svojimi vladari, imadjahu pomorsku vojsku, nad kojom se bizantinski carevi divljahu, a Mletčani joj se haračem pokoravahu. Još danas ima sviet malo mornara, koji nadvišuju vještinu našega mornara. Ali ovi mornari služe tudjim brodarskim družtvom, kao Lyojdovu itd. i tudjim

svrham, jer neima u našem primorju zajedničkogâ duha, zajedničkoga poduzeća. A tko je tomu pomanjkanju najviše kriv? Loša uprava, opojena tudjim duhom. Kad bi se jednoč trojedna kraljevina spojila u jedno, koja bi mogla zadobiti i znatan upliv na srodne zemlje iza svojih ledja, mogla bi u pravom smislu narodna vlada iz našega primorja načiniti naravno vrelo bogatstva i blagostanja, mogla bi poticanjem na zajednička trgovačka i obrtnička poduzimanja, kao i snažnim podupiranjem ovih, podići trgovinu do take znamenitosti, koja bi prkosila svoj zapadnoj i južnoj obali jadranskoga mora. Sredotočje pako toj trgovini, kao i svoj pomorskoj upravi, imao bi biti Spljet, moguć u svakom smislu, da se podigne do veličine i znamenitosti staroga Solina.

(Nastavit će se).

Tamburaš.

Izvorna pripoviedka po istinitu dogodjaju.

Od Dragojle Jarnevićeve.

(Nastavak).

Janić je tržio burmutom; ali onaj, što je bio dopušten od vlade za trgovinu, neidjaše u slast Karlovčanom, pa ni njemu samom nebijaše po volji, jerbo ga je i on srkao. Varaždinac su omilili odprije još, ali im je bio zabranjen. Po kriomčarih s njim obskrbljen, prodavaše ga Janić pouzdanim samo ljudem. U žepovih svoje haljine nosio bi on dvie burmutnice svaka svoje vrsti burmutom napunjena. Često mu dolažahu gradjani pružajući prste za znak svojih želja. Pouzdanom ponudio bi on varaždinca, ulizici pako običnoga burmuta. Na jednom bude osumnjičen. Imao je u svojoj kući franceskog liečnika sa suprugom. Ova žena zlobila Anicu, što joj se nehotjaše u kući uklanjati i u svačemu joj stajati na uslugi. Uvreba zlobna žena, da posluje kuće gazda s kriomčari, najme, da prodaje strogo zabranjeni burmut.

Jedno jutro doleti mu šurjak u sobu i jedva ulovi vremena, da mu mogaše reći: „Janko, ako imadeš zabranjena burmuta, ukloni ga, ti si osumnjičen, eto žandara!“.

Janić skoči na noge i naglo izpane iz sobe, da ide u pivnicu, gdje imaše sbilja dvie oke netom dobivena burmuta. Supruga mu Anica skoči hitro za njim, a Franjo ulovi tamburicu, pa uze u sitne žice udarati, kao da je najsigurnija kuća. Janić je bio jedan od najuglednijih starješina, a k tomu najžešći branitelj gradjana, gdjegod se dala prilika. Zato su ga mnogi prijatelji Franceza zlobili i u potaji mu neprilika želili. Janić dobije ipak toliko vremena, da je mogao burmutnicu medju vinske sudove iztresti, a Anici dodati smotak s burmutom, koji se u jednom lagviću nalazio. Uzamši ona taj smotak, turi ga u omašni svoj žep, a u taj hip panu iztražnici pred kućna vrata, te se ona, stupiv iz pivnice, nadje s njima lice u lice. Protrne žena, ali se hitro snadje. Godinu dana imajuće dieteśće zaplače u dadiljinu naručju, a mati ga uzme na svoje

ruke i izidje s njim napolje, upravo u hrpu sletele se svjetine. Iztraživaoci se stanu izvinjavati, govoriti o svojoj dužnosti, o prestupku zakona i konačno zamole Janića, da dopusti u žepove si pogledati. Smješeći se izvrne Janić sve žepove; burmutnica bude izvadjena, burmut ogledan. Prerovaše zatim kuću od dna do vrha, isti kreveti budu izprebacani. Nigdje ništa sumnjičava. Francezi tresjaku glavami; Hrvati se pako tajno radovahu. Anica je stajala mirno na uglu svoje kuće, dok se to u njoj obavilo.

Njeki gradjanski častnik, vodja iztrage, čestita Janiću, što nepodje zlobi za rukom, da ga neprilika dobavi. Prijateljem bijaše milo, a franceskim prilizicam žao, što se on tako liepo izkopao.

Poslje podne bude tamburaš intendantu pozvan.

„Vi ste izvjestili Janića ob iztragi“, reče mu ovaj. „Nadjoše vas u njegovoj sobi kod dolazka.“

„Da li mi povjeriste, vi gospodine ili tko drugi tajnu iztrage?“ prihvati tamburaš sasvim mirno.

„Vi ste čovjek lukav i previjan; vama je težko doći u trag.“

„Možete li me ikakvom nevjerom potvoriti?“

Vi ste vazda na oprezu. Ipak se prisiže onaj, koji nam je javio, da ima u Janića zabranjena burmuta, i da mu vi čas prije iztraživalaca dopadoste u kuću.“

„Slobodno mi je doći u svaku kuću; a ob iztragi mi nitko ništa nekaza, pa kako bih o njoj šta bio doznao?“

„Čuvajte se, da vam se u buduće krivnja neposvjedoči. Odlazite!“

„Bio bih lud, da vas povedem za svojim tragom“; promrmlja tamburaš odlazeći.

Sutradan stajaše tamburaš opet pred intendantom.

„Noćas je opet bilo kriomčarenje na Kupi sa zlimi posljedicami po žandare“, reče intendant.

„Čuo sam“, prihvati tamburaš, „žalim ona dva momka, što postradaše, kako kažu.“

„Kako kažu!? Nebijaste li vi kod toga posla“, zapita strogo intendant.

„Kuda vi šibate, gospodine? Ja sam bio odpravljen na Kupčinu s nalozi, a to tužno kreševo se je sbilo na Kupi više Ozla.“

„Ovamo je dojavljeno, da ste vi bili vodja u tom kreševu, i da ste samo vi krivi, što nepade roba u ruke nadzornika carinarskog.“

„Izvolite se pripitati kod seoskog poglavarstva kupčinskoga, u koje sam doba onamo došao.“

„To bi k vragu bilo, da biste se vi mogli svagdje izvinuti, gdje ste podpuni krivac“, poviče žestoko intendant; „ali i tomu će se doskočiti.“

„Žao mi je, gospodine, da vam zli ljudi daju povoda srditi se. Tko me nalazi krivcem, neka mi posvjedoči“, otrese se tamburaš oštrim glasom.

Na to sbilja dovedu svjedoka, i ovaj mu posvjedoči krivnju.

„I ti si nevaravo mene vidio kod okršaja sa financieri i žandari?“ upita ga mirno, izmjeriv ga od pete do glave pretećim okom.

Svjedok se sgrozi. Franjo je bio u čitavoj okolici vilovnjakom prozvan, pa je prostota od njega zazirala. Sjevajući i preteći njegov pogled nepromaši svrhe.

„Mislio sam, da ste bili vi“, zapenta svjedok; „ali ne, niste vi bili, noćna me je tama prevarila. Ja sam se s brežuljka gledajuć lasno mogao zagledati.“

Posmjehavajući se sjedne tamburaš poslje te iztrage kod sestre si za objed. Šurjak mu reče:

„I sbilja si izvukao čitavu glavu iz toga škripca?“

„Eh, kako će intendant siliti, na to, da sam ja bio, kad znade, da sam pred večer bio na Kupčinu odpremljen.“

„I bio si na Kupčini?“

„Da kako, ali se nisam tamo bavio. Misle, da sam bio pješke, dočim me je čekao čilaš za grmom. Za sat sam proletio priekim putem od Kupčine onamo do Kupe, gdje se je baš okršaj bio zametnuo. Lisić i Bančić Mika su se prepali, da mene neće biti. Čilaša ostavim u grmu nad obalom, pa udri onda svojim dvocjevim samokresom. Oba ih izbavim napasti, a momčad je morala glavami platiti. Ja ih žalim, al što ću im, kad pomoći druge nije. Oni su orudje u rukuh silničkih, pak je trpjet i njim, dok silnika samog kazna stigne, jer su svakako nesvjestni pomagači zuluma njegova.“

„Brate, brate, ti si odviše smion i napokon ćeš zlo proći. Zavaravaš odviše intendanta, pa kad ti jednom u trag udje, neće ti prostiti glave“, rekne žalostno Anica, i suza joj blistne u jasnom oku.

„I neka neprosti! Ali prije nego to uzbude, pasti će još mnoga franceska glava. Neka znadu silnici, da se nedira bez kazne sloboda i narodnost drugih naroda. Uza svu svoju silu neće oni pofranceziti hrvatskog naroda, niti mu oduzeti samosvjesti narodne. Ako i ima podlih ulizica, koje bi za plaću i božanstvo htjeli oskvrnuti; ali ima i poštenih Hrvata, koji će sili odolievati do skrajnosti. Udarit će i njihovu samosilju sat, pa jao si ga onda njim! Vidim ja sestrice, da ih uza svu obiest nješta ipak tišti. Zaziru od nječega, zaziru. Skupljahu si u zoru posadu, pa ju vode tiho iza Dubovca, da docnije bielim danom dolupljju uz bubnjavu i talambase u grad, kano da ih bog zna koja sila ima. Da se čega nežacaju i da se osjećaju sigurnimi, nebi toga radili. Nisu nam dorasli, ako i misle, da su nepobjedivi junaci. Da je bilo pitano naše junačtvo, nebi nam lje gospodarili . . .“

Obično studeno, mramorno lice tamburaševo oživi se ovimi riečmi, rumen mu ga zarumeni, oko sjevne vatrom, onakom vatrom, kakovu može samo iskreno domoljubje podpaliti, koje nezazire od ničije sile, koje se nestraši od nikakove žrtve, i samo u narodnoj samosviesti živi i buja.

„Ti si se razpalio šurjače“, reče mu Janić.

„A kako i nebi, brate, kada pomislim, što mi se s narodom radi. Evo sklopiše njekakvo družtvo slobodnih zidara, da nam potlače vjeru i ćudorednost. Uvadjaju učione na francesku, da nas tobož otmu barbarizmu, kao da je pošteni način življenja i ćudorednost barbarizam. Dižu nam najkrasniji cviet

naše omladine na oružje, da ih tamo vode pred njemačke i ruske topove, gdje ih nestaje ili nam ih nemoćne natrag šalju; a u zemlji, oj u zemlji harače do zla boga. Izsisati će nam i moždane iz glave... Pa da ih trpimo ove razkalašene tudjince, da im se uklanjamo, da vičemo onomu silniku: Živio Napoleon! Neskončaj me bože, dok ih neproćeramo kravavih glava iz naše domovine, dok ih neponesu na stotine kupski valovi!"

Tako je višeput tamburaš medju svojimi rodjaci srcu svojemu uzdu pustio, znajuć, da mu je sestra pripravna na svaku žrtvu za dom i rod, a da mu se i svák malo ne svaki dan izvrgava opasnostim, zagovarajući gradjanstvo proti novim franceskim zakonom. U ono doba stajahu još i cehovska prava svih zanata, a Janić uživaše toliko povjerenje u gradjana, da mu u ruke položiše sve povlastice i škrinju, te je tako bio kao njihov i zaštitnik i savjetnik. Malo da je koja sjednica minula, da se nebi skupili oko svojih povlastica, te savjetovali o dobru grada Karlovca. Bilo je, kako smo već rekli, medju poglavarstvom i privrženika franceskih, pa su ovi neprestano nagibali uz novu vladu; ali položaj, u kojem se je nalazio Karlovac, nedopustaše, da Karlovčani budu posve zavisni od novih zakona; jer Hrvatska nebje upravo zarobljena od Franceza, te joj bijaše nješto malo sačuvano i od prijašnih zazakona, a ove su branili Karlovčani po mogućnosti. U Janićevoj su se kući sastajali najžešći branitelji, a medju ovimi je uviek bio i tamburaš. Kada su oni viećali, sjedio je on mirno uz peć, pa je udarao u tamburu, te oštre branitelje i govornike povladjivao, rukovao se s njimi, grlio ih i boljom ih budućnosti tješio.

(Nastavit će se.)

Kupska vila nad Štosovim grobom. *)

Sa kamene kupske stiene,
Poletila tanka vila,
Razastrievši nad zelene
Šume i gaje lahka krila.

Vila silno, silno hrli,
Da potraži gdje počiva
Njen ljubimac vazda vrli
Štos, koj' vječnim snom već sniva.

Najednoč se zaustavi
Nad ogradom pokraj rieke,
Kamo mnogog' smrt postavi,
Da tu sniva na sve vieke.

Tužni pogled tere spusti
U nizinu na grobove,
Koje skriva korov gusti,
I besjedi rieči ove:

„Aoh! sine, sine mili
Domovine svê jedine,
Kâ za tobom vazda cvili,
Što té nestâ iz sredine!

„Tu li jadan mrtav ležiš,
Aoh! vriedni slavski sine!
Niti možeš, da već težiš
Za prosvjetom domovine.

*) Uz ovu pjesmu primismo i za njom sljedeći list, koji iz štovanja prema zaslužnomu pokojniku priobćujemo, te preporučujemo što toplije obćinstvu našemu dopisnikovu želju, da se pokojnomu Štosu spomenik podigne. Štos spada medju prve radnike našeg novijeg narodnog pokreta, te je podpuno zaslužio, da ga se i narod sjeti uspomenom svojom. Nadamo se, da glas ovaj neće biti glas u pustinji vapijući; jer narod koji neštuje svojih zaslužnih pokojnika, nebi ni vriedan bio, da mu odličniji njegovi sinovi svoje sile posvećuju. A tako duboko nije još pao hrvatski narod.

„Aoh gledni, gledni duše,
Suze svoga milog' roda,
Koje jošte se nesuše,
Što im tuga za te podà.

„Gledni drage ovce svoje,
Gledni, kako plaču, cvile,
Što nečuju rieči tvoje,
Svedj poučne, ljubke, mile.

„Svakomu si ostavio
Selu spomen svê ljubavi,
I crkvu mu popravio,
Da se u njoj Gospod slavi.

„Gle! kak' Hotnja u kapeli
Svetog' Duha vruće moli:
Smiluj nam se, Bože veli,
I pogledaj na nas doli!

„Gledaj Cerje i Štefanke,
Roženicu i sve ine,
Kako molbe svoje jake
Šalju gori u visine.

„Gle napokon, kak se kupe
Svi u crkvu Ladislava,
Da pobožnim duhom stupe
Pred Višnjega, komu slava.

„Moli za nje, moli i ti
Dobrog' oca, koga diče,
Da uzmognu jednom priti
K njemu, da se uzveliče.

„Ti ćeš pako uvjek ostat'
U njihovih srcih vrući',
Koja za dom, vjeru prestat
Neće nikad — nikad tući!"

Gospodine uredniče! Nije mi namjera, da ovom pjesmom pomnožam hrvatsko pjesničtvo; no je moja vruća želja, da njom potaknem, kako bi se nastojanjem naših rodoljuba podigao mali spomenik na grobu pokojnoga **Pavla Štosa**, pjesnika, vrloga rodoljuba i revnoga svećenika u Pokupskom.

Mogu vas podpuno uvjeriti, da je Pavao Štos, kao revni župnik, dobročinac i vrli učitelj u svojoj župi ostavio za sobom uspomenu, ugodnu uspomenu, koja će prelaziti od oca na sina kroz godišta i godišta, doklegod se zidine i stiene onih crkva, onih kapelica bielile budu, koje su njegovim doista težkim nastojanjem, njegovom brigom, uz pripomoć vjerna mu stada, njegovih župljana, na slavu Gospoda podignute!

Ah! koli putah sam jošte kano diete plakao od milinja, slušajući one poučne, istinite, u srce dirajuće rieči, koje je Pavao Štos na propovjedaonici, u crkvi, i na katedri u školi sborio.

Jest, da on nije upravo ništa pokazao činom, samo njegove rieči, njegove opomene, njegovi krasni nauci, usadjeni na dno srca slušajućega stada — njegov bo način predavanja bijaše vrstan, da svaka njegova rieč padne i u najokorelije srce — velim, samo njegovi nauci bili bi dosta, i njega bi dugo, dugo spominjalo u pokupskoj župi staro i mlado.

A što da vam spominjem ono, što je Pavao Štos bio domovini, što li je učinio za nju? Poznato je svakomu vriednomu rodoljubu. — Dosta je: on bijaše vrstan pjesnik, revan svećenik, a gorljiv dušom i tielom hrvatski rodoljub.

Njegov je grob pust, travom i korovom zarašten, nikakova dostojnijega znaka, nikakova spomenika! Pa on ipak živi, da, on stanuje i prebiva u srcih svojih učenika, svojih ovaca župe pokupske.

Kako bi se radovalo njegovo bivše stado, kako li bi svimi mogućimi sredstvi poduprlo nastojanje, da mu se podigne na pokupskom groblju njega

dostojni spomenik, o tom vas mogu ja, jedan od bivših njegovih učenika i župljana, tvrdo uvjeriti.

Vi uredjujete časopis pod onim istim naslovom, pod kojim je Štosova vila udesila svoje slavske gusle u dvanajest pjevanjah, a u slavu neumrloga junaka i rodoljuba Jelačića bana, pod naslovom „Hrvatski sokol", pa tim se više nadam, kao što ga je onaj sokol proslavio, da će ovaj naštojati, da mu se slava produlji, ovjekovječi!

Nuderte, neodbijte moje iskrene želje, nego se odazovite njojzi i potaknite u svom velecienjenom listu, da se uzmogne osnovati društvo, koje bi sakupljalo male, ali vriedne i potrebite darove za podignuće **Štosova spomenika.** *)

Odazovete li se mojoj prošnji, ja sam prvi, koji ću stupiti u kolo onih rodoljuba, koji znadu cieniti vrline svojih predšastnika i bivših rodoljuba, pa ću se zauzeti, da župa bivšega župnika Štosa pokaže, da je vriedna onakova duhovna pastira, onakova učitelja, dobročinca i pravoga sina svoje **slavske majke!** itd.

U Kraljevcu 14. svibnja.

Nikola Kos.

Ženske na ciriškom sveučilištu.

(Svršetak.)

Kako okolnosti stoje, to bi se doista slabo polazili posebni ženski tečaji na sadanjih velikih škola, te bi im se i samo srednje učiteljske sile posvećivale. Nijedan znamenitiji razudbar, životoslovac ili klinik nebi se sklonuo, da svoje desetsatne kolegije i vježbe samo za njekoliko gospodjica opetuje; pa bi se i u najvećih državah najviše dva ženska sveučilišta, i tri do četiri ženska tečaja na prvih sveučilištih uzdržavati mogla. Nu učeće se ženske hoće i moraju slušati ne učitelje drugoga ili trećega reda, nego profesore prvake, to ne na jednoj, nego na svih sveučilištih. Kadgod se koja ženska uzbude hotjela posvetiti posebnoj kojoj znanstvenoj struki, neka joj nebude zapriečeno slušati predavanja prvih učenjakâ te posebne znanosti.

Osvrnuv se na sve te pedagogijske razloge, obazriet nam se je još i na novčane okolnosti države i obćina, od kojih se tim manje smije zahtievati novih žrtava za ženske velike škole, počem ženske same u svojem interesu zahtievaju, da im se otvore već obstojeća i od obćeg zajedničkog poreza uzdržavana sveučilišta, i počem su im kud i kamo potrebnije za sveučilišta

*) Ovo će uredničtvo rado učiniti sve, što mu je u to ime moguće. S toga ovim moli i pozivlje koga od starijih znanaca i prijatelja Štosovih, neka bi nas njekoliko oko sebe sabrao, da se konštituiramo kao odbor, koji će se za spomenik pobrinuti. Uredničtvo će rado u ovaj list primiti dotični poziv, i priobćivati će i imena priložnika.

pripravljajuće gimnazije, realke i srednje obrtne škole. Nesmije se zaboraviti, da su nastojanja za žensku privredu većinom namienjena ženskinjam viših i srednjih razreda, koji se mnogo prije sami pomoći mogu, nego li niži razredi, kojim je prosvjeta i obrazovanost mnogo potrebnija i nuždnija. Spomenut ćemo mnogobrojne radnice po tvornicah i kćeri siromašnih seljaka i nadničara, za koje se tako malo čini, da se uzgoje i obrazuju za dobre kućanice. Mnoge su obitelji i mnoge ženitbe zato samo nesretne, jerbo mnoge kćeri prerano postanu samostalnimi, radeći u tvornicah ili inače izvan kuće, te si nepribave za domaćicu neobhodno potrebne vještine u šivanju, krpanju, kuhanju i drugih domaćih poslovih, niti se pridržavaju na štedljivost, domaćnost i gospodarenje, nego svoju zaslugu troše samo na zabave i luksus svakojaki. Ovdje se radi, da se velika pogibelj odvrati od naših socijalnih (družtvenih) odnošaja, te da se obrazovanjem i oplemenjenjem ženskinjâ nižih razreda prokrči put poboljšanju ukupnog našeg stanja. Tako zvano socijalno pitanje jest i ostaje uviek u pravoj svojoj jezgri pitanje obrazovno; i narod mora da se uviek pomladjuje iz svojih nižih razreda, gdje nužda i borba za život lakše čuva od mlitavosti i sebičnosti, i gdje si već diete za sav život veliki nauk upili, da se čovjek ima hraniti svojim trudom i svojom mukom."

Nu sad bi napokon možebit tko još upitati mogao, da li su svi ovdje razvijeni razlozi, te u Americi i u Švajcarskoj učinjena izkustva i za nas mjerodajna. Opaziti će se, da sveučilišta u Austriji ženskinjam nisu pristupna, pa da su i pristupna, to se nebi moglo zamjeriti roditeljem, ako svojim kćeram, obziruć se na „ženske osjećaje" nebi dozvoljavali učenje medicine zajedno s mužkarci. Njeki se opet boje, da bi nazočnost ženskinja na sveučilištih lahko mogla dati povoda osbiljnim nepodobštinam.

Ako će se možebit i učiniti komu, da je smiešno za nas Hrvate o tom govoriti, počem sveučilišta još niti nemamo; al buduć smo mi u nadi, da ćemo ga valjda skoro imati, to smatramo, da nesamo nije smiešno, nego da će možebiti upravo u horu biti, ako u oči osnivanja sveučilišta naležne krugove i na ovo velevažno pitanje upozorimo, nebi li mu se odmah sada u početku zaslužena pazka ukazala. Mi dakle držimo spomenute bojazni i prigovore pretjeranimi i neosnovanimi, jer se sbilja na nikakovu izkustvu neosnivaju, premda opet dopuštamo, da bi se uspjeh toga u prelazno doba mnogim kojećim osujetiti mogao, buduć je svako pravo i svaka sloboda zloporabi izvržena; nu zloporaba sama nemienja još nikakova prava, neoskvrnjuje još nikakove slobode.

Uspjeh odvisi ponajprije od toga, da učeća se djevojka izključivo nagnuće osjeća k liečničkomu ili budi kojemu drugomu znanstvenomu zvanju. Nije moguće, da izbor toga zvanja od roditelja polazi. Gdje je pako to nagnuće, tu neće djevojka, svjestna si budući, da se uči zvanju, koja će ju za cieloga života najviše zanimati, i da će se natjecati s muževi, s kojimi će u neprestanom doticaju biti, gojiti posebna čustva, da je ona djevojka medju mužkarci, nego će se jednostavno smatrati kao učenica, kao budući liečnik ili ini zvaničnik, te će se u toj svjesti i osvjedočena o svom posve opravda-

nom položaju, podpuno slobodnom i neograničenom osjećati u svih položajih, u koje tečajem svoga nauka dospievala bude. Djevojka, koja razumije, što je ženska ćud i narav, nemože ju i neće izgubiti timi odnošaji. Samo je željeti, da djevojke nedolaze na sveučilište premlade, ne prije 18. godine, da prema mladićem i obćinstvu samostalno djelovati i neodvisno svojim putem hoditi mogu. Napokon bi se one imale izkazivati sa svjedočbami zrelosti, ili pako s predznanjem ravnim sa onim, što se i od mužkaraca iziskuje, kao i s dovoljnom svjedočbom o vladanju, da nebi možebit kojekakve pustolovkinje ozloglasile cieli zavod. A da ženskinje budu u stanju tim zahtievom zadovoljavati, imalo bi se dakako pobrinuti, da se i srednje ženske škole prema tomu udese, preustroje i razšire. Rusija već ima više ženskih gimnazija, u Njemačkoj se više ženske škole s višimi realkami uzporedjuju i izravnjivaju; zašto da se i u Austriji bar koja realna gimnazija za ženske neuredi? Za nas bi Hrvate dovoljno bilo, da se koja već obstojeća naša gimnazija ili viša realka pretvori realnom gimnazijom, pa da se onda na njoj urede posebni paralelni razredi za ženske. Nebi li hora bila, da se sada kod preustrojenja naših srednjih škola na to misli?

Od gospodjica, koje bi ovim zahtjevom zadovoljile, može se zaista očekivati, da će se valjano ponašati; a po tom će se bezuvjetno ravnati i ponašanje učećih se mladića prama njim. Početak riešenja tog pitanja počet je istina na veoma sgodnom polju, jerbo se švajcarska akademička omladina političko gradjanskim duhom, te mirnim na praktičke smjerove upravljenim nastojanjem dično odlikuje; nu na koliko je nama poznata naša iz srednjih škola izlazeća omladina, to možemo sigurno i mi prama njoj imati isto pouzdanje, što ga i švajcarski profesori izkazuju svojoj omladini. Učeća se gospodjica, koja mirno svojim putem hodi, svoj posao dobro obavlja, i prijazno sa svojimi saučenici obći, biti će medju njimi isto tako sigurna kao i u vlastitoj kući. Roditelji nemaju uzroka bojati se medju mlade muževe pustiti kćer, koja je uzgojena za samostalnost i ozbiljan rad. Ta otoj je pogibelji i onako ponajviše uzrok pretjerano odjelivanje obijuh spolova za vrieme školske obuke, te će ona sve tim manja bivati, što će se više oba za zajednički život odredjena spola takodjer i zajednički uzgajati i obučavati.

Mi dapače još dalje idemo, te tvrdimo, da bi to upravo blagotvorno na samu akademičku mužku omladinu djelovalo. Jer zar to nemora mladoga muža nadahnuti sa štovanjem, pa i vlastito njegovo nastojanje unapriediti, kada vidi, da djevojka savjestno i točno, u čistoti i prostodušnosti svojoj, samo na stvar i na svoje zvanje misli i za nje živi! Što je drugim otrov i pogibelj, pretvara se u njenih rukuh orudjem ozbiljnog iztraživanja i poštenog nastojanja. Takovi primjeri, takovi uspjesi od ženskinja nemogu pako pogubno, nego samo popravno, oplemenjivajuć djelovati. Kada muž i žena po svih dobah života jedno na drugo popravno, pobudno i doknadno djelovati uzmognu i uzdjeluju; pa kada i okrepni uticaj zajedničkog uzgoja dječakâ i djevojčica u obitelji i u doljnih školah na vidik dodje, onda neće ni zajedničko učenje mladića i djevojaka obezčastiti znanosti, nego će samo na blagoslov biti napredujućemu čovječanstvu!

Hrvati, zar vi nebi voljni bili, steći si dično ime medju naprednimi narodi! Eto vam krasne sgode! Proglasite u svom otvorit se imajućemu novom hramu prosvjete ravnopravnim sve, što zanj uzbude negledeći na spol; omogućite k tome dolazak do njega i drugoj liepoj i vama dragoj polovini roda svoga, pa će vam se ime slaviti i dičiti širom bielog svieta, a mraz će na obraz pasti svim ozloglasiteljem našeg roda i plemena! F.

Sofija Chrzanovska.

Historička pripoviedka iz druge polovice 17. vieka.

Preveo F. S. Pevalek.

(Nastavak).

VI.

Osvanu 22. lipanj 1675. Krasni se dan predmnievao, premda je noćju strahovita bura biesnila. Ptice pjevice radostno pozdraviše jutro, zlokobnica kukavica navještala skoru nesreću, ševa proizvadjala veličanstvene himne, dočim joj se ljubkim glasom odzivao miljahni slavuljac; samo lasta turobno oblitala razvaline gradske, tražeć svoje mlade pod zidinami.

Na bedemih se skupiše vojnici s bjegunci, što ih je gostoljubivo primio Chrzanovski. Motrahu u strahu i trepetu okolicu, s koje je jošte dim sukljao. Chrzanovska sjedjaše kod prozora, pazeć pomno njeku crnu točku u dalekoj ravnini. Sad ustane i podje k svomu suprugu, da mu najavi dolazak neprijatelja.

Za mala se diže silna prašina put nebesa, sulice i handžari zasvjetliše, predteče se mnogobrojne vojske pojaviše u ravnoj daljini. Bijahu to Tatari i Kozaci, divlji bradači iz Mongolske i Ukrajne, zlo naoružani, poderani, vikli svakoj nevolji i oskudici, kiši i sniegu, zimi i ljetu; ljudi, koji nikada neudaraju redomice na neprijatelja, već sa svih strana i krajeva, raztrkav se po cielom bojištu na divjih brzih konjih, te pljačkanjem i palenjem naliknju više čoporom divlje zvjeradi, nego li vojničkoj četi.

Kod ruševina grada snebivahu se biesnom vikom, zaprietivši se silnimi prietnjami mrtvim zidinam, a njeki namah odjure sereskeru, da mu jave tu neugodnu istinu. Tu smjesu sljedjaše turska vojska: spahije na lahkih konjih, janičari sa svojimi agami u vojničkom redu, a sredinom povijala se prorokova zastava. Neskladno pjevanje s neskladnijom svirkom, s kojom se posve dobro slagaše strašna buka i smieh, napunjivaše zrak njekim užasom i lelekom. Takvim sjajem i slavljem praćahu oni svoga seraskera! Zaokružen numidskom stražom jezdio je oholi Ibrahim Šeitan na crnom arapinu, sa uzdicama od suhoga srebra, a po gdje zasvjetio bi se i skupi dragulj; odjenuo se svilom i skrletom, a iz pojasa mu virilo 6 samokresa i dva handjara. Kaftan mu se spustio po širokih plećih, a bieli turban, urešen liepim perjem, povio se oko glave. Bijaše azij-

skoga porietla; izpod crnih, gustih obrva plamćaše mu oko divljom, potajnom vatrom, dočim se nemirnom rukom poigravaše crnom kao ugljen bradom, koja mu je skoro cielo tielo prikrivala. Kraj njega sjedjaše na konju Nuredin, strahoviti kan tatarski i najpouzdaniji prijatelj robljenja, plienjenja i krvoprolića, radi česa se je i potrudio iz svojih dalekih stepa u Poljsku. Ostario već i licem i bradom, a cielo mu držanje izražavaše njeku biesnu okrutnost.

Nad požarom grada izbulji oči, rekav razjaren seraskeru krupnim glasom: „Skupo će nam platiti — tako mi svetca — prokleti djauri za tu drzovitost!"

Napokon završiše cielu vojsku teže čete, ratne sprave, zaira i živež, što se je stranom vozilo, stranom su mazge nosile. To sve trajaše do sumraka, dok konačno utaboriše u slici polumjeseca: u sredini stojaše čador Ibrahimov i Nuredinov, a oko njih smjestila se smjesa azijska.

U tili čas načiniše na pustoši tvrde obkope i šance, a iste večeri sazva Ibrahim bojno vieće. Uslied odluke poslaše agu janičarskoga s trubljašem k zapovjedniku, da mu preda pod uvjeti ključeve tvrdje. Chrzanovski ga porugljivo odpravi, veleć: „Neka dodju sami po nje!" Zavjeri se i serasker proroku Muhamedu, da će se osvetit prkosniku i njegovoj čeljadi, koja ga je smiešnim odgovorom udostojala. Trenbovla mora sa svimi stanovnici poginuti, bijaše mu odsadanje geslo, a vjeran tomu geslu stade pripravljati juriš za sutrašnji dan.

Istom što je nestalo danice, a pojavila se rujna zora, dadoše topovi znak k prvomu jurišu. Sa svih strana posrnuše pod tvrdju krsćansku, začevši se penjati po zidinah i kopati lagume. Neprestance grmljahu topovi i lećahu granate turske, neprestance natjerivahu vodje novije i snažnije sile pod tvrdju; ali sve badava. Poljaci uzbiše svaki put dvadeset put jačega neprijatelja natrag.

Izminu mjesec i dva mjeseca dana, od kako osvajahu i neprestance jurišahu. Obsjednuti prepatiše odista mnogo zla, ali s toga neklonuše ni najmanje duhom. Što im neprijatelj danju uništio i porušio, pogradiše i popraviše oni noćju dvostrukom revnošću. Pa kad im već sile uzmalaksaše, pojavi se medju njimi Sofija sa svojom kćerju, tješeć, poticajuć i prednjačeć vlastitim požrtvovanjem. Lahkim oklopom i opasana uzkom karabelom stupaše divna gospoja k pojedincu branitelju, razlažuć mu sladkimi riečmi svete dužnosti. Njezin primjer sljedjahu i druge ženske, pa djeca, starci i ranjenici obavljahu laglje poslove; nije se nitko praznih ruku vidio u tvrdji.

Ibrahim pobiesni kao da je nagazio na sugreb. Tjeraše sam mačem u ruci suzbijene čete na juriš, obricaše bogate nagrade onim, koji bi se prvi popeli s barjakom na bedeme; ali se nenadje nijedan. Nego je i u tvrdji počelo od njekoliko dana oskudievati na živežu. Vrela i bunari posuše se posvema, a ostala voda zaudaraše po smradu i nečistoći; konačno stade nemilice kositi i pošast u tvrdji. Hrpimice sabirahu se potajno gradjani, nevikli ratovanju i oskudici, po skrovištih, kojim se i pojedini momci pridružiše. Već su glasno govorili i neodobravali zapovjednikovu nesmotrenost, što nije pre-

dao tvrdje pod blagimi uvjeti, dapače su ružili i kralja, što ih tobože ostavio na cjedilu. A kano kobac svakoj ptici stavi se na čelo nezadovoljnikom Krolikovski, kojega su govori, puni osvete i mržnje, još bujnije djelovali na razdražena srca, koja zahtjevahu predaju tvrdje.

Crna noć pokri cielu okolicu, topla kišica napajaše zemlju, da slabašnim biljkam udieli nov život. Njeki čovjek, omotan dugim kortušem, nabitim klobukom do nosa, koracaše polagahno po bedemih, osvrćuć se oprezno na sve strane. Vidjela mu se na čitavom tielu i držanju paklenska odlučnost, kojom se samo djavoli služe u napasti. Za svakim korakom osvrne se na burni tabor turski i gradsku stražu na bedemih. Upravo htjede zakrenuti njekom uzkom stazom, kad mu iznenada stane na put njeka upirina.

„Tko si?“ zaviče sablast. „Jesi li ti, Zvijazde?“ upita ovaj veselo i tiho, a još mu se tiše odvrati: „Da, ja sam gospodine! Očekivaju vas već nestrpljivo, zato pospješite; jer će i mene za četvrt sata izmieniti, a dotle imamo biti gotovi!“

Pojuri dalje Krolikovski — neustrašivi taj noćnik — i otvori malena vratašca, umjetnički uzidana pri domaku bedema, pruživ oprezno najprije glavu, a onda cielo tielo. Doušio mukli šapat nalik roju pčela, a u bezdnu zaruže težki lanci. Sada stupi na prvu skalinu i tiho zaviče: „Lozinku!“ — „Stanislav i Ibrahim!“ odvratiše mu s dola. Brzo izvuče dugi konopac s privezanom krugljicom od olova i spusti u ponor. Iza pet časaka povuče konopac k sebi, na kom nadje debeli pergamenat mjesto krugljice u svilenoj mošnji. Hitro sakrije u njedra otu mošnju, zatvori lagahno vrata i tihim se korakom odšulja. Veseo se vrati Krolikovski u tvrdju u misli, da je neopažen svršio izdajnički posao; nu ljuto se prevari. Izdajicu sliedom sljedjaše vjeran čuvar. Čarniecki bje ranjen u desno rame, te radi toga nemogaše njeko vrieme obavljati običnih dužnosti. Kada mu je bol smaniškala, pošao je nadzirat za veću sjegurnost više put noćnu stražu, jer mu izdaše izdajnički pogledi vojnika i gradjana, da tuj nevlada čist posao. Zato je odlučio bditi i paziti, nebi li morda ušo u trag kakvoj tajnoj zavjeri, koja radi o propasti i poštenju zapovjednikove obitelji. Oprezno je sliedio Krolikovskoga, a što je vidio i čuo, nije bio — kamo sreće — puki san, već gola golcata, al žalostna istina.

U to se sakupe buntovnici u odaljenoj jednoj kućici, očekujuć muče svoga vodju. Skrajnja ih već nužda prisili na taj korak. Živeža skoro je posvema nestalo, zaire nije mnogo preticalo, a smrdljivu vodu pili su samo u ustanovljeno vrieme, dočim bje opredieljen med i vodka za bolestnike i ranjenike. I jake zidine s gustih topovskih zrna prilično oslabiše, pa je trebalo jošte samo dva, tri juriša, da postanu dušmani gospodari tvrdje. Branitelji se umoriše već do smrti, a svaki dan posmiče pogubna kuga njekoliko žrtava. Nitko im nije poslao pomoći, pa bi skoro nastupio čas, da prekrše Poljaci zakletvu, kojom se obvezaše obraniti ili sahraniti pod Trenbovlom. Jedini zapovjednik nije sdvojio sa svojom obitelju, uzdajuć se pouzdano u božju milost i pomoć. Poticaše vojnike vatrenimi riečmi na hrabrost i uztrajnost, a nije jadan

ni slutio, da je zli duh posijao sjeme izdaje i pobune medju vojnici u samoj tvrdji.

Radostnim licem stupi Krolikovski medju buntovnike, mašuć listom u ruci. „Spašeni smo, braćo!“ zakliče; „eto odgovora seraskerova. Žene i djeca mogu neozledjena proći iz tvrdje, kao što i oni, koji će se podpisati na tom pergamentu, kada se sutra uzvine biela zastava na tvrdji!“

„A zapovjednik?“ pitahu njeki zabrinuto.

Zlobno nasmješi se Krolikovski.

„Serasker mu je naumio osobitu čast izkazati“, odvrati ironički, „jer ga zahtieva živa; a grličica kćerka mu pripast će meni za nagradu.“

Mnogi je obraz na te rieči protrnuo, oboriv oči k crnoj zemlji, mnogomu se zahvati srca neobičan strah; ali ih brzo znao uzplamtiti Krolikovski s gorkimi, buntovnimi govori, huljeć drzovitost mladoga Čarnieckoga i obolost hrabroga Chrzanovskoga.

Tako prouzroči iz zavisti i osvete nesretni mladić u čitavoj tvrdji pobunu i neslogu, koja se ponavljala često put u zemlji poljskoj, te je plodne poljane orosila krvju bratinskom!

VII.

Drugi dan s jutra bijaše u tvrdji i oko nje mirno kao u grobu. Sunce već visoko poskočilo, bacajuć sjajne, al odpadnikom krvave trake po svemiru. U taboru turskom prestaše topovi i puške, a zamjeni ih nesgrapna glasba i halabuka iz pojedinih čadora. Zapanjeni kršćani divljahu se tomu prizoru, nadajući se prije novu jurišu. Na tiho zahvališe Bogu, što mogu jednom odpočinuti, misleći jadni, da je neprijatelja bliza poplašila pomoć kraljevska, te da se oprašta Trenbovle. U deset sati unidje medjutim Krolikovski buntovnikom na čelo u dvoranu, gdje se danas imalo držati ratno vieće pod predsjedničtvom zapovjednika. Stari Chrzanovski nujan i brižan prisloni se k prozoru, motreć tabor turski, kadno je otvorio vrata Krolikovski i odlučno stupio s povorkom predanj.

U sobi Sofijinoj sjedjaše na koljenih Bašija u bielom ruhu, blieda poput biela mramora. Majka ju blagoslovi i položi ruke na zlatne kose. A Čarniecki motraše poduprt na karabelu svezanom rukom žalostni razstanak, nestideć se obustaviti suza, što mu gronuše od očiju.

„Kćerko!“ uze mirno i umiljno sboriti Sofija. „Primiče se čas, da ti bliedo obličje okruni krvavi lovor-vienac, i da pospješiš u niz poljskih mučenica. Plakala sam, što nerodih sina domovini; sada se sa svojom kćerju ponosim! Dà, iskreno domoljubje nadkriljuje sve domaće krieposti, vjerna je kćerka domovine angjelom čuvarom svoga naroda! Eto ti posljednji materinji blagoslov, moje diete, pa učini i svrši, što sam ti rekla!“ Na svoje grudi povuče Barbaru, zagrliv ju, a dvie debele suze briznu iz materinjega oka.

(Svršit će se).

LISTAK.

U Zagrebu. Danas je minuo rok nagradam, što su ga za izvorne novele razpisali nakladnici ovoga lista. Uspjeh nije doduše sjajan, kao što mu se kod naših odnošaja nismo ni nadali, nu ipak se je nješta postiglo, počem su do danas prispjele tri izvornice, dakle ipak toliko, da ćemo šta nova i zanimiva svojim štiocem drugoga poljeća moći pružiti. Primljene novele izručene su već dotičnim prosuditeljem, te će oni tečajem ovoga mjeseca izreći svoj sud, i dosuditi nagrade.

— Dne 25. svibnja čitao je član jugoslav. akademije g. Adolfo Veber razpravu o pridavniku u stilističkom pogledu, naime o njegovoj porabi kao epitet, atribut i apozicija. Mi bi rado priobćili kratak sadržaj te zanimive i jako potrebne razprave, nu tim nebi nikomu ni koristili ni ugodili, te zato radje upozoravamo samo naše občinstvo na nju, kad u Radu diljem priobćena bude.

Književnost i umjetnost. Dr. Aleks. Cezar Pavišić, školski nadzornik, pozivlje na predplatu za svoje djelo: „Razgovori i ine vježbe u talijanskom i hrvatskom jeziku." Knjiga će iznositi jedno 400 strana male osmine, a stajat će 2 for. Čim se sabere 500 predplatnika, izaći će na svjetlo.

— Izašao je 1. broj poučnoga, gospodarskoga i političnoga lista „Naša Sloga", što ga uredjuje i izdaje u Trstu tiskom austrijskog Lloyda g. A. Karabaić. „Naša Sloga" izlaziti će 1. i 16. svakog mjeseca, te joj je ciena do konca ove god. 1 f., a za seljake 20 nč. Ona je namienjena pouci, te narodnomu osvješćenju naše primorske i istrijanske braće, da ih sačuva od kuge potalijančenja. Kakova nam pogibelj odatle prieti, koja je ujedinjenjem Talijanske još znatno povećana, to zna dobro svaki svjestan rodoljub, pa zato neka bude i svakomu sveta dužnost ovaj liek proti toj pogibelji što više podupirati i njegovati. Kod ove sgode spominjemo opetovano i „Bunjevačke, i šokačke novine" štono ih u Kalači izdaje g. Ivan Antunović; i kojim je ista zadaća na istočnom kraju našega naroda naprama magjarštini. Ova dva lista treba da budu zenice ljubavi naše, jer oba zastupaju, brane i njeguju najsvetije interese naroda našega, onaj na zapadu, a ovaj na iztoku, te bi upravo grdoba bila, da se s nemara našega neuzdrže. Mi ih nemožemo dosta preporučiti našemu obćinstvu, a osobito bi želili, da bez njih nebude nijedne čitaonice, nijedne javne kavane, nijednog barem imućnijeg rodoljuba. Ciena je ovomu drugomu listu na godinu 3 for. —

Razne viesti. U Zadru je umro 24. svib. u 47. godini kanonik Ivan Brčić, pravi član jugosl. akademije u Zagrebu i dopisni učenoga družtva u Biogradu. S njim je naš narod izgubio jednog od svojih najvrstnijih i najzaslužnijih jezikoslovaca staroslovenskih. Lahka mu bila rodna zemlja, a vječna uspomena u zahvalnom narodu!

— U Magjarskoj u Segedinu vodi se sada ogromna razprava protiva 513 tamo pohvatanih razbojnika; a sve skupa upleteno je u toj parnici preko 900 osoba. Bunjevačke i šokačke novine u 10. broju vele, da medju ovimi zločinci ima svake vrsti nacijâ, al po najviše Magjara, Bunjevaca pako t. j. tamošnjih Hrvata nema do sada više od četri pet. — Nije li možebit i to jedan dokaz za veću kulturnu sposobnost Magjarâ, nego li je u našem narodu?

— Česi su namjeravali urediti veliku novčanu lutriju na korist svoga narodnoga kazališta. Nu Austrija, koja je u Beču na novu njemačku operu potrošila do 7,000.000 f. truda i muke svih austrijskih naroda, nije dakako dozvolila, da si Česi lutrijom koju stotinu tisuću pribave za česko kazalište, požrtvovanjem svojih sunarodnika! —

— Sjedinjena sjevero amerikanska republika ima vojske sve skupa 30.000 momaka. Poznato je, da je ova republika jedno od najvećih i najnaprednijih država ovoga svieta; pa ipak gle, kakovu malu vojsku ima n. pr. naprama našoj Austriji, Franceskoj, Rusiji itd. Nu nije li ona uprav zato i tako sretna i napredna, jer tako malo vojsku ima? A ako nije to uzrok, odkuda onda dolazi, da je njoj tako mala vojska dovoljna, a da naše države tako velike vojske držati moraju? —

Iz čega je sunce? Naše svakovrstnimi znanstvenimi izumi bogato stoljeće preobratilo je u mnogome stogodišnje nazore čovječanstva. Takav preobrat izvadja se upravo i sada u dosadanjih znanstvenih nazorih o sunčanoj tvari, t. j. iz čega se naše sunce sastoji, i to tako zvanom spektralnom analizom, koju su Bunsen i Kirchhoff u zvjedarstvo uveli. A osim ove dvojice, još su tom novom metodom na glas najviše izašli Vilim Hugins i rimski ježovita otac Angelo Secchi. Sasvim pozitivni rezultat iztraživanjâ tih učenjaka do sada je taj, da se sunce naše sastoji sasvim iz onakovih tvarih, iz kakovih je i naša zemlja. Nu u kakovom se stanju te tvari nalaze, nepuste još sigurno razabrati plinovi, kojimi je sunce 20.000 milja debelo obavito; ali su učenjaci na putu, da i tu zagonetku rieše, te Kirchoff već tvrdi, da je sunce tvrda ili kapljiva u najvećoj razžarenosti nalazeća se kruglja. Neće medju tim dugo biti, te će pronicavi čovječi um i tu do izvjestnosti doći. Na dalje se je i o tom osvjedočilo tim putem, da i sva ostala nebeska tjelesa iz istih tvarih sastoje, ali da je i stanje njihovo vrlo različito od stanja istih tvari na našoj zemlji. Tko se o tih najnovijih posljedci zvjezdarstva pobliže uputiti želi, čitaj: „Die Spectralanalyse in ihrer Anwendung auf die Natur der Himmelskörper. Gemeinfasslich dargestellt von H. Schellen. Braunschweig, George Westermann.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 23. U Zagrebu 8. lipnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

XVIII.

Samostan Franjevaca u Blatu, njegovi grobovi i umotvori. — Solinsko polje, njegova prošlost i spomenici.

Okolicu spljetsku ide prvo mjesto u Dalmaciji, tako glede njezine krasote, kao i glede povjestne znamenitosti. Udarimo ponajprije ugodnim šetalištem Spljetčana prema sjeveru k starinskom samostanu Franjevaca u Blatu, koj obično zovu Poljudi, od talijanskoga Paludi = blato. Jur u X. vieku stajaše tu crkva sv. Marije, koju sagradi Pavao, nadbiskup spljetski, darovavši ju god. 1002. s mnogimi pripadajućimi zemljišti svomu otcu Preštanciju, glavaru (priuru) grada Spljeta, iz zahvalnosti, što ga je ovaj slaba i bolestna podupirao s novci. Rečeni Preštancio ostavi istu crkvu kao baštinu svomu sinu Sirmu, a ovaj ju darovà god. 1015. Benediktinom sv. Stjepana u Solinu, od kojih prodje u ruke drugoga benediktinskoga samostana sv. Stjepana na groblju iznad Spljeta. U polovici XV. vieka predana bi crkva sv. Marije Franjevcem, kojim tu Spljetčani sagradiše god. 1450. samostan, obogaćen od pobožnika mnogimi spomenici znamenitih ljudi, kako malo koj samostan dalmatinski.

Ja sam samostan i crkvu poljudsku posjetio ponajviše radi groba Marka Marulića, nadajući se, da ću vidjeti ono mjesto, gdje leže kosti toga najstarijega pjesnika hrvatskoga. Al me nada prevari, jer nedodjoh do podpuna uvjerenja, da sam doista vidio grob Marka. Grodna ploča s napisom: „Marulorum progeniei ossium pulveres in hac tumba novissima teguntur" svjedoči samo, da tu bijaše grobnica porodice Marulića, ali o Marku neima ni spomene. Tako nisam ni u spljetskoj crkvi Franjevaca našao ni traga grobu Markovu, premda me njeki uvjeravaše, da se tu još vidi njegova grobna ploča. Zabadava sam pitao u Spljetu vlastelina Marka Marula, koji

potiče iz iste porodice pjesnika Marka, da li on znade za njegov grob. On je malo znao o životu i o djelih njegovih, kamo li o grobu; ali je znao, da posjedjuje kuću starih Marulića.

Obćeniti je grieh našega naroda, da malo mari za svoje zaslužne ljude, dok su još živi, a nakon smrti izgubi im se u narodu doskora sva uspomena, ako nisu bili slučajno junaci na glasu, o kojih barem prosti narod fantastičke pjesme pjeva. Ljudi od umne i duševne radnje, imadu kod nas i nakom smrti malo priznanja, jer je prema veličini našega naroda, prem neznatan broj ljudih, koji u obće um i knjigu ciene, držeći tim više u poluobraženoj nadutosti sáma sebe za polubogove. U tom individualnom slavoljubju sakriveno je vrelo sve propasti našega naroda. Najslavnije naše ljude proslaviše više inostranci i tudja pera, nego li priznanje vlastita naroda; pak da se onda čudimo, što medju umnijimi i duhovitijimi imade tako malo vjernih, postojano za narod oduševljenih sinova naroda. Ljudske slaboće kore i pamte ljudi našega naroda u obće više, nego li ciene slavna i koristna djela. O tom sam se osvjedočio u Spljetu i glede Marulića. Svaki znade tamo pripovjedati priču, kako je mladi Marulić držao svomu prijatelju čitavu noć liestve, kad su oba imala noćno ročište sa zajedničkom ljubom. Ali što je Marulić pisao i koristna radio, o tom bi malo tko znao prosboriti i riečce.

Crkva poljudska ima sliku i grobnicu još jednoga slavnoga Hrvata, poznatoga pod imenom Niger. Taj Toma Niger, koj g. 1527. u ovom zabitnom mjestu svoj viečni počinak nadje, bijaše slavan pjesnik i državnik, dostojan biskup, mnogo cienjen od kraljevâ i papâ i ljubljen od svojih prijatelja, medju kojimi bijahu i ban Berislavić i Marko Marulić. Ali u istom rodom gradu Spljetu niesam mogao saznati za hrvatsko ime njegove porodice, dokle kasnije u jednoj listini nadjoh, da se je zvao Kamenjan. Njegova slika na platnu umno je izradjena kistom slavnoga umjetnika Lovre Lotta iz Bergame, kojega sravnjuju s Leonardom da Vinciom i s Giorgionom. Slava pripada rodoljubnim Franjevcem poljudskim, što su u svojoj sakristani sačuvati toli vriedan umotvor, i dragocienu sliku jednoga izmedju mnogozaslušnih Spljetčana. Nu iz propisane valjda čednosti zaboraviše na svoga zaslužna druga, patra Bernardina Spljetčanina, koj je u tom samostanu pod konac XV. vieka živio i prvu hrvatsku knjigu latinskimi pismeni god. 1495. u Mletcih izdao. Njegovoj uspomeni neima tu ni traga.

Valja mi spomenuti, da se poljudski samostan ponositi može i dvimi korali urešenimi sitnom slikarijom poljudskoga redovnika a spljetskoga gradjanina Fra Bone Rasmilovića, koj ta dva velika korala umnimi slikami i arabeski god. 1670.—1675. nakiti, a hrvatskim napisom svoje ime u njih oviekovječi. Krasna je i slika velikoga oltara samostanske crkve na daski slikana god. 1549. od Jerolima de Santa Croce, kojega drže takodjer za Spljetčanina. U knjižnici ima njekoliko riedkih inkunabulâ.

Iz Blata može se doći preko poluotoka Vranjice na Solinsko polje. Ja udarih radje iz Spljeta liepim drumom, što kraj Solina vodi preko Klisa i Sinja na tursku granicu do Hana. Kao što prije dvie tisuće godina, isto tako

natapa i danas rieka **Jadar** solinsko polje i presieca novi drum i staru cestu Gabinianovu, ponoseći se mostom, sastojećim se iz rimskih i novih zidina. Kad pogledaš na solinsko polje, ostara ti se slika prošlosti od više tisuć godinâ. Ogromne razvaline palača, poganskih hramovâ i kršćanskih crkavâ, kazališta, tako zvanih amfiteatra, kupališta, synecea, campidolia itd., a nada sve stare ograde solinske sa svojimi tornjevi i veličanstveni, s nova izkopani i očišćeni rimski vodovod, leži pred tvojima očima, koje zapinju kadikad u koj povaljeni stup, ili grobni kamen, u koju žaru ili ogromnu stienu od zida. S desna prema iztoku viri s ponosita visoka brda prastara tvrdja **Klisura** ili Klisa, vjerna čuvarica Solina i kasnijega Spljeta grada. S lieva prama zapadu otvara se jadransko more, do kojega dopiraše stari grad Solin, bogat na brodovih, koje je sam gradio u svojoj brodarnici. Prema sjeveru leži divno pomorje kasteosko a podalje na desno okolica krvatskoga grada **Bijača** ili **Biljača**, pod kojim imenom sakriveno je možebiti ime bieloga (biloga) grada hrvatskih kraljevâ. Inostranac putnik gleda tu samo **rimske** starine. Njegovo oko traži tu ljubopitno rimske spomenike; jer druge neće da vidi. Njegov klasičnošću zaneŝeni um sieća ga jedino na rimsko veličanstvo, i on plače samo nad razsulom tragova rimskoga gospodstva.

Za srednji viek, što mu je mnogo bliži, ali više taman i nepoznat negoli doba rimska, nebrini se inostranac. On se većom stranom stidi iztraživati prošlost tako zvanih barbarskih naroda, i gleda njekim preziranjem na spomenike i ostavše tragove života otaca sadašnjega naraštaja. Ja kao Hrvat gledao sam hrvatskim okom solinsko polje. U brzo tekućih valova bistroga Jadra, koj se valja u viečno more istim koritom današnjim kroz tisuću gogodina, gledao sam sliku prošlosti solinskoga polja. Sve što stajaše negda ovdje na površju, poplavilo, razorilo i zakopalo je vrieme. Na mjestu veličanstvenoga grada **Solina**, za kojega piše car Porfirogenit, da je obsizao prostor polovične veličine Carigrada, stoji sada malo seoce istoga imena. Rimljani nadjoše jur tada, kad dojuriše prvikrat u Dalmaciju, grad Solin cvatuć trgovinom, brodovljem i obrtnošću. Nadjoše tu stolicu vladara čitave Dalmacije i obližnjih ilirskih pokrajinâ. Caesar dovede ovamo rimsku naselbinu, kojoj poda Tiberius ime „Colonia Martia Julia Salona.“ **Heruli** pod Odoakerom, a **Goti** pod Totilom i Vitigesom razorivahu taj grad. **Obri** i **Hrvati** nastaviše njihovo djelo i protjeraše veliku stranu rimskih naselbenika iz toga grada. Nu važno pitanje nije još rešeno; da li je Solin grad za vrieme hrvatskoga gospodstva doista do temelja razoren bio? Konstantin Porfirogenet kaže jasno, da su Hrvati i Obri lukavošću osvojili grad, prognavši iz njega žitelje rimske, i nastanivši se u njemu, da su od tuda proganjali na dalje Rimljane, preuzimajući njihova sela i mjesta.

Ova tvrdnja Konstantinova zaslužuje tim veću vjeru, jer vladari hrvatski bijahu uprav Solinu i solinskoj okolici usredotočili svoje sjedište. Unutar zidina solinskoga grada sazidahu oni veličanstvene crkve i samostane. U tih crkavah dadoše se kraljevi kruniti, u njih namjestiše i svoje pokopalište, a na rieci Jadru spominju se kraljevski mlinovi, bašće i polja. **Klisa** i **Bijać** s lieva

i desna od Solina bijahu dvorovi hrvatskih vladara, i odkad ovi poprimiše krst, kojega s prvine kao pogani protjeraše iz Solina zajedno s biskupom solinskim, počeše oni podupirati znatno crkvu spljetsku, podielivajući joj neprestano znamenite povlastice i bogate darove. Jur god. 837. sagradi Trpimir, veliki župan hrvatski, crkvu sv. Dujma u Solinu i potvrdi crkvi spljetskoj posjedovanje okolice tugarske, koju bješe darovao istoj crkvi njegov otac Mojslav. Trpimir kao i Mučimir god. 892. sjedjahu postojano u bijačkom dvoru, dočim Trpimirov otac Mojslav odabra za svoju stolicu Klisu ili Klisan iznad Solina grada. Jelena, žena velikoga župana Mojslava, sagradi unutar zidina Solina veličanstvenu crkvu sv. Stjepana sa samostanom Benediktina, u kojoj crkvi odabraše njeki hrvatski vladari svoje pokopalište, medju njimi i Petar Krešimir, kojega grob stajaše u crkvenom triemu. Rečena Jelena sagradi i crkvu sv. Marije kod Solina (sada kod Vranjice) i kamo se takodjer dadoše pokopati njeki hrvatski vladari. Kralj Držislav primi u solinskoj okolici g. 994. bugarske prognanike od carske porodice, darovavši im zemljišta u predgradju kliškom i dozvoljivši im god. 1000. vaditi kamenje od zapušćenoga amfiteatra, da mogu graditi crkvu sv. Mihajla u Spljetu. Ne daleko od zidina solinskih prema Trogiru, stajaše crkva sv. Petra, nazvana solinska (de Salona), gdje god. 1076. kruniše Hrvati kralja Sv'nimira (Zvonimira), a u istoj crkvi odpočivao je još g. 1245. kroz više dana kralj Bela IV. kad je došao kazniti Spljetčane. Na mjestu Butalu ili Putalu kod Solina bješe sagradjena i ponosita crkva sv. Jurja, koju darovaše nadbiskupiji spljetskoj Trpimir, Mučimir i Sv'nimir.

Okolo grada Solina ležahu i zemljišta hrvatskih vladara, od kojih je njeke izpod Mosora, počam od Solina do Bijača, kao i vinograde u Perunu kod Žrnovice rieke, darovao kralj Zv'nimir svomu ujaku županu Streši. Osim toga stajahu unutar zidina i izvan zidina grada Solina mnoge crkve, kojim se nalazio trag još u XV. i početkom XVI. vieka. Sve ovo svjedoči, da Solin nebijaše od Hrvata do temelja razoren, nego da su kasniji ratovi s Magjari, Mletčani i Turci znatno oštetili i napokon do temelja razorili taj znameniti grad.

Nemora li dakle putnik, kada slučajno ugleda solinsko polje zaplakati nad užasnom sudbinom hrvrtskoga naroda, koja mu sredstvom nemile tudje ruke na tom mjestu tolike slavne i veličanstvene spomenike njegove prošlosti za uviek uništi. Jedina tamna Klisa, stojeća iznad glave visoke klisure, kao orijaška sablastna utvara, savita u crnu odoru, sa svojim podnožjem od žeravice (lave) prastare vatrenjače, preosta tu od starine, da gleda, kako je sveta zemlja hrvatska izpod njega podkopana i prerovana, kako trudnim i lienim korakom po njoj gaze poderani i pogureni, u poluturke i polurobove pretvoreni potomci Hrvata, koji tu slavljahu veličinu i bogatstvo svojih vladara i svoga tada gospodujućega naroda.

(Nastavit će se.)

Tamburaš.

Izvorna pripoviedka po istinitu dogodjaju.

Od Dragojle Jarnevićeve.

(Nastavak).

Napoleonu nebijaše dosta, što mu je robovala zapadna i južna Evropa, a sjever mu se jur klanjao. I iztoku htjede on biti gospodarom. S toga je imao general Marmont, koji je bio upraviteljem Dalmaciji, doći u Hrvatsku, da odavlje preko Slunja i Cetine u turske pokrajine upane, i koliko bi mu se pohtjelo, turske zemlje prisvoji. Karlovčanom se smuči, primiv zapovjed, da imadu čim sjajnije dočekati generala. Napoleonu bijaše do toga, da mu vojska svuda stere svoju snagu, svoju sjajnost. Nije manjkalo ni franceskih umjetnika, koji na gradske troškove u slavu Marmontova dolazka Karlovac u večernje doba u vilindvore pretvoriše. Od kako Karlovac obstoji, nevidje do onda toliko kriesâ, kao što sada. Najmarljiviji pomagać bijaše tuj tamburaš. Neumoran je plazio posvuda, verao se amo tamo i nastojao oko svega. Francezi se divili njegovoj marljivosti i vjernosti, i povladjivali ga neprestano. Obla kapelica, svetom Josipu posvećena, stajala za ono doba na Josipovu trgu. Bila je to najstarija sgrada u Karlovcu, ali sada već bez traga izginula. Na ovoj kapelici sjedinile se sve sile umjetničke, da ju pretvore u plameni dvor. I doista bijaše to dosada još nevidjeno čudo. Obla visoka vrata bijahu s kamenitima uvratnicama u rajskome sjaju, a do vrha sve na oblo lizao je umjetno plam tja do jabuke i do krsta. U veče prolazio Marmont gradom, i nehotice se obustuvi pred vratima ove kapele. U glibi vratnoj, stojeć oslonjen, udaraše tamburaš u tamburicu, nemareć za množtvo, što ga je obkolivalo i prisluškavalo njegovoj dražestnoj igri, kao ni na dolazećega generala.

„Tko je taj?“ upita Marmont intendanta.

„Vaša svjetlosti dvolična značaja čovjek, ali nam od velike potrebe.“

„Kako to?“

„Nam je na svaku uslugu i vjerno i točno vrši naloge; no sumnjam, da si još čvršće stoji uz zemljake, koji su nam jako oporni.“

„Imate kakova temelja važoj sumnji?“

„Odviše je oprezan, i nemože mu se u trag uči.“

„Hoću, da ga osobno pobliže upoznam. Pozovite ga u moj stan.“

„Biti ćete služeni.“

Drugi dan u jutro stajaše tamburaš pred generalom. Jedan časak ga general mučeć motrijaše.

„Tko ste vi?“ nješto osorno zapita general.

„Vaša svjetlost vidi, da sam čovjek.“

„Šta mislite pred kim stojite, da je takav vaš odgovor?“

„Ako se nevaram, pred vrhovnim zapovjednikom freneezke vojske u ilirskih pokrajinah.“

„Pa, kakav vam je odgovor?“

„Posve umjestan. Ja nepripadam nijednomu staležu, već kao čovjek čovječanstvu, izuzam, ako vam je volja po mojoj tamburici pribrojiti me umjetnikom glasbenim.“

Ustnice se generalu stiskahu, da li smiehom ili gnjevom. „Vi ste na razpolaganje Francezom?“

„Vaš do kapi krvi!“

Opet si general stiskaše ustnice. Bio je čovjek izkusan i učini mu se sumnjivim to odgovaranje. Iz obraza tamburaševa nebijaše šta čitati; vidio mu se kao zatvorena knjiga, ali veoma znatna.

„Čuo sam, da Turci napadaju na careve podanike“, produlji general. S ovim je hotio kazati na granicu.

„Male stvari, svietli generalu“, prezirno prihvati tamburaš. Naši graničari to i nepaze. Napadanja Turaka za njih su igra. Kao u šali suzbijaju oni toga neprijatelja, nemisleć da bi im nahuditi mogao.“

„Volja je svietlog cara, našeg gospodara, da upanemo u zemlje ovoga neprijatelja, pa da ga pokorimo. Vi ste već mnogu uslugu učinili vojnikom, pa s toga vas želim imati i kod vojske. Kada budemo na polazku, da ste pripravni, i vi ćete sa mnom u granicu.“

Tamburaš kimne glavom; general ga odpusti. Došav on sestri, nadje ju brižnu i tužnu.

„Što ti muti vedar duh, Anice“, upita ju brat.

„Janko je pozvan na viećnicu; glasa se, da je uhvaćena množina robe i dva kriomčara, koja će biti po podne dovedena.“

„Od koje strane?“

„Od mora. Inglezka je roba i smrću će biti ubogi kažnjeni.“

Tamburaš uze tamburicu. Anice, s bogom! Pozdravi Janka.“

„Kuda ćeš Franjo?“ zapita Anica; ali ovaj ode ni neogledav se.

Pusta je i osamljena okolica tamo iza Zvečaja, a prije šestdeset godina bijaše još osamljenija. Cesta se na dobrahno pruža nuz Mrežnicu i u njenih se tamnozelenih salasih mogao putnik ogledati. Bilo oko podne, sunce pripeklo, i vrućina se odbijala od desne strane rieke, koju nadvisuju visoke strme pećine. Tišina posvuda niti od čvrkutanja ptičica nebje nigdje glasa. Sve se od sunčane žege zaklonilo. Ali najedanput stanu se zrakom razliegati ugodni glasovi sitnih žica; tiho, tiho zvučahu one, kao da mame srce iz grudi. Poslje njeko doba nestane zvukava, ali iza pećine pokaže se čovjek strahotan, užasan. Sve na oko po njem vijugahu se zmije, i misliš od zmija je storen; bio zaodjeven po vojnički, o boku mu visila ovelika čutura, a u rukuh držaše tamburicu. Nitko nebi u ovoj utvori bio mogao tamburaša prepoznati, ipak bio on dušom i tielom. Sjedne se u hlad ogromna kamena i stane zmijami igru zbijati. Nedugo što je sjeo kad zamne štropot koračaja i ljudski glasovi prolome zrakom, do mala i eno šest franceskih vojnika, gdje prate dva u verige sapeta Bunjevca, tako nazvani po jednom selu. Skapavahu već od žege i žedje. Tamburaš im franceski božju pomoć nazove, i ponudi hlada uza se a i rujna vina iz čuture, koju je bio spustio u hladnu Mrežnicu, da

se ohladi. Primamljiva bijaše ponuda i oni sjednu. Razgovarahu časak, ali dok je bilo što u čuturi, nedade im se dizati, a igra sa zmijami zabavi ih i odviše; a po gotovu ostaše prikovani uz glas tamburice. Ovako zabavljeni neopaziše, kako se iza pećine prikradoše tri čovjeka i vješto iz pušaka povadiše naboje, pa ih opet tiho prisloniše uz pećinu. Napokon stanu Francezi dremati, a tamburaš se dizati. U to nahrupe iza pećine ona tri čovjeka na Franceze, obkoliše ih, povadivši im iz žepova ključeve od veriga, oproste si drugove.

Tamburaš sjedjaše pred kućom svoga svaka, uz njega i sestra mu. Sunce bijaše na zapadu i odsievaše se u njegovu oku. Bijaše zamišljen, reć bi snužden, pa ipak udaraše u tamburicu, ali glasovi se odzivahu tužno. Bijaše posmrtnica, što mu je iz žica zujala.

„Nemoj brate; prestani! Tuga mi pokreće srcem, kada te slušam tako igrati“, reče Anica.

„A zašto tuga? Ti nemisli na tugu prije vremena; djeca su ti zdrava, suprug ti skrban i pošten čovjek; ali moj udes, moj!“ Opet se zamisli.

„Gdje si bio od jutros do sada?“ upita Janić. „General te je dao tražiti.“

„Tako . . . Spavah u tvom vtru pod šljivami; mogao si odpraviti koga onamo.“

Sestra ga sumnjivo pogleda, a svak mu slegne pleči pa mučaše. U to vide, gdje se valja gomila ljudi odozgora trga sve bliže k njim.

„Opet njekakvi jadi!“ dignuv se, reče Janić. Šumeć, bučeć, rujeć prodje u grad gomila, postajuć sve većom i većom.

„Šta ima to ljudstvo?“ upita Janić njeke zaostavše.

„Našli su kirijaši pod Zvečajem ubitog francezkog vojnika i silu prolievene krvi.“

„Opet iztrage i neprilike!“ primjeti Janić i koračі za njimi.

Nehotice pogleda Anica brata si. Bio blied kao vapno, a pogled mu mrk i mutan. Strava ju obidje. U njenom obrazu opazi on strašnu slutnju, pa tada skoči na noge, rekav: „Idem i ja, da vidim što je“, i nestane joj ga s očiju.

Pred kasarnom zgrne se ljudstvo. Ubitog vojnika dignu s kola, vojnici ga zaokruže; za malo dodje i sam general. Tamburaš se postavi uz njega, znajuć, da će ga trebati. Nastane izpitivanje i odgovaranje. General pitaše sam, a tamburaš tumačaše. Kirijaši, iduć od Senja, dospješe njekako poslje podne na mjesto, gdje su našli mladoga vojnika, na pó u vodi ležećega. Grud mu je još topla bila; ali nije disao više; sve naokolo bijaše puno krvi, pušaka slomljenih a i dvoje negve. Za ostale vojnike nije se znalo.

„Vaši su Hrvati razbojnici!“ vikne general na tamburaša.

„Svietli gospodine, vidi što se širom svieta radi, pa hoće da se i oni vježbaju“, mrko mu prhvati tamburaš.

Munja sjevne iz oka generalova na tamauraša, ali ovaj kao da nije ništa rekao.

Drugi dan u jutro dopraćeno je još pet mrtvih vojnika, što ih poloviše

graničari Mrežnicom došenih. Kod iztrage se je samo toliko razjasnilo, da je to bio transport onih dvajuh kriomčara, koji su se imali u Karlovcu kazniti.

„Pa na šest naoružanih vojnika usudili su se napasti seljaci", vikne general.

„Od seljaka postaju vojnici", zamrmra tamburaš.

Pogibel minu i ljudstvo se stane razilaziti. General bjesnijaše na Hrvate i njihovu opornost, a tamburaš, udariv u tamburicu, krene kući. Idué sretne se s Janićem, koji mu reče:

„Jesi li i ti bio u tom kolu, šurjače?"

„Tebi to priznajem, ali krvi prolio nisam. Ostavio sam ih kod posla, što sam ga ja zapodjeo. Pod Švarčom čekahu otac jednog a braća drugog uznika, i zaklinjahu me, da im pomognem. Ja sam ih svjetovao, da i pružio sam im pomoćnicu ruku; ali nije moglo biti bez krvi, inače bih glavom platio. Uzeše oni proljevenu krv na svoju dušu. Strava me je lovila, dok sam bio neizvjestan; ali počem svim zvezaše za uvjek jezike, odišem opet lakšom dušom. Oni me svi poznavahu još od našega skupnoga putovanja."

Janić strese glavom. „Zlim si putem pošao, šurjače, tvoja šala izvrgnuti se može u strašnu istinu."

„Zašto im nebismo zajam vračali? Oni dave nas, mi davimo nje. Nisi li slušao i neslušaš li, što rade Španjolci, Talijani i ostali podjarmljeni narodi, da se izbave silnikâ! Pa zar smo samo mi kukavice, da sagibamo svoja ledja, a oni da se po njima uzpinju? Kako bi nam se rugali, kad bi mi još ljubili onaj bič, kojim nas bičevaju! Odpor im, odpor do posljednje kapi krvi, što ne javno, a to u potaji! Neka znadu, ako su i poglavari, da nam mili nisu, neka im bude san nepokojan, i sablasti im kolo zaigrale!

(Svršit će se).

Na Opoju.

„Dokle ćeš nam obraćati
Pleći, o Bože? — — —

„Previsoke tvrde obzide
— — — — — — —
— — — — — — —
Ti porazi, vržè i razsù,
I za mire pale doli
Strahoćom nas obstriè okoli."

Saltjer. Gjorgjić

Dok u Italiji strano i domaće za kamečak kakov, ako dostoji, da se ogledje, ili recimo, samo za Petrarčinom rukom usadjenu smokvenicu nemari debelo platiti; dok lord Byron prebude u tavnici, u kojoj čamaše veliki Tass, toliko, da iole bar poćuti, kako je njegdje bivalo u njoj pjesniku: zašto da smo mi Hrvati jedini tako nehajni za svoje, gdje nam je u kući svaki prašak spomena vriedan? Ta u tom posln, ako u ikojem, neraztiče se bog zna koliko imutka; niti su to kakova dalka, mučna putovanja. Pak da i jesu, opo-

minjem se filozofa Isokrata, koji se čudi, kako mornari preplove tolika mora, bratime se s pogibelju i smrću, da uzmnože vremeniti dobitak; a mladić uztručaje se tražiti kopnom izobrazu duha: blago kamo cjenije, koje ga ovjekovječava. O tempora, o mores! . . .

Na što li ga spade, otčevino draga? — Nije zar dosta griešio djede? Nisu li plakali otcevi? A sin, sin, da za sve plače; da za sve bude nehajnim, da se ukiva u trojegubi lanac?

O, jeste nam bilo, i sad nam je čemerno, pak sve nas i liegala paklena himba na glogovo trnje, i danas nas liega; al da Hrvat i nadalje ostane ubožče, da nesmije uvirnuti i neuvirne u kuću krvnim valom podignjenu, za koju ga veže Bog i sám temeljni zakon naravi; toga nebude i nesmije da bude, braćo hrvatska!

Poznajimo se tko smo, pak, ako nam je povjest još gotovo neizpitana, odrckana, nežalimo barem truda zakolat liepom našom domovinom. Pomozimo se koliko se može, penjući se njekim svetim nadahnućem na one širom posjedale gradine, kao što se penjao Judejac na svete glavice Libana i Hermona, te muče priznajmo i zavapimo s ovjenčanim pjesnikom:

„Ej! bijele netavnile stiene,
Cvatilo vam smilje i kovilje,
A brale ga slobodke djevojke,
Smiljem svoja kitile njedarca,
A koviljem kalpake junačke,
Pak nebile sužnjevačke majke.“

Na tih visinah neka vas veseli obtjecaju sluti, kako i opet veličajnosti slovi Hrvat, kako mu se vedrivo čela sa vedrinom istine taklo, kako stadè vjestovit (svjestan) sebi kao divski orijaš, a mi pregnemo, zaklinjemo se u krv i u živa pišemo prsa:

„Tako valja, to je pravo,
Ničij sluga, ničij djavo!“

To je, braćo Hrvati, i mene podramilo, pero mi je u ruke dalo, penjućem se lanjskog praznikovanja na davni Opojgrad, znamenit u povjesti hrvatskoj ne s kakova velika po narod momenta, koji bi ga gradio, van koji ga je potro. Idimo od kraja.

Postoji Opoj u Podravini, županiji križevačkoj, četvrt sata od sela Rasine, na jednom onih brežuljaka, što se raztrkaše kao ovce od svoga čobana, velikoga Kalnika i čobanice, drúge mu Ivančice, te se gube u ravnu Podravinu, koju odtlen kad promahaneš okom, cielu ko na dlanu imaš, i nebi svoja ogriešio usta, da je ozoveš „vrtom“ Hrvatske. Jer, tako mi vjere! jedan pogled s toga vrha dičnog, nebi ti ga dao ni za sto godinâ, života kukavičnog!

Dignut je Opoj hrvatskim banom Opojem, koji banooaše Hrvatom od god. 1235.—1239., a kao što i drugi gradovi proti onoj staroj haramiji Turčinu, a u obće to bijahu obranbene tvrdjavice bilo proti komu dušmanu.

Tim je početak po prilici; a početnik mu točno označen. U čije je kas-

nije ruke došao i prelazio do svoga razsula, nije tolikoga zamašaja pitanje, jer nam za sve to vrieme povjest o njem ništa neumije kazati; to jedino čujem pripoviedati onaj narod, da ga je držao njeki Makar, kapetan. Kačić doduše govori o njekakovu Makar-kapetanu; ali tko će dati pjesmi povjestničku preciznost. Ima tomu i danas živ spomenik: livade izpod Opoja, imemom „Makarice", koje su — tomu je dugo — posjedovale dvie ženske uz stara predatna pisma, koja pisma, da je gospoštija od njih premamila i sebi konačno prisvojila te livade.

Sad da čujemo sjedoglava starca: kako su se shrvale Opoju one silne stiene, s kojih si vidio tobož na zurmu u sám Rim, gdje Rimljanka zajimlje vodu. Toranj mu je toliko u vis sizao, vele, kad se urušio, da mu je zvono palo četir stotine hvati daljine.

O njegevoj propasti ima više pripoviedanjâ; ja sam ovako čuo:

Kakar kapetan uzimlje ćer Opojevu. Grad vrvi od gostova: velmožâ, plemićâ i njihove pratnje. Sve je tu sjajno, sve veliko. Već pousnuše veseli svirači iz obližnjih sela, napili se izvrtnoga vina. Ostalo naroda ode svako svojoj kući. Noć je krasna. Samo se razdaje još žamor po dvoranah Opoja. Na jednom zapjeva pjetao, skoči od njekuda na prozor i kljucka po prozoru. Otvori se prozor. Pjetao zapjeva drugiput i poleti na sried stola. Mlâda uvriedjena smionošću pjetla, razljuti se, sgrabi pjetla za obe kreljuti i baci ga silovito kroz prozor dolje u ponor. Još jednom čuo se turobni glas pjetla iz onih dubina. Nitko na zlo i nesluti. Za malo Turčin obkoli grad i opasav ga sedamputa gorućim lancem, koji lanac, kazuju, svakog mladog petka zvekeće; a pievac se čuje jadovno iz onih gudura pjevati.

To narod; a povjestnica piše ovo:

Sulejman silni, kad je, nemogav pregorjeti pobjede Juriševićeve pod Kisekom, i opet slakomiv se na priestol Ferdinandov, na izliku pošao u pomoć Zapolji, Ferdinandovu suparniku, kod Rasine, sela, koje se u staro doba „Oppidum" pisalo, stane, potrga zlatna polja, divne vinograde, popali kuće, a na pepelu propala bogatsva podigne svoje šatore, i razori davni Opojgrad.

O, brate mi, po Bogu i po rodu, da stane sáda medju nas koji od pradjedova naših, koji je to proživio, slušao bi, što slušao nisi, razumio bi, što razumio nisi, razumio bi plač poklanih angjela nevine dječice, razumio bi izdisaje iznemogle starosti, razumio bi nedužnost, ružicu rumenu, zastidjenu pod divljom strasti divljega života, razumio bi sve to i strepeto od groze, strepeto i za uviek prokleo Turčina, koji je toliko naših udovica u crno zavio! Da umije zamlja proplakati, i ona bi se suzom porosila.

Lahko ti se domišljati kakve su i mene misli obletale, a prolazili srsi, kad me ponuka prijatelj, da razvidimo tu starinu.

Bilo je petnajestoga rujna. Pod večerno zahladje uputimo se dakle, ja i moj prijatelj, na Opoj. Krajem potoka Rasinjice, što dieli Rasinu veliku od male, po stazicah, meko utreptanih, po livadah povoljštinom dahlih, doše-

tasmo do pod noge Opoja: gdje nas sa bukovoga vrha krupnim glasom pozdravi kao puran veliki kobac. Glas mu se čuo kao da vikneš „kara.“ Gle i taj nas Hrvate kara s težkoga nemara, primetnem ja.

(Svršit će se.)

Sofija Chrzanovska.

Historička pripoviedka iz druge polovice 17. vieka.

Preveo F. S. Pevalek.

(Svršetak.)

„Ogrli na rastanku svoju vjerenicu, sine!“ reče, izručiv Čarnieckomu onesviešćenu kćerku, „kojom ćeš se opeta za kratko vrieme sastati u vječnom kraljevstvu!“

I Stanislav obujmi zamrlu djevojku, te joj tek vrući cjelov porumeni bliede ustnice.

„A sada podjimo, djeco, pripravljat se na zajedničku smrt!“ zaključi Sofija.

„Predaja?“ protrnu od gnieva Chrzanovski, kada mu izdajica osnovu razloži i podpisanu Ibrahimom listinu pokaže. „Tko se je drznuo na to samo pomisliti, dok ja zapovjedam i živim?“

„Mi, gospodine zapovjedniče!“ odvrati prkosno Krolikovski. „Tvoja uprava prestaje od danas, a mi ćemo si izabrati novoga vodju, po našoj volji! Tomu se nemožeš protiviti, stari ludjače, kao što si mi se prije u snubničtvu. Zabranio si mi, da proplešem s tvojom kćerju veselu plesanku, a sada ćeš sam poigrati, k čemu će ti zasvirati turske čorde!“

„Natrag!“ zagrmi zapovjednik, „buntovnici, izdajice! Jao si ga onomu, koji jošte jednu riečcu izusti o predaji!“

Djavolski se nasješi Krolikovski, a tada proti volji dovuče Chrzanoskoga k prozoru. Divlju viku i silne grožnje razabra pod prozorom, a s užasom zamjeti bieli barjak na bedemih.

„Izdaja, kleta izdaja!“ zavapi i izvadi mač iz korice. „Nu preskupo će mi platiti, koji se prvi približi kraljevskomu pouzdaniku i zapovjedniku trenbovlanskomu!“

U tili čas povukoše mačeve, a prvi Krolikovski navali na zapovjednika. Tad se otvore vrata bližnje sobe, a Sofija sa Čarnieckiem stupi veličanstveno unutra. Licem joj poigraše riedko bliedilo, srebrne, bogate kose razljevahu se po širokih plećih, a sjajućima očima uništavaše nesretnike.

„Stojte!“ zaori gromkim glasom, pošto je već priskočio Stanislav k zapovjedniku i odbio jednim mahom mač Krolikovskoga. Svi se zapanjiše s nenadanoga prizova — svi poglede svratiše na Sofiju, koja je mirno i veličanstveno stupila u sredinu. „Predajte se Turkom, izdajice, ali zadrhčite naj-

prije pred slabom ženskom! Zazirete od smrti, a ona vas već uhvaća s britkom kosom. Ni pisak više od predaje — inače ste izgubljeni! U barutnici sjedi Barbara s gorućom bakljom, da na moj znak baci pogubni elemenat u prah, koji će vas podići skupa s Trenbovlom nebu pod oblake! Podjite se osvjedočit, a onda birajte: ili da dično poginete u častnoj borbi i obrani, ili da vas sramotno predamo čeljusti gorke smrti!„

Svi protrnuti izbuljiše oči na govornicu, koja je naličila mramornomu kipu u njihovoj sredini. Krolikovski poskoči prvi, a za njim ostali, da se osvjedoče o grozovitoj istini. Sve saleti bliedu Bašiju, držeći goruću baklju u ruci: „Natrag!“ poviče ona kod dolazka njihova, „vi molovriednici, inače —“ i zamahne kod tih riečih ugaricom, a strašivice posrnuše natrag u dvoranu, neznajući iz očajnosti što da počmu. Poznavahu bo dobro odvažnost i požrtvovanje njihovo!

Brzo se medju tim opet sabere Chrzanovska, pristupiv k vraćajućim se odpadnikom. „Bacite barjak s bedema!“ naloži u dvoru sakupljenim, koji doznaše takodjer strahovitu namjeru. Sto ruku posegne za zastavom i biesno ju baciše u ponor. „Vi pako“, okrene se prisutnim, „razoružajte svoga zavoditelja i predajte sudištu, da mu pravedni sud dosudi!“

U jedan mah baciše Krolikovskoga na zemlju i svezaše mu ruke unakrst. Tako smjeran i ponižen stojaše pred onimi, za čijom je krvlju toli žedjao.

„Poljaci!“ nastavi Sofija ozbiljno. „Ovaj vas je napastnik zaveo, jer se htjede osvetiti nečuvenom osvetom našoj obitelji. Ja nemogu niti neću vjerovati, da se tako daleko zaboraviše Poljaci i pogaziše svoju vjeru i poštenje! Podjite mi vam opraštamo; ali tu ljagu operite krvlju neprijateljskom! Odlučismo ipak, da se nenadje drugi izdajica i upotriebi vašu žalibože dokazanu lakovjernost, ja i Bašija izmjenice čuvati ćemo u onoj zlokobnoj izbici amanet čovječjega života — tvrdju od oskvrnuća!“

Riedkim čuvstvom obuzeti obratnici ostaviše dvoranu. Malo za tim stojaše izdajica Krolikovski pred ratnim sudištem. Nevriedna glava pane mu pod krvničkim mačem, a Chrzanovski ju pošalje ujedno s listinom po jednom turskom zarobljeniku u čador seraskerov.

Ibrahim uzkipi od jada, što mu zlo izpade varka za rukom i što ga kršćani nadmudriše, naročito pako jedna ženska. Zakune se svimi svetci, da mora Trenbovlu predobiti i sa zemljom ju sravniti, a sve joj stanovnike posmicati najužasnijom smrću. Sazivaše ratna vieća, obricaše pojedinim zlatne darove, koji se prvi uzpenje s polumjesecom na bedeme; a imani i derviši obilažahu cielu vojsku, uzplamćujuć pojedine na fanatičko bjesnilo. Poljaci popraviše u to kratko doba svoje poremećeno stanje, ranjenici i bolestnici oporaviše se i ozdraviše, ter lahkim srcem izčekivahu nov juriš i smrt. Izmjenice napunjivaše pobožan puk crkvu, primajuć zadnju utjehu i oproste od službenika božjih, koji mu se pričinjahu najmožnijimi dušobrižnici u skajnjem času.

Pred svojim šatorom sjedjaše Ibrahim na svom biesnom arapinu. Mačem pokazivaše kršćanske zastave, što veselo titrahu u zraku, a uzplamćeni Turci podigoše urnebesnu viku, začevši se u bojnom redu pomicat k tvrdji: pred

svimi divlji Tatari s ljestvami, konopî i s drugimi ratnimi spravami, da se natječu u puzenju za obećanu nagradu, sljedjaše ih pješadija i janičari, dočim pokriše cielu vojsku Spaholjani, da na zapovjed Ibrahimovu uzmičuće sjeku i tjeraju natrag. Sa zvonika oglasi tužno zvono dolazak njihov. Chrzanovski stupi na čelo obsadi i — započe krvava drama.

Hukom i bukom poskočiše Turci u obkope i jame, prisloniše ljestve uz zidine, nastojeći svakovrstnim orudjem porušiti debele mirove. Silnu viku i stenjanje umirućih zagluši strašni tutanj topova. Obsjednuti činjahu čudesa hrabrosti. Chrzanovska skupi neustrašive žene i pohiti s njimi na bedeme. Naoružahu se oružjem mrtvih Poljaka, bacahu grudine u najgušće neprijatelje, lievahu goruće ulje i smolu; a Sofija sama usmrti mačem jednoga neprijatelja, koji se je došuljao sa zastavom na bedeme, dočim s drugom svojom družicom prevali ljestve, napunjene Turci. Svaki pojedini izvadjaše junačka djela, i već dva put uzbiše Turke od tvrdje.

Serasker zapovjedi i treći juriš, što ga je sam glavom predvodio. Poput razjarene lavice, kad joj laviće ugrabe, zaletiše se dušmani proti mrtvim zidinam, krijućim žive junake. Padahu kao snoplje od poljskoga ognja, ali nepazeći na taneta njihova, primicahu se sve više i bliže. Medjutim i Poljakom bivaše sve tiesnije. Jedva se jošte drže i rukama mašu, a vrućina ih takova obuzela, da im curkom padaše voda s trudnâ tiela. Konačno zaori strašni tutanj, a jedan se dio zidina sruši silnim praskom.

„Allah, allah!“ povikaše Turci i nagrnuše jatomice k otvoru. Nu kod ulaza dočekaše ih Chrzanovski i Čarniecki s ostalimi vitežkimi borioci, braneći se do skrajnijega požrtvovanja. Već ležahu mnogi Špartanci okô svoga hrabroga Leonide, već svakomu zazujio smrtni glas u uhu: tad dohrli Sofija s posljedjnom silom i biesno navali na neprijatelja. Vatra turska zapalila već već mnoga mjesta, neprestano zvâhu zvona turobnim glasom, da žene i bolestnici gase proždrljivu vatru; topovi trešahu podjedno zemljom i zrakom; nevjernički se „allah“ s pravovjernim „Isus i Marijo“ izgubio u silnom metežu, dočim sjedjaše Barbara s gorućom baklom mirno u barutani, spremna, da uništi neprijatelje i prijatelje, čim joj se javi pad Trenbovle. Moć se kršćana skrši.

Već pojedini Turci prestupiše zidine i silažahu u samu tvrdju, nenašavši nikakva odpora, jer se Poljaci s glavnom silom baciše k razsulu svojih zidina; već nakani Sofija priteći k svojoj kćeri, da zajedno poginu — kad se na jednoč nješto zabieli za turskim taborom i tri prskavca prhne put nebesa.

„Sobieski!“ sačuo se glas na bedemih, a konačno poput ognjevite lave zaori tisuć glasova: „Sobieski i pomoć!“ I s nova oživiše, udarajući snagom na neprijatelja.

Turci snebivahu se tom nenadanom vikom, utekavši pojedinci iz tvrdje. U malenoj daljini ukaza se netom lahko poljsko konjaničtvo, za njim pješadija i topovi, i što bi dlanom o dlan udario obkoliše sa svih strana neprijatelje, dočim ih Sobieski sa svojimi husari naglo zahvati s traga. Put pod noge i na vrat na nos utekoše, kojih nedostiže mač strašila i pobjeditelja chocimskoga.

Konačno pojavi se i vatra u taboru turskom, a silni ju vihar raznese na sve strane i u tili čas stojaše sve u plamenu. Ibrahim i Nuredin vikahu i tjerahu proti neprijatelju, ali ih Turci sami sa sobom povuku u divljem bjegu. Neizmjeran plien, sva zaira i barjaci zapanu pobjeditelje. Chrzanovski jednoj šačici na čelu provali iz tvrdje, goneć dušmane; nu veliki dan zahtjevaše i veliku, dragocienu žrtvu. Na putu probije zrno Chrzanovskomu junačko srce, a on smrtno ranjen bje odnešen u tvrdju.

VIII.

Trenbovla bje spašena. Kralj Sobieski, pomiriv se s Pacom, vojvodom litavskim i pobjediv njegovom pomoćju Turke kod Zločuva, dohrli sada, da si vjernu tvrdju obrani. U dobar čas prispje s vojskom, jer samo jošte njekoliko trenutaka, i bilo bi prekasno. Svoj nevolji i nuždi učini kraj Sobieski. Jelom i pilom obskrbiše ih braća i bogati turski šatori; mrtve pokopaše, ranjenike izliečiše, i svi znaličnošću izgledahu junačkoga kralja.

U malenoj sobici lezaše bolan starac Chrzanovski. Pri krevetu stojahu Barbara i Čarniecki, roneći grozne suze. Smrtna uspavanka imadjaše nastupiti , kojoj se nenadaše liečnik nikakvoj pomoći.

„Neplačite!“ reče zapovjednik slabim glasom. „Ja sam svoju rieč i prisegu udržao. Svjestno mu mogu predati u ruke povjerene ključeve, umiruć poštenom, junačkom smrću. Tebi imam nanjviše zahvaliti, ljubezna sudrugo, jer je tvoja odvažnost spasila Trenbovlu, a s njom i moje poštenje! Takodjer i ti, junačka kćerko, zavriedila si svoje majke! Uvjeti se oni izpuniše: Trenbovla spašena, Turad bezobzirce bježi“, nastavi dalje, primiv ruku Bašijinu i Stanislavovu — „i svi primite moj blagoslov!“ — Baciše se nice, a Chrzanovski moljaše dugo, skrušeno i srdačno nad njimi.

Već zorom drugoga dne navjestiše glasila božja sa zvonika cieloj okolici radost i žalost. Sve se živahno pokrenulo u tvrdji. Nastade vreva i trka — slična onoj prije dolazka groznoga neprijatelja. U 10 sati podjoše bielim ruhom zaodjevene djevojčice po zapovjednika.

S bedema zagruvaše topovi, čim se krenuo kralj s pratnjom iz svoga tabora. Na mekanoj sofi nošahu prvi podvodje zapovjednika k slavoluku; pred njim na dušeku ležahu ključevi tvrdje i štap zapovjednički. Naoružani, kao u vrieme rata, sliedjahu ga Sofija, kćer joj i Čarniecki, za njimi bielosniežne djevojčice i ciela posada s razkriljenimi barjaci i miloglasnom glasbom.

Sobieski dojaši s najodličnijimi častnici k ulazu. Smotriv ranjena junaka, ustavi konja, smjerno se odkrije i stupi k njemu.

„O moj kralju i gospodaru!“ proslovi zapovjednik velikom nježnošću. „Hvala Svemogućemu, što mi je tu milost udielio, da te jošte jednom vidim i tebi jedinomu predadem neoskvrnutu tvrdju! Sad rado umirem, a tvojoj veledušnosti izručam svoju ljubeznu, vitežku suprugu i kćerku!“

Debela suza gronù kralju iz oka i milo ogrli junaka.

„Slava kralju Sobieskomu!“ uzkliče zapovjednik, naravnav se posljednjom snagom; a tad klonu i usnu za uviek u naručju kraljevom. Tisuć glasova zaori gromoviti „Živio“ i „Slava“, poplaviv im lice potok suza. Nježno položi Sobieski mrtvo truplo na sofu.

„Preminu riedki junak“, reče svečano s dubokim dojmom, „kakovih preriedko spominje staroga sudjija — poviest. Sveta i prava mi je dužnost, od se zahvalim i obdarim radi posebnih zasluga njegovu porodicu. Sofijo! Ti nam spasi tvrdju riedkom ženskom hrabrošću, boreći se poput mužkarca za dom i čast: klekni i primi iz mojih ruku nagradu za toliku uslugu!“

I baci se ničice junakinja, a Sobieski izvuće mač i udari ju tri put lagahno po vratu, rekav:

„Ustani u ime svetoga trojstva! Uzporedih te s najodličnijim i najplemenitijimi vitezovi svoje države; jerbo si iz kraljevske ruke primila viteštvo! Kako ću pako tebe nagraditi, krasno diete?“ okrene se k Barbari, primiv joj biele ručice.

Oko mu slučajno zavjeti Čarnieckoga, koj se smjerno spustio pred njim na koljena, a Barbara porumenila i stidno oborila oči k zemlji.

Izkazav sjajnim načinom posljednju čast starcu Chrzanovskomu, uruči kralj Čarnieckomu u ruke ključeve tvrdje. Iza dvie godine obistini se ono, što je Samuel obrekao: Stanislav povede od žrtvenika svoju ljubeznu Bašiju kao suprugu.

Što je pjesma?

Što je pjesma? — Da l' su rieči puke,
Koje pjesnik u zrak tobož trati,
Ili slova, koja brze ruke
Piše, dugo da si vrieme trati?

Nije! — Pjesma ratne pjeva buke,
Žalost, priekor, štono ljudstvo mlati,
Slast, milinu, a i smrtne muke,
Kad se ljubav ljubavlju nevrati.

Čas šapuće pjesma, čas ti ori,
Čas pitoma, čas vesela pjeva,
Srce, duša, što pjesniku sbori.

Te kô mjesec, kad obzorom plije,
Iz tihanog jezera prozrieva,
Tako duša — u pjesmi se zrije! —

Boško.

LISTAK.

U Zagrebu. Našoj onomadnoj viesti o novelah prispjelih za razpisani natječaj dodajemo, da su poslje još tri prispjele, dakle, da do sada šest izvornica za prosudjivanje imamo. A buduć ih se još nadamo, molimo dotične pisce, neka bi se što prije požurili.

Književnost i umjetnost. Tiskom Albrechtovim izašla je knjiga: „Papina neprogrešljivost“ napisao dr. Juraj Žerjavić. 8na. Ciena 1 for.

— U Biogradu je u državnoj štampariji izašao vrlo zanimiv spis, koji smo u ovom listu već spomenuli: „Ustanak u Boci Kotorskoj 1869.“ S českog preveo Stojan Novaković. S kartom i pet drvoreznih slika. Velika 8-na str. 51. Čisti dobitak namienjen je ublaženju biede postradalih ratom Bokelja. A da je ta bieda dosta velika, te se ni tako lako utišati, ni tako brzo zaboraviti neće, vidi se odtale, da je vojskom poplačkano i popaljeno 14 sela, da je razsuta i raznešena bogata ljetina vina, ulja, rakije i žita. Porušeno je 27 crkava, popaljena 3 manastira, razorena 4 doma parohialna i sveto je posudje porazgrabljeno i porazprodano; a dvie tisuće djece, žena i staraca jadikuje gladno i golo na svojih ogorjelinah. Zato ovu knjižicu, u kojoj su liepo i vjerno pisani svi dogadjaji toga ustanka preporučujemo što toplije svakomu, koji srca za biedu svoje braće ima. Ciena joj je samo 60 novč.

— Od istoga je pisca u Biogradu državna štamparija izdala: „Srpsku čitanku za niže gimnazije i realke.“ Knjiga prva. Pregledala i odobrila školska komisija. Ciena je 6 groša (60 novč.). Ova knjiga zaslužuje osobitu pozornost našega občinstva, jer u njoj je prviput izraza našla ona već davno osjećana potreba, da se kao kod nas ćirilica, tako opet i kod Srba latinica u školah goji, te se jednoč osbiljno počmu izgladjivati štrbotine i predsude, koje su jedan i isti narod na dva protivnička pravca razvlačile. Ovom je knjigom, u kojoj se priličan broj i latinicom štampanih štiva nalazi, taj plemeniti rad krasno zapodjenut, i Bože daj, te se i nastavio, dok nestignemo do cilja podpunoga narodnoga jedinstva i po čustvu i po djelih naših. Nu zato uprav nebi nigda usvojiti mogli ono načelo, što ga štovani pisac u predgovoru ističe, da bi naime „u osnovanim školama trebalo držati izgovar onoga mesta u kom je škola, i po tome imati knjige osnovnih škola i jednim i drugim (iztočnim i južnim) govorom.“ Ta tim bi se baš gojila i uzdržavala ona narodna disharmonija i razciepkanost, koja jedinstveno osjećanje prieči, radi koje smo medju drugimi narodi i neštovani, a u domu svome još uviek nazadni. Ta uprav toga radi želimo, da kao što je to u Niemaca i drugih već ujedinjenih naroda, tako i u nas školske knjige i kod Srba i kod Hrvata budu pisane sasvim jednim i istim jezikom i po oblicih i po slogu, ne pako da se još dalje razilazimo, nego li je to sada već. To bi tim manje opravdano bilo, počem su te razlikosti posve neznatne, a s druge bi se strane velikoj narodnoj ideji, koja je i većih žrtva, nego li je ta, vriedna, nanio veliki udarac, te se možebit i posve onemogućilo njezino ostvarenje. Nastojmo dakle, da se što više u jedinu skladnu i jaku narodnu cjelinu stapljamo; a buduć se k tomu jedino preko škola doći može, to neka pozvani organi o tom rade, da nam ona sbilja što prije njegovateljicom te narodne ideje postane. Radujuć se ovomu krasnomu pojavu bratinske uzajamnosti, i nadajuć se, da će rodoljubivi pisac u daljnih knjigah osobito izborom povjestnih štiva još doslednije promicati narodno jedinstvo Srbâ i Hrvata, preporučujemo ovu knjigu što toplije i našemu učiteljstvu, buduć će u njoj u svakom pogledu imati krasnu sbirku liepog i zgodnog učiva.

Jezgra ženskog pitanja. U Genfu je nedavno bila godišnja skupština medjunarodne ženske zadruge, u kojoj je predsjednica gospdj. Marija Gvegg ovako označila jezgru ženskog pitanja: „Medjunarodna skupština zahtieva prije svega jednako pravo na obuku, jerbo je osvjedočena, da je žena i umno i moralno isto tako sposobna kao i muž, s kojim joj je živjeti, i da se prije nego li postane odgojiteljicom svoje djece, usposobiti ima, da toj znamenitoj zadaći zadovoljiti može, Potreba je nepobitna. U naručju majčinu uči se diete misliti, od nje prima prve svoje nazore; što je dakle mati više podučena i umno više usposobljena, tim će bolje moći obrazovati duh svojega djeteta. Obuka ja kemeniti temelj, na kom se osnivati ima sgrada novoga družtva.

Družtvo zahtieva za žene i slobodu rada i jednakost plaće za jednaki posao. Rad izbavlja i oživljava iznovice osobu; sad je jedina mogućnost, da ženi osigura stvarnu nezavisnost i da njoj omogući sačuvati svoje dostojanstvo i svoju moralnost.

Družtvo zahtieva jednaka civilna i gradjanska prava, i oslanja se u tom na pravno čustvo, što u svačijoj sviesti živi. U gdjekojih zemljah ima glede toga više u gdjekojih manje raditi: ali svagdje ima se toga još puno zadobiti. Uništiti valja kod najznatnijeg čina gradjanskog života — kod braka — prisegu pokornosti.“

Nadalje zagovara za žene i pravo glasovanja kod municipalnih i političkih izbora, te zaključuje: „Mi se izjavljujemo za žene pravo glasovanja, jerbo je svaka poboljšica proizašla iz vršenja toga prava; jerbo osjećamo potrebu, da naše misli zastupane budu u saborih i odborih; jer napokon hoćemo da budemo gradjanke, te da zajednički dielimo zadaću gradjanâ, naše braće.“

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i druzbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 24. U Zagrebu 15. lipnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Gubčeva smrt.

God. 1573.

(Oda alcejska.)

„I sviet isti svietu otima,...
Što jes, što bi, što bit ima.“
Dr. Jerol. Kavanjin.

Povedi voljno krvju oskropenim,
Ti, mene, trazi, pjevice milena,
Na starodavni izpni Greč me,
Golgotu hrvatsku. Tries je netro!

Bil moja tu se punila uprosba,
Jer odkad! — sveto na bogojavljenje *
U nebo zurit, molit brižno
Djed me već ovak izuč'o mudri:

„Svemožna silo! sobstvenog osnova,
Ti, sve da udreš, dadiljo blagostna,
Dopusti biednim do sdvojenja
Genija pobjede: Spas nam u dom!“

A dobi što se? Svjedok si i danas
Tom, trže Markov, kamnu na stolicu
Kad klečè kralj..... zabliešti kruna
Jednom i opet hrvàtska kruna.

Na čast vam takav, časom potavnio
U krvi Gubca, paklom razbieljeni
Na glavi kolut. — Crn vam obraz,
Bezdušni Taše! Vi prekrvnici!

Vaš grieh je strašan! Ljagom u povjesti
Umrčen bit će većom; no mrčen bi
Za vječni uklin na mjesecu
Onaj rad bratoubijstva — prvi.**

Što, niste vi ća prognali jedinu
Čuvarku svetog, vječitog plamena
Sloboditelja, i domaćih
Uzhit lugôva: nedužnu pjesmu?

Il, niste vi dà trgali samokres
Seljaku? Ne, da rob se neubije
Od muke robstva; već da vašu
Pušljivu hit nedosegne glavu.

Al stoj, seljače! Gubec prem poginu
Tvoj kralju dobri, možeš i više neg
Jauknut. — Što, ti Gubce radjaš?
Silan lje narod smo! O tom nedvoj!

Još bude Gubca, bude što mučena,
Što spasitelja; — — bude Kastriote
I bude krvavoga boja,
Sve, — dok se propala digne Kroja!
Andre Palmović.

* Na bogojavljenje misli hrvatski narod, da se otvara nebo, pak zuri u nebo i moli kakva je komu potreba.

** Ljage na mjesecu vele naši, da nisu ništa drugo, van grieh Kajina, što ubi Avelja.

Ivan Želivski.

Historička pripoviedka iz husitske dobe.

Od Ervina Spindlera.

I.

U samostanu Marije Snježne.

Za sumorna zimskoga jutra, u nedjelju 8. ožujka 1422. klečao je svećenik Ivan Želivski, moleći se u malenoj tamnoj sobici bivšega samostana „Marije Snježne."

Sgrade samostana, koje bijahu u to vrieme već u rukuh husitskih, opirahu se s trijuh strana o nizku i neznatnu crkvicu. Na njenom mjestu stoji danas visoki hram Franjevaca. U lievom krilu samostana, na čijih glavnih temeljih stoji sada zadnji zid Pinkasove kuće, nalazila se je škola; na desnom bile su sobe redovnika. Ovdje nadjoše po njihovom odlazku utočište siromasi i kaležu odane pražke obitelji. Desno krilo tvorilo je s crkvom dvor, što ga je bistar um Želivskoga u vrtu satvorio. Naokolo križaju se skaline, kojimi se je ulazilo u mnogobrojne sobice i mužke stanice. U crkvu ulazilo se je kulom, koja je stajala njegda pred ulazom. Sive zidine kule prikrile su skoro svu crkvicu s ove strane. Stanovi kaludjera bili su vrlo jednostavni, sastojali su sviukupno od dvijuh malih soba. Prva bila je uredjena za moljnicu, druga za ložnicu.

U takovu moljnicu uvedosmo svoga čitatelja. S križnata svoda visi uljenica razljevajuća bliedoružičasti blišt po moljnici, u koju svjetlo samo kroz dva malena okna prodira. Naproti ulazu u lievom kutu sobice stoji visoko umjetno izrezano klecalo od tamna drva; na njegovoj gornjoj dasci leži otvorena biblija.

Oliš toga nalazi se tu jošte kod jednoga okna stol sa dva stolca; u desnom kutu pako naproti ulazu visoka, rezbami obilato urešena škrinja, nad kojom se ljeska srebrni kalež u bliedolikom sjaju.

Visoki nad knjigom sagnuti stas uzvišenoga duhovnika činio je na oko motritelja osobiti utisak. Po nestalno bliedu ali skoro krasnu licu razljeva se čarobno svjetlo, u čijem se sjaju lieskaju gavran-vlasi i crna brada. Pod visokim čelom kriesi mu se veliko modro oko, zaosjenuto gustimi obrvami. Liepi brci, koji se gube u dugoj crnoj bradi, kriju ustne; pa kad se ove giblju, zamjećuje oko dva reda bielih zubi.

Već je dugo klečao kod velike knjige i opet obratio list, komu je okraj narešen bio mnogimi pomnjivo naslikanimi arabeskami. Bio se je tako udubio u čitanje, da nije ni čuo kucanje na vratih, koje je neznani gost za čas opetao.

Kad ni drugo kucanje neuzbudi molećega, otvore se polahko vrata, a mlada pristala glavica djevojačka pogleda u sobu. Smotriv svećenika Ivana u molitvi, htjede djevojka opet zatvoriti, ali po kratkom krzmanju ipak unidje, nu tako tiho, da klečeći toga nije mogao ni osjetiti. Zatvoriv vrata, ostane pri vratih stajati.

Uboga djevo! Kakav se nemir izdaje svakim tvojim kretom! Reko bih, da ti je duša njekakvom krivnjom obtršena, ili da se je novo nikad neslutjeno čuvstvo, kojega se grozne moći ustrašila, probudilo u njenom mladjahnom srcu. Tako je tu stala poniknute glave, suznih očiju. Sklopljene su joj ruke spale, a mlada, jedva razvita njedra brzo udihavala.

Napokon dočita svećenik Ivan, i poljubiv knjigu, zatvori ju. Jošte ali neprestane, nego sklopiv ruke molio je zvučnim, punim glasom. Nehotice padne i djevojka na koljena, te je zajedno s njim sklopljenih ruku molila. Svećenik Ivan uzklikne:

„Viečni bože, koji ravnaš korake naše i upravljaš narodi, daj meni bjednomu slugi tvomu steći milost, da uzmognem žrtvovati život svoj za sveti nauk tvoga sina, Isusa Krsta. Daj mi, da unidjem u Sion po primjeru velikoga mučenika, meštra Ivana Husa, koji sada stoluje u zrakah slavnoga tvoga sjaja. Dozvoli mi proliti krv svoju za blagostanje i spas dragoga ti naroda, kojega si u najvišjoj milosti pozvao za bojnika prave vjere Krstove! Imenom tvojim, o bože, ustaje sviet proti šaki bojnika tvojih! Znamenjem svetoga križa pošao je neprijatelj proti nam. Ti ipak, svemogući i nedohitni gospodaru nebesa i zemlje, posvetio si oružje tvojih vjernih, te raztjerane su vojske križarske, koje je djavao, neprijatelj moći i slave tvoje, proti nam izaslao. Nije li ti u volju razpra naša, neka padnemo svi do jednoga! Neka kletva grieha prve majke čovječanstva stigne glave naše. Je li pako dobar boj naš, kako se svi ukupno ufamo, blagoslovi mačeve bojnika tvojih, da satru zmiju pakosti i unište nutarnje i vanjske neprijatelje naše. Blagoslovi plod majka i žena, da radjaju junake i štitnike kaleža, koji je napunjen svetom krvlju sina tvoga. Meni pako, koji sam cieli život posvetio tvojoj službi, daj da govorim k srcem ljudskim, da spavajuće budim, zabludjele vraćam, tvrdokorne karam, u čem mi pomozi bog otac, sin i duh sveti. Amen."

Ivan Želivski ustade i obrati se.

Djevojka je dosada klečala pri vratih, a u sjaju svietla uljenice cakliše joj se na bliedome licu bogate suze, koje briznuše iz njezina oka.
Ivan Želivski vidje nju klečeću, angjelu spodobnu. Bilo je nješto nadzemaljskoga u cielom tom pojavu. Vitak stas, nježno tielo, gusta crnomanjasta kosa, od koje je njekoliko uvojaka nehajno padalo na čelo. Sva prilika imala je toliko u sebi plemenitosti, da se činilo, kao da u istinu u takovom tielu nemože biti ine duše do uznešene, ni inoga srca, do duboka i prihvatljiva. K svojoj dobi, koja nije ni osamnajest lieta brojila, imala je neobično izražene poteze, kojim se je ozbiljnost, dà sjetnost na mladom licu još više izticala. Kada se pako pojavi posmjeh na njenih malih usnicah, te kada bi oživilo cielo ostalo lice i zagorela crna okanca njena, reko bi, da je krasna.

„Draga Ankice", reče Želivski blagim umiljatim glasom, pristupiv k njoj i uzev ju za ruku.

Ankica Šrolova neustane, već klone glavom i obuhvati mu koljena. Vlasi nehajno spletene spale su joj niz čeoce, doticajući se zemlje. Želivski nehotice položi ruku svoju na Ankičinu glavu, kao da ju blagoslivlje. Dugo je

mučè uz nju stajao. Najednom ustane Ankica, prihvati Ivanovu ruku i, poljubiv, stisne ju goruće.

„Dragi oče!“ uzklikne oduševljeno. „Molitva je tvoja uslišana. Vidjela sam božjega poslanika u spodobi angjela, gdje je sišao s neba i izlio blagoslov svoj savrh glave tvoje.“

Oči Ankičine gorijahu tajinstvenim plamom. Lice joj imalo izraz očita nadahnuća.

„O bože, kako je krasan bio“, reče dalje ukočeno gledajući preda se. „S kreljuti njegovih duvao je dah nebeskoga mira. Htjela sam ustati i poljubiti skute biele mu haljine, ali grieh, grieh, koji je obtršio moju glavu, zahvatio mi je uda! Glas moje sviesti klicao mi je, da sam nesretna.... biedna!“

Rieči njene razplinuše se u suzah. Ruke joj zastrieše lice a težki uzdah izrinú se iz mladih njezinih njedara.

Što ti je, diete moje?“ upita Želivski, pritisnuv glavu Ankičinu na svoja prsa. Čitam ti u suznom oku, da trpiš!“

„Sveti oče!“ uzklikne Anica, kleknuvši opet na koljena. Dodjoh k tvomu srcu prosjačiti za mir, koji je izčeznuo s moje duše. Zaklinjem te svim, štogod ti je sveto, povrati srcu momu pokoj! Izgubljena sam, biedna sam!“

„Bog s tobom, ubogo diete!“ reče Želivski, pogledнuv na nebo. „Neplaši se, ter mi izjavi, koja je bol obhrvala dušu tvoju.“

Primiv ju za ruku, digne ju i privede k stolu.

Ankica padé na stolicu polag njega.

(Nastavit će se.)

Svomu zlatu na sastanku.

Da si zdravo, žića mog danice,
Da si zdravo, kraljice mog raja,
Da si zdravo, moja priedhodnice
Zviezdo puna ljepòte i sjaja!

Da si zdravo, dušo moga žića,
Da si zdravo, kladenče ljubavi,
Tebe duh moj slavi i veliča,
Angjeliću rajskog dobra pravi!

Zdravo, zdravo, oj uzoru vilâ,
Zdravo čedo vjerno domovini,
Zdravo, zdravo, domorodko mila!
Muni amo ... na grud mi se vini!!

V. K.

Tamburaš.

Izvorna pripoviedka po istinitu dogodjaju.

Od Dragojle Jarnevićeve.

(Svršetak.)

VIII.

Granica je oživila. Marmont povede svoje čete Franceza, digne na oružje svu momčad, što mu padaše u područje, stane graditi šanceve po slunjskih brdinah i pripravljati se na put u Carigrad. Graničaru je šala s Turčinom se ogledati, poznavajuć narav svog susjeda i način udaranja na neprijatelja. Da nebude imao Marmont graničara proti Turčinu, težko bi bio i ono postigao, što je. Ali graničarska mu je ruka kazala put u Bosnu, vodila ga po turskih vilajetih i pomogla robiti bule i djevojke. Bez tamburaša nije bilo ni te vojne. Odviše osumnjičen mnogimi dogodjaji, povede ga doduše general sa sobom, ali mu podjedno dade u potaji dva nadzornika, koji da nemaknu oka s njega; nu prevejanost njegova to do skora opazi, i on počme biti veoma oprezan. Da suzbije svaku sumnju, prestane obćiti s narodom, nu tim je više udarao u tamburicu i vojnike zmijami zabavljao. K ovakovoj zabavi bane jednom i general. Ako je i bio Francez, to je bio odviše vojnik, no da bi se upuštao u poznavanje značajnosti, s toga se stane diviti, kako bi tko ovakovog tupoglavca mogao za lukava i prevejana smatrati. Njeki častnik stajaše uzanj, komu je tu svoju misao očitovao.

„I ja tako mislim“, odvrati častnik. „Tko nema života u oku ni u obrazu, nema lje ni duha; a duhovit čovjek ima svakako biti lukav i prevejan. Tupoglavost mu povirkuje iz očiju, i visećih usana. A gledajte mu čelo zarašteno vlasmi. Za stalno se svaki u tom čovjeku vara, koji ga za pametna drži.“

I sbilja je bio tamburašev izgled sada takav, da bi ga bio mogao prije suludim, nego li pametnim nazvati. Nu ćutio je, da je u opasnosti, premda nije znao odkuda će banuti, i snizio se tako u svome tielu, izopačiv svoju spoljašnost, da ga niti sestra nebi bila poznala. Ali duh mu je bio budan, pozoran, i kad je bio siguran, da ga nestraži ničije oko, prodirao je munjevitim pogledom oko sebe, kao da traži biedu, što na njega vreba. U generalu Marmontu naslućivao je svoga neprijatelja i od njega jedinog uze zazirati; ali mu se i uklanjao, da mu nepoviri u dno duše. Motreć general pusto ovo baratanje zmijami, reče, smješeći se, častniku:

„Ovaj me čovjek živahno na Egipat sjeća. Tamo nadjoh jednom kod piramida jednog bedujina, koji nastojaše velikim trudom, da mi bude uslužan. Držaše me praznovjernikom i stade mahati oko sebe štapom, oko kojega se zmije vijugahu, a uza to mrmljaše u svom jeziku otajstvene rieči. Mislio me u svom praznovjerju obajati, da mu nebi mogla moja sablja nahuditi; ali ja mahnuv njom, odsječem mu mišicu od ramena i sva mu se coprija razprši. Tako misli i ovaj tamburaš, da nas oslieplјuje svojom šarlatanerijom, koja

valja za prostaka, i koja nam pokazuje tupost, u koju mu je duša zagreznula." Ovaj je sud bio u prilog tamburašu, akoprem njemu i neznan. Nadglenjegova danje od strane Franceza popusti poslje ovog generalovog razgovora, ali ne opreznost.

Marmont nije mislio naići na toliki odpor kod Turaka, držeći ih za divje, plahe čopore, koji bi znali plieniti i robiti, ali ne ogledati se s neprijateljem. On nije znao, da slavenski duh većim djelom u Bošnjacih živi, te da se bore za kuću i ognjište i da se nisu Bošnjaci, ako i turski podložnici, svojoj narodnosti posve iznevjerili. Imadoše oni više okršaja s Francezi; ali nedadoše daleko u svoju zemlju.

Roblja odvedoše Francezi iz Bosne mnogo; nu uzdržati se ipak nemogoše. Medju robljem, što ga jednom dovedoše, bijaše mnogo žena, djevojaka i djece. Od ovih odpraviše umah veći dio u Karlovac, dočim stare i djecu pridržahu kod vojske.

Tamburaš se bavio oko ranjenika i tražio ih po grmovih. Bilo u zoru i već je pošao za poslom, kad najednom čuje jaukanje, te podje s jednim odielom graničara, da vidi, što je. Razidu se, tražeć po šikarju. Tamburaš nemaše drugog oružja do svoje tamburice, koja mu visijaše o vratu. Neišao on samcat daleko, kad nješto zašušti u grmu. Posluša. Dugo stajaše nepomično. Opet nješto šušne, i čuje se uzdisanje. „Tu ih nema mnogo", promrmra i pretraži grm, odkuda je šušnalo. Naidje na starog Bošnjaka, ležećeg pod grmom.

„Što tu planduješ komšijo?" poviče na Bošnjaka.

Ovaj, razkriliv mišice prama njemu, zamoli:

„Smiluj se, neubijaj me!"

„Da li si ranjen?"

„Nisam!"

„Pa šta ležiš tu kao klada?"

„Zarobiše mi jučer jedinicu moju, Milenku moju, ružu moju, zviezdu moju jutrnju, pa se dovukoh ovamo, nebi li ju jadan izbavio, i franačkom robstvu kako oteo."

„To nemožeš nikako; odvedoše sve mlado u Karlovac, samo bake ostadoše ovdje."

„Oj ne, moje Milenke neodvedoše, osta ona tuj pod jednim šatorom častničkim. Vidjeh, gdje ju uvedoše unutra, ali je nevidjeh izići više napolje. Smiluj se, bogom pobratime, pa mi pomozi do nje; imućan sam trgovac, u mene ima mnogo zlata i srebra, tovar ti ga nasipljem, ako mi zlato moje, diete moje povratiš?"

„Na kojoj strani uvedoše tvoje diete pod šator?"

„Eno onamo desno; straža franačka stoji mu na ulazu; visok je i šareno mu platno."

„Sada znadem; šator je franceskog pukovnika; zlo će tvoja ruža proći, u njega nema krieposti."

„Evo ti tri kese, brate, uzmi, pa kada mi ju dovedeš, cieni ju sam."

Tamburaš se zamisli. Za njekoliko časova pruži desnicu za kesama i reče:

„Daj zlato ovamo, pa se vraćaj kući. U gluho doba pričekaj ovdje, ili ti tada davedem diete ili povratim kese. Odlazi, da te nestignu, inače si izgubio glavu.“

„Diete dovedi, brate, diete, a ne kesa; a tebi će mazga tovar zlata.“

Tamburaš sakrije kese oko sebe a Bošnjak ode.

Prostora bilo dosta pred pukovničkim šatorom, a nedaleko od njega na desnoj strani živežar sa svojimi koli i šatrom. Tamburaš obidje njekoliko puti šator pukovnikov i do skora se osvjedoči, da ima u njoj djevojka. Ode na stranu, gdje su bili utaboreni graničari. Poznao svoje ljude i pustio se medju nje u zelenu travu. Sitno perce udaraše u sitne žice, a muževno grlo stane pjevati slavu njekadašnjih hrvatskih junaka. Sgrnuše se oko njega i slušahu ga. Kada mu izabralo oko ljude, što ih je trebao za svoju osnovu, prestane igrom, te pozove svojake na čašu vina, a kada se oni rujna ponapiše vina, reče im:

„Junaci, imate priliku zaslužiti tovar zlata, ako je u vas srca junačkoga.“

Posmiehnuše se graničari. Bijahu to kordunaši iz Vališsela, i zapitaše;

„Pa je li ti dvojiš o našem junačtvu?“

„Da bi dvojio, nebih vas bio izabrao, kao što bira golub pšenicu medju žitom.“

„Reci otvoreno, što imaš? kako ćemo? što ćemo?“

Na krhko im priobći tamburaš svoj domjenak sa Bošnjakom i svoju osnovu. Njih bijaše pet, pet junaka, svaki na petdeset Frnceza. Nedomišljahu se dugo, već prionu uz osnovu. Razidoše se domala, da se opet pred veče sastanu.

Sjedne tamburaš pod živežarovu šatru. Kao obično sgrnu se krajišnici oko njega; on im zaigra i zapjeva, uza to zazove vrč vina. Napije se on i ponudi braći. Do skora se pridruži i Franceza. Tamburaš im dovikivaše, neka su veseli, ponudiv im vina. Tu se pilo i pjevalo. Dojde doba, da se potrnu vatre u taboru a vojnici da idu na počinak. Graničari se stanu zabavljati. Medju njimi sjedjaše jedan kordunaš, tamburašev pouzdanik. Sve veća stoji vika; dopadoše častnici a medju njimi i Marmont, pa i pukovnik u koga bijaše bosanska djevojka. Razigrani vinom vojnici nisu marili za prisutnost častnika, koji se takodjer dobre volje od večere digoše. Tamburaš prestane igrati i šuteć gledaše gotov posao. U to puče puška na kordunu, iza nje druga i treća i tako dalje.

„Eto Turčina!“ povikaše vojnici, skočiv da se maše oružja. Do skora bijaše tabor prazan i sve na oružju, te pripravno na boj. Častnici lećahu amo tamo, komandirahu i vikahu. Kada tamo, na neprijateljskoj strani sve mirno, tiho, da se je moglo čuti lišće na grmu šuštati. Do skora uvidiše, da je bila buka u tutanj i častnici se skupe. Stane pitanje, tko je i zašto je pucao. Ali posvuda tišina, nitko neodgovara. Na stražah je pucano, to se znalo; a kad budu ove pitane, zašto se je pucalo, odgovarao svaki, da je čuo onog drugog,

pa slutio opasnost i zato je i on pucao. Odustaše od preslušavanja, jer je bilo uzaludno. Vojnici budu razpušteni na noćni počinak.

Dok se to tako sbivalo, stajahu dva vojnika u franceskom odjelu sa strane pukovnikova šatora i motrahu pozorno, kako će to minuti. U tom metežu dodje doba, da se promieni straža i jedan od ovih dvajuh primakne se na ulaz pukovnikova šatora. A čim je pukla puška i nastala vika na kordunu, ušulja se drugi vojnik pod šator i zazove Milenku, koja je sjedila još s jednom starom robinjom u dnu šatora na gunju. Prepane se Milenka, videć franceskog vojnika. Ali ovaj ni pet ni šest, već joj dobaci vojničko odielo, te joj reče, neka se što brže preobuče, pa ga sliedi, jer ju otac čeka.

Mili Bože, veselja u djevojke! Da nebilo stare robinje, nikada nebi bilo one odjeće na djevojci, koja je što od radosti, što od strave sasvim kao izvan sebe bila, ali stara potegne što ovamo što onamo i eto ti franceskog vojnika pred njome. A da i ona slobodu steče, ulovi haljinu pukovnikovu, zaogrne se i prošulja takodjer kroz vojnike. Na izlazu se i stražar pridruži bjegajućim i pomješaju se u redove ostalih.

Povrativ se pukovnik u tabor, hoće da udje pod šator, ali kad tamo, na ulazu nema straže; ušao unutra, nema ženskadije. Vikne za patrolom i opet nasta nemir u taboru. Pukovnik stade bjesniti, videći, da mu je uzaludan sav napor dokopati se opet djevojke. Dovije se sada tomu, da je bila ona buka samo varka, da lasnije zarobljenica izmakne. Mora da je bio tko iz tabora u dogovoru s njome: ta ga je misao mučila. Svoje ljude nije mogao odpraviti za njom u potjeru, a u graničare nije imo vjere, sjetiv se, da je valjda sva graja od njih i proiztekla.

Sutradan se prituži vojskovodji Marmontu na graničare. „Drže s neprijateljem“, reče, „njihovo bijaše maslo, da mi uteče djevojka, koju sam svojoj supruzi pokloniti naumio.“

Stidiše se Francezi, da bi ih mogli nadmudriti glupi Hrvati, i opet poče presluškivanje. Kod vina zametnula se kavga i došli na to, da je tamburaš silu vina platio. Uzeše ga preda se i stanu ga pitati, odkuda mu novci za vino, pa čemu on toliko plaćao a suvim zlatom?

„Nadjoh kesu u mrtva Turčina, koja posta po pravu moja, a svojinom mogu kuda i zašto hoću“, na krhko odgovori tamburaš. S njime nemogoše dalje i stvar osta neriešena.

Napoleonu trebaše vojske, da ju digne na Rusiju; s toga odpravi pismo na Marmonta, neka ostavi Bosnu, koja mu i docnije neizgine, pa neka diže u granici i Iliriji na oružje što može, i pridruži se velikoj vojsci, koja je na polazu u Rusiju, da tamo kazni cara ruskog radi nevjere.

Marmont ostavi Hrvatsku i mir se nastani u njoj; mir na toliko, da je prestalo prolaženje franceskih vojnika i veliko obterećenje stanova. Ali kriomčarenje idjaše u veliko. Čim bijaše veća zabrana, tim se više narod time bavio. Ako i propadaše čitave kuće i mnoga obitelj bude uništena, neodustaše Hrvati od toga, samo što bijaše ogorčenje veće i mnogi je poginuo Francez, komu su tekar u valovih Kupe ili Save u trag ušli.

Čim Marmont ode, dobije tamburaš oduhe, i sada se baci posve na kriomčarenje, ne od lakomnosti za dobitkom, već od mržnje na Franceze, kojim kod ovake prilike najviše nahuditi mogaše. Svojom tamburicom skitao se on svake dobe dana i noći po varoši i selih; svuda prisluškivao i u potaji pitao, odkuda i kako će doći roba. On je poznavao dobro svoje strane ljude kao i nevjernike; izdajicam nije nikada praštao, ako i nisu znali, odkuda im bjeda.

Jednom bude financierom javljeno, da ide čitava povorka kola od mora, kamo je uzprkos svim stražam doplovila mala ladjica smrtnom pogibelji pod najstrmije primorske obale, i da su od onuda preniel i Bunjevci robu po gudurah i vrletih, a pod Zvečajem da će natovariti kola i jako naoružani pratiti ih noćju preko Dubovca, pa zatim na prevoz nad Ozlom. To im bijaše potanko obavieščeno, nemogaše ni biti inače, već da ulove sve kriomčare. Jaki odiel bude za to odredjen, da kriomčare pričeka, obkoli i sve polovi.

Tamburaš se verao po gradskih ulicah, a pred večer sjedne u njeku krčmu, kamo su dolazili vojnici, te jednoga pouzdano zapita:

„I ti ćeš, druže, noćas u potjeru za kriomčari?"

„Tko to veli?"

„Ja znadem, da ćete u potjeru; nu samo pitam, da li je i tebe zapalo ići?"

„A da, i meni je red."

„U velikom broju?"

„Nas pedeset", odvrati Francez, poznavajuć tamburaša i držeć ga pouzdanim.

To bijaše tamburašu dosta. Izišav, pokupi dvadeset proletaraca, plati ih pošteno i povede za odjelom Francezâ. Bili to njegovi pouzdanici i mogao se u nje bolje osloniti, nego u rieč mnogog blagorodnika.

Izpod Dubovca imalo se spustiti kroz klanjac nad Strmac, pa onda uz Kupu do prevoza. Uzdali se graničari u dobro oružje i u snažne mišice, uzato u vjerne uhode, koje su imale dati znak, kad bi došlo do gusta.

Bilo je dvanajest kola i dvadeset i četiri čovjeka. Mali broj po selih namještenih vojnika i žandara, neimaše srca, na put im stati; s toga su javili u Karlovac, gdje su znali, da ima sile. Tamburašu su dojavile uhode, koliko ima jakosti u kriomčara, i on uvidi brzo, da je u vojnika veća sila; žandari bo se i financieri pridružili bješe vojničtvu.

Tamna pala noć na zemlju i sjever stao hukati; bilo doba listopada i noći podulje. Da nepane na tamburaša sumnja glede vratolomna toga poduzaća, uze u kasnu još večer svoju tamburicu, pa udarajuć joj u žice, prolažaše karlovačkimi ulicami, razgovarajući se sa znanci i prijatelji; a čim je bilo blizu pó noći odmakne na uročno mjesto. Kriomčarom pošalje glas ob opasnosti i na kojem mjestu ih čeka, kao takodjer o njegovoj pomoći, zato da budu pripravni. Natrag oni nemogahu, niti u stranu, zato potjeraše napried u ime bože, kuda puklo da puklo.

O urečeno doba prolomi glas velikog štropota noćni zrak. U gustoj tami nemogahu vidjeti vrebajući vojnici, što im se iza ledja zbiva; oči im bijahu

uprte napred na dolazeću povorku. Čim se stanu kriomčari iz klanjca pomaljati, skoče vojnici da ih obkole. To bljaše znak obćemu nasrtu.

„Vatru, junaci!“ poviče vodja kriomčara i još nebi dorekao, kad stane grom samokresa. Udilj odzove se vojničtvo, ali iza ledja im navalivši nedadoše kad po drugi put nabiti. Opaliv i oni medju vojnike, sruši svako tane svog čovjeka. Strašna nastade sada graja, koja hukom prolamaše zrak.

„Napred momci!“ vikahu kriomčari i potjeraju konje, koji su vični na takav juriš poteći.

„Stani! drži! nedaj!“ vikahu financieri i žandari.

„Udaraj, neprosti nikomu glave!“ grmljaše tamburaš.

Užasno bijaše to kreševo. Sve po jedan kriomčar tjeraše po dvoja kola, dočim su se ostali junačkom snagom na vojničtvo bacili. To bijaše nemio pokolj. Francezi padahu kao muhe. Tamburaš neokalja si ruku krvlju, on ih samo poticaše na junačtvo i boj. Stajao je povis velika kamena i gledao to davljenje. Ali kako im je dovikivao, upozna ga njeki financier, pa mu se žuč razlije, čim se osvjedoči, da je sbilja tamburaš duša ovog poduzeća. Izkopav se dakle iz vreve borećih se; a nemogav nabiti puške, posrne na njega naperenom bodaljcom. Kako je bio naperio, probo bi mu bio srce, ali njekako po nesreći okslizne i bodalica se dohvati samo dosnog boka tamburaševa. Nepazeć na ovu ranu, a videći se u propasti, baci se ovaj na neprijatelja i obori ga. Nastane borba. Financier videć se skoro nadvladanim, uze dovikavati drugovom, neka drže tamburaša, da je on ovdje kolovodja. U žestokoj borbi s neprijateljem, i, izgubiv mnogo krvi, bio je tamburaš već uzmalaksao; nu na viku svoga protivnika se ohrabri, trgne mu se iz ruku, rinuv ga niz kamen i nestane ga u šikari.

Kad već nije bilo bježećih kola čuti, i štropot im se u daljini izgubio, stadoše se kriomčari što gubiti, što na bojištu ranjeni ili mrtvi ostajati. I plaćenici tamburaševi izginu u noćnoj tami. Njekoliko vojnika stajaše jošte. Financieri i žandari, kojim propast namienjena bijaše, ležahu sbilja do dvajuh samo poraženi. Oni na viku borećega se financiera s tamburašem, priteku u pomoć, ali neimadoše već proti komu. Mišljahu, da je izčeznuo tamburaš pravcem prema Karlovcu, te se puste za njim u potjeru; ali mu izgube trag. Tamburaš znajuć, da mu već spasa nema, i da mu glava o lasu visi, krene li put Karlovca; s toga pusti se lievo dole, prepliva Kupu i onda poprieko prema Samoboru. Ali doskora ga sile iznevjeriše. Izgubio je mnogo krvi. U mokroj odjeći bez škrljaka i gornjaka, obhrva ga nemoć i on pane na izvehlo lišće u šumi. Svitajući dan nadje ga ozebla u groznici. Nalazio se je pod Drešerovcem. Bila mu okolica dobro znana. Dignuv se velikom mukom, odplazi do kuće znana mu seljaka. Pobrativši ga bogom, zamoli, neka mu zaveže ranu, i dade štogod za preobući, i uznastoji, da ga u potaji odprati na Samobor, a od onud preko Save. U tutanj bijaše seljanu nagovaranje, da ostane u njega i da će ga sakriti od progoniteljâ njegovih. On se nedade u to, veleć, da si neće dobročina nikako u opasnost dovoditi, budać dobro znade, da mu Francezi, dopane li im ruku, oprostiti neće. Seljak učini dakle, kako tamburaš hotjaše. Na brzu

ruku poveže mu ranu, okriepi ga jelom i pićem, zaodjene u suvo ruho, natrpa slame na kola, pa bjegunca u nju, i tako ga odveze od svoje kuće, nesaznav nitko o tom ništa. Kasno u večer prebaci ga pod Susedom preko Save i tamburaš bje sretno izbavljen franceske osvete.

Tutnjava pušaka one noćne borbe dopre i do Karlovca, a noćni stražari prijave ovo udilj poglavarstvu. Sluteć, da se kriomčari ljuto otimlju, dignu opet jedan odiel i odprave u pomoć borećim se. Ali kasna bijaše već ova pomoć! Kad oni pod dubovački brieg sve tiho, gluho, a neznahu kuda da upravo udare. U njekoj kućarici zagledaše svieću i kucnu na prozor. Njezini stanovnici bijahu na noguh, i to, kako rekoše, sa strave od pucnjave i vike nad njimi. Potražiše, da ih vodi gospodar onamo, gdje je borba bila. Ovaj uze luč, da im posvieti. Kada oni gori, ali, o bože, kolika užasa, kolike strahote! Preko petdeset, što mrtvih, što ranjenih, ležahu ugreznuti u krvi; po komenju ih nješto sjedjaše, a na njihov dolazak ih se nješto iz grma povuče. Na kratko budu dolazeći izvješćeni o svem, a onaj, što se borio s tamburašem, obori svu krivnju na njega. Na to se vrate i oni, što su za njim u potjeru bili otišli, rekav, da je doista vilovnjak, jer mu ni olovo ni mač nahuditi nemože.

Tri kriomčara ostadoše mrtva, a jedan smrtno ranjen. Proletarca su bili dva mrtva a ranjenih pet, ostalo su bili financieri, žandari i vojnici. Manje ranjeni proletarci neobjediše kod preslušivanja nijednog od svojih te ostadoše kod izreke, da su pošli od svoje volje i da nemaju drugova. Za mrtve kriomčare nije kotjelo nijedno selo ni obitelj znati, isto seosko poglavarstvo je tajilo svoje znanje. Žalili su svoj narod i čuvali, da im neprepadaju kuća.

Red je sada imao doći na tamburaša. Tražili su ga u svaka mu Janića; ali uzalud! Janić imadjaše silnih odgovora, upravo mu se popeše na dušu; ali on osta kod svoje izreke:

„Ja mu neznam za trag.“

Bijaše kod mnogih preslušivanja prisiljen češće prisizati. Samo za tamburašem uzdisahu Francezi, i osveta bi im bila strašna, da im je tada ruku dopao. Janića su hotjeli silom imati za sukrivca tamburaševa, i da nebude istom tada tolikih nepovoljnih izvješća, kako se tužno i propao vraća Napoleon I. iz Ruske, postradao bi bio čitavi rod Mlinčevićev; ali tako se uzpregnu Francezi, a gradsko poglavarstvo poizpušta takodjer onu njekolicinu, što se nije stidila stajati uz Franceze i narod globiti, a Mlinčevića radi njegova šurjaka proganjati.

Kada već opasnost mine i za tamburašem nitko dalje i nepisne, dobi Janić sitno pisamce. Bilo je to na izmaku godine 1812. Anica uzjuška od veselja, poznavavši poteze miloga si brata Franje.

„On je živ! on je živ!“ vikaše neprestano, dok stane list čitati; ali kad uzčita njekoliko redaka uze ljute roniti suze. Da znade čitatelj uzrok njezinih suza, evo pisma, što ga je dobila:

„U Zagrebu 28. prosinca 1812.

„Mila moja sestrice i svače!

„Da živim vidite iz ovih redaka, što Vam ih odpravljam, al kako živim, „kazat ću Vam na kratko. Da sam bio u onom okršaju s Francezi iza Du„bovca, mogoste si odmah misliti, čim mi se je drugim danom trag izgubio. U „velikoj opasnosti preplovih Kupu, pa jedan me poštenjak sobstvenom pogibe„lji doprati do Save i prebaci me preko nje. Ranjen i grozničav dospijem u „njeku krčmu na selu, a poslje dva dana k milosrdnoj braći u Zagrebu. Do„padoh rane u desni bok, pa radi velikih napora ozliedi se ona tako, da sam „se posve razstati morao s desnom nogom. To nebijaše dosta. I tajna groz„nica pridruži se prvoj nevolji. Mislim, da bi me nestalo u toj biedi, da mi „živci na novo neoživiše na izvješća, koja cielom Evropom veselo pokrenuše „na razglasujući gubitak Napoleonov u Rusiji.

„Ovimi dogadjaji odahnuše lašnje svi narodi, koji su stenjali pod mišicom „onog nemiljenog otmičara. A i mojoj će domovini, ufam se u boga, do skora „odlanuti.

„Čuo sam, mili moji, koliko ste imali neprilika radi mene, i koliko te, „dragi svače, njeki Karlovčani zagovarahu, a njeki proganjahu. Pozdravi mi „braću i sugradjane moje, pa im reci, neka još koje kratko doba trpe; iz„bavljenje bo nije daleko. A onim prilizicam franceskim kaži, neka si nenavlače „mraz na obraz, već neka stanu uz narod, da neuzmalakše pod silom tudjinca, „i neka uztraju kao pošteni ljudi, kao domoljubi. Neka se neprilizuju i ne„plaze pred ljudmi, kojim mora doskora odzvoniti. Kako će oni stajati pred „narodom, kada iz naše domovine nestane silnika; kako će se oni narodu iz„vinuti! Kaži im sve to, pa ako su poštenjaci, odnemariti moraju tudjinca, „pa priljubiti narod, kojega težka sudbina tišti. Uboga Hrvatsko, koliko je „tvojih sinova ozeblo u Ruskoj, nakvasilo za volju samosilnika tudju zemlju „svojom krvi, ucvilivši tolike sirote.“

„Svaki dan molim se milosrdnosti božanskoj, neka me nepozove prije „s ovog svieta, dok nevidim razplinute crne magle, što mi domovinu zastiru, „a sjati sunce slobode naše pred vrati naših dvorova.

„Nemogu dalje! Nemoćne mi se oči sklapaju. Oj, da bi Vas mile i dra„ge još jednom vidjeti mogao! Mila sestrice da mi je još jednom čuti tvoj „sladki glas, i poljubiti ustne Tvoje! A Tebi svače, stisnuti poštenu, vjernu „desnicu!

„Ostajte s bogom, Vaš nesretni

Tamburaš.“

Anica izruči umah drugi dan kuću i djecu mladoj si sestri Franjici i njenom suprugu, pa odputuje s gospodarom svojim u Zagreb. Franju nadju iznemogla na smrt, koji ih jedva upozna. Veselje nad dolazkom njegovih milih povrati mu za koji čas izmičući život, da se oprosti s njima, tješeć ih, da ih još dugo franceski jaram tištiti neće. Poslje njegova pokopa vratiše se tugujući rodjaci u Karlovac.

Karlovčani žališe tamburaša iskreno. Kod mnogih prilika pokaza im on, kako se ima ljubiti svoj dom i narod pomagati. Posljednji put ih pozdravi po šurjaku Janiću.

„Svače, kaži Karlovčanom, neka stoji jedan uz drugog i neka se jedan drugomu neiznevjere. Dodje li im jednom spas, biti će im slavlje veliko, kada ga budu ujedno slavili. Ulizice i izdajice neka tjeraju iz svoga družtva, i neka ih znamenuju, kako je njekoč Bog znamenovao prvog bratoubojicn Kajina!“

Stare i nove priče.

(Sabrao ih prof. M. Riesel.)

I.

Magarečje uši kralja Mide.

Frigija vam je zemlja usried malo-azijskog poluotoka. Mnogim kraljem ove zemlje bijaše ime „Midas.“ Njekomu kralju ovog imena, kad je još nejakim djetetom bio, pripjeti se čudna stvar. Nanesoše mu naime spavajućemu mravi puno žita u usta; s toga se je gatalo, da će ovo diete njegda neizmierno bogato biti. A to se zbilja i obistini, pošto mu se za njegova kraljevanja otvore neizcrpive zlatne rude. Priča pako pripovieda drugi njekakav izvor njegova bogatstva.

Za njegova vladanja vinski bog Bako (Bacchus) poduze putovanje svoje iz Azije frigijskom zemljom u Traciju. Silen, odhranitelj, drug i pratioc ovoga boga, bijaše, kao što se to prijatelju vinskog boga dolikuje, velik ljubitelj sladkog lozinog soka, te putujuć sa svojim pitomcem Frigijom, vinom opojen, izgubi se od družtva, tumarajući po ružičnih vrtovih kralja Mide. Seljani ga uhvatiše i dovedoše kralju, koji ga je prijatno i gostoljubno dočekao, primiv za nagradu mnoge liepe i mudre nauke od njega, te ga napokon opet k bogu Baku dovede. Ovaj, da se zahvalnim ukaže, ostavi mu na volju, kakvu će si milost za to od njega izprositi; a Mida šta će? Izmoli od njega tu milost, da se sve, čega bi se god dotaknuo, u zlato preobrati. Na njegovu nesreću izpuni mu bog ovu prošnju. Ali sad gledaj čuda. Mida legne spavat; al postelja mu je od zlata, pak niti mu je mekana, niti se može u njoj ugrijati, a još manje spavati. Hoće da obuče cipele, a cipele su od zlata. Pograbi dolamu, da ju na se navuče, a ova se prigibati nedade. Hoće da jede, nu čim se hleba dodirne, a hleb se u zlato preobrati. Voda i vino, čim ih do usana donese, otvrdnuše i nedadoše se piti. Šta će jadan i žalostan? Sad mu je valjalo kod svega svoga bogatstva poginuti od glada i žedje. Stane dakle svoju nesretnu pohlepu za zlatom proklinjati i Baka moliti, da ga ove biede oprosti. Smilovavši mu se bog, zapovjedi, da si ruke u vrutku potoka Paktola na gori Tmolu opere, a on učiniv to, spasi se zla i nevolje. — O da bi se svatko, koji samo zlatom teži, tako strogo kaznio!

Ali kako je Mida magarečjih ušiju dopao? Čujte! Bog Apolon stane se jednoč s pastirskim bogom Panom natjecati, tko će bolje svirati, a kralja Mida i Tmola odaberu za sudce. Apolon udaraše u svoju liru, a Pan sviraše u svoju siringu, t. j. sviralu. Tmolo dosudi prvenstvo vještaku u toj struci Apolonu, a Mida veselo svirajućemu Panu. Razgnjevi se Apolonu vrhu .ovoga bezumnoga suda i odluči se kralju osvetiti. A zar je težko bogovom osvetiti se slabim i umrlim ljudem? Ele, kad sutradan u jutro naš dobri kralj, podigav se iz postelje, k zrcalu pohiti, ima šta i gledati. Uši pol aršina duge pozdrave ga iz zrcala. Glava mu bijaše doduše čovječa, ali uši magarečje! To je bila pravedna kazan Apolonova. Mili bože! da se i dan danas nespretni i nepravedni sudovi tako strogo kazne, koliko bi ljudi magarečjimi uši nakićenih po bielim svietu hodalo!

Kukavni kralj, da čim bolje svoju sramotu sakrije, zarine uši pod visoku svoju frigijsku kapu, te je tako mogao i opet medju sviet izaći. Nu magarečjih ušiju dugo sakrivati nije tako lahko. Imao kralj slugu, koji je kod njega i službu brijača obnašao. Nemogavši Mida pred ovim svojih ušiju sakriti, strogo mu zabrani, da ovu zlosretnu tajnu nikomu na svietu neodkrije. Ali:

„Zaklela se zemlja raju,
Da se svake tajne znaju.“

Brijači su od naravi brbljavci. Nemogavši srcu odoljeti, da se neizlane, izkopa sluga raku, te metnuvši na nju usta, uze šaptati: „Kralj Mida ima magarečje uši!“ A počem je poslje nad ovom rakom trska narasla, svirala je ova, prem tiho, dan i noć: „Kralj Mida ima magarečje uši.“

(Nastavit će se.)

Um.

Put nebesa svoje bacih oko,
I opazih, kako nad timore
Više i više siv se nosi sokô,
Gdje se vjetri sa oblaci bore.

Neboparna, ti bi reko, krila,
Tko će stat im putu na susreće?
Pak ih ipak njeka drži sila, —
Jeda dalje ponijet se neće!

I um tako ljudski teži, gine,
Nepoznate da upozna kraje,
Nedohitne da stigne visine.

Ali moć mu nebiva bezkrajnom,
Već i njemu granica se daje,
Dà, još mnogo ostaje mu — tajnom!

Božko.

Na Opoju.

(Svršetak.)*

Poslie duga razgovora ob onom kritičnom vremenu, kad je Opoj pao, u koje poslje smrti Ljudevita II., nije se ni predumnjevalo tko će biti kraljem Hrvata, pošto se boriše trojica za priesto; poslje tih, velim, razgovorâ dotetu-ramo se lagano na sam Opoj. On stoji na sasvim pravilnom humcu; al je već sada skoro posvjem razkopan i provrtan po gospoštini, čijom je svojinom, kojoj rabi tesanac kamen za razne gradjevine, te ga i sad stoji njekoliko u kamare složena u obkopu pod humcem.

Moj prijatelj, domišljat u fizici, ureže dugu štapinu, nasadi na nju komadić svieće, da ga neobmami kakav plin u onih rupinah, pusti se na iztraživanja; al nenadje ništa; jer je sve dobro pretraženo i predano gospodaru. Osim toga nismo imali u taj par kopače sprave pri ruci. Ipak sam ja batinom izčebrkao dobar komad criepa od stare posude, našaran s najprostijim, što ga može biti, i još dobro učuvanim mastilom. Criep, kad ga prekineš, ima rupice u sebi kao stara kost. Znamenitije jest to, što smo nahodili na svaki korak još ljudske kosti i gdjegdje cielu lubanju. A najveć nas je u čudu našao vinograd oko toga humca, preobraso šumom. Loze vinove su visoke do tri hvata, hvatajuće se u najviše vrhove bukava; a debele su kao čovjek u pojasu. Samo gdjegdje na debelom čokotu leprši po koji listić, neimajuć dovolje soka, da ode u lozu. Mi zaključismo, da je to vinograd posadjen još za obstanja Opojeva. I sva je prilika. To je, moj junače, sve, što ti znademo kazati o gradini Opoju.

Vraćajući se kući žedni i ubijeni od one sparine, pustimo se do bistroga vrutka, kod koga sam ja bio običan, onuda prohodeći, počinuti; al na svoju žalost nadjem i to vrelo posvjem izdalo, presušilo. Sjednem si na jedan kamen do njega i upravo težko mi je palo na dušu; ne što me žedja morila, već sjećajuć se onih blaženih časova do njega protrajanih, onih misli, punih mladenačke vatre, u popretu: onoj svetoj samoti.

Sjećajuć se svega toga, a najviše roda svoga hrvatskoga, vrelo drugo iz oka me poli . . . Izvadim olovku i komadić papira, pak napišem na njem ove rieči velikoga pjesnika:

„Poi, quando 'l vero sgombra
Quel dolce error, pur li medesmo assido
Me freddo, pietra morta in pietra viva,
In guisa d' uom che pensi, e pianga, e scriva.“

K tomu još pridam i ove:

„Che sai, s' a miglor tempo anco ritorni
Ed a più lieti giorni?“
„Or potrebb' esser vero? or come? or quando?“

Digosmo se i odosmo tronuti kući. *Andre Palmović.*

* U prijašnjem broju u ovom članku podkralo se tiskarskih smetalica, koje, molim, da čitatelj ovako izpravi: Na strani 361. u 3. redku odozdo iza 1239. izputsti „*a*.“ Na str. 362. u 14. redku odozgor mjesto Kakar, čitaj „*Makar*“; u 17. redku odozgo mjesto krasna čitaj „*kasna*“; u 26. redku odozgo mjesto Juriševićeve čitaj „*Jurišićeve*.“

LISTAK.

Književnost i umjetnost. U ovom je listu već javljeno, da poznati naš pisac J. Sundečić namjerava na Cetinju pokrenuti novi politički list „Orlić“ te smo ga već željno izgledali. Nu mjesto lista izadje žalibože sljedeći „Nov. poziv“, koji evo diljem priobćujemo:

Svojim pozivom k predplati na „Орлића“, izdanim u početku februara (veljače) ove godine, obećasmo, da će prva svezka „Orlića“ odma početkom mjeseca maja (svibnja) svijeta ugledati, ako se prikupi dovoljan broj (5 do 6 stotina) predbrojnika.

Ovom smo se broju u toliko više nadali, u koliko je ovo prvi časopis, koji s junačkih krševa crnogorskih braći u pohode dolazi, osnovan na temeljima bratske ljubavi i sveslavjanskih interesa; a pritom u koliko je i sav prihod namienjen prijekim i važnijim narodnim potrebama u Crnoj gori.

Ali sve zaman. Broj predbrojnika, koji su se doslen prijavili, tako je malahan, da ga čisto ni naznačiti ne usudjujemo se. Jeli naš obični nemar tome uzrok, nećemo nagadjati; svakako i ova je okolnost jedan dokaz više, našeg vrlo slaboga odziva prema narodnoj knjizi.

Izmedju ostaloga, jedno smo prinudjeni napomenuti. Mi smo u spomenutom februarskom pozivu bratski zamolili sva slavna uredništva slavenskih novina uobće, da bi istom pozivu našli mjesta u svojim dotičnim časopisima, odpremivši im u isto vrieme po jedan istisak istoga Poziva. — Bratske biogradske novine i ne osvrnuše se na tu molbu, u koliko nam je do sad poznato; samo Јединство, kao mimograd u samo četiri vrste, javi srbskom svietu u Kneževini, da će „Orlić“ izlaziti 12 puta na godinu, mjesto 6 puta, i da mu je ciena 5 for. austr. vriednosti! Valjda usljed takovog grdnog novinarskog nehajstva, nama do sada iz sve posestrime Srbije nije prispio do samo jedan cigli predbrojnik.

Ovakovim uzrocima prisiljeni, odgadjamo izdavanje „Orlića“ do polovine julija (srpnja) mjeseca t. g., a ako ni do tog vremena ne uzbudemo srećni bar toliko predplatnika dobiti, kako bismo barem troškove okolo izdavanja podmirivati mogli; onda ćemo morati i silom od namiere odustati i doslen dobivene novce na razpoloženje predplatnicima staviti; a „Orlića“ kao i dosad u vidu godišnjaka izdavati.

Medjutim molimo slavna uredništva, osobito naših narodnih novina, da bi i ovaj drugi „Poziv“ u svoje dotične listove iz Narodnoga Lista pretiskali, za koju ćemo im bratsku ljubav srdačno zahvalni biti.

Na Cetinju 7. maja po starom 1870.

J. Sundečić, urednik.

— U štampariji Albrechtovoj izašle su ove god. tri male knjižice od vrlog starine i rodoljuba Mijata Novaka, naime: „Kronika tamburaša“, „Pčela, Blieskavci i praskavci“, u kojih pisac uz mnogu liepu šalu i mnogi liepi i koristni nauk svojim štiocem pruža. Ciena je svakoj knjižici samo 10 novč. i mi ih puku našemu za zabavu i pouku što toplije preporučamo. Mogu se dobiti i kod ovoga uredničtva.

— U tiskarni Iv. Vončine tiska se jedna sbirka „Bosanskih narodnih pripoviedaka.“

— Za god. 1870. daje slovenska Matica svojim članovom ova djela: 1. Slovenski Štajer, 3. svezka; 2. Šedlerova knjiga prirode, 2 svezka; 3. Koseskoga pjesnička djela; 4. Ljetopis; 5. Slovenskoga atlanta 2 svezka, u kojoj je sjeverna i južna Amerika i Azija. Član je ove vriedne Matice svaki koji na godinu plati 2 fr. a. vr.

— Radoslav Razlag pokrenuo je u Ljubljani „Slovenskoga pravnika.“ To će biti pravni list, koji će izlaziti mjesečno dva puta.

— Učeni Rus Gilferding izdao je „Starinnij sbornik serbskih poslovic“, što ga je našao u Dubrovniku u fratarskoj knjižnici u rukopisu od god 1697. pod naslovom „Proričja slovinska.“

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 25. U Zagrebu 22. lipnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

XIX.

Kaštela. — Trogir i njegove znamenitosti.

Kroz solinsko polje, pokraj prekrasna i plodovita kaštelskoga pomorja vodi drum u prastari Trogir. Kaštelsko polje uzko je i stisnuto medju morem i kamenitom gorom kabanskom. S obe strane druma obradjeno je polje velikim trudom. Umotvorne bašće i vinogradi, maslina i bademi, šipci, paome, aloje i lovorovo drvo siećaju putnika na blago podnebje južno, koje razvija u tom predjelu razkošnu dražest prirode. Milinu okolice ukrašuju na svakoj glavici crkvice, i stara kaštela, kojih ima sada još sedam na broju, a bijaše ih u staro doba do trinajest. Prvi kaštel sagradi g. 1476. trogirski vlastelin Koriolan Ciepić, koji se proslavi perom i mačem. Od ovih kaštela stoji još danas Sučurac, Opatija, Kambio (Kambelović), Vituri, Kaštel stari, Kaštel novi, Stafileić i Papalić sa svojimi seli i lietnimi dvorovi. U Sučurcu, kao i na drugih miestih nalaze se i danas rimske starine. Ovi kašteli bijahu u staro doba utvrdjeni s tornjevi, bedemi i obkopi, te se ovamo u vrieme opasnosti sgrnuše seljaci da brane svoj zavičaj od neprijatelja.

Liepo je pogledati i nošnju kaštelsku, osobitu žensku, sastojeću iz različitih boja. Biela, umno natražke svezana peča (rubac), resi im glavu. Na vratu im visi crveni koralj. Grudi su im stišnjene i malko suviše crvenim, zlatom obšivenim prslukom; iznad njega navuku zelenu jećermicu s tesnimi rukavi, koji imadu crvene zlatom obšivene okrajke. Izpod pasa visi na srebrnom lančiću okruglasti nožić, a halja narubljena od modre je boje, dočim su nogavice žute, a na crnih cipeljah bieli svietli zaponci.

Dobar trogirski drum sagradiše Francezi, protegnuvši ga sve do Neretve, pošto prije njih nikakava čestita druma nebijaše. Austrijanci produljiše put do Zadra i od tuda do Velebića.

Grad Trogir sa 500 kuća i preko 3000 stanovnika položen je u liepoj okolici, okruženoj brdami, šumami i vodami. Sa tri strane nakvašuje ga tiesni zaliev morski. Kameniti most, 400 noguh dugačak, vodi iz trogirskoga poluotoka na otok Bujski. Taj most može se i otvoriti, da barke s jedrom izpod njega proći mogu. U predjašnje vrieme bijaše sav grad opasan ogradami, sačinjavajući jaku tvrdjicu, koju su još u trinaejestom vieku hrvatski junaci slavno branili od Tatara, a kasnije višekrat od Mletčana, Turaka, Spljetćana i t. d. Sám grad utemeljiše Hrvati, jer stari rimski Trogir odstojaše podobro daleko od sadašnjega, te je slovio ponajviše sa svoga izvrstnoga mramora, kako jur Plinio sviedoči, nazvavši ga „Tragurium oppidum Romanorum marmore notum." Taj mramor imao je istu vriednost kao i glasoviti istrijanski.

Kao posvuda na mom putu, tako zanimaše mene i u Trogiru ponajviše starine, umotvorine i knjizevne dragocienosti. Sa starinami posut je skoro sav grad. Kamo god gledaš, zapinje ti oko u kojugodj starinu. Preostavši i poluporušeni bedemi gradski, kule, kuće, crkve, napisi i u kamenu urezani kipovi siećaju te žalibože na prošlost, dočim od sadašnjosti i novijega vremena malo ima predmeta, što bi ti ublažilo oko i razveselilo srce, izuzmeš li njekoliko novijih vrtova (bašća).

Medju trogirskimi umotvori ide prvo mjesto stolnu crkvu, kojom upravljahu njegda biskupi, a sada naddjakoni trogirski. Ova crkva može se nazvati najljepšim i najveličanstvenijim graditeljskim spomenikom čitave hrvatske kraljevine, a posvećena je sv. Lovri. Sagradjena je crkva početkom 13. vieka u romanskom slogu, na tri broda. Ima još k tomu triem, kapelu za krštenje, dvie krasne novije kapele sv. Ivana Krst. i sv. Jerolima, sakristanu i tri svetilišća (apsis). Iznad triema, sazidana iz četverokutna rezana kamena, podiže se krasni zvonik na tri poda s dvorednimi prozori i šiljastim kamenitim krovom. Nada sve pako privlači oko putnika prekrasno pročelje crkve, sagradjeno god. 1240. od hrvatskoga umjetnika Radovana, „cunctis hac arte (architectura et sculptura) praeclarum", kako starinskî napis iznad vratâ sviedoči. Ovo pročelje sa svojimi uresi pripada k najliepšim umotvorom sriednjega vieka i pravi je ures dalmatinske zemlje.

Tu nije mjesto, da opišem sve one slike i prilike iz kamena umno izklesane, sa svojimi stupovi i pilovi, što rese ovo pročelje i velika ulazna vrata; samo mi je dodati, da su s Radovanovim djelom sjedinjena i dva krasna stupa, koja, kako se od starine priča, donesoše u Trogir iz bijačke crkve, što ju je tamo kraj kraljeva grada, kralj hrvatski Kresimir sagraditi dao. Ova stupa urešena su sa izklesanimi kipovi Adama i Eve i sa dva lava, dočim ostala četiri stupa prikažuju slike apoštola, svakojake živine i mitologičke predmete, nakite lišća i cvieća i t. d., a na podnožju stupova dva kriepka čovjeka u nošnji hrvatsko-dalmatinskoj. Osim ovih predmeta ima još više manjih stupova i množina urezanih i izklesanih slika i prizora, velikom tekničkom umjetnošću i točnošću izgradjenih.

Krasna kapela za krštenje ili Baptisterium, sagradjena je u slogu renaisance god. 1467. od Andrije Aleksijeva Dračanina, što sviedoči

i njezin napis. Ovaj isti umjetnik sagradi u isto doba s Nikolom Florentincem i drugu prekrasnu kapelu sv. Ivana Ursina, prvoga biskupa i tako zvanoga zaštitnika trogirskoga, o kojemu kao Hrvat neću ništa da reknem, jer on bijaše narodu našemu tudj, a zajedno prvi posriednik nagodbe slobodnih Hrvata s ugarskim kraljem Kolomanom. Kapela je ova urešena veoma umjetnom vajarijom, koja prikažuje množinu svetih kipova, angjela, s kitami cvieća i lišća, s uložnicami i grobom blažena biskupa, nad kojim je u kamenu urezan dugačak latinski napis s gotičkimi pismeni. Treću kapelu sv. Jerolima sagradiše god. 1438, Nikola Račić i Marko Gruvat, oba Trogiranina.

Znamenit je i veliki oltar stolne crkve, izklesan iz mramora s dvopodnim pokrovcem ili baldakinom, koj počiva na četiri stupa. Taj pokrovac ima osam kutova, koja diele dva reda stupića. Osobitom umjetnošću izklesane su glavice dolnjih četiri stupova, ovijane lišćem i cviećem, iz kojih poviruju glave angjela, zmajeva itd. Na prednjih uglovih ploče, što pokriva baldakin, namiešten je s jedne strane klečeći angjeo, s druge Maria, a od spoda na architravu urezan je evangjeoski napis pozdravljenja Marijina. Krasan ovaj umotvor petnaestoga vieka izumi njeki meštar Mavro, rodom po svoj prilici iz Dalmacije. Liepe stolice kanoničke u toj crkvi izreza takodjer izvanrednom vještinom hrvatski umjetnik Ivan Budislavić oko g. 1440. Umjetno izrezani ormar iz orahova drva u sakristani, dovrši opet drugi domaći umjetnik Grgur Vidov (da Vido) g. 1458. velikom vještinom. Ako k tome dodamo da je i prekrasni zvonik trogirske stolne crkve hrvatski umjetnik Matija Stjepanov Gojković g. 1422. s nova popravio i kipovi i klesarskim djelom uresio, a drugi hrvatski graditelj Trifun Bokanić g. 1599. gornju stranu zvonika dovršio, to možemo onda trogirsku crkvu uvrstiti medju one riedke umotvore, koji ovu svoju sjajnost i ljepotu imadu zahvaliti domaćemu umu i duhu. U istoj stolnoj crkvi nalazi se i stari grobni spomenik Mladena Šubića bribirskog i omiškog, kojega napis od g. 1348. imenuje „Clipeus Croatorum." Ima tu i više grobnih ploća bivših trogirskih biskupa.

Na obćinskom trgu nalazi se stara viećnica, tako zvana loggia, urešena sa šest velika i krasna stupa, kojih glavice izklesane su u bizantinsko-ravenskom slogu, noseći biljeg starosti od 700 do 800 godina. Ovu sgradu podigoše još Hrvati, a popraviše ju Mletčani, namiestiv na njoj svoga dvokrilata lava. U prvašnje doba sastajahu se ovdje Trogirani na svečane dane, a gradjanke trogirske običavahu tu u narodnoj nošnji igrati svoj narodni ples skočigori. Sada se u Trogiru medju uglednimi gradjani jedva i čuje koja narodna rieč. Trogir ima još njekoliko starih crkava, kao što je sv. Barbara, prije sv. Martin od g. 1184. Svetoga Nikole crkva pripada duvnam reda sv. Benedikta od g. 1064. Crkva sv. Ivana Krst. s opatiom benediktinaca započeta je u 12. stoljeću. Crkva dominikana iz 14. stoljeća sagradjena je u gotičkom slogu nastojanjem Bitcule sestre blaženoga Augustina Kažotića biskupa zagrebačkog. Sagradi ju njeki meštar Nikola Cervo mletčanin.

Od književnih zbirka ima tri znamenitih u Trogiru. 1, Obćinska pismohrana. 2. Garanjinova knjižnica i 3. zbirka povelja u stolnoj crkvi. U obćinskoj

pismohrani od velike su važnosti zapisnici (daske), koji dopiru do 13. vieka, te je iz njih riedke podatke crpio mnogo zaslužni historik Ivan Lucić Trogiranin, za svoje djelo „Memorie di Trau.“ Garanjinova veoma bogata knjižnica stoji sada u rukuh kneza Ivana Fanfonje-Garanjina. U njoj ima mnogo rukopisa važnih za našu povjestnicu, medju njimi djela Franje Divnića, Pavla Andrejaševića (Andreis), Dominika Zavoreića kao i staroga Tome Arcidjakona spljetskoga. Ima štatuta ili zakone svih skoro dalmatinskih gradova, kao i zakon običaja Hrvata, što stanuju medju Tninom i Ninom, prepis od g. 1551, sa više hrvatskih rukopisa itd. Zbirka povelja u stolnoj crkvi teće od 13. do 17. vieka, te ih ima na broju preko stotine.

Poput ostalih gradova dalmatinskih slovijaše i Trogir u predjašnje vrieme sa svojih slavnih ljudih. Hoću da spomenem samo njeke, kao što bijahu blaženi Augustin Kažotić biskup zagrebački, kojega porodičnu kuću kažu još danas Trogirani njekim ponosom. Koriolan Ciepić ili Čipko slavni historik i vodja pomorske vojske. Ivan Statilić pjesnik i kancelar kralja ug. Ludovika II. Trankvilo Andreašević nazvan Tihić, historik i pjesnik, od kojega porodice bijaše više latinskih i hrvatskih književnika. Jakov Statilić, Ivan Duknović i Ivan Budislavić slavni umjetnici. Petar Lucić hrvatski pjesnik i njegov sin Ivan Lucić slavni historik, uz mnoge druge, koje spominjati ovdje suvišno bi bilo.

(Nastavit će se).

Ivan Želivski.

Historička pripoviedka iz husitske dobe.

Od Ervina Spindlera.

(Nastavak).

II.

Izpovied.

Svećenik Ivan, obuhvativ joj lievom rukom vrat i prikloniv se k njoj, reče nježnim i blagim glasom:

„Nuder govori sada, draga Ankice. Otvori srce svoje preda mnom, a ako je u mojoj moći tješiti sdvojne i utažiti bol, to nećeš jamačno otići bez utjehe.“

Ankica je za čas umuknula, kao da si misli skuplja.

„Nedugo iza mojega posljednjega pohoda k tebi“, zače opet govoriti, „šetala sam se po mojem običaju po križarskih vrtovih. Od to doba, što sam Milutina bila smotrila, vabilo me simo svako stablo, svaka travica. Ovdje u tih dugih drvoredih, negojenih rukom ljudskom, sretala sam ga i svagda se sretahu pogledi naši. Napokon pristupi jednoga dana k meni . . . U meni zatajio se dah . . . Krv mi udari u glavu, kad sam prvi put začula njegov glas. Išao je sa mnom i sproveo me sve do Šmerhovlja, gdje se je s menom razstao.“

„Nije li se ponudio, da te sprovede kući?“ pitao je Želivski, presjekav pripoviedanje Ankičino.

„Nikada; ali u križarskom vrtu sastajali smo se dnevice . . . Poslje njekoga vremena padne mi na um, da nebi imala ljubav svoju tajiti ocu. Majku dragu, kojoj bi bila povjerila svoju ćut, moju ubogu majku, davno već krije crna zemlja.

Tok suza iznova poleti Ankici s očiju.

„Nedaj se tako žalosti“, opominjao je Želivski djevojku, koja je pregačom otirala suze niz lice tekuće.

„Kad sam priobćila Milutinu nakanu svoju, nehtjede o njoj ni čuti. Nagovaraše me, da bi lahko otac savezu našemu nepristao, te se nebi smjeli dnevice vidjeti . . . Moj bože, što mi je sve rekao! Plakao je, jecao i prosio. Nisam mogla odoljeti, te sam mu obećala, nekazati nikomu ništa o našem savezu.“

„Slabo stvorenje!“

„Jedva što sam privolila, uzeo me za ruku i ljubiv ju, reče: Današnji dan, draga Ankice, budi posvećen poljubcem, što ti ga evo dajem! . . . Po tih rieči pokloni mi se . . . bila sam slaba . . . Neznana razkoš razlievala mi se po cielom tielu! . . . Milutin me uzeo u naručaj, . . . privinuo me vruće k svomu srcu, a čelo porumeni se od poljubaca, kojih slast sam prvi put okusila.“

„Inoga si grieha nisi dopustila?“ pitao je Želivski nestrpljivo.

Ankica sklopi oči.

Pokuca njetko na vratih.

Ivan Želivski ustane i podje pridošlicam na susret.

Dva ostarjela mužkarca stupiše u sobu.

„Gospoda na viećnici čekaju te, meštre Ivane!“ reče jedan od poslanika, koji bijaše ujedno i viećnik Staroga grada.

„Gospodin Hašek Ostrovski tako javlja“, dodade drugi viećnik.

„Mene zovu na viećnicu!“ divio se Želivski. „Gle čuda, da se vrata viećnice opet otvoriše slugi gospodnjemu.“

„Sbilo se to na predlog gospodina Haška“, odvrati prvi.

„Izvoli nam odgovorti, meštre Ivane; mi se žurimo“, reče drugi.

Ivan Želivski zamisli se.

Ankica je gledala nanj nestrpljivo i sa strahom.

„Imam upravo služiti u hramu“, odgovori napokon. „Ali kad bude poslje svete mise, doći ću, ako Bog dade.“

Poslanici odoše.

Želivski sjedne opet k Ankici.

„Ti polaziš na viećnicu?“ pitala je nemirnim glasom.

„A zašto nebi išao?“

„Namah ćeš doznati. U savezu je s tim, što pripoviedam.“

„Kako? . . . Molim te, pripoviedaj dalje!“

„Ali ipak si reko, da odlaziš u crkvu?“

„Poručio sam danas po duhovnika Vilima, kad nebih mogao doći sám. Pripoviedaj dakle, ostati ću kod kuće.“

Ankica nastavi: „Jednoga dana, kad sam išla iz crkve sv. Marije „nad Louži“, nasta kod ulaza u crkvu buka... Starica, koja je u hram stupila, osklizne se i spade sa skalina... Jecajući zakrikne. Njekoliko ljudi pohiti iz crkve, da joj pomognu... Priskočim i ja u crkvu, da ju vodom probudimo iz nesviesti. Napokon nam podje za rukom, te starica sjede na klupu. Prestrašim se, sada bo se tek sjetim, da se u katoličkom hramu nalazim. Htjedoh da brzo otidjem. U tom začuh glas tako znani, tako poznati, da sam se kod vrata zaustavila. Ostavi me pamet, polag stojeći prihvatiše me.Padoh u nesviest.“

„Na propovjedaonici bio je...“

„Moj Milutin“, reče Ankica, suznih očiju.

Opet je kucao njetko na vratih.

Obćinski odaslanici, koji su bili nedavno otišli, pojave se opet na vratih.

„Meštre Ivane, zašto krzmaš doći na viećnicu, kada neideš u hram gospodnji?“ upita jedan odaslanik.

„Gospodin Ostrovski poručio nam je, da se nebi povratili bez tebe“, doda sudrug njegov.

Ivan Želivski namrgodi se.

„Nepripada obćini“, zaklikne srdito, „koja je nam duhovnikom zapriečila pristup u viećnicu, da tako pozivlje duhovne pastire. Htio sam biti prije obćini polag mogućnosti po volji, sada pako neidem, dok nebude meni volja.“

„Mi smo si mislili“, reče porugljivo drugi, „da neodvlačno djelo tebe zadržaje. Rekao si, da polaziš propoviedat, sada pako vidim samo jednu ovčicu tvoga stada.“

Ivan Želivski stupi korak natrag, a oko njegovo sievalo je kano munja.

„Jedini bog“, zaklikne odlučnim glasom, „smije stražiti nad mojimi koraci. Bude li taj zadovoljan s djeli odanoga sluge svoga, pa mi je svejedno, što o meni tko govori... Bog s vami! Idite i izručite od mene pozdrav. Doći ću u viećnicu još danas, ali kad meni milo i drago bude.“

Odaslanici iznikoše.

„Prisižem ti, meštre Ivane!“ zaklikne Ankica, kad su odaslanici bili otišli, molbenim glasom i uzdigne k Želivskomu svoje ruke. „Neidi u viećnicu. Mogao si po odaslanicih njihovih poznati, kakovim te srcem zovu. Grozi ti pogibelj!“

„Meni?“ upita duhovnik u čudu.

Ankica izvadi iza tih rieči iz njedarah listić, na kojem je na prvoj strani stajao red imena, dielom podpuno izpisanih, dielom i pismenkami naznačenih. Njeka od njih bila su označena križem.

Ivan Želivski na brzo pregleda listić.

„Moje ime na čelu? Polag Vilim?“

„Samo s tom razlikom, da je tvoje označeno križem, njegovo nije.“

„Nuder, pa što razumjevaš pod tim znamenjem?“

„Znamenuje smrt!“

Ivan Želivski zamukne, a oko upre u lice Ankičino.

„Ti blazniš, Ankice!... Tko ti je nabajao to?... Kako je došao taj listić u tvoje ruke?“

„Priznajem, da se je to sbilo lukavo... Njekakav odaslanik Milutinov, gadan ridjoglav čovjek, donio mi list. Otvorim ga, ali vidim, da nespada na mene. Pripadao je njekomu viećniku Staroga grada. Vratim ga Korabu, koji se je s drugim listom prevario, i izmienim njegov za svoj... Kad je pako odaslanik otišao, nadjem na stolu taj listić, koji je iz onoga lista izpao.“

Želivski se zamisli.

„Ipak to nije jošte dokazom!“ reče za čas.

„Dakle čitaj, što je na zadnjoj strani lista pisano!“

Želivski čita:

„Na zapovied H. 500 najmljenika sa samostrieli obsjeda Željeznu ulicu.“

„Što to znači? Čemu ta posada, straža najmljenika?“

„Sjeti se, da si pozvan na obćinu Staroga grada sa svojimi vjernimi.“

„Ha, toga je ipak odviše! Tako daleko možda obiest njihova nesiže. Idem u viećnicu! Hoću da štitim kalež od osvade, da operem djecu kaleža!“

„Grozi ti propast. Milutin je u vieću urotnika. Onaj Milutin, kojega sam oko i lice postavila u svoju dušu; o kojem sam blazneći dne snivala, i za kojega sam se Bogu molila... O pukni, srce moje!“

Nastane tišina, prekidana Ankičinim plačem. Najednom se ali utiši i ozbiljnim licem pogleda put nebesa.

„O, osveta neće minuti toga papinca!“ zaklikne strahovitim glasom, a oko njeno zaljeska se neslućenim ognjem.

„Nerugaj se Bogu, nesretnice!“ karao ju Želivski, i nezovi na sebe gnjeva, koji će progoniti izdanoga duhovnika Podji i poklekni ovdje pod križem, te moli radje smiljenika nebesa, da oprosti zabludjelomu i odvrati od njega gnjev svoj!“

Muče poklekne Ankica na klecalo, stojeće naproti vratam. Usne njene tiho se gibahu moleći.

Po treći put se pokuca na vratih.

Dodjoše odaslanici u pratnji mladoga duhovnika.

„Ovdje se osvjedočite sami, velečastni oče“, reče viećnik starogradski, smiešeći se novomu drugu svomu, koracajući u sobu, „da meštar Ivan nemože na viećnicu ići.“

„Molim vas“, naglasi drugi, „nečudite mu se! On uči Očenaš osamnajestljetnu djevojku, a tu nema čovjek kad ni misliti na što drugo.“

Želivski je drhtao na cielom tielu.

„Možda je tu na njenu čast čitao svetu misu?... Škoda, da nismo tu propovied čuli!“

„Što to slušam, Ivane Želivski?“ reče mladi duhovnik ujedljivim glasom. „Narod te pozivlje kao svetoga muža, a zatim —“

Ankica trznu sobom.

„Vidim tu djevojku! Bezdvojbeno je nova sljednica kaleža, nije li istina? U tvojih rukuh biti će iz nje sigurno svetica!“

Ankica naglo ustane i okrene se.

„Za boga miloga! to je on!“ zaklikne i sruši se pod križem na klecalo.

Ivan Želivski pogleda ozbiljnim licem mladoga duhovnika. Oči Milutinove nehotice se sklopiše.

„Idi u miru!“ reče tihim i ozbiljnim glasom, mahnuv rukom.

Muče i zastidjen otidje duhovnik.

Glavom kimajući tumarili su za njim viećnici Staroga grada.

III.

Na Šmerhovlju.

Na uglu sadašnje viećnice starogradske, oko koje se ide s predgradja u židovski grad, stojala je za husitsko doba glasovita gostiona, koja se zvala „na Šmerhovlju.“ Stojala je polag Velflove kuće, koja bijaše u zakup dana obćini za sastanke viećnika. Kada pako prostorije Velflove kuće nedostaše, zakupljena bi i gostiona „na Šmerhovlju“, a na njenom mjestu sagradjena bje nova kuća i s viećnicom spojena. Kod zida, tamo gdje danas stanuju obćinski gasitelji, stajala je u to doba čatrnja (vodnik), prije u viećnici sakrivena, u koju je voda iz dvorišta priticala.

Toga dana, kad se je Ankica Šrolova slučajno sastala s duhovnikom Milutinom, bivšim stanovnikom samostana „Marije Snježne“, sjedjela je na Šmerhovlju družba vrlo bučna. Viesti s bojišta husitskoga, dogadjaji posljednjeg doba bijahu predmetom obće zabave.

Na Šmerhovlju sastajahu se naime u to doba izobraženi Pražani, gradjanstvo i djačtvo visokih škola Karlovih.

Od svih stolova najveći, koji je stajao u sredi sobe, bijaše već naokolo napunjen gostî, koji su pili svježu medovinu. Na čelu stola sjedio je Jerolim Šrol, gradjanin novogradski, otac Ankičin. Bio je najpreštimaniji gost izmedju svih. Makar je tu vladala podpuna jednakost bratska, ipak je volja Šrolova imala osobitu valjanost. Što je htio Šrol, htjedoše svi. Bijaše visoka stasa, širokih plećiju, lice crnom bradom posve zarašćeno. Nuzanj sjedio je na lievoj strani rukovičar Juraj, suhonjast i visok čovjek, pune smedje brade; a desno Horvàt, zamašan i tust, ali liepa lica. Sva trojica bijahu viećnici Novoga grada.

Najmladji kod stola bijahu susjedi Horvàtovi Hora i Jiskra, oba iz visokih škola.

Naproti njim sjedio je čovjek suha tiela i žute grde brsti. Bliede su mu oči nestalno vrljale po licih gostova, premda ga nitko nije preštimavao. Svatko od pridošlica morade opaziti tu ridju glavu, golo lice, kojim se je Vatroslav Korab bitno razlikovao od svih ostalih, koji su svi nosili pune duge brade.

U dvorani vladala buka. Soba bijaše dubkom puna, a najviše kod Šrolova stola, gdje su posjedali svagdanji gosti.

„Pa ma se preda mnom razpuko“, poviče u gnjevu rukavičar Juraj, „ja kapetanu nevjerujem. Liepi mi je to taboraš, koji proganja naše svećenike i psuje dragoga Ivana.“

„Da uz kalež drži, o tom nedvojim!" reče ozbiljno Horvat. „Inače neznam, zašto se nebi bio s Kravaržani podao Sigmundu."

„Zašto? . . . To je sasvim jednostavno! Gospodin kapetan imao je dosta ljudi na obranu, pa mirna Bosna . . . Zašto se pako nije podao Vaclav Kravarski?"

„Ta to su od te moravske gospode jedini", doda Šrol, „koji se nepodjoše kindjuriti na Sigmundov dvor! Prodji mi se te gospode! Imadu li bogastvo i moći, tlače narod, a neimadu li, služe kralju!"

„Molim vas, u koju vrst gospode spada Ivan Žiška Trocnovski?" upita porugljivo Korab.

Deset očiju pogledne nanj porugljivo, neodgovoriv nitko ni riečce.

„A taj gospodin Častrolovski!" ljutio se Ivan i zaustavio kriepkim oduškom svoj gnjev. „Nebi bio, vjere mi, mislio, da nas je nakan prevariti taj razmetnik."

„Svačije se sviesti to neprima", reče s posmjehom Šrol. „Da će nas Hotjenicki izdati, moglo se očekivati, ali da si i gospodin Opočenski hoće da zasluži gorući pakao, to mi nebi ni u snu na um palo!"

„Nevjerujem ni jednomu od njih! To je družba, koja gleda samo na svoj probitak."

„A kralju ide prosjačit za milost, pa se klanja, pada na koljena; čudo da mu nogu neliže."

„Tim Ružogorskim prokletstvo!"

„Ali Vartenberk nije ništa bolji!"

„Tako glodje crv na našem vlastitom srcu, dok ga crvotoč neumrtvi."

„Ali slušajte", ozove se ridjoglavi Korab, „ipak od te devetnajest gospode, koja su izdali obćinu pražku, nebijaše nijedan neprijatelj kaleža."

„A malo bolji od papinaca. Je li mogo s njimi Žižka, Roháč, Valkoun vojevati. Na pet čestitih četrnajest loših."

„Bacite ih kroz prozor iz viećnice; to bi bilo, mnijem, najbolje sredstvo", smijao se Horvàt.

„Ja sam često revnovao proti tomu, da Stari grad vlada nad Novim. Imaj svaki svoga gospodara! Na Starome gradu je premnogo plemstva, a vieće bi s Vitoldom s jedne zdiele jelo!"

„Zar se je gospodin Trocnovski takodjar na Starom gradu rodio?" pitao je opet Korab porugljivo.

„Žena ga je porodila, pa o tom dosta. O tebi se ali ni to nezna, tko te je izvrgo na ovaj sviet. Ta u tebi ja odviš malo čovječe nalikosti."

„Meni manjka možda, čim ti obiluješ?" primjeti Korab, kazajuć na trbuh Horvàtov.

„Korábe, drži jezik za zubi, a nebudeš li sjedio za stolom tako, ko da te nebi tu bilo, poleti ćeš, odkuda si došao!"

„Mene nestraši ta grožnja. Na tvrde šake obiknuti ću pomalo!"

„A toga je ipak odviše", zaviče Hora, ustajući s Jiskrom. — „Jiskro ulovi ga!"

„Što vam je do toga", branio se Korab, „vam nerekoh nikada ni slovceta."

„Što neznaš", poviče Hora, obišav stol, „da je tebe slušati pravi pakao za mene? Jiskro, spopadni noge!"

Ruke Korabove držao je Hora čvrsto u piestih. Jiskra po kratkom hrvanju, uhvati ga za noge. Baciše si ga na ramena.

„Ta nije još popio", smijao se jedan od susjednog stola.

„Ulijte mu to u grkljan", reče drugi, „da se okriepi."

„Nuder, eto ti, Korabe, sad možeš plivati", uze rieč opet prvi i ugrabiv kupu Korabovu, ulíje mu sve, što u njoj bilo, u lice. Korab zavrisne.

„Dederte sada van s njim!" zavikne Hora.

Vrata se otvoriše. Dvie nove pridošlice, drugovi Horini i Jiskrini stupiše u sobu.

„Ala, tu je procesija", smijahu se, spaziv Korabu, pružena preko Hore i Jiskre.

„Nesmijemo vas puštati bez pomoći", zaviče drugi, „na toga sam imao već odavna zub."

Poslje tih rieči spopadne jedan nogu, drugi ruku Korabovu, a cieli sprovod micao se kroz vrata. Gosti podjoše za sprovodom, tako da nije u gostioni ni žive duše ostalo.

Bila bi propast ladje, kad bi nasjela na kopnu", dokazivao je Horvàt susjedom svojim.

Ta nemislite si, da će se to sbiti. Tamo je eto čatrnja. Drugovi! ja ću prosjei led! Po tih rieči predade nogu Korabovu jednomu od drugova i pohiti k čatrnji.

Leda nebijaše na vodi. Proljeće je odviše rano poslalo topao vjetar.

„Dobro, već nije zmrznuta; vode bude i na izobilje. Amo s njim!" Provod dodje do čatrnje, a Korab morade muče proti volji u studenu kupelj.

Sve se razbjegne; jer je Korab studenom vodom štrcao oko sebe. Napokon mu pako ipak bude zima, te iskoči i potrča, zubi cvokotajući u Železnu ulicu, iz koje nebje za čas više ni koraka čuti.

Sa smiehom vratiše se gosti u gostionu. Osobito se pako gostionik vrljao od stola do stolu, radujući se, što se njegovi gosti tako dobro zabavljaju.

„Kad bi mu se to češće sbivalo, nebi se narivavao simo!" izusti Juraj. Bez dvojbe da bi valjda rado znao, što se medju ljudmi govori o tom, što je Želivski bio pozvan na viećnicu."

„Bog to neka sudi! Ja neslutim ništa dobra!"

„Ja se nadam, da Želivski neće ići."

„Ti ga neznaš, brate. Kad bi i znao, da odanle već neizidje zdrav, ipak bi tamo pošao. On kaže, da se istina ima braniti vazda i svigdje."

„Meštar Ivan Hus i Jerolim platiše to smrću!"

„Tko zna, što će nam donieti sutrašnji dan! Straže bjehu umnožane; plaćenici dobiti će sjutra povećanu plaću."

„Odkudn to znadeš?"

„Petar Gaudencij je to saznao. I Vilim mi to reče."

„Oho!" zaklikne Hora. „To ti treba biti na oprezu. To namah ima da zna kolegij. Budimo pripravni."

Hora i Jiskra ustadoše, i brzo odoše.

Dva su sata hodali Pragom, razširujući svuda kobnu viest, i prije nego li je osvanuo dan, znao je sav Prag za pogibelj Želivskoga.

IV.

Na propoviedi.

Neobično duboka magla skrìvaše rano drugoga dana Prag. Činilo se, kao da ju sunce nebi moglo proniknuti, te osunčati zlatnimi traci vrh Tinskoga hrama, kojega su zvona orila po vrvećem gradu.

Nu u samostanu Marije sniežne bilo je ipak najživlje. Prag je znao, da će Želivski propoviedati, te bogati i siromasi, veliki i mali, mužkarci i žene grnuše u hram, očekujuć miloga duhovnika. Dugo prije početka bje crkvica napunjena pobožnim ljudstvom. Hrpe ljudi nagomilaše se pred samostanom i napuniše prostrano dvorište samostana. I jošte naraste stiska. Sav ogromni prostor pred samostanom bio je zapremljen čekajućimi. Duboka tišina zavlada. Sve je mučalo.

Napokon stupi iz svoje stanice na dvorište. Stiska se razstupi i kroz redove ljudi stupaše visoka i uznešena stasa duhovnik, pozdravljajući prisutne. Tisuće ljudi gledalo nanj s posmjehom. Tisuće njih bili bi zanj žrtvovali imetak i život. Kad je spazio veliku stisku, napunjujuću sve prostore, te začuo, da daleko veće množtvo, koje nije moglo ni u dvorište ni u samostan, nanj vani čeka, zaprosi njeke, da iznesu propovjedaonicu na polje i postave uz zid samastana.

I tako je bilo. Ljudstvo u hramu i na dvorištu čekajuće, razidje se po trgu, pa kad je nastalo tiho, stupi Želivski na propovjedaonicu.

Grobna tišina zavlada medju nazočnimi. Ivan Želivski blagoslovi puk i počme propoviedati.

Bijaše to trenutak svečan, jedan od onih časova života, kada odanost svoju prama izabranim svojim hoćemo da zapečatimo smrću, kada nas za čas ostavlja sebičnost, taština, slavohleplje i oholost, da vlast krieposti ustupi.

Svaka se rieč možnog i oduševljenog govora Ivanova tisućput ozivaše u dušah slušajućih; svaka slika, kojimi je prebujao govor Ivanov, živo je trepetala pred očima svih, reko bi, da to ljudstvo, sastavljeno s tako raznih živalja, jednom samo diše dušom, jedno samo ima srce.

Ivan Želivski obrao si je k tumačenju tekst, uzet iz Matijinog evangjelja: „Sin čovječi biti će predan u ruke ljudske." Rječitošću svojom vladao je s pražkim narodom, pa zato je i najvolio govoriti o Isusu. Nitko od propoviednika nije znao naslikati taj prauzor ljubavi, krieposti i strpljivosti tako, kano Želivski. On razplače narod, da je naličio djetetu. U uzdisanju umirao je glas propoviednika. Taj čas mogao je Želivski sve, narod bi bio pošao u smrt pjevajući i smijući se.

„Sin čovječi biti će predan u ruke ljudske.“ Narod je ljubio u Želivskom pravoga nasljednika Krstova. Rieči njegove bijahu mu svete; bio je kriepostnim, jer ga je Želivski učio kriepost.

Jednostavnost i prostota sv. pisma možno djeluje na ćut ljudsku. U njem je toliko istine, toliko izkustva, toliko psihologije, da se čini, kao da bi njegov tvorac živio u doba naše. Čitajuć sveto pismo, nevraća se narod u minulo doba; on gleda okolo sebe, i u svojih vrstah vidi primjere slikâ svetoga pisma. Svaki, o kom se čini, da pismo govori, biva narodu svetim.

„Sin čovječi biti će predan u ruke ljudske.“ Kano što se glasba, radjajući se u tihih akordih, koji se jedva čuju, korak za korakom se jača, raste, umnožava, kriepi, dok plane kao bura novoga življa, tako je i besjeda Ivanova rieč po rieč sve više zamašala, u srce dirala i uzhićivala, dok je povukla dušu u onaj vir neizrecive strasti, koja vodi na stratište, u bitku kano na pir i veselje.

„Sin čovječi biti će predan u ruke ljudske.“ Nije li se morao narod sjetiti muke Husove? Nije li mu se činilo, kano da bi dočitano mjesto sv. pisma jasno i proročkim duhom kazivalo nanj? I Želivski je vjerovao i tumačio tako. Slikao je narodu muku Husovu, njegov put na granici . . . i još nije dogovorio o smrti u plamenu, a plač uzdrhta zrakom, i oči se svih obaliju suzami; a jecanje mužkaraca i žena nalikovalo je hujanju urlajućeg vjetra.

Jecanje naroda, kano uzvišena žalobna pjesan, pregluši ga. Bijaše besjedom svojom tamo, gdje rieč zamuči pred činom, gdje treba narodu strujom hrlećemu pokazati cilj, da za njim potegne svom silom i revnošću svojom.

Želivski opet poče.

Progovoriv o Krstu i Husu, pokaže i na osvetu njihove smrti, te iste oči, koje su se malo prije lievale suzami, zaljeskaše sada ognjem.

Nadahnuv narod vjerom u dobar izmak boja, a silom i smjelošću na nov napor, završi govor svoj ovimi riečmi:

„Ako imate vjere, kano zrno gorušično, recite gori: Predji tamo, i preći će; i ništa vam neće biti nemoguće.“

Timi riečmi stupi s propovjedaonice. Sve je grnulo k njemu. Narod je ljubio ruke dragoga duhovnika, doticao se ruha njegova.

„Blagoslovi nas“, vikahu glasovi. „Daj nam blagoslova!“ orilo se od najudaljenijih krajeva prostranoga toga mjesta.

Želivski stupi opet na propovjedaonicu. U hip se svi odkriju, duhovnik se pomoli i blagoslovi ljudstvo.

Bilo je poslje propoviedi.

Ali gle čuda; Svjetina se nerazidje. Ostane na trgu kano prikovana. U taj mah stanu se rivati kroz svjetinu dva čovjeka, viećnici Staroga grada, krčeći si put k Želivskomu. Napokon im podje za rukom, provući se k njemu.

„Gospoda na viećnici sastadoše se već. Čekaju na tebe, meštre Ivane!“ reče prvi, uljudno se pokloniv duhovniku.

„Molimo, da nebi zatezao, kad je već propovied svršena“, dodade drugi.

„Neidi, Ivane, neidi!“ ozovu se glasovi u svjetini.

„Radi se o tvojoj propasti!“ zaklikne Juraj, proturav se k duhovniku, kao da bi ga htio uzdržati.

„Mi te nedamo!“ vikahu okolo stojeći.

Viećnici drhtahu od straha i groze.

„Mi te nedamo!“ orilo se svjetinom.

Želivski stupi po treći put na propovjedaonicu.

„Braćo!“ zavikne on. „Vi znadete, da se ja nestrašim. Nije li to dužnost duhovnika, da štiti i brani vazda i svagdje nauk, koji drži pravim? Nebi li se morali stiditi, videći, da se vaš duhovni pastir grozi pogibelji ondje, gdje se radi o kalež, o svetu našu stvar? S ljubavju k vjeri nastupio je veliki meštar naš smrt mučeničku, a ja, koga je on učinio zastupnikom svojim, zar da se sgrožavam puta, kojim je on koracao? Tko iskreno misli s kaležem, neka me pusti ići. Moja je želja, da se razidete u miru kućam svojim.“

Mučeć razilažaše se svjetina. Mrmljanje se utiša na ustnah. Narod nesmjede da izusti groznu slutnju, koja je obuzela dušu svih; nemogaše se protiviti onomu, koji ga je toli ljubio.

Ivan Želivski obrati se na desno i podje upravo okolo samostana na starogradsko predgradje.

Na kraju Željezne ulice zaustavi ga žena, crnim ruhom odjevena. Lice joj je krila gusta crna koprena. Uhvativ njegovu ruku, stisne ju i poljubi vruće. Velike gorke suze kapaše joj s očiju na ruku Ivanovu, koji lahko njenu glavu pogladi. Pod razgrnutom koprenom spoznade lice Ankičino.

„Zašto imaš to crno ruho na sebi, drago diete?“ reče joj glasom punim blagosti i sućuti.

Duboke, crne oči zagledale su u lice Ivanovo. Sav oganj duše upro se o tom pogledu. Ankica mučaše.

„Ti si probdila noć, vidim to na tvojem licu. Što ti je, dušo moja; govori!“

Usne Ankičine krčevito drhtahu; otvori usta, ali neprogovori.

S očiju njenih na novo potekoše suze. Nemogući se dalje svladati, padne na koljena i obuzme noge Ivanove. Ankica je oniemila. (Svršit će se).

Stare i nove priče.

(Sabrao ih prof. M. Riesel.)

II

Kako su dva brata lopova blago kralja Rhampsinita krali.

U vrieme trojanskoga rata, dakle oko god. 1200. prije Is. por. vladaše u Egiptu, kako otac povjestnice Herodot pripovieda, njeki kralj imenom Rhampsinit, koji je osobito poradi bogatstva svoga na glasu bio. On bijaše tako lakom, da baš niti bogovom, ili pravo reći, svećenikom nije ni najmanju žrt-

vicu prinašati hotio. Moramo ovdje mimogred napomenuti, da je Herodot sve ono, što o Egiptu pripovieda, od ondješnjih svećenika čuo. Naravna je dakle stvar, da ovaj lakomi kralj nebijaše kod svoga naroda obljubljen. Da bi svoje neizmierno blago čim bolje sakrio, zapovjedi svomu dvorskomu graditelju, da mu što tvrdju i pouzdaniju blagajnu sagradi. Ovaj pako bijaše, kao što se to medju dvorjani često nalazi, velik ugursuz, te, gradeć blagajnu, u debelom zidu uloži veliki jedan kamen tako umjetno, da bi ga onaj, koji bi za to znao, bez velikog napora mogao izvaditi i opet na svoje mjesto postaviti, pa tako lahko u blagajnu ući i opet izaći. Ala zgodne prilike za tate! Nu graditelj, prije nego je svoju majstoriju upotriebiti mogao, umre. Al da mu se plod ote lukavštine sasvim neizmakne, odkrije prije smrti tajnu sinovom svojim, i tako ovim ostavi pregolemo, ako baš i ne najpoštenijim načinom stečeno, nasljedstvo. Ovi nebudući lieni zanimahu se tako živahno za blagajnu, da je kralj doskora osjetio, koliku su mu štetu nanieli. Ali kako je i kojim putem blago odnešeno, toga nije nitko na svietu ni slutiti mogao. Zidovi nenarušeni kao klisure, a brave i zapori dvanajstorih vrata stojahu nedotaknuti. Najposlje se kraljevi savjetnici dosjetiše, da bi dobro bilo, zanke i stupice stavljati: Tako im podje sbilja za rukom, da bar jednoga tata ulove. Vidivši se ovaj ulovljenim, reče tihim glasom svomu bratu:

„Bježi, bježi, brate! eto mene ulovljena; nego da i tebe, poznavši mene, neuhvate, brže mi odsieci glavu, pak idi kud znadeš.“

To ovaj učini, pa hitiv bratovu glavu u torbu, vrati se kući.

Pošto se je kralj sa svojimi savjetnici dugo i dugo savjetovao, kako će i drúga ulovljenoga tata uhvatiti, bude odlučeno, da se mrtvo tielo bez glave javno o zid blagajne objesi i pokraj njega namjesti straža, koja bi pozorno na to paziti morala, hoće li se tkogod od mimo idućih, pogledav mrtvaca, u licu smutiti, i ako bi takovog opazila, da ga odmah uhvati i zatvori. Medjutim se je mati ove dvojice, to saznavši, veoma razžalostila, te počme živomu si sinu zaklinjati se, da će, ako nebude kakogod gledao, da mu se brat pošteno sahrani, cielu stvar sama očitovati. Da to dakle prepriečí, uzme pokorni sin njekoliko magaraca, natovari ih vinom napunjenimi mjehovi, te se uputi kao tobožnji vinar tamo, gdje mu bijaše obješeno bratovo mrtvo tielo. Došavši do straže, prereže prefrigani lupež brže bolje nožem jedan svojih miehovâ, a čim je vino počelo curiti, stadè na sve grlo vikati:

„Jao i pomagaj, eto mi vino izcuri.“

Momci od straže dotrkaše, te ovaj lonac, onaj zdjelu, njetko što podmetnuvši, uhvatiše što više mogoše i popiše. Na to ih tobožnji vinar zdravo počme psovati i grditi. Vojnici, da ga umire, stadoše mu kod pretovarivanja njegovih preostavših miehova pripomagati i svakako na ruku ići. To videći ugursuz, da im se zahvalnim ukaže, izruči im iz prva drugi, pak zatim i treći mieh, a ovi predano im vino u njegovo zdravlje veselo popivši, napokon kao panjevi upadoše na tle i zaspaše. Sada lopov, izvadiv iz žepa britvu, stane ih sve redom liepo brijati, i to, za veće ruglo, samo s desne strane obraza.

Zatim skine mrtvo tielo svoga brata sa zida, natovari ga na osla, te se posve mirno uputi kući.

Čim se je preponizno izviešće ob ovom drzovitom činu kralju na znanje dostavilo, razljuti se ovaj kao lav, te odluči pod svaku cienu saznati, tko da je onaj, koji je kadar takove stvari izvesti. U tu svrhu zapovjedi svojoj kćeri javno razglasiti, da će ona tri puta poljubiti svakoga, koji joj bude najlukaviji i najdrzovitiji čin iz svoga života pripovjedio. Kraljeva se indi kćerka, pokorna vazda zapovjedi očevoj, nije ustručavala ni najmanje, da ovaj očev nalog točno ovrši. Dade dakle oglasiti po gradu, što joj je po ocu naloženo bilo i stane očekivati prihodnike. Začuje i onaj lopov za taj proglas, te stane misliti, kako će kralja skupa s kćerju i opet prevariti.

Dosjetiv se najposlje, odsieče nedavno umrvšemu čovjeku ruku, pa se s njom uputi kraljevoj kćeri, te joj ovako stane besjediti:

„Oj prejasna i prekrasna kraljevice! Najgnjusniji je čin moga života taj, što sam si bratu glavu odsjekao, a najlukaviji i najdrzovitiji, što sam obrijao tjelesnu stražu tvoga oca.“

S ovimi riečmi pruži joj mjesto svoje onu mrtvacu odsječenu ruku, te ju zamoli, da bi ga sad, kao što je obećala, tri puta poljubila.

„Aha!“ povikne kraljeva kći, prigrabiv ruku, „jesam li lopova uhvatila?“

„A ti ga drži!“ reče lopov, i kao munja izleti iz kraljeva dvora, a začudjena kraljeva kći držaše u svojoj bieloj nježnoj ručici grdnu mrtvačku ručurinu.

Čuvši to kralj već neznadjaše jadan, što će da misli, te se napokon okani svake iztrage, dosjetiv se niečemu drugomu. Razglasi po cielom kraljestvu, zadavši svoju kraljevsku rieč, da će onaj ugursuz nad sve ine ugursuze ne samo od svake kazni prost biti, nego još i veliku zadobiti nagradu, ako se bude sam očitovao. Ovaj proglas neostane bez uspjeha. Najavi se lupež i bude — kraljevim zetom.

Tako se često dogadja na ovom šarenom svietu, da nedobivaju nagrade poštenjaci, nego upravo spletkari i smutljivci javnoga mira.

Izpravci.

U 24. broju uvukoše se i opeta njekoje smetalice, koje, molim, da čitatelj ovako izpravi: Na strani 372. u pjesmi: „Svomu zlatu na sastanku“ u drugoj kitici, 4. ornju mjesto „dobra“, čitaj „d v o r a.“ Isto tako na str. 374 pod konac drugoga redka počimajuću izreku čitaj ovako: „N a d g l e d a n j e o d s t r a n e F r a n c e z a p o p u s t i p o s l j e o v o g g e n e r a l o v o g r a z g o v a r a, a l i n e n j e g o v a o p r e z n o s t.“ Konačno na str. 382. u petom redku čitaj mjesto „Apolonu“ „A p o l o n.“

LISTAK.

Književnost i umjetnost. Upravo je izašao „Rad“ jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti. knj. XI., str. 274. U Zagrebu 1870. Ciena 1 for. 25 novč. Ovo je sadržina ove nove knjige: Prinesci malakologiji jadranskoj iz „Descrizione dei testacei, crostacei e de' pesci che abitano le Lagune del Golfo Veneto, dall' ab. Stefano Chiereghini. Od Spire Brusine. — Tvorba i njezino trajanje od Lj. Vukotinovića. — Kalnička gora sa svoje prirodopisne znamenitosti od dra. Jos. K. Šlosera. — Onda sliede: književne obznane, i to: Fac-Simile dell' Atlante dell' Andrea Bianco od dra. P. Matkovića. Službena Statistika u Srbiji, od istoga. Srbska bibliografija za noviju književnost 1741—1867., sastavio St. Novaković od V. Jagića. Napokon „treći izvještaj o sabiranju narodnih pravnih običaja od dra. V. Bogišića“, te izvodi iz zapisnika jugoslav. akademije.

— Ovih dana izašlo je znamenito dielce: Contribution à la malacologie de la Croatie par S. Brusina. Français par F. Šuler. Zagreb. 1870. Na prodaji kod Albrechta i Fiedlera. G. Brusina nacrta u uvodu te knjige sve, što se je dosad radilo u Austriji oko zemaljskih i sladkovodnih mekušaca, pa je podvrgo onda taj rad strogoj, al pravednoj kritici i dodao napokon popis čitave austrijske malakologičke literature u raznih kraljevinah i to onim redom, kako pojedine te kraljevine prema znanosti stoje. Revizija uzeta je iz prve knjige „Rada“, te će zanimati ne samo austrijske naravoslovce, nego i inozemske. Na koncu dielca spominje g. pisac izvor gradiva, to jest muzealnu zbirku pokojnoga Sabljara, i liepu zbirku prof. Erjavca. G. pisac nije mogo preboljeti da nenapomene, kako je Hrvatska dosad malo, a Slavonija gotovo nimalo poznata u učenom svietu. Da to bar ponješto popravi naveo je u specijalnom djelu 160 dosad u Hrvatskoj nadjenih vrsti, od kojih imamo spomenuti imenito Melanellu Hollandri, koja je po tom znamenita, što dolazi svuda u Hrvatskoj, ali svuda različita, te bi zato od velike koristi za izpitivanje Darvinove teorije bilo napisati o njoj monografiju. — Osim novih vrsti, navedenih jur u „Radu“, opisao je g. Brusina najnovije vrsti, a te su: Helicella Erjaveci, Strigillaria Sabljarii i Fruticicola Erjaveci. K tomu je i predložio dva nova roda, koja je imenovao: Kuzmićia i Erjavecia. Napokon je naveo g. pisac 61 vrst, koje su citirali razni spisatelji kao hrvatske, ali koje nisu dosada opisane, ili su dvojbene, ili se moraju izključiti iz broja hrvatskih. (Vienac).

Razne viesti. Svjestni seljaci. U Recolju su si slovenski seljaci sagradili čitaonicu, gdje se osobito po nedjeljah i praznicih skupljaju, te čitaju i besjede priredjuju. Mnoge slovenske seoske obćine slale su svoje učitelje na obću njemačku učiteljsku skupštinu i izložbu učila u Beču. A u Českoj, gdje sada 126 šećerana ima, veli „Svetozor“ da su velikim dielom seljačke. Kad ćemo mi imati takove seljake?

— 15. proš. mjeseca postavljen je u kraljevskom Pragu uz veliku slavu spomenik Karlu Havličku, slavnomu piscu i mučeniku naroda českoga. Spomenik je iz granita, 17 stopa visok i urešen je s grbom „Svatobora“, i s dobro pogodjenim poprsjem proslavljenika iz mjeda.

— Nedavno je u Beču na Rennwegu bio meting drotara ili krpiloncija, na kojem se je osnovalo družtvo za podporu nemoćnih zadrugara. Predsjedao je skupštini Botavaj, drotar iz Trenčina. Dokazujuć potrebu družtva, napomenu, da samo u Beču sada 1123 drotara iz Trenčinske stolice živi, i da kroz deset godina nijedan odsudjen nije bio. Napokon opomenu svoje zemljake, da bi vjerni ostali svojim načelom, i da bi poštenjem svojim služili za uzor.

— Na cieloj zemlji stanuje sada 1.228,000.000 ljudi, od njih je plemena kavkaskoga 360 mil., mongolskoga 552 milijuna, etiopskog 190 mil., malajskog 176 mil., indoamerikanskog 100 mil.; a svi govore 3642 razna jezika.

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.

HRVATSKI SOKOL.

ZABAVAN I POUČAN TJEDNIK.

Uredjuje **Ivan Filipović.**

Br. 26. U Zagrebu 29. lipnja 1870. **God. I.**

Izlazi svake sriede. — Godišnja mu ciena 5 for.

Angjelom ćeš biti.

Od Ljubinka.

Bolna srca s roda svoga
Utjehe sam tražit pošo;
Nenašav je nigdje, nigdje,
U božji sam hramak došo.

U tom hramu nekucalo
Baš nijedno srce živo
Do angjela pred oltarom,
Što je klečo pa je snivo.

Srce mi je mlado stalo,
Žrtveniku makoh bliže,
A djevojka, angjeo onaj,
Krasne oči k nebu diže.

Iz očiju raj joj gleda,
Raj za narod boga moli.
Ta zar može onaj gore
Molbi raja da odoli?

Oj, hrvatska diko, ti si
Onaj krasni angjeo bila,
Odkada te ondje spazih,
Srcu si mi omilila.

Ljubi, ljubi rod svoj tužni,
Ti za njega moli boga;
Angjelom ćeš mojim biti
I angjelom roda svoga!

Putne uspomene jednoga pokojnika.

(Nastavak.)

XX.

Kneževina poljička i Omiš.

Čudna ti li je ta naša raztrojena kraljevina hrvatska, koju sadašnji naraštaj trojednom kraljevinom nazivlje. Koliko tudjega življa uplelo se tu u narodni život! Koliko tudjih raznih kultura umješalo se u narodni duh! Koliko tudjih uprava i zakona pritisnulo je narodne običaje i obustavilo narodni razvitak

države! Pak ipak preostade još toliko izvorna življa slovinska u svemkolikom narodu, da se diviti moraš, kad na primjer u zabitnom kutu, budi juga ili sjevera, budi iztoka ili zapada nagaziš na jedan te isti puk, posve srodan ne samo u govoru i pjevanju, nego u običajih, nošnji, zakonih i domaćoj prastaroj upravi. Do ovoga razmišljanja dovede me razgovor s njekimi Spljetćani, kad im očitovah volju, da posjetim prastaru hrvatsku kneževinu poljičku.

Što bijaše Hrvatom kneževina, to je inostrancem republika. Mogao bi čovjek ovaj smies pojmova smatrati za njeki paradokson, pa ipak bijahu hrvatske kneževine, banovine i županije u bitnosti jedno te isto što i inostrane republike, jer im bijaše jedna osnova, naime slobodna vlada naroda na temelju slobodnoga izbora narodnih glavara i činovnika. Kao što su pako stare republike demokratičke pretvorile se s vremenom u aristokratičke, isto tako prodje i u naših kneževina, banovina i županija upravna vlast iz ruku svega naroda u ruke pojedinih plemena, ili vlastela i plemića.

Isto se sbilo i s kneževinom poljičkom. Pod hrvatskimi vladari bijaše tu još po svoj prilici demokratička vlada, i Poljićani stajahu, kao i Neretvani i Zahumljani i ostala poveća plemena istinabog pod zakriljem hrvatskih vladara, ali prema državi stojahu samo u njekom saveznom odnošaju. Taj odnošaj pričuvaše Poljićani i pod ugarskimi i bosanskimi kraljevi, dapače i pod istom vladom mletačkom. Ugarski kraljevi uvedoše prvi, kao na mnogih inih mjestih, tako i u Poljica feudalizam i aristokraciju, podjelivši njekim porodicam ugarsko plemstvo, na što narod ove plemiće nazva Ugričiće, kao što je kasnije one plemiće, koji dobiše plemstvo od bosanskih kraljeva, nazvao Bošnjacima; premda se nemože dokazati, da su ove sasvim hrvatske porodice doselile se ikada budi iz Ugarske, budi iz Bosne, jer ono, što bunca vriedni naš Kačić i što pričaju stare bajke, neima nikakova temelja.

Znamenito je za zgodpisje hrvatsko, da unutarnji upravni ustroj državice poljičke, onaj isti bijaše, koj i u plemičkih obćinah prekovelebitske Hrvatske, od kojih nam je kao njeka ostavština sačuvana u Turovom polju i ponješto kod obćine draganičke. Kao što su Poljičani svake godine držali svoj zbor na dan sv. Jurja, isto tako drže i danas Turopoljci svoje spravište na dan sv. Lucije. Kao što Poljičani bijahu razdieljeni na 12 malih obćina ili knežija, kojim predstojaše mali knez, isto tako razdieljeni su i Turopoljci na manje obćine ili sudčije, kojim predstoji seoski knez. Oni knezovi zastupahu u Poljicah svoje obćinare kod skupnoga zbora i birahu tu svoga velikoga kneza i ostale častnike, kao što i danas turopoljski knezovi zastupaju svoje obćine i biraju svoga župana i ostale činovnike.

Poljičani stvarahu svoje zakone na svom saboru i primahu povelje i povlastice od svojih pokroviteljnih vlada, isto tako kao što i Turopoljci stvarahu vlastite naredbe, dobivajući povlastice i potvrde svojih starih prava od kraljeva ugarsko-hrvatskih. Jednom rieči, sav ustroj uprave bijaše tu i tamo jednak, a neima sumnje, da su njegda Poljičani i na državnih saborih kraljevine hrvatske uticali isto tako, kao i Turopoljci i ostale plemičke obćine hrvatske,

od kojih hoću da napomenem samo Kalničku, Moravečku, Draganičku s Krašići, Pribičku, Lapačku, Bužku, Lučku itd.

Pošto je god. 1808. samouprava kneževine, ili tako zvane republike poljičke dokinuta, porazdieljene su obćine poljičke na tri pretorije: splietsku, sinjsku i omišku. Ovo dokinuće poljičke slobode i samouprave bijaše nagrada što su se Poljičani proti Francezom junački branili i od vojske maršala Marmonta prem velike štete pretrpili, kojih tužne posljedice i danas ćute.

Poljička kneževina proteže se u duljinu od rieke Žrnovnice do rieke Cetine. S južne strane natapa ju more, a sa sjevera grli ju jedan rukav mosorske planine. Kamenita brda i plodna polja okružuju poljičkih 18 sela, u kojih stanuje na prostoru od 40 milja do 10.000 samih čistih Hrvata, koji neznadu drugoga jezika do hrvatskoga, te su narodni jezik pričuvali sve do danas u istoj crkvi, birajući za popove tako zvane glagoljaše, koji rabe već od davna mjesto glagolskoga pisma hrvatsko-bosansku ćirilicu, kojom su i poljički zakoni pisani.

(Nastavit će se).

Ivan Želivski.

Historička pripoviedka iz husitske dobe.

Od Ervina Spindlera.

(Svršetak.)

V.

Urotnici.

Dok je Želivski pred samostanom Marije sniežne propoviedao, bijaše viećnička dvorana starogradske viećnice, od koje su prozori na dvorište gledali, napunjena viećnici i gospodom.

Dosta prostrana soba s bogato urešenim svodom bijaše razdieljena na više dielova. Kod zida, što je stojao naproti prozoru, bio je cieli red visokih sjedala, nastavljenih na način skalinâ. Bijahu to visoki drveni naslonjači, do kojih se dolazilo na vrata, koja su sačinjavala prednji kano stol napravljeni dio. Naproti povišenim stolcem stajalo je njekoliko redova klupâ, sličnih crkvenim. U te klupe posjedaše viećnici, a u naslonjače načelnici pražkih gradova i kapetan. Na desno dielila je bogato rezana i ukrašena rešetka viećničku dvoranu od slušatelja. Na lievo kod visokih vrata hodala je straža u pristalom českom kroju.

Od prisutnih valja spomenuti gospodina Haška Valdštinskoga, kapetana gradskoga, koji je zasio na najviši stolac, i Petra Vježeckoga, načelnika Staroga grada. Gospodin Hašek Ostrovski iz Valdština bio je orudje plemićke stranke u Pragu, koja je vladala na starom gradu i za Aleksandra Vitolda, kneza litavskoga, propagandu činila.

Stranka ta, koja se je zadovoljila s članci Pražkimi i s obćenitom se crkvom opet pomiriti htjela, nalazila je glavne protivnike u Taborskoj stranci, prije svega pako u svećeniku Želivskomu, koji je bio vodja demokratičke stranke, imajuće svoje sielo na Novom gradu.

Obje stranke vojevahu dugo jedna proti drugoj bez ikakova uspjeha, dok je napokon u vieću devetnajest husitskih plemića, medju kojimi je samo njekoliko Taborićana sjedilo, demokratičkoj stranci u Pragu konac učinjen bio.

Znameniti taj dogadjaj sbio se je 5. veljače god. 1422.

Na mjesto skinutoga kapetana Ivana Hviezde Višemiličkoga, koji je spadao u redove taborskih plemića, izabran je 9. veljače gospodin Hašek Ostrovski iz Valdština, glavni privrženik Vitoldove stranke. Vieće devetnajstorice skinulo je sve tadašnje demokratičke viećnike i činovnike obijuh gradova i zabranilo svećenikom pristup u gradske viećnice.

Kada je pako stranka plemićka, pokoravajuć se javnomu mnienju, Ivana Želivskoga s Jakopakom, Englišem i Kardinalom za čelovodje svega svećenstva pražkoga priznati i potvrditi morala, zaključi ona, da će ih se riešiti izdajničkim načinom.

Gospodin Hašek i Petar Vježecki, načelnik staroga grada, načiniše osnovu, kojom je imala biti za uviek podkopana moć demokratske stranke u kraljevskom Pragu.

U toj škupštini dozrela je misao njihova do čina.

Baš su se zajedno tiho razgovarali Hašek i Vježecki kod prozora, zapisujući svašta na male četverouglaste pergamenove tablice.

Medju ostalimi bijaše nam jedino poznato lice, onaj Horvàt, kojega smo na Šmerhovlju spoznali. Govorio je s Petrom Rezekom, viećnikom Novoga grada. Bliedo lice Rezekovo bilo je danas skoro prozračno. Mutno i veliko oko ljeskalo se i svietilo pod namrštenim čelom, po kojem su u neredu padale gavran-vlasi. Petar Rezek bijaše jedan od prvih Husita. Izticao se vrlinom i duševnom nepokolebivošću. Narod je u njem štovao vrloga štitnika svoga u viećničkoj dvorani.

Osim Rezeka bijaše tu još pet drugih viećnika Novoga grada. Ostale je odaslao Stari grad.

„Moj spasitelju, kako će se današnji dan svršiti?“ Počme Rezek uzdahnuvši. „Divne, grozne misli mute mi se po glavi.“

„Toga neće biti oni kadri, neće se usuditi da izvedu, što ti slutiš. Ta što bi rekao narod?“ primetne Horvat, tješeći se sam, jer je i on bio pun najstrašnije slutnje.

„Čudim se, da Šrol dosada još nije došao.“

„I Juraj je zakasnio urečeno vrieme. Tko zna, nisu li na putu?“

„Da sbilja! Čujem korake na hodniku. Moj bože, to ide Želivski!“

„Moje srce kuca silno u prsijuh. O da ih radje razbije, imade li žalostno dokončati taj dan, da to nevidim!“

„Meni se danas čini, kao da bi sve ovdje bile same izdajice. Moj ih pogled izazivlje na ogled, nu svaki namah obara oči dole.“

„Ali kakav strah! Neznaš li, da je narod pripravan? On ga neda u krvničke ruke.“

Vrata težko zaškripaju, te u dvoranu stupi svećenik Ivan.

„Ta evo ga!“ reče Vježecki s očevidno utajenom radosti kapetanu Hašku. „Ajdmo ga pozdraviti!“

Sve okruži Ivana. Samo poslanici starogradski, koji su se nanj tajno srdili, ostanu u klupah.

„Ta ja sam znao, da ti držiš zadanu rieč“, poče Hašek, stisnuv ruku Ivanovu s uhinjenom radošću.

„I kad tih rieči nebi bilo, došao bi, bivši ovamo pozvan. Ta nemam, mislim, razloga bojati se toga mjesta“, doda Ivan s naglasom.

„Kakovi pak razlozi?“ lati se rieči Vježecki, da skrije smetnju Haškovu. „Ta nismo na Novom gradu!“

„Želio bi, da bude ovdje tako sigurno, kano u našem gradu“, upadne mu u rieč Rezek, Vježeckim razdražen.

„Nezamjeri mi, u šali je rečeno. Ni ja nisam mislio na nikakovo zlo.“

Gle, prijatelji me moji pretekoše“, poviče Želivski, spaziv Novogradjane u razgovoru dalje stajati.

„Šta je do nas“, reče jedan izmedju njih, osvjedočiv se, da su Starogradjani dosta daleko. „Ali ti nisi imao ovamo dolaziti.“

„I vi ste se poplašili. Zašto sudite tako zlo o Hašku.“

„Pogledaj na rešetku!“

„Danas tu nema ni žive duše!“

„Nikoga nesmiju ovamo puštati!“

Po tom nebi još zlo sudio. To se sbilo možda s razumnih razloga. Možda bi bila navala odviš velika!“

Dà, reci radje, da bi se ta dvorana napunila tvojimi prijatelji, pred kojimi oni drhću.“

„A upravo zato držim za sigurno, da nas se rukom ni dotaknuti nemogu. Ta tko bi od njih ostao živ?“

„Ali zašto su podvostručili straže? Zašto odaslali najednom toliko plaćenika?“

„To je zaista čudno!“

„Pst! Hašek dolazi. Mučimo o tom!“ opomene Rezek.

Kapetan pristupi sbilja k duhovniku.

„Ja ću zasjesti, makar još dvojice nije: Jurja i Šrola!“

„S Jurjem sam govorio; on će doći za izvjestno. Šrol je valjda zakasnio u kćerinoj sobi, ako je bio kod kuće, kad su ju donieli!“

„Bi li poslao odaslanike po nje?“

„Ako to učiniš, biti ćeš siguran. Dakle sjednimo! Vrieme bježi.“

Svaki se sjedne na svoje mjesto u klupu. Vježecki s drugim načelnikom grada i Haškom sjednu u pročelje.

„Dva odaslanika neka odu k Šrolu, da kaže, hoće li doći.“

Jedan stražar izvrši zapovied i odaslanici odlete.

Nastane tiho.

Petar Vježecki i Hašek tajno se razgovaraju. Napokon uzme rieč Vježecki i reče:

„Mili Ivane! Braća Taboraši traže od nas, da im damo konjanika u pomoć. I na Moravi zovu nas na polje. Reci dakle, koji put bi bio najbolji?“

„Mislim, da tu netreba mnogo oklevanja. Svi se valjda slažemo u tom, da valja pomoć dati Taborašem, koji su naša najvjernija braća!“

„Prosudimo, gdje nas je više trieba“, padne mu u rieč Hašek.

„Ali nezaboravite na Krasikov! Ako vojsku na Hradek pošaljemo, sigurno bi za rukom pošlo, a odtud bi možda mogle spojene sile navaliti na Krasikov.“

„To je zaista razborito.“

„Klatovska obćina je pomoć obećala, a nije sumnje, da bi Hradek spašen bio, kad bi se obćina sušička, Pisek i Domažlice sdružile s Taboraši.“

„Neostaje dakle drugo, nego s Tabora poslati pješake, nješto konjanika i Krasikov je spašen.“

„Iste si volje s nami!“ reče Vježecki, jedva se od smjeha uzdržavajući. „Tako će biti.“

„Nisu li se još povratili odaslanici?“ zapita Hašek stražu.

„Već vani čekaju da unidju, čim ih zovneš.“

„Dakle ih pusti amo!“

„Što je poručio Šrol?“ pitao je unišavšeg odaslanika.

„Već je od jutra, kažu, izvan kuće. Na sve strane poslaše glasnike, jer ga je grozna nesreća stigla ... Ankica, njegova kći, oniemila je.“

„Veliki bože! Sad mi je jasan naš sastanak“, vikne sav u čudu Želivski, uzdignuv sklopljene ruke na molitvu.

„Šrol nezna dosada ništa, a brat njegov drhće od bojazni i straha, da nebi ta viest imala zle posljedice za oca.“

„Gdje je Juraj?“

„Baš je došao sa Šrolom“, reče jedan izmedju stražara.

„Pusti ih dakle amo! A ti možeš odstupiti!“

Glasnik odstupi. Juraj i Šrol stupe u dvoranu.

„Da ste mi zdravi!“ vikne Hašek, a iz očiju mu je virila zadovoljnost. Poravnav knjige pred sobom, nastavi:

„U ime mira, koji ima biti geslom toga grada, pozivljem te sada, mili duhovniče Ivane, da rječitošću svojom udaljiš svaki gnjev iz ove skupštine. Ako je od nas svaki odavna miru naginjao, to te pozivljem, da slomiš odpor i gnjev sve braće, pa da svojima ustima izrečeš to geslo mira. Kada ti to učiniš, a mir posvuda nastane, izčeznut će i mržnja i zavladati sloga, prije nego van izadjem.“

„Liepa je to nakana“, odgovori Ivan, „umiriti obćinu, koja ima biti glavom ostalih obćina. Ali prvi korak tomu umirenju, to je vaša zadaća. Neotimajte kuća ni vinograda Taboru. Nesijte razkol, gdje mir cvasti ima; neizdajite zemlje ni vjere; nesumnjičite vjernih sluga božjih a osobito ...“

„Dost je već, dost! Tako zaista nezvone pomirljive rieči. Ozljedjuješ rane zacieljene, zovući iz groba griehe prošlih dana!“

„Ali oni, koji ih potakoše na samovolju, dosada vladu u rukuh drže. Pokora se dakle pristoji vama a ne nama.“

„Tvoje prkosite rieči zovu se zloba; mjesto ljabavi siješ mržnju.“

„Ne tako, gospodine Hašku! Što, kad bi ti toj obćini činio dobro, a ona bi tebe odrinula kao šugavu ovcu! Bi li ti reko: Dobro tako?“

„Okante se za boga tih osornih rieči. Sazvani smo, da slavimo pomirenje, da zlobu gonimo iz srca prisutnih i da razkolničtvu za uviek kraj načinimo. Mi dodjosmo s tom čvrstom nakanom, da umirimo te nevine, koje je obćina iz prevelike skrbi uhvatiti dala, nu namah pustila.“

„Ali prije hoćemo, da znamo, zašto smo uhvaćeni bili kano izdajice zemlje“, zavikne Rezek.

„Zašto vas na putu dadosmo uhvatiti?“ pitao se Hašek očevidno zbunjen. „To je zaista pitanje . . .“

„Na koje hoćemo jasan odgovor.“

„Ja još nisam razlogâ iztražio!“ tvrdio je Horvàt.

„Ostavi se već iztraživanja“, prihvati rieč Vježecki. Zašto da glodješ opet staru kost, koju smo već davno pod stol bacili.“

„Ne, ne, niste bacili gospodine Vježecki!“ reče žestoko Rezek. „I ako dade bog, smrću ću zasvjedočiti, da s timi izdajicami neću mirovati, dok nevidim, da vrše zakon božji!“

„Kada nije moguće u obćini izvesti pomirenje, to si perem svoje ruke!“ zaviče jakim glasom Hašek.

Iza tih rieči ustane i zazvoni.

Vrata se razlete. Sudac sa stražari stupi u dvoranu.

„Stojte! Vi ste uhvaćeni!“ povikne sudac davši četi znamenje.

„Izdajničko smeće!“ povikaše Novogradjani. „To je put k pomirenju?“

Nitko se nije branio.

Viećnici Novoga mjesta budu pohvatani i povezani; samo Želivskoga se nitko ni nedotaknu.

„Neznate li zapovjedi svoje?“ zavikne sudac mlateći topuzinom sluge stražarske. „Vucite ga na dvorište i svežite!“

Stražari pristupe, da izvrše nalog.

Svećenik Ivan, prekrstiv se svetim znakom, mahne im, da odstupe. „Razumijem vas“, reče čemernim posmjehom, „pustite me dragovoljno ići. Izpunjena je prošnja moja. Bog mi daje umrieti za svetu stvar, za spas kaleža. Gori na Golgotu!“

Sklopiv ruke, koracao je pomalo uzdignute glave k vratima.

Za njim su uzastopce išli stražari.

Kod vrata stane još i obrati se.

„Samo još jednu rieč tebi gospodine Hašku!“

„Ovdje nevriedi već nikakva prošnja“, prekine Vježecki razgovor.

„Nije mi za život stalo. Meni namiguje Sion, rado završujem. Ali se

posljedica sgrožavajte. Mene je narod rado imao, makar da ima i valjanijih u nas duhovnika. On me je ljubio, i možda će — žalibože — osvetiti smrt moju. To vam je posljedna moja rieč.“

Rekav to htjede opet ići.

„Nema li tu svećenika, s kojim bi progovorio?“ zapita kapetana.

„Brata Gaudencija sam ti pozvao. Ali jedan ti stavljam uvjet. Govori s njim glasno.“

„Neimadoh nikada tajnih misli.“

Na Haškov mig stupi pozvani svećenik.

„Na ovom posljednjem putu pozdravljam te kano angjela poslanoga, da me uvedeš u bolji onaj sviet. Kaži narodu momu, da mi je sreća i boljak njegov posljednom mišlju bio. Taj ključ predaj bratu Vilimu. Moja volja jest, da sobom uzme kalež, što je u mojoj sobici. Ti uzmi klecalo; Ankici Šrolovoj daj moje knjige ... Bog ju blagoslovio, tu ubogu! ... Budi vjeran kaležu tja do smrti.“

Brat Gaudencij padne mu u naručaj. Dugo stajahu u ogrljaju.

Uhvaćenikom curiše suze s očiju. Želivski razabrav se malo, pristupi k njim i jednomu pa drugomu stisne ruku i poljubi je.

Posljednji bijaše Šrol.

„Uboga Ankice!“ zaviče, pogledav na nebo.

Ogrli Šrola i poljubi ga.

Na to se brzo sabere i ode.

Straža s ostalimi uznici išla je za njim.

VI.

Mučenici.

Dvorište starogradske viećnice bijaše obsjednuto mnogobrojnimi stražami. U sriedi bijaše podignuto malo stratište, na koje se je po trih stubah stupalo. Vrata zaškripe i razkrile se, i provod žrtva krene k stratištu. Vodili su ih pojedince; sa svakim po dva plaćenika. Kod stratišta zaustave se.

Deset muževa poklekne na kameniti pod dvorišta; deset bradatih glava pogleda na nebo, na kojem se je upravo razprostirao tamni, gusti oblak. Bijaše to tiha, sveta molitva, koja se je k nebu uznosila s tih deset srdaca.

U svih se oziva čarobni glas: „Za kalež i za domovinu!“

U tom valja da se smatra vrhunac krieposti, kada mučenik umire bez znaka slave i blaženstva, iz puke samo odanosti k onoj misli, za koju je vojevao. Umrt za slavu zna samo junak. On ide na bojište obožavan od tisuća; leti na konju medju najveće opasnosti, stavljajuć u pogibelj svoj život, da bude prozvan junačinom. Pobjedi li, dobro je: pó svieta klanja se njegovu duhu; on je stekao hrabrošću miliune srdaca. Padne li, opet mu je dobro: pó svieta donaša cvieća na njegov grob, pjesnici pjevaju o njem, poviest ga opisuje kao borca, velikana, mučenika. Tko poznaje omamljivost dima, kada se

valja iz topova i pušaka; tko je sisao u se pare, koja hlapi iz krvi ranjenika, tko da se nedivi toj hrabrosti. Dobar vojnik raduje se bitci, izvan bojišta nije ničemu.

Nješta je posve drugoga nego li sreću izazivati — pomisao: Umirem! Uzvišeniji od bojnog prizora, gdje se vidi junačina s konja padati, jest neznatan, skroman muž, koji pjeva sried plamena, dok mu tok dima zabuši usta. Umrieti iz ljubavi prama drugim, iz osvjedočenja, za koje ostali sviet još nije zrio, za misao, za kojom se težiti može samo iz ljubavi k domovini, k vjeri; to je mnogim uzvišeniji cilj života, nego li umrieti strielom, koju je kojigodj lupež odapeo.

Deset muževa klekne na kameno tlo dvorišta.

Neprogovoriše ni rieči jedan drugomu; samo se usne tiho gibahu.

Sudac pozove ime prvoga uznika.

Po licu njegovu zablišti njeka neizreciva razkoš. S ponosom pogleda na ostale, što mu je dano, da prvi umre.

Prije nego se je svuko, podje k Želivskomu, koji je stojao na drugom kraju, oprosti se s njim, ljubeći mu ruke i lice. Pa stisnuv svakomu od braće ruku, obrati se, te brzim i čvrstim korakom stupi na stratište.

Na mjestu, gdje je imao vrat prignuti pod sjekiru, postane jošte i sklopiv ruke tiho se pomoli. Sudrugovi odgovarahu na njegovu molitvu.

Otvore se prozori vjećnice.

Gospodin Hašek s Vježeckim pojave se na njih, da budu svjedoci tomu prizoru.

Ogrtač bačen bje sa stratišta vješarom; nagi vrat prikloni se podanj; sjekira padne i glava se skotura k nogama sudčevima.

„Brzo, brzo!“ odzove se glas sgora. „Odnesite mrtvaca na stran i primite drugoga!“

Sluge tako učiniše.

U kut k čatrnji položiše tielo i glavu prvoga mučenika.

Red dodje na drugoga. Bijaše to kmet siedih, srebrnih vlasi i biele brade. Oprostiv se sa svimi, stupao je polagano na stratište, podupirajući se na slugu.

Sklopiv ruke, poviče: „U ruke tvoje izručam duh svoj; jer si me odkupio, gospod Bože silni i vjerni! Nezavidim onim, koji sliede puku taštinu; jer ja u Gospoda polažem nadu svoju!“

Rekav to, poklekne. Jedva je držao slabo i ostarjelo svoje tielo. Sluga jedan morade podupirati starca, da nebi prije udarca sjekire pao na zemlju. Još jednom pogleda na nebo, posmjehne se tiho, ali pun odanosti prikloni se.

U tom hipu padne glava na stratište, i srebrna brada omasti se crvenom krvlju.

Tielo i glavu opet odnesoše sluge k čatrnji.

Mlad, krasan muž stupi iz reda. Bliedo mu se lice smješilo, odavajući sreću i zadovoljnost. Razstane se s braćom, te stalnim i sigurnim korakom stupi na stratište.

Kad je već glavu svoju priklonuo, da umre, namigne kapetan sudcem i sluge odstupe.

„Pod uvjetom, da će odsudjenik poslušan biti našoj obćini i njoj vjerno služiti, budi mu dana milost!“

„Proklet budi jezik tvoj!“ povikne uznik s najvećim gnjevom. „Taj život bi bio za me proklet, kad bi ga morao primiti iz tvojih ruku.“

Kapetan namigne, sluge spopadnu uznika i za čas padne bezglavo tielo na daske stratišta.

Nastupi Šrol. Srdačno se razstane s milom braćom. Šrol muževno korači na stratište i postane kod vješara s mačem. Jedan sluga priskoči, da mu skine gornje odjelo. Spoznade u njemu uhodu Koraba i nedade mu na sebe posegnuti. Pogledom punim preziranja uništi drzost njegovu, koja mu nalagala svlačiti žrtvu. Za čas poklekne i prikloni glavu. Sjekira izvrši svoje djelo na četvrtoj žrtvi.

Visok čovjek tanka stasa pristupi k sudcu. Neprogovori ni rieči. Skloni glavu svoju pod mač i padne.

Uzovu se udarci na vratah viećnice. Načelnik grada posve prestrašen iznikne s prozora i pobjegne kroz posljednja vrata, koja je straža odmah obsjela i zatvorila.

„Brzo, brzo!“ vikao je kapetan dole. „Dovedite mi moga konja!“ reče dvima slugama, odalje stojećima.

„Kalež života pun je krvi!“ poviče Horvat ozbiljnim i jakim glasom. „Bože, čuvaj domovinu moju i nedaj vjernim poginuti!“

Tako to išlo, dok pristupi Želivski.

„Oče nebeski, hvala ti, što si mi dao za tebe trpiti!“

Umuča.

Vješar mahne, udari i nastane tiho. Crvena krv šikne vješaru u lice. Vješar podje k čatrnji, da se umije. Sluge donesu tielo Želivskoga k čatrnji, ali glave jošte nebijaše.

„Baci mi amo tu glavu“, poviče sudac na duhovnika Milutina, koji je oćevidnom zadovoljnošću gledao na odsječenu glavu Ivanovu. Spopadne ju i baci u vis. Slučajno padne u čatrnju.

Udarci na vratih grožahu sve većom opasnošću.

„Osveta! Krv!“ zaori vika bjesneće svjetine.

Hašek sjedav na konja, odjuri na stražnja vrata iz vjećnice.

VII.

Osveta.

Ostavismo Ankicu u Željeznoj ulici, upravo kad je Želivskomu pala glava k nogama. Želivski je mislio, da se je onesviestila; namigne dakle dvama mužkarcima, koji su upravo okolo išli s nosili i naloži im, da ju odnesu kući.

Ankica je podnašala sve. Bijaše mirna, sasvim tiha. Donesoše ju kući.

Stric, koji je s njom živio u kući, prestraši se, čuvši, da su donieli Ankicu.

Donesu ju u sobu, i pomognu joj s nosilâ. Mrtvo pogleda Ankica velikima i mutnima očima na strica.

Nepoznade ga.

„Za boga, što ti je?“ zavikne Ivan Šrol u strahu, i uhvati njenu ruku. Skrene glavom i mučaše. Groza obuzme Šrola. Odstupi ponješta i razširi joj naručaj svoj.

„Ankice! Osviesti se drago diete. Ta zar me nepoznaš?“

Nesretna djevojka položi prste desne ruke na svoja usta i skrene glavom.

Najveća bol, što ju duša snositi može, umrtvi Šrolu uda. Ruke mu klonuše.

Stajao je tu kao okamenjen, blied kao zaklan.

Napokon za čas pristupi Ankica k stricu, ogrli ga i poljubi vruće njegove usne.

Pa mu se izmače s ogrljaja, i prije nego se sjetio, izčezne na vrata.

Brzim korakom bježala je ulicami. Njedra su joj brzo odihavala, kosa spala u čelo i zasjenila joj na smrt bliedo lice.

Čim je mislila, da je bliža cilju, tim se je više žurila. Došav na kraj Željezne ulice, nasta leititi i to k viećnici.

Posljednom silom uzdrma težka vrata i pade iznemogla na zemlju. Ljudi, koji su ju vidjeli bježati, priskoče, da joj pomognu ustati. Odnesu ju onesvieštenu k čatrnji, u koju je svježa voda iz dvorišta priticala, i operu joj sliepe oči i čelo.

Drugi opet udarahu na vrata viećnice, nebi li mogao tko od stanovnika primiti na čas Ankicu k sebi, dok se oporavi.

Taj dogodjaj privabi svjetinu, koja je neprestano rasla. Kao bliesk razširi se gradom viest, da valja biti na oprezu; jer su dva plaćenika izaslana od obćine prepalu Ankicu k viećnici dovukli, da ju tamo ubiju ili oskvrne; da je na viećnici već više djevojaka zatvoreno, koje si gospodin Hašek dobro pazi itd. Viesti i novosti rastoše od usta do usta, i prije nego se Ankica probudi iz nesviesti, bijaše već prostor pred viećnicom napunjen ljudmi.

Sve je gledalo gori na prozor. Najednom začuje se od čatrnje uzklik. S niemih ustiju uboge Ankice trgne se posljedni zvuk nesrećnoga srca. Sve navrne k čatrnji, na koju je Ankica rukom pokazala.

„Krv! Umorstvo!“ ozvalo se s deset usta. „Krv! Umorstvo!“ orilo se svetinom, te žene i djeca grozno vikahu. Nastane strašna buka.

Voda u čatrnju tekuća bijaše okvašena krvlju, krvlju Ivanove glave, koja je pala u čatrnju u viećnici.

Kano divlja zvjerad nasrnuše mužkarci na vrata, željezom okovana; ali nastojanje njihovo bijaše uzaludu. Hašek je dao vrata iznutra čvrsto zaprti. U tom se pojavi kapetan na konju medju ljudmi. „Umirite se, svećeniku Ivanu nije se ništ dogodilo“, povikne svjetini; ali iz stotine usta ozove se:

„Pokaži nam ga! Pokaži nam ga, da vidimo, je li to istina!“

Hašek zatrubi u rog i turao se svjetinom k Železnoj ulici, hoteći njekamo uteći.

Jedva što se razlegao pronicavi zvuk trublje, otvore se vrata kuće s viećnicom u susjedstvu, i dvie stotine plaćenika navali na narod.

„Udri ih! Udri ih!“ vikao je narod i baci se na vojnike.

„Izdajnička četo! Udri te lupeže!“ vikalo se sa svih strana.

Narod se je gnjeo proti toj šaki vojnika i raztrgao njihov red. Hrvaše se čovjek s čovjekom. Novih tri sto momaka navali na vrata, ali s istim uspjehom.

Hašeka stignu u Železnoj ulici i remenjem privežu na konja. Plaćenici su nadvladani i razoružani.

U taj čas zazvone zvona u viećnici i kod Marije snježne.

S cieloga Praga sleti se narod. Žene i djeca, starci i mladež, sve je grnulo na pregradje, tako da su već svi prostori prepuni bili. Mesari nezaboraviše oružati se sjekirami, te počeše lupati u željezo velikimi klinovi na vrata pribijeno.

Za nedugo poče ljetiti iverje iz vrata, i na skoro ih prosieku, tako, da se je mogao manji i tanji provući u kuću.

Brzo bješe klade unutar odstranjene i narod otvori vrata.

S groznim praskom popusti dovratnik i svjetina osvetnika prodre u viećnicu. Prozori budu razbiti, a rešetke izlamane. Narod si je krčio kroz prozore i preko krovova put u viećnicu, u kojoj je izvršen najgrozniji zločin.

Šest viećnika starogradskih je uhvaćeno i potučeno kod zadnjega izlaza, kojim htjedoše pobjeći. Straže su pohvatane, razoružane i svjetina povrvi gore. Pred njom bježahu dva mužkarca badava tražeći put iz viećnice. Bijaše to svećenik Milutin i Korab. Nadahu se, da će se moći sakriti u viećničkoj dvorani, te bježahu k vratima. Na sreću bijahu otvorena.

Provale u sobu i zatvore za sobom. Ali svetina je u taj čas prodrla k tomu mjestu i počela udarati na vrata. Opetovanoj navali popuste i svjetina padne u sobu. U tom hipu skoči Milutin kroz prozor na dvorište, nu tu je raztrgan i razsječen od razjarene svjetine.

Biesno turala se Ankica svjetinom, dok je stigla k mrtvomu Milutinu. Grozan bijaše to pogled za nju. Jarostno trgala je svećeniku odielo s tiela i, razgrnuv košulju na vratu, spopala amulet na vrpci zavješeni. Pretrgne ju i skrije u njedra.

Poslje toga obrati se k vratima viećnice. Nu prije nego se protura k predgradju, priskoči k čatrnji, da umije svoje okrvavljene ruke. Spazi u njoj plivati glavu Ivanovu.

Uze ju za vlasi i iztrči van. Izgledala je kao boginja osvete. Spala joj kosa vijala se s odjelom u vjetru, sakrila joj njedra brzo dihahu, a desna je ruka krčevito držala glavu Ivanovu.

Narod spoznade odmah glavu dragoga svećenika. Najgrozniji krik užasa prodre svjetinom. Činilo se, kao da bi svi skupa imali samo jedno srce.

Plać se ozove po cielom prostoru. Jauk, lelek i kukanje potrese zrakom. Nebijaše oka bez suza, nebijaše duše bez užasa, nebijaše srca bez rane.

Kano vjetar, kano poplavica, kano bura razleže se to svjetinom.

„Osveta, osveta!“ vikalo se je sa svih strana. Haškovo tielo strgnuto je s konja i razsječeno na komade. Ankicu posadiše na sedlo, da može pokazati krvavu glavu Ivanovu.

Narod priredi svojim ljubimcem veličanstven sprovod. Deset je nosila pribavljeno, na nje tjelesa položena i uzdignuta.

Na čelu sprovoda išla je Ankica s glavom Ivanovom. Za njom stupahu muževi noseći bezglava tjelesa palih. Pred svakim tielom nošena je glava, na koplje nabodena. Kad je sprovod okolo desne ugalne kuće u Željeznu ulicu zakrenuo, sleti s prvoga sprata srebrna zdjela.

Dadoše ju Ankici, koja u nju položi glavu Želivskoga.

Svjetina se razdieli. Polovica ostane u viećnici, da osveti smrt mile si braće; a polovica podje tragom Milutina, da poplieni kuće papinaca.

Ostali podju sa sprovodom, koji je pokrenuo k samostanu Marije snježne, Svjetina se razstupi i otvori sprovodu put.

Brat Gaudencij uze glavu Ivanovu iz ruku Anke, koja je sašla s konja i s provodom u hram gospodnji krenula. Pa kad su sva tjelesa u crkvu donešena i prostor sav napunjen bio, stupi Gaudencij na stolicu, s koje je Želivski propoviedao. Izabra si tekst iz djela apoštolskih, gdje stoji pisano o sv. Stjepanu: „I pokopaše Stjepana, muža bojećeg se Boga, te učiniše velik plač nad njim!“ Ali besjeda njegova nemogaše biti dovršena. Plač naroda nadgluši sve, tako da nije bilo ni rieči čuti.

Pa kad je narod za umirenje i utjehu svoju zapjevao pjesan svetu, i ponjekle se utješio, stupi Vilim, sudrug Ivanov na propovjedaonicu, držeć u rukuh glavu Želivskoga.

Narod se iznova trone. Žene se onesviestiše, pa ih odnesoše. Djece je sgnjeteno i zadavljeno; dà mnogi od prisutnih poludiše od žalosti i ostaše mahniti.

Pa kad se nije mogao svećenik radi tronuća vlastitoga i naroda domoći rieči, naloži izdignuti kamen pod propovjedaonicom, gdje je bila izkopana grobnica.

Blagoslovi posljednji put tielo Ivanovo, i ono je zatim položeno na dno zajedno s glavom. Tako se učini i s ostalimi trupovi. Kada su hotjeli posljednji trup primiti, opaziše Ankicu, koja se činila, da kod tiela moli. Pristupe, da ju odvedu, ali ona se nije dala odtrgnuti od dragoga mrtvaca.

Klečeć uze opet glavu očevu i ljubljaše ju; ali se najednoč umiri.

Lieva ruka, koja je gladila siede krvlju sliepljene vlasi, klone i namah zatim i cielo joj tielo.

Prihvate ju; ali neprobude više k životu. Puklo joj srce od žalosti i položena je polag dragih mučenika českoga naroda.

U doba gdje obći požar uzburka valove života, izvije se i žensko srce iz nehatnosti svoje, te uz imena mučenika, koji umiru mačem ili na stratištu, moći je čitati i imena ženskih, kojim je srce pojmilo misao dobe tim žešće, čim su veće strasti kadre.

„Taj dan“, piše svjedok tragičkih tih dogodjaja, „sbila se je u Pragu veća škoda, nego li kad je kralj Sigmund ležao okolo Praga sa više sto tisuća ljudi.“

Narod je osvetio izdaju, ovršenu na milih mu prijateljih.

Dugo jošte, kad već nebijaše uspomene na žrtve, poginule sa Želivskim, vlažila je krv ubogu česku zemlju, koju je providnost opredielila k tomu, da bude prvim borištem, na kojem su vojevale ideje staroga vieka s idejami čovječnosti i slobode; ali iz plamena, kojim je poginuo Hus i koji je uzplamtio u Českoj proti njegovu poticatelju, izadje misao jasna i sjajna: misao bratinstva naroda. *Prev. I. V. R.*

Stare i nove priče.

(Sabrao ih prof. M. Riesel.)

III.

Priča o Belerofontu.

Mnogo vremena prije trojanskoga rata življaše u Efiri, kašnjemu Korintu, na korintijskom isthmu u Grčkoj, Belerofon, sin korintijskog kralja Glauka i Eurimide. Ovaj poradi učinjena ubojstva pobježe njekoč tirinskomu kralju Proetu. Antea, kraljeva supruga, zaljubi se u njega, jer je bio liep i prijatan mladić. Nu nehoteći slušati zamamljivih rieči ove grčke Putifarke, bude od nje kod kralja ocrnjen, kao da joj je tobož hotio silu nanieti. Kralj, svojoj supruzi dakako vjerujuć, pošalje ga njekim povodom svomu tastu Jobatu i Liciju, komu je potajno naložio, da ga, čim k njemu dodje, odmah ubije. Nu Kralj Jobates kao pametan čovjek, hotjaše ga najprije izkušati, je li sbilja tako pokvaren i nevriedan čovjek, kao što mu ga je opisao njegov zet Proeto, tè mu stane kao drugomu Herkulu nalâgati svakojake težke i pogibeljne poslove.

Bijaše u Liciji strahovita nakaza, Chimera, s lavskom glavom, kozjim tielom i zmajskim repom, kojoj je iz ždriela neprestano oganj sukljao i koja je cielu zemlju poharala i opustila. Naloži dakle kralj Belerofontu, da ovu nakazu ubije. Ali ovo bijaše težka zadaća! Smiluju mu se bogovi zbog njegove nevinosti, tè mu pošalju krilatog konja Pegaza, koga je zlatnimi, od Minerve darovanimi uzdami zauzdao. Tako je on u zraku se boreći na krilatom ždriebcu sretno svladao oganj rigajuće čudovište, kojemu se nije po zemlji približati mogao. Ali to nebijaše još dosta kralju Jobatu! Sad mu zapovjedi, da se još bori, i da svlada divlje Solimce, a zatim i Amazonke, ratoborne djevice, koje u svojoj zemlji nijednog muža trpjele nisu. Pošto je Belerofont sve ove borbe sretno dovršio, a osim toga još i nenadani napadaj Licijanaca hrabro odbio, poznade Jobates njegovu nevinost, i da je ljubimac bogova, pa mu dade za nagradu tolikih napora svoju kćer Kasandru za suprugu, i podieli s njime vladanje svoje i kraljestvo.

Tako bje Belerofont sjajno opravdan i nagradjen. Ali

„Ah! čiem si se zahvalila,
Tašta ljudska oholasti!
Sve što više stereš krila,
Sve ćeš paka niže pasti.“

Opojen tolikom slavom i srećom htio je Belerofont, da se popne ća u Olimp, sjedište neumrlih bogova. Sjedne dakle na svog dvokrilaša, te ajd' potjeraj u Olimp! Ali mu je tu loša bila sreća! Jupiter, kralj Olimpa, nehtjaše, da se istom tkogod u sjedište bogova uvuče. Ovo pravo bijaše samo njegovim sinovom, kao Herkulu, Tezeju itd. pridržano. Pošalje dakle, kako se priča, na Belerofonta obada iliti stršena, koji je i njega i Pegaza tako uznemirio, da je ovaj napokon svoga jezdioca sbacio. Belerofont pade sa svojih visina na zemlju Ciliciju i ovdje od glada i žalosti pogine.

IV.

Odkud ime egejskomu moru.

Svakomu je poznato, da ona strana sredozemnog mora, štono Grčku od maloazijatskog poluotoka razstavlja, ime egejskog mora nosi; ali neće svakoj naših krasnih čitateljica znano biti, odkuda to ime dolazi. Slušajte dakle!

Za kraljevanja Egeja u Ateni dojde k njemu u pohode Androgej, sin kralja Minoa na Kreti, da novouvedenim praznikom Panatenejâ prisustvuje, te bude ovdje od Atičana ubijen. U ratu, što se s toga izmed Minoa i Atenjana izliegao, morali su se ovi obvezati, da će Minou svake sedme godine na posebnom brodu u Kretu poslati sedam mladića i sedam djevojaka, koje će ovaj Minotauru, strašilu sa čovječom glavom i bikovskim tjelom, kojeno u tako zvanom labirintu zatvoreno bijaše, na dar prinositi. Dva puta bijaše već ovaj sramotni harač od Atenjana Minotauru poslan, a kada se sada, gdje je već Tezej za živa oca Egeja vladu u Ateni preuzao bio, vrieme približaše, da se po treći put pošalje, naumi Tezej svoje sugradjane ovoga gadnoga robstva osloboditi. Sjedne dakle na brod i odjedri u Kretu. Pri polazku zapovjedi Egej brodaru, koji je na kormilu sjedio, da, ako bi poduzeće sretno izpalo, običajni donle crni barjak bielim promieni. U Minoa bijaše krasna jedna kći, Ariadna. Kad se je dakle Tezej na Kreti izkrcao, smotriv ga ona, strašno se u njega zaljubi, i razumivši njegovu nakanu, naumi ga pod svaki način spasiti. Predade mu klupko konaca, a on svezav jedan kraj na ulazku, da se nebi u labirintu izgubio, udje u njega, klupko sa sobom noseć i neprestano odmatajuć. Tako najde Minotaura i svojim ga buzdovanom sretno ubi. * Pomoćju s klupka odmotane žice izajde iz labirinta, ukrca se skupa s Ariadnom i podje broditi put Atene. Nu na otoku Naksu ostavi Ariadnu, koju ondje bog Bako nadje i za suprugu uzme. Kad je brod već blizu Atene bio, smotri Egej još jednako vijajući se s jarbula crni barjak, koji su u svojoj radosti s bielim izmieniti zaboravili bili, skoči sa sunijskog predbriežja u more i pogine. Od njegova imena nosi od onda ono more ime egejskoga.

---

* Dolazećim u Beč nemožemo da nesavjetujemo, da nebi Tezejev hram u pučkom vrtu mimoišli, gdje je vještačka ruka Kanove ovaj momenat tako živo u kamenu predstavio, da se čovjeku stupivšem u onaj hram u prvi mah čisto koža ježiti počima.

LISTAK.

Književnost i umjetnost. Knjižara Hartmánova izdala je i razaslala popis svoje naklade. koja se osobito dično odlikuje svojimi krasnimi ilustrovanimi spisi za mladež. Sada gdje se približuje vrieme školskih izpita, svraćamo pozornost na taj popis, i preporučujemo što toplije za nagrade omladinske spise Hartmánove naklade.

— Za knjigu našu veoma zaslužni „Sbor duh. mladeži zagrebačke“ izdao je dielce „Pustinjačka špilja.“ Ta je knjižica namienjena mladeži pučkih škola, te ju njoj i što toplije preporučujemo.

— Nakladom tiskarne Iv. Vončine u Sisku izašla je, kako smo već u 21. br. spomenuli, knjižica: „Listovi jednoga antiunioniste.“ Ciena joj samo 10 novč., a na 10 knjiga jedanajsta badava. Može se dobiti kod administracije „Zatočnika, a na zahtjev šalje se i poštom uz pouzeće.

— U Trstu izadjoše: „Cenni storici sui minori Osservanti di Ragusa, raccolti dal p. Giov. E. Cusmich. Str. 79. U toj se knjižici crta zanimiva povjest onoga znamenitoga samostana dubrovačkoga, u koji naši književnici rado putuju, da crpe iz rukopisa njegove bogate knjižnice.

— U Hartmánovoj je tiskarni dotiskano: „Welt und Heimatskunde oder Leitfaden zum geografischen Unterrichte in der Volksschule. Vom Adolf Fanto, Hauptschullehrer.“ Niemci imaju ovakovi knjižica na stotine, da mi upravo neznamo, čemu je g. A. F. išao svoju kap bacati u to njemačko more. Zar on nije za vriedno našao, da takova šta hrvatski napiše? Zasluga bi mu bila doista veća, nego li će si ju kod Njemaca steći, koji doista od sisačkog učitelja nit su izgledali, da za nje Heimatskunde piše, a još će si ju manje u svoje škole uvoditi. Pa se Slavenu, i k tomu još učitelju hrvatske mladeži upravo ni nepristoji. da ide ukrašavati tudjinske dvorove, dočim sam na vlastitom domu još ni čestite koljebice nema!

— U Biogradu izašla je „Bukvica sreće i blaženstva“ napisao A. Nikolić. U toj knjižici ima liepih slika iz narodnog života uz koristnu pouku, te budi preporučena našoj mladeži.

— U Biogradu je dotiskan „Geografičko-statistični riečnik kneževine Srbije“ od N. M. Nikšića, poštara. Ciena je toj knjizi sasvim umjerena 1 for.

— U državnoj kamenoreznici u Biogradu izradjena je: „Fizikalna mapa naše zemlje, za upotrebu u osnovnim i srednjim srpskim školama. U ogromnoj veličini od 160 santimetara dužine i 138 santimetara širine.“ Ovaj je zemljovid štampan u četiri razne boje, pokazuje u velikim krugovima: zapadni i iztočni polušar s raznim izotermama (linijama što pokazuju jednaku toplotu) u manjim krugovima: sjeverni i južni polušar; za tim tokove morske u merkatorovoj projekciji i razne visine na površini naše zemlje. Zaliepljena je na platno s motkama ili bez motaka i stoji 5 for. 50 novč. (Matica).

— Veliki česki ilustrovani list „Svetozor“ donio je u 25. br. dobro pogodjenu sliku i kratak životopis gosp. M. Mrazovića.

Razne viesti. Hrvatsko omladinsko družtvo „Velebit“ u Beču odredilo je za spomenik Stosov 15 for., i sastavilo je odbor, koji će u Beču u istu svrhu sabirati prineske. Slava mu! Ovo će uredničtvo rado u tu svrhu prineske primati i ulagat će ih u ovdašnju štedionicu, dok se sastavi odbor, koji će se te stvari svojski primiti, a imena prinosnika priobćivat će u ovom listu. Nebi li se dakle i drugdje ugledali u ovaj rodoljubivi primjer bečke naše omladine!

— Bečka „ženska privredna zadruga“ podniela je molbu kod grada i austr. vlade, da se kod koje tamošnje realne gimnazije otvore paralelke za ženske. Kako isti priestolni grad Beč nema nikakova većeg učevnog zavoda za ženske, nego li je n. pr. naša viša djevojačka škola, to će si veliku zaslugu za napredak steći spomenuta zadruga, ako joj se ta molba izpuni. A to će joj zaista za rukom poći, jer i grad i vlada pokazuju u novije vrieme veliku pripravu u promicanju narodne prosvjete. I mi smo još prije istu želju i potrebu za naš narod u članku „Ženske na ciriškom sveučilištu“ istaknuli; ali žalibože nemamo nikoga, koji bi se za to svojski zauzeo.

— U Pešti je otvoren zemaljski zavod za učiteljice. On će primati učenice bez razlike vjere i narodnosti, koje su navršile 14. godinu i izkazati se mogu sa svjedočbama o dovoljnom predznanju i valjanom ponašanju.

— U Englezkoj je parlament dao pravo glasovanja svim samostalnim ženskinjam, t. j. punodobnim djevojkam bez roditelja i udovam, kojim su odnošaji jednaki odnošajem mužkaraca.

— U Londonu ima sada osam kazališta, kojimi ženske ravnaju, naime: Globe, Strand, Prince of Vales, Rovalty, Sharingeross, St. James, Surrey i Saddler Vells.

— U Filadelfiji je nedavno Womanov „Medical College“ slavio svoju 18. godišnjicu, i kod te je prilike povišeno na doktorstvo medicine 14 gospodjica. Svečani govor držala je dr. Ana Preston, prof. fiziologije.

— Italija uzimlje po jednog vojnika od svakih 70 stanovnika, Franceska od svakih 73, Engleska od 97, Austrija od 75, Prusija od 82, Turska od 91, Belgija od 117, Danska od 105, Grčka od 100, Španija od 129, Švedska i Norvegija od 173, Rusija od 200. Dakle Talijanska, Franceska i Austrija prednjače svim drugim glede kasarna; a Rusija je kako u svem tako i u tom — dakako — zadnja. Nu neznamo, je li ju tko toga radi žali? —

Tisak i naklada tiskarne Lavoslava Hartmána i družbe.